

BERMONTI. VADGAZDOKODÁS ÉS VADÁSZAT

BERTÓTI ISTVÁN

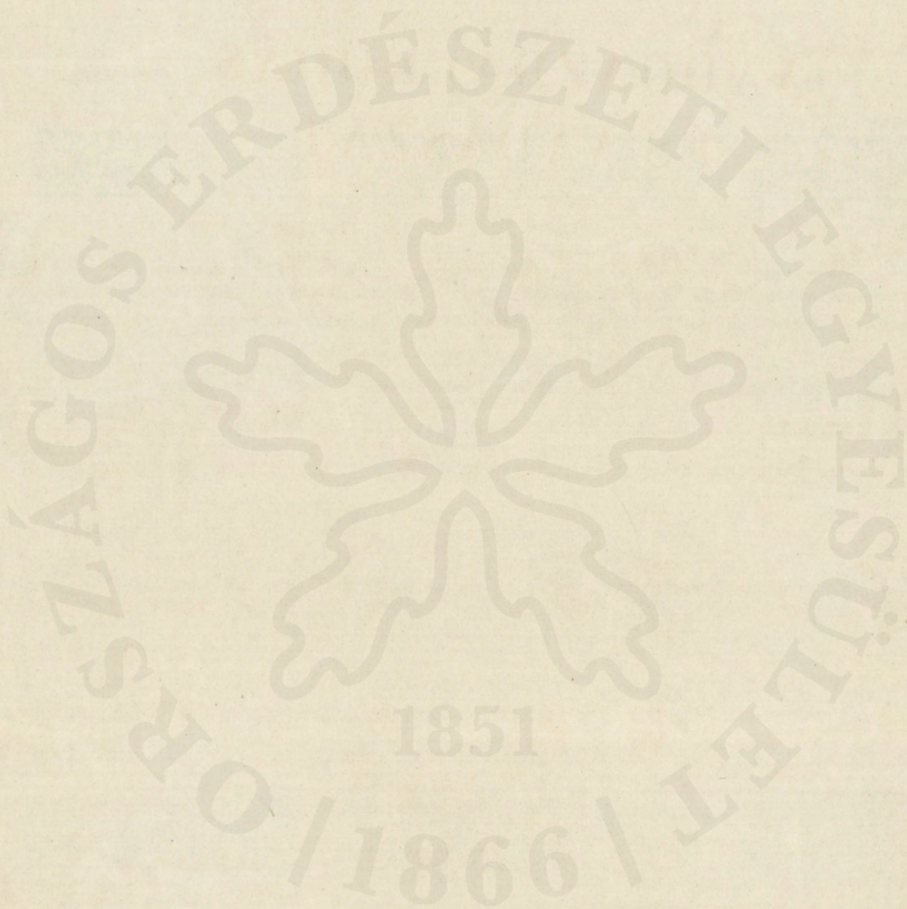
VADGAZDÁLKODÁS
ÉS VADÁSZAT

BERTÓTI ISTVÁN

VADGAZDÁLKODÁS ÉS VADÁSZAT

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
KÖNYVTÁRA

MEZŐGAZDASÁGI KIADÓ
BUDAPEST 1956

A kéziratot átnézte
NEMESKÉRI-KISS SÁNDOR,
ROTH GYULA
Kossuth-díjas
SZEDERJEI ÁKOS

© Bertóti István, 1956.

BEVEZETÉS

Az ősembert az elemi szükségletek kielégítése készítette a vadászatra. Ez adta kezébe a követ, dorongot, majd később a bunkót, kőbaltát, dárdát, és így szerezte meg a létfenntartásához szükséges vadhúst.

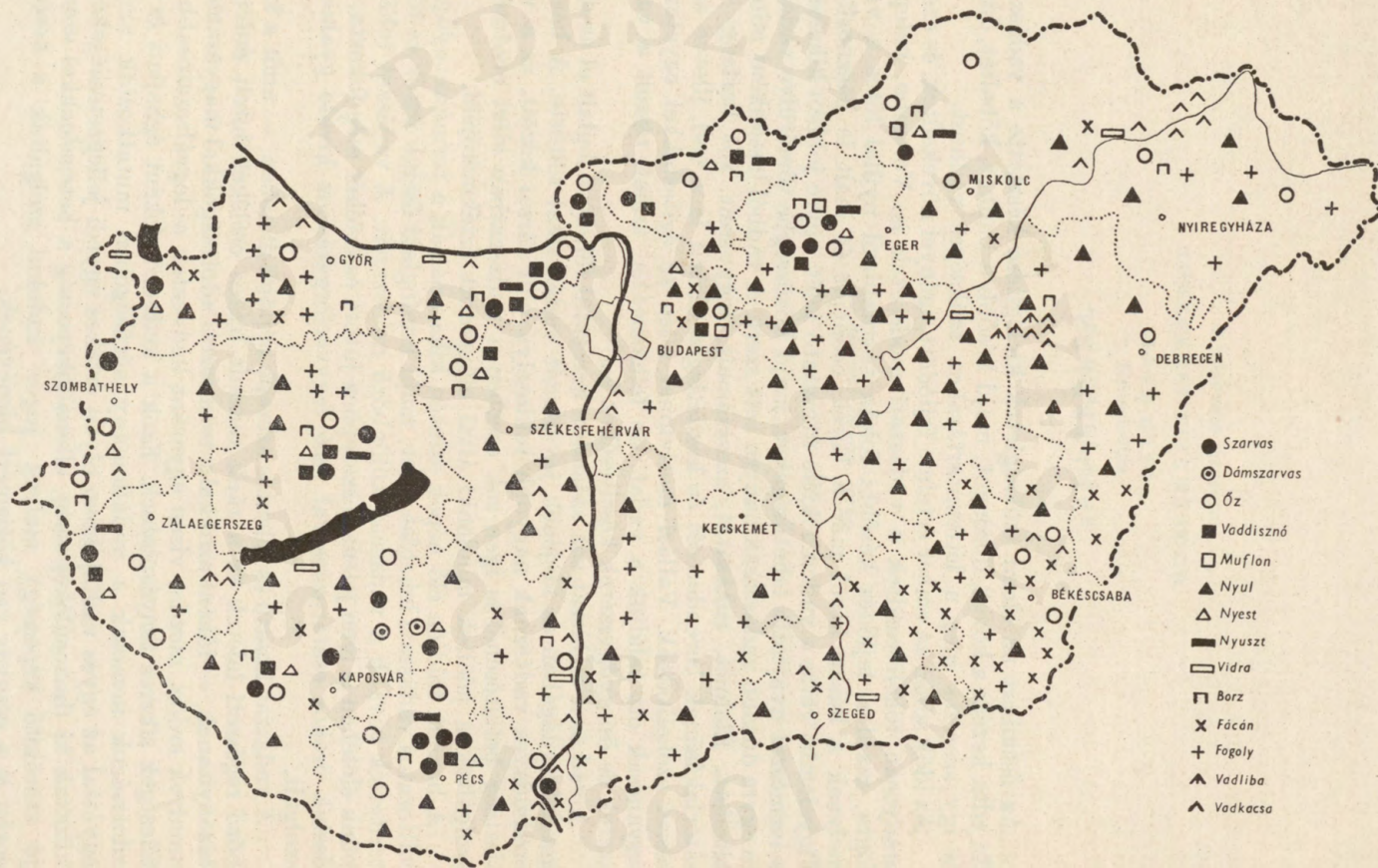
Az idők során az ember értelme fejlődött, igényei növekedtek, és ezekkel arányosan tökéletesedtek a vadászati módszerek is. Verembe, kelepcébe fogta, majd a fejlődés későbbi fokán távolabbról nyíllal lőtte a vadat, melynek a húsán kívül már a bőrét, csontját és inait is hasznosította. Figyelembe vette a vadon sokféle útmutató jelét, egyre jobban kihasználta a természet nyújtotta lehetőségeket, majd közösségbe tömörülve vadászott és egyre dúsabb vadászszákmányra tett szert. A vadból lassanként mindene kitellett. Élelmét, ruházatát, szerszámain, fegyvereit, sőt barlang- vagy sátorlakásának berendezését és kezdetleges díszeit is a vad, illetve annak részei szolgáltatták. Vallási motívumai közt az égítetekkel egyetemben ugyancsak ott találjuk a vadat, de felhasználja annak részeit a varázsszerek és ősi gyógyszerek készítéséhez is.

A vad és a vadászat sok századon keresztül főhelyet foglalt el az ember gondolatvilágában és idejének javarészét vadászattal töltötte. A bátor és eredményes vadásznak nagyobb tekintélye volt társai között, és a vezéri tisztség betöltésénél is igen sok esetben a vadászatban elért eredmények szolgáltak a jelöltek mindenki által elfogadott értékmérőjéül.

A hazánk földjén élő népek szintén kihasználták a természetnyújtotta, változatos vadászati lehetőségeket, majd honfoglaló ősünk üzték és tökéletesítették tovább a vadászat különböző módszereit. A vadászat tehát népünk életében is igen jelentős szerephez jutott és értékét még fokozta, hogy ősünk örökös csatározásaival járó fegyverforgatáshoz kiváló gyakorlatul szolgált.

A vadászat hosszú és jelentős szerepe népünk életében, — amit a különböző régészeti leletek és a ránk maradt írásos emlékek hitelt érdemlően bizonyítanak, — főként azokkal a természeti adottságokkal magyarázhatók, amelyek erdőn, mezőn, vízen egyaránt kedveztek a legváltozatosabb vadfeleségek sikeres tenyésztésének. Ezek a kedvező, főként éghajlati és talajadottságok nemcsak a vadállomány sűrűségében mutatkoztak meg, de egyúttal az egyes vadfajokban olyan értékes egyedi jellegzetességeket alakítottak ki (honosulóképesség, ellenállóképesség a betegségekkel szemben, jó átörökítő képesség), melyek jogos indokul szolgáltak a későbbiek során is a magyar vad közismert hírnevének.

1. ábra. MAGYARORSZÁG VADÁLLOMÁNYÁNAK TERÜLETI MEGOSZLÁSA

Európa legtöbbre értékelt vadja, a gímszarvas, a magyar erdőkben hordja a legértékesebb fejdíszét. Évtizedeken át minden évben igen sok díjazott agancs került ki a magyar erdőkből, ahol számos hazai és külföldi vadász hódolt a vadászat legtöbbre értékelt fajtájának, a bőgő szarvasbika cserkésző vadászatának.

Telepített nagyvadféleségeinken, a dámvad- és muflonállományon ugyancsak meglátszik a fejlődésüket biztosító helyi adottságok kedvező kihatása.

Gyakori — sőt már túl sűrűn előfordul — lakója nagyobb erdőségeinknek a vaddisznó, melynek

kedvelt cserkésző és ugyancsak sokra tartott hajtóvadászatain igen sok hazai és külföldi vadász jutott már nagyra becsült vadásztrófeához és — egy életre szóló vadászélményhez. A különböző hazai és külföldi vadászati kiállítások díjazott vaddisznóagyarai között szintén bőven akadt a hazai vaddisznóvadászatok trófeái közül kikerülő kapitális agyar.

A legtöbb erdőnkben megtalálható, legismertebb és legkedvesebb nagyvadunk az őz. Helyenként az erdőmentes mezőgazdasági területeken is megtelepszik. A hazai őzagancsok szintén nagy sikert arattak a különböző nemzetközi vadászati kiállításokon.

Bár a második világháborút vadállományunk súlyosan megcsinylette, azóta akadt már világrekorder dámlapátunk és világviszonylatban is kiváló szarvasagancsunk (2., 3. ábra).

Kedvező természeti adottságaink nemcsak a nagyvad, hanem az apróvad sikeres tenyészését is elősegítik. Gazdasági szempontból az apróvad egyrészt tömege, másrészt egyes szárnyas vadfajok növényvédelmi szerepe miatt számottevőbb, mint a nagyvad. Legjelentősebb apróvad a nyúl, a fogoly és a fácán, melyek főként mezőgazdasági területeken élnek.

A nyúl némi kárt is okoz a mezőgazdasági termelvények és főképpen a fák kérgének lerágásával, a károk javarésze azonban okszerű vadgazdálkodással és a termelő helyes védekező eljárásával kiküszöbölhető. Károsítását sokszorosan meghaladja húsának és bőrének bel- és főként külkereskedelmi jelentősége. Külkereskedelmi jelentőségét mutatja, hogy pl. 1935-ben élő és lőtnyúl-exportunk hozama alig valamivel maradt mögötte azévi rozskivitelünk exportértékének. Ma pedig egy külföldre szállított élő nyúlért annyit kapunk, mintha 11 kg vaját vagy 321 tojást vittünk volna ki.

3. ábra. VILÁGREKORD DÁMLAPÁT

A fogoly és a fácán kiváló peccsenye, de húsértékét is sokszorosan felülmúlja külkereskedelmi értéke és mezőgazdasági haszontétele. Egy kivitelre kerülő lőtt fogoly devizaértéke egy 80 dkg-os jérce exporthozamával egyezik. Egy pár élő fogoly kivitele mintegy 13 exportjérce devizahozamát pótolja.

A kivitelre kerülő élő és lőtt fácán devizahozama a fogolyénál darabonként mintegy 60%-kal magasabb, ami fácánexportunk jelentőségét is szemléltetővé teszi.

A nyúl, fogoly és fácán kivitele mellett egyéb vadféleségeink exportja is igen számottevő bevételt jelent. Pl. 1935-ben a teljes vadexport meghaladta burgonyakivitelünk valutahozamának 90%-át.

Vadexportunk hozama 1935-ben az akkori dohányjüvedék hozamának 70%-át érte el. Ugyanakkor élővad állományunk értéke (az 1935. évi becslés adatai szerint) az akkori juhállomány pengőértékével egyezett.

Bár vadállományunkon még sokat kell fejlesztenünk, hogy 1935. évi szintjét elérje, mégis az 1954. évi élő- és lőttvad-kivitelünk mintegy 6500 db 5 mázsás szarvasmarha, vagy 17 000 db 150 kilós sertés, vagy közel kétmillió darab 80 dekás exportjérce kivitelének exporthozamával egyezett. E számok világosan rámutatnak vadállományunk gazdasági jelentőségére a kereskedelem terén.

Külön kell méltatnunk a fogoly és a fácán mezőgazdasági — közelebbről növényvédelmi — haszontételét. A fogoly teljes egészében a mezőgazdaság vadja, de életének javát a fácán is ott éli. A hazai és külföldi gyomor- és begytartalom-vizsgálatok egybehangzó megállapításai szerint a fogoly csaknem kizárólag, a fácán pedig túlnyomó többségben állati és növényi kártevőkkel, káros rovarokkal és gommagvakkal táplálkozik. Ezzel a mező- és erdőgazdaságnak szinte felbecsülhetetlen hasznot hajtanak. Haszontételük jelentőségét emeli, hogy a legtöbb rovar fiatalok felnevelése idején, áprilistól augusztusig fogyasztják, amikor a rovarkártevés veszélye a legerősebben fenyegeti a mezőgazdasági kultúrát.

Egy fogoly kb. 3 kg, egy fácán pedig 4—5 kg rovarot fogyaszt évente, melyek között mezőgazdaságunk legveszélyesebb rovarkártevői szerepelnek. A szöcskék, sáskák, poloskák, drótférgek, földibolhák, répabogarak, gabonafutrinka, gabonaszípoly, bundásbogár, vetésfehérítő bogár, virág-cincér, ormányos bogarak, rozsszípoly, rengeteg hernyó és a rendkívül kártékony amerikai burgonyabogár (kolorádó bogár) fogyasztásával ez a két szárnyas vad a rovarkártevők ellen folytatott biológiai védekezés igen jelentős tényezője.

Megállapítást nyert, hogy lucernatermésünkéből évente egy kaszálásnyi mennyiséget pusztítanak el a rovarkártevők. A fogoly- és fácánállomány megfelelő felszaporításával a lucernás területeken a rovarkár a felére csökkenthető. A rovarkártevés csökkentésének ez a módja — közepes lucerna- (takarmány és mag) hozammal számolva, a lucernások jelenlegi kiterjedése mellett — 100 millió forintnál több megtakarítást jelentene. Egymagában a lucernában ennyi hasznot hozhat a fogoly- és fácánállomány.

Amint a fentiekből kitűnik, a vad jelentős érték; a nemzeti vagyón szerves része; *társadalmi tulajdon*, amelyre vigyáznunk kell, mellyel a jó gazda gondosságával kell bánnunk, gazdálkodnunk.

A vadászat, helyesebben vadgazdálkodás tehát nagy nemzetgazdasági jelentőséggel bíró termelési ág, melynek súlyából semmit sem von le, hogy egyes részletfeladatainak (pl. a „termés betakarítása”, szárnyas és szőrmes kártevők számcsökkentése, selejtezés, ivararány-javítás stb.) megoldása szórakoztató testedzéssel, sokra becsült vadászszórakozással jár együtt.

A vadászat gyakorlása jótékonyan hat a kedélyre, megpihenteti, szinte felújítja az idegeket, növeli a szervezet munkabírását, ellenállóerejét. Végül, de nem utolsó sorban az óvatosságban, a pillanatnyi helyzetek diktálta gyors cselekvésben és a fegyverhasználatban szerzett jártasság — melyek a vadászat gyakorlásával sajátíthatók el a legeredményesebben, — elsőrendű honvédelmi érdek.

Vadállományunk fejlesztését, a vadban rejlő érték gazdaságos kihasználását és testedző vadászszórakozásunkat azzal érhetjük el, ha minél jobban elsajátítjuk az okszerű vadgazdálkodás ismereteit. Ehhez kívánja hozzásegíteni e könyv az olvasót.

1851

/1866/

A vadgazdaság alapja a vad. Jól kell gazdálkodnunk a vaddal, hogy gazdaságosan kihasználhassuk a benne levő értéket. Gazdálkodjunk oly módon, hogy ezzel ne sértsük a mező- és erdőgazdaság érdekeit, javítsuk vadállományunkat és egyúttal élvezzük a vadászat szórakoztató, testet edző, idegeket nyugtató örömeit is.

A vadgazdaságnak vannak *haszonvadjai* és *kártevői*. Ezek *szőrmések* vagy *szárnyasak*. Testnagyság, gyakoriságuk és vadászatuk értékének közös összevetéséből kialakult a *nagyvad* és *apróvad* fogalma. Hazai szőrmés vadaink közül nagyvadnak számítanak a szarvas, őz, dámvad, muflon és a vaddisznó; a szárnyasak közül pedig ide soroljuk a süketfajdot és a tüzokot. A hazánkban élő többi szőrmés és szárnyas vadat az apróvadhoz soroljuk.

A HASZONVAD ÉS VADGAZDASÁGI ÉRTÉKE

SZŐRMÉS VAD

MEZEI NYÚL (*Lepus europeus*)

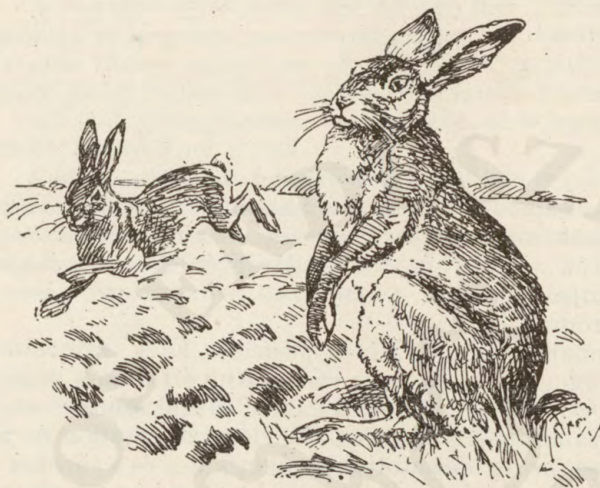
Hímjét kannyúlnak, nőstényét nősténynyúlnak, szaporulatát nyúlfinak, az idősebb nyúlfit süldőnek nevezzük.

Legelterjedtebb, leggyakoribb és legismertebb vadunk, az apróvadás vadászterületek gyakorlati értékmérője a mezei nyúl. Hazánkban a nyúl szorosan egybeforrott a vadászat fogalmával. Akár komoly, akár tréfás vonatkozásban kerül szóba vagy ábrázolásra a vadász, illetve a vadászat, a nyúl mindig elmaradhatatlan. A kezdő vadász többnyire az első nyúl elejtésével kezdi vadászpályafutását és nyulból lő legtöbbet későbbi vadászatai során is. Nyúlban szabják ki a területbéreket és a vadászterületek zöme — mivel az apróvadás területek vannak többségben — nyúlban fizet, vagyis a vadászber és a vadászattal járó kiadások java a nyúlteríték pénzértékéből térül meg.

A mezei nyúl kisebb-nagyobb számban egész Európa területén megtalálható. Síkon, dombos vidéken több, a magasabb hegységben jóval kevesebb él belőlük. Hazánkban mindenütt elég szép számmal tenyészik és vadgazdaságunk egyik legerősebb bázisának tekinthető. Kifejlett példányának súlya 4—5 kg. Színe sötétebb vagy világosabb barnás-sárgásszürke,

testének alsó és lábainak belső része fehéres színezetű. Az erdőben megtelepedett és nagyjából ott tartózkodó nyulak többnyire súlyosabbak és sötétebb színűek, mint az állandóan mezőn élők. A mezőn élő nyúl legfeljebb csak az időjárás viszontagságai elől húzódik az erdőbe — rend-

4. ábra. MEZEI NYULAK

szerint könnyebb és világosabb színű, mint az erdőben élő. Ez az élesen el nem határolható különbség azonban sem faj-, sem fajtamegkülönböztetésre nem szolgál. Szőrözete rövidebb gyapjú- és hosszabb nemezszőrökből áll. Közepén hasított felső ajkán hosszú bajuszt visel. A mellsőknel jóval hosszabb hátsó lábak segítségével igen sebesen fut, miközben hátsó lábait a mellsők elé teszi. A nyúl csapáján (5. ábra) a két egymás előtt levő nyom a mellsők elé rakott hátsó lábak nyoma. A két első

láb nyoma többnyire egymás mögött van, de a hátsó lábak nyomai sincsenek mindig egymás mellett egy vonalban, hanem különösen gyors futásnál az egyik hátsó láb nyoma előbbre van a másiknál.

Sebes futása és közmondásos szaporasága a nyúl létének természetadta biztosítéka, melyek nélkül már írmagja is kiveszett volna, amint a régi vadászvers mondja:

*Ember, farkas, hiúz, kutya,
Róka, menyét, görény, macska,
Bagoly, holló, sas és kánya,
Minden ölyv, amely meglátja,
Szarka is a részét kéri,
Mind-mind meg akarja enni.*

A szörmés és szárnyas ragadozók légiója, a határban csavargó kóbor-kutyák, macskák és a vadtolvajok mind kiveszik a dézsmát az időjárás viszontagságait is sokszor megsínyló nyúlállományból. Bár évente lelövés és befogás formájában — legalisan — félmilliónál több kerül belőlük ki-termelésre, szilárdan tartja jelentős szerepét vadgazdaságunk haszonállatai között.

Az a terület, amit a nyúl nap nap után bejár, a *nyúl mozgási területe*. Ha ezt egy képzeletbeli nagy körrel rajzoljuk körül, megkapjuk a nyúl mozgási körét. Ez a többi vadfajhoz viszonyítva aránylag kicsi. Az Erdészeti Tudományos Intézet által feldolgozott adatok szerint a különböző területeken kibocsátott nyulakat a következő években a kibocsátás helyétől

farkas

kutya

róka

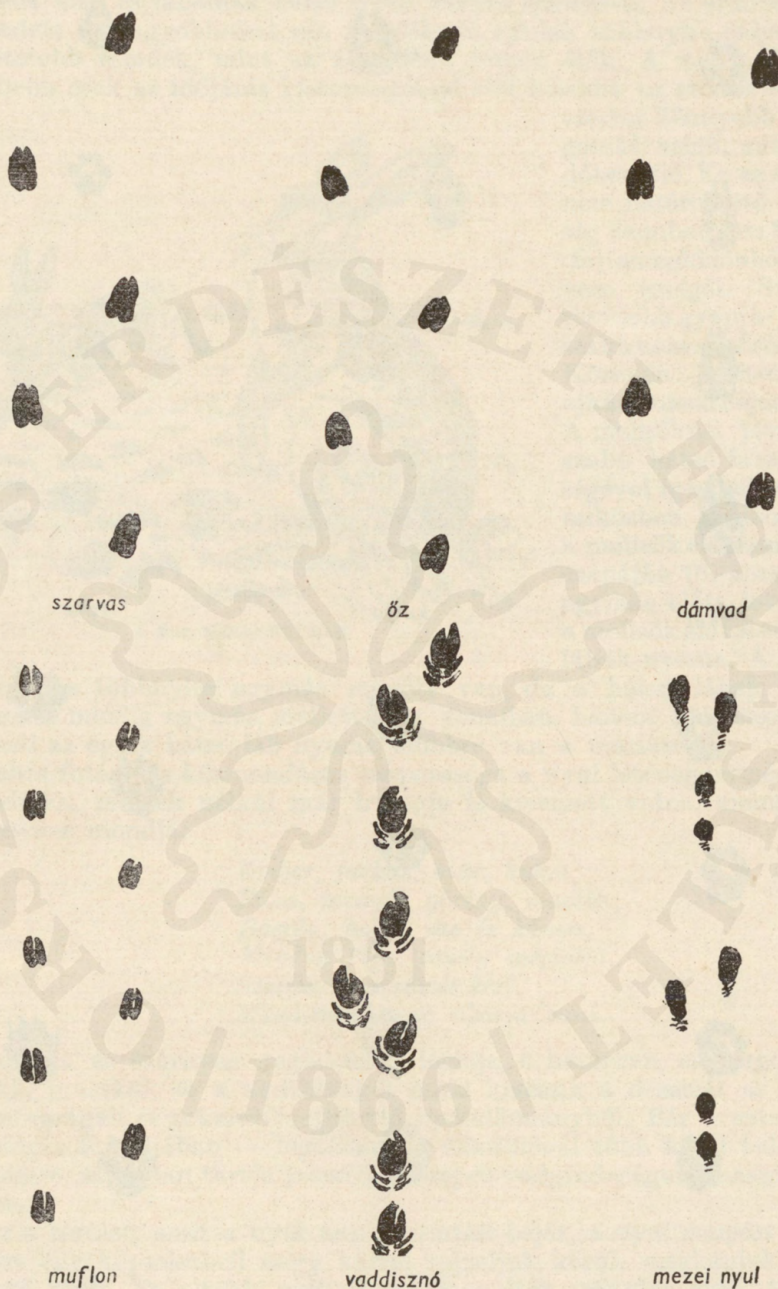

vadmacska

házimacska

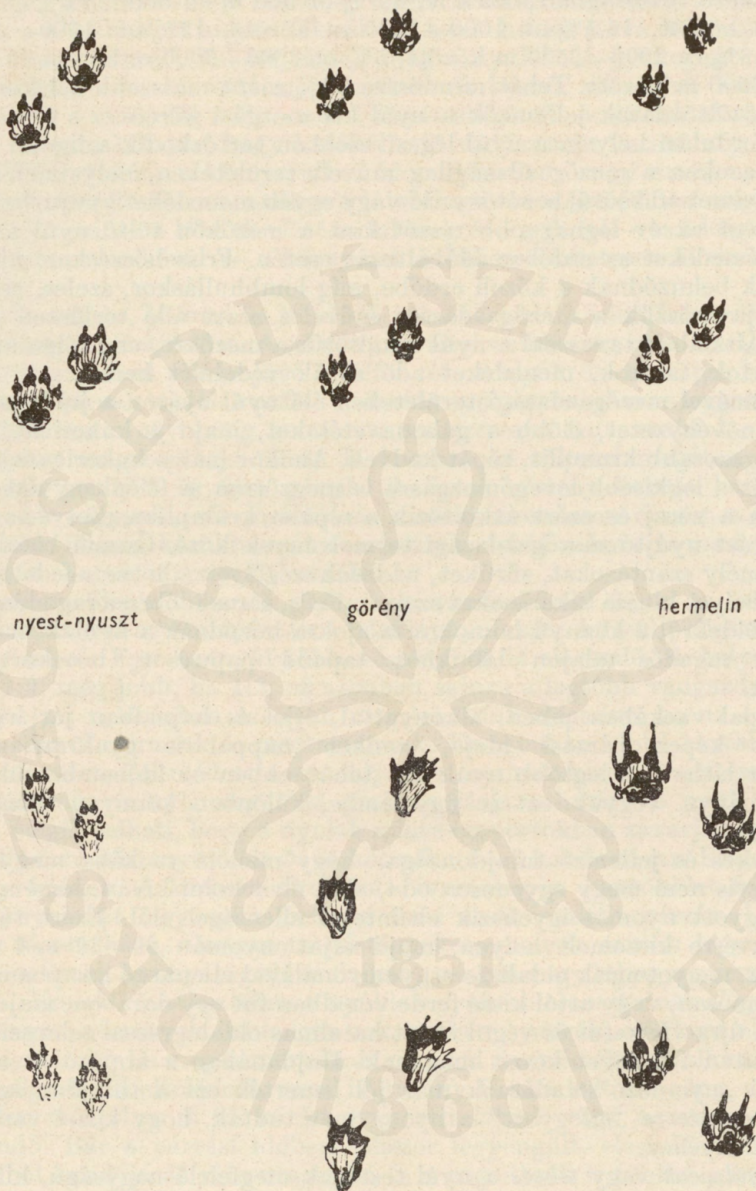
vidra

5/a ábra. NYOMVÁZLAT

5/b ábra. NYOMVÁZLAT

nyest-nyuszt

görény

hermelin

menyét

sün

borz

5/c ábra. NYOMVÁZLAT

a következő távolságban lótték le: 8,5%-ot 500 m-en belül, 24%-ot 500 és 1000 m között, 16,5%-ot 1000—1500 m között, 12%-ot 1500—2000 m között, 8%-ot 2000—2500 m között, 5%-ot 2500—3000 m között és 4%-ot 3000—3500 m között. Tehát mindössze 22% ment messzebb 3,5 km-nél.

A közölt adatok jellemzők a nyúl kis mozgási körére.

Előfordulási helyein a nyúl legszívesebben tartózkodik a ligetes erdőkben és azokon a mezőgazdaságilag művelt területeken, melyeknek közelében védelmet adó sűrű, bozontos erdő vagy egyéb menedéket nyújtó hely van. Egyébként az év legnagyobb részét kint a mezőkön töltő nyúl szívesen keres menedéket az erdőben időváltozás esetén. Friss hóeséskor, új hóban a nyulak behúzódnak a közeli erdőbe, míg lombhulláskor, szeles, csepegős időben javarészüket a mezőgazdasági művelés alatt álló területen tartózkodik. Általában tavasszal a nyúl kiköltözik a mezőkre, míg télen az erdő, facsoportok, fasorok, menedéket adó sűrűk védelmét keresi.

A zömével mezőgazdasági területeken élő nyúl nyáron a jobb takarást nyújtó növényzetet, előbb a gabonavetéseket, majd a kukoricát, csalamádét, gazosabb krumplit, répát kedveli. Amikor már a kukoricaszár megszárad és a legkisebb levegőmozgásra is megzörren, a félénk nyulat nyugtalanítja a zöreje és ezért átköltözik a répába, krumplibá, illetve az egyéb, jó takarást nyújtó mezőgazdasági termelvények közé. Ősszel, betakarítás után a mély szántásokat, sűrűket, nádasok szegélyeit, illetve a fedettebb és jó búvóhelyet kínáló takarásokat szereti. Esős, sáros időben a ragadós, mély, fekete földekről a könnyű homokos talajokra húzódnak a nyulak, mivel az ilyenkor ragadós talajon lábukhoz tapadó papucsot, bocskort nem kedvelik.

Nappal vackában pihen, alkonyattal, éjjel és hajnalban jár legelőre. Kivételt képez párzási ideje, amikor nappal is gyakran mozog. Ilyenkor látható a legtöbb nyúl. Ha tehát ebben az időben becsüljük fel az állományt, vegyük ezt is figyelembe, különben könnyen túlzásokba esünk.

Érdekes és jellemző tulajdonsága, hogy mielőtt vackába megy, cselet vet, vagyis nem megy egyenesen oda, ahol elvackolni kíván, hanem előbb hátrahagyott nyomát igyekszik eltüntetni ellenségei elől. Ezért túlmeleg az elfekvésre kiszemelt helyen, majd saját nyomán 20—30 m-t visszaszaladva, nagyot ugrik oldalt és a nyomvonalával ellenkező irányban, azzal párhuzamosan, vagy attól kissé ferde vonalban fut egy darabon, majd saját nyomán újra visszafut és végül ismét hatalmas oldalugrással telepszik oda, ahol azután fekhelyet készít magának. Hajdanában a kopózó és magashegységi „nyomozó” vadászok már jól ismerték ezt a tulajdonságát, és amikor egyszerre „elfogyott” a nyom, már tudták, hogy közel vannak a nyúl fekhelyéhez.

A *nyúlvacok* vagy *fekvés* a nyúl testének megfelelő nagyságú, kikapart fekvőhely, melynek talajszemcséit vagy növényzetét hosszas fekvése idején simára lenyomja. A nyúl olyan vackot kapar ki, hogy egész testét takarja, s éppen csak kilásson belőle. Mindig úgy fekszik, hogy teste a mélyebb részbe süllyed bele és négy lábát maga alá húzva mindig ugrásra kész. A nyúlvacok hossza 30—35 cm, szélessége 14—18 cm, mélysége a legömbölyített végénél 16—20 cm.

A nyúl nem kedveli a szelet, és ezért a terep alakulását kihasználva, többnyire a szélvédett helyen fekszik el. A téli határt járva, a kezdő vadász szinte el sem képzei, hol bújhattak meg a nyulak. A gyakorlott vadászt azonban már nem téveszti meg az üresnek látszó, sík, fehér határ. Jól tudja, hogy a nyúl elég mély vackot készít magának, amit különösen havas időben annyira kikapar, hogy hátából a jó vadászszem is csak alig tenyerényt lát. Egyébként a környezethez idomulásnak is nagy mestere a nyúl, amire olyankor jövünk rá, amikor a látszólag üres szántóföldön vagy erdőben sokszor szinte a lábunk előtt indul meg és ugrik fel — az addig üresnek vélt földről, avar közül — a környezet színéhez tökéletesen idomuló tapsizeles.

Enyhe télben, januárban kezdődő párzása kedvező időjárási viszonyok között őszig is kihúzódhat. A nőtény 42 napi vemhesség után 2—4, szőrrel és nyitott szemmel világrajövő nyúlfit vet, melyek 8—10 napos koruktól már maguk járnak táplálék után. A nőténynyúl ugyanis nem a leggondosabb anya. Mindössze egy hétig gondozza rendszeresen fiait, majd 1—2 hétig még olykor megszoptatja őket, de hamarosan túlteszi magát a családfeenntartás gondjára és újra párzik. A fiatal nőtény évente háromszor, az idősebb négyszer, sőt jó időjárás esetén kivételesen ötször is fiadzik. A nyúlfiak fél éves korukra már ivarérettek, tehát a kora tavaszi fiatalok őszre már maguk is szaporíthatnak.

A párzás idején a kanok gorombák, verekedősek, és ha az ivararány rossz, valósággal agyontépázzák a nőténynyulakat. A nyúl poligám, többnejűségben él. Egy kannyúl több nőtényhez is elegendő. A helyes ivararány 1:2, még jobb, ha 1:3, ez azonban sajnos a legtöbb vadgazdaságban csak óhaj, a valóságban azonban meg lehetünk elégedve, ha az 1:1 ivararányt sikerül elérnünk és megtartanunk. Ez azonban többé-kevésbé majd minden területen eltolódott a kanok javára, aminek káros következményeit a nyúlállomány sínyli meg. Aki gyakran járja a határt a nyúl bakzása idején, megfigyelheti, hogy a nyulak szinte csoportokban zavarják egymást. 1—1 elől futó nőténynyulat 3—4, sőt néha 5—6 kan is zavar. Elege is van szegény fejének. A károsan eltolódott ivararány a kantöbblet folytán a nőténynyulakat legyengíti, beteggé teszi az erőszakolt párzás. Ilyenkor látunk tépett hátú, elcsigázott nőtényeket, melyek azután legyengülve, betegesen érnek az anyaság elé és fiaikat gyengén vagy sehogyan sem tudják táplálni. Ennek következtében a nyúlfiak gyakran elpusztulnak. Egyébként a legyengült nőtények fiai is igen sok esetben gyengék, csökkent ellenállóképességűek, így ha meg is maradnak, nem túl nagy értékei az állománynak.

A helytelenül eltolódott, rossz ivararány fő oka legtöbbször a vadászat helytelen módjában, a túl sűrűn gyakorolt kereső- vagy ugratóvadászatban keresendő. Bár a párzási időben sokszor legyengült, elcsigázott nőténynyulakból az időjárás viszontagságai és a ragadozók is többet pusztítanak el, mint a ürge kanokból, mégis a túlságba vitt keresővadászatot tekinthetjük a helytelen ivararány legfőbb okának.

A mezei nyúl növényevő. Legjobban a zsenge vetésre, herére, lucernára, répára, repcére, káposztafélékre jár rá, és ezzel bizony olykor észrevehető kárt okoz a mezőgazdaságban. A kár szembetűnően csak olykor, egyik-másik terményben mutatkozik, mégsem hagyható figyelmen kívül és ezért, vala-

mint télidőben az erdőkben (fiatalosokban, csemetekertekben), de főként a fiatal gyümölcsfákban okozott kártétele miatt szidják a nyulat, sokszor a kár értékén túlmenően is. Legyünk azonban tárgyilagosak. A nyúl valóban okoz kárt a termelvényekben és a fákban, azonban ezek többnyire nem súlyosak. A jelentősebb kárt télen, főként szigorú, erős teleken okozhatja, mikor a lefagyott hó alól nem képes élelmét kikaparni. Ilyenkor gyakran az emberlaktá helyek közvetlen közelébe is bejár, ahol főleg a gyümölcsfák lekérgezésével okoz károkat. Erdőgazdasági kártételének javarészét ugyan- csak télen okozza.

Ezek a károk azonban a vadász és a termelő (mező-, erdő- és kertgazda) jóakarató, közös összefogásával elháríthatók vagy legalábbis a minimálisra csökkenthetők. A vadász télen a szükséghez mérten pótolja nyúlállománya részére a természet szűken terített asztaláról hiányzó eleséget; befektetése bőven kamatozik nyúlállományának sikeres áttelelésével, és egyúttal a nyúl éhség okozta kártétele is kisebb lesz. A termelő pedig kösse körül a gyümölcsfák kergét náddal, tuskés gallyal, újságpapírral, kátránpapírral vagy zsúppal — ezek valamelyike feltétlenül rendelkezésre áll vagy filléréért beszerezhető — olyan magasságig, ameddig a nyúl — a legmagasabb hórteget feltételezve — még elérhet. Ezek természetesen gyorsan tönkremennek. A papír leázhat, a szél letépheti, a zsúpot lerághatják a nyulak. Ezért állandóan ellenőrizni kell ezeket és szükség szerint pótolni. Költségesebb, de feltétlenül biztos védelmet nyújt az évek hosszabb során át használható rozsdamentes drótháló. Az erdőgazdaságban okozott károkat a veszélyeztetett erdő rész nyúlállományának szükséges ritkításával és a megfelelő helyeken készített etetők segítségével, a megmaradt nyúlállomány elvonásával, átszoktatásával csökkenthetjük le. Friss hajtások, pl. nyárfagallyak kirakása is erősen vonzzák a nyulakat. Ilyen módon kölcsönös jóakarattal elejét vehetjük a károk zömének anélkül, hogy a kárt öletett kézzel nézve, a nyúlállományra halált kiáltanánk. Az a csekély kár pedig, ami még mindezek mellett is a nyúl rovására írható, csak elenyésző hányada annak a nagy nemzetgazdasági haszonnak, melyet a nyúl vadászatával, valamint húsának bel- és külkereskedelmi, főként exportértékével hajt.

A nyúl vadgazdasági jelentőségét és a fentebb említett haszonértékét kellőképpen értékelhetjük, ha figyelembe vesszük, hogy az 1933—34-es vadászidénytől az 1942—43-as vadászidényig bezárólag az elejtett szőrmés-vad-mennyiségünk 86,6%-át a mezei nyúl képezte.

A legtöbb nyúl az Alföldön esik, kevesebb a Dunántúlon, legkevesebb pedig az északi részeken. Így az 1948—49-es vadászidényben az ország egész nyúlterítékének az Alföldön 50,79%-a, a Dunántúlon 37,58%-a, míg északon csak 11,63%-a esett. A hazai vérfelfrissítés és az export szempontjából igen számottevő élőnyúl-befogások során ugyancsak az Alföldön kerül befogásra a tenyészanyag javarésze.

Olykor betegségek — melyek közül éppen bujaságuk miatt a leggyakoribbak a nemibajok — is apasztják az állományt. A betegség szertelen nemiletük miatt gyorsan terjed, és ennek következménye az elégtelen szaporulat. Ilyenkor elhullott állatot nemigen találunk, de az állomány mégis egyre inkább apad, mert a kanok terméketlenné válnak. A vadász erről többnyire az elejtett kannyúl duzzadt, gyulladt heréit látva szerezhet

tudomást. Fogyasztás szempontjából az ilyen beteg vad is teljesen használható, hisz ezeket a szerveit egészséges állapotukban sem tennénk a tábla, egyéb részei pedig teljesen kifogástalanok. A túlsúlyban levő nemibajokon kívül olykor gümőkór, májbetegség, rühesség, tüdőgyulladás, járványos elvetélés, vagy a nálunk csak igen ritka tularémia lép fel az állományban, melyeket azonban a gondos vadgazda a rendszeresen végzett területellenőrzések során idejében észrevesz és jelenti az állategészségügyi szerveknek.

Egy vadászterület nyúlállományának kívánatos legnagyobb mennyisége korszerű vadgazdálkodásban a mező- és erdőgazdaság helyi adottságai szerint különböző. E téren tehát csak általánosságban beszélünk, ha egy közepes nyúlbőségű területet véve alapul, 4 kat. holdanként egy nyúllal számolunk, ami azt jelenti, hogy a vadászidény elkezdésekor, ősszel egy 10 000 kat. holdas vadászterületen kb. 2500 darabos nyúlállomány kívánatos. Ha ebből évente — a helyi adottságoktól függően — 1000—1500 darabot kilövünk, úgy a szükséges törzsállomány folyamatosan fenntartható, feltéve, hogy elvégezzük a megfelelő vadvédelmi feladatokat.

Az állomány számszerű felbecsülésénél mindig nagy gondossággal kell eljárnunk, mert a hanyag, felületes becslés a legtöbb esetben téves számokat eredményez. Említettem már, hogy a párzási időben látható nyulak száma alapján történő becslés mindig csalóka, mert ilyenkor a terület csaknem valamennyi nyula szem előtt van. Még jobban csal azonban a felületesen végzett nyárvégi becslés. Ilyenkor alkonytájt egy-egy here- vagy lucernatáblán esetleg 15—20 nyulat is látunk legelni. Ilyen esetben ne vonjunk le téves következtetést, ne gondoljunk mindjárt nyúlbőségre, mert valószínű, hogy ekkor a környék nyulainak nagy többségét láttuk ott együtt, főképpen, ha a vadászterületen aránylag kevés a herével, lucernával hasznosított terület. Tehát mindig aprólékos gondnal, lehetőleg egyszerre több személy, a vadászterület minden részét tüzetesen megsejmelve becsülje azt fel. Csak így kaphatunk olyan valós számot, melynek okszerű vadgazdálkodásunk során a kívánt hasznát vehetjük.

A nyulat keresővadászaton, különféle hajtóvadászaton (vonalhajtás, „U”-hajtás, ráhajtás) és körvadászaton hozzák terítékre.

A keresővadászat főként a vadászidény elején gyakorolt vadászati mód, melyen a vadász egyedül vagy néhányadmagával búvóhelyéről ugrasztja ki, veri fel a vadat. Csak korlátozott számú, a házi szükségletre szánt pár nyúl elejtését biztosítsuk vele, mert bárhogyan is vigyázunk, a keresővadászat során többnyire mindig több nőstény nyúl esik, mint kan. Eredményes gyakorlásához tudnunk kell, hogy mikor, hol fekszik a vad és milyen időben, hogyan tart ki. Tudvalevő, hogy a nyúl a déli órákban vár be jobban, így hát a kora reggeli órákban nem célravezető a keresővadászat. Ha az idő meleg, a nyúl az árnyéket keresi. Ilyenkor a tengeri szélén, répalevél alatt vagy réten, legelőn bokor árnyékában szokott hűsölni. Ugyancsak szívesen tartózkodik a gazos tarlóban is. Esős időben, agyagos szántásban ne keressük a nyulat, mert ilyenkor a homokos, könnyű talajra húzódik. Nemigen fekszik olyan terményben, amelyben nem tud futni. Ezeknek inkább a szélében húzódik meg. Zimankós, szeles időben a gazosok, sűrűk vagy az esetleg közelben fekvő erdő védelmét keresi. Ne keressük olyan helyen, ahol a talaj nem alkalmas vacok készítésére. A mezőgazdasági termelvények

betakarítása után a nyulat leginkább a mély szántásokban vagy a zombékban találjuk meg. Első időben a nyúl kimegy az erdőből, mert a fákról lecsepegő esőcseppek zavarják. Ilyenkor az erdő mellett elterülő földeken kell keresnünk a nyulat. Ősz derekán, végén, mikor egyszerre nagyobb tömegben indul meg a lombhullás, a nyúl ugyancsak kimegy az erdőből. De elhagyja az erdőt télen is, ha a zúzmarát nap olvasztja és az sűrűn hull a fákról. Ezeket feltétlen tudnunk kell a sikeres keresővadászathoz.

Ha a keresővadászaton sietünk, igen sok nyúl elmarad, megfekszik és csak igen keveset ugratunk fel belőlük. Lassan, jobbra-balra tekingetve menjünk tehát, álljunk meg sűrűn, mert a nyúl legtöbbször olyankor ugrik ki vackából, ha a vadász megáll.

Ne lőjük semmiképpen a vackában beváró nyulat, de ne lőjük azokat sem, melyek közvetlen a lábunk alól kelnek. Ezek minden bizonnyal nősténynyulak, melyeknek elejtésével csak tovább rontanánk a nyúlállomány amúgy is károsan eltolódott ivararányát. Így is sok nősténynyúl kerül puska-végre a keresővadászatok során, amit a leggondosabb elővigyázattal sem akadályozhatunk meg.

A keresővadászatokon soha ne akarjunk tömeget lőni. Elégedjünk meg a konyhára szánt egy-két nyúl elejtésével. A tömeges aratást hagyjuk az arra való késő őszi — téli hajtásokra és körvadászatokra.

A *vonalhajtás* az a vadászati mód, amikor a vadászok és a hajtók a terepadottságoknak megfelelő távközökben, egyenes vonalban haladva hajtják meg a levadászásra kerülő területrészt. A vonalhajtás eredményének nyitja, hogy a vonal elég szélesre — mintegy 500—1000 méterre terjedjen ki. Itt ugyancsak kíméljük a nősténynyulakat azzal, hogy a láb alól kelő, minden bizonnyal nősténynyulakat lövés nélkül hagyjuk továbbfutni. Erre főként a hajtás elején kell ügyelnünk, amikor többnyire a nősténynyulak várnak be közel, míg a kanok többnyire lőtávolon kívül kelnek. Ne féljünk azonban a hajtás eredménytelenségétől és ez utóbbiakra se tegyünk könnyelmű távlövéseket, mert az eleinte messze kelő kanok 1—2 km-es előrefutás után — ösztönszerűen visszakiváncozva megszokott tartózkodási helyükre — úgyszólván visszatörnek. Ekkor azután a megfelelő széles hajtásban bőven nyílik alkalmunk arra, hogy az elejtésre szánt nyulmennyiséget a megfelelő lőtávolságról kaphassuk puska-végre.

A vonalhajtásnál vigyázzunk nagyon arra, hogy senki el ne maradjon vagy előre ne menjen, menet közben a távközök ne bővüljenek vagy ne szűküljenek. Ha a hajtás több kilométeres szakaszra terjed, rendje úgy tartható fenn a legjobban, ha időnként rövid időre megállunk (legjobb az utaknál, fasoroknál, árkoknál stb.), rendezzük a vonalat, és az esetleges hibákat kiigazítva haladunk tovább.

A vonalhajtásnál nincs szükség oldalazó puskára, de az oldalakat a hajtókkal biztosítjuk, akik a hajtás végén kört formálva, a lehajtandó rész utolsó szakasza előtt felálló vadászvonatra szorítják a hajtás hátralevő részében levő nyulakat. A hajtásban későn kelő és hátra törő nyúl majdnem mind nőstény. Ezeket kíméljük.

Az „*U*”-alakú hajtás (pásztának vagy stráfnak is mondják) átmenet a vonalhajtásból a körvadászathoz. Igen eredményes módja a nyúl vadászatnak, mely akkor a legeredményesebb, ha nagy területen és sok hajtóval

rendezzük. Ellenkező esetben a rövid „U” nyitott kapuján a szemfüles kannyulak többsége kifut, és ismét csak a közelre bevaró nöstények kerülnek leginkább terítékre. Különösen áll ez lefagyott, kopogós talajon, ahol a nyulak már messziről kelnek. Nagy területen, hosszú szárú „U”-alakban vadászva, a korán kelő kanok bizonyos távolság után (akárcsak vonalhajtáskor) visszafordulnak a vadászor felé, amit nagyobb távolság megtétele után az „U” kapujának lezárásával — az addig párhuzamos két szár összehajlásával — segíthetünk elő. Az „U”-alakú hajtás lényege, hogy a vadászok és a közöttük elhelyezett hajtók vonala zsákszerűen halad előre. A vadászok zöme mindig az „U” talpában és a szárak alsó részein helyezkedjen el.

Az „U”-hajtásban a legtöbb nyúl mindig a zsákfenék jobb és bal sarkába fut, ezért oda biztos kezű, jól lövő puskásokat kell állítani. A két „sarokvadász” előtt haladó hajtó legyen mindig ügyes, szemfüles és lehetőleg már tapasztalt ember, hogy a kifelé törő nyulakat idejében, de nem elhamarkodva a sarokvadász felé tudja téríteni. Ha a hajtó ügyetlen, a nyulak javarésze visszafordul és a hajtók között tör ki a zsákból.

Az „U”-hajtásnál a rendező megállapítja, hogy hány hajtó jut egy vadászra, és a hajtókat, valamint a vadászokat ennek megfelelően indítja jobbra és balra. A két szárnyvezető mindig idősebb, tapasztalt, a területet jól ismerő hajtó vagy vadór legyen. Az első két vadászt félannyi hajtó után indítsuk jobbra és balra, mint a többieket, így a hajtás végén, amikor az „U”-alakzat körre zárul, nem zavarják egymást. Magát a hajtást csak akkor indítsuk el, ha már minden vadász és hajtó egyaránt a helyén van. A hajtás eredményessége főképpen a szárnyakon haladó hajtók és vadászok fegyelmettségétől függ. Ha nem tartják be a rendet és az előírt távközöket, ha zsákot vagy kaput csinálnak, azzal nemcsak a többiek szórakozását rontják, de együttal a hajtás eredményességét is. Ha nincs megfelelő számú vadász, úgy legalább a zsák fenekén és a szárnyak leghátulján haladjanak megfelelő sűrűn.

Igen fontos, hogy mindig csak egy személy rendezze a vadászatot, és az a vadászat közben se feledkezze meg a rendezésről. Az indulásra, megállásra, igazodásra utasítást csak a vadászat rendezője adhat, a vadász pedig csak közvetlen környezetét figyelmeztesse, ha azok megbontanák a rendet. A vadászat rendezőjének minden esetben tudnia kell, hogy mekkora terítékre számíthatnak, és ennek megfelelően gondoskodjon hajtókról és fogatról.

A ráhajtás az a vadászati mód, mikor a terület valamilyen természetes takarás kínáló helyén, pl. faszorban, vagy szárkévék, trágyakupacok, terepdomborulat mögé, a 70—100 lépés távközökben felállított vadászorra az onnan legalább 1—1 ½ km távolságra, vonalban felállított hajtók ráhajtják a nyulat. A ráhajtás a kanok javára eltolódott ivararány helyreállításának legcélravezetőbb módja. A hajtók menjenek egymástól legalább 100 lépésre, a szemfülesebb kannyulak úgyis felugranak, míg a meglapuló, helyben maradó nöstények lelövése amúgy sem cél. A hajtók között és az oldalakon nincs szükség puskára. A hajtók lábai alól ugró, visszatörő vagy oldalt kifutó nösténynyulak hadd mentsék a bőrüket. Ilyenkor a megfelelő rendezés mellett, a távol kelő kannyulak zöme előrefut, ahol azután a kellő takarásban lőállásukban váró vadászok megfelelő mennyiséget lőhetnek ki.

A ráhajtás rendezőjének igen jól kell ismernie a terepet és annak vadállományát. Tudnia kell, hogy a nyúl felzavarva merre veszi az irányt. Figyelemmel kell lennie a széljárásra, ami ugyancsak döntően kihat a vad menekülésének irányára. Fedett, gazos, bokros terepen ismernie kell a domborzati viszonyokat, amelyek ugyancsak irányt szabnak a menekülő vadnak. Végül jól kell ismernie a terület nyúlsűrűségét és vadász, hajtó és fogat tekintetében egyaránt fel kell készülnie a várható nyúlmenyiség elejtésére, fogatokhoz vitelére és szállítására.

A ráhajtás sikere a rendezéstől, valamint a hajtók és a vadászok fegyelmettségétől függ. A hajtók haladjanak a megadott távközökben lassan, tartsák be mindig a vonalat. Erre különösen fedett terepen vagy erdőben kell fokozott figyelmet fordítani. A vadászok álljanak csendben a kijelölt lőállásokon, ne mozogjanak, ne beszélgessenek és semmiképpen se hagyják el helyüket, amíg erre utasítást nem kapnak. Ha a hajtók már közel értek a vadászsorhoz, a vadászok vigyázzanak nagyon lövéseikkel, nehogy a hajtókban kárt tegyenek. Célszerű — különösen fedett terepen, erdőben — főként, ha nemcsak nyúl, de szárnyas vad is lőhető a ráhajtásban, ha a vadászat rendezője olyan utasítást ad, hogy amikor a hajtók az utolsó 150—200 métert hajtják a levadászandó tereprészből, akkor a vadászok már csak a lövonalukon keresztülment vadat lőhetik. Ez a biztonsági intézkedés különösen a lefagyott, jeges, kemény talajon hasznos, amikor a sörét a fagyos földön gurulatot kapva, könnyen felpattan vagy eltér irányától.

A körvadászatokon nyílik megfelelő lehetőség a lelövésre szánt nyulak javarészeinek elejtésére. A levadászásra kijelölt területet a vadászok és hajtók körül fogják, és a kör középpontja felé haladva hozzák terítékre a vadat. A körvadászatot leginkább télen rendezik, mikor a nyulak már kellő súlyúak, és a hideg időjárás biztosítja, hogy a teríték, megfelelő kezelés mellett, romlatlanul, értékesökkenés nélkül juthat el rendeltetési helyére.

A körvadászat eredményességének is előfeltétele a megfelelő rendezés. Túl kicsi köröket ne csináljunk; de nagyon széjjel se húzzuk a szárnyakat, mert ekkor egyrészt sok kilövésre szánt nyúl fut ki sértetlenül a körből, másrészt pedig túl sok alkalom csábítja távlövdözésre a résztvevőket.

Körvadászatot rögtönözni mindig kockázatos dolog, mert az eredményes körvadászatokhoz megfelelő előkészület szükséges. Előző nap, illetve napokban mérjük ki lépésre az egyes körök kerületét és a szárnyak hosszát. Állapítsuk meg körönként a szárnyak bezárásának helyét, készítsük el aprólékosan a vadászat tervét. A vadászat előtti nap már okvetlen tudnia kell a rendezőnek a résztvevő vadászok és hajtók számát, hogy már előre megállapíthassa a távközöket, továbbá, hogy a szárnyakon hány hajtó kerüljön egy-egy vadász közé.

A szárnyak élére mindig a terepet tökéletesen ismerő idősebb hajtót vagy vadórt állítsunk, és a biztonság kedvéért lehetőleg a soron következő vadász is ismerje a terepet. Vadászat közben ügyeljünk arra, hogy jól zárjanak a szárnyak. Mikor már a szárnyak összeértek és a kör bezárult, adott jelre mindenki induljon befelé. Vigyázzunk a vonal és a távközök pontos betartására, erre minden vadász és hajtó maga vigyázzon, és ne tűrjük meg egyesek kapzsiságból, lódühből eredő mesterkedéseit, a köz-

utálatnak örvendő zsákolást (szárnyvontaltól visszamaradva a kör kiöblösítése, amibe a nyúl szívesen belefut) vagy a kapucsinálást (a hajtók odább küldésével, vagy túlságos oldalra húzódással nyúlcsalogató kapu készítése). A hasonló szándékkal, már nemcsak szabálytalanul, de esztelenül is a körbe bemenő puskásokat ugyancsak intsük le. Az ilyen magáról megfélemlezett szomszédot feltétlenül figyelmeztessük, mert szabályellenes és egyúttal a kollektív szellemmel merőben ellentétes cselekedetével nemcsak önmagának akar jogtalanul előnyt biztosítani a többiek multságának rovására, de egyúttal a körvadászat sikerét is kockáztatja.

Mikor már a kör összeszűkül, és elhangzott a vadászmester „hajtók befelé” utasítása, a hajtók a vonalat tartva, tovább haladnak befelé, a vadászok pedig a helyükön maradnak. Ekkor már szigorúan tilos belőnünk a körbe, de a kitörő nyulakból, kifelé is leginkább csak a láthatóan sebzettekre lőjünk, mert a kör közepén sértetlen meglapuló, közelre beváró nyulak javarésze nőstény, melyeknek meghagyása húsértéküket sokszorosan meghaladó hasznos befektetés. A kör lefújása után üritett, megtört puskával menjünk társaink közé.

A körvadászatok költségelőirányzatánál ne sajnáljuk a nyulaskocsira, valamint a vadászonként legalább két-három hajtóra eső kiadást. A megfelelő számú fogat ugyanis jelentős mértékben megkönnyíti a hajtók munkáját, aminek azután a vadászat során és nem utolsó sorban a vadászat eredményességénél látjuk igen nagy hasznát. A megfelelő számú, tehát vadászonként legalább két-három hajtó alkalmazásával biztosítjuk, hogy az elejtésre szánt nyulmennyiség jelentős része nem fut ki megsörétezve a körből, az elejtett nyulak pedig a megfelelő módon kivizeltetve, sármentesen érnek a fogatokhoz.

Társasvadászataink során ne feledkezzünk meg arról, hogy a hajtó feladata a vad felhajtása, az elejtéshez hatékony segítség, amit három-négy nyúllal a hátán csak hiányosan, vagy sehogy sem tud megoldani.

ŐZ (*Capreolus capreolus*)

Hímjét őzbaknak, nőstényét őzsutának, amíg nem gidázott őzünőnek, szaporulatát pedig gidának nevezzük.

Erdeink legismertebb és legkecsesebb nagyvadja az Európa-szerte elterjedt őz. Nagyobb kiterjedésű erdeink majd mindegyikében otthonos, legjobban azonban a mezőgazdasági földekkel határos, kis tisztásokkal tarkított, változatos aljnövényzetű, elegyes erdőket kedveli. A lucerna, lóhere és egyéb pillangósvirágú mezőgazdasági kultúrnövények szomszédsága különösképpen megfelel igényeinek. Az erdőben különös előszeretettel tartózkodik a bokros vágásokban, fiatalosokban. Néhol az erdőmentes, nagyobb kiterjedésű mezőgazdasági területeken is megtelepszik, ilyenkor mezei őzről beszélünk, ez azonban nem külön faj, sem nem külön fajta. Ezek télen sem húzódnak az erdőbe, hanem a mezőgazdasági művelés alatt levő földek fás, bokros részeiben, sűrűiben, csendereseiben (vadrejtőkben) keresnek menedéket. A mezei őzeket a mezőgazdasági növényzet felnövekedésekor a magas vetésekben, kukoricásokban elég nehéz észrevennünk és így megfigyelésük, illetve vadászatuk kizárólag csak a hajnali és késő délutáni

órákban lehetséges, amikor mozognak, esetleg a magas növényzetből kiváltak. A mezei őzek többnyire jól fejlettek és szép agancsot hordanak, mert a nyílt mező bőségebb táplálékot nyújt. Többnyire sok lucernát, lóherét talál, amelyeknek foszforban és mészben bővelkedő hajtásai előnyösebbek az agancs fejlődésére, mint a szóiban adagolt foszforsavas mész.

Az alacsony síkságtól a magasabb hegyekig — még 1000 m magasságban is — megtalálható az őz, azonban a nagy kiterjedésű erdőkkel borított hegységekben ugyanakkora területen jóval kevesebb él belőlük, mint az előhegységekben, dombvidéken vagy a síkon. Szívesen megmarad az ártéri erdőkben is, azonban itt a gyakori árvizek sok kárt tesznek benne. Különösen a gidákban okoz érzékeny veszteséget az árvíz.

Az őz hossza 120—130 cm, magassága 75—80 cm. Súlya általában 15—25 kg között változik, bár mértek már hazánkban 30 kg-os, sőt annál súlyosabb őzbakot is. Különösen a Békés és Fejér megyei őzek között akadtak ilyen jól fejlett példányok.

Színe nyáron sárgás barnásvörös, télen szürke. Évente kétszer váltja szőrét és vele színét. Szeptember vége felé, amint az idő ősziestre fordul, élénk színű, sima, merev szálú nyári szőrét átnövi a jóval szerényebb kinézésű szürke, de meleg, puha, hosszú szálú téli szőr, melyet azután a tavasz elején ismét a virító színű nyári köntőssel cserél fel. Végtagjainak alsó és belső része mindig világos. Farán nagy fehér folt, a „tükre” látható, melyről a téli szőrben levő őz is messziről szembetűnik. Ha az őz megijed vagy figyel, a farán levő folt fehér szőrszálai kimerednek, és ezáltal a tükör nagobbna látszik. A bakot a sutától szemre leginkább agancsa különbözteti meg, azonban kellő gyakorlattal a már agancsát levetett bakot is megismerhetjük a sutáénál zömökebb fejről, vastagabb nyakáról, de legfőképpen a hasa alatt, a hímvessző helye körül lógó, ecsetnek nevezett hegyes szőrpamacsról. A suta hüvelyének szélén növény és a hüvely végénél kiálló szélesebb, lekerekített szőrpamacsot köténynek nevezzük. E megkülönböztető jelek ismeretében nemcsak az agancs levetése után, hanem olykor agancsviselés idején a tarfejű, vagy a csak alig látható kis „gombnyársas” bak neve is megállapítható.

Az őz nyoma a birkáéhoz hasonló. A suta nyoma keskenyebb, hegyesebb, a baké valamivel szélesebb és elől jobban lekerekített. A bak nyoma többnyire nagyobb is a sutáénál, azonban a nyomok nagyságából leginkább akkor következtethetünk hátrahagyóik nemére, ha azok egykorú állatoktól erednek.

Az őzbak jelenlétére egyébként nemcsak a nyomából következtethetünk. Teljes bizonyossággal jelzi az őzbak jelenlétét a kaparás és a dörzsölés (fenés, tisztítás néven is emlegetik) is. A bak különös előszeretettel kapar, tehát a kaparás mellett mutatkozó őznyom teljes bizonyossággal az azt hátrahagyó bak nyoma. Ugyancsak a bak jelenlétére utal a dörzsölés. Vékonnyabb, vastagabb fácskákon gyakran láthatók 30—100 cm magasságban a dörzsölés nyomai. A dörzsölés nyomán a kéreg cafatokban lóg le a fáról, vagy egészen ledörzsolódik. Ezek a sérülések a bak agancsától származnak. A dörzsölésből azonban nemcsak a bak jelenlétére, hanem agancsának erősségére is szoktak következtetni. Ha a dörzsölés vastagabb fán látható, valószínű, hogy ott derék agancsú bak dörzsölt, míg a vékonyabb fácskán látható dörzsölés többnyire gyengébb agancsú baktól ered.

Az őz fogazata: 8 metszőfog, 6—6 zápfog az alsó állkapocsbán és 6—6 zápfog a felső állkapocsbán. Némelyik baknál szemfog is találunk, amit kampónak neveznek. Ezt nem veszik kedves vadászemlék számba, mint a szarvas szemfogát. Az őz fogzatának kopásából megfelelő gyakorlattal következtethetünk az őz korára. Erre természetesen csak a már elejtett őznél nyílik lehetőség, míg az élő őz korát alakjáról, viselkedéséből és fejlettségéről határozhatjuk meg hozzávetőleges pontossággal. A fiatal őz vékony nyakú és testéhez arányítva hosszú fejűnek látszik. Játékos, bizalmas és nem túlságosan óvatos. Mozgása könnyed, finom, biztonság és erő nélkül. A középkorú őz nyaka vastagabb, teste rövidebbnek látszik és magasan hordott feje aránylag rövidebb, mint a fiataloké vagy az öreké. Mozdulataiban erő és biztonság van, óvatosabb és jobban vigyáz magára, mint a fiatalok. Az öreg őz többnyire soványabb, idomai nem olyan gömbölyűek, mozdulataiban kevesebb az erő, fejét nem hordja magasan, hanem kb. csak a hátgerinccel egy magasságban. Igen óvatos, figyelmes, későn, legtöbbször csak a sötétedéssel hagyja el a biztonságos sűrűt és a legkisebb gyanús jelre takarásba húzódik.

Az őz látása, hallása és szaglása igen kifinomult. Hangja az ugatásszerű riasztás, a vészkiáltás vagy sírás és a sipítés. Ez utóbbit különféle változatokban a suta hallatja üzekedési idő alatt és amikor gidáját hívja. A suta és a bak egyaránt többnyire akkor riasztanak, ha valamit észrevettek, de nem tudják mi az. A riasztás hangjából nem következtethetünk az őz nemére, bár általában a bak riasztó hangja: bő-bő-bő-bő, a sutáé pedig beau-beau-beau-beau hangzású. A fiatalabb bak és suta gyakran és hosszasan, míg az öregek rövidebben, ritkábban és többnyire valamivel mélyebb hangon riasztanak. A suta üzekedés idején sírást hallat (sipít), ha a bak túl gorombán bánik vele.

A fenti hangokon kívül ismeretes még a gidák panaszos, síró hangja, ez a suta hívó hangjához hasonló, de sokkal magasabb hang, valamint a halálosan sebzett őz fájdalmában vagy rémületében csak ritkán hallatott bőgése.

Az őz tápláléka az erdő-mező nedvdús növényzetéből kerül ki. Szívesen lecsipegeti a gyenge hajtásokat, rügyeket, leveleket, a jó illatú erdei fűvet, belekóstol a herébe, lucernába, őszi vetésbe, melyekben azonban említésre méltó kárt nem tesz. Az esetleg túlszaporodott őzállomány inkább az erdőgazdaságban okozhat jelentősebb kárt az exotákban (nem őshonos fajokban). Jellemző az őzre, hogy a lomberdőben telepített fenyőcsemeték hajtásait többnyire lecsipkedti, ami ellen az őzállomány megfelelő etetésével lehet a legeredményesebben védekezni. A már felnövekedett vetésből az őz nem fogyaszt, legfeljebb belefekszik.

Vadgazdálkodásunk során figyelemmel kell lennünk az őz vízigényére, mert bár nem „dagonyázik”, a tiszta, jó ivóvízből szívesen iszik. Száraz, nyári időben olykor a kukorica nedvdús bajuszának és egyéb vízdús növényeknek csipegetésével pótolja a hiányzó ivóvizet.

Az őzek télen a bokrokkal tarkított szálásokban szeretnek tartózkodni. Ahol azonban zajos, zavart az erdő, ott a nyugalmas, sűrű, rudas állományba húzódnak. Hőeséskor, olvadáskor és esőben azonban kerülnek a sűrűket, ahol a lecspegető eső, hólé áztatja és a csepegés zaja idegesíti, nyugtalanítja

6. ábra.

ŐZCSALÁD TÉL VÉGÉN

őket. Nyáron a mezőgazdasági földek közelében élnek, tavasszal és ősszel pedig részint ugyancsak a mezőgazdasági kultúra közelében, részint a bő sarjút termő erdei rétek és tisztások szomszédságában tartózkodnak.

Az őzsuta együtt tart gidáival, a bak azonban inkább csak üzekedés idején keresi a suták közelségét és télen, amikor az őzek többnyire csoportokba verődve láthatók (6. ábra). Főképpen, ahol sok őz él aránylag kis területen, ott alkotnak télen csapatokat. Ezekben a suták, bakok és gidák együtt tartanak, az öreg bakok azonban többnyire ilyenkor is magánosan élnek.

Nappal az őz csak keveset mozog, inkább a sűrűk védelmében pihen. Legelőre a késő délutáni, esti órákban vált ki, majd hajnalban visszatér nappali tartózkodási helyére. Baknak, sutának egyaránt megvan a maga állandó körzete, ahol nappal tartózkodik. Szokott legelőjéhez is eléggé ragaszkodik, amíg az kielégíti igényét. Legelőre vivő és legelőről visszatérő útját, „váltóját”, az őz elég jól tartja. Esős időben korábban vált ki legelőjére, tovább marad kinn és napközben is sokáig elálldogál a szálerdőkben. Téli napokon az őz jóval többet mozog, mint más évszakban. Ilyenkor egészen a tavaszi kilombosodásig napközben is gyakran találkozhatunk őzeinkkel. A kilombosodás után azonban a dús növényzetben szinte eltűnik az őz, ilyenkor a késő délutáni és hajnali órák kivételével jóformán láthatatlanok. Üzekedés idején azután újra gyakran látjuk az ilyenkor nappal is sokat mozgó, kergetődző őzeket. Az üzekedés végeztével megint ritkábban találkozunk velük. Főként a bakok láthatók igen ritkán. Ezek az üzekedés fáradalmait pihenik ki és mivel mindenfelé bőven kínálkozik részükre élelem,

7. ábra. ŐzsUTA TÉLI KÖRNYEZETBEN

a szükség sem készíti őket különösebb mozgásra. Mikor azután az idő őszebe fordul, ismét gyakrabban szembetűnik az őz, télen pedig, amikor a hideg talajon, hóban már nem esik jól az egész napi egy helyben fekvés, ácsorgás és a mindennapi élelemszerzés is több mozgást igényel, már jóval gyakrabban találkozunk velük (7. ábra).

Az őzek násza a vidéktől, erőnlétüktől és az időjárástól függően július második fele és augusztus első harmada közé esik. Az üzekedés — melyet mindig a suták kezdeményeznek — 10—14 napig tart. Legkorábban az idősebb suták kezdenek üzekedni, majd őket követik a fiatalabbak. Az éves suták (ünők) üzekedése többnyire jó pár nappal később kezdődik és ugyanannyival tovább is tart. A meddő suták a többinél jóval hosszabb ideig felveszik a bakot. A bakok közül többnyire az öregebbek kezdik korábban a párzást, heveség dolgában azonban a fiatalok sem maradnak mögöttük. A fenti sorrend az egyéni sajátságok szerint sutánál, baknál egyaránt módosulhat.

Megszokott helyét, körletét a suta az üzekedési időben sem változtatja, mindig a bak megy a sutához. Ha tehát július vége felé a bakokat már nem leljük szokott körletükben, és ugyanott friss nyomaikat, dörzsölésüket, kaparásukat sem látjuk, úgy arra következtethetünk, hogy a bakok már a sutáknál vannak, tehát megkezdődött az üzekedés. Ennek különben legbiztosabb jele az erdei rétek gyepén, szálások tisztásain, olykor a környező

mezőgazdasági kultúrában szemünkbe ötlő, körbe-karikába futó nyomok. Ezek a sutának és az őt kergető baknak jellegzetes körbefutó nyomai, melyet vadásznnyelven ördöggyűrűnek vagy boszorkánygyűrűnek neveznek.

Az őzön ősszel is tapasztalhatók az üzekedés jelei, néha még boszorkánygyűrűt is találunk, ez azonban minden esetben csak álüzekedés, ami sohasem jár megtermékenyítéssel.

Az őzsuta tíz hónapig vemhes. Ebből négy hónapot a megtermékenyített pete nyugvó állapotban tölt az anyaméhben, és csak azután indul erőteljes fejlődésnek. Májusban, június elején a suta többnyire kettő (ritkábban egy, még ritkábban három), barna alapon fehér foltos gidát vet, melyekre féltő gonddal ügyel. Az ünőnek többnyire egy gidája van, az idősebb sutának rendszerint kettő, három gidás sutával azonban csak nagyritkán találkozunk. Az öreg sutának többnyire ismét csak egy gidája van. Két hónapos korban a fehér foltok lassan elmaradnak, és a gidák barna színe sárgásba hajlik.

A bakgida homlokán 1—2 hónapos korában a két kis csavarodott szőr-csomó alatt kis duzzanat keletkezik, mely mindinkább nő, míg november-december tájára kifejlődik a pár milliméter nagyságú gidaagancs. Ezt a gida nemsokára leveti, és azután megindul a rendes agancsfejlődés. A gidaagancsot követő első, elágazás nélküli agancs a nyárs, melyet a fiatal bak csak télen vet le. Az agancs levetése után azonnal megkezdődik az új agancs építése. A fejlődő agancsot finom szőrrel bevont, ún. háncs borítja, mely összeköttetésben áll a csonthártáival. A háncs csontképző szövetet és sejteket, valamint véredényeket tartalmaz, ez utóbbiak az agancs felépítéséhez szükséges anyagokat, főként foszforsavat és meszet szállítanak a rendeltetési helyükre. A fejlődő agancs alulról felfelé fokozatosan szilárdul és többnyire március végére, áprilisra fejlődik ki. A bak a kifejlett és megszilárdult agancsáról ledörzsöli a háncsot, és ezzel el is készült az új agancs.

Az őzbak fejlődő agancsát úgy tisztítja meg a hánctól, hogy sokszor a fiatal facsemetékhez dörzsöli és ezzel kárt okozhat. Többnyire karcsú, szép törzset választ ki. Girbe-görbe, ágas, görcsös törzshöz nem dörzsöli agancsát. A kárt még növeli, hogy előszeretettel választ ki fakülönlegességeket, idegen fafajokat. Ha azonban az őzállomány sűrűsége nem haladja meg az erdő- és mezőgazdasági érdekek szemmeltartása mellett gyakorolt okszerű vadgazdálkodásban kívánatos mennyiséget (100 holdanként átlag 3 őz), úgy ez a kár nem jelentős.

Az őzbak minden évben ősz végén, tél elején leveti agancsát, de tavaszra (április—májusra) kinő az új agancsa. A fiatalabb őzbakok később vetik le agancsukat, és így későbbre lesznek készen új agancsukkal is, mint az öregebbek. Az új agancs elkészültének ideje elég jellemző az őz korára is. Ha például két egyforma agancsú bak közül az egyik előbb tisztította le agancsát teljesen, úgy minden bizonnyal ez az idősebb. Az erős tél, az abból eredő rossz erőnlét vagy betegség az új agancs elkészültének idejét is késlelteti. Ugyancsak jó tudnunk, hogy az öregebb bak vastagabb fánál takarítja agancsát, míg a fiatalabbja többnyire vékonyabb fához dörzsöl.

A kétágú agancs neve villás, a háromágúé hatos, a négyágúé nyolcas, tehát mindig kétszerese az egy száron levő ágak számának. Ha egyiken több ág van, úgy ez számít. A hatosnál többágú agancsot ritkán rak fel az

őz, a nyolcas, tizes agancs csak elvétve fordul elő. Mivel azonban ez utóbbi igen kívánatos trófea, ezért az ilyen agancs alakítására hajlamos bakokat, mivel a hajlam öröklődik, feltétlen kíméljük.

Az őzbak fején a homlokcsapok fölött láthatjuk a koszorút, ezekből nyúlik ki az agancsszár, melynek előre álló ága a szemág, hátrafelé ágazó a hátsó ág, míg a kettő közt találjuk a középagát (8. ábra). Ha a szemág és a hátsó ág egy magasságban vannak, úgy sokra becsült trófeájú keresztesbakról beszélünk. Az ilyen agancsalakulás a természet ritkán előforduló játéka, ami az agancs értékét növeli. Sok helyen minden hatosbakot helytelenül keresztesbaknak neveznek.

Az idősebb őzbak sokszor elég korán, 6–8 éves korában kezd hanyatlani, amit agancsán vesz észre a figyelmes vadgazda. A hanyatló bak az előző évinél gyengébb, ún. visszarakott agancsot növeszt. Vigyázzunk azonban nagyon az elbírálással, mivel a hanyatlás olykor nem végleges, hanem csak a rosszul átvészelt tél, esetleges betegség, illetve gyenge erőnlét következménye.

A jó agancs töve vastag. A vastagság megmarad a hanyatló bak visszarakott agancsánál is. Többek között erről is felismerhetjük, hogy melyik a visszarakott agancs és melyik a silány. Az agancs felületének rücskös dudorait gyöngyöknek nevezzük. A sűrű, nagy gyöngyözés emeli az agancs értékét.

Az agancsszárak felső végének egymástól való távolsága a terpesztés. A kiváló őzagancs súlya kis koponyával mérve 500 g körül van. A legmagasabb hazai őzagancs (31 cm) viselőjét 1933-ban a Nyírségben ejtették el.

A nemkívánatos alakulású agancsot viselő őzbakokat feltétlen ki kell gyomlálnunk az állományból. Erről majd a selejtezés tudnivalóit tárgyaló fejezetben emlékezem meg részletesen. Előljáróban azonban jegyezzük meg, hogy ha a nemkívánatos fejdísz hordó bakok száma már igen felszaporodott a vadászterületen, úgy az állomány rendbehozatala jóval nehezebb, mintha kevesebb a gyomlálnivaló. Nemcsak a bak, hanem a suta is örökítheti a nemkívánatos agancs alakításának hajlamát. Az ilyen suták kiselejtezése jóval nehezebb és hosszabb időt kívánó feladat, mint az agancsot viselő és így rossz agancsalakítási hajlamukat eláruló bakok kilövése. Az agancs elbírálásánál és viselője további sorsának eldöntésénél mindig gondoljunk arra, hogy külső behatások, betegségek, sérülések, valamint külső mechanikai hatás mind közrejátszhattak az agancs kialakulásánál.

8. ábra. ŐZAGANCs RÉSZEI

a) koszorú, b) agancsszár, c) szemág, d) hátsóág, e) terpesztés

Az őzállomány megfelelő ivararánya általában 1:1, mezei őzek közt 1:2, vagyis ha 1 bakra 1, illetve 2 suta jut. A legtöbb helyen azonban az ivararányban káros eltolódás, sutatöbblet tapasztalható.

Az őzek leggyakoribb betegségei — különösen őséges telek után — a gyomor- és bélbántalmak. A kullancs, mételykór, giliszták, tüdő- és bélférgesek, valamint a torokbögőly szintén érzékeny károkat tehetnek az állományban. A betegségek legcélravezetőbb orvossága az erős, egészséges, ellenálló állomány kitenyésztése, amit a vadvédelmi teendők megfelelő elvégzésén kívül a helyes vadászattal segíthetünk elő a legeredményesebben.

Az őz vadászatának módjai: a cserkészés, les, barkácsolás, valamint a kizárólag őzbakra, párzás idején gyakorolható őzhívás. Régebben szokásban volt az őz lövése hajtásban is, azonban ezt a vadászati módot, ami nagyvad vadászatára a vaddisznó kivételével semmiképpen sem alkalmas, töröljük az őz vadászati lehetőségei közül. A nagyvad nem nyúl, fácán vagy fogoly — bár a jó vadgazda sokszor ezekből is válogat, — hanem azoknál jóval nagyobb érték, és így vadászata alkalmával minden egyes darabot külön kell felülbírálnunk, lőhető-e vagy sem. A hajtott, mozgásban levő őz alapos felülbírlatára nincs megfelelő lehetőség, ezért az őz hajtásban nem lőhető.

Az eredményes őzvadászathoz jól kell ismernünk a cserkésző és lesvadászatot, valamint a barkácsolás sikerét befolyásoló tényezőket, melyekről „A vadászati jog gyakorlása” c. fejezetben emlékezünk meg részletesen.

Az őz méltán legtöbbször tartott vadászati módja a lesvadászattal egybekötött őzhívás. Ekkor a vadász jól takart leshelyén ülve vagy állva, az őzsuta vágyakozó, hívó vagy panaszhangjával csalja magához a szerelemre vágyó vagy féltékeny őzbakot. Ez a vadászati mód csak az őzvadászat idejének rövid két hetében, a július utolsó harmadától augusztus első harmadáig tartó párzási időben gyakorolható. Ennek a vadászati módnak a sikeres gyakorlásához a következőket kell tudnunk:

A suta vágyakozó hangjának élethű utánzásával főleg az üzekedési idő kezdetekor és vége felé érhető el igen jó eredmény. Kezdetben ugyanis a még magánosan álló bakok biztosan beugranak a hívásra, az üzekedési idő vége felé pedig — amikor a suták javarésze már megtermékenyült — ugyancsak nagy a keletje bakjaink között a már csak igen ritkán hangzó, magakellető, csábító felhívásnak.

Az üzekedési idő folyamán, a már sutával levő bakok többnyire nem ugranak be a hívó hangokra, főként olyankor nem, ha a sutájuk közvetlen közelében vannak. Ilyenkor a suta panaszos vagy riasztó hangjának élethű utánzásával próbálkozhatunk eredményesen. Ezt a suta kergetőzés közben, vagy olyankor hallatja, amikor udvarlójának nem akar engedni, az pedig nem tágit és heves vágyával egyre gorombábban ostromolja a sutát. Ez a panaszhang a már másik suta mellett levő, vagy éppen kielégült bakot is indulatba hozza, és haragos féltékenységgel siet vágytársának elűzésére.

Ugyancsak jó eredménnyel jár a bajba került gida panaszhangjának, vészsrásának utánzása is. Az anyai kötelességüket különben példásan végző suták ugyanis a párzási időben olykor kisebb-nagyobb távolságra és időre elhagyják gidáikat. Ebben az időben bizony a gidákat nemegyszer támadja meg szőrmés vagy szárnyas ellenség. A szorongatott gida panasz-

9. ábra. ŐZHÍVÁS

hangja azonban majd minden esetben a lehető leggyorsabban készletet kicsinyéhez az elcsatangoló őzmadár, akivel többnyire a bak is együtt tart. A gidák panaszhangjára azonban nemcsak az őzsuta és a vele levő őzbak, hanem igen gyakran szörmés és szárnyas kártevők, az esetleg közelben levő kóbor kutyák, de olykor a vad legveszélyesebb ellensége, az orvvadász vagy a hurkoló is befutnak. Ez utóbbi kézrekerítése azután a jó vadgazda számára a kapitális őzbak elejtésénél is nagyobb örömet okoz.

A fenti hangok valamelyikének mindig az adott helyzet és körülmények szabta élethű utánzásában áll az őzhívás lényege. A siker legfőképpen az utánzás élethű voltától és a vadász óvatosságától függ.

Hívni csak olyankor kezdjük, ha a vadászterületen az üzekedés már megkezdődött, mert az idő előtti kísérletek nem járnak kielégítő eredménnyel, sőt feleslegesen zavarjuk vele őzállományunkat. A hangok helyes utánzására megfelelő útbaigazítást találunk a forgalomban levő csalsípok (Faulhaber, Buttóló, Uhlenhut, Storz-félék) használati utasításában. Jobb azonban, ha már jól begyakorolt vadásztársunktól vagy vadőrünktől veszünk leckét és tőlük sajátítjuk el a hangok megfelelő utánzását. Szaklapban, szakkönyvekben sokféle jó tanácsot találunk a hívó hangokról, illetve elsajátításukról, ezekre azonban nem térek ki, mivel véleményem szerint nem könyvből, hanem a gyakorlatból kell a tökéletes hívást elsajátítani. Legcélravezetőbb tehát, ha az erdőben a már gyakorlott őzhívó vadász társaságában eredetiben halljuk a suta különféle hangjait, melyeknek elsajátítása azután szakavatott társunk helyszíni útbaigazítása alapján — ha fülünk és érzékünk van hozzá — hamarosan tökéletes lesz. A hangok elsajátításának gyakorlásával azonban soha ne kísérletezzünk a vadászterület őzjárta részein, mert a gyakorló hangokkal zavarjuk állományunkat és bakjaink bizalmatlanságát keltjük fel, ami azután később károsan befolyásolja igazi próbálkozásainkat. Gyakoroljunk a terület valamilyen őzmentes, tehát érdektelen részén vagy odahaza. Otthon azonban ne a szobában, négy fal között próbálkozzunk, mert ott a hang másként száll, mint a szabadban és így hamis eredményre jutunk. Akadnak kiváló fülű és érzékű vadászok, akik csalsíp nélkül, falevél, többnyire bükklevél vagy fűszál segítségével is kitűnően utánozzák az őzsuta különféle hangjait.

Az eredményes hívás idejére vonatkozóan a gyakorlat azt mutatja, hogy üzekedés idején reggel 5 órától este 19 óráig mindig eredményesen próbálkozhatunk. Egyesek véleménye szerint legeredményesebbek a reggel 8 órától 9 óráig és a délután 14—19 óráig terjedő órák, mások tapasztalatai viszont a délelőtt 9 órától délután 14 óráig terjedő idő alkalmasságát bizonyítják.

A hívás helyét illetően mindig a suták ismert tartózkodási helyei az irányadók, mivel a suták az üzekedési időben is megtartják régi körleteiket, a bakok pedig állandó tartózkodási helyüket ez időre elhagyva, csatlakoznak hozzájuk.

Az eredményes őzhíváshoz azonban nem elégséges csupán a hívóhangok tökéletes utánzásának elsajátítása és a suták, illetve bakok tartózkodási helyeinek hozzávetőleges ismerete. E két fő tényezőtől kívül még több igen fontos körülménytől is függ próbálkozásaink sikere. Ezek közül legfontosabb a jó széljárás, mely mind ebben, mind a cserkészeteinknél és leseink-

nél is döntően kihat az eredményre. Az őznek nemcsak orra, de szeme és füle is kiváló, tehát igen fontos tényezők a jó takarás és a zajtalanság is. A hívóhelyek megválasztásakor ezért nagy súlyt kell helyeznünk arra, hogy a hívásra befutó bak éles szeme elől kellőképpen takarva legyünk, helyünkön pedig kerüljünk minden zajt és felesleges mozgást, melyek árulónkká lehetnek. Mivel valamelyes mozgásra legtöbbször mégis szükség van, már az elhelyezkedésnél biztosítsuk ennek zajtalan lehetőségét oly módon, hogy az esetleg szükséges jobbra-, balra-, hátrafordulás során a levelek, gallyak súrolásával, valamint vadászszerszámaink (fegyver, távcső, csalsíp) egymáshoz vagy fához, gallyhoz ütődésével zajt ne okozzunk. Testhelyzetünk megválasztásánál vegyük figyelembe, hogy állva könnyebb a mozgás, míg ülve tökéletesebb a mozdulatlanság.

Kiszemelt hívóhelyünket mindig szél ellen, csendben közelítsük meg és csak elhelyezkedésünk után $\frac{1}{4}$ – $\frac{1}{2}$ órával kezdjük hívni, hogy az érkezésünk még olyan kis zajára felfigyelő vad ezalatt megnyugodhassék. Hívásunkat ismételjük 1–2 percenként, és ha többszöri hívásunk eredménytelen marad, úgy a legutolsó hívás elhangzása után még legalább 10 percig maradjunk mozdulatlanul helyünkön és csak ezután cserkesszünk zajtalanul tovább a már előre kitervelt másik helyre. Egy helyen, egy alkalommal 5–6 hívás elegendő. Ha hívás közben a széljárás kedvezőtlenre fordulna, ne próbálkozzunk tovább azon a helyen, hanem zajtalanul cserkesszünk át olyan helyre, ahol az adott széljárás nem zavar.

Őzhívásra legmegfelelőbb a meleg, napsütéses, szélmentes idő, míg a hűvös, szeles időjárás kevésbé alkalmas. A szél különösen rontja esélyeinket, mivel egyrészt gátolja a csalsíp hangjának megfelelő terjedését, másrészt hallásunkat is korlátozza, ami igen nagy hiba. Őzhívás alkalmával sokszor a fülünkkel is „látunk” kell. Ismételten előfordul, hogy a közeledő őzbakot előbb halljuk, mint látjuk.

Eredményes hívásunkra leghamarabb és legzajosabban a fiatal, még tapasztalatlan bakok futnak be, míg a kitanult öregek legtöbbször csendben, némelyik szaglászva, óvatos léptekkel közeledik a csábhangok felé. A már sokat tapasztalt, gyanakvó bakok néha szinte körülkerülik leshelyünket, hogy megbizonyosodhassanak az ígérkező kaland veszélytelenségéről. Általánosítani természetesen itt sem lehet, mert az egyes bakok egyéni sajátossága, erőnlétük, az állomány ivararánya, az üzekedési idő állása (eleje, vége) és az üzekedés nyugodt vagy heves volta mind kihatással vannak bakjaink vérmérsékletére és befolyásolják fogékonyságukat a hívó hangok iránt. A suták javára eltolódott ivararány eredményeként a bakok többnyire kisebb hévvel ugranak be, mint a helyes 1:1 ivararány vagy éppen sutahiány esetén.

Az őzhívás gyakorlásával nemcsak értékes trófeára tehetünk szert, de nagyértékű segítséget nyerünk őzállományunk tökéletes megismeréséhez, a fennálló ivararány megállapításához és az okszerű selejtezéshez is. A területét szorgalmasan ellenőrző és vadját rendszeresen figyelő vadász előtt is vannak még a területnek titkai, amelyeknek felfedése még minden igyekezete ellenére sem sikerült. Akadnak kitanult, ravasz, öreg bakok, melyek nagyon vigyáznak a bőrükre. Megközelíthetetlen sűrűkben levő nappali tartózkodási helyükről csak a teljes sötétség beálltával váltanak legelőre

és még sötéttel térnek vissza rejtekükre. Sokszor még nyomaikat sem látjuk, vagy legfeljebb csak nyomaikból következtethetünk hátrahagyóikra. Sok ilyen titkot leplezett le a jól sikerült őzhívás. Vannak bakjaink, melyeket bár már láttuk őket, még nem sikerült alaposan szemügyre vennünk és járásuk helye, ideje, valamint az egyéb adottságok folytán erre csak igen kevés a remény. Ilyen esetekben is többnyire a sikeres őzhívás nyújt alkalmat a bakok külemének pontosabb megállapítására.

Az ügyesen végzett őzhívás során többnyire megfelelő lehetőségünk nyílik az őzbakok agancsának alapos szemrevételezésére is. Így tehát ez a vadászati mód a selejtezéshez is kiváló alkalmat nyújt. Lehetőleg mindig a párzási idő előtt igyekezzünk selejtezni, hogy a nemkívánatos őzbakok ne rontsák az új őzszemzedék tulajdonságait.

SZARVAS (*Cervus elaphus*)

Hímjét bikának, nőtényét tehénnek, míg nem borjazott ünőnek, a szaporulatát borjúnak nevezzük.

Összefüggő nagyobb síkvidéki, ártéri erdeinkben és a magas hegyvidéki erdőkben egyaránt otthonos, legértékesebb nagyvadunk a gímszarvas.

10. ábra. A SZARVASAGANCS RÉSZEI

a) koszorú, b) szemág, c) jégág, d) középag, e) agancsszár, f) korona, g) terpesztés

A kifejlett bika hossza két méteren felül van, magassága a másfél métert is eléri. Súlya 160—270 kg között ingadozik. A tehén a bikánál kisebb testű, a 100 kg-os példány már szépen fejlett tehénnek számít. Szőrzete hosszabb serteszőrből és rövidebb gyapjűszőrből tevődik össze. Színe nyáron vörhenyes, téli szőre szürkésbarna. A bika szőrzete hátán és mellén gyakran sötétebb, a nyakán többnyire hosszabb, de nem mindig sötétebb. Vannak sárgás sörényű bikák is. Évente kétszer, tavasszal és ősszel vedlik. A fiatal borjak vörösbarán színet többnyire fehér pöttyök tarkázzák, melyek azonban féléves korukra elmosódnak. A bika harmadik, negyedik

életévében ivarérett, az ünő azonban már második életévében üzekedik. Tenyésztés szempontjából azonban sokkal kívánatosabbak a későbben

üzekedő ünők, mert ezek az előzőnél fejlettebb és erősebb borjakat hoznak világra.

A szarvasbika fejlődése az agancs, mely a koponya két csontnyúlványán, az agancstövön nyugszik. Az agancs egyúttal másodlagos ivarjelleg, mely az ivarszervekkel szoros élettani összefüggésben van. Nagysága, súlya, ágainak száma, alakja és színe határozzák meg az agancs értékét (10. ábra). Az agancs első ága a szemág és ezt követi a jégág. Jégcsapnak, vendégágnak is nevezik, olykor hiányzik. A jégág fölött levő agancsszárból ágazik ki a középág. Az agancs szára a középág felett nyársban, villában vagy koronában végződik. Az agancs megjelölését mindig a többágú agancsszár ágainak kétszerese adja. Ha az egyik száron kevesebb az ágak száma, a megjelölésnél a többágú szár az irányadó. Ha tehát például az agancs mindkét szárán öt-öt ág van, tízes bikáról beszélünk, ha azonban az egyik száron öt, míg a másikon csak négy ág van, az agancs akkor is tízes, de páratlan tízes. Első agancsát második életévének szeptember-októberében hántja tisztára a fiatal bika és a következő év tavaszán veti le. Bizonyos ideig évről évre jobb agancsot rak fel (11. ábra), utána hanyatlik, visszarak. Az idősebb bikák agancsa nyár utóján már tiszta és viselőjük február végén veti le fejlődését (12. ábra). A fiatal vagy gyenge bikáknál mindkét időpont kitolódik.

Az agancs a szarvasbika minőségének elbírálásához elsőrendű és a vadász által legkönnyebben megfigyelhető ismertetőjel. A szarvas agancsa és a kora közötti összefüggést régen nagyon helytelenül értelmezték. Az volt a felfogás, hogy a szarvas évente egy-egy ágot rak fel, és így az ágak száma az évek múlásával arányosan nő. Ezt a téves felfogást azonban már minden kétséget kizáróan megcáfolták és megállapították, hogy a három-, négyéves szarvasbika agancsa is lehet tizenkettes vagy tizenégyes, viszont az öreg bika is lehet tízes vagy nyolcas. Vannak bikák, melyek örök életükre nyolcasok vagy tízesek maradnak. Az ágak száma tehát nem függ össze a korról, az agancs általános képe azonban szorosan összefügg az évek számával és azokkal együtt fejlődik egy bizonyos ideig. Vannak kivételek, és a külső körülmények, mint pl. az időjárás, kedvező vagy kedvezőtlen életfeltételek stb. is közrejátszanak az agancs alakulásában.

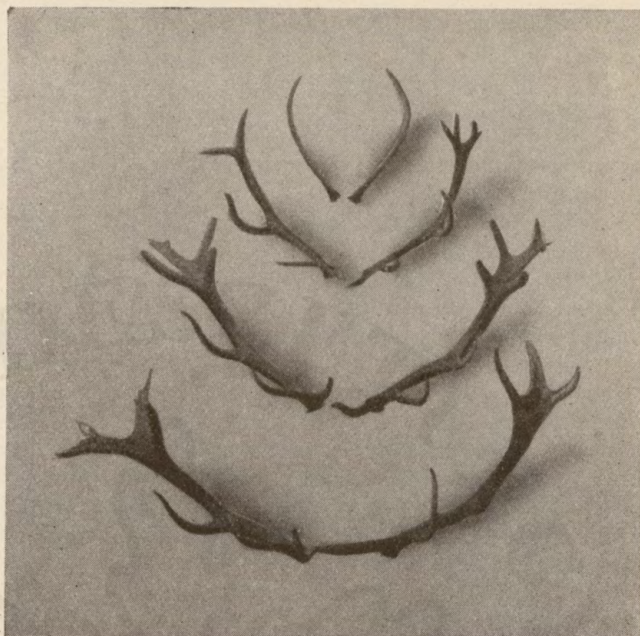
Sokat vitatott kérdés, hogy meddig fejlődik az agancs, mennyi az a bizonyos idő, amíg a vadgazda az agancs fejlődésével számolhat. Az Erdészeti Tudományos Kutatóintézet megfigyelései szerint mintegy 12 éves korig tapasztalható fejlődés. Ez a szám természetesen hazai viszonylatokra vonatkozik, s nem minden esetben állandó. A fentebb említett tényezőktől és a tenyészhelytől is igen sok függ. Így pl. állatkertben vagy kisebb vadaskertben — főképpen, ha sok vad él kis helyen — a szarvas is hamarabb fejlődik és hamarabb pusztul el. Ennek megfelelően az agancs fejlődése is előbb kulminál, és hamarabb kezdődik meg a visszarakásnak nevezett hanyatlás. Egyes megállapítások szerint a magashegységi szarvas lassabban fejleszti agancsát, mint a síkvidéki és az élettartama is hosszabb.

Az agancs kialakulásánál számba jövő legfontosabb tényezők: a bika egyéni tehetsége, kora, táplálkozása és az állomány ivararánya. Előfordulnak rendellenes fejlődésű, illetve alakú agancsok is. Ez a fejlődés örökölhető is, amiről bővebben majd a selejtezés szempontjainak tárgyalásánál emlé-

11. ábra

A SZARVASBIKA BIZONYOS
IDEIG ÉVRŐL ÉVRE JOBB
AGANCSOT RAK FEL

12. ábra.

SZARVASBIKA AGANCS NÉLKÜL

kezem meg. Hazánkban az eddig elejtett legnagyobb és egyben világrekord szarvasagancs súlya 14,5 kg volt, viselőjét 1891-ben Szálka környékén (Tolna m.) ejtették el.

A szarvas fogazata a kérődzők fogazatának megfelelően alakult. Felső állkapcsában nincsenek metszőfogak, ezeket a növényi eleség eltépésére, illetve felvételére alkalmas porcszegély helyettesíti. Alsó állkapcsában minden oldalon négy, tehát összesen nyolc metszőfoga van. Alul, felül mindkét oldalon hat-hat, összesen 24 zápfoga nő, melyek közül alul, felül egyaránt az első három-három váltódik, a mögöttük levő három-három pedig állandó fog. Felső állkapcsában növvő szemfogai — mindkét oldalon egy-egy — gyöngyfog néven ismeretesek. Régi vadászszokásként ezek értékes emlékeknek számítanak.

Mind a szarvas, mind az őz fogainak kopásából következtethetünk az életkorra. Ennél sokkal jelentősebb az élő szarvas korának megállapítása, aminek legalább hozzávetőleges becslésére útbaigazít a szarvas viselkedése, alakja, agancsa és hangja.

A fiatal szarvas játékos, mozgékony, bizalmas. Mozgásában még nincs erő, veszedelem idején nem ugrik meg azonnal, előbb dobbant, riaszt, kíváncsiskodva nézi zavaróját. A fiatalok a harmadik életévük betöltéséig szinte vékonynak tűnnek, fejük aránylag nagy és szögletes. Nyakuk sovány, vékony, hosszú. A bika sörénye még nem fejlődött ki, és ezért tűnik vékonynak a nyak. Testük egészben szögletes formát mutat.

A középkorú szarvas mozgásában biztonság, erő, magabizás látszik. A fiatalnál jóval bizalmatlanabb. Legelés közben is gyanakvó, fejét minduntalan fel-felkapva körülfigyel, beleszimatol a levegőbe és a veszélyt sejtető legkisebb gyanús jelre azonnal a biztonságot jelentő sűrűbe ugrik. Csapatban mindig a vezértehenet figyel, annak legkisebb mozdulatára a veszedelem irányába néz, és ha a vezértehen megugrik, biztos ugrásokkal követi azt a sűrűbe. A középkorú, kifejlett szarvasra a gömbölyded, rugalmas test jellemző. A bika erős, bozontos sörénye vastag nyakat mutat. A szarvas ilyenkor tömzsi, vastag benyomást kelt, izmos teste szinte rövidnek látszik, fejét büszkén, magasán hordja.

Idősebb korában azután még gyanakvóbb, bizalmatlanabb a szarvas. Az öreg bikák csak későn hagyják el a biztonságos sűrűt. Legelőre, vízhez a legrövidebb és a legbiztonságosabbnak vélt úton váltanak, többnyire már az esti szürkület védelmében és még jóval napkelte előtt vonulnak vissza nappali tartózkodási helyükre, a rejtett sűrűbe. Mogorvák, egyedül járnak; kivéve a bógési időt, amikor ők is a tehenekhez szegődnek. Ilyenkor erejük tudatában mennek neki a nászukat zavaró bikáknak és sokszor igen heves — olykor halálos — párviadalokat kezdeményeznek. A szenvedélyük, töretlen alakjuk, megjelenésük már veszített a középkorú szarvasra jellemző erőből. Testük szikárabb, szárazabb. Sörényük csapzott, egyes szálai hosszúra nőttek és csomósan állnak. Fejüket mélyebben hordják, agancsukat lelógatva tartják, mintha nehezükre esne annak súlyát hordani. Sajátságosan himbáló járásukat talán az agancsuk súlya okozza.

A fiatal bikák agancsát jellemzik a hosszú ágak és a vékony száruk. Az agancs felső része olykor erős, de alul vékony a szár és gyengék az ágak.

A kíváncsi kapitális agancs többnyire a középkorú nyolc-, tizenkét éves bikák fejét díszíti.

A hanyatló agancsú, öreg szarvasbika fejdíszére jellemző, hogy többnyire alul erős. A szemágak a középkorú bikák szemágával ellentétben szokatlanul lehajlanak. Az agancs ágai általában rövidebbek és a rózsa felett még az esetleg csak hatos, nyolcas agancsuk is vastag és tömör.

Az öreg tehenek többnyire mélyebb, a fiatalabbak magasabb hangon riasztanak.

A bőgő szarvasbika korára azonban a hang mélységénél sokkal jellemzőbb a bőgés módja. Az öreg bika ritkán, halkán és röviden bőg, kivéve, ha dühös. A fiatalabb bika — különösen, ha tehenek nélkül áll — gyakran és hosszan bőg.

A szarvasbika bőgés idején tanúsított viselkedéséből is következtethetünk korára. Az egyéves bikaborjú még anyjához húzódva lesi bikatársai — számára még érthetetlen lármáját — bőgését.

A kétéves bika még a csapattal van, ahonnan — bár tehenhez még amúgy sem nyúlna — gyakran elverik az idősebb bikák. Így azután a bőgési idény alatt többnyire ki van közsítve a tehenek közül, ezért bánatosan jár ide-oda, sőt néha nyekereg is egyet kettőt.

A hároméves bika már külön utakon jár. Ösztönösen igyekszik a család alapításnak eleget tenni, ennek azonban — hacsak az ivararány nem túl rossz az állományban — nem tehet eleget, mert az idősebb, erősebb bikák minduntalan elverik a tehenek mellől. Elégedetlenségének gyakori bőgéssel ad kifejezést és többnyire a tehenek közelében tartózkodik.

A négyéves bika már mint esélyes „mellékbika” szerepel. Hosszabb, rövidebb ideig tehenei is vannak, melyekre féltékenyen vigyáz, míg csak valamelyik erősebb vágytársa el nem űzi tőlük.

Az ötéves szarvasbika erejének tudatában bátran megy neki a többi bikának. Minden bőgésre szorgalmasan válaszol. Ezeket, valamint a négyéves bikákat „bőghetjük be” legkönnyebben.

Az idősebb bikák erőviszonyaiktól, valamint a tehenek számától függően fő- vagy mellékbikák. Szépszerével vagy küzdelem árán majd mind tehenhez jutnak és jóval kevesebbet bőgnek, mint négy-ötéves vágytársaik.

A kiváló minőségű szarvasállomány eléréséhez igen fontos, hogy a vadgazda legalább hozzávetőleges pontossággal tájékozódjon szarvasállománya különböző egyedeinek koráról.

A szarvas nem szereti a zajos, zavart erdőrészeket. Ahol az erdő nem elég csendes, nyugalmas, ott csak későn, a sötétség leple alatt vált ki legelőjére a védelmet nyújtó sűrűből és a hajnali derengés előtt már vissza is vált rejtekére. Kedvenc tartózkodási helye az emberlakta helyektől távoleső, erdei tisztásokkal, rétekkel váltakozó, nagy kiterjedésű lomblevelű erdők és fenyvesek, melyek mezőgazdasági területekkel határosak.

Tápláléka az erdő-mező nedvdús növényzete. Kedveli a zamatos erdei füvet, a bokrok és fák rügyeit, a fiatal hajtásokat. Kilátogat a mezőgazdasági földekre is, ahol tavasszal az őszi vetés és herefélék, később a tavaszi kalászosok, zsenge kukorica, majd az érő kalászosok, valamint a répa és burgonya fogyasztásával és letaposásával sokszor jelentős károkat okoz.

Az erdőben a fák kérgének lehántásával és a hajtások lerágásával, továbbá a makk felszedésével és kikaparásával is károkat okoz a túlszaporodott állomány. Általában 100 holdanként 1 szarvas az a kívánatos állomány-sűrűség, amelynek elérésére, a mező- és erdőgazdaság érdekeinek figyelembevételével törekednünk kell. A túlszaporulat a tenyésztésre is káros, mert erősen rontja az állomány minőségét.

Télen az avarfű, a különféle zuzmók adják a szarvas táplálékának zömét. Ezek mellett télen még a mohát, száraz falevelet és a különböző hajtásokat is szívesen eszi. Különösen kedveli és előszeretettel csipegeti a vágások alkalmával kidöntött fák rügyeit. A szederbokor levelei és a fagyöngy ugyancsak kedvenc téli tápláléka. Mindezek mennyiségre és táplálóértékre is elmaradnak az enyhébb évszakok bőségebb növényi táplálékától. A havas, zimankós telek sokszor még ezt a lecsökkentett választékot is megszűkítik. Ilyenkor különösen nagy a jelentősége a téli vadetetésnek, a természet mostohaságán segítő, tervszerű emberi beavatkozásnak.

A szarvas táplálkozása alkalmával mindig hagy olyan jellemző nyomokat, melyek elárulják jelenlétét. A teljesség kedvéért emlitem meg, hogy a többi vad után is maradnak hasonló nyomok, azonban ezeket, mivel különösebb gazdasági jelentőségük nincs, nem tárgyalom. A szarvasnál azért teszek kivételt, mert a számottevő gazdasági jelentőségű vadkárbecsléseknél igen gyakran volt tapasztalható, hogy a szarvas jelenlétét eláruló jeleket nem ismerve, sorozatos tévedések merültek fel.

A szarvas leharapja a fűvet, gyomokat, lóherét, lucernát, kikaparja a répát, letöri a tengerit, lecsipkedti a bokrok, fák lombját, rügyeit, kisebb ágvégeit, lehántja a fiatal fák kérgét. A bokrokról, fákról nyújtott nyakkal, magasról is letépi a levelet. Kikaparja a burgonyát, de nem tőrja, mint a vaddisznó. Gyakor letépi a zabot, de az évés közben összerágott zabfejeket nem hullatja ki a szájából, nem „bagózik”, mint a vaddisznó. E két utóbbi jól felismerhető jelre legyünk mindig figyelemmel, mert igen gyakran előfordult, hogy a jeleket nem ismerve, a vaddisznó kártevéseit a szarvas rovására írták.

Ami a szarvas szokásos kéreghántását illeti, ennek oka az idevonatkozó megfigyelések szerint: rossz szokás, ingyenség, valamilyen táplálóanyag keresése vagy éhezés. A két utóbbi ok a megfelelően végzett téli vadetetéssel (a szarvas leginkább tél végén és az első tavaszi napokban hánt) kiküszöbölhető, és ezzel elejét vehetjük a szarvas okozta erdőgazdasági károk jelentős részének.

A szarvas jelenlétét mutatja a szarvas hullatéka, mely nemek szerint eltérő alakú. A tehén hullatéka csaknem fekete színű, hengeres, a két végén legömbölyített, 15—25 mm hosszú, 5—12 mm átmérőjű bogyó. A bika hullatéka vaskosabb, egyik végén kis kiemelkedő csap van, míg a másik vége nyomott, kis homorú mélyedéssel. Az egyik bogyó csapja beleillik a másik homorú mélyedésébe, és így a bogyók néha össze is függenek. A borjak hullatéka kisebb, mint a kifejlett egyedeké. A jól táplált, kövér szarvasbika hullatéka július—augusztus hónapokban, a dőhőség (jőltápláltság) idején a szarvasmarháéhoz hasonló, lepényszerű és nyálkás bevonata van. A tehének hullatéka ilyenkor is bogyószerű és csak nyár végén láthatunk rajta némi nyálkásodást. Télen mind a bikának, mind a tehénnek hullatéka egyaránt

13. ábra. SZARVASCAPAT

száraz és kemény. Ugyancsak kemény és a szokottnál kisebb, vékonyabb, szabálytalanabb alakú a bika hullatéka a bógés idején.

A szarvas későbbben mozog, mint az őz. Később vált ki legelőjére és korábban tér vissza a védelmet adó sűrűbe, ahol napközben pihen. Télen a szálas-, de még inkább a rudaserdők hómentes, napos helyein tartózkodik. Megmarad a szálas erdőben is, ha elegendő védelmet talál és nem zavarják, de jobban kedveli a sűrűbb, rudas erdőrészeket. Az idősebb korban levő szarvasbikák télen sem elegendnek a tehenek és borjak közé, hanem azoktól külön, egyenként vagy néhányadmagukkal élnek elkülönült életüket.

Tavasszal többnyire a rétek, erdei legelők és a mezőgazdasági földek közelében levő sűrűkben tartózkodnak. Nyáron a sűrű fiatalosokat kedvelik, de más helyeken, így pl. az ártereken, a sűrű nádasokban is szívesen megfekszenek.

Ősszel, lombhullás után ismét a rudasokban telepednek meg. A mezőgazdasági termelvények betakarítása után a szarvas a mezőgazdasági részek-től távolabb levő zavartalan erdőrészekbe vonul.

Télen a tehenek, borjak, sőt a fiatalabb bikák egy része is, nagyobb csapatokba (rudlikba) verődve vészeli át az időjárás viszontagságait. Egyébkor a szarvastehenek azévi és éves borjaik társaságában a többiektől külön élnek.

Télen is akadunk azonban különélő kis családokra, melyek tehénből és két évjáratú borjaikból állanak. Az ilyen tehének többnyire jobb táplálékhoz juttatják borjaikat, ezért ezek fejlettebbek, mint a csapatokban élő tehének borjai. A szarvastehén különélő tulajdonsága többnyire öröklődik. Az így nevelt borjak megszokják a magánosabb életet és később is kerülnek a népes csapatokat. Kiméljük ezeket a különélő állatokat, ha megfelelően fejlettek, és az ivararányt javító vagy selejtező kilövések során ne ezekből, hanem inkább a csapatokban élő tehénekből vagy borjakból lövünk ki. Az öreg szarvasbikák sohasem csatlakoznak a csapatokhoz, de még más bikákkal sem igen társulnak össze. Rigolyás, mogorva, magánosságot kedvelő állatok, amelyek senkit nem tűrnek maguk körül. Egyébként a csapatokba verődött szarvasok is elkülönülnek nemek szerint. A tehének külön élnek borjaikkal a tehén csapatokban, amelyeknek vezetője a vezértehén. Többnyire velük vannak a fiatal, első és másodagancsú bikák is. A bika csapatokban a harmadik-negyedik agancsú, illetve a középkorú bikák vannak együtt. Ezek között tehenet nemigen találunk.

Nyár közepén a borjaikkal külön húzódó tehének is csoportosulni kezdenek. Augusztusban ezek is a tehén csapatokhoz csatlakoznak, amelyekbe augusztus végén, szeptember elején az üzekedés kezdetére a bikák is beállanak.

A szarvasbikák legjobb erejükben júliustól az üzekedés (rigyetés) idejéig vannak. Ekkor mondjuk, hogy dőhér a szarvas. Mezőgazdasági kártevéseik az érő termelvényekben ilyenkor a legszámottevőbbek. A dőhér szarvas igen keveset mutatkozik, ellustul, keveset mozog és nap legnagyobb részét a jó búvóhelyet nyújtó sűrűségekben piheni át. Különösen a bikák láthatók ritkán.

A szarvas, főként meleg időben, fürdeni is szokott. Sáros, vizes talajmélyedésekben, sekély vízmélységű kiöntésekben fürdik, dagonyázik. Az ilyenkor reátapadó sár megszárad és mintegy páncélt képezve nyújt védelmet a tavasszal és nyáron nagy számban fellépő legyek és szúnyogok ellen.

A bögés előtt, amit a beállás idejének nevezünk, ne zavarjuk a területet, mert háborgatás esetén bikáink elhúzódnak onnan.

A beállás előtt a bikák viselkedése lényegesen megváltozik. Az addig jól megférő bikák idegenkedni kezdenek egymástól. Ideges feszültség vesz erőt rajtuk, és az addig legfeljebb játékosan összekoccantott agancsaikat most már indulatosan csattantják össze. Nem is maradnak tovább együtt, hanem különválva, földre szegezett fejfel, szaglászva követik a tehének csapásait, majd a csapatbikák (főbikák) beállanak a csapatokhoz. A többi bika a csapatok közelében tartózkodva reménykedik, hogy előbb-utóbb rá is sor kerül még.

A csapat mellett settenkedő bikákat mellékbikáknak nevezzük. Ahol bőven van tehén, ott több bika jut állandó tehenhez vagy tehénekhez, tehát több lesz csapatbika. A jó erőben levő mellékbikák egy része kereső bikává válik. Ezek csapattól csapathoz járva kihívóan és sokat bögnek. Kereső bika lesz azokból a csapatbikákból is, melyeket a már megtermékenyített tehének nem vesznek fel többé. Ezek a bögés végéig, mint kereső bikák járnak ide-oda, és ha nem túl öregek, sokat bögnek, harsognak (vándorbögés) és gyakran igen nagy verekedéseket kezdeményeznek.

14. ábra. BÖGŐ SZARVASBIKA

A szarvasok üzekedése, a *szarvasbögés* (14. ábra) erdeink legtöbbre értékelt vadászeseménye. Azért nevezik így, mert ilyenkor a bika érzelmeinek böggő hanggal ad kifejezést.

Ebben epekedés, vágy, de ha kell harag, fenyegetés, kihívás harsog, aszerint, hogy teheneit hívja, a másik bika teheneire vágyik, vagy háremét féltve, a nászából részt kívánó, ugyancsak hangoskodó bikákat akarja elriasztani. A teheneket a vita nem érdekli különösebben. Ők mindig az erősebb, a győztes bikával tartanak. Bár előfordul, hogy amíg az értük versengő basák élethalálharcukat vívják, a közben odalopakodó mellékbikát tüntetik ki kegyeikkel.

Háremét a szarvasbika az esti szürkületkor böggve tereli a rigyető helyre. Esetleg teheneivel vált ki a legelőre, ahonnan hajnalban váltanak vissza a biztonságos sűrűbe. Nálunk nappal csak ritkán bögg a bika, legfeljebb mordul egyet-egyet, azonban este mintegy éjfélig és hajnalban annál hevesebben „orgonálnak”. Hűvös, holdvilágos éjszakákon egész éjjel böggnek a bikák. Ahol az erdő nem zavart, ott már a délutáni órákban, sőt olykor napközben is hallhatunk szarvasbögést. Különösen jellemző a nappali böggés a magashegységi szarvasokra. A Kárpátokban pl. megtörtént, hogy nappal sokkal jobb böggés volt, mint este és hajnalban.

A böggés a déli részeken szeptember elején kezdődik, de nem ritka az augusztusvégi megszólalás sem. Az ország északi részein szeptember végén,

október első napjaiban fejeződik be. A java bögés mintegy 8—14 napig tart. Előtte pár nappal van az előbögés, és utána pár napig tart az utóbögés. A bögés tartama az üzekedő tehenek számától függ. Amikor már minden tehen beüzekedett a környéken, rövidesen a bikák is elhallgatnak.

Szarvasbögés idején szembetűnnek a rigyető helyeken a bikák feltűnő nyomai, és többnyire érezhető a rigyetés jellegzetes szaga (bögőszag). Az extázisban levő bika ugyanis a bögésen kívül a fák és bokrok törésével, a föld kaparásával, a hangyabolyok, öreg tuskók szétverésével is elárulja magát. A verekedő bikák összecsapásaik során agancsaikat messzehangzó lármával ütik össze. Ez az agancscsattogás igen jellemző, és csak a bögési idényben hallható hang. A fenti, jól látható bögési jelekből a rigyető, bögőhelyeket és környéküket könnyen felismerhetjük.

A szarvastehenek nem egy időben üzekednek, legkorábban az öreg tehenek, a fiatalabbak később, legvégül pedig az ünők. Általánosítani azonban itt sem lehet. Áttelelés, erőnlét, időjárás mind kihat az üzekedés megindulására. Ezeken kívül az egyéni tulajdonság is közrejátszik. A korai üzekedés általában a korán fejlődő egyedekre jellemző. Ez a tulajdonság át is öröklődik. Egyes tehenek, de leginkább a fejletlenebb ünők csak később kezdik az üzekedést s az október közepéig is elhúzódik. Ez káros az állományra, mert egyrészt a sokáig kihúzódó üzekedésben erősen igénybevett bikák a hátralevő őszi hetekben már nem tudnak kellőképpen felerősödni, és így leromolva mennek a télnek. Másrészt a megkésett üzekedésből származó késői borjak csak júniusban, július elején látnak napvilágot és az előttük álló télbe többnyire elmaradva, fejletlenül érnek. A későn üzekedő teheneket, ünöket, valamint a túl hosszú ideig üzekedőket és a késői borjakat selejtezzük ki az állományból.

Az üzekedés befejeztével a bikák ismét különválnak a csapattól, keveset járnak, sokat pihennek és magánosan vagy néhányadmagukkal élnek tovább. A tehenek a már ismertetett csapatokban, vagy családonként elkülönülve élnek a következő év tavaszáig. Ekkor a 8 és $1\frac{1}{2}$ hónapos vemhesség végén, májusban, június elején, az erdő valamelyik sűrű, nyugalmas rejtekében egy vagy két borjat ellenek.

Az újszülött szarvasborjú, világrajötte után pár perccel már lábra áll. A lábai ugyan még botszerűen merevek és ki-kicsúsznak alóla, mégis elindul és rövid idő múlva, kisebb távolságokra már követi anyját.

Az ellési idő előtt, alatt és közvetlen utána csak kevés szarvastehennyomot látunk a területen. A nyomok akkor sokasodnak, amikor a borjú hosszabb utakra is elkísérheti anyját. Az erdőt nyitott szemmel járó vadász előtt ilyenkor feltűnnek a játékosan szaladgáló, ugrabugráló, újszülött szarvasborjak nyomai.

A szarvasbika a legkevesebb áruló nyomot a már említett dőhérség idején hagyja maga után. Annál jobban elárulja a bikát július végén, augusztusban az agancs tisztogatásakor lehántott kéreg. A szarvasbika agancsát fiatal, karvastagságú és ennél valamivel vékonyabb vagy vastagabb fákhoz dörzsöli, hogy a reátapadó hánctól megtisztítsa. Ilyenkor fehérségükkel már messziről szembetűnnek a kergüktől megfosztott fák, amelyekről rojtokban csüng a ledörzsölt kéreg.

Tél végén, február közepétől, előbb az öregebb, majd a fiatalabb szarvasbikák vetik le agancsaikat. Az elhullatott agancsok ugyancsak áruló jelei viselőik téli és tavaszeleji tartózkodási helyeinek. A hullott agancsról egyébként nemcsak a szarvasbika jelenlétére, hanem a korára is következtethetünk. Jellemző ugyanis a korra a levetési sík, ami a fiatal bikáknál erősen domború, a középkorúaké csaknem teljesen egyenes, az öregeké pedig homorú. A levetési sikkal kapcsolatosan jó tudnunk, hogy ha azt figyelmen kívül hagyjuk, egy nem egészen szabályos kört vehetünk észre rajta, melynek alakja jellemző a bikára. Erről évről évre felismerhetjük ugyanannak a bikának levetett agancsát, illetve agancsáról a bikát.

A csapatban levő szarvasokat az óvatos, mindig borjas vezértehen vezeti. Ez vigyáz a csapat biztonságára. Ha borját ellövik, úgy más borjas tehen veszi át a vezetést. A vezértehen figyel addig is, amíg a többi szarvas nyugodtan legel. A vezértehenhez a csapat tagjai mindenben igazodnak. Nem tágitanak mellőle. *A vezértehenet soha ne lőjük ki a csapatból, mert feltétlen jó tenyésztértékű anyaállatot vesztenénk el vele.*

A szarvasállomány megfelelő ivararánya 1:1. Egy bikára egy tehen jut. Ez azonban csak kevés helyen van így, mert igen sok vadászterületen a tehenek kisebb-nagyobb túlsúlyban vannak. A kedvező, 1:1 ivararálynál többnyire csak az erősebb, örökítésre kíváncsok bikák jutnak tehenhez. A szarvas háreméletet él. Mivel a tehenek nem egyszerre üzekednek, a bika többet is megtermékenyíthet. Ha az ivararány megfelelő, a mellékbikák csak akkor jutnak tehenhez, ha a csapatbika ellenféllel viaskodik, esetleg a bógés vége felé, amikor a csapatbika már fáradt. A tehéntöbblet káros, mert a tenyésztésre még nem kíváncsok, fiatal, fejletlen mellékbikák is csapatbikák lesznek. Ez az állomány minőségi fejlődését károsan befolyásolja. Ezért a helyes ivararány fenntartására, illetve az eltolódott ivararány helyreállítására kell törekednie a vadgazdának.

A szarvas mozgási köre nagyon változó és a többi hazai vadfajunkhoz viszonyítva igen nagy. A kárpáti szarvas pl. pár nap alatt olykor 100 km-t is megjár. Ez különösen a bógési időben volt észlelhető. A vándorló vagy kereső bikák egy-egy éjszaka 30 km-es távolságot is megjárhatnak. De nemcsak egyes példányok mennek el ilyen nagy távolságokra, hanem olykor nagyobb csoportok is útrakelnek. Ilyen szarvasvándorlást pl. az alsó Duna árterén és a Hanságban több ízben megfigyeltek. Kisebb arányú vándorlás erős teleken a bakonyi erdőkben is tapasztalható volt.

A szarvas előforduló betegségei a hasmenés, vérhas, metelykór, kullancs és a különféle férgek okozta bántalmak. Leghatásosabb ellenszere a betegségeknek a megfelelő ellenállóképességű, egészséges, erős állomány kitenyészése. A metelykór főképpen a vizes réteken, árterületeken veszélyeztet. Kórokozóját a vad mocsári növényekről legeli le. A szúnyogtermelő pocso lyák megszüntetésével megritkíthatjuk előfordulását. A hasmenés és a vérhas ellen a megfelelő téli és tavaszeleji takarmányozással védekezhetünk eredményesen. Megkaphatja a száj- és körömfájást és igen ritkán a lépfenét is. Ez utóbbi esetben az elhullott vadat teljes egészében meg kell semmisíteni. (Mélyen elássuk, mésszel leöntjük vagy elhamvasztjuk.)

A szarvast cserkészve, lesen és barkácsolva vadásszák. Ez utóbbi vadászati mód főleg a tehenek selejtezésénél használatos. Lésekkel egybe-

kötött cserkésző vadászatának méltán legtöbbször becsült vadászati lehetősége a szarvasbőgés idején kínálkozik. Ez alkalommal a vadász a szarvasbőgés különböző hangárnyalatának élethű utánzásával csalja magához a szarvasbikát. Éles szem, jó fül, nyugodt idegek és megfelelő hangutánzó készség a siker előfeltételei. Ismernie kell a cserkésző és lesvadászat minden fortélyát és a területet is. Tudnunk kell, hol tartózkodnak nappal a szarvasok. Ismernünk kell szokott rigyető helyüket és legelőjüket. Számon kell tartanunk az évek során át megismert „bőgő”-helyeket is, honnan leggyakrabban hallhattuk harsogásukat. Ki kell nyomonznunk a váltót, melyet a szarvasaink tapostak ki nappali rejtekük, a bőgőhelyek és legelőjük között. Gondos megfigyelések során kell megállapítanunk, hogy honnan, mikor és hová vonulnak.

A szarvas — ha csak meg nem riasztotta valami — betartja váltóját, sőt a ki-beváltás idejét is. A megfelelő terepismerettel kiválaszthatjuk a legalkalmasabb helyet és időt, amikor szarvasainkkal összejöhetünk. A találkozás egymaga azonban még csak fél siker. Ekkor van szükségünk a két legfőbb vadászserenyre, a higgadságra és az önmérsékletre. Golyónkat csak akkor engedhetjük útjára, ha alapos szemrevételezés után megállapítottuk, hogy az előttünk levő vad valóban elejtésre való. Bírálattunk legyen mindig tárgyilagos, és soha ne ragadjon el a szenvedély, a lődüh. De ne lőjünk akkor sem, ha a világosság, távolság vagy a bika állása nem megfelelő, és így próbálkozásunk csak bizonytalan kockázat lenne. Ne tegyünk könnyelmű, bizonytalan lövést, mert ezzel a vadat és vele együtt vadász mivoltunkat is megcsúfoljuk.

Megcsalhatjuk, sőt meg is kell csalnunk a vad kifinomult szaglását, hallását, látását, de ne csaljuk meg önmagunkat. Márpedig könnyelmű, kockázatos lövéssel ezt tennénk, hiszen a sebzett vad igen sok esetben örökre elvész számunkra, a lövéssel megriasztott vaddal pedig a közeljövőben nehezen akadunk ismét össze. Bizonytalanra tehát semmiképpen ne lőjünk, mert csak így lehet reményünk arra, hogy másnap kedvezőbb körülmények között ismét találkozunk ugyanazzal a vaddal.

Használjuk ki az emberi érzék és ügyességnek a nesztelen járással, a széljárás figyelembevételével, a környezethez alkalmazkodással, és a jó távcső (esetleg céltávcső) segítségével alátámasztott fölényét a vad kifinomult érzékszervei felett, és a megfelelő alkalmat megragadva, úgy eresszük útjára golyónkat, hogy utána őszintén, örömmel nélkül örülhessünk vadászsikerünknek és büszke örömmel tűzhessük kalapunkhoz a véres gallyat, a szarvasvadász diadalának jelét.

VADDISZNÓ (*Sus scrofa*)

Sertevad néven is ismerik. Himjét vadkannak, nőstényét kocának vagy emsének, szaporulatát 20 kg-ig malacnak, azontúl kétéves koráig süldőnek nevezik. A vaddisznó a házisertés őse.

Nagyobb erdőségeinkben, hegyes, dombos, sőt sík vidéken is elég gyakori nagyvadunk. Dél- és Közép-Európa legtöbb nagyobb erdejében kisebb-nagyobb számban tenyészik. A kifejlett vadkan súlya olykor a két mázsát is meghaladja. Hossza 150—175 cm, magassága a 95 cm-t is elérheti. Teste

zömök, marja magasabb a faránál, ezért sertesörényes hátgerince hátrafelé lejt. Szemfogai erős agyarakká alakultak, melyek közül az alsó, sarlószerűen görbülők a hosszabbak, a felső, visszahajlók a rövidebbek. A kan agyara, az alsó és felső agyarpár együtt, méretei arányában növekvő becsű vadászemléke elejtőjének. A legjobb nagyagyarak (alsó agyar) hossza 24—26 cm körül van. A koca agyara meg sem közelíti a kanét.

A vaddisznók színe sötétszürke barnás árnyalattal és feketeszürke. Szőrzete kettős: felül hosszú szálú serteszőrökből áll, ez alatt télen puhább gyapjúsörte is található. A házisertéssel történt kereszteződésnek tulajdonítják sokan a helyenként észlelhető világosabb színváltozatot. A házisertéssel keresztezett vaddisznók színe fehér-fekete, fehér-szürke, fehér-sárga, tarka vagy egyszínű sárga, esetleg egyszínű fehér. Ez a keresztezés nem kívánatos, tehát az ilyen egyedeket ki kell selejtezni az állományból. Ezért, ahol keresztezésre gyanús vaddisznót látunk, legyen az koca, kan, süldő vagy malac, azt azonnal lőjük ki. A közeli rokonság ellenére a vaddisznó testformája jelentősen különbözik házi rokonától. Jellemző rá a házisertésénél jóval erősebb és nagyobb fej, az erősebb nyak, a magasabb mar, a felálló fül és a hosszú orr. Általában a házi disznónál jóval izmosabb, mozgékonyabb, fürgébb, ami annak tudható be, hogy a házisertés a domesztikálódás (házasítás) következtében elvesztette egykori mozgékonyágát, erejét.

A vaddisznó látása gyengébb, hallása és főként szaglása azonban kiváló, amit a zajosan, esetleg rossz széllel cserkésző vagy leső vadász nemegyszer a saját kárán tapasztal.

Kedvenc tartózkodási helye a zavartalan, nagy kiterjedésű erdő, ha abban vagy annak közelében elegendő táplálékot talál. Különös előszeretettel tartózkodik a mezőgazdasági részekkel határos erdők sűrűjében, ahonnan a termények érése idején ki-kivált a földekre kedvenc csemegéihez. Egyes esetekben (pl. a Fertő környékén) nagy kiterjedésű nádasokban is megmarad és ott — amint a tapasztalat mutatja — könnyen alkalmazkodik környezetéhez. Az ilyen nádasokban élő vaddisznók körme gyakran megnyúlik, szinte hosszúkás papucsot alkot.

A vaddisznó télen az erdők mélyébe, a zavartalan erdőrészek sűrűjébe és a rudaserdőkbe vonul. A szálaserdőben csak ott tartózkodik szívesen, ahol elegendő bújóhelyet talál. Kora tavasztól már a mezőgazdasági földek közelébe húzódik és azok környékén kitart őszer derekáig. Amikor a mezőgazdasági művelés alatt álló területekről betakarítják a termést, a vaddisznó ismét az erdők mélyébe vonul. Tartózkodási helyeinek egyik fő követelménye a nedves vagy legalábbis nem túl száraz talaj. Nagy szárazságok idején a vízszegény helyekről nedvesebb részekre vonul. Magasabb részekeken különösen a bükkösöket kedveli, de szívesen tartózkodik sűrű fenyvesekben is.

A vaddisznóállományt a vadföldek ügyes elhelyezésével könnyen valamely kívánt helyhez szoktathatjuk, ahová elég könnyen oda is csalható. A kötelező vadkárelhárításnál ilyen módon aránylag könnyen tehermentesíthetjük a veszélyeztetett területeket. Különösen szeretik a kukorica-, burgonya- és csicsókaföldeket, de szívesen ellátogatnak a pillangósvirágú növényekből álló kaszálókra is.

A vaddisznó éjjeli állat, rejtett életet él, nappal keveset mozog. Kivéve erős, havas télen, amikor az éhség nappal is mozgásra készteti. Ez a mozgás

15. ábra. VADDISZNÓ TÉLEN

azonban magas hóállásnál többnyire elég kis területre korlátozódik. Ennek az a magyarázata, hogy a rövid lábú, aránylag nehéz testű vadat nagyon zavarja a magas hó, mert elég nehézkesen mozog abban. Ilyenkor sokszor csont és bőrre soványodik le, mivel csak a közvetlen közelben található szűkös élelemből tengődik. Megesik, hogy végszükségben a fiatal csemetéket is megrágja. Magas hegységekben főleg a páfránygyökereken telel át. Leginkább kedveli a tölgy-, cser- és bükkmakkos erdőségeket és ezekben telel a legszívesebben. Nagy hidegben és hóban valóságos fészket épít magának. Ilyenkor gyakran kis fenyőgallyacskákat tép le és ezekkel ágyaz meg magának a hóban. Az így épített fészken vagy vackán fekvő disznót a hó csaknem egészen belepí, és csak akkor vesszük észre, amikor már majdnem rálépünk.

Napközben a vaddisznó leginkább az áthatolhatatlan sűrűkben, tüskés bozótosok mélyén levő tanyáján pihen. Késő délután, vagy inkább az esti órákban kerekednek fel innen és többnyire egy öreg koca vezetésével indulnak a ritkásabb részekbe. Itt egy darabig elmoszkálnak, majd alkonyattal a nyílt helyekre, sőt a sötétség a védelmében a mezőgazdasági földekre is kilátogatnak. Sötét, borús éjszakákon korábban vált ki a disznó. Holdvilágos éjjelen csak éjfél körül óvatoskodnak ki a takarást adó, sűrűbb részek közül. A vidék zavartalansága és a vaddisznók étvágya mind befolyásolják meg-

16. ábra. VADDISZNÓ ERDŐBEN DÉLUTÁN, TÉLVÉGI IDŐBEN

jelenésük idejét a mezőgazdasági területeken. Az erdő vagy a sűrű szélében sokszor hosszú ideig elszöszmötölnek, figyelnek és csak ha semmi gyanúsat nem észlelnek, lépnek ki a védelmet adó takarásból. Ahol a vaddisznót zavarják, ott sokkal óvatosabb és csak az éjjeli órákban hagyja el a sűrűt. Ahol viszont csendes a határ, ott a vaddisznó jóval korábban megy ki a földekre és megeshet, hogy már a kora délutáni, esetleg a nappali órákban is kimegy az erdőből. (16. ábra.) Élelemszerző útjuk legtöbbször csak a hajnali órákban ér véget. Hajnalban a visszaváltó vaddisznók az erdő szélében vagy a szálasokban sokszor még óráig elturkálnak és csak jóval napkelte után vonulnak rejtekükbe. Különösen borús, csepergős, esős időben maradnak kint hosszabb ideig. Ilyenkor a kiváltásuk is többnyire korábbra várható.

Az idő felmelegedésével jöttükben is, mentükben is rendszeresen felkeressük a területen levő sáros, vizes mélyedéseket, vagy erek, patakok kiöblösödő részeit, a dagonyákat, ahol a vízben, sárban kedvükre hűtőzhetnek, dagonyázhatnak. Az erre alkalmas fák törzséhez dörgölődve, a vaddisznók előszeretettel vakaródnak, és a dagonyába vezető nyomaik mentén, a fákon látható friss vagy szikkadtabb, sáros dörzsölések nemcsak ottlétük idejéről tanúskodnak, hanem a nyomok magasságából ítélve az ottjárt példányok méreteit is elárulják. Előfordul sokszor, hogy a dagonyázó szarvas is bekeni a fákat. Nem elég tehát, ha csupán csak a dörzsöléseket nézzük, hanem a

talajon levő nyomokra is figyelemmel kell lennünk. Egyébként a figyelmes vadásznak a sáros fához tapadó szarvasszőr vagy disznóserte is megmutatja, hogy mi járt ott. A dörzsölés magasságából sok esetben ugyancsak minden kétséget kizáró következtetést vonhatunk le, mivel a kifejlett szarvas jóval magasabban dörzsöl, mint a vaddisznó.

A vaddisznó kedveli a társas életet. Kondákban jár, melyekben kocák, süldők, malacok és sokszor fiatal kanok is vannak. Az olyan helyeken, ahol sok vaddisznó él és ezek télen összeverődnek, olykor harminc-negyventagú kondákban is láthatunk.

Az idősebb kanok nem tartanak a kondával. Ezek legtöbbször külön élnek, olykor másodmagukkal járnak. A „nagykan”, az öreg „remetekan” mindig magánosan jár, és az idősebb kanokkal egyetemben csak a november végétől januárig kihúzódó párzás (búgás, görgés) idején csatlakoznak a kondákhoz. Ilyenkor, a búgási időben, a kanok olykor összeis verekednek egymással. Viaskodásuk azonban heveség tekintetében jóval mögötte marad az üzekedő szarvasbikák élethalálharcának. Előfordul, hogy néha egy kondában két kan is jól megfér egymással. A búgási időben gyakrabban akadhatunk össze vaddisznókkal, mint mászor. Különösen a kanok mozognak sokat. Ebben az időben kevésbé óvatosak, nagyobb zajjal járnak, és hangos verekedésük zaját nemegyszer már messziről meghalljuk a csendes őszevi, téli éjszakában.

A koca 16—18 hetes vemhesség után március végén, áprilisban az erdő sűrűjében gallyból, levélből, mohából, fűből előzetesen elkészített puha, meleg vackában 4—12 (rendszerint 6—8) malacot vet, melyeket 10—14 napig gondoz a fészekben. A sötétbarnás, a test hosszában világos csíkozású malacok két hét elmúltával már anyjuk vezetésével élelem után járnak. Előfordul, bár nem gyakori eset, hogy némelyik kondában különböző korú malacokat találunk egy kocával. Megesik az is, hogy két malacos koca jár együtt különböző korú malacsaival. Az egy—másfél éves süldők már ivarrettek. A kora tavaszi kocasüldő decemberben már búgathat s egyéves korára már malacai lehetnek.

A vaddisznó mindenevő. Tápláléka vegyesen állati és növényi. Finom szaglásával hamar meglegeli a föld alatt található csemegéket, melyeket erős orrával hamarosan kitúr a földből. A makkvetések tönkretételével és a növényzet kitúrásával, ledörzsölésével jelentős erdőgazdasági károkat tehet. A mezőgazdasági termények, különösen a zab, kukorica, burgonya és köles fogyasztásával és szétlúásával a mezőgazdaságot károsítja. Olykor a szőlőkben is számottevő károkat okoz. A gyümölcsöt egyébként is igen szereti, és így a málna és a földi szeder érése idején a málnás, szedres részekben találhatunk rá igen gyakran. Az apróvad szaporulatának — a fészekaljoknak és növendékvadjaiknak — pusztításával olykor az apróvadállományban is kárt okoz. A kár mellett azonban hasznot is hajt a vaddisznó egerek, pockok, valamint a káros rovarok fogyasztásával. Javára írhatjuk a cserebogarak pusztítását is. Különösen a cserebogárpajorok kitűrésével hajt hasznot. Ezek után mély gödröket túr és aprólékosan végigkeresi a pajorokkal fertőzött területeket. Sajnos, ugyanilyen rendszeresen, fészekről fészekre menve szedi ki a makkvetéseket is. A kárt és a hasznot mérlegelve, a kár felé billen erősen a mérleg serpenyője. Ezért nyilván-

nítja a törvény a vaddisznót dúvadnak, ezért nem szab részére tilalmi időt, ezért vadászhatjuk egész éven át. Azt azután már íratlan törvény, a vadászetika diktálja, hogy olyan helyeken, ahol az erdő, illetve a mezőgazdaságban okozott kártétel a vaddisznók kis száma és a helyi adottságok miatt csekély, kíméljük a már erősen vemhes vagy szopós malacait vezetőgető kocát, melynek elejtésével a malacokat biztos pusztulásra ítélnénk.

A vaddisznót a betegségek kevésbé bántják, mint a többi nagyvadunkat. Az időnként fellépő, többnyire a házisertésektől fertőzött közös makkolóhelyeken elkapott sertésvész, orbánc és az olykor beköszöntő túlságosan zord telek azonban néha eléggé megritkítják az állomány számát.

A vaddisznó vadászatánál különös jelentőségű, hogy ez az egyetlen vadunk, melynek vadászata nem teljesen veszélytelen, bár a köztudatban élő vaddisznótámadások legtöbbször meséken alapuló téves hiedelem. Tény az, hogy a sebzett malaca visitására esetleg nekünk szaladó koca, vagy a könnyelműen megközelített, esetleg kutya által megszorított sebzett disznó megszabdalhatja nadrágunkat, ha nem vagyunk elővigyázatosak. Általánosságban azonban a vaddisznó vadászata nem veszélyes és a vadász fára mossa a vadászról szóló mesék legtöbbször csak túlfűtött képzelet szüleményei.

Szokott járását, „váltóját” a vaddisznó elég jól betartja, ha meg nem zavarják. A területét és vadját jól ismerő vadász ezt megfelelően kihasználhatja.

A vaddisznót lesen — ez lehet esti, éjjeli és hajnali — „szórón”, hajtásban cserkészve, esetleg tereléssel (riglizéssel), ugratással, egyes kutyával és olykor barkácsolva vadásszuk.

A vaddisznó lesvadászatáról többnyire mint éjjeli lesről emlékezünk meg, mivel egyes kivételes esetektől eltekintve, a disznók már éjjel (este 10 óra körül) váltanak ki a mezőgazdasági területekre és még éjjel (a hajnali szürkület előtt) térnek vissza az erdőbe. A csoportos látogatások ideje — koca malacaival, éves süldők — korábbra tehető, míg a magános disznók (kanok, meddő kocák) érkezése később várható. Olyan helyekről, ahol a vaddisznókat nappali tartózkodási helyükön nem zavarták meg, szinte menetrendszerű pontossággal váltanak ki a mezőgazdasági területekre, ha azonban nappali tartózkodási helyükön megriasztották őket, úgy éjjeli kiváltásuk néha órákat is késik, vagy esetleg hosszabb-rövidebb időre el is marad. Ha éjjel 1 óráig nem jöttek a disznók, úgy többnyire szedhetjük a sátorfánkat és leshelyünket óvatosan elhagyva, hazamehetünk.

A leshely megválasztásánál főként arra legyünk figyelemmel, hogy a vaddisznók szület ne kapjanak felőlünk, másodsorban pedig minden zajt kerüljünk, hogy a vaddisznó kitűnő hallószervével se szerezessen tudomást jelenlétünkről.

Leshelyünk kiválasztását megelőzően — tehát még nappal — győződjünk meg arról, hogy hol járnak ki a disznók az erdőből és melyik termelvényt látogatják. Ezután úgy válasszuk meg a leshelyünket, hogy a disznók váltójától a legmegfelelőbb lőtávolságra legyen. Mindenkor számolnunk kell a látási viszonyokkal, ami az éjjeli les sikerének egyik fő tényezője. Lövésünk várható irányának háttere lehetőleg az égbolt legyen, a hely pedig, ahová előreláthatólag lőnünk kell, legyen bokor s gazmentes, világos rész, melyen a vaddisznó éjjel is jól látható célt mutat.

Vigyázzunk arra, hogy leshelyünk elfoglalásánál ne keresztezzük lépteinkkel azt az irányt, ahonnan a vaddisznó kiváltását várjuk. Lábbelink szaga ugyanis — különösen harmatos, párás időben — órák hosszat is érezhető lépteink nyomán, amitől az arra haladó vaddisznó megtorpan és legtöbb esetben visszatör az erdőbe.

Lábunk alól előzőleg takarítsunk el minden olyan dolgot (ág, levél, zörgő haraszt), ami gyors mozgásunk (felállás, fordulás!) esetén hangot adva a vad figyelmét felkeltené. A kilátásunkat akadályozó ágakat, leveleket — melyek a gyenge világosság mellett fokozott mértékben zavarnak — takarítsuk el leshelyünk közeléből, és amennyiben szükség van rá, szúrjuk azokat oda, ahol sűríteni kívánjuk takarásunkat.

Leshelyünket a disznók kiváltásának várható ideje előtt legalább 1–1½ órával korábban, lehetőleg még világossal foglaljuk el, mert sokszor előfordul, hogy a disznó már kiváltása előtt egy órával az erdőszél közelében turkál és ilyen esetben könnyen észrevehető a leshely késői elfoglalásával járó elkerülhetetlen mozgást.

Legyen velünk távcső, mert ezzel sokkal többet látunk még éjjel is, mint szabad szemmel.

Dohányozhatunk-e a lesen, merül fel a kérdés. Amennyiben kimondottan jó a szelünk, dohányozhatunk, azonban gyújtónk fellobbanó fényét vagy cigarettánk, szivarunk paraszát ugyancsak könnyen észreveszi a vad, tehát a rágyújtásnak, dohányzásnak látszania nem szabad. Minél gyengébb a szél, annál jobban kell vigyázni, mert a gyenge szél iránya igen gyakran változik, átcsap más, részünkre kedvezőtlen irányba. Ha a vadat már közelünkben sejtjük, semmi esetre se dohányozzunk.

A tüsszentés és köhögés örök átka a lesvadászatnak. Az előbbi többnyire meggátolhatjuk, ha nyelvünk hegyét szájpaddlásunknak a felső fogsorral érintkező részéhez nyomjuk. Utóbbival szemben azonban többnyire nincs orvosság, és így legcélszerűbb, ha mélyen a talaj fölé hajolva, valamilyen vastagabb ruhadarabunkba köhögünk bele, hogy a hangot minél jobban letompíthassuk.

A leshely jobb használhatóságáról megoszlanak a vélemények a közvetlen talajfelszínen levő leshely és az ún. magasles között. Ez utóbbi előnye, hogy azon a vadász óvatlanabbul, kisebb kockázattal mozoghat és nincs annyira kiszolgáltatva az esetleges rossz szél lesrontó hatásának, mint a földön létesített leshelyen. Hátránya azonban, hogy az éjjeli fényviszonyok mellett, felülről lefelé irányított golyóval sokkal könnyebben téveszthető el a cél, mint a közvetlen földön levő leshelyről, a kedvező hátteret kihasználó célzással. A két leshely közötti választásban az egyéni ízlésen kívül, többnyire a helyi adottságok döntenek.

A lövedéket — különösen golyós fegyverből — még nappali világosság mellett is a legnagyobb óvatossággal és körültekintéssel kell útjára eresztelnünk. Fokozottan áll ez éjszaka, a sokkal rosszabb látási viszonyok mellett. Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy milyen irányba lőhetünk nyugodtan és milyen irányba nem szabad lőnünk. Itt különösen figyelemmel kell lennünk a községek, járt utak, magános tanyák fekvésére. Csak akkor lőjünk, ha pontosan látjuk célunkat, mert a „találomra”, „gondolomra” tett lövések már igen sok súlyos szerencsétlenséget idéztek elő. Akkor lőjünk, ha tárgyi-

lagos megítélésünk szerint minden reményünk megvan a vad elejtésére, mert a vadászhoz nem méltó és többnyire súlyos gazdasági kárt jelentő sebzés („megpiszkolás”) még a vaddisznónál is kerülendő.

Vaddisznóra csak golyóval lőhetünk! — ezt különben rendelet is előírja! — tehát söréttel, postával ne kísérletezzünk. A lövésünkre helyben maradó disznónak ne menjünk azonnal közvetlen közelébe, hanem állandóan szemmel tartva, csak kis idő múltán és akkor is óvatosan, lövésre kész fegyverrel közeledjünk disznóinkhoz, nehogy eredményes vadászatunk szerencsétlenséggel végződjön. Az elővigyázatlanul megközelített, sebágyából felzavart disznó még bajt is okozhat! A lövésünkre elugró disznó csapáját csak virradattal kövessük, mikor lövésünk eredményét a nyomokból és az esetleges vérből, vágott szőrből már biztosan megállapíthatjuk.

A szórón történő vaddisznóvadászat lényege az, hogy a vadászterület vaddisznójárta helyén, esetleg helyein, kíváncsú eleséget (legjobb a csöves vagy morzsolt tengeri) helyezünk ki, melyre a disznók hamarosan rákapnak, mi pedig az eleségtől megfelelő lőtávolságra készített lesünkéből várjuk puskavégre a „szórón” csemegéző vaddisznókat. Így elmondva ez igen egyszerű, a siker azonban — amint az alábbi tanulságos példák is igazolják — mindig a kivitel mikéntjétől függ.

Jó disznós területen, ritkás szálerdőben, őszvégi délután nagy reménységgel vártam szóróra a vaddisznókat. Négy méter magasan három erős ág közé rögtönzött magaslesről jól leláthattam a mintegy 20 méterre levő szóróra, melyről megfigyelés szerint már negyednap egymás után vették fel a disznók a kiszórt csöves tengerit. A szórótól vagy 80 méterre sűrű vágás kezdődött; onnan vártam a „fekete kondát”. Másfélórás várakozás után, pontosan $\frac{1}{2}$ 4-kor vaddisznók közeledő mozgása hallatszott a vágásból. A siker már biztosnak látszott! A mozgás már a vágás széléről hallatszott, ott azonban megálltak a disznók, és amint a hangokból kivettem, most már egy helyben turkáltak. Élveztem motoszkálásuk hangját és izgatottan vártam a továbbiakat. A vadászfülnek oly kellemes hangokat bármeddig is szívesen elhallgattam volna az enyhe, késő őszi délutánon. Az egyre inkább fogyó világosság azonban mindjobban aggasztott. Aggodalmam sajnos valóra vált. A disznók csak $\frac{1}{2}$ 6 után jöttek ki a biztonságos sűrűből egyenesen a szóróra, ahol $\frac{1}{4}$ 7-re az utolsó szemig felcsemegézték a kirakott tengerit és utána csendesen továbbálltak. Fogvacogva hallgattam jóízű csámcsogásukat, lőni azonban a beállott sötétség miatt már nem tudtam. Lógó orral, de egy tapasztalattal gazdagabban tértem a vadászházba.

Máskor vízmósos völgy kiszélesedő öblében volt a szórónk, melyet a nyomokból és az elfogyasztott kukoricából ítélve ugyancsak szorgalmasan látogattak a fekete legények. Amint mondani szokás, „biztosra” ültem ki. Hó nélküli, hideg decemberi délután volt, gyengülő, de jó széllel. Sűrű szederindás közepén, vadászszékemen ülve, már 3 órakor fülemhez jutott a közeledő disznók zöreje. Szinte már nyelvemen éreztem a kalibában este elkészítésre kerülő „reszelt” disznómáj ízét. Tőlem mintegy 50 lépésre, a sűrű szélén elhalkult a mozgás. Közben a teljesen elcsendesedett szél újra feltámadt — de más irányból. Hirtelen hangos fújás, majd a megugró disznók gyorsan távolodó törtétese hallatszott. A már előre elképzelt „reszelt”-máj íz hirtelen keserűvé változott számban.

Megint csak szórtunk a disznóknak, és vadőrünk megfigyelése szerint „egy jókora disznó jár állandóan a szóróra, 4 kisebbel és délután 4— $\frac{1}{2}$ / $\frac{5}{5}$ között már mindig kinn vannak”. A máskor pontos vonat azonban most éppen késett. Végre $\frac{1}{2}$ / $\frac{3}{3}$ órára megérkeztünk a kis erdei állomásra, ahonnan gyors tempóban negyedóra alatt értem el a kalibát, ahol derék vadőrünk már régen várt rám. Rövid pár szó, gyors készülődés és már futok is ki az alig 20 percnnyire eső szóróhoz. $\frac{1}{2}$ / $\frac{4}{4}$ órára végre helyben vagyok és megkönnyebbülten készülök beülni a szórótól mintegy 20 lépésre levő „ernyő” mögé. Eddig, a jól karbantartott cserkészúton hang nélkül lépdelttem, az utolsó 30—40 lépést azonban már a zizegő, száraz avaron kellett megtennem. Bár a vaddisznók szokott jöveteléhez még jó félóra hiányzott, mégis minél nesztelenebbül igyekeztem leshelyemre. Jó darabon sikerült is a szellemeszerű járás, az utolsó lépéseknél azonban ráléptem egy avartól borított száraz gallyra, mely áruló reccsenéssel tört el lábam alatt. És ekkor szinte megelevenedett a szóró mögötti sűrű. Fújás, lőtás-futás zaja hallatszott. Volt a sűrűben talán 10 disznó is, én pedig szomorúan vettem tudomásul, hogy szép reményeim füstbe mentek.

Az első esetben az volt a hiba, hogy szórónkat a ritkás szálerdőben, túl nyílt helyre készítettük, ahová az óvatos disznók jó lővilágosság mellett nem, vagy csak igen ritkán merészkedtek elő, és csak az est leszálltával, a sötétség oltalmában bátorkodtak oda. Tanulság tehát ez esetben az, hogy a szóró legyen mindig aránylag sűrű, biztonságos erdőréssz övezte kis tisztáson (természetesen mindig disznójárta helyen), ahová az óvatos vad még a nappali világosság mellett is kimerészkedik.

Másodízben a széljárás figyelmen kívül hagyása rontotta el számításomat, mert amint később is tapasztaltam, abban a völgyben a szóró, illetve a szomszédságában levő les helyén gyakran fordult a szél, amit én csak a saját káromon okulva vettem tudomásul.

A harmadik példa azt mutatja, hogy nem elég kiülnünk a disznók várt jövetele előtt fél órával, mert ilyenkor a szóróra járó sörtevad már igen sokszor a közvetlen szomszédsós sűrű szélén tartózkodik, ahol néha teljesen hangtalanul hosszabb ideig figyel, elácсорog, mielőtt biztonságos takarásából a szóróra kijönne. Ülünk ki tehát már másfél-két órával a disznók várható jövetele előtt, hogy ezzel is biztosabbá tegyük a sikert.

A fenti példák tanulságain kívül még több fontos tényező figyelembe vétele szükséges a szóró, illetve a leshely megfelelő kiválasztásához.

Mindenekelőtt, ismernünk kell, legalább hozzávetőleges pontossággal a vaddisznók nappali tartózkodási helyeit, és szokott fekvéseik közelében — de nem tőszomszédságában, mert ezzel könnyen zavarnánk — kell a szórót elkészítenünk. Ezzel is valószínűbbé válik, hogy a vaddisznók korábban, tehát még jó lővilágosság mellett érnek a már megismert szóróhoz.

A vaddisznókat egy ideig szoktassuk a szóróra, és ha már láttuk, hogy rendszeresen járnak rá, akkor iparkodjunk puszkavégre kapni. Ekkorra már majd mindig tudjuk a disznók jövetelének állandó irányát, ami lesünk elhelyezéséhez nyújt hasznos útmutatást. A szoktatást megkönnyítjük azzal, hogy eleinte a szóróhoz több irányból hullatunk vékonyan pár szem kukoricát, ami azután a disznókat rávezeti a szóróra. Eleinte pár marok, vagy 5—10 cső kukorica is elegendő, majd ha annak rendszeres felvételét tapaszt-

taltuk, akkor növeljük a mennyiséget, a szóró látogatottsága arányában. Ne takarékoskodjunk a szórásnál, de ne is pocékoljuk a kukoricát, mert célunk nem a disznók jóllakatása, hanem csupán a minél biztonságosabb odaszoktatás. A sikernek lényeges előfeltétele a megfelelő leshely kiválasztása! Itt figyelembe kell vennünk a széljárást, a fényviszonyokat, a megfelelő takarás szükségességét és feltétlen gondolnunk kell a megfelelő lőtávolságra is.

Bár a vaddisznók általában nap mint nap ugyanabban az időben látogatják a szórót, mégis előfordulhat, hogy egyszer-mászor, valamilyen oknál fogva, megkésnek. Nappali tartózkodási helyükön vagy a szóróhoz vezető útjuk közben egy esetleges megzavarás, vagy valami elébük kerülő ízletes falat könnyen idézhet elő $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órás, esetleg hosszabb késést is, ami a rövid őszi délutánokon bizony a még alkalmas lövilágosság elfogytát eredményezheti. Ilyen esetekben ne kísérletezzünk a bizonytalan lövéssel, hanem kellő önfegyelmelleglyünk néma tanúi, illetve hallgatói a vaddisznók csemegzésének. Fegyelmezettségünk jutalmát azután legközelebb biztosan megkapjuk, amikor disznóink még a biztos lövéshez alkalmas lövilágosság idején érnek a szóróra.

A *hajtás* a vaddisznó vadászatának legismertebb és legszívesebben gyakorolt formája. A hozzáértő rendezés és a résztvevők fegyelmezettsége — minden társasvadászat sikerének legjelentősebb előfeltételei — szabják meg e vadászati mód eredményességét. Ezért röviden ismertetem azokat a követelményeket, amelyek a vadászterület, a rendezés, a hajtók és a vadászok részéről szükségesek a vaddisznóhajtás eredményességéhez. Ha a rendezés rossz, annak hibáin a hajtók mintaszerű munkája és a résztvevők példás magatartása sem segíthet. Feladatai elég sokoldalúak, vegyük hát sorba őket.

Előjáróban le kell szögeznünk, hogy a rendezés mindig egy kézben összpontosuljon. Csak egy személy rendezzen, különben kavarodás lesz. Részletfeladatokat a rendezésből, pl. a hajtók felállítását, vadászok eligazítását a lóállásokra stb. a rendezőn kívül (de feltétlenül annak megbízatásából) más is végezheti, pl. a vadór, vagy valamelyik megfelelő terepismerettel bíró vadásztárs, de mindig csak a rendező által adott útmutatás pontos betartásával.

Igen fontos, hogy a rendező jól ismerje a vadászterületet, — főként a meghajtásra kerülő területrészeket. Ismerje a vaddisznók szokott nappali tartózkodási helyeit és szokott járásukat, váltójukat. Ismernie kell a terület domborzati viszonyait és az uralkodó szélirányt.

Mindezek figyelembevételével kell meghatározni a meghajtásra kerülő területrész nagyságát, a hajtás irányát és az egyes lóállások helyét. A hajtásra kerülő területrészek sorrendjének helyes megállapításához tudnia kell, hogy az egyik részben megzavart vaddisznók rendszerint hová, merre váltanak át. De mindenekelőtt tudnia kell a rendezőnek — legalábbis hozzávetőleges pontossággal —, hogy van-e vaddisznó a meghajtásra szánt területrészen, tehát érdemes-e ott hajtani. Ezért kis idővel a vadászat megkezdése előtt — legcélszerűbb a hajtás napjának reggelén — le kell nyomoznia (vagy hozzáértő vadórrel lenyomoztatnia) a hajtásra szánt területrészek kerületét, hogy az ott észlelt friss be-, kiváltó nyomokból hozzávetőleges képet

kapjon arról, hogy tartózkodik-e és kb. mennyi vaddisznó a hajtandó részen. A havas idő, amikor a nyomok jól szembetűnnek, lényegesen megkönnyíti az eredményes nyomozást, amit azonban igen óvatosan kell végeznie, nehogy a disznók megzavarva, még a vadászat előtt kiváltsanak a kérdéses területrészekről.

A rendezőnek személyesen vagy a vadőr útján gondoskodnia kell megfelelő számú hajtóról, azok kellő kioktatásáról és helyes irányításáról. Fejében kell lenni az egésznapra vadászat tervének. Ismernie kell az egyes hajtások lőállásainak helyét, tudnia kell a lőállásokról kínálkozó kilövés lehetőségeit és azok, valamint az egyes résztvevők fegyvereinek (golyós vagy gyöngygolyós) figyelembevételével kell meghatározni, hogy kit hová állít. A vadászat megkezdése előtt közölnie kell a résztvevőkkel a hajtás irányát, valamint azt, hogy a vaddisznón kívül más vad (pl. róka stb.) lőhető-e vagy sem, — ezeket különben minden egyes hajtás előtt meg kell mondania —, továbbá hívja fel a figyelmet a kötelező óvatossági rendszabályok betartására és az eredményesség szempontjából is kívánatos és helyes magatartásra. A rendező előre megbeszél jellel elindítja és berekeszti (lefújja) az egyes hajtásokat; egy szóval az egész vadászat menetét neki kell irányítania, miközben a vezetést egy pillanatra sem engedheti ki a kezéből.

A vadászat rendezője saját lőállásának kiválasztásakor soha ne azt nézze, hogy hol lőhet többet, hanem mindig a rendezés érdekeit tartsa szem előtt; tehát oda álljon, ahonnan jól áttekintheti a hajtást.

A vadászat terítékének további sorsa szintén a rendező gondja! Biztosítani kell az elejtett vad megfelelő kezelését, szállítását és gondoskodnia kell arról, hogy a lőtt vad romlatlan állapotban, értékcsökkenés nélkül érjen el a rendeltetési helyére.

A hajtók munkájának minősége talán egy vadászatnál sincs olyan nagy kihatással az eredményre, mint a vaddisznóhajtásnál. Nagyrészt rajtuk múlik a vadászat sikere. A már említett helyes irányításon kívül igen fontos követelmény tökéletes fegyelmezettségük és a kapott irányítás pontos betartása. A hajtók tegyenek mindenben eleget a rendező vagy annak megbízásából irányító vadőr vagy főhajtó utasításának. Míg az apróvadhajtásokhoz a gyermekek is többé-kevésbé jól beválnak, vaddisznóhajtásra lehetőleg csak felnőttet alkalmazzunk.

A megadott jelre a hajtók pontosan induljanak el, és az előre megjelölt távközkben, a vonalat mindig betartva, haladjanak a kijelölt területrészen át a megadott irányban mindaddig, amíg csak a hajtás ugyancsak előre meghatározott végére nem értek. Az egyes hajtások végeztével ne kezdjenek hangos beszélgetésbe, hanem csendben tegyenek eleget a további utasításnak.

Hajtás közben ne siessenek, ne lármázzanak és — ami igen fontos — ne szakadjanak el egymástól. Ne kerülgessék a sűrűket, hanem — ha nehéz is — lehetőleg menjenek bele, hatoljanak át rajta. A sűrűket kerülgető hajtók munkájának értéke vaddisznóhajtásnál a semmivel határos, mivel legtöbbször itt fekszenek meg a disznók. Az ilyen helytelen, sűrűket kerülgető hajtás esetén a disznók igen sok esetben a hajtóvonal mögött törnek vissza.

Ha valamilyen terepakadály (sűrű, árok, szakadék stb.) nehezíti egyik-másik hajtó továbbjutását, a könnyebb terepen menők is lassítsanak, hogy a hajtóvonal ne szakadjon meg. Mint fentebb említettem, a hajtók ne

haladjanak lármával, mert a nagy zajtól megriadó vad váratlan irányban tör ki a hajtásból, sőt ha a várt irányban, a lövonal felé menekülne is, úgy legtöbbször szédítő gyorsasággal ugrik át a nyiladékon, igen megnehezítve az eredményes lövés lehetőségét —, vagy a végletekig meghúzódik és csak a hajtók lába elől felugorva tör vissza a hajtóvonal mögött.

Minden hajtónál legyen bot, amivel menet közben megzörgeti az útjába kerülő fákat, bokrokat. Ezt a zajt hallja ugyan a vaddisznó, de különösképpen nem riad meg tőle és csak a szokott váltóján megindulva iparkodik elkerülni a zavaró hangok közeléből. Így jut ki azután az ismert vaddisznó-váltók figyelembevételével kijelölt lőállásokhoz, a vadászok elé.

A hajtókat a rendező irányítása alapján a velük haladó vadőr, vagy a magasabban díjazott és a hajtások előzetes megszervezésébe is bevont főhajtó (hajtóbrigádvezető) vezesse.

Igen fontos, hogy a hajtók legtöbbje, de legfőképpen vezetőjük jól ismerje a terepet. A terepet jól ismerő, fegyelmezett, összeszokott, kötelességtudó és feladatukat kedvvel végző hajtók teljesítményének értéke messze meghaladja az alkalmi hajtó munkájának értékét és ez talán egy vadászatnál sem tűnik ki annyira, mint a vaddisznóhajtásnál.

A megfelelő rendezéssel és a hajtók kifogástalan működésével már adva van a vaddisznóhajtás sikerének lehetősége, a többi már a résztvevő vadászokon múlik.

A vadász legfontosabb feladata, hogy mindenben eleget tegyen a rendező (vadászmester) irányításának. Csendben, beszélgetést mellőzve menjen a kijelölt lőállásra és ott nesztelenül, minden zajt kerülve foglalja el a helyét. Az esetleg lába alatt levő avart, vagy a kilátást, kilövést zavaró ágakat ugyancsak hang nélkül távolítsa el és várja csendben a hajtás kezdetét. Lőállásában figyelmesen körültekintve vessé agyába környezetének képét. Vessen figyelmes pillantást a szomszéd lőállások felé, ezeknek pontos helyét már a rendező vagy a felállítást végző megbízottja közölte, és rögzítse jól agyában az irányt, hogy merre lőhet, merre nem. Azután tekintse át aprólékos figyelemmel, de minden mozgás elkerülésével a környező terepet. Az ilyen figyelmes, előzetes körültekintésnek nagy hasznát veheti majd lövéseinek eredményessé tételénél. Vizsgálódása során már előre megállapíthatta, hogy a várt irányból jövő vadra mikor, hol teheti az eredményesebb lövést, kinézheti az alkalmas, tisztásabb részeket, ahol a legjobb kilövési lehetősége nyílik; kellőképpen latolgathatja az eshetőséget, tehát már kellő felkészültséggel fogadhatja a vadat és majd nem kapkod, széleskedik a vad megjelenésekor.

Sokszor felmerült már a kérdés itt is, akárcsak a lesvadászat gyakorlásánál, vajon dohányozhat-e a vadász a lőálláson. A válasz, ha nem is határozottan tagadó, de nyugodtan megállapíthatjuk: nem tanácsos. A kérdés elbírálásánál talán nem is annyira a vaddisznó végtelenül kifinomult szaglóérzéke jön elsősorban figyelembe, mert rossz szél esetén az emberszag már egymagában is elriasztja a vadat, míg megfelelő széljárás mellett a dohányfüst sem válhat árulóvá, hanem az a körülmény, hogy a rágyújtás majd mindig hanggal és mozgással jár. A cigaretta, szivar vagy pipa előszedése, a gyufa sercegése vagy az öngyújtó kattogása bizony nemigen megy mozgás vagy hang nélkül, ami az esetleg észrevétlenül közeledő vad figyelmét

okvetlenül felkelti és a vadat elriasztja. Nemegyszer előfordult már, hogy a vadász nem vette észre a közeledő, nemvárt irányból felétartó vadat, mivel éppen rágyújtással volt elfoglalva, az óvatos vad azonban észrevette a mozgást és eltért az iránytól, vissza- vagy oldalt tört. Az ilyen eseteket többnyire nem is maga a vadász, hanem szomszédai veszik észre, akik azután helyette is joggal bosszankodnak a figyelmetlensége miatt. De nem az a legnagyobb baj, hogy a magunk szórakozását rontottuk el, mert a figyelmetlen vadász megérdemli a sikertelenséget, hanem az, hogy helytelen magatartásunkkal társaink szórakozását is rontottuk és a vadászat eredményességét csökkentettük. Ezért lehetőleg ne dohányozzunk a lőálláson. Ha azonban a lőállásunk megfelelően takart — pl. bizonyos magasságig fonott sövény vagy gallyszövedék stb. fedi a vadászt, — tehát a mozgással nem zavarunk, és igen megkívánva a dohányzást, mégis rágyújtottunk, akkor is legyünk igen óvatosak. A hajtásnak abban a szakában azonban, mikor már minden pillanatban lövésre készen kell lennünk, semmiképpem ne dohányozzunk. A szánkban levő pipa vagy cigaretta ugyanis mindenképpen zavar a lövésben, tehát lövés előtt le kell tennünk, ami a nemkívánatos mozgáson kívül feltétlen idővesztéssel jár. A mozgásban levő, de legfőként a fák, bokrok közt haladó vad lövésénél pedig igen sok esetben a pillanat töredéke is döntő jelentőségű.

Az évessel ugyanígy vagyunk! Az elemőzsia előszedése mindig mozgással és nessel jár. A papírzörgés különösen kirí a természet hangjai közül! Az evés a figyelmünket is leköti, sok esetben jobban elfoglal, mint a dohányzás. A szánkban levő cigarettát könnyebben dobjuk le, mint az éppen kezünkben levő eleséget, márpedig siralmas dolog, ha a nyiladékon átugró vaddisznót készentartott fegyverünk helyett szalonnával vagy csabai kolbással fogadjuk. A vadászat rendezőjének ugyanis van rá gondja, hogy a résztvevők éhen ne vesszenek, és a hajtások között minden bizonnyal módot ad az evésre, ivásra is. Az utóbbi kérdésnél ismét álljunk meg egy cseppet. Ha szomjasak vagyunk, igyunk vizet, teát vagy limonádét, de szesz ne fogyasszunk vadászat közben. Az alkohol fogyasztásának káros hatása — amiről másutt is részletesen megemlékezem, — fokozott mértékben érvényesül a vaddisznó-hajtásban.

Lőállásán a vadász maradjon mindenkor csendben. Ne integessen, ne mutogasson szomszédainak, ha vad megy feléjük. Nem vak, nem süket a szomszéd sem, tehát ne avatkozzunk a dolgába.

Vigyázzon mindenki egyaránt szomszédainak és a hajtóknak testi épségére. Irányukba semmiképpen ne lőjön. Várja meg, míg a vad a nyiladékon vagy lövonalon keresztül ér, és akkor lőjön rá, környezetének veszélyeztetése nélkül.

Lövést csak akkor tegyen a vadász, ha kétséget kizáró pontossággal látja, hogy mire lő, és ha a távolság vagy a terepviszonyok valószínűvé teszik, hogy golyója odamegy, ahová szánta. A nagy távolság, valamint a vadat takaró fák, bokrok, kétséssé teszik a lövés eredményességét, tehát ilyen esetben tartózkodni kell a lövéstől.

Szép a siker, és nem mindennapi vadászörömet nyújt a terítékre hozott vaddisznó, de mégse legyünk önzők, bajtársiatlanok! Ha tehát úgy látjuk, hogy a lőállások felé törő vad szomszédunknak kínál kedvezőbb lövési lehetőséget, ne előzzük meg lövésünkkel a szomszédot, hanem lehetőleg csak siker-

telensége esetén, esetleges hibás lövése után lőjünk mi, ha erre a távolság és a terep még elfogadható lehetőséget nyújt.

Lőállásunkat semmi esetre sem hagyhatjuk el a hajtás vége, illetve a megbeszélte időpont előtt. Ha tehát vadat ejtettünk a hajtásban, uralkodjunk érthető kíváncsiságunkon és ne menjünk oda zsákmányunkhoz a hajtás lefújása előtt. Ha lövésünkkel csak sebzettük, kísérjük figyelemmel a sebzetten menekülő vad irányát, de a helyünket ekkor se hagyjuk el. Majd a hajtás végeztével szóljunk a vadászati rendezőjének, aki azután megfelelően intézkedik a sebzett vad kézrekerítéséről.

A hajtóknak semmilyen utasítást ne adjunk (sebzett vad követése stb.), mert a hajtókat csak az arra hivatott rendező vagy megbízottja irányíthatja, a hajtók felett ő rendelkezik, minden más illetéktelen intézkedés csak a vadászati rendjét zavarja és egyúttal nagyfokú fegyvelmezatlenség is.

A lövésünkre helyben maradt vaddisznóhoz a hajtás végeztével soha ne a hajtó menjen oda először, hanem készen tartott fegyverével mindig a vadász. A sebzett disznó ilyenkor támadhat, tehát a vadász és fegyvere egyaránt legyenek lövésre készen. A még élő disznót ne szurkáljuk, ne henteskedjünk, adjuk meg a kegyelemlövést.

A vaddisznóhajtásban csak vadászok és hajtók vegyenek részt! Érdeklődő vendégeknek a vaddisznóhajtásokon nincs helyük! Ismételten láthatunk — és ez elég helytelen! — a vaddisznóhajtásokon kíváncsi szurkolókat. Jelenlétük ellen a rendezőnek a leghatározottabban tiltakoznia kell! A lőálláson a vadász igen sok esetben már önmagának is sok, és szívesen válna kámforrá, ha mód lenne rá. Az azonban, hogy a vadászon kívül még másvalaki is tartózkodjon a lőálláson, semmiképpen sem engedhető meg. Legyen az a felesleges második olyan néma, mint a hal és mozdulatlan, mint a szobor, akkor is zavarja a vadászatot. A vad könnyebben vesz észre két embert, mint egyet, amellett a „kibic” jelenléte is elvonja figyelmünket, zavar a lövésben, személye — a legjobb akarata mellett is — nemkívánatos, neszező és mozgási lehetőség. De vajon melyik „drukker” állja meg suttagás, mutogatás, fejforgatás nélkül, ha vadat lát? Tehát száz szónak is egy a vége: a vaddisznóhajtáson a vadászokon és hajtókon — az aktív szereplőkön — kívül más személynek nincs helye.

A vaddisznó igen szívós állat. Elejtését a törvény és a vadászetika egyaránt golyólvéssel engedélyezi. Golyónkkal esetleg többet hibázhatunk — ha nem célzunk pontosan — a tilalmas postával, söréttel azonban még sokkal többet sebzünk meg oktanul, és így jóval több vadunk értéke megy veszendőbe.

Egyetlen vad vadászatáról, egy vadászati módról sem emlékeztem meg ilyen hosszadalmasan és részletesen, mint a vaddisznóhajtásról. A gyakorlat azonban számtalanszor igazolta, hogy a vadászat egy módját sem rontják el annyiszor, mint a vaddisznóhajtást, egybe sem csúszik annyi gazdasági értéket, sőt emberéletet veszélyeztető hiba, mint a vaddisznóhajtások rendezésébe, gyakorlásába. Ezen kívánok segíteni akkor, amikor a gyakorlatban fontosnak bizonyult követelményekkel részletesebben ismertettem meg az olvasót, aki az elmondottakat megszíválva, a jövőben — akár mint vadász, akár mint rendező — minden bizonnyal hasznosíthatja az elmondottakat a vaddisznóhajtások sikere érdekében.

A vaddisznócserkészés hasonló a szarvas és az őz cserkésző vadászatához. A vaddisznó szeme gyengébb a szarvasénál vagy őzénél, azonban hallása és főként szaglása ugyancsak kifinomult. Ezért a cserkésző vadászatnál főképpen a széljárásra vigyázzunk, de nagyon ügyeljünk az óvatos, csendes járásra is. A cserkészés főként ott kecsegtet sikerrel, ahol a terület zavartalansága folytán a vaddisznó még a megfelelő lövilágosságnál mozog. Vaddisznócserkészeteink során az ismert dagonyákat és környékeiket, az erdő mélyebb, vízenyősebb, zavartalan részeit, a jó makkos erdőrészeket, valamint a málnás, szedres helyeket kutassuk fel, ahol a vaddisznó gyakran megfordul és hosszasan elidőzik.

A terelővadászatot akkor alkalmazzuk, ha csak magunk vagy néhányadmagunkkal vadászunk. Ilyenkor kísérőnket „rossz széllel” küldjük be abba a sűrűbe, ahol a disznókat sejtjük, mi pedig vagy álljuk el az ismert váltót — ha néhányadmagunkkal vadászunk, akkor váltókat — vagy a terelő előtt menjünk 150—200 lépéssel, úgyhogy lehetőleg beláthassunk arra a részre, ahol a terelő elől lassabban vonuló disznó menetirányát sejtjük. A tereléshez elegendő egy ügyes ember is, ha az ismeri a vaddisznók nappali rejtekeit, illetve „forgásukat” — vagyis azokat a helyeket, ahol a disznó szívesen mozog — és a szokott kiváltó helyeket. A terelővadászaton nem zavarjuk nagyon a vadállományt, és ha kellőképpen ismerjük a terepet, jó eredményt érhetünk el.

A riglizés akkor alkalmazható eredményesen, ha csak egy-két hajtó vagy kutya segítségével, egy, esetleg két-három vadász akar disznót lőni. Legalkalmasabb ehhez a friss hóval borított terep, melyen könnyű a disznók nyomozása. Ilyenkor egy-egy erdőrészt kell körülnyomozni. Ha megállapítottuk, hogy a disznó vagy disznók benn vannak, a vadászok jó széllel elállják a disznóváltókat, és a hajtók vagy a kutya feléjük hajtja a kiugraszott disznót. Ennek a vadászati módnak a sikeres gyakorlásához ugyancsak jó terepismeret és a vaddisznó természetének ismerete szükséges.

Az ugratás vagy nyomon követés ugyancsak friss hó esetén gyakorolható. Legjobb, ha a reggel elállt hóesés után vehetjük fel a friss disznónyomot, mert így remélhetjük, hogy az előttünk járó és időközben megpihent disznót a mindinkább erősebb világossággal vackából kiugraszthatjuk. Ez a vadászati mód elég fáradságos, nagy ügyességet, gyorsaságot és jó lőkészséget igényel. Ugyanis a többnyire sűrűből kiugró disznóra legtöbbször villámgyorsan kell lőni, amikor az közeledtünkre kiperdül vackából. A már egyszer elugraszott disznóval aznap már ne próbálkozzunk újra, mert csak a legritkább esetben sikerül ismét elérnünk. Előfordul az is, ha elég halkan járunk, hogy a vackán lepjük meg a vaddisznót. Friss hóesés utáni déli 11—13 óra között — különösen csendes, napos időben — a magános disznó gyakran olyan mélyen alszik, hogy egészen közelre bevár; de ekkor siesünk a lövéssel, mert esetleg — joggal! — mérges.

Egyes kutyával is eredményesen vadászhatunk a vaddisznóra. Ehhez olyan kutya szükséges, amelyik biztosan „állítja” a disznókat. Friss nyomon, lehetőleg éjjeli hóesés után tegyük rá ebünket a disznónyomra. Amikor aztán a kutya „állóra” csaholását halljuk, igyekezzünk minél előbb odaérni, hogy a leállított disznót lövésre kaphassuk. Amikor már a csaholás

közelébe érünk, haladjunk igen óvatosan, nehogy a disznót elugrassuk. Az ilyen vadászathoz lehetőleg könnyen öltözzünk, mert a nehéz ruha, cipő gátolja a gyors mozgást. Ez a vadászati mód is erős és kitartó fizikumot kíván.

Megemlíthetjük még a hajtókkal együtt, eleinte pórázon vezetett kicsi kutyákkal (tacsó, puli, foxterrier vagy korcsaik) történő vadászatot. A kutyákat csak friss disznónyomra érve eresztjük el, és ezek csaholva követik a disznót, míg előbb-utóbb a vadászok vonalára nem hozzák ki. Fontos, hogy a kutyák kicsinyek legyenek, mert nagy kutyának a disznó nekifordul, nem jön ki, míg a kicsi kutyák csak untatják, idegesítik, hát rendszerint szép csöndesen kocog elibénk. A finom orr e kutyáknál nem fontos.

Az utóbbi négy vadászati módot csak vaddisznó vadászatánál alkalmazzuk, ezért a vadászati módok általános tárgyalásánál nem emlékezem meg róluk.

D Á M V A D (D a m a d a m a)

Betelepített nagyvadunk. Hímjét bikának, lapátosnak, kanalasnak, nőstényét tehénnek, szaporulatát borjúnak nevezzük. Jóval kisebb a szarvasnál. A kifejlett dambika súlya is alig haladja meg az egy mázsát, az 50—60 kg súlyú tehén már igen szép példánynak számít. Hossza 130—140 cm, magassága 85—90 cm. Színe különböző, bár kívánatosnak csak kétféle — egy sötétebb és egy világosabb — színváltozat mondható. Fehér, sárgásszürke és egyéb ritkán előforduló színváltozata nem kívánatos, a selejtezéskor tehát főként ezeket gyomláljuk ki az állományból.

A dámvad természete a szarvaséhoz hasonló. Annál mozgékonyabb, idegesebb, de bizalmasabb és így az ember közelségét jobban tűri. Ezért a mezőgazdasági területekkel váltakozó kisebb erdőségekben is megél. Vadaskertben aránylag kis helyen igen nagyszámú állomány tenyészhet sikeresen, ha elegendő tápláléka van. Bár szokásai nagyjában egyeznek a szarvaséval, annál több időt tölt a mezőgazdaságilag művelt területeken, és ezért kártétele is jelentősebb. Igaz, hogy hazai viszonylatban — elég ritka előfordulása miatt — nem beszélhetünk a dámvad okozta komoly mezőgazdasági károkról. Ott, ahol létszáma a területhez viszonyítva nagy, erdőgazdasági károsítása azonosnak mondható a szarvaséval.

Állandó tartózkodási helyéhez a szarvasnál jobban ragaszkodik és járását, váltóit is jobban betartja. A szarvassal és őzzel ugyanazon a területen megfér, de a szarvast, mint a tapasztalat mutatja, nyugtalanítja a dámvad gyakoribb mozgása. Ezért, ahol szarvas és dámvad is tartózkodik, ott ajánlatos a szarvasállomány nyugalma érdekében a dámvad részére külön etetőket készítenie.

Legjobban kedveli a dús aljnövényzetű, fákkal és bokrokkal beültetett erdőt, amelynek közelében mezőgazdasági művelés alatt álló területek vagy nagyobb kiterjedésű pillangós virágú kaszálók vannak.

Tavasszal és nyáron a mezőgazdaságilag művelt területek szomszédságában levő sűrűben, lombhullás után és télen a nagyobb kiterjedésű, dús aljnövényzetű szálasokban vagy rudaserdőkben tartózkodik. A dámvad nem dagonyázik, mint a szarvas, azonban a párzási időben „horkoló” helyeiken a dambikák a szarvasbikákhoz hasonlóan kaparnak. Csapatokban

jár, amelyekben tehenek, borjak és fiatal bikák vannak (17. ábra). Az idősebb bikák magánosan, másod- vagy harmadmagukkal járnak, és csak az október közepétől november első harmadáig tartó párzási időszakban csatlakoznak a csapatokhoz. Az üzekedő dámbikák ugyancsak verekednek, viaskodnak egymással, de jóval kisebb hévvel, mint a szarvasbikák. Az üzekedés során tapasztalható viselkedésük a szarvaséhoz képest inkább groteszk karikatúra. Üzekedési hangjuk a szarvasbögést meg sem közelítő, nyekergő horkolás, barcogás. A dámvadállomány kíváncsi ivararánya 1:1. Ennek elérését és megtartását vadászatának helyes gyakorlásával biztosíthatjuk.

A dámtehén 7 hónapos vemhesség után, május végén, júniusban az erdő nyugalmas sűrűjében 1—2 (ritkán 3) borjat vet. A többnyire sárgás színű, foltos borjak gyámoltalanabbak a szarvasborjúnál.

A másodéves bikaborjú fején rövid csapot növeszt, ekkor mondjuk csaposnak. Néha a csap helyett gombszerű képződmény nő, ez viselőjének silányságát jelzi, ezért az ilyen ún. gombos bikaborjút selegezzük ki. A második

(harmadéves) agancs is lehet még csap, a harmadik már lapátszerű kanál, melyről viselőjét kanalasnak nevezzük. 1—2 évi kanalasság után a dámbika az áprilisban levetett kanál helyett már terebélyesebb fejdísz, lapátot rak fel. Aszerint, ahogy a lapát évről évre alakul, nevezzük gyenge, közepes vagy erős lapátosnak. Hasonló adottságok mellett hosszabb idő múlva lesz a dámborjúból erős lapátos, mint a szarvasborjúból kapitális bika.

Az eddig legjobb magyar dámlapát, mely egyúttal világrekord is, Gyulajról (Tolna megye) származik; súlya 4,70 kg. Azóta már került ki erdeinkből (ugyancsak Gyulajról) súlyosabb lapát is. Ez a 4,90 kg súlyú — világrekord — lapát arra mutat, hogy dámvadállományunk minőségi alakulása jó úton halad.

A dámvadat hazánkban lesen, cserkészve és barkácsolva vadásszák.

17. ábra. DÁMCSAPAT

Európa egyetlen vadjuha. Hímjét kosnak, nőstényét juhnak, 3 éves koráig jerkének, fiatalját báránynak nevezzük. Hazája a Földközi-tenger két sziklaszigete, Korzika és Szardínia. Hozzánk a XIX. század vége felé került. Az elsőket a múlt század hatvanas éveiben telepítették Ghymesre, és egyes vidékeinken ma is van belőlük. Különösen a Mátra, Bükk és a Pilis állománya számottevő. Főként a magasabb, sziklás középhegységek erdeit kedveli, de síki vagy dombvidéki erdőkben is megél. A sziklás hegyekben is szívesen megmarad, mert a meredek sziklákön biztosan jár. Igénytelen

18. ábra. MUFLONKOS

vad, amely táplálkozásával erdő- vagy mezőgazdasági kárt alig okoz. Erdei fűvön is jól megél. Szívesen csipegeti a fiatal hajtásokat, ezzel okoz némi kárt. Kedveli a makkot, amit a szénával és gesztenyével egyetemben felhasználhatunk téli etetésre.

Testalkata a házi juhéhoz hasonló, de karcsúbb. Hossza 120—130, magassága 65—70 cm. Átlagsúlya 30—40 kg között van, de egy-egy erős kos a félmázsát is elérheti. Rövid, testhez simuló szőrzete rozsdabarna, a juhon világosabb, a koson sötétebb, némelyiken szinte fekete árnyalattal. Egyik-másik kos oldalán fehér, kerek folt, a nyeregfolt látható (18. ábra).

A kos fejdíszét csigának vagy szarvnak nevezzük, mely születése után pár hónappal kezd növekedni, s azt évről évre tovább növeszti. A kis átmérőjű körben növvő szarvak az idő folyamán a kos álla alá nőhetnek, az állatot akadályozzák az evésben, légzésben és így előbb-utóbb éhen pusztul vagy megfullad. Ez ellen selejtezéssel, helyes tenyészkiválasztással védekezhetünk.

A jó alakulású, nagy átmérőjű szarv a szembenálló kos fején szárnyak benyomását kelti. A szarv értéke hosszától és körmértétől függ. Általában a kellő egyedi adottságú, 10 évnél idősebb kosok szarva kapitális. A hazánkban elejtett legjobb szarvú kost 1937-ben Gyarmatpusztán lötték. Szarvának hossza 84,3 cm, körmérete 25,1 cm. Az idősebb kos szarvának barázdáin látható évgyűrűkből hozzávetőlegesen következtethetünk a kos korára.

A muflon csapatokban él. Általában a kosok és a juhok együtt tartanak, de olykor, pl. gidanevelés idején külön is láthatjuk a juhokat. Nyár közepén ezek is a csapathoz szegődnek. Nagy ritkán kisebb koscsapatokat látunk, ezek között azonban öreg kos nemigen található. Mint érdekesség említést érdemel, hogy láttak már mufloncsapatban szarvastehenet is.

Estefelé mennek legelőre és hajnalban térnek vissza az erdő nyugalmas sűrűjébe. Néha napközben is legelnek a védettebb tisztásokon. A muflon bizalmasabb a szarvasnál, járása azonban, és így váltója is, elég rendszertelen. A veszélyt sejtő vagy megriasztott muflon pisszegő hangot hallat.

Üzekedésük november végére, decemberre esik. Egy kos 8–10 juhot, illetve jerkét is megtermékenyíthet, ezért a muflonnál nem szükséges az 1:1 ivararány betartása. Ennek ellenére ne hagyjunk túl sok juhot, jerkét az állományban. A juh hathavi vemhesség után, április–májusban 1, ritkán 2 gyorsan fejlődő gidát vet. A jerke másfél, a kos 2 éves korban ivarérett. Üzekedés idején a kosok sokszor heves párharcokat vívnak, amit összeütött szarvaik hangos puffanása már messziről elárul.

Betegségek nemigen bántják a muflont. Legnagyobb ellensége az erős, havas tél, amikor ez az aránylag rövid lábú vad sokszor hasig tehetetlenkedik a hóban és könnyen felfázik, legyengül, sőt el is pusztul. Ezért magas hóállásnál fontos feladat a hóékezés. Havas teleken az emberlakta helyek közelében a kóbor kutyák is jelentős számban pusztítják a muflonokat. Főleg a késői üzekedésben leromlott kosok közül esik sok áldozatul a tél viszontagságainak, ragadozóknak, kóbor kutyáknak.

A muflont cserkészve és lesen vadásszák. Hazai, gyér muflonállományunkból azonban csak a selejtkosokat és felesleges jerkéket lőjük ki. Felétlen kíméljük a jó tenyészcímű egyedeket.

ZERGE (Rupicapra rupicapra)

Hazánkban nem él, a magashegység vadja. (Tátra, Retyezát, Fogarasi, Kelemen-havasok, Alpok stb.) Mégis előfordul, hogy a környező magashegységekből, leginkább az osztrák Alpokból egy-egy példánya átvált hazánkba. Az utóbbi 20 évben az osztrák határ közelében, valamint Somogyban és pár évvel ezelőtt Zalában észlelték, hogy egy-egy zerge megjelent nálunk, és hosszabb rövidebb ideig hazánk földjén tartózkodott. Hímjét baknak, nőstényét kecskének, fiataljait gidának nevezzük.

A kifejlett példány súlya 40–45 kg. Hossza mintegy 100 cm, marmagassága 70–75 cm. Színe nyáron vörössárga, télen szürkésfekete. Szőre éles, durva. Nyáron rövid, télen hosszúra nő. Marjánál a gerinc vonala fölött növvő szálai a zergeszakáll néven közismert vadásztrófeát adják.

A zerge fejlődése nem csont, hanem a muflonéhoz hasonló szaruképződmény, szarv vagy másképpen kampó, melyet mindkét nem fején megtalálunk. Szarván minden évben egy-egy évgűrűt fejleszt, és így kampója évről évre értékesebb vadásztrófea. A bak kampója vastagabb, nagyobb és erősebben hajlik vissza, mint a kecske jóval vékonyabb kampója. A 33 cm hosszú, rekordméretű kampó viselőjét a Kárpátokban lötték. Méretei általában a muflonéhoz hasonlóak, de alakja karcsúbb és lábai hosszabbak. Jobb mászó, mint a muflon és ugrásai biztosabbak, ruganyosabbak. Élete nagy részét a gyalogfenyőövben éli le. Nyáron a magashegység felső régióinak sziklás részein tartózkodik, míg télen az időjárás viszontagságai az alsóbb részekre kényszerítik. Üzekedésének ideje november vége, december eleje. Ilyenkor a zergébakok gyakran heves küzdelmet vívnak egymással. Április végén, május elején a kifejlett kecske két, olykor három, a fiatalabb egy gidát ellik.

Veszély gyanújára vagy közeledtére a zerge éles, füttyszerű hanggal riaszt.

Az állományt olykor jelentősen apasztja legismertebb, legveszélyesebb betegsége, a rühesség. A tavaszi olvadáskor lezúduló hógörgetegek, lavinák ugyancsak csökkentik az állomány számát.

Előfordulási helyein legeredményesebb vadászati módja a cserkészés, de ritkábban lesen és hajtásban is vadásszák. Ez utóbbi vadászati mód feltétlenül káros az állományra.

A zerge az erdő- és a mezőgazdaságban számottevő kárt nem tesz. Hazánk magasabb hegységeiben, ahol a terep és a növényzet megfelel a zerge életfeltételeinek, megtelepíthetnénk ezt a szép vadat, melynek sikeres tenyésztése azután legfőképpen zavartalanságának biztosításán múlna.

SZIKA SZARVAS (Pseudaxis sika)

Méretei a gímszarvasnál jóval kisebbek. Kínában, Mandzsúriában, Japánban őshonos. Hazánkba is betelepítették, azonban a legtöbb helyről kiveszett. Ma már csak Fehérvárcsurgón él pár példány belőlük. Mozgási köre nem nagy, mégis megtörtént, hogy egyes példányok a Bakonyig is eljutottak. A jelenlegi minimálisra csökkent állomány felszaporítása, illetve újratelepítése erdeinkben, megfelelő vadvédelem mellett, sikerrel járna.

SZÁRNYAS VAD

FOGOLY (Perdix perdix)

Hazánk egyik legjellegzetesebb vadja, vadgazdálkodásunk igen jelentős tényezője a fogoly. A tyúkidomúak rendjébe, az igazi tyúkok családjába és ezen belül a fácantyúkok alcsaládjába tartozik. Hazája Európa és Ázsia mérsékelt öve, sőt telepítése folytán Amerika számos részén is megtalálható. Leginkább a mérsékelt éghajlatú mezőgazdasági területeket kedveli. Európában az elmúlt években Morva- és Csehország fogolyállománya volt a legdúsabb. Hazánkban Sopron, Vas, Veszprém, Somogy és Komárom megyékben, Fejér és Tolna megyék határrészein, valamint a Jászságban volt fogolyállományunk a legbőségesebb. Ma Szolnok, Békés és Hajdú megyékben található a legtöbb fogoly. Általánosságban minden olyan mezőgazdasági művelés alatt álló területen megtalálható a fogoly, ahol a talaj nem túl kötött. Állandó madár, amely megszokott tenyészhelyéről nem szívesen távozik. Olykor az életkörülményeiben beálló kedvezőtlen változások, pl. az állandó nyugtalanítás, nagy szárazság, a rovartáplálék hiánya kisebb részüket helyváltoztatásra, vándorlásra késztetik. Ezek az úgynevezett vándorfoglyok.

A kakas, tyúk és a fiatalok (csibék) között jellegzetes színikülönbségek vannak. A kakas mellén barnászörös, később gesztenyebarna, homorú részével a has felé forduló patkó alakú folt (pajzs) látható, amely 4 hónapos korra fejlődik ki. Ekkor mondjuk, hogy a fogoly kiszínesedett. A pajzstól jobbra és balra a szürke tollazatban finom feketés és vörösbarna harántcsíkokat találunk. Ezek annál határozottabbak, minél idősebb a kakas. A tyúk a kakasnál egyszerűbb, halványabban színeződött, különösen tes-

tének alsó részén, amely egyszínű fehéresszürke. A kakasra jellegzetes rozsdavörös és gesztenyebarna színeződést (pajzs) csak öreg tyúkokon találjuk meg, de ezeken is halványabb és határozatlanabb szokott lenni. Ezek a színkülönbségek nem olyan méretűek, hogy általuk a repülő foglyok neme között biztos különbséget tehessünk. A megkülönböztetés pedig az állomány védelme érdekében rendkívül fontos. Biztosabban felismerhetők a nemek a szárnyfedőtollakról. A tyúk szárnyfedőtollai barnábbak, a kakasé inkább vörhenyesek. A felső kis szárnyfedőtollak egyetlen hosszanti, világos sávot mutatnak, amelyből a tyúkon legtöbbször 4 fehér sáv indul ki merőlegesen, míg a kakason a keresztsávok helyett kerek, rozsdavörös foltokat láthatunk. Ez a megkülönböztetés kedvező körülmények között többnyire röptében is megmutatja a fogoly nemét. A nemek között különbséget tehetünk a farktollak színéről is. A tyúk farktollai egészen világos rozsdaszínűek, a kakasé sötétebbek. A tyúk ismertetőjele még az is, egészen késő ősziig, hogy repülés közben szétterjeszti a farkát.

A csibék eleinte fakó, szennyessárga színűek, fejük teteje sötét, hátukon barnán pettyezettek és tollazatuk pelyhes. A már repülő, de még nem kiszínesedett fiatalok leginkább szárnyfedőjükről ismerhetők fel, amelyek közül a mellsők sokkal vörösebbek, mint az öregeké. Ezenkívül pettyezett fejük és világosabb tollazatuk is megkülönböztető jel.

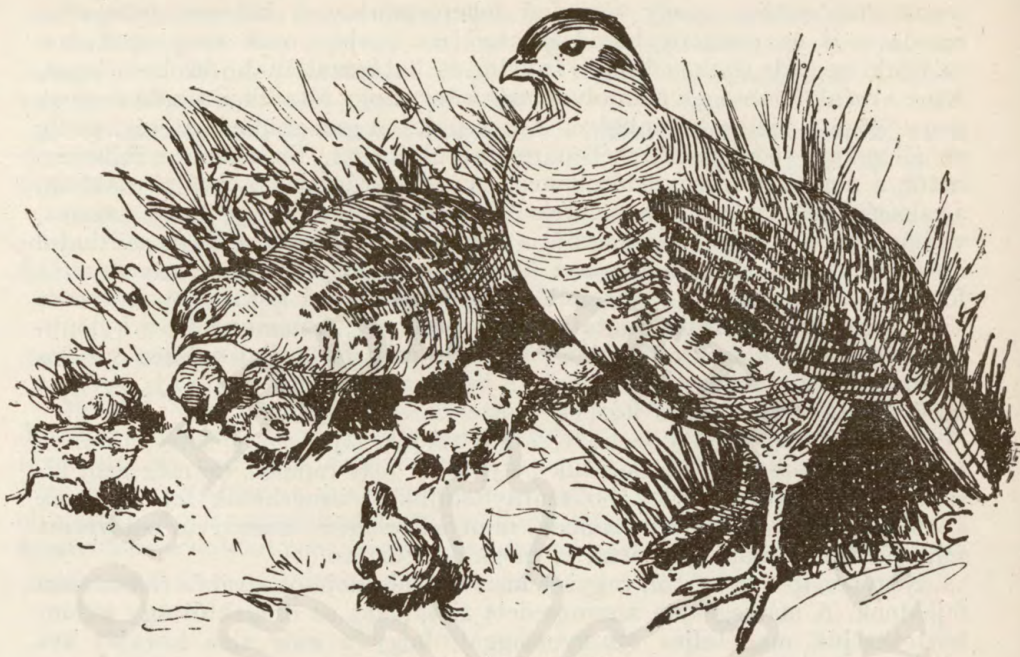
Négyhónapos koruktól, vagyis a kiszínesedés idejétől a csibék rohamosan fejlődnek. A már egészen kiszínesedett fiatalokat az öregektől úgy különböztethetjük meg teljes bizonyossággal, hogy a csőr alsó kávéját két ujjal megfogjuk és a foglyot így lelógatva, gyengén megrázzuk. Ekkor a fiatal fogoly csőre a test súlyától visszabicsaklik, míg az öregeknél ezt nem tapasztaljuk. A kifejlődött fogoly súlya 30—50 dkg. Rendellenes színváltozatok (fehér, fehértarka, világosbarna, fehér örvös, fehér fejű) és rendellenes csőrképződmények (pl. keresztcsőr) előfordulnak, de hazánkban ritkák.

A kakasból, tyúkból és fiatalokból álló csapat (19. ábra), amelyben a foglyok addig összetartottak, február hó végével párokra szakad. Előfordul néha, zordabbra forduló időjárásakor, hogy a párok átmenetileg ismét csapatba tömörülnek, mert így könnyebben vészeli át az időjárás viszontagságait. Amint azonban az idő megenyhül, a párok önálló élete állandósul.

A csapat párokra szakadása élettani folyamat, amely már az új nemzedék létrejöttének első fázisa. Amennyiben a felbomló csapatban több a kakas, mint a tyúk, úgy a páratlanul maradt kakasok elindulnak párt keresni és a már párban levő tyúkokat is zaklatják.

A fogoly egynejtű, kiválasztott párja mellett hűen kitart. A helyes ivararány tehát 1:1, amelynek eltolódása károsan hat a párzás menetére, a tyúk tojásrakására, sőt a kotlásra és a szaporulatra is. A pár nélkül maradt kakasok kielégítetlen ösztönükkel nemcsak a párok békés együttélését zavarják, hanem a már tojásain ülő tyúkot is zaklatják. Bár a tyúk párja legtöbbször elveri az idegen kakast, mégis a zaklatás hátráltatja a tojásrakást. A kotlás közben megzavart tyúk tojásai tönkremennek, ha a zaklatás miatt hosszabb ideig távol van fészketől. Az ily módon megzavart fogoly-pár addigi tenyészhelyétől esetleg elvándorol békésebb helyre, és így csökken a törzsállományunk. A kakasfelesleg tehát mindenképpen jelentős károkat

19. ábra. FOGOLYCSALÁD

okoz. Az ivararány fordított eltolódása — a tyúkfelesleg — egyrészt igen ritka, másrészt az esetleg pár nélkül maradt tyúkok nem zavarják a többieket.

A pázás (dürgés) megindulása nincsen határozott időhöz kötve, leginkább az időjárástól függ. Ha hosszúra nyúlt a tél, a pázás később kezdődik, míg a korán beköszöntő tavasz sietteti annak megindulását.

A pázás legkorábban többnyire április elején kezdődik, és a megtermékenyítést követő ötödik, néha hatodik napon rakja le a tyúk az első tojást. Fészket a pusztta földön, kis mélyedésbe, vetésbe, herésbe, lucernásba, olykor bokor aljába készíti már a tojásrakás előtt. Ez a fészkek igen kezdetleges. A tyúk kis mélyedést kapar, pár szál száraz fűvel, gabonaszárral, hullott tollal tölti ki, és már készen is van a fészkek.

Fészekrakás idején foglyaink kedvenc tartózkodási helye a búza-, árpa-, repcetáblák, kaszálók és az olyan helyek, ahol szántóföldek bokros területekkel váltakoznak, melyeken a költés idején megfelelő védelem kínálkozik. Ha az őszi vetés már szép, elég fejlett, foglyaink többnyire odafészkelnek. Ez a fogoly számára biztonságosabb hely. Amikor még gyengék az őszi vetések, viszont a herések, lucernások erőteljesen fejlettek, úgy inkább ezekbe fészkel a fogoly. Ebben az esetben fenyeget erősen a kikaszálás veszélye, amelyet a vadgazda céltudatos beavatkozásának kell elhárítani.

A jól áttelelt idősebb tyúkok korábban, sokszor már április elején kezdenek tojni. A hosszú, kedvezőtlen tél általában 2—3 héttel késlelteti a

tojásrakást. A fiatal, vagy a telet gyengébb erőben átvészelt tyúkok csak később, esetleg csak június elején kezdenek a tojásrakáshoz. Ilyenkor — főleg, ha a tojások száma 10-en alul van — fennáll az a lehetőség is, hogy az első fészekalj valamiképpen tönkrement (ragadozók, tojásszedők, időjárás) és a tyúk már másodszor látott a tojásrakáshoz. Ha ugyanis az első fészekalj tojásai valamilyen külső behatás következtében elpusztultak, akkor pár hét múlva a tyúk újabb párzás után ismét tojásokat rak. Az ilyen második fészekalj (sarjűfészek) mindig kevesebb tojásból áll (6—12), mint ugyanannak a tyúknak az első fészekalja.

A fogoly tojásainak száma 10—22 db között váltakozik. A jércék 10—12, a tyúkok, s különösen a jól áttelelt idősebbek jóval többet tojnak. Amelyik fészekben 22-nél több tojást találunk, ott, bár ritkán fordul elő, két tyúk rakta le egy fészekbe tojásait. A tojás színe fényes, barnásan pettyezett, piszkosszürke vagy zöldesszürke, egyik végén kissé hegyesedő körte alakú és majdnem galambtojás nagyságú.

Miután a tyúk valamennyi tojását lerakta, elkezdi a 23—24 napig tartó kotlást. A kotlási időben a kakast már csak egyedül, párja nélkül látjuk. Mindig a fészek közelében tartózkodik, és ha ellenség közeledik a fészekhez, cselt vet, hogy az ellenséget elcsalja onnan. Ilyenkor a fogolykakas a föld felett vergődve, le-lecsapódva, szárnyszegettséget mímelve repül tovább, hogy az ellenség figyelmét magára vonva, megmentse a fészekaljat a veszélytől. A fogolytyúk gondos, jó anya, kotlás közben igen nehezen távozik el fészkeről, szinte csak a láb alól repül ki. Ezért kaszálnál sok kotló fogolytyúk fejét vágja le az éles kasza. A 21 napi kotlás után napvilágra kerülő kis csibék fészekhagyók. Alighogy felszáradtak, már követik a felnőtt fogolypárt. Ezek féltő gondossággal vezetgetik és tanítgatják a csibéket. Első táplálékuk lágytestű kukacok, hangyatojás, férgek, meztelen csigák és a zsenge zöldfélé. Feltűnő a kotló és párja féltő gondossága, ha ellenség közelít a csapat felé. Ilyenkor valamelyikük — többnyire a kakas — az előbb már említett módon csalja el az ellenséget a család közeléből. A szülők az élelemszerzés mellett óvatosságra is tanítják kicsinyeiket, és azok az intő hangra azonnal elbújnak vagy meglapulnak a növényzet között. Egyhetes korukra a szárnytollaik is kifejlődnek, 2—3 hetes korukban pedig már repülösek. A fogolycsibék állandóan együtt vannak szüleikkel, a család zárt egységet képez, ahová idegen csapatból való foglyot nem szívesen vesznek be. Előfordul azonban, hogy elárvult csibéket mégis befogad a fogolycsalád, és ilyenkor az öregek éppen olyan gondnal vezetgetik, óvják a kis mostohákat, mint a sajátjaikat. Ezzel magyarázható az ősszel 25—30 fogolyból álló csapat, mert ezek között mindig van befogadott árva csibe is. Ha a szülők elvesztésekor a csibék már elég fejlettek, akkor nem csatlakoznak idegen csapathoz, hanem valamelyik fiatal kakas veszi át a vezetést és ezentúl ő vigyáz a család biztonságára.

A fogoly hangja a cserregés, de legelészés közben sokszor a házi baromfiéhoz hasonló hangot is hallat. A csapat tagjai megismerik egymást és mindig egymásra találhatnak.

A már repülős csibék kedvező időjáráskor gyorsan fejlődnek, és ha a költés elég korai, augusztus hó elejére már teljesen kifejlődtek. Ha hosszú a tél és későn tavaszodik, a költés kitolódása a csibék fejlettségén is észre-

vehető. Ilyenkor még augusztus derekán is találkozunk alig rigónyi, pelyhes csibékkal. Ezek vadászata semmiképpen sem engedhető meg. Ezért teljesen indokolt a fogoly tilalmi idejének augusztus hó 15-ig való meghosszabbítása, az évtizedeken át szokásos augusztus hó 1-e helyett. A fejletlen csapatok természetesen még augusztus 15 után is kíméltre szorulnak.

Minden új vadászati idény első vadászati lehetősége az őszi vadász-örömmel járó foglyászás, ezért érthető, hogy a vadászok jelentős része évtizedek óta amellet kardoskodik, hogy augusztus 1-től már foglyász-hassanak. Ezeket igyekszem meggyőzni a következő gondolatmenettel:

A dürgés kezdetének legkorábbi időpontja április 1. A tapasztalat szerint, a dürgés megkezdése után 5 nappal kezdődik a tojásrakás. A dürgés — ugyancsak a tapasztalatok szerint — május 12 körül ér véget. Az utolsó tojás lerakásának ideje ezek szerint május 17-re tehető. Ha legkevesebb 10 tojás lerakásával számolunk, úgy az április 6-án első tojását letojt tyúk április 15-én rakja le utolsó tojását, tehát a kotlás legkorábban április 16-án kezdődhet. A május 17-én utolsó tojását letojt tyúk kotlása csak május 17—18-án kezdődik, és így a 21 napos kotlási időt számítva, június 10-re fejeződik be. A legkorábbi, tehát április derekán kezdődő keltésből május 7-én kelnek ki az első fogolycsibék. Ezeknek kifejlődéséhez az augusztus 15-ig terjedő 3 hónapot meghaladó idő bőven elegendő. A június hó 10-én kikelt csibék fejlődésére azonban augusztus 16-áig csak mintegy 2 hónap jut, ami bizony alig elég. Ha tehát az utóbbi fészekalj zavartalan fejlődési idejéből fél hónapot még elvennénk, és a fogoly augusztus 1-ével már vadászható lenne, akkor igen sok csapat züllene széjjel az idény kezdetekor, és ezzel a fogolyállomány tetemes kárt szenvedne. Ami pedig a vadászszórakozást illeti, az alig rigónyi, gyengén repülő, pelyhes csibék lelőése vadászember számára nem mulatság, és igen szomorú látvány a kora augusztusi foglyászatról hazatérő puskás pelyhes csibékkal telt aggatója.

A fogoly életkörülményeinek legjobban megfelelnek a homokos, száraz, meleg földek, amelyeken könnyen elkapírgálhat. A túl kötött, agyagos, hideg, nyirkos talajokat nem kedveli és az ilyen helyeken szaporodása korlátozott. A túlságosan laza homoktalaj szintén kedvezőtlen a tenyésztésre, egyrészt a védelmet és élelmet adó növényzet és rovarvilág hiánya, másrészt az esetleges nyári vízhiány miatt. A homokos talajok előnye főként költés idején és a csibék fejlődési szakában tűnik ki, amikor az időjárás jelentősen kihat a tojások sorsára és a csibék fejlődésére. A kötött agyag-talajokon ugyanis esőzések alkalmával — hacsak nem lejtős — hosszabb-rövidebb ideig megáll a víz, míg a homokos talaj hamar magába szívja a vizet, és ezzel csökken a tojások tönkremenésének és a kis csibék átázásának, illetve pusztulásának veszélye. Előnye a homokos talajnak az is, hogy esőzések alkalmával nem válik ragacsossá, és így nem tapad rá a csibék lábára a sár, ami az agyagos talajoknál gyakran előfordul és ugyancsak sok bajt okoz. Olykor a fogoly lábujjait a sáros agyag gömbölyű, kb. két cm átmérőjű golyóvá ragasztja össze. Ez erősen nehezíti a fogoly járását, sőt repülését is.

A fogoly megtelepülésére, szaporulatára, tenyésztésére, de leginkább a csibék fejlődésére erősen kihat a téli és tavaszi időjárás. A mérsékelt

égőv átlagos teleit jól bírja a fogoly, de a szokottnál nagyobb hidegeket, a tartós, magas havat, hófúvásokat erősen megsínyli. Erős teleken a hóbefúvás, megfagyás, az élelem hozzáférhetetlensége miatt fenyegető éhínség megtizedelik az állományt. A megmaradó, legyengült foglyok is könnyebben esnek áldozatul a szárnyas, szörmés ragadozóknak és kóbor kutyáknak, macskáknak, vadászoknak és a betegségeknek. A rosszul áttelelt, elcsigázott, leromlott egyedek többnyire kevesebb tojást raknak, és a kikelt csibék fejlődő- és ellenállóképessége sem megfelelő.

A kedvező tavasz sokat helyrehozhat a zord tél hibáiból, míg a kedvezőtlen tavasz a jól áttelelt állomány szaporulatát is nagymértékben leonthatja. A lelkiismeretes vadgazda kedvezőtlen télben is talál módot arra, hogy védelmet adó helyek létesítésével, ragadozóirtással, hókézéssel, etetéssel, vagy a törzsállomány esetleges befogásával és kamrázásával segítsen átmenteni foglyait a viszontagságokon. A tavaszi időjárás veszélyeivel szemben sajnos csaknem tehetetlen a vadgazda. Nem védheti meg az esőtől az ázó fogolycsibéket és nem pótolhatja a csaknem egyedüli táplálékukat képező, de a tavaszi esőzések által megsemmisített rovarokat sem. A tenyésztésre ezért válságosabb sokszor a tavasz, mint a tél.

Ha tavasszal verőfényes, meleg napok következnek, úgy jó szaporulatra számíthatunk. Amikor azonban a tavasz havat, jeget, tartós esőket hoz, úgy ezek erősen lecsökkentik fogolyállományunkat. Vihar szétdúlhatja, eső kimoshatja a fészket, s így tönkretelheti a tojásokat. A fiatal csibék áznak, fáznak és nagy számban pusztulnak. A megmaradtak léte azért van veszélyben, mert a sok esőzés részben elbujásra készíti, részben megsemmisíti azokat az apró rovarokat, amelyek a csibéknek az első hetekben csaknem egyedüli fő táplálékát alkotják.

A fogoly tápláléka vegyesen állati és növényi, főleg gyommagvak és rovarok. Rengeteg olyan állati és növényi anyaggal él, amelyek a mezőgazdaságra károsak, és mivel a belterjes mezőgazdaságban találjuk a legsűrűbb fogolyállományt, ezzel igen nagy hasznot hajt a gazdának. A csibék kezdetben csaknem kizárólag rovertáplálékon élnek, és amikor a csibék felcseperedésével a bogárvilág száma is megcsappan, foglyaink a rengeteg gyommag pusztításával hajtanak felbecsülhetetlen hasznot a mezőgazdaságnak. Bel- és külföldi megfigyelések, begy- és gyomortartalom-vizsgálatok egyöntetűen a fogoly nagy mezőgazdasági hasznosságát igazolják és alapul szolgálnak annak a helytálló megállapításnak, hogy a fogoly a mezőgazdaság leghasznosabb vadja. A vizsgálatok során a foglyok begy- és gyomortartalmában mindig megtalálhatók voltak az elejtésük idejében származási helyükön előforduló állati és növényi kártevők. A rengeteg káros gyom: konkoly, szarkaláb, búzavirág, kutyatejfű, csibehúr és még számos gyommag mellett a répabarkó, drótféreg, bundás virágbogár, gabonafutrinka, gabonaszipoly, kávébogár, poloskafélék, sáskák és az Európa-szerte rettegett kolorádóbogár számos példánya szerepel foglyaink étrendjében. A bel- és külföldi vizsgálatok egyhangú megállapítása szerint a mezőgazdaság rovarkártevői ellen alkalmazott biológiai védekezés keretében igen komoly tényezőként kell számolnunk a fogollyal, amelynek ilyenformán mezőgazdasági haszna még közismert vadgazdasági jelentőségén is túlnő. A fogolyállomány felszaporítása tehát feltétlen kívánatos.

Ahol ez a mezőgazdaság érdekeivel nem ütközik, hagyjuk meg a védelmet nyújtó helyeket, kisebb sűrűket és létesítsünk remizeket, csendereseket, ahol a foglyok majd a tél viszontagságai ellen védelmet és egyidejűleg ételmet is találnak. Az ilyen fás, bokros sűrűk énekes madarainknak is hajlékot adnak, amelyeknek elszaporodása ugyancsak elsőrendű mezőgazdasági érdek.

Mentsük meg fogolyállományunkat, főként tavaszi szaporulatát az érzékeny károkat okozó kikaszálás veszélyétől. Az apróvadas vadászterületeken ez az egyik legjelentősebb tavaszi vadgazdasági teendő. A vadgazda már a fészekrakást megelőzően arra törekszik, hogy a veszélyes helyeken (ártereken), járt utakon, falvak, szérűskertek közelségében, a korán kasza alá kerülő területeken tartózkodó és ott fészkelni szándékozó fogolypárokat onnan elriassza. Ennek ellenére is mindig akadnak fogolypárok, amelyek ezeken a fészekaljukat veszélyeztető helyeken raknak fészket.

Régi, jól bevált tapasztalat, hogyha a fészekrakás idején a vetés elég magas és már kellő védelmet nyújt, akkor foglyaink leginkább ott raknak fészket, ha azonban a vetés alacsonyabb és a kaszálók látszatra több védelmet adnak, úgy a foglyok oda fészkelnek szívesebben.

Az elmulaszthatatlan területellenőrzések alkalmával vegyük számba a korán kasza alá kerülő veszélyes részeket és az ott található fogolyfészkek helyét a fészektől meghatározott irányban és távolságban leszúrt pálcikával jelöljük meg. A jelölés ne legyen feltűnő, nehogy avatatlan szemek figyelmét a fészekre terelje. A fészek megkeresése engedelmes, jóorrú vizslával történjék, vagy ha ez nem lenne kéznél, úgy a vizsgálandó táblán zsinórt húzunk. Ennek az a módja, hogy a kérdéses tábla végén keresztben egy zsinórt fektetünk át, amelynek két végét 1—1 bozothoz kötjük. A botokat 1—1 ember veszi kezébe és a zsinórozott végükkel lefelé tartva, a zsinórral átfésülik a táblát. Ahol a zsinór elől vagy alóla felrepül a tyúk, ott többnyire kis keresés után rátalálunk a fészekre is, amelyet megjelölünk. A zsinórt feltétlenül csendben húzzuk, mert ha a fogolytyúk még a zsinór odaérte előtt meghallja a közeledő hangokat, fészket elhagyva, futva menekül, vagy egy ideig futva, csak távolabb repül fel, és így nehezebb meglegelni a fészket. A vizslával és zsinórhúzással történő fészekkeresésre egyaránt legalkalmasabbak a kora hajnali és a késő délutáni órák, mert a tyúk általában ilyenkor tartózkodik a fészekben. Legbiztosabb eredményre a kotlási időben számíthatunk, mert a már kotló tyúk csaknem állandóan a fészken ül és nehezen hagyja azt el. A fészekben talált tojások számából legtöbbször megállapíthatjuk, hogy a tyúk befejezte-e már a tojásrakást, vagy még a tojásrakás tartama alatt leltünk rá a fészekre. Amennyiben a kaszálás vagy más körülmény pillanatnyilag nem veszélyezteteti a fészekaljat, úgy várjunk a tojáskivétellel valamennyi tojás lerakásáig. Csak akkor vegyük ki a veszélyeztetett fészek tojásait, ha a tojások száma naponként már nem emelkedik. Ebből arra következtethetünk, hogy a tyúk már befejezte a tojásrakást. Ha azonban a fészekaljat közeli veszély fenyegeti, úgy a tojásrakás befejeztétől függetlenül, azonnal vegyük ki a tojásokat a fészekből. A kotlás alól kivett tojásokat a lehető leggyorsabban tegyük kotló alá vagy keltetőgépbe, nehogy kihűlve tönkremenjenek.

Vigyázunk arra is, hogy a fészkekből kivett tojások szállítás közben ne menjenek tönkre. Kerüljük felesleges mozgatusukat (rázás, rázkódtatás, forgatás). Távoli szállításhoz puha anyagba (fagyapot, pelyva stb.) csomagoljuk a tojásokat. A hosszabb ideig tartó szállítás után, ha a tojások még a kotlás megkezdése előtt kerültek ki a fészkekből, akár kotlóval keltetünk, akár géppel, hagyjuk azokat 1 napig állni, hogy a hosszabb szállítás közben elkerülhetetlen rázást kipihenjék, és a rázás közben esetleg elmozdult csíra az eredeti helyére visszatérhessen. A már kotló fogolytyúk alól elszedett tojásokkal azonban ne késlekedjünk, hanem kezdjük meg haladéktalanul a keltetésüket.

A veszélyeztetett fészkekből kimentett tojásokat keltetőgéppel vagy az e célra már készenlétben tartott könnyű testű házi kotlókkal keltetjük. Gépkeltekéskor a gépbe helyezett tojásokat harmadnaponként feltétlenül megpermetezzük és óvatosan megforgatjuk. A tojásokat legalább háromnaponként lámpázzuk át és az esetleges elhaltakat távolítsuk el a gépből. Kikelésük után a kiscibék felszáradásukig maradjanak a gépben, de még jobb, ha külön szárítót készítünk részükre.

Kotlóval keltetve egy tyúk alá 30—32 db fogolytojást rakhatunk. Mivel szárnyas vadunk tojásainak keltetéséhez több nedvesség szükséges, mint a házibaromfitojásoknak, a fészket tegyük minden alátét nélkül a puszta földre. Leghelyesebb eljárás, ha pár szál deszkából feneketlen keltetőládát készítünk és azt 3—4 cm mélyen porhanyós földbe süllyesztjük. A földből formált fészket oldalt fűvel vagy puha szénával béleljük.

Nagy szárazságban a tojásokat 2—3 naponként állott, lizoformos vízzel permetezzük be. Ezzel a tojáshéj törékenységet segítjük elő és a kotlási idő végeztével könnyebbé tesszük feltörésüket.

A kotlót naponta meghatározott időben, lehetőleg a reggeli órákban etetés-ítatás és hamufüröszítés végett, legfeljebb 10 percre, vegyük ki a fészkekből. A kotló távollétében a fészek kellőképpen kiszellőzik, és az időt felhasználhatjuk a tojások átvizsgálására. A kotlót már megültetése előtt is — ha van, kis fűjtató segítségével — beszórjuk rovarporral a tetvek ellen, s ezt szükség szerint megismételjük a kotlás ideje alatt.

A fogolytojások a kotlás megkezdésétől számított 3 hét alatt törnek fel. Az eredeti fészkekből már kotlás alól kivett tojások kikelési idejét nem tudjuk pontosan előre megállapítani, mert nem tudhatjuk, hogy kiszédésükkor a fogolykötő már mennyi ideig ült rajtuk. Ezért a már kotlás alól összeszedett és házityúk alá helyezett tojásokból különböző időben kelnek a csibék. A keltetett csibéket óvatosan és idejében vegyük ki a kotló alól, nehogy a tojások közé szoruljanak, vagy a kotló véletlenül összetiporja őket. Az így kivett csibéket azonnal szárítóba tesszük.

Szárítónak megfelel egy egyszerűen kipárnázott láda, amelyet a közepére helyezett forró vízzel telt fazékkal is melegíthetünk. A fazekat is körül kell párnázni, hogy annak forrósága a hozzáérő csibékben kárt ne tehessen. Nyári melegben a szárítót nem szükséges külön melegíteni. Felszáradásuk után bizzuk a csibéket a kotló gondjaira.

A keltetőgépből vagy a kotló alól napvilágra kerülő fogolycsibéket az első nap ne etessük. Egynapos koplaltatásuk után csupasz csigákat, hangyatojást, apró rovarokat, majd később rostaaltját adhatunk fogoly-

csibéinknek. Étrendjüket változatossá tehetjük a következő keverékkel: vágjunk apróra keményre főtt, lehéjazott tyúktojást, keverjük össze kukoricadarával és finomra vágott lucernával vagy salátával. A hangyatojással legyünk óvatosak, nehogy az állott, dohos legyen, mert ettől a csibék könnyen elpusztulnak. Kezdetben napjában négyszer etessünk és ugyanannyiszor adjunk friss vizet is. Ha a csibéket egy hétnél tovább neveljük, úgy 8 napos koruktól napjában csak 2–3-szor etessünk, de eddigi étrendjüket töljük meg húsdarával kevert főtt, hántolt köles- és finom kukoricadarával.

Legjobb, ha csibéinket már pár napos korukban a szabad életre szoktatjuk, úgyhogy területünk valamelyik hasonló korú fogolycsapatának örökbe adjuk őket. Erre legalkalmasabbak az esti órák, amikor területünkön a foglyok már elpihentek. Az örökbefogadásra kiszemelt fogolycsapat előzetesen kilesett hálólhelyéhez este menjünk ki kosárba rakott csibéinkkel, és odaérve, riasszuk fel a már nyugvó fogolycsapatot. A felriasztott csapat szülői felrepülnek, mi pedig a repülni még nem tudó, szerteséjjel futó fiatalokból fogjunk össze annyit, amennyit csak tudunk. Ezután közülük keverve dajkált csibéinket, valamennyit engedjük szabadon és visszahúzódva figyeljük a fejleményeket. Legvalószínűbb az, hogy a visszatérő öregek a saját csibéikkel együtt szárnyaik alá veszik az idegeneket is, és ebben az esetben azzal a biztos tudattal mehetünk haza, hogy az örökbeadás sikerült. Előfordul nagy ritkán, hogy a visszatérő öregek valamiképpen észreveszik a csalást és a kis árvákat csőrükkel vagdossák. Ilyen esetben siessünk azonnal csibéink segítségére, rakjuk újra kosárba a póruljárt mostohákat és másnap egy másik csapatnál próbáljunk szerencsét. A csapat kiválasztásakor igen fontos, hogy annak csibéi a mieinkkel hasonló korúak és nagyságúak legyenek. Ilyen esetekben szinte kivétel nélkül sikerül az örökbeadás.

Előfordulhat, hogy a vadászterületen nincs örökbefogadásra alkalmas fogolycsapat. Ilyen esetekben a kis csibéket a házityúkkotlóssal együtt vigyük ki területünk valamelyik biztonságos, ragadozóktól mentes, ellenőrizhető részébe. Itt a házityúkkotlót olyan tyúkborító alatt vagy nevelőládában tartjuk, amiből kimenni nem tud, de a csibék szabadon ki-be járhatnak. Itt a fogolycsibék hozzászokhatnak a természetes táplálékhoz, estére pedig visszatérhetnek a kotló szárnyának védelme alá. A kotlót etessük rendszeresen a csibéikkel együtt és mindaddig hagyjuk kinn, míg a csibék repülni nem kezdenek, amikor is nevelőanyjukat elhagyva valamelyik fogolycsapathoz csatlakoznak, vagy az egyik közülük való kakas vezetésével önállósulnak. A nevelőláda elé készítsünk 2 db 120–150 cm hosszú és kb. 20 cm széles deszkából ék alakú, zárt kifutót, hogy a fogolycsibék el ne széledjenek. 4–5 nap elmúltával már nincs szükség az elkerített, zárt kifutóra, mivel a csibék már jól hozzászoktak nevelőanyjuk szavához, és elkalandozásuktól többé nem kell tartanunk. Nevelési célra természetesen csak azok a helyek alkalmasak, ahol bőven akad rovar és ahol a csibéket biztosan megvéldhetjük az emberi és állati kártevések ellen.

Megfelelő nevelőkotló hiányában eredményesen bízhatjuk csibéink nevelését előzetesen befogott fogolykakasra is, mivel annak általánosan tapasztalt családi érzésére jögosan bízhatjuk csibéink felnevelését. Eljárá-

sunk ilyenkor a következő: készítsünk deszkából 100—120 cm hosszú, 30—40 cm széles és magas, a tetején lágy fonadékkal fedett ládát, amelyet két, felülről kiemelhető hálós ajtóval 3 rekeszre oszthatunk. A szélső rekeszek egyikébe a befogott fogolykakast tegyük, a másikba pedig a csibéket helyezzük el, a középső rekeszt egyelőre hagyjuk üresen. Kis idő elteltével a fogolykakas eleinte csendesen, majd egyre hangosabban hívja a csibéket. Ekkor felemeljük a csibék felőli ajtót, hogy azok így a középső rekeszbe, a fogolykakas közeli szomszédságába juthassanak. A kakas izgalma a közelségtől még fokozódik és egyre hangosabban és sűrűbben hívogattja a csibéket. Ekkor felemeljük a köztük levő válaszaajtót és hagyjuk, hogy a kis csibék a fogolykakas köré gyűljenek. A fenti eljárással a kakas vonzalma a csibék iránt hosszabb-rövidebb idő alatt csaknem minden esetben bekövetkezik. A kakas ismétlődő hívását azonban mindig várjuk meg, nehogy az esetleg korán, idő előtt hozzá eresztett csibékben kárt tegyen. Ha a fogolykakas egyszer már maga köré gyűjtötte a csibéket, nyugodtak lehetünk, hogy továbbra is hűségesen gondjukat viseli.

Ahol a terület megfelel a fogoly életkörülményeinek és még sincsen foglyunk, vagy csak igen gyér az állomány, ott telepítéssel segíthetünk. Az ilyen helyeken 50 kat. holdanként 1 pár foglyot telepítve, 1 év múlva szép fogolyállományunk lehet. A sikeres telepítésnek legfontosabb előfeltétele a nem védett szőrmés és szárnyas ragadozók irtása.

A vadászat gyakorlásánál is legyünk mindig figyelemmel fogolyállományunk érdekeire. Tehát a felrebbenő fogolycsapatból ne lőjük ki az öregeket, mert ezeknek a tapasztalatára és gondosságára a fiataloknak még nagy szükségük van. Tanuljunk meg különbséget tenni a nemek között és lehetőleg kíméljük a tyúkokat, amelyek egyrészt szaporulatuk révén nagy értéket képviselnek, másrészt az ivararány eltolódása — a már említett kakasfelesleg — káros a tenyésztésre.

A tilalmi idő lejártá nem azt jelentse, hogy most már az egész vadászterületen vadásszuk a foglyot. A folytonos zavarással csak elvadítjuk őket, messzebbre kelnek, sokat sebzünk, sőt az is előfordulhat, hogy foglyaink esetleg megunva az állandó zaklatást, csendesebb vidékre húzódnak. A fogolyállomány részleges nyugalalmát feltétlenül biztosítsuk a vadászidényben is. Ezért célszerű, ha a fogolylövésre kijelölt területet több részre osztjuk, és az egyes részeket egymás után, külön-külön vadásszuk meg. Így, ha a foglyászásra kijelölt területet 3 részbe osztva vadásszuk, annak az alábbi előnyeit látjuk:

1. A terület kétharmad részén foglyaink mindig zavartalanul lehetnek. (A mezőgazdasági munka nem zavarja a foglyokat.)

2. Szeptember végén, októberben, amikor máshol a foglyok a terület állandó zaklatása következtében már vadabbak, nagy távolságra kelnek, mint mondani szokás, „aranyos a farkuk”, még mindig van olyan terület-részünk, ahol — akkor kezdve a foglyászt — még szelídebbek a foglyok, közelebbre kelnek. Így nem vesz el az a sok fogoly, ami különben ilyenkor a távlövöldözés következtében sebzetten menekül és órák, esetleg napok múlva nyomorultul elpusztul.

3. Mivel az első két részen még jóval a téli idő beállta előtt abbahagyjuk a foglyászt, az ott levő csonka csapatoknak bőven van idejük arra, hogy

a télíg még egymással kiegészüljenek vagy az ép csapatokhoz csatlakozzanak, ami áttelelésükre feltétlenül előnyös.

Foglyászó területünknek az említett hármassal beosztása a foglyállomány érdekeit szolgálja és egyben a vadászterület értékét is emeli.

Az ún. csonka csapatokról megoszlanak a vélemények. Egyik felfogás szerint a már megkezdett csapatot teljesen ki kell löni, míg a másik nézet szerint 1—2 fogoly kilövése után ne apasszuk tovább a csapat számát, hanem keressünk újabb foglycsapatot. Erre vonatkozóan az legyen irányadó, hogy az ép csapat mindig életképebb és sikerebben vészeli át a telet, mint a csonka. Törzsszállománynak tehát mindig ép csapatokat hagyjunk, a jövő évi szaporulat biztosítására.

A megkezdett csapatot — főleg, amelyikből már a szülők is hiányzanak — jobb, ha teljesen kilőjük, mert jövőjük, sikeres átteleltetésük bizonytalan. Ahol nem sok foglycsapattal dicsekedhetünk és egy szép, 16—20-as létszámú csapatból kilőttünk 2—3 darabot, de az öregek megmaradtak, abból nem kell valamennyit kilőni. Az ilyen foglycsapat megmaradt 12—14 tagja a szülők vezetésével nem számítható csonka csapatnak és az ép csapatokkal egyenértékű. Öt-hat tagú csapatfödredet viszont ne hagyjunk, mert ezek a jövő szempontjából nem sokat számítanak, de hagyjunk meg okvetlenül pár ép csapatot a következő évi sikeres tenyésztés biztosítására.

Sok helyütt megfigyelték, hogy a sűrűn le vadászott területeken — egyenlő számú megmaradt egyed feltételezve — a következő évi szaporulat jobb, aminek okát abban kereshetjük, hogy a többször szétzavart csapatok összekeveredésével természetes vérfrissítést kapunk az ép csapatok párokra szakadásával létrejött szoros rokontenyésztés helyett.

Beszélnünk kell a lövésről is, helyesebben arról, hogy hová célozzunk a fogly lövésénél. Sok, különösen kezdő vadász beledupláz a felrebbenő foglycsapat sűrűjébe. Ne tegyünk ilyent, mert ez nem vadászhoz illő, de a tapasztalatok szerint igen káros is. A gyakorlat ugyanis azt mutatja, hogy az ilyen közibe lövésnek legtöbbször semmi kézzelfogható eredménye sincs, és a vadász aggatéka nemigen gyarapszik vele. Sajnos az ilyen csapatokban, másnap vagy harmadnap felrebbentve, többnyire kevesebb foglyot számlálhatunk meg, mint a közibe lövéskor. A meggondolatlan lövő ugyan aggatójára nem fűzhetette a hiányzó vadat, de hebehurgya, gondatlan lövésével megpiszkolva, gyötrelmes pusztulását okozta, vétve az emberieség, a vadászkerköcs és a gazdasági szempontok ellen egyaránt. A felrebbenő csapatból mindig szélső, egyes foglyra célozva lőjük. Így lövésünkkel nem sebzünk összevissza, bőven jut idő duplázásra is, no meg egy kis gyakorlat után aggatónk is szépen gyarapszik majd.

Messziről, lőtávolságon túl ne puskázzunk a vadra, mert amíg egy-egy bravúrlövés sikerül, addig 10 foglyt is megsebzünk, ami feltétlen nagy veszteséget jelent állományunkra. Tartsuk be a megfelelő távolságot és ezen túl ne kísérletezzünk.

Ha a foglycsapat felrebbenése után lövésünk elhangzott, akár esett fogly, akár nem, kísérjük figyelemmel az elszálló csapatot, ameddig csak lehet. Igen sokszor előfordul, hogy a lövésre nem esik fogly, vadász úgy véli, hibázott és mérgesen tovább megy, jöllehet esetleg a csapat több

tagját is érte sörét. Az így sebzett fogoly azután sokszor a mit sem sejtő vadásztól 40—50 méterre, többnyire már élettelenül, kiesik a csapattól, de észrevétlen marad és értéke kárba vész.

Amikor az első hó lehull, feltétlenül hagyjunk fel a fogoly vadászatával és etetéssel segítsük a fogolyállományt. Gyommag, rostaalja, ocsú, nagy hidegben olajos magvak, 1—1 fej leveles káposzta, zöldfélék hulladéka mind sikerrel felhasználhatók foglyaink etetésére és nem jelentenek különös megterhelést a vadgazdának.

A szörmés és szárnyas kártevők apasztására télen különösen az etetők környékén legyünk fokozott figyelemmel, mert a legnagyobb kárt — ha nem teszünk semmit ellene — ott okozhatják fogolyállományunkban.

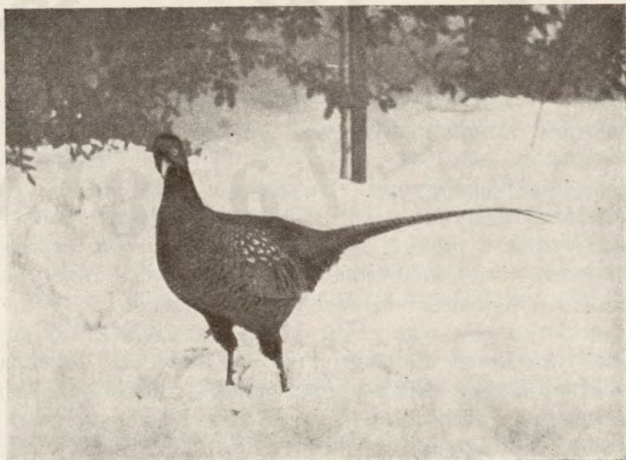
F Á C Á N O K (*Phasianus*)

Vadgazdaságunkban évszázadok óta jelentős a messze idegenből telepített fácán. Hímjét kakasnak, nőstényét tyúknak, fiataljait csibéknek nevezzük. Hazai állományunkban a kakasok súlya 1—1,5, a tyúkoké 0,7—1 kg között ingadozik. Mondákon alapuló hiedelem szerint Európába még az argonauták hozták be a Fekete-tenger keleti partjáról, Kolhiszból, a híres aranygyapjával együtt. A tudományos kutatások megállapításai szerint a fácán eredeti hazája a Fekete-tenger északkeleti partvidéke, a Kaukázus, a Káspi-tó környéke, Turkesztán, a Pamír fennsík, Dzungária, a Tien-san s a Mongolföldön át az Amur folyóig és a Japán-tengerig húzódó terület. Az eddigi kutatások alapján a fácánt Európába először az angolok hozták be, s ezután terjedt el lassan a kontinensen. A kakasok színezete és egyéb sajátásaik alapján fácánjainkat 5 csoportba osztjuk:

A *közönséges fácán* (*Phasianus colchicus*). Legrégbben honosított fácánunk. Kakasának nincs örve. Háta veresbarna, melltoilai nem lándzsa alakúak, hanem lekerekítettek. Ez a fácánfajta a legrégebb Európában.

Az *angol zöldhátú galléros* vagy *kínai örvös* fácán (*Phasianus torquatus*) kakasa az előzőnél jóval világosabb és nagyobb. Feje búbján olajzöldes foltja és egész nyakat körülérő, fehér tollakból álló örve van. Melltoilai bíborvörösek és a közönséges fácántól eltérően lándzsaalakban végződnek.

A *mongol fácán* (*Phasianus mongolicus*) az előbbihez hasonló, de fehér gallérja megszakad, nem éri körül az egész nyakat. Meg-

20. ábra.

ÖRV NÉLKÜLI VADÁSZFÁCÁN

különböztetik még narancsvörös farkfedőtollai is, amelyek az angol galléros fácánnál gesztenyevörösben végződő zöldesek.

A japán fácán (*Phasianus tenebrosus*) kakasa sötétzöld, csaknem ércfényű, a természetben szinte feketenek látszik.

A formózái fácán (*Phasianus formosus*)

hazánkban ritka. Fácánjaink közül testre ez a legnagyobb, színe pedig a legvilágosabb, majdnem fehér benyomást kelt. A vadászatok terítékein csak igen ritkán találkozunk vele.

A fenti csoportok egyedei igen könnyen kereszteződnek egymással, és így tiszta fajtában már alig-alig található. A fácántyúkok színezete között jóval kevesebb a különbség, amit csak szakértő szeme vesz észre.

Az itt felsorolt vadászfácánokon kívül vannak még díszfácánok is. Ezek azonban igényességük és gyenge ellenállóképességük miatt nálunk nem honosodtak meg. Közülük Magyarországon a királyfácán és az ezüsfácán (22. ábra) voltak számottevők a múltban. A királyfácán kétéves kakasának farktollai a másfél métert is elérik, és ha nagy ritkán 1—1 terítékre került belőlük, jogos büszkesége volt ez elejtőjének. 15—20 éve azonban már nem találkozunk vele területeinken.

A fácánnal, illetve vadászatának szabályozásával történelmünk során először II. Ulászló 1504-i törvénykönyvében találkozunk. A fácán ekkor már fontos vadunk volt, és a XV. század végén már több helyen ismerték hazánkban. 1769-ből ugyancsak találunk feljegyzést a fácánról Miskolczi Gáspár: „Egy jeles vadkert” című munkájában. Több adatunk van az 1850-es évektől kezdődően, amikor hazánk különböző uradalmaiban már jelentős a fácántenyésztés. Az 1850. év elején a Pozsony megyei Nagylévándon, az 1860-as években a Békés megyei Mágócsón, majd a Nyitra megyei Tótmegyeren, továbbá Gödöllőn és Csepel-szigeten, 1817-ben Nádasdladányban, majd Marcalon, Somogyváron, Nyéken, Algyőn, Vedrődön tenyésztik a fácánt. Így lassanként az egész országban elterjedt és ma már teljesen meghonosodott. Kisebb-nagyobb számban mindenütt fellelhető, ahol a vidék megfelel életkörülményeinek. A sűrű bozóttal benőtt helyeket, csendereseket, remizeket kedveli, valamint az olyan lomblevelű erdőket, amelyek mezőgazdasági művelés alatt álló területekkel határosak. Jobban kedveli a sík, mint a hegyes vidéket, bár a gazos vágásokban, sűrű oldalakban ugyancsak otthon van. A hegyvidéket nem annyira a hideg, mint inkább erősen változó hőmérséklete miatt kerüli. Szívesen elbogarászik a nádasok-

22. ábra. EZÜSTFÁCÁN KAKAS ÉS TYÚK

ban, patakok, vizes árkok, folyók mentén, ezek gazos, bokros szomszéd-ságában, egyszóval az olyan helyeken, ahol a változatos táplálék mellett kellő védelmet is talál. A vizek közelébe nem a víz, hanem a környéken található dús rovarvilág csábítja. A vetések közül leginkább a kukoricát, lucernát, répát kedveli, de sűrűn megfordul a burgonyaföldeken is. Ellen-ségei a váltakozó hőmérsékletű nedves tavasz, a róka, görény, menyét, sün, kóbor kutya, macska, sólyom, héja, szarka, szürkevarjú, mátyás madár.

Védelmet nélkülöző, teljesen sík helyen, túl laza homokon nem tenyészik, és ha ilyen helyen próbálkozunk telepítésével, elvándorol. Életfeltételeinek elengedhetetlen kellékei a tartózkodási helyén levő magasabb fák, melyekre este felgallyazik. Az alig pár hetes repülő csibék már a fán töltik az éjszakát. Fák hiányában a nádasokban vagy magas gazban is éjszakázik a fácán.

A fácán többnejűségben él. Megfelelő ivararánya 1 : 4—7, vagyis ha egy kakasra 4—7 tyúk jut. Ahol több kakas van a kelleténél, a felesleges számú kakasok erősen zavarják a párzást, a kotlás nyugalmát és kedvezőtlen hatásuk a szaporulaton is meglátszik.

Párzási ideje — dürgése — március második felében van és olykor két hónapig elhúzódik. Ezért elég gyakran találunk szeptemberben, októ-berben is különböző fejlettségű fácáncsaládokat. Fűtörmelékkel kitöltött egyszerű fészket sűrű bozótba, gazos vetésbe, védett helyre rakja és ide

tojja le 8—12 (olykor 14—16), a fogolyéhoz hasonló színű, de annál nagyobb tojását. Elvértve előfordul, hogy egy fészekben 20 vagy ennél több tojást is találunk, az ilyen fészekbe két tyúk tojt le.

Fészekalját a tyúk 24—26 nap alatt költi ki, és a kis csibék felszáradásuk után pár órával már anyjuk vezetésével járnak élelem után. A fácáncsibék tápláléka az első időkben főleg lágytestű bogarakból áll. E bogarak zömmel a mezőgazdaság kártevői közül kerülnek ki, tehát a fácán életének első heteiben is jelentős hasznót hajt a mezőgazdaságnak. Tagadhatatlan, hogy némi kárt is okoz. A fácán amellett, hogy rengeteg, a mezőgazdaságra káros gyommagot és állati kártevőt elfogyaszt, olykor a hasznos termelvénybe is bele-belekap, amit sokszor eléggé eltúlozva írnak a rovására. Nézzük meg tehát a mérleg mindkét serpenyőjét, mit mutat? Nem hivatkozom csupán a kirívó adatokra, mint pl.: 1 begyben kimutattak 1200 drótférget, a másikban 726 drótférget, 1 makkot, 9 bogyót, 8 szem kukoricát és 1 csigát, egy harmadikban 8 fiatal viperát —, hanem hivatkozom a Magyar Madártani Intézet két tudós kutatójának, dr. Vertse Albertnek és dr. Keve Andrásnak 497 fácángyomron — begyen végzett vizsgálataira. E vizsgálatok szerint a mezőgazdasági érdekek szempontjából nézve a tiszta kár 12%, a tiszta haszon 26%, a közvetett haszon 36%, a jelentőség nélküli tartalom pedig 26%. Mezőgazdaságunk rovarkártevői közül a szöcskék, sáskák, poloskák, földibolhák, drótféreg a vetésfehérítőbogár, répabogár, virágcincér, ormányos bogarak, rozsszipoly, a legkülönbözőbb hernyók és a nemzetközi viszonylatban is sok gondot okozó kolorádóbogár oly nagy számmal szerepelnek a fácán táplálékában, hogy ezzel, valamint a gyomor- és begytartalmakban kimutatott rengeteg gyommag fogyasztásával minden kétséget kizáróan beigazolódott a fácán mezőgazdasági haszontétele.

A fácántyúk őszig vezetőgeti csibéit, amikor is azok különválnak és legfeljebb télen verődnek újra össze kisebb csapatokba.

Világhírű fácánállományunkat igen erősen megtépázta a második világháború. A veszteség mintegy 70% és az állomány felszaporodása valamennyi vadunk közt a leglassúbb. Messzemenő kéméleti intézkedések szükségesek a fácánállomány növelése érdekében. Vadászatának különböző módjai: a keresővadászat, a pásztázás (stráfolás), valamint a késő őszi, téli fácánhajítások során egyaránt ügyelnünk kell arra, hogy fácánjaink amúgy is gyér számából csak annyi kakast lőjünk ki, amennyit tenyészésének egyik fontos követelménye, a helyes ivararány biztosítása helyenként megkíván.

A következőkben vegyük sorra, miként is vadászuk a fácánt. Gazos sűrűkben, kukoricákban, még lábon álló mezőgazdasági termelvényekben, engedelmes, jó vadászeb segítségével sok örömet szerez a keresővadászat. Ehhez jól idomított, szófogadó vadászkutya kell, mert a futó fácán rontja, szinte megbolondítja a csak félig kész vadászkutyát, és így saját szórakozásunkat és a még nem teljesen betanult vadászebét egyaránt elronthatjuk, ha még ki nem képzett kutyával kísérletezünk.

Vonalhajítással hasonló terepen, esetleg gázos aljnövényzetű, de ritkább erdőben, bokros részen vadászunk. Itt mindenkor gondoljunk arra, hogy a fák, bokros sűrűk eltakarják ugyan szemünk előtt vadásztársunkat vagy a hajtót (és a vadászatokon gyakran — igen helytelenül — részt vevő érdeklődőket), de a söréttől nem védik meg. Ezt mindig tartsuk szem előtt,

de legfőképpen, ha gazos, bokros sűrű felett alacsonyan repülő, főleg vissza vagy oldalt húzó kakasra lövünk. Ugyancsak óvatossági szempontból, de egyben a vadászat sikere érdekében is ügyeljünk arra, hogy a „vonat” mindig egyenes legyen, se vadász, se hajtó ne maradjanak el és ne siessenek előbbre, mert ellenkező esetben igen könnyen történhet szerencsétlenség. Csendben haladjon a vonal, a hajtók botjukkal zörgessék a fákat és a bokrokat, mert ha lármával mennek, úgy az óvatos fácánkakasok a vonal előtt 100—150 lépéssel már előre kiszöknek. Meleg időben lustább a vad, jobban bevár, míg hűvösebb időben éberebb, gyorsabban fut vagy hamarabb kél szárnyra. A vonalhajtás végső részén a lehajtásra kerülő terület végétől 100—150 méterre állítsuk le a vonalat, a vadászok a két oldalon menjenek előre és a behajtandó rész végén félkör alakjában álljanak fel, a hajtók pedig lassan, meg-megállva, a bokrokat és fákat zörgetve menjenek előre. Ilyenkor azután már alacsonyan semmiképpen sem lőhetünk! Ha több kakas száll fel egyszerre — erre mondjuk, hogy csokorban kelnek — ne széleskedjünk. Lőjünk inkább meg egy kakast jól, semmint megsebezünk kettőt. Ha tehát első lövésünkkel csak sebeztek a vadat, úgy második lövésünket is feltétlen ugyanarra tegyük akkor is, ha esetleg egy másik kakasra kedvezőbb lövési lehetőség adódna. Gyalogló fácánra — kivételt képez a sebzetten futó — ne lőjünk.

A *hajtás* a fácánzás legszebb módja. Minden olyan helyen (sűrűben, sűrű erdőben, vágásban), ahol a mozgás nehéz — tehát a lövés körülményes — rendezzünk ráhajtást. A sűrű részeken rövidebb, a kevésbé sűrű helyeken hosszabbak legyenek a ráhajtások. Ez mindig a terepviszonyoktól, valamint a vadászok és hajtók számától függ. Tudnunk kell a fácánok röptének szokott irányát, mert ha ellenkező irányban történik a ráhajtás, a vadászat eredménytelen. A vadászok és hajtók mindig csendben álljanak fel. A terület nagyságához viszonyítva annyi hajtónk legyen, hogy azok a sűrűben 2—5 lépésre mehessenek egymástól. A vadászok lőállásai egymástól legalább 30—40 lépésre legyenek. Ha túl sűrűn vannak a lőállások, gyakori a közös lövés, ez pedig nem kívánatos.

Ha azonban mégis sűrűbben kell a vadászokat felállítanunk, úgy állapodjanak meg abban, hogy a jobb szélső kivételével minden vadász csak balra lő. Így azután nem lesz közös lövés, senki nem lő elhamarkodva, hogy szomszédját megelőzze, és nem lesz a területen olyan sok beteg, rokkant, csökkent értékű fácán.

A vadász, miután lőállását elfoglalta, csendben törje le a kilátását gátló száraz ágakat, lába alól tisztítsa el a száraz gallyat vagy zörgő avart, egy-szóval rendezzen el mindent gyorsan és jól. Ezután körültekintve jól nézze meg két szomszédjának helyét, mert ha rákerül a sor, csak így lőhet nyugodtan. A dohányzás maga nem zavar, legfeljebb a velejáró pepecseléssel veszíthet a vadász értékes pillanatokat. Ugyanez áll az evéssel is, egész napunkat elrontja, ha a hajtás kezdete előtt vagy legelején a lőtávolon átsurranó rókát, vadmacskát lövésre készen tartott puskánk helyett kezünkben füstölt szalonnával vagy cigarettával fogadjuk, és mire a fegyvert megkésve vállhoz kaptuk, már lekéstünk a lövéssel. A lőállásban tehát álljunk nyugodtan, lőkészen, ne topogjunk, mert az óvatosan kilábaló kakasok a mozgást észrevéve, eltérnek és ha később a hajtók elől fel is kelnek, más irányba

23. ábra. FÁCÁNCIBÉK A SZÁRÍTÓBAN

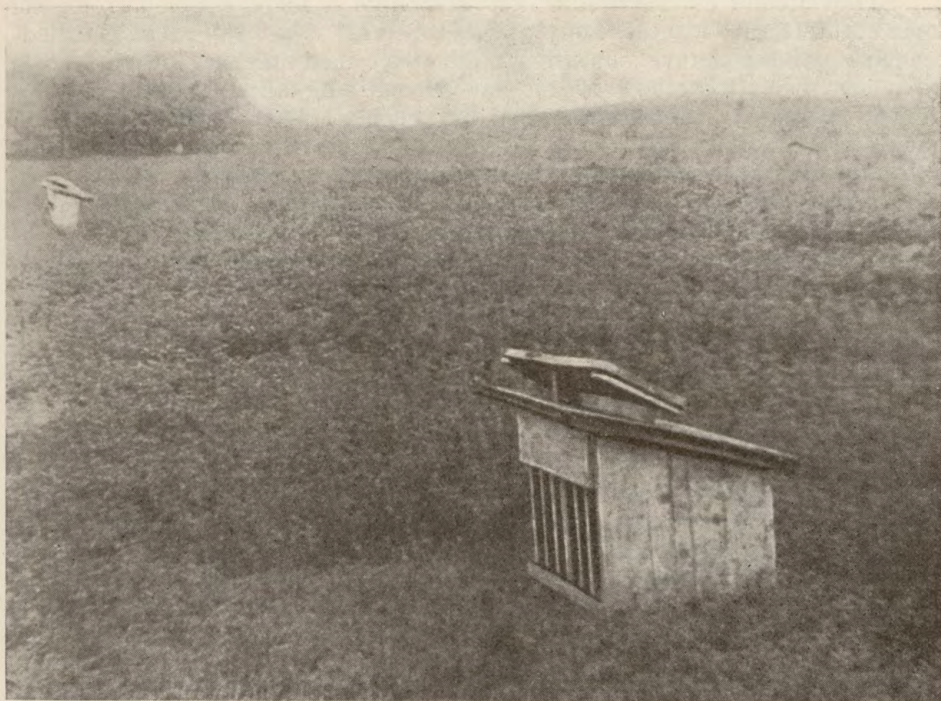
szállnak. Különösen akkor legyünk csendben, ha a vadászok felállása megelőzi a hajtók felállítását, mert ha ilyenkor mozgunk, az óvatos vad esetleg még a hajtás megkezdése előtt kimegy a hajtás területéről. Ha tudjuk, hogy a kakasok oldalt is ki-kirepülnek, és ezért a hajtás két szélén is megy vadász, úgy ezek különösen vigyázzanak a lövéssel.

A hajtók szép egyenletesen, a fákat és bokrokat kopogtatva haladjanak. A hajtás vége felé, amikor az első kakasok kezdenek kelni, a vadászat vezetője állítsa meg a hajtást és a hajtóvonal elé küldjön be 2—3 ügyes hajtót, akik ide-oda járkálva, egyenként felrepülésre készítetik a kakasokat. Ha a területet folyamatosan hajtjuk végig, úgy a kakasok a hajtás végén tömegesen „bokrétában” szállnak fel, ami kisebb eredménnyel kecsegtet és sok elkapkodott lövés okozója.

A fácán eredményes vadászatához legcélszerűbb a 10-es sörét használata. Ha apróbb (12-es) söréttel lövünk, bár szépen esik a fácánkakas, sok fut el sebzetten és ezekből — jó vadászsegítség nélkül — igen sok elvész. Használjunk tehát 10-es sörétet a fácánózáshoz, téli nyúlászással vegyes fácánózásnál pedig legfeljebb 8-as söréttel lőjünk, és mindjárt kevesebb vadunk vesz el.

A fácán vadászatához elsősorban fácán szükséges. Erősen lecsökkent fácánállományunk kellő fejlesztése érdekében elengedhetetlen a rend-

24. ábra. NEVELŐLÁDA

szeres területellenőrzés, az állati és emberi károkozások eredményes megakadályozása, valamint a fácánállomány fokozott téli és tavaszi védelme.

Az első három feladat tudnivalóit a „Vadgazdálkodás” című fejezetben ismertetem, de a fácánállomány tavaszi védelméről itt emlékezem meg részletesebben. A veszélyeztetett fészekaljak megmentéséről a fogolynál már részletesen megemlékeztünk, nagyjában ez áll a fácánra is. Az eltérés a kikelt csibék nevelésével kezdődik.

A fácáncsibéket, amint kikerülnek a szárítóból (23. ábra), a vadászterület valamelyik állandóan szem előtt levő, biztonságos részén, lehetőleg néhány éves lucernásban vagy réten, ahol dús rovarvilág él, bízzuk kihelyezett nevelőládába (24. ábra) zárt házityúkotlók gondjaira. A nevelőláda védjen az esőtől, 3 oldala zárt legyen, a negyediken pedig olyan legyen a lécezés, hogy azon a csibék — nagyobb korukban is — ki-bejárhassanak, míg a kotlónak csak feje és nyaka férjen ki, hogy önmagát is táplálva, a csibéit is etethesse a kívül elhelyezett, simára gyalult etetődeszkáról. Ezt minden étkeztetés után gondosan takarítsuk le. Az etetődeszkát készítsük úgy, hogy azzal a nevelőláda elülső, lécezett oldalát kedvezőtlen időjárás esetén és minden éjjel elzárhassuk. Ez azért szükséges, mert olyan biztos őrzést nemigen adhatunk, hogy egy-egy görény vagy egyéb ragadozó ne tudjon bejutni a nevelőterre.

A nevelőláda elé készítsünk két deszkából a fogolycsibék nevelésénél már említett zárt kifutót, hogy a csibék az első napokban szét ne széledjenek. Egy hét elteltével azután — mikorra a csibék már megismerik a kotló hívó szavát és az etetést végző személy mindig alkalmazandó csendes fűtyörészését — a zárt kifutóra már nincs szükség. Ettől kezdve a nevelőládát naponta más helyre kell áttenni, ami egyrészt a tisztaságot segíti elő, másrészt a neveltetőhely rovarvilága jól kihasználható.

A nevelőláda és az etetődeszka tisztántartásáról minden esetben gondoskodnunk kell. A kotlót feltétlen szórjuk be rovarporral, melyből a kiscsibéknek is jut, mikor a kotló alá bújnak. Ha ennek ellenére a csibéken mégis találunk tyúktetűt — ezt a fejükön vesszük legelőször észre — úgy a csibéket kézbe véve, fejüket, hasukat és szárnyuk alját kenjük be zsírral, ami ilyen esetekben hatásos, jó orvosság.

A csibéknek adjunk az első héten hangyatojást. Ha az nem lenne, úgy főtt tojást rostán apróra áttörve, korpamentes árpaliszttal gyúrjunk apró, porhanyós gombócokká. Etessünk naponta négyszer, éspedig 6, 10, 14 és 18 órákor. Az etetődeszkát minden étkezés után tisztítsuk le, nehogy rajta az ételmaradék megromolhasson. Az időpontokat tartsuk be mindig pontosan és adagoljuk úgy az eleséget, hogy abból a kotló is fogyaszthasson mindaddig, míg a csibéket megtanítja enni. Az első hét után, mikor a csibék már belejöttek az evésbe, a kotlót etessük tengerivel vagy más tyúkeleséggel. Vízet csak a harmadik nap után adjunk a csibéknek. Ekkor naponta egyszer, a második etetés után mintegy 5–10 percig hagyjuk előttük a friss vízzel telt itatóedényt. A kotló vízigényéről naponta gondoskodjunk.

A második héten a csibék előbbi takarmányához keverjünk búzalisztből, de só nélkül készült 1–2 napos fehér kenyérbélet és csekély mennyiségű húslisztet. Ezt úgy vegyítsük, hogy a főtt tojás az egész mennyiségnek $\frac{1}{3}$ részét képezze. Ekkor a csibék — mivel a kerítésük már el van véve — a nevelőláda környékén található rovarokkal is táplálkoznak.

A harmadik héten megváltozik az eleség összetétele: 1 rész tojás, 5 rész kenyérbél kukoricaliszttel keverve, ezenkívül apródonként adagolva húslisztet is etethetünk, 100 csibére naponta $\frac{1}{2}$ kg-ot. A húslisztet annyi forró vízzel forrázzuk le, amennyit csak felvesz és lehűlésig hagyjuk állni. Utána a többi eleséghez keverjük és árpaliszttal tarhonyásítjuk, hogy ne tapadjon a csibék torkára.

A negyedik héten a fentiekhez keverjünk még 10–10%, nem nagyon puhára főtt rizst vagy rizstörmeléket és köleskását, leforrázott búzaliszttel vagy búzadarával és kevés főtt tojással keverve.

Az ötödik héten a tojás elmarad és helyette több kukoricaliszttel színe-sítjük sárgára a fenti keveréket. Ekkor a húsliszt helyett eleinte minden második nap mintegy 20%-ban egész puhára főtt és apróra darált húst keverhetünk só nélkül az ételükbe. Ha azt vennők észre, hogy ettől a fácán-csibék hasmenést kapnak, úgy egyelőre hagyjuk el a hús adagolását és csak később kezdjük el ismét, kisebb adagokkal, fokozatosan növelve a hús mennyiségét.

Az ötödik hét elejétől kezdve naponta már csak háromszor etessünk, 6, 12 és 18 órákor, és ha nem túl harmatos vagy esős az idő, úgy naponta egyszer 10–15 percre lássuk el friss vízzel a csibéket.

A hatodik és hetedik héten ugyanígy etessünk, de keverjünk fokozatosan apróra vágott zöld takarmányféléseket is (hagymaszár, lucerna stb.) az eleségbe. Az eleséget a hatodik és hetedik héten már durvább, nagyobb adagokba daraboljuk, hogy csibéink a szemes eleségekre is rászokjanak.

A nyolcadik héten már csak naponta kétszer — 6 és 18 órakor — etessünk. Most már a csibéket lassan szoktassuk rá a szemestakarmányra, eleinte nem túl puhára főtt és hideg vízben a ragacsosságtól lemosott búza, köles, esetleg rizsszemek etetésével.

A kilencedik héttől kezdve hagyjunk állandóan tiszta és friss vizet a csibék előtt. Keverjünk élelmük közé száraz, szemes eleséget is átmenetként, hogy a tizedik és tizenkettedik hét végekor már kellőképpen hozzászokjanak a csak száraz, szemes eleséghez. E célra igen alkalmas az ocsú, kukoricadara, cirok, kendermag stb.

A nevelőládát a nyolcadik hétig helyezzük naponta mindig más helyre. A kilencedik héttől azonban már engedjük ki a tyúkkotlót a nevelőládából, hogy annak közelében már szabadon járhasson kelhessen a csibékkel. A fácáncsibék ekkor már nem minden éjszakát töltenek a kotlóval, hanem sokszor az alacsonyabb bokrokra vagy fákra „felgallyazva” éjszakáznak és csak esős, rossz idő esetén húzódnak be kotlójukhoz a nevelőláda védelmébe.

A nyolcadik hét után már vigyünk oda a nevelőládát, ahol majd a felnőtt csibéket kiereszteni szándékozunk. Ez a hely legyen minden szempontból megfelelő a fácán életfeltételeinek, hogy ott a csibék a 12 hetes nevelés végeztével zavartalan, nyugalmas otthonra találjanak.

Ha a fentiek szerint mentjük meg az állomány számára a veszélyeztetett helyeken lerakott fácántojásokat és ugyanakkor a vadászterületen a jó gazda gondosságával őrködünk a fácánállomány biztonságára felett, úgy évről évre jelentős mértékben közelebb jutunk célunkhoz, a területünk adottságainak megfelelő, kívánt fácánállomány eléréséhez.

F Ű R J (*Coturnix coturnix*)

A fogolynál jóval kisebb, nem egészen ökölnyi vándormadár. Költöző. Áprilisban érkezik hozzánk, októberben pedig ismét délnek vonul. Dél-Európában és Észak-Afrikában telel. Színe földbarna, világos hosszanti és fekete harántpatttyakkal. Feje tetején három világos, hosszanti csík van. Farka 12 tollból tevődik össze. Sötét torokfolt különbözteti meg a kakast a tyúktól. A csirkék a tojóhoz hasonlítanak. A mezőgazdasági területek nem túl száraz részein tartózkodik, ahol tavasszal sűrűn hangzik a kakas kedves „pitypalatty” hangja. Különösen kedveli a muhart és a kölest. Májusban a tyúk egyszerű fészkébe 8—12 elmosódott sárgásbarna, sötétfoltos, pettyes tojást rak, melyeket 17—18 nap alatt költ ki. Ha az első fészekalja valamiképpen elpusztul, újra nekilát a családalapításnak, de az ún. sarjűfészkekben mindig kevesebb a tojás, mint az első fészekaljban. Bár egynejeségben él, kakasa nem olyan hűséges, mint a fogolykakas.

Közelre bevárja a vadászt. Igen sokszor közvetlenül az ember lába vagy a kutya orra elől röppen fel és jól, de alacsonyan, többnyire egyenes irányban repül tovább.

Táplálékának javarésze a mezőgazdaság növényi és állati kártevőiből áll, kárt nem okoz. Számuk egyre fogy, mivel egyes déli országokban tömegével hálózják a vándorútjuk közben megpihenő fürjeket. Húsa a legízletesebb vadpecsenye. A múlt század vége felé egyes területeinken egy vadász naponta 100—130 fürjet is lőhetett, ma azonban gyér száma miatt külön nem vadásszák. Az őszi foglyászások alkalmával kerül pár darab aggatóra. Ellenségei a kedvezőtlen időjárás, valamint a szőrmés és szárnyas állati kártevők.

R É C É K (*Anseriformes*)

A vadrécék — vegyesen — állati és növényi táplálékuk javarészét a vízben találják meg, kisebb részét pedig a mezőgazdasági területeken szedik fel. Különösen a tarlók kipergett szemekre járnak rá. Húsuk — kivált a fiataloké — ízletes vadpecsenye, egyes fajták húsa azonban többé-kevésbé mocsárizú és így élvezhetetlen.

Hazai vizeinken húszegynéhány vadkacsafaj is megfordul. A vadászok azonban — még a gyakorlottabbak is — alig ismernek fel 4—5 fajnál többet. Az egyes kacsafajok felismerése jóval könnyebb, ha tudjuk, hogy vadkacsáink 3 nagy csoportra: az úszó, bukó és bűvár récékre különülnek.

Az úszó récék ismertetőjele, hogy hátsó ujjuk alsó oldalának hosszában vagy hiányzik a lefüggő bőrszegély, vagy ha van is, úgy annak szélessége nem haladja meg az ujj vastagságát, míg a bukó récéken a hátsó ujj alsó oldalának hosszában az ujj vastagságát jóval meghaladó lefüggő bőrszegélyt találunk. A bukó récéken — az úszó récékkel ellentétben — az úszóhártya sokkal fejlettebb és a hátsó ujj benőtt az úszóhártyába. Az úszó récék teste hengeres, nyakuk hosszabb, jól úszik, de csak ritkán buknak és jobbra a vizek szélén, illetve a vízi növényzet közt tartózkodnak, míg a bukó récék teste zömökebb, nyakuk rövidebb és inkább a nyílt, mélyebb vizeket kedvelik, úzás közben testük mélyebben merül a vízbe, nyakukat jobban behúzzák és hátrább álló lábaikkal a szárazon még ügyetlenebbül mozognak, mint az úszó récék.

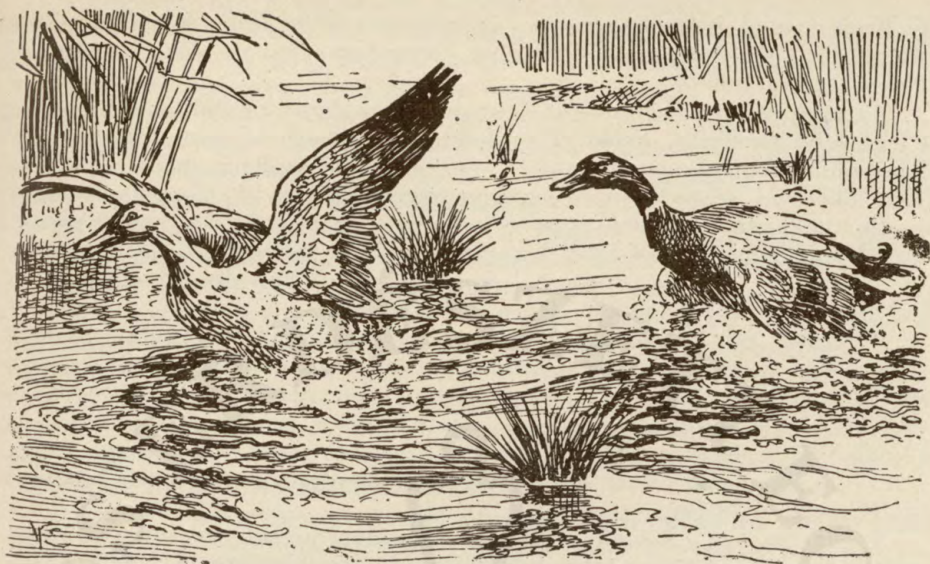
A harmadsorban említett — nálunk csak téli vendégként található — bűvár récékre jellemző az oldalt lapított csőr.

Az úszó récék közül a következők fordulnak elő hazánkban:

A tőkés réce (*Anas platyrhynchos*) házikacsánk őse. Csőre zöldessárga, csőrkörmö fekete, lábai sárgászörösek. Nagy kék szárnytükrén elől és hátul fekete és fehér szegély van. A nászruhás gácsér feje és nyakának felső része zöld színű. Farka fölött a négy jellegzetes gácsértoll kunkorodik (25. ábra). Állandó fészkelőnk. Kora tavasszal párosodik. Kezdetleges fészket igen gyakran nem a nádasokban, hanem réteken, gabonavetésekben, nem ritkán fák koronájában készíti. Ide rakja a tojó 12—16 világoszöld tojását, melyeket 26—28 nap alatt költ ki. A kis kacsák június végére, július elejére már röpködősek. Jelentős részük áttelel hazánkban, a zöme azonban a tél viszontagságai elől délebbre költözik és csak márciusban tér vissza vizeinkre. Húsa rendkívül finom.

A nyílfarkú réce (*Anas acuta*) legkarcsúbb vadkacsánk, testre kisebb a tőkésnél, de nyaka és farka azénál jóval hosszabb. Csőre és lábai ölom-

25. ábra. TÓKÉS RÉCE

szürkék. Feltűnő ismertetőjele, hogy a gácsér farktollai közül a két középső nyíltoll jóval hosszabb és hegyesebb a többinél. A nászruhás gácsér feje és nyakának felső része sötétbarna, alsó teste fehéres. A tojó egyszínűbb barna és bár farka ennek is hegyes, nyíltollai hiányzanak. Kedvenc fészkelő helye az Alföld szikes tavainak és tocsogóinak füves környéke, valamint a dunántúli láposok nem túl magas növényzetű helyei. A kisebb tocsogók, nádasok széleiben — ahol a tókés réce előszeretettel fészkel — a nyílfarkú réce nemigen költ. A hazánkban mutatózó példányok zöme csak átvonuló és csak kisebb részük fészkel nálunk. Szórványosan át is telegye vizeinknél, legnagyobb részük azonban télre elköltözik és csak március elején érkezik hozzánk. Húsa hal ízű.

A *böjti réce* (*Anas querquedula*) házigalamb nagyságú, felső szárnyfedőtollai világosszürkék, szárnytükre barnásszürke, elöl és hátul fehér, felül szürke szegéssel. A gácsér szárnytükrének középső tollai zöldes színűek.

Csőre feketés, lábai sötétszürkék. A nászruhás gácsér feje és nyaka sötét gesztenyebarna, szeme fölött a szemöldök íve fehér. Igen gyakori költöző récefaj, mely március közepe körül érkezik hozzánk. Állandó fészkelőnk, a hidegre meglehetősen érzékeny, és így vizeinknél áttelelő példányai igen ritkák. Húsa kitűnő.

A *kendermagos réce* (*Anas strepera*) nagyságra a tókés és a böjti réce közé tehető. Fehér szárnytükre alján fekete szegés van. A felső csőrkáva fogazatát, oldalról nézve, a csukott szájon át is láthatjuk. Lábai sárgák, úszóhártyájuk feketés. Fészkelőhelyül, eltérően a többi récétől, inkább a kevésbé vízjárta helyeket, a bokrok vagy ligetek füves részét, parti növényzetet, nem ritkán odvas fát választ. A nagyobb kiterjedésű mocsarakat kedveli. Itt tartózkodik a legszívesebben. A Velencei-tó környékén elég

gyakran fészkel, különben csak szórványos fészkelőnk. A kendermagos réce költöző, aránylag csekély számban keresi fel vizeinket. Érkezése március közepe tájára tehető.

Az apró réce (csörgő réce) (*Anas crecca*) a böjti récénél is kisebb. Ez a legkisebb récefajta. Felső szárnyfedői szürkésbarnák, fémeszöld szárnytükre elöl széles zöldesbarnával és fehérrel, hátul keskeny fehérrel, alul és felül feketével szegett. Csőre és lábai sötét színűek. A nászruhás gácsér feje és nyakának felső része rozsdavörös. Nagy számban fordul meg hazánkban. Áttelelése és költése igen ritka nálunk. A tél végével érkezik vizeinkre, de áprilisban javarészüket elvonul az északi költőhelyekre. Leginkább a nagyobb, sík vizeket kedveli. Húsa kellemes ízű.

A fűtyülő réce (*Anas penelope*) csak tavaszi és őszi átvonuló vendége vizeinknek. Kisebb a tőkés kacsánál, de jóval zömökebb. Csőre a hegye felé keskenyedik. Gácsérja feltűnő világos, feje sárgásfehér. Szárnytükre zöld, csőre kékesszürke. A csőr és a lábak kékes árnyalatú sötétszürkék, úszóhártyájuk feketés. A tojó egyszínű barnás, színes szárnytükre nincs. A fűtyülő réce nevét onnan kapta, hogy röptében jellegzetes fűtyülő hangot ad. Húsa igen finom.

A kanalas réce (*Spatula clypeata*) valamivel kisebb a tőkésnél. Felismerése igen könnyű az elöl kanálszerűen kiszélesedett csőréről. Lábai narancsszínűek. Nászruhás gácsérja valamennyi vadrécénk közt a legtarább, oldalt késsel, zölddel színezett barna fejével, fehér begyével és vállai-
val igen szépen mutat. Költöző, nem túl gyakori récefajtánk, inkább csak átvonuló nálunk, vizeinken elég ritkán költ. Húsa kitűnő.

A bukó récéknek szintén számos faja fordul meg vizeinken. Legismertebbek közülük:

A cigányréce (*Nyroca nyroca*) a tőkés réce után a legismertebb récefaj. Bukó récéink között a legkisebb. Feje, nyaka, begye, mellének eleje és testének oldalai barnavörös csokoládészínt mutatnak, háta sötétebb. Hátul feketével szegett szárnytükre keskeny fehér, ugyancsak fehér farkának alja is. Márciusban érkező, ősszel elvonuló, költöző récefajunk, melynek csak elvétve telel pár példánya nálunk. Húsa kiváló.

A kerce réce (*Bucephala clangula*) ugyancsak gyakori vendége vizeinknek. Október végén, novemberben érkeznek hozzánk és csak március végén, április elején hagyják el vizeinket. Valamivel kisebbek a tőkés récénél, barnafekete csőrük töve az elejénél szélesebb. Nagy, fehér szárnytükreket fekete harántcsík osztja ketté. Lábaik sárgák, úszóhártyájuk fekete. Húsuk alig élvezhető.

A kontyos réce (*Nyroca fuligula*) gyakori átvonulónk. Teste nagyobb a cigányrécéénél. Kis szárnytükre fehér, hátul fekete szegéssel. Csőre és lábai sötét színűek. Ősszel érkezik hazánkba, decemberig marad, de egy részük néha át is telel vizeinken.

A hegyi réce (*Nyroca marilla*) zömök testű, csaknem tőkéskacsa nagyságú, igen ritka átvonulónk.

A jeges réce (*Clangula hyemalis*) cigánykacsa nagyságú, fehér hasú, fehér vagy világos pofájú, szintén igen ritka vendége vizeinknek.

Az üstökös réce (*Netta rufina*) hasonló a cigányrécehez, annál valamivel nagyobb, de zömökebb. Ritka átvonuló vendége vizeinknek.

A kékcőrű récét (*Oxyura leucocephala*) kék csőréről, valamint tollának rozsdabarna fő színéről könnyen megismerhetjük. Csak kis számban — mint átvonuló — fordul meg évente vizeinknél. Természetvédelmi érdekeink védelmében vadászata az év minden szakában tilos.

A búvár récék csoportjába tartozó, nálunk elég gyakori nagy búvár réce, kis búvár réce, valamint a sokkal ritkábban feltűnő közép búvár réce húsa nemigen élvezhető, és így nem is vadásznak rájuk. Nálunk leginkább csak mint téli vendégek észlelhetők.

A vadkacsát keresővadászaton (víztaposás) különféleképpen hajtva (vonalhajtás, ráhajtás) és húzásuk alkalmával lesen vadászhatjuk.

A nyári vadkacsázásnak egyik igen kedvelt módja az erre alkalmas sekély, alacsony növényzetű tócsogók taposása. Magánosan, többedmagunkkal, hajtókkal vagy azok nélkül taposva a tócsogók kellemesen hűs vizét, egyaránt eredményesen vadászhatunk, mert a sokszor egész közelre beváró és a vadász, hajtó vagy kutya elől hangos riadozással kelő vadkacsák könnyű lövési lehetőséget kínálnak. Többedmagunkkal vadászva, egyenlő távközökben felállva, „vonalozzuk” végig a vizet és a pár órás, kellemes vadászat többnyire bőséges zsákmányt eredményez.

A taposó vadkacsázáshoz megfelelő módon kell öltöznünk. Ne ijedjünk meg! ez nem okoz különös kiadást. Elnyűtt nadrág, lyukas cipő (hogy a víz szabadon ki-be folyhasson) valamennyiünknek akad és ez a leglényegesebb kelléke a kacsázó vadász öltözkének. A nadrágot bokában jól kössük el, hogy alulról se férhessenek testünkhöz a piócák.

Ha többedmagunkkal vagyunk, tartsuk be a térközöket és — ami a legfontosabb — a vonalat. A magasabb vízi növényzet, a nádas sokszor eltakarja előlünk szomszédainkat és ilyenkor a hátramaradó vagy túl elől menő vadász vagy hajtó végzetes szerencsétlenségnek lehet okozója — vagy áldozata. A hajtókat tartsuk ugyancsak rendben, és ha buzgalmában valamelyik megbontaná a vonalat, figyelmeztessük. Lövéseinkkel — különösen az alacsonyan repülő kacsáknál — legyünk nagyon óvatosak, nehogy a vadászat valamelyik résztvevőjét megsörétezzük. A taposó vadkacsázás ugyanolyan óvatosságot igényel, mint a kukoricások foglyászása.

Vízen csak a sebzett kacsára lőjünk, a vízen úszó, ép kacsza lövése cseppet sem vadászhoz illő és merőben ellenkezik a vadászetikával. A lövésünkre vízre hulló, vergődő vagy úszva eligyekvő kacsától azonban sohase sajnáljuk a töltényt, mert a sebzett vadréce igen könnyen elvész. A vízre löve tartuk mindig szem előtt, hogy vízre jutva a sörét igen könnyen pattan más irányba, mint ahová szántuk (geller!), jól nézzük meg tehát, hogy merre lövünk.

Mindig csak arra a vadréceire lőjünk, amelyik nekünk kél vagy repül. Ami a szomszédnak megy, lője a szomszéd! — és ha mindannyian így gondolkodunk, valamennyien jól szórakozunk.

Távlövésekkel ne kísérletezzünk, mert a sebzett vízivad megtelelése a fogoly vagy fácán megtalálásánál is jóval bizonytalanabb.

A nyári taposásnál legcélszerűbb a 12-es, legfeljebb 10-es sörét használata. Ezek a sok szép lövési lehetőséget nyújtó sárszalonnákra is igen alkalmasak, és az esetleges balesetek veszélye is kisebb, mintha vastagabb sörétet használnánk. Természetesen a 12-es sörét használata sem mentesít a legmesszebbmenő elővigyázat alól.

Ahol a víz mélysége, a környezet vagy egyéb körülmények akadályozzák a taposást, ott a vadász csónakban tolatja magát a vízen, és a csónak orrában ülve terítgeti le az előtte felrepülő vadrécéket. Ilyen célra a kevésbé ingó, szélesebb csónak alkalmas, melynek ülése is elég tágas és kényelmes, hogy a vadász jobbra-balra is akadálytalanul fordulva, minél biztosabb helyzetből lőhessen a vadra. Több vadász, több csónakkal ugyancsak jó eredménnyel pásztázhatja a vizet. A mindig ringó csónakban azonban fokozott mértékben vigyázzunk lövéseinkkel. Egy csónakban lehetőleg csak egy vadász üljön.

A vízivadás területek helyi adottságai: sűrű, magas nád, járhatatlan vízi növényzet, víz mélysége, süllyedékes, ragadós fenék, őszi időben pedig a már alkalmatlan hőmérséklet, vagy a már sokat zaklatott vízivad távolról kelése a ráhajtást teszik indokolttá. Ilyenkor a nád takarásában, vagy a lessgödörben rejtőző vadászra, illetve vadászokra hajtják rá a vadrécéket. Az elállás helyét — a megfelelő takarást szem előtt tartva — mindig úgy választjuk meg, hogy a ránk hajtott kacsát ne csak eltalálhassuk, de fel is szedhessük. A sűrű nádasban élettelenül leesett kacsra megelégedés is sokszor igen nehezen sikerül, ha csak egy méterrel tévesztjük is el a beesés helyének irányát, már alig tudjuk megtalálni zsákmányunkat, a csak sebzetten eső pedig a legtöbb esetben elvész. Ezért mindig úgy válasszuk meg helyünket, hogy a felénk szálló récét a lehetőséghez képest tiszta helyen, nyílt víz vagy alacsony, ritkás növényzet felett ejthessük el, melyben azután a sebzetten eső vadat második — már a vízre tett — lövésünkkel végleg helyben marasztalhatjuk, a kimúlt kacsát pedig biztosan megtaláljuk. Hajtott vadkacsára legmegfelelőbb a 10-es sörét használata.

Vízi vadászatnál igen hasznos segítőársunk a vízi vadászatban jártas — már jól bevadászott — engedelmes vadászbé. Segítségével a jól lőtt vad megelégedés gyorsabbá, a sebzetté pedig bizonyosabbá válik. A kacsázó évad kezdetén — mintegy augusztus közepéig — taposó és vonalozó réce-vadászataink során az engedelmes kutyát is tartsuk pórázon és csak az apportírozás, a lőtt vad elhozása idejére engedjünk részére szabad mozgást, mert ellenkező esetben könnyen okozhat kárt a még repülni nem tudó, vedlő récék, vagy a még nem röpképes fiatalok elfogdosásával.

A vadkacsavadászat legszebb és egyben legkedveltebb módját az ún. húzásokon gyakorolhatjuk. Alkonyattal a récék „kihúznak” a tarlókra, hajnalban pedig ismét visszatérnek a vízre. A kacsáknak ezt az állandó időben és többnyire állandó útvonalon történő mozgását használjuk ki, amikor alkonyattal a tarlókon levő félkeresztek takarásában vagy az e célra készített lessgödörökben meghúzódva várjuk puszkavégre az érkező vadkacsákat. Fontos, hogy minél kevésbé legyünk észrevehetőek! Ruhánk színe alkalmazkodjék a terephez és — történeteinket kezünk ügyébe helyezve — kerüljünk minden felesleges mozgást. A húzás megindultával érkező első kacsákat — jó húzás reményében az első egy-két csapatot — hagyjuk leszállni lövés nélkül és csak az utánuk érkezőkre lőjünk. Húzás közben ne hagyjuk el rejtekhelyünket, mert a vadkacsa óvatos, szemfüles jószág, és ha mozgásunkat észreveszi, más irányba tér.

Hajnalban a tarlón jóllakott kacsák visszahúznak a vízre. A terepviszonyoknak megfelelően vagy a víz szélén — esetleg benyúló földnyel-

ven — készített, jól rejtett lesgödörben, vagy magán a vízen a nád takarásában, a vízi növényzet közé rejtőzve várjuk a vízre érkező récéket. Lövéssel a jól ismert lőtávolságon túl ne próbálkozzunk, 10-esnél vékonyabb sörétet pedig húzáson ne igen használjunk.

A vízre várt vadrécek vadászatára — főként ősszel és télen — eredményesen használhatjuk a csali kacsákat, melyeket leshelyünkötől megfelelő távolságban, élethű tartásban helyezünk el a vízen, a feléjük tartó vadkacsák egy része minden bizonnyal leereszkedik hozzájuk, és így kedvező lövési lehetőséghez jutunk.

A vadréceállomány a vadgazda részéről a törvényesen megszbott tilalmi idő betartásán, valamint a szárnyas és szörmés kártevők rendszeres irtásán kívül mindössze annyi védelmet igényel, hogy megakadályozza az állományapasztó tavaszi tojásszedést, még nem röpképes fiatal kacsát nyáron ne lőjön, kímélje a repülni nemigen tudó vedlő kacsát és tavaszi kacsázás idején a tojókat.

A fenti kívánalmak teljesítése nem nehéz, de feltétlen szükséges, mivel vadkacsaállományunk évről évre tapasztalható csökkenésének megállítása csakis így lehet reményünk.

L U D A K (*Anserinae*)

Az egyes ritkán hozzánk vetődő lúdfajták (vörösnyakú lúd, sarki lúd stb.) mindig ritkábban fellelhető példányain kívül a hazánkban megforduló lúdfajták a következők:

A *nyári lúd* (*Anser anser*) (nevezik még szürke lúdnak, szőke libának) a legnagyobb lúdfaj; háziludunk őse. Egyedüli lúdféle, mely hazánkban is fészkel. Külseje egészben szürke benyomást kelt, háta barnán s fakón hullámos. Az idősebb példányok mellén fekete foltok vannak. Csőre sárgás-rózsaszín, csőrkörmé sárgásfehér, lábai rózsaszínűek. Nyugvó szárnyainak hegye nem éri el a farok végét. Farka valamennyi lúdfajé közt a leghosszabb. Röptében is könnyen megkülönböztethetjük a többi lúdfajától igen világos, csaknem fehérésszürke külső szárnyfedőiről. Hangja a házilúdéval egyezik. A többi vadlúdnál lomhábban és alacsonyabban repül. Ritkán jár nagy csapatban és ezért a mezőgazdaságban sem okoz komolyabb károkat. Teste majdnem kétszerese az átlagos vadlúdnak. Hazája Közép-Európának főleg keleti része; az Aldunától észak felé, továbbá Ázsia megfelelő övében is honos, Norvégiában az északi szélesség 70. fokáig terjedt el. Izlandban is fészkel. Az európai példányok télire Közép- és Dél-Európa tengerparti vidékeire húzódnak. Hazánkban a nagy mocsarak és vadvizek lecsapolása előtt fészkelte nagy számban, azóta erősen lecsökkent a fészkelésére alkalmas helyek száma, és így ma már jóval kevesebb pár fészkel nálunk. A Balaton, Velencei-tó és az Alföld nagyobb láposaiiban — bár gyér számmal — ma is költ a nyári lúd. Az első februári olvadáskor már megérkezik vizeinkhez és március második felében, áprilisban már tojásain ül, nádtorzsából rakott fészken. Fészekalja 5—10 (öregéknél 7—10, fiataloknál 5—6), a házilúdéhoz hasonló méretű, szennyesárga tojásból áll, melyekből négyhetes kotlás után kelnek ki a kislibák. Szeptemberben elindul dél felé, vonulásának zöme októberre, november elejére esik és november végén többnyire már

csak átvonuló példányaival találkozunk. Hazánkban sajnos egyre fogy a számuk, és ezért jelenleg tilos a nyári lúd vadászata.

A *vetési lúd* (*Anser fabalis*) hazánkba az első olvadások kezdetén érkezik dél felől, Kisázsából, Dalmácia és Albánia déli részeiből. Tavasz elején felvándorol a magas északon — Finnországban és Észak-Oroszország tundráiban — levő költőhelyeire, ahonnan csak októberre tér vissza ismét hozzánk. Enyhe teleken sokáig kitart nálunk és csak a nagy hóesések, erős fagyok beálltával vonul délnek. Sárgás csőrének fekete a vége és középe-táján fekete harántsáv húzódik. Melle — fiatalnál, öregnél egyaránt — egyszínű szürke. Lába téglaveres. Hangja: gaj, gaj, gaj, gaj. Érdekes megfigyelés, hogy hazánk területén a dunántúli részeket kedveli jobban, míg rokonai, a lilikek a tiszántúli részeken gyakoriak.

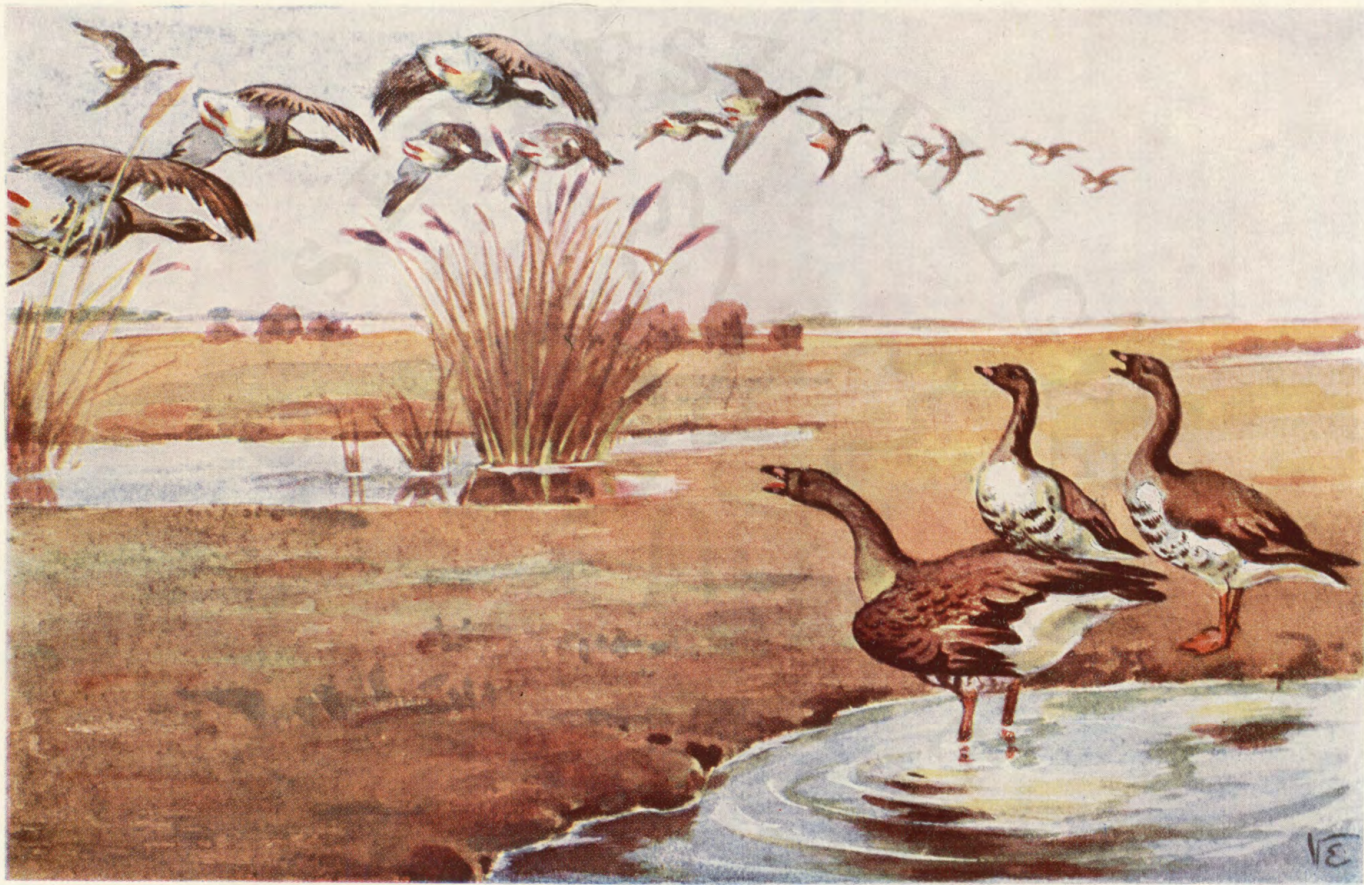
A *lilikek* (26. ábra) kétfélék: nagyililik (*Anser albifrons*) és kislililik (*Anser erythropus*). E két fajta — bár hasonlóan egymáshoz és néha egyazon csapatban elkeveredve is találhatók — egészen különálló egymástól. A nagyililik majdnem vetési lúd nagyságú és szemei körül nincs sárga körzsinórja, míg a kislililik jóval kisebb és szemeit sárga körzsinór övezi. Csőrük egyaránt rózsaszínű, csőrükájuk fehér, fél fejük hófehér, lábuk téglavörös. Az öregebb példányok mellén keresztben széles, fekete harántsávok húzódnak, melyek a hasig terjednek és az idős példányokon majdnem egészen fekete színben olvadnak össze. A fiatal, egy éven aluli példányok melle és hasa teljesen egyszínű szürke. A megkülönböztető jelnek igen jó hasznát vehetjük, amikor a „libateríték”-ből konyhára válogatunk, mert a fiatal lilik kiváló pecsenye, míg az öregek húsa többnyire kemény és oly sok elesontosodott rosttal átszótt, hogy még pácolva is elég nehezen rágható. A hazánkon évente átvonuló rengeteg vadlúd legnagyobb részét a lilikek képezik. Hangjuk: lieli, lieli.

A vadliba vegyes táplálékon él. Táplálékát vízen és szárazon szerzi be. A vetésekben helyenként igen jelentős kárt okoz, ezért vadászata mezőgazdasági érdek.

A tapasztalatok szerint ősszel, október 20. és november 20. között, tavasszal pedig február vége és március közepe között vannak a legjobb „libahúzások”. A *húzás* a vadlúd naponta rendszeresen megismétlődő járaskelése a víz és a legelője között. Ennek a szinte menetrendszerű pontosságán és állandó útvonalán alapszik a vadlibavadászat. Pár perccel napkelte előtt a vadlúd szárnyra kel, többnyire sík vízen levő éjjeli pihenőjéről és „kihúzza” a legelőre. Különösen a rozs- és búzavetést kedvelik. Dél előtt 10—11 óra körül a jóllakott, szomjas libanépség felkerekedik legelőjéről és „visszahúzza” a vízre inni, ahonnan a déli órákban „húzza ki” újra a legelőre. Alkonyattal, sötétedés előtt azután újra felkerekedik a libasereg a legelőről és ismét beszáll a vízre éjjeli pihenésre.

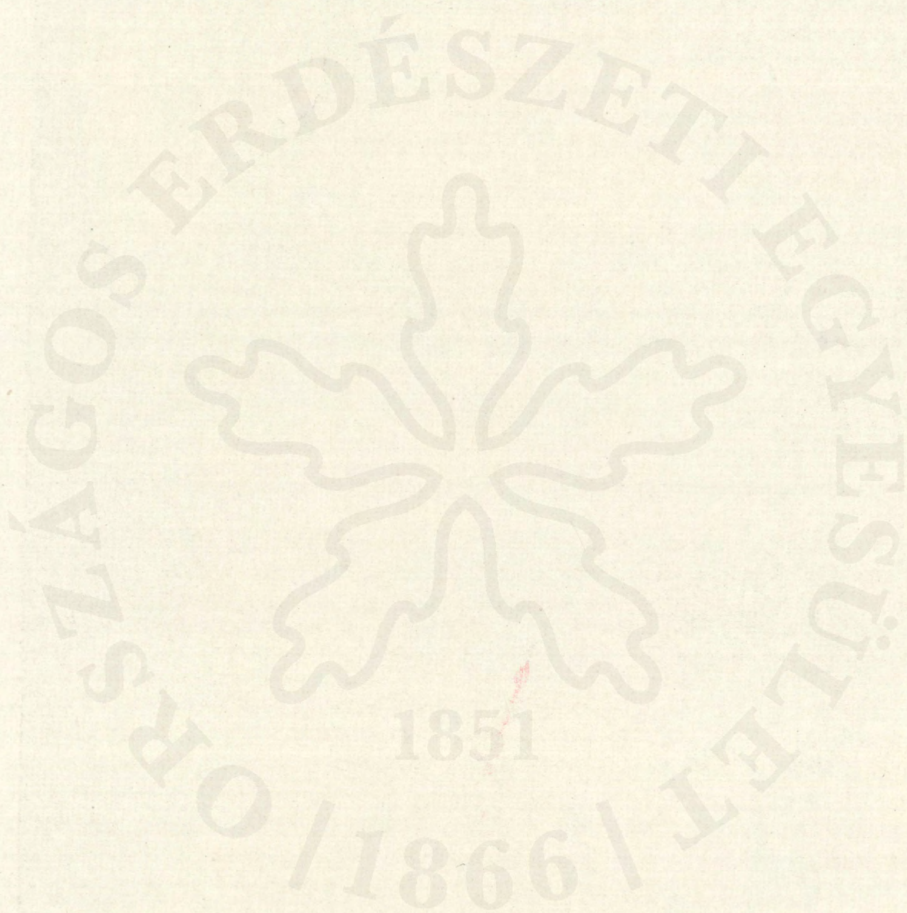
A vadász ugyanakkor a „libagödörben” ül, melyet már előre megás vagy megásat a húzás irányába, vagyis oly részen, mely fölött rendszeresen jár a liba. Ez a gödör lehet a libák legelője közelében is, de még jobb, ha a víz közelében van. A vadlibák ugyanis legelőjükre szállva, igen szeretnek egy-egy biztonságos, veszélyt nem sejtető, hosszabb víz felett „kihúzni”, tehát egy ilyen víz végén kezdődő parti rész, sziget vagy félsziget kezdetén célszerű megásni a libagödört. Itt még az az előnye is megvan a vadásznak,

26. ábra. VADLIBÁK (LILIKÉK)

hogy a kiásott földet közvetlenül a vízbe dobhatja s így nyomtalanul eltüntetheti. Ez azért előnyös, mert a liba igen óvatos. Ha a gödör a liba legelőjén vagy annak közelében készül el, ugyancsak nagyon vigyázzunk arra, hogy a gödör körül kiásott föld vagy bármi más nyom ne maradjon, mert ellenkező esetben messze elkerüli a vadliba gödrünket.

A gödör szája legyen szűk, 70×70 cm elegendő. Lefelé csonkagúlaalakban terjeszkedjék szét, alul pedig legyen igen széles, kényelmes és legyen benne bőven hely minden vadászkeszség számára. Saját részünkre kényelmes földpadot képezzünk az aljában, mert libázások idején néha egész napját a gödörben töltheti a vadász.

Hajnalban legalább egy órával a húzás várható megindulása előtt foglaljuk el helyünket a libagödörben. Rendezzünk el mindent a legcélszerűbben és helyezzük kezügybe töltényeinket. Puskánkat a földpad egyik végéhez támasztva úgy helyezzük el, hogy csöve legalább pár centiméterre kiálljon a gödörből, mert csak így vehetjük elejét annak, hogy a puska csövébe föld vagy sár kerüljön.

A húzás reggel 7 óráig a legerősebb, de olykor 8—9 óráig is igen jól mozog a vadliba. Ekkor egy kis szünet áll be, amit felhasználhatunk arra, hogy gödrünkől kiszállva, rendezzük a zsákmányt. Lőtt vadlibáinkat forgassuk hasra, a kifordított szárnyakat illesszük természetes tartásban a testhez, a fejeket pedig hónaljnál dugjuk a szárnyak alá. Igen célszerű, ha magunkkal viszünk előre elkészített, mindkét végükön kihegyezett, mintegy 40 cm hosszú nádszálakat, vagy kétágú villához hasonló végű pálcikákat, melyekkel — egyik végüket a földbe szúrva — elejtett libáink nyakát felpelve, élethű „csali”-libákra teszünk szert. Ezeket különösen olyankor használhatjuk jó eredménnyel, amikor egyesével vagy kisebb csoportokban egész nap csavarog a vadliba.

Időváltozás előtt, szemerkélő esőben, havas esőben szinte egész nap van mozgás. Ilyenkor az említett csalilibákkal igen sok vadlibát csalhatunk puskavégre. A csalikat mindig úgy helyezzük el, hogy gödrünkől feléjük fújjon a szél. A vadliba ugyanis széllal szemben ereszkedik le és ilyenkor mindig csak maga alá néz. A csalilibákhoz leszállva, azokon túl nem figyel, és így nagyobb a valószínűsége, hogy nem veszi észre a gödörben lapuló vadászt. Délelőtt 11 óra körül élenkül a mozgás és tart kb. délután 1 óráig, amikor azután napnyugtáig — az esti húzás elérkeztéig — viszonylagos csendesség következik. Délután 1 óráig tehát tartunk ki helyünkön. Természetes, ha látjuk, hogy a libajárás nem szűnik — és időnk engedi — maradjunk helyünkön egész nap. Ezért legyen tehát a libagödör kényelmes, hogy az esetleges egész napi tartózkodásra is megfeleljen. Ha gödrünket délben elhagyjuk, este a húzás előtt 1 órával legyünk ismét a „libagödörben”.

Meleg, derűs, szép időben magasan húz a liba, míg időváltozás előtt, szemerkélő esős, havas időben, hózivatarban egész nap elérhető magasságban mozog. Széllal mindig magasan jár, de szél ellen igen alacsonyan húz. Különösen ködös időben foghatunk ki igen jó húzásokat; ilyenkor egész nap számíthatunk állandó mozgásra. Száraz fagy idején, magasan és hajnalban, alkonyattal egyaránt csak rövid ideig tart a libahúzás.

A vadlibavadászat sikerének előfeltétele, hogy a végtelenül óvatos libanépség ne lássa meg a vadászt. A libavadász tehát legyen láthatatlan a

lesgödörben és többet lásson a fülével, mint a szemével. Csupán a füleinkre azonban mégse bizzuk magunkat, hanem a libagödörből óvatosan kikikémelve, állandóan tartsuk szemmel körös-körül a tájat. Ha felénk tartó libacsapat tűnik fel, úgy, amikor már vagy 200 lépés távolságra ér, a gödrünkbe lehúzódva — hogy a mozgás fel ne tűnjék — forduljunk szembe a felénk tartó csapattal, és amint a libák fölének értek, lőjük. Egyes vélemények szerint a vadlibát szemben nehezen fogja a sörét és azt tanácsolják, hogy felettünk áteresztve, mindig utána lőjük a vadlibának. A gyakorlat azonban nem igazolja ezt a felfogást. Ha jól lőttünk, úgy előlről is esik liba, ha pedig csak sebezünk vagy hibázunk, úgy sokkal esélyesebb a második lövésünk, ha azt akkor tehetjük, amikor az utána lövésnél még csak az első lövésünknel tartanánk. A szembelövés előnye különösen a Browninggal, általában automatapuskával való libázásnál tűnik ki, mikor is sokkal több eredményt érünk el, ha már szembe nyitjuk meg a tüzet, mintha a már elmenő, felettünk áthúzott libák után puskázunk. Bármekkora csapat húz is felettünk, mindig egyes libákra célozva lőjük és sohase puskázunk csak úgy a sűrűjébe. Célunk mindig a vad elejtése, nem pedig a „megpiszkolása”.

A vadliba szívós állat, sok a tolla, így hát eredményes vadászatához erős lövés kell, nagy sörétszámmal. Minél több sörét éri a libát, annál több üthet rajta halálos sebet. Az idevonatkozó gyakorlat minden tekintetben a 8-as söréttel töltött patront ajánlja, melynek átütőereje a kellő sörétszám mellett a legmegfelelőbb a vadliba elejtésére.

Nem felesleges beszélnünk a libavadász szükséges felszerelési kellékeiről, mert a vadlibázáshoz kellőképpen fel nem készült vadász már nem egy esetben nyomta hetekig az ágyat és vált keserű emlékké a szép reményekkel induló vadlibavadászat. Oka a meg nem felelő ruházat. „Kutyának való idő” — halljuk gyakran ősszel, kora tavasszal; „még a kutyát sincs szívem kizavarni” — mondják a jobbszívűek. Valamennyien ismerjük ezt a minden ízében csepergős, ködös, borús időjárást, amikor aránylag nem is olyan hideg, $+5$ — $+8^{\circ}$ mellett is fázósan rázkódunk össze és szinte csontunkig hat a nyirkos hűvösség. Hát ez az eszményi libázó idő, ekkor örül a legjobban a vadlibavadász. Ilyen időben töltünk hosszú órákat — néha fél napot vagy még többet is — a libagödörben, ahol azután már nagyrészt a felszerelésunktől függ nemcsak a közérzetünk, de sok esetben az egészségünk is. Ne gondoljuk azonban, hogy a „libázó felszerelésnek” valami különlegesnek vagy drágának kell lenni. Holmink legyen olcsó, de célszerű. Lábtól fázik az ember leghamarább — mint ezt már többször tapasztalhattuk — tehát fontos a jól záró, vízhatlan lábbeli. A jó vadászbakancs vagy gumicsizma — ez utóbbi még jobb — teljesen megfelel a célnak. Ebbe húzzunk bele egy vagy két meleg harisnyát, még jobb, ha egy harisnyát és rá egy vékony, de meleg kapcát húzzunk és ezzel legalul már rendben is vagyunk. Nadrágunk alá húzzunk meleg alsót, mert a hideg, nyirkos földpadon vékony alsónadrágban ülve könnyen alapozhatjuk meg a későbbi reumát. Felső testünkre a libázáshoz legjobban bevált a réteges öltözködés. Nyakban jól záró ingünk alá húzzunk atlétatrikót, ingünk fölé pedig a mellény helyett — vagy alá — vegyünk fel valamilyen lélekmelegítőt. Kabátunk felett a nyakban ugyancsak jól csukható viharkabáttal és a

kalap helyett inkább a fültre húzható sapkával — ez jobb, mint a kalap — már teljes is a libavadász öltözeke. Minél jobban zárt a ruházatunk, annál jobban megvéd a nyirkos hideg, vagy a sokszor kegyetlenül vágó őszi vagy tavaszi szelek ellen. A fenti öltözetet még egészítse ki egy akármilyen sál és akkor már nyugodtan dacolunk gödrünkben az időjárás viszontagságaival. Eddig az öltözek! De még más kellék is szükséges a jó libázáshoz. A puskát nem említem — ezt úgysem felejtjük otthon — de megemlítem a fegyverolajat és a tisztítószereleket, melyek szintén nem hiányozhatnak a libavadász helyszíni kellékei közül. Amikor körülöttünk csupa víz már a világ, olyankor könnyen belecsúszhat egy kis víz vagy föld a puska csövébe a gyúszeghez vagy puskánk olyan más részébe, ahonnan azonnal el kell távolítani, ha tovább akarunk vadászni. Márpedig örülünk, ha kihasználhatjuk a jó libázó időt! A tisztítószerelek természetesen akkor is szükségesek, ha semmilyen idegen anyag nem jut fegyverünkbe, mert a ködös, párás, sokszor esős időben a libázás után azonnal ki kell húznunk a csövet akkor is, ha húzás után már azonnal hazamegyünk, de még inkább akkor, ha több húzáson — ami elég gyakori — akarunk kint maradni. Elengedhetetlen kellék még a tölténykihúzó, mellyel az esetleg csőbe dagadt töltényt vagy hüvelyt kivehetjük, ami nedves időben könnyen megesisik. Finom csavarhúzó ugyancsak legyen kéznél, hogy az erőszakos ügyetlenségünkben — ezt már minden vadász ismeri — a tölténykidobó mögé csúszott hüvelyt a tölténykidobó előzetes leszerelése után a csőből kiszabadíthassuk.

† E bonyolult lehetőségek felsorolása ne ijesszen el senkit a libázástól, hiszen könnyen meglehet — és legtöbbször így is van — hogy simán megy minden; ha azonban valamilyen nehézség mégis felmerülne, úgy azonnali kiküszöböléséhez bizony szükséges a jelzett eszközök egyike, másika. Zseblámpát vigyünk magunkkal, mivel hajnali húzásra menet és esti húzásról jövőt bizony sokszor az orrunk hegyéig se látunk a ködtől, sötétségtől és ilyenkor azután megfelelő világítóeszköz nélkül könnyen elvéthetjük a helyes útirányt.

G É M E K (*Ardeidae*)

A szürke gém kivételével valamennyi fajuk — bár némelyikük a halastavak halállományában többé-kevésbé érzékenyen károsít — természetvédelmi érdekeink miatt védelmet élvez. Messziről felismerhetjük őket lomha, lassú repülésükről.

A szürke gém (*Ardea cinerea*) a legnagyobb és leggyakoribb közöttük (27. ábra). Majdnem gólya nagyságú, szürke színű, hosszúlábú vízi madár. Jellegzetes a tarkóján lelógó vékony tollbóbita. Szárnyfedői között tavasszal szép dísz tollakat láthatunk.

Valamivel kisebb nála és sötétebb összenyomást kelt az egész éven át védett vörös gém (*Ardea purpurea*). Bár a halászatra ez is káros, védelmét ritka előfordulása indokolja.

Testes, de zömökebb, rövidebb lábú gémféle a barnásan tarkázott dobos gém (*Botaurus stellaris*), melyet bőlömbikának vagy vízi bikának is neveznek. Hangja semmiféle madárhangra nem emlékeztet. Szinte úgy hangzik, mintha bögne benn a nádasban.

27. ábra. SZÜRKE GÉM

Elég gyakori gémfajta a *bakcsó* (*Nycticorax nycticorax*). Ez a holló nagyságú gémféle csoportokban él és telepeken fészkel. A gémtelepeken olykor vegyesen találunk szürkegém- és bakcsófészkeket is. Hímje felső-részen fekete, alsó felén fehér vagy világos hamuszürke. Tavasszal fejébúbjáról 3—4 hosszú, hófehér, vékony dísz toll nyúlik hátrafelé. A bakcsó tojója és fiatalja a hímnél sokkal egyszerűbb külsejű. Színük babosan barna, dísz tolluk nincs.

A *törpe gém* (*Ardetta minuta*) vagy más néven pocgém alig galamb nagyságú vízimadarunk; előszeretettel bujkál a nádasok között. Az öreg hím színe felül fekete, alul sötétszürke.

Legritkébbak a fehérgém-félék:

A hattyúnál karcsúbb, hófehér a *nagy- vagy nemeskócsag* (*Egretta alba*), Gólya magasságú vízimadarunk. Tavaszi tollazatában a szárnyaiból szép, foszlott, hófehér dísz tollak nyúlnak hátrafelé.

A hasonló színű, de félakkora *kiskócsag* (*Egretta garzetta*) szintén hófehér. Tarkójáról fehér tollbóbíta lóg le.

Az ugyancsak hófehér színű, csak melle kis részén rozsdássárga, szürke gém nagyságú *kanalas gém* (*Platalea leucoroides*) teste zömökebb. Torka sárga, fejről üstök lóg hátrafelé. Hosszú csőrének széles, kanálszerűen lapos a vége. Szeme vérvörös, lábai koromfeketék.

Az üstökös gém vagy selyemgém (*Ardea ralloides*) csak valamicskével nagyobb a törpe gémnél. Egészben sárgás, tejeskávé színű benyomást kelt, de fehér evezőtollaival röptében tiszta fehérnek látszik. Tarkóján foszlott, fehér üstöke van.

SZÁRCSA (*Fulica atra*)

A réce nagyságú, fekete színű szárcsa legközönségesebb vízivadunk. Költöző madár. Jellemző a homlokán levő fehér homloklemez. Lába ujján a bőrszegély karéjos. Enyhe időben már február végén csapatostul érkezik vizeinkre, melyek közül leginkább a vízi növényekkel szegélyezett, víztükrös állóvizeken szeret tartózkodni. Szép számmal található folyóinkon is, különösen ott, ahol a partokon nád és az egyéb vízi növényzet közt alkalmas fészkelő- és búvóhelyet találhat. A mindig terített asztalt kínáló halastavakon különös előszeretettel tanyázik. Hangja mélabús vakkantáshoz hasonló. A dús vízi növényzet, nádas, zsombék védelmében fészkel és innen vezetgeti féltő gonddal füstös színű kicsibéit a nyílt vízre. A tojó április vége felé 7—9, szürkéssárga alapon barnásfekete pontokkal egyenletesen pettyezett tojást tojik. Elég óvatos vadmadár, mely az ember vagy csónak előtt már tisztos távolságra, többnyire lőtávolságon kívül odábbáll. A csónak előtt úszva menekül. Nem szívesen kél szárnyra, inkább úszva vagy vízen szárnyverdesve futva menekül mindenféle veszély előtt és ilyenkor lebukva és hirtelen irányt változtatva sokszor 10—20 méter távolságot is megtesz a víz alatt. Legtöbbször a búvóhelyet kínáló vízi növényzet felé menekül, ahonnan csak a veszély elmúltával úszik ismét elő. Ha megszorítják, nagy robajjal, egyszerre kél szárnyra az egész szárcsatársaság, majd hosszabb-rövidebb ideig tartó repülés után „visszahullanak” a tó csendesebbnek látszó felére. Ismételt felzavarásra magasra „feltornyozik” és ilyenkor lövése igen jó sportot kínál. Kitűnően úszik és bukik. Őszi vonulása szeptember végén kezdődik, fő ideje októberben van. Tápláléka: vízi növények hajtásai, magvai, bogár, békapete, lárva és esetleg csiga. Gazdaságilag közömbös. Húsa jóízű, de érteni kell az elkészítés módját. A szárcsát megnyúzzuk, bőrét, belső részeit eldobjuk. Bőrének kellemetlen illatát a benne felhalmozódott zsír okozza. Húsa pácolva vagy becsinált-levesnek elkészítve a legkényesebb ízlést is kielégíti.

TŰZOK (*Otis tarda*)

Pusztaságaink jellegzetes ősvadja. Európa legnagyobb vadmadara. Idősebb kakasának súlya 14—18 kg, kiterjesztett szárnyai a két métert is meghaladhatják (28. ábra). Állandó vadunk, de a túl szigorú telek előtt — ritkán — melegebb vidékre húzódik. Növényi és rovertápláléka fogyasztásával semmiben sem károsít. Igen óvatos madár — kivált a kakas —, az ember előtt már néhány száz méternyire szárnyra kel. Többneű. A kakas áprilisban, május elején „dörög”, és a tyúk májusban rakja le földbe kapart fészkebe 2—3, mindkét végén egyenlő vastag, barnászöld alapon barna foltokkal tarkázott, öklömnyi tojását. Kotlási ideje négy hét. A csibék ügyesek, gyorsan fejlődnek, 5 hetes korukban már repülősek és őszre elérik

a 8—10 kg-os súlyt. Egykori híres ornitológusunk, *Nagy József* 1861-ben így írt a tűzokról: „A nagy tűzok, a magyar strucc tartása büszke, szeme szép barna, tekintete megható komoly. Tollazatának színe remek, alsó teste világosszürke és fehér, felső teste rozsdabarna, fekete pettyekkel, akár egy kis párdubőrös mente. A kakas álláról tisztességes ősz bajusz lóg lefelé. Valódi komoly, méllázó magyar bácsi. Feláll egy dombra és mozdulatlanul tekint a végtelen pusztába...”

Tűzokállományunk a kultúra fejlődésével egyre csökken és ezért lövése — természetvédelmi érdekből — egész éven át tilos. Az illetékes hatóság indokolt kérelemre kivételesen engedélyezi április hóban kakas lövését.

A dürgés megfigyelése már egymagában is érdekes vadászélmény, amikor pedig a vadásznak lehetősége nyílik 1—1 tűzokkakas lelövésére, végezze azt jól célzott, pontos golyólövessel, a megfelelő távolságról, de söréttel vagy távlövessel ne piszkolja meg vadászterületeink legnagyobb, legértékesebb szárnyas vadját, a trófeás nagyvad megbecsülését érdemlő tűzokot.

HARIS (Crex crex)

A fűrjnél nagyobb, karcsú, felül rozsdás fakó, alul fehéres tollazatú madár. A fűrjhez hasonlóan a réteket, harmatos füvet, nedves kaszálókat, heréseket kedveli. Költöző; május elején érkezik és szeptemberben vonul délnek. A németek „wachtelkönig”-nek, azaz fűrjkirálynak nevezték el, amivel jelezni kívánták, hogy finom pecsenyéje még a fűrjek között is a legkiválóbb. Hangja kellemetlen, állandóan ismételt harsogásszerű krárogás, amit legjellemzőbben a „krá-krá” szótagokkal érzékeltethetünk. Felveve alacsonyan és csak kis távolságra repül. Elég rossz repülő és így sokszor nem is repül fel, hanem a növényzet közt futva, elbújva menekül. Június elején a tojó 7—10, sárgászöldes árnyalatú, májbarnával és violaszínnel pettyezett tojást rak, melyeket 18—20 nap alatt költ ki. Vadászata régebben egybeesett a fogoly vadászatával, ma azonban elég gyérszámú előfordulása miatt nem vadásszák.

SZALONKA FÉLÉK (Scolopacidae)

Titokzatos, részben még fel nem derített élete és vadászatának méltán nagyra becsült örömei miatt legértékesebb szalonkafélénk a hazánkon tavasszal és ősszel átvonuló *erdei szalonka (Scolopax rusticola)*. Nagysága körülbelül öklömnyi; színe felül rozsdabarna, sűrű, sárgás és fekete foltokkal. Alsó teste világosabb. Jellegzetes, 6—8 cm hosszú csőrével szedi ki a talajból a főként gilisztákból álló táplálékát. Szárnya könyökében találjuk a kedves vadászemlék számba menő „ecset”-tollat, faroktővéen pedig a mellévaló kis pihezerű „pamacot”.

Tél végével az erdei szalonkák felkerekednek délen levő téli szállásaikról és nagy magasságban vonulnak északi költőhelyeik felé. Ez a tavaszi vonulás, mely — a tudományos megfigyelések szerint — a tél végével meginduló tengeri légáramlattal, a tavaszi ciklonnal kezdődik. A szalonkák akkor délnyugatról, az Adria felől érkeznek hozzánk és északkeleti irányban vonulnak át hazánkon. Tavaszi vonulásuk — mely valóságos nászút — március

elejétől többnyire április első harmadáig, esetleg közepéig tart, és ez idő alatt van lehetőségünk a szalonkahúzás vadászörömeinek kihasználására.

Európában leggyakrabban a mérsékelt hideg, nem túl száraz talajú középhegységek erdeiben költ. De hazánk magasabb fekvésű erdeiben is költ szórványosan. Fészkelőhelyéül leginkább a ritkások, tisztások, erdőszélek közelségében levő, aljnövényzettel benőtt helyeket választja, ahol azután egy-egy bokor vagy fatönc védelmében, valamilyen kis mélyedésben készit egyszerű fészket. Április végén, május elején ide rakja le a tojó 3—5 vörhenyes árnyalatú, agyagsárga, barna, hamuszínű, foltos tojását. A tojásból 20—22 napi kotlás után kikelő fiatalok 3—4 hét elmúltával már „repülősek”.

Szülőföldjükön csak pár hónapot töltenek a szalonkák és szeptember végén, október elején, amikor északi költőhelyeiken az első hideg szelek süvitenek végig, nekiindulnak délen fekvő téli szállásaik felé. Leginkább az Adria, Földközi-tenger és az Atlanti-óceán szigetein, Spanyolországban és Olaszország déli részein töltik a telet. Őszi vonulásuk szeptembertől novemberig tart

A tavaszi húzás, a vonulás közben erdeinkben hosszabb-rövidebb ideig megpihenő szalonkák mindennapos esti-hajnali nászrepülése, mely alkonyatkor jóval napnyugta után kezdődik és 18—19 óra között, mintegy 30—40 percig tart. Ilyenkor a párját kereső vagy kergető szalonka korrogó, püsszegő hangot hallatva, sebes cikázással vagy lepkeszerű lebegéssel húz keresztül a vágás bokrai vagy a fák koronái fölött, esetleg között, majd a mintegy félórás húzás után ismét leszáll a bokrok, fák sűrűjébe, nappali tartózkodási helyére. A reggeli húzás jóval napkelte előtt, még a hajnali szürkületben kezdődik és az estinél jóval rövidebb ideig, csak mintegy 15—20 percig tart.

Az erdeinkben, vonulásuk közben megpihenő szalonkák leginkább a nedves talajú, vizes részek, csermelyek közelében levő helyeket kedvelik, ahol hosszú csőrükkel a puha földből vagy az avar alól könnyen szerezhetik meg a földben élő lágyabb testű rovarokból, gilisztákból álló táplálékukat. Tavaszi vonulásuk elején a napsütötte, melegebb oldalakon bukkannak először rájuk, míg a hűvösebb részeket csak később keresik fel. Tartózkodási helyeiket gyakran elárulják a puha talajban látható apró lyukak, a szalonka élelemkereső, hosszú csőrének nyomai. Az erdőségekben többnyire az alacsonyabb fekvésű részekben tűnnek fel először, majd fokozatosan gyarapszik számuk a magasabb részekben.

Tavasszal a vonuló szalonka kizárólag csak erdeinkben pihen meg, míg a jóval hosszabbra nyúló őszi vonulás idején a sík vidék apróbb ligeteiben, csendereseiben, nem ritkán a kisebb facsoportokból, sőt a száraz kukoricaszárból is felröptethetünk erdei szalonkát. Míg tavasszal a húzó szalonka korrogó, püsszegő hangot ad, az őszi húzás mindig hangtalan.

Az idevonatkozó gyakorlat és megfigyelések azt igazolják, hogy a márciusi langyos, szemerkélő eső egyszerre nagyobb tömegben hozza meg a szalonkát, míg a hűvös, száraz idő szórványossá teszi a vonulást. A borús, enyhe idő egyébként a szalonkahúzás kihasználásának is kedvez. Ilyenkor lassan, imbolyogva lebeg át a szalonka a bokrok és fák koronái felett, míg a száraz hideg, de főképpen szeles időben sebes cikázással, alacsonyan „csapdos”,

és ilyenkor igen nehéz a lövés az amúgy is bizonytalan esthajnali szürkületben.

Hirtelen időváltozás vagy hóesés idején aránylag kis erdőrészen, bokros tisztáson, néha szinte nem várt számban találunk rájuk. Rövidre kereső, higgadt, engedelmes kutyaival ilyenkor igen jó eredménnyel gyakoroljuk az erdei szalonka „bokrászó” vadászatát is.

Az erdei szalonka nem károsít, a húsa pedig ízletes pecsenye. Húzáson, bokrászva és hajtva vadásszák. Ez utóbbi két vadászási módját azonban feltétlenül mellőzzük ott, ahol az ez idő tájt már erősen vemhes szarvas-
tehenek és őzsuták nyugalmát zavarnók vele.

A *sárszalónkák* tartózkodási helyük és életmódjuk alapján vízivadjaink közé soroljuk. A hazánkban előforduló három faj közül a *kis sárszalónka* (*Gallinago gallinula*) alig nagyobb a búbospacsirtánál. Más neve a szőrsnepf vagy bekasszin. Feje tetején és homlokán 2 világos, hosszanti sáv húzódik. A fejtető közepe egyszínű, feketésbarna. Északon költ; nálunk csak tavaszi, őszi átvonuló vendég. Ilyenkor a vizes, mocsaras helyeken, nedves kaszálókon találhatunk leginkább rá. Nem annyira az iszapos, inkább a vízmenti, nedves, magas füves részeket kedveli. A három sárszalónka közül legjobban ez várja be az embert. Felrebbentve hang nélkül kel és többnyire egyenes vonalban, alacsonyan repül. Első felriasztása után aránylag hamar, felrepülési helyétől kis távolságra újra levágódik, ismételt zavarásra azonban már nagyobb távolságra is elmegy. A kis sárszalónka vadászata igen kellemes szórakozás. Porhanyós húsa ízletes pecsenye. Gyakoriságát tekintve középhelyet foglal el a közép és a nagy sárszalónka között. Ősz derekán indul dél felé.

A rigó nagyságú *közép sárszalónka* (*Gallinago scolopacina*) vagy mórsnepf a három faj közül a leggyakoribb nálunk. Fején három hosszanti, világos sávot visel. Első evezőtollának széles zászlója fehér. Költöző vadmadarunk. Tavasszal, sárszalónkáink közül többnyire a legkorábban, már március közepe táján érkezik, bár egyes megfigyelések szerint a kis sárszalónka olykor megelőzi. Hosszabb-rövidebb itt-tartózkodás után a zöme északi költőhelyére vonul, egy részük azonban — a kis sárszalónkával ellentétben — nálunk költ. A nálunk maradó tojók május—június hóban 4 tojást tojnak védett helyen készített egyszerű fészükben. Kotlási idejük 15—18 nap. A közép sárszalónka leginkább a mocsaras, nedves réteket, zombékokat kedveli, de a vízállotta szántóföldeken is sokszor szép számmal található. Szívesen tartózkodik a lágy iszapban is, ahol bőségesen megtalálja kedvelt táplálékát: apró rovarokat, csigákat. Tavaszi és őszi vonulása közben minden valamirevaló pocsolyát felkeres és ott hosszabb, rövidebb ideig elidőzik. Esős időben a mezőkön is megfordul. Hazánkból szeptember vége felé távozik, de enyhe időben néha még novemberben is itt találjuk. Közép sárszalónkáink zömmel Olaszország mocsaraiban és a balkáni szigeteken telelnek, ahonnan kedvező időben már március derekán visszatérnek. A cickekassz röptű sárszalónka vadászata igen jó lősport. Húsa megfelelőképen elkészítve ugyancsak ízletes.

A gerle nagyságú *nagy sárszalónka* (*Gallinago maior*) vagy más néven duplasnepf alakra és színre is hasonlít az erdei szalonkához, annál csak valamivel kisebb és karcsúbb. Fején 3 hosszanti, világos sáv van; első

28. ábra. DÜGGŐ TŰZOKKAKAS TYŰKOKKAL

evezőtolla barna, legfeljebb annak keskeny zászlója fehér. A kis és közép sárszalonkával ellentétben többnyire egyesével, legfeljebb másodmagával található. Északon fészkel, nálunk csak tavaszi, őszi átvonuló. Sárszalonkáink közül a legkésőbb — csak áprilisban — érkezik hozzánk délről és májusban már tovább is vonul északi költőhelyeire. Ősszel augusztustól októberig látható nálunk. A nálunk előforduló 3 sárszalonka-faj közül a legritkább. Leginkább a nagyobb kiterjedésű legelők szomszédságában levő állattárta, kitaposott, mocsaras helyeket, nádat kedveli, ahol a puha iszapban bőséges táplálékot talál. Az embert is közel bevárja; hang nélkül szárnyra, alacsonyan és egyenesen repül, hamar levágódik. Ismételt felrebbentésekor messzire elmegy. Kedvelt és már kiadósabb pecsényét szolgáltat.

É családba tartoznak a ritkuló számuk miatt védett vadaink közül a szálkialtó, vagy mint nevezik a póling, póli madár, gojzer.

A *nagy póling* (*Numenius arquatus*) fácántyúk nagyságú, de karcsúbb alakja, hosszabb nyaka és hosszú lábai miatt nagyobb mutat. A szalonkák csoportjának legnagyobb hazai faja. Színe egészben vére sárgás, fakóbarnán pettyezett hasi része fehér. Csőre lefelé görbül. Hazánkban márciustól májusig és szeptembertől november közepéig, olykor decemberig láthatjuk. Leggyakoribb az Alföldön és a Dunántúlon. Északi fészkelő, nálunk csak kivételesen költ. Tojója májusban négy zöldessárgás, barna tojást tojik, melyek pirosbarnás, szürke foltokkal tarkázottak. Hangja jellegzetes, messzehangzó „pó-ó-li---pó-ó-li”.

A *kis póling* (*Numenius phaeopus*) külemre, színre és életmódját tekintve teljesen a nagy pólinghoz hasonlít, de sokkal kisebb, alig galamb nagyságú vízimadarunk. A nagy pólinggal ellentétben nagyobb csapatokban szeret repülni.

GALAMB FÉLÉK (*Columbiformes*)

Az *örvös galamb* (*Columba palumbus*) vagy mint sok helyen nevezik, a székács a legnagyobb vadgalambunk. A házi galambnál nagyobb, súlyosabb. Fő színe palaszürke: a szélső szárnyfedőtollak keskeny zászlója fehér. Az öregekre jellegzetes a nyakukon látható félkörös örv. Hazánkban mindenfelé előfordul; legszívesebben — így legnagyobb számban is — a bükkösökben, ligetekben tartózkodik. Költöző madár. Márciusban, de olykor még hamarabb is visszatér Erdeinkbe, ahonnan októberben távozik. Évente kétszer, áprilisban és júniusban költ, amikor a tojó 2 fehér tojást rak, amelyeken 3 hétig ül. Tápláléka főképpen földről szedett magokból áll. Igen óvatos madár, melyet leginkább beszálló fáinál és vízrejáró helyei mellett lehet puskavégre kapni.

A *vadgerle* (*Streptopelia turtur*) a legkisebb vadon élő, egyben legközönségesebb és legismertebb galambfélénk. Egészben barnás színt mutat. Szárnyfedőtollain széles, rozsdás szegést láthatunk, középen fehér színeződéssel. Testének alsó része fehér. Költöző madár; április végétől szeptember végéig van nálunk. Először májusban, majd másodszor június végén költ. Sok gyommagot fogyaszt, de vetés idején a félig eltakart vetőmag felszedésével valamelyest károsít. Gyors repülő, ezért vadászata kiváló lögyakorlat.

A balkáni gerle (*Streptopelia decaocto*), A 20-as évek óta honosodott meg nálunk. Állandó madarunk, a telet is itt tölti. Városok kertes, parkos részein mindenfelé igen gyakori. Hangjáról könnyű megismerni. Gyomirtásával hasznát hajt, melyet a vadgerlééhez hasonló, fentemlített kártétele nem halad meg.

A kék galamb (*Columba oenas*) egész Európában előfordul. Költöző madár, hozzánk korán érkezik. Főszíne hamvaskék, fénylő, a nyakörv bíborszínű. Ritkasága miatt védett.

CSÁSZÁRMADÁR (*Tetrastes bonasia*)

A fogolynál alig nagyobb, erdőlakó szárnyas vadunk a császármadár vagy „mogyorós tyúk”. Vadászatának értéke szerint elsőnek kellett volna megemlíteni, de előfordulása annyira szórványos, hogy a vadászok előtt is többnyire ismeretlen, azonfelül jelenleg természetvédelmi

29. ábra. CSÁSZÁRMADÁR

érdekből az év minden szakában védett. Színe felül vörhenyesbarna, fehéres és barnafeketén pettyezett. Hasán és hullatója körül fehéres a tollazata, közepén barnásfekete, az oldalán vörhenyes pettyezést láthatunk (29. ábra). A kakas színezése sötétebb és határozottabb, míg a tyúk világosabb és elmosódott. A kakas legbiztosabban arról ismerhető fel, hogy a torkán a csőr alatt kb. galambtojás nagyságú és alakú foltban fekete, fehér sávval keresztezett, míg a tyúk torka rozsdássárga. A kakas szeme körül levő piros karika

nagyobb, kormánytollai közül a két középső barnafekete, fehér színeződéssel és 3 harántsávval, míg a tyúkon a tollak fehéres színezésűek és a harántsávok hiányoznak. Tavasszal a kakas és a tyúk tollazata egyaránt halványabb.

Európában leggyakoribb a Szovjetunió erdeiben, de Norvégia hegységein is szép számmal fordul elő. Közép-Európában a síkvidéki erdőkből inkább a magasabb fekvésű vidékekre húzódik, míg Dél-Európának csak a keleti részein tenyészik. Közel szomszédságunkban a Szovjetunió, Csehszlovákia, Románia, Ausztria és Jugoszlávia magasabb fekvésű erdeiben elég gyakori, hazánkban azonban ma már sajnos csak szórványosan fordul elő a Mátra Bükk, Börzsöny, a nyugati határmegyék és a Dunántúl nagy, összefüggő erdősegeiben. Előfordulásuk csökkenését nálunk nem a túlságba vitt vadászat okozta, nem is az időjárás viszontagságai gátolták szaporodásában, hanem inkább a szárnyas és szőrmés ragadozók kártevéseivel magyarázhatjuk ritka császármadárállományunkat. Vadgazdasági és természetvédelmi

érdekeink egyaránt megkívánják, hogy az erősen lecsökkent létszám ismét kellően fészaporodjék.

Dürgése március végén, április elején kezdődik és addig tart, míg a tojó el nem kezdi a kotlást. A tyúk külseje majdnem teljesen egybeolvad a környezettel. Dürgése idején a kakas a fán ülve hallatja szerelmi dalát, majd bóbíthat és toroktollait felborzolva, leeresztett szárnyakkal és legyezőszerűen kifeszített farktollaival fel-alá ugrál tyúkjá előtt. A kakas egy-nejű, de hűségéhez szó fér.

Fészket a tyúk valamilyen bokor védelmében, tuskó vagy szikla tövében, a fű közt egyszerűen a földbe kaparja és pár darab száraz gallyal veszi körül. Ide rakja 8—12, a galambtojásnál valamivel nagyobb, vöröses vagy sárgás alapszínű, barnásan foltos tojását, melyeket három hetes kotlás után költ ki.

A fiatal csibék tápláléka kezdetben főként lágytestű rovarokból és hangejtőből áll. A fiatalok nevelése idején odahúzódik a család, ahol ezekben bőven válogathat. Később azután a keményebb rovarokkal, zöld hajtásokkal, rügyekkel, bogyókkal bővül a fiatalok étrendje és e szerint változik tartózkodási helyük is.

A kakas hívó hangja a vékony, soktagú ti-titi-titi-titi ti-ti titi-titi trillázás, amíg a tyúk hívó hangja mélyebb, lágyabb és kevesebb tagú. Amíg vadászatára lehetőség volt, a „sípra” hívást kedvelték leginkább a vadászok.

A használatos csalsípok, a nyúl, macska vagy lúd felkarcsontjából, esetleg a csirke lábszárcsontjából, néha pléhből készültek. Gyakorlott tanítómester — legjobb, ha ez maga a császármadár! — útmutatásával könnyen elsajátítható a hívó hang. Az eredményes hívás előfeltétele a területnek, illetve a császármadár tartózkodási helyének alapos ismerete. A vadásznak elhelyezkedésénél figyelembe kellett vennie sípjának mintegy 100—120 méterre terjedő hallótávolságát és ügyelnie kellett arra, hogy megfelelő takarásban elhelyezkedve, minél jobb kilátása és zajtalan mozgási lehetősége legyen. Fő a figyelem és a mozdulatlanság! A hívás helyére érve a vadász 5—10 percig csendben ül vagy áll, majd másodpercenyi megszakításokkal sípol 10—12-szer. A sípot célszerű vékony zsinórral a gomblyukba fűznünk, hogy ha esetleg lövésre kerül a sor, a kéz szabad legyen. A császármadár felrepülésekor jellegzetes hangját, vagy közeledő lépéseinek zaját már többnyire előre hallja a vadász. Ilyenkor a puska készenlétben legyen, mert ha csak a megpillantáskor kapjuk vállhoz a fegyvert, úgy e végtelenül óvatos madár a mozgást észrevéve, legtöbbször már a lövést megelőzően kerekelt old. A hívásra berepülő kakas sokszor átrepüli a vadász leshelyét és csak attól távolabb száll le. Ilyen esetben türelmesen hívjunk tovább, míg csak madarunk repülve vagy lábon lövésre nem jön. Bár csalsípval egész nap sikeresen hívhatunk, mégis az idevonatkozó megfigyelések szerint legeredményesebbek a napkeltétől délelőtt 10 óráig terjedő és a délután 14—16^h közötti idő. A hívásra legalkalmasabb a derült, szélmentes idő, különösen ha előzőleg pár napon át esős, szeles volt az időjárás. Ősszel, eső után, míg az aljnövényzet csepergős, lucskos, a kakas nem lábon, hanem repülve jön be a hívásra. Bár a császármadár vadászata a lecsökkent állomány miatt jelenleg egész éven át tilos, azért foglalkozunk vele, hogy legalább elméletben legyünk jártasak a vadászatában, arra az időre, ha majd az állomány kívánt mértékben fészaporodik.

Pulyka nagyságú, tyúkféle madár; hazánkban ma már csaknem teljesen kipusztult. Még a nyugati határrészekben, a Sopron, Szombathely, Szentgotthárdtól nyugatra elterülő hegyekben található szórványosan pár példány belőle; a hazánkat környező országokban azonban helyenként még szép számmal tenyészik. Leginkább a csendes fenyveseket és a bükkal kevert luc- és jegenyefenyő erdőket kedveli.

A kakas színe sötétszürke, szárnyai barnák, farka fekete, fehér tarkázásokkal. Nyaka mentén tollazata ércfényű zöldes. Szeme felett élénkvrös bőrszemöldökök vannak. Csőre erős, kampós, viaszszárga színű, lábujjai végig tollasak. A kakas sötét, helyenként fekete és bronzfényű színével szemben a tyúk alapszíne rozsdavörös, fehér és fekete rajzolatokkal. A tyúk

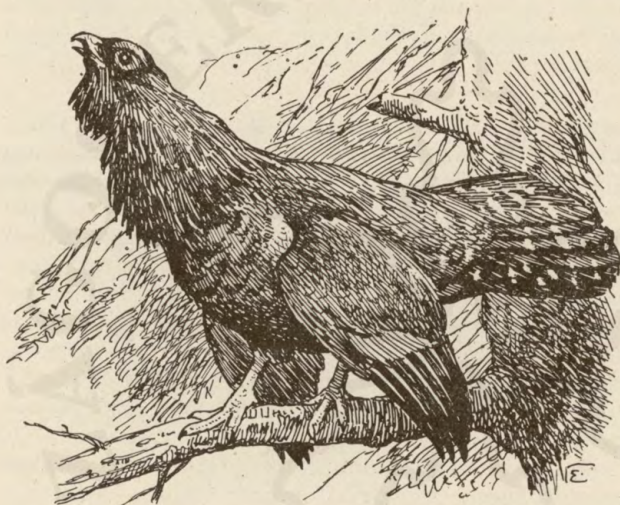
jóval kisebb, igénytelenebb a kakasnál.

Gyakoribb előfordulási helyein nem nagyon válogatós tartózkodási helyben. Pl. Lengyelországban az alacsonyabb vidék mocsaras nyírerdeiben is megtalálható volt, de ma már leginkább csak a magas hegységekben él. Kedvenc tartózkodási helyei a magas-hegységek havasi rétjei alatt elterülő véderdők. Többnyire itt található párzási helyei is.

A párzás (dürgés) ideje áprilistól május elejéig tart. Ekkor „dűrög”

a fajdkakas (30. ábra). A tyúk májusban, a földön rakott kezdetleges fészkeben 8—12 barnás pettyes tojást tojik, melyeket négy hét alatt költ ki. Szépszámu fészekalja ellenére szaporodása mégis igen kedvezőtlen, mert előfordulási helyein igen sok állati kártevő: héja, nyest, nyuszt, róka, vadmacska teszi kétségesse a fészekalj jövőjét. Télen a magas hó és a magashegységekben gyakori hóiharok a véderdő alatti védettebb erdőrégióba szorítják le. Tavasszal fenn dűrög a véderdőben, dürgés után pedig a havasi rétekre jár ki friss füvet legelni. Magvak, friss hajtások és rügyek képezik táplálékának javarészét.

A dürgő fajdkakas vadászata valamikor sokra becsült, életreszóló élményt jelentő vadászesemény számba ment, ma azonban az állomány erősen lecsökkent volta belátható időn belül nem ad lehetőséget a fajdkakas vadászatára.

30. ábra. SIKETFAJDKAKAS

VADGAZDASÁGUNK KÁRTEVŐI

SZŐRMÉS VAD

RÓKA (*Vulpes vulpes*)

Síkon vagy hegyes-dombos vidéken, erdőkben, mezőgazdasági részeken vagy a nádasokban, vizek mellett több-kevesebb számmal mindenütt előforduló legismertebb és legtöbbet emlegetett ragadozónk a róka.

A területekben nemigen válogat; tartózkodási helyeit a táplálékszerzés lehetősége szerint változtatja. Nem riad vissza az emberlakta helyek közvetlen közelségétől sem. Testre kisebb növésű kutyához hasonló, szőre a sárga és vörös között a legkülönbözőbb árnyalatokban váltakozik több-kevesebb fekete színeződéssel. Kormos vállú, sötét színű változata a becsesebb prémű szenes róka néven ismeretes; hosszú, dús szőrű farka külemének egyik jellegzetessége. Látása, hallása és szaglása egyaránt kiváló. Agyafúrt vadunk, mely sokszor próbára teszi a vadász ügyességét.

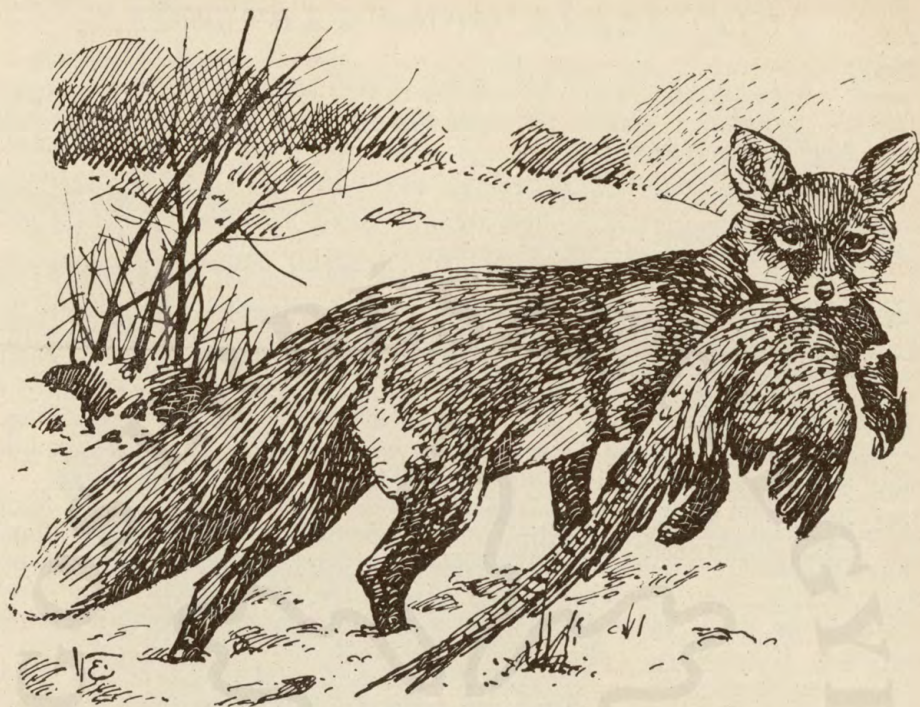
A januárban kezdődő és a tél végéig kihúzódó párzása (koslatása), majd a kölykezés idején gyakran találjuk föld alá készített tanyáján, a kotorékban, ahová különben legfeljebb csak az időjárás viszontagságai elől húzódik be. Szántóföldön, réten, szőlőkben egyaránt rátalálhatunk kotorékára, leginkább azonban az erdők védelmében, sziklás oldalakban vagy vízmosásokban tanyázik. Rőzserakásokban, kórakások között, sőt kazlakba ástott lyukakban is nemegyszer üt tanyát. Télen előszeretettel tartózkodik a nádasokban, mivel az oda húzódó apróvad aránylag könnyű zsákmánya. Tavasz végén, nyáron a mezőgazdasági termények között bújik meg szívesen. A csendereseket, remízeket, lombos sűrűket rendszeresen felkeresi; a legtöbb időt késő ősszel, télen tölti bennük, amikor a földetkről már lekerült a növényzet, és a kopár határ nem nyújt elegendő védelmet. Ilyenkor az átereszekben, hidak aljában, a kopár részeken végighúzódo gazos oldalakon, árkokban ugyancsak szívesen meghúzódik.

A rókaszuka 8 heti vemhesség után kotorékában 4—8, de néha több kölyköt is vet, melyek két hétig vakok, azután azonban igen gyorsan fejlődnek.

A róka jelentős károkat okoz a vadállományban és a baromfiban egyaránt. Nem válogatós. Szívesen fogyasztja a kígyót, békát, bogarat, egeret is; ez utóbbiak pusztításával egérjáráros esztendőben valamit jóvá is tesz súlyos kártevéseiből. Kedvence táplálékát mégiscsak apróvadjaik és főként azok könnyen hozzáférhető szaporulata képezi. A hasznos vadban okozott kártételén kívül helyenként igen jelentősen pusztít a baromfiudvarokban is. Károsítása, főként fiainak nevelése idején emelkedik aggasztó mértékben, tehát éppen akkor, amikor az apróvad még gyámoltalan, zsenge szaporulata a legkönnyebben hozzáférhető zsákmány.

Élelemszerző útjait leginkább éjjel járja (31. ábra), de a csendes zavar-talan területrészekben nappal is elvadászgat. Nyár derekán növendék cseme-téivel gyakran már napnyugta előtt vadászatra indul, melyről sokszor csak reggel tér vissza a kotorékába, nappali pihenőre. Szép, napos időben a róka-fiak a nap különböző szakában is kijönnek hancúrozni a lyuk szája elé. Éjjele-ken át a felcseperedő rókacs család vagy a már önállósult fiatalok leginkább

31. ábra. RÓKA FÁCÁNKAKASSAL

kotorékuk környékén bókászni, a magánosan bolyongó öreg róka azonban estétől reggelig igen nagy területeket bejár. Útja végigvezet a vadászterület jó apróvadas részein, de ellátogat az egérdús, pockos helyekre is.

Télen, főleg havas időben, sokszor már kora délután, de olykor délelőtt is láthatunk az erdőszéli földeken egerésző rókákat. A napsütötte homokos részeken vagy a mélyebb barázdákban télen a síkon is gyakran elsütkérezik. A szántóföldek barázdáin sok helyen szinte állandó útja vezet. Itt hajnalban és alkonyattal is gyakran találkozhatunk az óvatosan, szinte árnyéként osonó vörös frakkossal. Erdeinkben, sokszor a cserkészfutakon sompolyog végig kisebb-nagyobb távolságokat, ahol — ez bevett szokása — előszeretettel ürítkezik. Bár egyes helyeken rendszeresen megfordul, időhöz kötött, biztos váltója nincs.

A feltárt kotorékokban, illetve ezek környékén talált különféle „bűnjelek” cáfolhatatlanul bizonyítják a róka jelentős kártevéseit. A legnagyobb károkat az apróvadas területeken okozza, de az erdőkben sem él büntelenül, mivel a fiatal őzgidák sincsenek tőle biztonságban. Javára írják az egérpusztításokon kívül „szanitéc” szerepét, melyet az erdő-mező egészségőréként tölt be a megsőrétezett, vagy beteg, elaggott, életképtelen vad eltakarításával. De mindez nem sokat von le kártevéseinek súlyából. 1—2 róka valóban

emeli a terület érdekességét, szint ad vadászatainak, de ez az 1—2 róka az állomány érélyes ritkítása mellett is megmarad. Mivel apró- és nagyvadas területeink legtöbbször egyaránt bőven akad róka, és kiveszésüktől még nem kell tartanunk, ezért nem vétünk a természetvédelmi érdekek ellen, de haszonvadunk tenyésztését, valamint a baromfiállomány közérdekű biztonságát nagymértékben erősítjük, ha a vadászterületek rókaállományát érélyesen és rendszeresen apasztjuk.

Vadászatának legeredményesebb módjai: a kotorék vadászat, a hajtás és a les, melyen nyúlás vagy egércincogás utánzásával, illetve az alkalmas helyekre kitett döggel, esetleg „vonszalékkal” csaljuk puskavégre. Számuk igen jó eredménnyel apasztható sztrichnines méregfalattal és csapdával. A róka téli gerezója értékes szőrme, amit szűcsiparunk jól hasznosít.

VADMACSKA (*Felis silvestris*)

Nem túl gyakori, de nem is ritka vadunk ez a fölöttébb óvatos, szinte rejtett életet élő ragadozó, melyet még előfordulási helyein is elég kevés vadász ismer, melyből csak igen kisszámú példány kerül évenként terítékre vagy csapdába. A hajtások terítékein elvélve látható vadmacskák egy része is az alaposabb szemrevételezés után elvadult házimacskának bizonyul. Azonosságának határozott eldöntése azonban nemegyszer meghaladja a vadászat résztvevőinek vadismeretét és csak a későbbiekben állapítható meg biztosan.

A vadmacska hazája főleg Közép- és Dél-Európa. Leggyakoribb a déli és délkeleti részeken. Nálunk a nagyobb erdőségek majd mindegyikében előfordul, ha szórványosan is. Különösen a hegyes, dombos vidéket kedveli, de a síki erdőkben, sőt néhol a folyók árterületeinek fűzeiben vagy a nagy nádasokban is nyomára lelhetünk. Szőrének alapszíne többnyire sötétszürke, azonban világosabb szürke, barnásszürke, vörhenyes vagy fakósárga, elvélve fekete példányok is akadnak. Testének alsó része legtöbbször sárgás, szennyesfehér, sötétebb foltokkal tarkázott. Téli bundája hosszabb, nyári bundája rövidebb szőrökből áll. Külseje leginkább a cirnos házimacskára emlékeztet, és az egyes szín- és alakbeli jellegzetességek ismerete nélkül szinte lehetetlen különbséget tennünk az elvadult házimacska és a vadmacska között.

A kifejlett vadmacska jóval nagyobb házi rokonánál; testhossza 100 — 130 cm, ebből a farkára 35 cm jut. Magassága 35—40 cm, átlagos súlya 7—8 kg, de a jól fejlett kandúr olykor 9 kg-ot is nyom. Jellegzetes, a homlokán kiinduló és fülei között, a feje tetején áthúzódo, 4, kissé hullámos, fekete sáv, melyek közül a közbülsők a fejtető mögött a háton és farkon is végighúzódo szélesebb sávvá egyesülnek. E sávból a hasig nyúló, egyre elmosódottabbá váló harántsávok ágaznak ki. Füleik végén hosszabbak a szőrszálak és ezek a füleket, a hiúzéhoz hasonló, hegyes háromszög alakúvá formálják. Torkán sárgásfehér foltok vannak. A vadmacska szeme mindig sárga. Orra vége világos hússzínű. Feje a házimacskáéval ellentétben széles, szinte összelapítottnak tűnik. Hátsó lábai a házimacskáénál jóval erősebbek. A házimacskának hosszú, vége felé hegyesedő a farka, míg a vadmacskáé végig egyenletes vastagságú, csapott, fekete véggel. Jellegzetes a

32. ábra. VADMACSKA

vadmacska farkának vége felé a 7—9 fekete gyűrű, melyekből a test felé eső pár gyűrű nem éri körül a farkat (32. ábra.).

A vadmacska nyoma házi rokonáéhoz hasonló, de jóval nagyobb. A lopódzkodó állat csapái szélesebben állnak, míg az ügető vagy csak lépegető vadmacska nyomai szinte egyvonalba esnek.

Előfordulási helyein a vadmacska leggyakrabban az öreg fák odvaiban tanyázik, de az elhagyott róka-, borz-, esetleg üreginyúl-kotorékban, sziklarepedésekben vagy a zombék sűrűjében olykor szintén megtelepszik. Állandó tanyáján leginkább csak zimankós, rossz időkben vagy előrehaladottabb terhessége, illetve a szoptatás idején tartózkodik, különben nappal az erdő valamelyik nyugalmas, zavartalan sűrűjében pihen, sütkérezik.

A vadmacska éjjeli állat. Zsákmányszerző útjait napnyugtától napkelteig járja és ilyenkor nap nap után érzékeny károkat okoz a vadállományban. Egértől az őzig, madárporontytól a fácánkakasig mindent pusztít, és bár egérjárásos esztendőkből az egerek számának apasztásával hasznot is hajt, ez a haszontétel elenyészik a vadállományban tett súlyos károk mellett. A macskafélékre jellemző nesztelen járása, kiváló látása, hallása, valamint rugalmas testének acélos izmai segítségével játszi könnyedséggel szerzi meg főként apróvadból és az erdő-mező hasznos madaraiból, illetve fészekaljaiból kikerülő zsákmányát, melyek táplálékának akkora hányadát képezik, hogy a már említett egérfogyasztása, valamint az egyéb rágsálók és menyétfélék közt véghezvitt pusztítása ellenére is a vadmacskát feltétlen vadgazdaságunk veszedelmes kártevői közé kell sorolnunk, melynek üldözése — mivel kipusztulásától ez ideig nem kell tartanunk — feltétlen kívánatos. A leggonoszabban kezelt fácánost is rövid idő alatt tönkre teheti a rászokott vad-

macska, amire már nem egy esetben láthattunk példát. Erdeink egyik értékes szárnyas vadjának, a császármadárnak sajnálatos állománycsökkenése részben ugyancsak a vadmacska rovására írható. A kártevések természetesen nem korlátozódnak csupán az erdőre, hanem a szomszédos apróvadas területekre is kiterjednek, ahol főként a nyúl- és a fogolyállomány sínyli meg a vadmacska garázdálkodását. De nemcsak az apróvadat veszélyezteti a vadmacska. Előfordulási helyein az őzgida és a szarvasborjú sincsenek biztonságban, sőt — amint hiteles adatok bizonyítják — tél idején még nyársas őzbak is szerepel a rókánál nesztelenebb mozgású, fölöttébb óvatos, de igen vakmerő ragadozó prédája között. A magánál nagyobb testű állatot a fáról nyakába ugorva támadja meg. Ilyen esetekben a megrémült áldozat legtöbbször hasztalan keres a futásban menekülést és próbál megszabadulni gyilkos követőtől, mert kérlelhetetlen lovása, nyakát hamarosan átharapva, végez vele.

A vadmacska szívesen visszajár magafogta prédájának friss maradványához, dőghöz azonban csak igen ritkán nyúl. Szükségből megeszi a csigát, rovar, kígyót, békát is. A halat azonban kedveli és a part közelében úszó példányokat éles körmű lábának biztos csapásával teríti le.

A vadmacska magánosan csavargó állat, nem él társas életet. Csak a február — márciusban bekövetkező párzásakor — a pacsmagolás idején — keresik egymás társaságát. Nászuk a házimacskáéhoz hasonlóan, hangos nyávogás közt zajlik le. A házimacskával eredményesen párzik. Kilencheti terhesség után, áprilisban, májusban 3—6 fiat vet, melyek születésük után 3—4 napig vakok. Anyjuk a szoptatási idő letelte után csak rövid ideig marad fiaival. Amikor a fiatalok már egyedül is meg tudják szerezni a mindennapijukat, a család szétszéled, és mindegyik megy a maga útján.

A vadmacska kártevése fiainak nevelése idején éri el tetőfokát. A vadmacska csak a terület tüzetes ellenőrzésével és az ismert kotorékok, faodúk, sűrűk alapos átvizsgálásával lelhető fel. A ragadozók puskavégre csalásának ismert módja az egércincogás vagy a nyúlsírás élethű utánzása. Ez holdvilágos esteiken, éjszakákon, kedvező széljárás mellett néha eredményre vezet. A kora hajnali, alkonyati cserkészetek során elejtett példányokon kívül, legtöbb vadmacska a késő őszi, téli vegyesvadas hajtásokon kerül terítékre, ha a vadászok jól takarva és csendben vannak lőállásaikon. Ilyen esetekben nem ritkaság, hogy a hajtók lármája elől menekülő vadmacska kifut a lőállásokig, gyakoribb eset azonban, hogy a sűrűben vagy a sűrű aljnövényzet közt meglapul, a hajtásból oldalt kicsúszik vagy egy fára felkúszva, annak valamelyik ágvilágához lapul és onnan figyelí kénsárga szemével az alatta elvonuló hajtókat, vadászokat.

Futása nem valami gyors, a közepes tehetségű kutya könnyen beéri. Ilyenkor, ha már nem menekülhet fel valamelyik útjába eső fára, szembefordul a kutyával és a gyengébb kutyát éles körmeivel helyben is hagyja. Az ember elől természetesen menekül, a sebzett vadmacskát azonban ne közeleítsük meg vigyázatlanul, mert könnyen megcsúfolhat. Ilyen esetekben ne sajnáljuk a kegyelemlövést, annál is inkább, mert a vadmacska szőrehullató gereznája még a házimacska köntösével sem vetekszik.

A kotorékban levő vadmacskát az erős, jó kotorékba kiurathatja rejtékéből. Ilyenkor készülünk a gyors lövésre, mert a kotorékot környező sűrűben a vadmacska pillanatok alatt elcsúszik.

A vadmacska vadászatának legcélravezetőbb és legélvezetesebb módja a nyom követése friss havon. Ehhez türelem és jó kutya szükséges. A fák odvában meghúzódó, vagy a kotorékban rejtőző vadmacska kifüstölése is többnyire sikerrel jár. Csapdával a kotorék nyílásánál vagy prédája friss maradványánál próbálkozhatunk eredményesen.

Télen a vadmacska gyakran az emberlakta helyek közelébe húzódik és nemegyszer lakatlan épületben vagy üres góréban, padláson foglal ideiglenes szállást. Ilyenkor azután, ha kártevéseit meg nem gátoljuk, a házi baromfi-állományt is érzékenyen megdézsmálhatja.

A vadmacska 15 évig is élél; kétéves korára fejlődik ki teljesen, de éves korában már ivarérett.

A vadászterületet járva, cserkészeteink és leseink során, valamint a különböző hajtásokon gondoljunk mindig kártevéseire és igyekezzünk puskavégre kapni érdeink legóvatosabb ragadozóját, vadállományunk kegyetlen hóhérait.

GÖRÉNY (*Mustela putorius*)

Apróvadnak, házi baromfinak, egérnek, pocoknak egyaránt kegyetlen hóhéra a tojás rablásával is érzékeny károkat okozó görény. A mezőgazdasági területeken és a ház körül egyaránt gyakori. Kifejlett példányának hossza mintegy 40 cm. Nálunk két faja ismeretes.

Síkon, hegyvidéken, erdőn, mezőn egyaránt előfordul a sötétbarna színű házi görény, mely leginkább az emberlakta helyek közelében tartózkodik. Elvétve távolabb is találkozunk vele, azonban a lakott helyektől messzebb eső részeket inkább csak egérjárásos időkben keresi fel. Zsákmányszerző, vérengző útjait mindig a sötétség leple alatt járja, amikor az elérhető apróvadban, fészekaljakban, vadfiókban és a baromfiketrecekben, az ólban, istállóban, padláson — ahová rendkívül ügyesen beférkőzik — levő házi baromfiban ugyancsak érzékenyen pusztít. Istállók, fészek, garád, góré, padlás, rőzserakás, sűrű bozót, árkok benőtt alja, kazlak védelme egyaránt megfelelnek nappali tanyájául. Itt pihenni ki az éjszakai portyázás fáradalmait. Egérjárásos esztendőkből gyakran nappalra is kintfeledkezik a földeken, ahol ürge- vagy hörcsöglyukakban készít magának átmeneti szállást.

Rokona a mezei- vagy molnárgörény jóval világosabb, szalmasárga alapszínű, hátán sötétebb árnyalattal. Ez leginkább a mezőn erőszakkal kisajátított és méreteire átalakított ürge- és pocoklyukakban él. Emberlakta helyekhez a szérűskerteknél közelebb nem jön. A kevésbé zavart területek védettebb részein olykor mezei vadászataink során is összeakadunk vele. Egérpusztításával ez is hajt hasznát, de az apróvadban — főként annak szaporulatában — okozott kártétele többszörösen meghaladja egérpusztításának hasznát.

Jellemző a görényre az átható szagú, bűzös nedv, melyet veszély esetén farka tövének mirigyeiből fecskendez ki. Mindkét faj gereznáját jól használítja a szűcsipar. A mezei görény szelídített válfaja az üregi nyúl vadászatahoz és a patkányirtáshoz egyaránt igen jó eredménnyel használt krémszínű, tenyésztett vadászgörény.

Mindkét görényfaj februárban, márciusban párzik; nőtényeik 6 hétig vemhesek és 3—7 fiat vetnek.

A görényt lesen (egércincogással csalva leshelyünkhöz) és figyelmes területjárásaink során kaphatjuk leginkább puskavégre; vadászatánál azonban kiadósabb eredménnyel jár a csapdázása.

MENYÉT (*Mustela nivalis*)

Legkarcsúbb, de egyben legvérengzőbb apró ragadozónk. Karcsúsága folytán a legszűkebb egérlyukba is befér. Erdőn, mezőn, sőt az emberlakta helyek közvetlen közelében is előfordul. Sík vidéken gyakoribb, de hegyes, dombos vidékeken sem ritka. A hím hossza 20—22 cm, a nőtény valamivel kisebb. Színe vörösesbarna, torka fehér. Ugyancsak nagy egér-, pocokpusztító és ezért főleg az egérjárásos helyeken gyakori. Egérpusztításával okozott haszontételét azonban jóval meghaladja az apróvadban okozott kártétele, amely főleg fáciános, foglyos területeken igen jelentős. Bűnlistáján nem egy zsenge nyúlfi is szerepel, sőt még a kifejlett nyúlra is határozottan veszedelmes. Élelemszerző utait ez is főleg a sötétség védelmében járja, bár napközben is többet mozog, mint a görény. Napközben előszeretettel húzódik meg a csendesek, sűrűk, gázos árkok, növények, rőzserakások védelmében. Gyakran a földbe ástott, illetve a rácsálóktól elbitorolt lyukakban üt tanyát.

Az apróvadon kívül igen jelentős kárt tesz a baromfiban is. Tavasszal és nyáron egyaránt lehet kölyke; többnyire 5—7 fiat vet. Vérengző természetűe folytán többet öl, mint amennyit elfogyaszt, vakmerősége következtében pedig magánál jóval nagyobb állatokat is megtámad. Ez a két tulajdonsága teszi fölöttébb károsra ezt a karcsú kis vérszívót. Számuk apasztása fontos vadvédelmi érdek és egyúttal érdeke a baromfityénésztésnek is. Leginkább lesből, az egércincogás utánzásával kaphatjuk puskavégre, a legtöbbet azonban csapdázással keríthetünk belőlük kézre. Gereznája nem sokat ér, a fenti kártétel azonban szükségessé teszi erélyes és rendszeres pusztítását.

HERMELIN (*Mustela erminea*)

Minden vadászterületen előfordul, de a menyéttel ellentétben inkább a dombos, hegyes vidéken gyakori. Nagyságra majdnem kétszerese a menyétnek. A kifejlett hím hossza 40 cm-hez közel jár, a nőtény pár cm-rel kisebb. Népies elnevezései: hölgymenyét, nagymenyét. Színe nyáron vörösbarna, télen hófehér. Farkának vége minden évszakban fekete. Nyári szőren fehér torokfoltot látunk. Tavasszal vagy nyáron a nőtény 5—6 fiat vet. Táplálkozása, életmódja a menyéhez hasonló. Kórakás, rőzsecsomó, kukoricakévék alja, elhagyott höröcsöglyukak, gázos sűrűk, csendesek sűrű aljnövényzetű részei mind alkalmas búvóhelyei apróvadunk és a baromfiállomány e vérengző kis hóhérének. Szívesen készít magának búvóhelyet a földre kihordott trágyacsomókban is. Föld alatti szállásának járatai jóval öblösebbek a pocoklyukak nyílásainál, melyekbe azonban veszély esetén szívesen bemenekül. Nappal a hermelin se igen vadászik; az éjszakán kívül inkább hajnalban és alkonyattal mozog, napközben legfeljebb csak

borultas, felhős időkben portyázik. Az egér- és pocokjárásos helyeket ugyan-csak szívesen keresi fel. Jelentős egérpusztításának hasznát felülmúlják az apróvadban és a baromfiállományban okozott kártevései. Egércincogás utánzására elég jól befut. Csapdázása — akárcsak a menyété — igen jó eredménnyel járhat. Téli gereznája értékes.

NYUSZT (*Martes martes*)

A házimacskánál kisebb és jóval karcsúbb, sötétbarna színű, selymes szőrű ragadozónk. Torkán sárga folt látható. Orra és lábai feketék. Farka bozontos, talpai szőrösek. Síkon levő ártéri erdőktől a magashegységek nagyobb erdőségeiig szórványosan majd mindenütt megtalálható. A nyesttel ellentétben, kerüli az emberlakta helyeket. Főként az öreg erdők odvas fáiban tanyázik és esténként innen indul élelemszerző útjára. A nappalt leginkább rejtékén tölti — bár télen olykor nappal is jár-ke-l — és éjjel, illetve a szürkületben járja élelemszerző útjait. Ahol a szálerdőket kivág-ták és odvas fák, tuskók sincsenek, ott a nyuszt nem marad meg. Tápláléka egyenesen állati és növényi. Az apróvad — de főként a fészekaljak és a zsenge szaporulat — pusztításával károsít a vadállományban. Nagyon vérengző állat. A magánál jóval nagyobb állatoknak is nekimegy. Kedvenc csemegéje a mókus, bár az ügyes mókust sokáig kergeti, míg eléri. Ilyenkor a mókus többnyire szerpentin alakban futja körül a fát és a fa tetejétől a töve felé tartva próbál menekülni üldözője elől. A nyuszt óvatos, rejtett életet élő vad, télen azonban, mikor a hótakaró fedi az erdőt, jellemző kettős nyomairól jól felismerhetjük jelenlétét. A gyakorlott vadász könnyen követi a nyuszt nyomát még akkor is, mikor az már fáról fára ugrálva folytatja útját. Ilyenkor azok a kisebb hógöröngyök igazítják útba a vadász, melyeket a nyuszt légi menekülése közben lever az ágakról. Mikor a menekülő nyuszt elért tanyájára — ez télen többnyire odvas fa vagy elhagyott mókusfészek — a vadász további feladata a nyuszt kiugra-tása. Ez úgy történik, hogy fával vagy láncsal — ez utóbbi a vadban fémes hangja miatt félelmet kelt, és ezért igen jól bevált — addig ütö-getjük a fát, míg a nyuszt a folytonos zörgést már nem bírva idegekkel, kiugrik tanyájáról. A vadász ilyenkor többnyire kedvező lövési lehető-séghez jut. Előfordul azonban, hogy a nyuszt nem hajlandó elhagyni búvóhelyét, ilyen esetben ki kell vágni a fát, melyből azután a nyuszt már könnyűszerrel kihajtható.

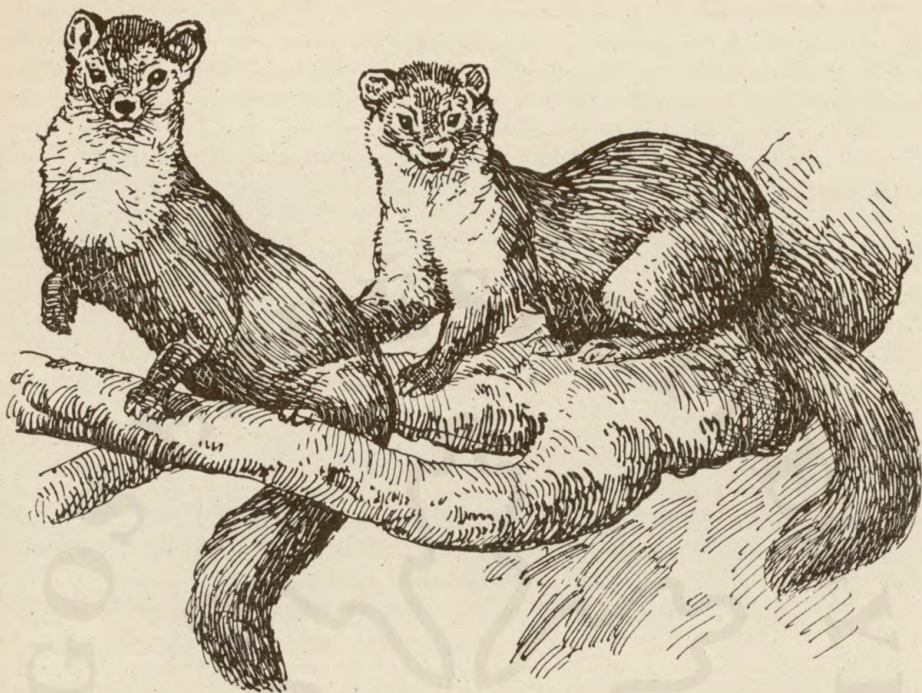
A nyuszt párzási ideje július — augusztus. A nőtény 9 hónapi vem-hesség után áprilisban — májusban 1—4 fiat szül.

Bár a nyuszt jelentős kárt okoz a vadállományban, ritka előfordulása miatt állandóan védett, és így lövése, csapdázása — külön engedély nélkül — egész éven át tilos.

NYEST (*Martes foina*)

Nagyságra a nyusztal egyezik, de szürkésebb színe, villa alakú fehér torokfoltja, hússzínű orra és csupasz talpai különböztetik meg tőle (33. ábra). Többnyire erdőlakó. Táplálkozása, életmódja nagyjában megegyezik

33. ábra. NYUSZT ÉS NYEST

a nyusztéval, de azzal ellentétben gyakran az emberlakta helyek közelébe húzódik. Elhagyott épületek padlásain, görék tetején, üres présházakban, istállókban is elég gyakran tanyázik.

Rendkívül vérengző állat. Vérszomjassága a menyétével vetekszik. Gondolkodás nélkül megtámadja a nála jóval nagyobb állatokat is. Erdei rejtekén — odvas fák, esetleg sziklahasadékok — kívül előszeretettel tanyázik a kertekben és szőlőkben is. Kedveli a gyümölcsöt, ezért gyümölcsérés idején a kertekbe, illetve az erdőn vadon termő gyümölcsfákhoz, bokrokhoz gyakran ellátogat. Zsákmányszerző útjait a nyest is éjjel, illetve az esthajnali szürkület védelmében járja. Nappal legfeljebb a párosodás idején mozog. Párzásának és vemhességének ideje egyezik a nyusztéval. Annyira megszokja az emberlakta helyek közelségét, hogy még a zajos nagyvárosokban — pl. Budapesten — is megtalálható. Magában a budai várban, valamint Rózsadomb, Hűvösvölgy és a Zugliget környékén is több esetben előfordult. A városban nincs lehetőség rá, hogy vadállományukat károsítsa, itt a házi baromfi pusztításával okoz érzékeny károkat. Feltétlen javára írandó, hogy jelentős mennyiségű patkányt is elpusztít. Mivel az emberlakta helyekhez közel, gyakran azok tőszomszédságában él, ezért a házi baromfiban is gyakrabban károsít, mint a nyuszt. Az előfordulási helyén levő romokban, tornyokban, toronyzugokban is szívesen tanyázik.

Nagyon óvatos állat, és annak ellenére, hogy az emberlakta helyek közelségétől nem idegenkedik, mégis nagyon ritkán látni. Vadászata elég nehéz, mivel nincsenek állandó váltói. Holdvilágos estéken, éjjeleken les-vadászata sokszor sikeres, főként, ha a leshely kiválasztásánál figyelembe vesszük a nyest jól ismert mozgási körét. Jó orrú, fogós kutyával rejtekhelyéről is sikeresen kiugraszthatjuk. Úgyes csapdázása igen eredményes. Legkönnyebben kedvenc ételével csalhatjuk csapdába ezt a vérengző kis állatot. Csapdázásánál megbízosabb a vasrostéllyal ellátott ajtajú, zuhanó ládacsapda, melybe családteknek tojást, gyümölcsöt teszünk. Annak ellenére, hogy rendkívül óvatos vad, a ládacsapdába aránylag könnyen és gyorsan belemegy.

Vérengző természete következtében a házi baromfira és a vadállományra egyaránt káros, minthogy azonban előfordulási helyein eléggé megritkult, természetvédelmi érdekből jelenleg egész éven át védelmet élvez. Ez idő szerint csak külön engedéllyel vadászható vagy csapdázható.

NYÉRC (Mustela lutreola)

A vizek környékén él ez a szép, hazánkban ma már csaknem teljesen kipusztult vadfajta. A Mátrában és a Bükkben pár helyen még szórványosan előfordul. Termete a görényhez hasonló, színe a vidráé, orrát mintha tejbe mártották volna, hátának és lábainak színe mindig egyezik. Tápláléka főként hal, béka, rák. Téli gereznája igen értékes. Életmódja, táplálkozása semmiféle kihatással nincs az erdő-, mező- és vadgazdálkodás érdekeire. Életmódja nagyon hasonlít a vidráéhoz, zsákmánya, zsákmányolási módja ugyancsak a vidráéra emlékeztet, azzal a különbséggel, hogy kisszámú előfordulási helyei erdőben, rejtett zavartalan helyek patakjainak és tavainak környékén találhatók. Nagyobb számban él az Északi-, Északkeleti- és Keleti-Kárpátokban, ahol bár nem gyakori, de gyér számban több helyen előfordul. Elejtése, csapdázása természetvédelmi érdekeink figyelembevételével tilos. Értékes gereznáját sokra becsüli a szűcsipar és ezért egyes helyeken az ún. prémesállattenyésztő-telepeken kísérleteznek felszaporításával.

FARKAS (Canis lupus)

A múlt század közepe táján még elég gyakori volt hazánk egyes részein, ma azonban már csak nagy ritkán vált be délről, keletről, vagy északkeletről pár példánya. Az utóbbi 2—3 évtizedben mintegy 6—8 alkalommal vetődött be déli szomszédságunkból hazánkba. Előfordult azonban keleti vagy északkeleti beszivárgásuk is. Meséből ismert óvatossága és vérengző volta valóság. Megesett, hogy egy farkas egyetlen éjszaka tucatnál is több juhot levágott, ha sikerült bejutnia egy-egy karámba. Előfordulási helyein az apró- és nagyvadállományt egyaránt súlyosan veszélyezteti. A magánosan vadászó farkas ugyan a síkságon nem éri utol a menekülő szarvast, de rendkívüli ravaszsága segítségével a farkascapat gyakran szakadékbba vagy sziklaoldalhoz sorítja a menekülő vadat, melynek gyorsasága ilyen esetekben már semmit sem segít a farkasok ravaszságával szemben. Jellemző

34. ábra. FARKAS

a farkasra, hogy ott, ahol üldözik, zsákmányolása után szinte hihetetlen távolságra eltávozik, és így kézrekerítése a legtöbb esetben minden igyekezet ellenére sem vezet eredményre. Többnyire olyankor esik a legtöbb belőlük, amikor nem is gondolunk arra, hogy farkas lehet a hajtásban. A vadász és a farkas találkozása a legtöbb esetben csak véletlen. Elejtésére kölykezésének idején nyílik a legbiztosabb lehetőség, amikor kölykeitől nem távozik messzebbre. A foxikutya nagyságú kis farkaskölyköket anyjuk hangjának élethű utánzásával előcsalhatjuk rejtekhelyükről. Anyjuk vélt hangja azért hat a hajnali órákban nagyobb mértékben a farkaskölykökre, mert az anyafarkas rendszerint ebben az időben viszi fiai részére az élelmet. Érkezését kölykeihez rendszerint már távolabbról üvöltéssel jelzi, és az ismerős hangokra a kölykök minden óvatosságot félretéve iparkodnak anyjuk elé.

A farkas nyoma erős kutyáéhoz hasonló, de annál keskenyebb.

Szaporá állat. Január—február táján párzik, majd háromhavi vemhesség után a farkasszuka a kutyához hasonlóan 3—6 kölyket vet.

Előfordulási helyein csapdával és méreggel irtják, mivel a jóval több vadászörömmel járó fegyveres elejtése — mint fentebb mondtunk — csak ritkán sikerül.

Hazánkban ma már csak mint váltóvad fordul elő nagy ritkán a Bódva völgyében, Szin, Jósvafő, Bódvaszilas környékén Európa legnagyobb testű vadja, a medve. E helyeken valamikor őshonos volt, de teljesen kipusztult. Így tehát a most ott váltóvadként előforduló medvék már telepítésből származnak.

A jól kifejlett medve két méternél is nagyobb és súlya a két és fél mázsát is meghaladja. Nagysága azonban még azonos előfordulási helyein is eléggé változó. Ugyancsak változó bundájának színe is. Ebben a világosbarnától a sötétbarnán át egészen a feketéig ugyanazon a vidéken a legkülönbébb színárnyalatokkal találkozunk. Ritkán világos nyakörvet is láthatunk rajta, ez azonban többnyire a medvebocsoknál fordul elő és a medve kifejlődésével eltűnik.

A medve sokkal jobban kerüli az emberlakta helyeket, mint más ragadozó és csak a zavartalan, nyugodt, emberlakta területektől távol eső erdőségeket kedveli.

A medve mindenevő. Táplálékának nagyobb része ugyan növényi eredetű, de igen szívesen megeszi a húst is. Rendkívül szereti a gyümölcsöt és a mézet, valamint a hangyatojáást. Ha egyszer rákapott a húsrá, akkor lehetőleg mindig hús után jár. Ezért könnyen rácsalható a zavartalan, csendes erdőrészbe kitett dögre. Egyesek úgy vélték, hogy a húst kedvelő medve, az ún. vérmedve külön tájfajta. Ez a feltevés azonban már minden kétséget kizáróan megdőlt. A növényi táplálékot, füvet, de legfőképpen a gyümölcsöt leginkább nyáron kedveli, és ilyenkor csak ott kap rá a húsrá, ahol aránylag könnyen hozzájuthat. Így pl. a magas hegységekben a legelőről elcsavargó háziállatot — juhót, marhát, lovat szokta leütni. Ilyenkor ez a lombozatnak látszó állat súlyát és alakját meghazudtoló gyorsasággal mozog és az egyenetlen, szaggatott hegyi terepen még a jól futó lovat is utoléri. Erejére jellemző, hogy egyetlen csapással eltöri egy marha vagy ló gerincét. Amit leütött zsákmányából nem eszik meg, elföldeli, földdel, gazzal, avarral letakarja és így teszi el magának szűkösebb időkre. Az ilyen elföldelt dögre azután napokig rájár.

Erdős teleken a medve téli álmot alszik. Pihenőhelyét többnyire kidőlt fák gyökérzetének kunyhószerű védelmében készíti el. Fekhelye aránylag kicsi, éppen csak hogy belefér.

Nyáron, június táján párzik. A nőtény medve mintegy 7 hónapig vemhes, majd január—február táján 1—3, de többnyire 2 bocsot vet. A kis bocsok eleinte nagyon gyámoltalan kis állatok, de később gyorsan fejlődnek.

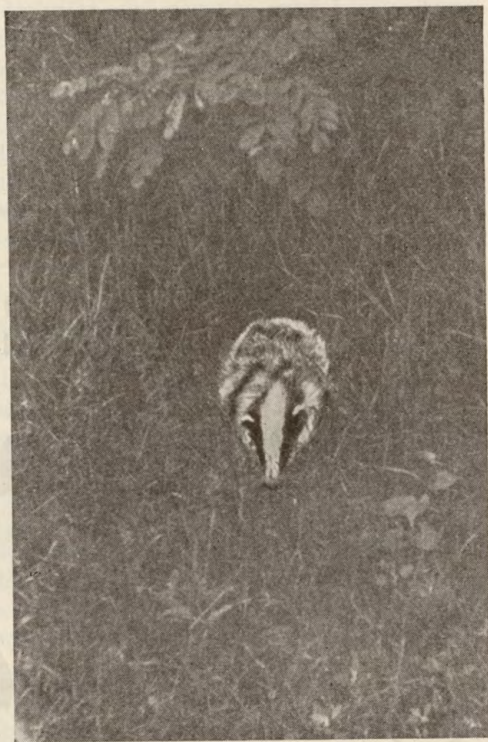
Vadászatának módjai: a les, cserkészés és a hajtás. Ezekre azonban nálunk nem kerülhet sor, mivel a természetvédelmi szempontok figyelembevételével a hozzánk olykor beváltó pár medve vadászata az év minden szakában tilos.

BORZ (*Meles meles*)

A rókánál valamivel nagyobb, zömök testű, rövid lábú, szürke színű vadunk a borz. Jellemző rá fehér fejének fekete csíkozása (35. ábra). Előfordulása a síkon ritkább, a dombos, hegyes vidékek erdeiben, bokros részein azonban elég gyakori. Nappal földbe vajt kotorékában pihen,

ahonnan csak alkonyattal bújik elő és hajnalban ismét tanyájára tér. Azt tanultuk róla, hogy téli álmot alszik. Ez alól azonban elég gyakori a kivétel. Enyhe teleken ugyanis 3—4 napi alvás után 1—2 napra elég gyakran elhagyja rejtekét, majd pár napig ismét kotorekában alszik. Fagyos, zimankós teleken azonban olykor hetekig sem hagyja el kotorekát. Mielőtt téli álmra tér, úgy meghízik, hogy hasa valósággal súrolja a földet. Kövérségére jellemző, hogyha egy ilyen kihízott borzot megszúrunk, zsír fröccsen ki belőle. Laza, homokos talajon, ahol rövid lábai eléggé besülylyednek, a kövér borz hasának húzását is észrevehetjük a puha homokon. Éjszakai állat, mely többnyire csak a késő esti órákban hagyja el kotorekát, főképpen ott, ahol nem érzi magát teljes biztonságban és élelemszerző útját pár óra alatt lejárva, még a sötétség leple alatt visszatér biztonságos búvóhelyére. Előfordul nagy ritkán — ahol a borz tökéletes biztonságban érzi magát — hogy nappalra is kinn feledkezik kotorekából, sőt valamelyik bokor vagy egyéb sűrű takarásában — nem ritkán a nád sűrűjében — a föld felett alussza át a nappalt. Rendkívül óvatos állat. Ha gyanakszik, vagy valami szokatlan dolgot vesz észre, megesik, hogy 3—4 napig sem hagyja el kotorekát.

35. ábra. BORZ

Tápláléka leginkább növényi, de olykor az apróvad még gyámoltalan fiataljaiban és a fácán-, fogolytojásokban is jelentős károkat okoz. A szőlőkben és a mezőgazdasági termelvényekben ugyancsak igen érzékenyen károsít.

Érzékszervei közül a szeme a legrosszabb. A mozdulatlanul álló vadászhoz — ha csak „szelet” nem kap felőle — közvetlen közelre is odamegy a borz. Szaglása már sokkal jobb. Ez és az ugyancsak kifinomult hallása biztosítja védelmét, mivel nehézkes mozgású, ügyetlen lábai nemigen mentenék meg a veszedelemtől.

Párzási ideje július—augusztus. A nőtény 7 hónapos vemhesség után 2—5 kölyket vet.

Kotorekát a mezőgazdasági részekhez közel fekvő erdőszéleken, lehetőleg sűrű fiatalosban vagy a kevésbé zavart rudaserdőkben készíti el. Kotorekához hű és ezt mindig jobban bővíti. Kotorekában a különböző szintekben ásott ún. borzfolyosók valóságos várrendszert alkotnak. A kitűnően és

gyorsan ásó borz sokszor erős munkát ad még a kiváló kotorékebeknek is. A „borzvárba” mindig csak erős és jól begyakorolt kotorékebeket engedjünk be, ha azt akarjuk, hogy kotorékvadászatunk eredményes legyen. Egyes borzfolyosók hosszára a borzkotoréknál látható földtúrás mennyiségéből elég pontosan következtethetünk. A borz csapdázása — óvatos volta miatt — elég nehéz. Még legjobban a tojással és csöves kukoricával ellátott csapdába megy bele, ha azt igen óvatosan, minden áruló jel hátrahagyása nélkül helyezzük el. Kotorékától jó lőtávolságra lesbe állva, eredményesen várhatjuk puskavégre a borzot, mivel útvonalát elég pontosan betartja. Kiásása — ha nagy és elágazó a borzlabirint — bizony elég körülményes. A borz károkozása a kukoricásban és a szőlőkben gyakran elég jelentős. Ez, valamint vadgazdasági kártételei elegendő okul szolgálnak arra, hogy ne hagyjuk túlságosan elszaporodni. A borz gereznája eléggé értékes, így hát elejtésére ez is sarkallja a vadászt. Zsirja kiváló bakancskenő szer, szőréből finom borotvaecsetek készülnek. Kevesen tudják, hogy húsa — különösen a fiatal hízott egyedeké — nagyon ízletes.

VIDRA (*Lutra lutra*)

A vidra élőhelye vízhez kötött. Patakok, folyók, tavak nádasainak mentén él. Megezik azonban, hogy a víztől aránylag távol is összeakadunk vele. Halfarkasnak is nevezik, mivel a halállományban jelentős károkat okoz. A kifejlett vidra hossza 150 cm-t is elér, súlya 10 kg körül van. Az

36. ábra. VIDRA

is, olykor a víztől 8–10 km távolra akadtak vidrára. Ez azonban — bár több példa is volt már rá — elég ritka eset. Főleg az olyan vizeket kedveli, melyeknek partján nádas, bokros, jó búvóhelyeket kínál, fedett részek vannak. A szabályozott vagy köves, kopár part mentén nem szívesen tanyázik.

Lakóhelye többnyire a növényzettel fedett partok alatt levő gyökerek között van. Itt úgy el tud bújni, hogy még a jó kutya is nehezen talál rá.

év minden szakában értékes, tömött bundájának háti része sötét, alsó része szürkésbarna. Ujjai között úszóhártya van (36. ábra). Ez a rövid lábú, szárazföldön aránylag ügyetlennek látszó állat olykor hihetetlen nagy utakat is megtesz. Hegyvidéken pl., amikor egyik pataktól a másikhoz megy át, olykor magas hegyeket is megmászik. De élelemszerzés, vagy más, ki nem derített okból, a sík vidéken

Naponta kb. 1 kg halat fogyaszt, de még szükségletén felül is pusztítja. Előfordul az is, hogy a házi baromfiban károsít. Főként a vízre járó kacskákat, növendéklibát dézsmálja meg, de megesett, hogy a vízparthoz közel eső baromfiólba is betört. Vízben zsákmányolt táplálékát is mindig „száraz” helyen fogyasztja el, ahol eleségének visszamaradt hulladékai — pikkely, halsont stb. — áruelői maradnak. A halállományban okozott kártevéseinek súlyát szórványos előfordulása csökkenti.

Jellegzetes nyomairól könnyen rájövünk jelenlétére. Lábnyomain kívül jellemző még a földet súroló farkának nyoma, az ún. húzás, amit főként könnyű talajon, homokban, porban, de még iszapban vagy sárban is felismerhetünk. Feltűnő, hogy rövid, nem a szárazföldhöz szabott lábai ellenére aránylag gyorsan fut és kitartóan halad.

Bár párzása nincs időhöz kötve — mint azt az év folyamán lelt különböző nagyságú kölykök tanúsítják — fő ideje februárra tehető. A nőtény vidra 9 heti vemhesség után 3—6 fiat szül, leginkább partmenti kotorkékában, melyet többnyire a fákka szegélyezett vízpartokban ás.

Többnyire kóborló életet él, ugyanazon a helyen huzamosabb ideig nemigen tartózkodik. Tartós megtelepülése helyein néhol nagyobb mennyiségű ürülékét találhatjuk a szárazon, mivel többnyire bizonyos megszokott, állandó helyen ürítkezik. Egyébként a szárazon leginkább kemény teleken tartózkodik többet, mikor a víz befagy és felszínén lék nélküli, tömör jégtükror van. Ilyenkor a vidra nem egykönnyen jut megszokott tápláléka után a vízbe, és így a szükség a szárazra kényszeríti.

Eredményes lesvadászatára partra járó helyein — télen főleg a befagyott vizek kisebb jégmentes foltjánál — nyílik megfelelő lehetőség. Párzása idején sokszor megfélekedzik ösztönös óvatosságáról, ilyenkor legvalószínűbb a vidralesek sikere.

PÉZSMAPOCOK (*Fiber zibethicus*)

A vizek partján, nyílt vizek tisztásain járva, olykor összeakadunk a Csehországból hozzánk származott rágesálóval, a pézsmapocokkal. Eredeti hazája Észak-Amerika, az Egyesült Államok északkeleti része, valamint Kanada délkeleti része, a Nagy Tavak vidéke. Európába 1905-ben került, amikor Colloredo-Mansfeld Kanadából hozatott 4 pézsmapocokot és a Prágától délnyugatra fekvő Dobzsis nevű birtokának halastavába telepítette. Cseh földön a pézsmapocok hamarosan elterjedt, majd — 1915-ben a Duna északi partjáról áthúzódva — lassan hozzánk is elkerült ez a hívatlan rágesáló. Eleinte lassan, a 30-as évektől kezdve azonban igen gyorsan terjedt, és ma már igen sok a pézsmás vizünk. Sok vadász összetéveszti a vízipatkánnyal, ezért kissé bővebben foglalkozunk külemével. A pézsmapocok rokona a patkánynak, pocoknak, egernek. Patkány formájú. Orra hegyétől a farka hegyéig 50—54 cm hosszú és ebből a farka 24—26 cm-t tesz ki. Színe a hátán sötét gesztenyebarna, hasán hamvasszürke. Feje a pocokéhoz hasonló, füle alig látszik ki a vastag bundából. Torka világos, pofája barna foltos. Lába barna, körme szaruszürke. Hátsó lábainak ujjai között úszóhártya van. Farka hosszú, oldalt összenyomott, fekete színű és csak kevés, ritkán álló szőrszál van rajta. A pézsmapocok színe nem egységes, mert

előfordulnak sötétebb — ezek gereznája mindig értékesebb — és világosabb színváltozatok is; ritkán fekete, fehér, sötét csíkos példányok is akadnak. Értékes bundájának a bőrhöz legközelebb eső része gyapjas, tömött, és az ebből kiálló fényes, sötét szőrszálak adják meg a bunda szép színét. Legértékesebb a bunda háti része. A pézsmaszagú anyagot kitermelő mirigy az állat hasán, a hátulsó lábak között, az ivarszerv nyílása előtt van. A pézsmaszagot leginkább párosodáskor, izgalmi állapotban vagy vesztély esetén terjeszti.

Életmódja és gazdasági jelentősége a külföldi, valamint az újabb keletű hazai megfigyelésekből világosan megállapítható. A pézsmapocok vízi állat, erre utal uszóhártyája is. Leginkább éjjel, vagy a hajnali, esti szürkületben mutatkozik, de csendes, háborítatlan helyeken olykor nappal is látható. Legszívesebben nagyobb álló vagy lassú folyású vizek mentén tartózkodik. A vízi növényzettel dúsan benőtt partokat különösen kedveli és a mocsaras helyeken ugyancsak otthon van. Táplálékát részben a vízi növényzet zsenge, zöld részei, illetve vastagabb, hosszabb gyökerei, részben pedig különböző vízi rovarok, kagylók, csigák, olykor rákok alkotják. A megtelepülése idején rovására írt halpusztítása az idevonatkozó megfigyelések bizonyossága alapján megdőlt.

Rendkívül óvatos állat és a legkisebb neszre a víz alá bukik. Lakását a partok oldalába fúrja és abba rendszeren két bejáró vezet a víz színe alatt. Mindkét bejáró a partban, többnyire rézsút felfelé vezet és a vízállás szintje felett 60—100 cm-re tágas kamrává bővül. Sokszor a kamra több méternyi távolságra van a parttól, és a hozzá vezető járatok többfelé is elágaznak, esetleg más pézsmapocok járataival is kereszteződnek. Elképzelhető, hogy pocoklakta helyen, ezek a keresztül-kasul futó, 20—30 cm átmérőjű járatok mennyire gyengítik a part, töltés vagy gát szilárdságát, és ennél fogva beláthatatlan méretű szerencsétlenségnek lehetnek előidézői. A pézsmapocok eredeti hazájában, Amerikában sok ilyen szerencsétlenség előfordult már (töltésösszeomlások, gátszakadások, duzzasztók beomlása), melyeknek számos emberélet is áldozatul esett. Életmódja tehát, amint a fentiekből láthattuk, igen káros és így megtelepülése — hacsak nem külön e célra kiválasztott helyen, a megfelelő óvintézkedések mellett történik — értékes prémje ellenére sem kívánatos.

Tengerentúli hazájában a pocok nemesak a fent leírt módon készíti el lakását, hanem ahol arra a part alkalmatlan, ott a víz tisztásán építményszerű kupacot hord össze magának felaprított vízi növényzetből, melynek a víz alatt több bejárata is van. Csehországi megtelepülésének első két esztendejében még épített a pocok kupac alakú lakást, de később felhagyott vele. Hazánkban ez az építkezési módja már nem volt tapasztalható.

A pézsmapocok káros mivoltát erősen súlyosbítja szaporasága is. Márciusban — szép idő esetén korábban is — párzik és 21 napi időközökben háromszor, esetleg többször is fiadzik lakásának tág kamrájában. Fiainak száma 3—12 között változik, átlagosan 6—8 pocokfi van egy-egy fészekaljban. Kedvező életkörülmények között úgy a fiadzások, mint a fészekalj száma gyarapszik. Esetlegesen hirtelen vízállásváltozás vagy más akadály esetén valami parti dudvacsomón vagy rózserakáson fűből és avarból készít magának fészket és itt szüli meg fiait, melyek világrajöttükkor

vakok. A pocokfiak farka oldalt nem lapított, mint a fejlett állatoké és csak a „vízi” életmód folyamán laposodik el fokozatosan.

A pészmapockok számát apasztják a zord telek, amikor a vizek — főleg az állóvizek — teljes lefagyásával életkörülményeik lényegesen rosszabbodnak. Ellensége elsősorban a görény, de a többi szőrmes és szárnyas ragadozó sem veti meg a pészmapockot. Legnagyobb ellenségük azonban mégis a nagy szárazság, amikor életlehetőségük a minimálisra redukálódik.

Vadászata az esti, hajnali és holdvilágos éjszakai leseken vezet jó eredményre, a legnagyobb mennyiséget azonban ügyes csapdaállítással keríthetjük kézre. Gereznája — akárcsak a vidráé — egész évben értékes, és így a kártételei miatt feltétlen kívánatos vadászata és csapdázása még jelentős anyagi haszonnal is jár.

ÜREGI NYÚL (*Oryctolagus cuniculus*)

Minden évszakban időszerű vadászati lehetőséget nyújt előfordulási helyein a Franciaországból telepítés útján hozzánk származott üregi nyúl, vagy — amint helytelenül, de legerterjedtebben nevezik — kinigli. Egyéb elnevezései: „bosnyák nyúl”, „tengeri nyúl”, „patkánynyúl”, „lapin”, „lapi nyúl”, melyek közül a „lapi nyúl” elnevezés is nagyon gyakori. Hazánkba az 1870-es években került és leghamarabb a Dunántúl terjedt el. Gödöllőre 1880-ban 4 darabot (1 kant és 3 nőstényt) telepítettek, és pár évvel később már komoly károkat okozott az ottani erdőgazdálkodásban. Elterjedési köre egyre bővül és ma már hazánkban igen sok helyen megtalálható. Színe általában a mezei nyúlhoz hasonló, de annál szürkébb, a fején, nyakán, mellén s hátán rózsaszínű árnyalattal. Nyakán keskeny, rozsdavörös csík húzódik, mely a lapockák között széles foltban végződik. Tarkója a csík két oldalán fakósárga, testének alsó része világosszürke. A mezei nyúltól leginkább méretei — 2/5-e a mezei nyúlnak — valamint hátsó lábai különböztetik meg. A mezei nyúl hátsó lábai jóval hosszabbak a mellsőknél, míg a kiniglinek valamennyi lába csaknem egyforma. Ez futtában is észrevehetően megkülönbözteti a mezei nyúltól. A kifejlett kinigli súlya meghaladja a 2 kg-ot. A kan többnyire nagyobb és súlyosabb, mint a nőstény. Hossza 40 cm körüli, magassága 15–20 cm (37. ábra).

Tartózkodási helyein a kinigli több kijáratú, olykor méternél is mélyebb föld alatti lakást, „kotorékat” készít magának, mely annál terjedelmesebb és többfelé ágazóbb, minél jobban gyarapodik a család. Mindegyik elágazás végén tágasabb katlan van, melyben vagy a terhesség legvégéig idejében lévő nőstény, vagy egyéb pihenő családtag tartózkodik. A leggyakrabban járt folyosók az állandó használattól kitágultak, de közvetlenül a katlan előtt annyira megszűkülnek a járatok, hogy oda nem hatolhat be róka, kutya vagy más testesebb ellenség. Aránylag kis területen egész telepek találhatók és kotorék kotorék mellett tanúskodik az üregi nyúl egyre számosabb jelenlétéről.

A laza, homokos talaj, szakadékos, dombos, bokros vidék felelnek meg legjobban az üregi nyúl életkörülményeinek, ahol kotorékát — mellső lábaival kikaparva, hátsó lábaival pedig hátrarúgva a földet — bámulatos ügyességgel készíti el. Néha elhagyott róka- vagy borzkotorékokba is be-

37. ábra. ÜREGI NYÚL

hurcolkodik. Erdeinkben főként a száraz, laza talajú fenyveseket kedvelik, ahol kotorékaikat sokszor a fák gyökerei alá ássák, és bizony sok ilyen meglazított alapzatú, aláásott gyökerű — különben egészséges! — fát döntenek ki a szélviharok. A borókásokat ugyancsak kedveli az üregi nyúl, különösen, ha közelében mezőgazdasági termelvények és víz is található. A folyók árterületének buja növényzete sokszor odacsábítja, de az árvizek gyakran meg is tizedelik számukat. Bárhol telepszik meg, talajbontó munkájával jelentős károkat okoz.

Tápláléka nagyjából ugyanaz, mint a mezei nyúlé, azzal a különbséggel, hogy az üregi nyúl sokkal több fafélét összerág, mint mezei rokona. A mezei nyúl csak erős teleken, az ínségtől hajtva tesz kárt a fákban, viszont az üregi nyúl az év minden szakában — még nyáron is! — ugyanúgy lekérgezi a fákat, mint télen. A mezei nyúl pl. a diófát nem bántja, az üregi nyúl azonban ennek is lerágja a kergét. A fiatal akác törzsét éppen úgy lehántja, mint a 15 éves almafát és bodzától kezdve a legnemesebb faféleséig minden fát tönkretesz állandó rácsálásával. Mezőgazdasági kártétele ugyancsak számottevő, és ahol megtelepül, jogosan panaszkodnak a gazdák. Nem válogatós! Répától a gabonáig mindent megdézsmál. Kártevéseit még növeli, hogy telephelyeihez ragaszkodik, onnan messzebbre nemigen kóborol, és így nagyobb tömegben aránylag kis területen garázdálkodva, nagyon szembetűnő és igen érzékeny károkat tesz.

Szaporasága — különös tekintettel kártevéseire — igen aggasztó. Párzásai ideje februártól ősz derekáig tart. A nőtény 30 napi vemhesség után föld alatti járatainak valamelyik tágasabb részén megfelelő helyet készít, melyet a hasáról tépett puha szőrrel bélel ki. Itt szüli meg 4—12 darab kicsinyét, melyek pár napig vakok és az újabb fiadzásig anyjukkal maradnak. A nőtény fiadzás után azonnal újra megtermékenyülhet, és ezzel, valamint a fiatalok gyors ivarérettségével magyarázható az üregi nyúl nagy szaporasága. Hihetetlen szaporaságát Pennant híres természetbúvár számokban is lerögzítette, amikor kiszámította, hogy egy pár szaporulatának mennyisége — ha a nőtény évente hétszer 8 darab nyúlfiat vet — 4 év alatt 1 274 840 darabra tehető. Óvatosabb, ügyesebb és ravaszabb mezei rokonánál, mely nemcsak, hogy nem kereszteződik vele, de többnyire kerüli még az üregiek lakta területet is. Ezzel ellentétben házi-nyulunk könnyen kereszteződik az üregivel, és utódaiban többnyire az üregi nyúl átörökítő hatása érvényesül.

Mező- és erdőgazdaságunk érdekei egyaránt megkívánják, hogy az üregi nyulat minden időben vadásszuk. Ezt általában szívesen teszik a vadászok, tekintettel érdekes és őszinte vadászörömökkal járó vadászatára. Futása nem kitartó. Felugratva gyors ide-oda cikázással menekül, ami miatt igen találóan a négy lábúak sárszalónkájának nevezik. Mikor kotorékja közelében ugratjuk fel, igen gyorsan kell lőnünk, mert pár ugrással eléri menedékét és akkor már üthetjük a nyomát. Lövéséhez — mivel aránylag kis távolságról lőjük — legmegfelelőbb a 12-es sörét. Az eredményes kiniglivadászat pontos lövést kíván, mert ellenkező esetben a szívós üregi nyúl könnyen elviszi a lövést a legközelebbi lyukig, ahol azután már elveszett a vadász számára.

Zimankós, viharos, rossz időben az üregi nyúl többnyire a kotorékában van. Derült, napos időben a kotorék közelében levő, kellő védelmet nyújtó bokros, füves, gazos részeken tartózkodik. A környezettel annyira egybeolvad a színe, hogy a meglapult üregi nyulat a vadász sokszor csak akkor veszi észre, amikor közvetlenül a lába alól pattan ki.

Jól fegyelmezett, rövidre kereső vizslával, hajtó nélkül is kiválóan kiniglizhetünk, igen fontos azonban, hogy kutyánk ne „ugorjon” be a kinigli után, mert ilyen esetben vagy a vadászt gátolja a gyors lövésben, vagy könnyen sörétet kaphat a kutya is. Ha csak magányosan bókászunk egy hajtóval, úgy a hajtó legalább 8—10 lépésre menjen tőlünk és botjával erősen zörgesse meg az útjába eső gazos, bokros, magas füves részeket, mert az üregi nyúl sokszor igen közelre bevár. Több puskával pásztázva a kiniglis részeket, ugyancsak jól elszórakozhatunk. Legszebb azonban a hajtás. Itt a következőkre ügyeljünk: a vadászok ne a meghajtásra kerülő gazos, bokros vagy erdős rész szélére álljanak fel, mert a kinigli csak ritka esetben fut ki ideig, hanem a szélétől legalább 20—30 lépéssel beljebb helyezkedjenek el. A felállási helyhez lőtávra eső kotorékok bejáratait rőzsével, földdel ideiglenesen torlaszoljuk el, hogy a menekülő kiniglik sebezve vagy a lövést megelőzve oda be ne menekülhessenek. Lehetőleg kis részeket hajtassunk egyszerre, mert így biztosabb az eredmény. A hajtósor legyen elég sűrű, mert az üregi nyúl — főként a hajtás vége felé — szeret visszatörni, és ilyenkor bizony a hajtóknak ügyeskedniök kell, hogy

a kis tapsikat mégis a vadász felé irányítsák. Bár az üregi nyúl menekülésének iránya legtöbbször kiszámíthatatlan, mégis leginkább a vadászsor két szélén és a sűrűbb részek közelében levő lőállások a legelőnyösebbek. A lövéssel — különös tekintettel a hajtók és vadásztársaink közelségére — nagyon kell vigyáznunk. Ha a terep túl sűrű, úgy állapodjunk meg abban, hogy mindenki csak bal felé lő, mert így egy oldalra figyelve, könnyebben észrevesszük a menekülő üregi nyulat, mintha figyelmünket kétfelé kellene megosztanunk.

Szokásos a kinigli „lesvadászata” is, amikor a vadászok a késő délután élelem után menő vagy kora hajnalban jóllakottan hazatérő üregi nyulat a lesből iparkodnak puskavégre kapni.

Megemlítjük még a „vadászgörény” vagy „vadászmenyét” segítségével történő kiniglizést is, mely azon alapszik, hogy a kotorékba bocsátott fenti „vadászsegédeink” elől kinigliék hanyatt-homlok menekülnek kifelé, ahol azután megfelelő kilátást biztosító helyre állva, már puskaszóval fogadhatjuk őket. E közkedvelt vadászati mód örömébe az csöppent olykor ürmöt, hogy görényünk vagy menyétünk valamelyik nyúlfiból a kotorékban becsemegézik és utána — mint ki dolgát jól végezte — elalszik a kotorékban; ilyenkor órák hosszat is eltarthat, mire ismét előjön. Ezért e célra jobban megfelel a tacsó.

Vadászunk tehát szorgalmasan az üregi nyulat, mert kártékony életmódjával súlyos teherterele mező- és erdőgazdaságunknak, a vadásznak pedig kiváló szórakozásra és igen hasznos lögyakorlatra nyújt kedvező lehetőséget. Fehér húsa a konyha részére érték. Gereznáját a szőrmeipar jól hasznosítja.

MÓKUS (*Sciurus vulgaris*)

Meg kell emlékeznünk erdeink bozontos farkú, kecses mozgású akrobatájáról, a mókusról is. Ez a szemet gyönyörködtető mozgású, kecses kinézésű erdei rágcslónk veszedelmes tojásrabló, az erdőgazdaságban is károsít, ezért semmiféle érzelmi okból se kíméljük. Mindaddig tehát, míg a mókusállomány csökkenése nem sért természetvédelmi érdeket, mentsük meg szárnyas vadunk és a hasznos énekes madarak fészekaljait a mókus sokak által figyelembe nem vett kártevéseitől azzal, hogy területjárásaink alkalmával nem sajnáljuk a töltényt a mókustól.

SÜN, HÖRCSÖG, ÜRGE

A gyakori előfordulását, közismert sündisznó a mezőgazdaságnak rovarpusztításával némi hasznot hajt. Annál károsabb a hörcsög és az ürge. A vadgazda szemszögéből nézve mindhárom állat igen kártékony, tehát kívánt számapasztásukra feltétlen súlyt kell helyezni.

A sündisznó (*Erinaceus roumanicus*) nappal a bokrok, sűrűk vagy a száraz haraszt rejtekében pihen és éjjel járja élelemszerző útjait. Ilyenkor azután tojásrablásával igen nagy károkat okoz fogoly- és fácánállományunkban. Betanított kutyával megkerestetve, vagy kora hajnali, esti területjárásaink során meglátva, ne kíméljük a sünt, mert ellenkező esetben fácán és fogolyállományunkat éri szinte felmérhetetlen veszteség.

A növényevő hörcsög (*Cricetus cricetus*) és ürge (*Citellus citellus*) ugyancsak veszedelmes tojásrablók, sőt még a párnapos fogoly- és fácáncsibéket is megfognak. Ezért tehát kiöntéssel, törrel, lyukcsapda alkalmazásával ritkítsuk a hörcsögök és ürgék nemkívánatos mértékben felszaporodott számát, amivel egyrészt mezőgazdaságunknak, másrészt vadgazdaságunknak teszünk jelentős szolgálatot.

SZÁRNYAS VAD

SZARKA (*Pica pica*)

Apróvadállományunk egyik legveszélyesebb ellensége a közismert fészekrabló és növendékvad-pusztító szarka. A hasznos énekesek és szárnyas vadjaink fészekalján és növendékein kívül a baromfiudvarokban is jelentős károkat tesz. Fekete-fehér, zománcos fényű tollruhájáról, billegő, hosszú farkáról mindenki felismeri ezt a varjúfélék közé tartozó fészekpusztítót, mely a magasabb hegységek kivételével hazánk egész területén előfordul. Legelterjedtebb a mezőgazdasági művelés alatt álló sík vidéken, ahol főként a fasorok és cserjések közelében igen gyakori. Hegyes, dombos vidéken inkább az alacsony fekvésű völgyekben tartózkodik, a sűrű, szálerdőket nem kedveli. Szívesen tanyázik a fiatalabb állományú erdők széléin, a csendesek, remízek mezőgazdasági részekkel határos sűrűbb szegélyén. A mezőgazdasági művelés alatt álló részekhez, illetve szomszédságukhoz különösképpen ragaszkodik. Régi fészket március közepén kezdi tatarozni és ekkor kezdi építeni — ha erre szükség van — új fészket is. Egyébként fészkelőhelyeinek kiválasztásánál nem válogatós, fa, bokor, vagy ezek híján ritkán még a nádas is egyaránt megfelel igényeinek. Fészekhű madár, előző évi fészkeit előszeretettel használja újra. Szívesen rak fészket a tüskés fákra, tüskés ágakból. A fészek alját agyaggal tapasztja ki, belsejét kibéleli puhára. A fészek feltűnő nagyot mutat, mivel tetővel is befedi. Április végén, májusban 5—6 tojást rak, melyeket 17—18 nap alatt költ ki. Fiataljai 4 hét múlva repülősek. Ahol nagy tömegben van, ott fiainak felnevelése után a nyár folyamán csapatokba verődik. Télen oda húzódik, ahol jobb táplálékot talál. Ezt a tulajdonságát eredményesen hasznosíthatjuk mérgezésénél, amikor is a jól alkalmazott méregfalattal tömeges előfordulási helyein erősen lecsökkenthetjük nemkívánatos számukat. Fiaik nevelése idején a szülők kártevősei még fokozódnak. Igen figyelmes madár. Elejtése fegyverrel sok ügyességet kíván a vadásztól. Ha azonban ismerjük kedvenc beszálló fáit, vagy azokat a helyeket, ahol éjszakai szokott, megfelelő ügyességgel túljárhatunk az eszén. Elég kíváncsi madár, így a nyúlírás vagy egércincogás utánzására is gyakran „beprepül”. A szarkafészeknek tojáostul, kotlóstul, később fiastul való kilövése apróvadas vadászterületen a legfontosabb vadvédelmi feladatok közé tartozik. Télen általában bizalmasabb, behúzódik az emberlakta helyek közelébe, és ilyenkor a puskás embert is jobban bevárja. Egyébként nagyon szemfüles és ha észreveszi a vadászt, lőtávolon kívül elrepül előle. Ahol bőven van belőle — és sajnos, számos ilyen terület akad — ott az apróvad sikeres te-

nyészése lehetetlen. Vadászatuk uhu segítségével a legeredményesebb, de területellenőrzések és vadászatok során sem hanyagolható el a végtelenül káros, igen óvatos fiókapusztítók őszinte vadászörömet okozó elejtése. Irtásuk legegyszerűbb módja a téli és tavaszi foszforszörpös mérgezés.

SZÜRKE VARJÚ (*Corvus corone cornix*)

A szarkával egyértékű kártevő szürke vagy dolmányos varjú tollruhája feketével váltakozó hamuszürke. Kisebb-nagyobb számban az ország minden részén előfordul. Inkább a sík, enyhén dombos vidéket kedveli, míg a magasabb hegyvidékeken csak kisebb számban él. Jellegzetes madara az ártéri erdőknek, de szívesen tartózkodik a szántókkal, kaszálókkal vagy legelőkkel határos szálerdőkben, a dombos hegyvidékek nehezebben járható erdőszélein, valamint a rétségek nagyobb legelői szomszédságában és a folyópartokon, ahol változatos táplálékot talál. Sokszor elvegyül a vetési varjak közt; ilyenkor a vegyes varjútársaságban mindig a szürkék a legéberebbek és esetleges veszély közeledtére ők kelnek szárnyra a leghamarabb.

Bár a szürke varjú vetési rokonánál jóval bizalmatlanabb, gyakran megfordul a város szélén és a nyugalmas parkokban is, ahol magas, sűrűn álló facsoportok vannak. A vetési varjúval ellentétben nem alkot nagyobb csapatokat, útjai inkább egyéniek. Az ember közeledtére többnyire már jóval lőtávolon kívül felkerekednek, és ezért csak elég kevés kerül belőlük puskavégre. Legjobban még a szántóvető embert várják be, akinek jelenlétét már eléggé megszokták és veszélytelenségéről is már ismételtlen meggyőződtek. Az eke után ugyanis nemcsak a vetési varjú jár, hanem a szürke varjú is, mivel szívesen eszi a szántással felszínre vetett rovarokat.

Alkonyattal többnyire állandó „hálófáikra” szállnak, ahol kisebb, különálló bandákban éjszakáznak. Tavasz utóján a fákról irtják a cserebogarat, de szívesen fogyasztják a fákat károsító hernyókat is. Azonban e haszonnak többszörösével károsítanak a hasznos apróvad és madárvilág fészkeljainak (tojás, fiókák), valamint még fejletlen növényeinek pusztításával. A szürke varjak kártételei fiai nevelése idején ölti a legveszélyesebb méreteket, és ezért rendszeres és erélyes irtásukat feltétlen szorgalmaznunk kell. Mivel óvatosságuk folytán megközelítésük csak ritkán sikerül, irtásuk legeredményesebb módja a jól ismert téli, tavaszi foszforszörpös mérgezés és fiasításuk idején a fészkek, illetve a benne levő tojások, fiókák, valamint a fészken ülő vagy abból kirepülő anyamadár elpusztítása.

Február végén, vagy — ha hosszú a tél — március elején kezd párosodni. Nem fészkel telepeken, mint a fekete varjú, de egymástól nem nagy távolságra megtaláljuk a kedvenc költőhelyeiken fészkelő párokat. Egy fán mindig csak egy fészket találunk, amit gallyakból építenek és agyaggal, szőrrel — ahol hozzájuthatnak kőcfélével, ronggyal, papírdarabokkal — bélelnek ki. Az alaposan megépített fészkek aránylag nagy és feltűnő. Gyakori fészkelőhelyei az emberlakta helyektől távolabb eső erdők, melyeknek magasabb fáin páronként elkülönülve fészkel. A megfelelő erdők, facsoportok híján egyedül álló fákra, vagy a nádasokban levő fűzfákra készíti fészket. A vetési varjúnál gyakran észlelt emeletes tömegfészkekkel — amikor egy fán egymás felett több fészket is látunk — a szürke varjak fészkelőhelyein nem találkozunk.

Mint minden varjúféle, a szürke varjú is évente egyszer költ. Március végén, áprilisban 4—6 tojást rak, melyeket 19—20 nap alatt költ ki. Fiai 4—5 hetes korukban kelnek önállóan szárnyra. Helyes a fészkek, illetve fészkekaljak elpusztítása, de előzőleg mindig figyeljük meg lakóját, a kibeszálló anyamadarat, mert a szürke varjú elhagyott régi fészket előszeretettel foglalja el a védelem alatt álló vörös vércse és az erdei fülesbagoly is.

A szürke varjú a fészkelés idejétől fiainak felneveléséig többnyire egyesével jár, majd utána családonként mutatkozik. Nyáron gyakran látjuk a mezőgazdasági művelés alatt álló területeken, ahol elhullott szemet, kalászt keres, vagy a legelőkön, ahol a rovarokat ritkítja. Éles szeme előtt azonban nem marad észrevétlen a növendékvad sem, melynek egyik legkönnyörtelenebb pusztítója. A földek közelében levő fasorokban, erdőszéleken és kisebb erdőfoltokban is szívesen tartózkodik.

Télen a szürke varjak is engednek ösztönös óvatosságukból s közelebb húzódnak az emberlakta helyekhez, be-belátogatnak a községekbe, falvakba is, sőt olykor az éjszakát is a faluszéli fákon töltik. Bizalmatlanságuk csökkenését az ügyes vadász ilyenkor jól kihasználhatja. A szürke varjak irtása a fiókák kikelése után és a fiókák nevelése idején a legkönnyebb. Ilyenkor a fészkek környékéhez van kötve, úgyhogy igen könnyen elpusztíthatók. Egyébként esti beszállóíaihoz is ragaszkodik, s ezt a tulajdonságát hasznosíthatja a vadász.

A könnyebb összehasonlítás céljából itt emlékezünk meg a *vetési varjúról* (*Corvus frugilegus*), mely fekete-szürke rokonával ellentétben, csekély kártételénél jóval több hasznot hajt. Ugyancsak mindenevő, de vadgazdaságunkban a fészkelés és fiókanevelés idejétől eltekintve csak elenyésző kis kárt tesz. Jellemző rá, hogy előszeretettel költ telepeken, ilyenkor egy-egy fán fészkek fészkek mellett, illetve fölött van. Bár tavasszal a fogoly- és fácánfészkekaljakban ez is károsít és az őszi vetésben is okoz némi kárt, rengeteg, a mezőgazdaságra káros rovar elpusztításával sokszorosan jóváteszi kártételét, és ezért részleges kíméletet érdemel.

SZAJKÓ (*Garrulus glandarius*)

Tojásrablásával és fiókapusztításával károsít a világoskékkel és feketével sávozott szárnyfedőtollairól könnyen felismerhető szajkó vagy mátyásmadár. Kimondottan erdőlakó. A hegység, dombvidék és a síkság erdős részein országszerte megtalálható, ahol kisebb és közepes nagyságú lombos-, vagy fenyveserdők vannak. Megtaláljuk a nagy kiterjedésű erdőkben is, azonban ezeket kevésbé szereti, mint a ligetes, mezőgazdaságilag művelt területekkel és tisztásokkal megszakított kisebb erdőket. Legszívesebben tölgyesekben, bükkösökben tartózkodik, de a fenyvesekben is találkozunk vele. Kedveli a sűrű szálerdőt, a dús koronájú szegélyfákat, a bozótos erdőszéleket, a tisztásokat és nyiladékok környékét. Fátlan területeken nem él meg. Fészket többnyire sűrű szálasokban, rudaserdőkben rakja magas fákra. Fészke meglehetősen nagy, jól megalapozott és alaposan kibélelt. Április vége felé 5—7 sárgásfehér alapszínű, fakóbarnás pettyekkel tarkított tojást rak — leginkább a fa közepe táján készített — fészkében. Tojásait mintegy 16—17 nap alatt költi ki; fiai 3—4 hét elmúltával kezdenek repülni.

Tavasszal és nyáron a szajkó nemigen hagyja el az erdőt, de ősztől tél végéig olykor a nyíltabb tájakon, szőlőkben, gyümölcsösökben, sőt néha még a községek kertjeiben is megfordul. Bizalmatlan, óvatos, de lármás, mozgékony madár.

Bár a szajkót könnyebben kapjuk puskavégre, mint a szürke varjút vagy a szarkát, legeredményesebben mégis a fészekaljak megsemmisítésével apaszthatjuk számukat. Tekintettel tojásrabló és fészekpusztító voltára, apróvadás területeken, illetve közelükben fordítsunk kellő gondot a szajkók eredményes számapasztására. Egyesek szerint a húsa — különösen levese — igen ízletes.

H É J A (Accipiter gentilis)

Apróvadnak és baromfiudvaroknak egyaránt rettegett veszedelme az alacsony röptű, kurta, öblös szárnyú szárnyas ragadozónk, a héja vagy galambászhéja. A tojó fácántyúk nagyságú, a hím kisebb (38. ábra). Az öregek színe első rátekintésre feltűnően palaszürke, hasuk kendermagos; a fiatal példányok háta barnás, hasi oldalukon rozsdavörösek, barnásfekete cseppfoltokkal. A cseppfoltokra jellemző, hogy egyes foltok kiszélesedő

tompa „V” alakúak. A fiatalok farka sárgásbarnával sávozott, míg az öregeken az alsó farkfedők fehérek. Szemük élénksárga, lábuk sárgák. Az egész madár igen hasonlít a karvalyhoz, de annál jóval nagyobb. Lekerekített szárnyairól, hosszú farkáról reptében is jól felismerhető. Kóborló természetű ragadozó, mely minden nálánál gyengébb emlőst és madarat megtámad, sőt néha még a nagyobbakra is rácsap. Bátor természetű, kitűnő repülő és nagyságához képest igen vakmerő. Nagyon ügyes, a sűrű erdőben is gyorsan csapongva, biztosan repül. Erős,

38. ábra. HÉJA

jól fejlett lábaival gyorsan és könnyedén ragadja meg a földön futkározó apróvadat, a fán szaladó mókust, a sebesen repülő foglyot vagy fácánt. Kiszemelt áldozatát kitartóan üldözi. Előfordul, hogy a menekülő galamb után az ólba vagy az istállóba is berepül. Leggyakoribb az erdős hegyvidékeken, de az alföldi erdőkben is megtaláljuk. Megtelepszik a Duna menti árterületek erdőségeiben is. Általában egész éven át nálunk van. Magános útjainak leginkább foglászataink alkalmával lehetünk szemtanúi, amikor elég gyakran szembetűnik a tarlok fölött össze-vissza szálldosó, prédára leső, szárnyas rabló. Nemegyszer szokott tépőhelyéről riasztjuk fel, ahol már több toll vagy szőrcsomó tanúskodik súlyos kártevéséről.

Leginkább a hegyvidék bükköseiben és fenyveseiben, de olykor a síki erdőkben is fészkel és tisztán gallyból készített fészket felül zöld növényrészekkel rakja ki. Április második felében 3—4 tyúktojásnyi, egyszínű, zöldesfehér, fénytelen tojást rak, melyeken néha 1—2 elmosódott halvány sárgásfehér folt is mutatkozik. Költési ideje 35—37 nap. A fiatalok mintegy hathetes korukra repülősek.

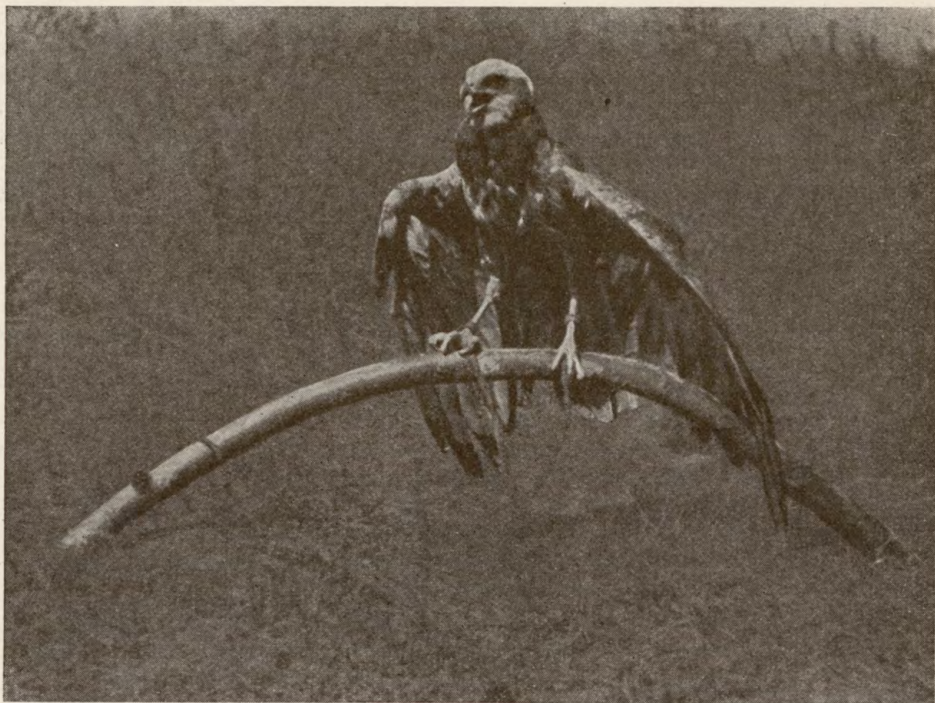
Tavasztól fiai felneveléséig az erdős hegyvidékeket és ezek közeli környékét nemigen hagyja el; nyár végétől tél végéig azonban szerteszét kóborol és ilyenkor a fátlan, sík területeken is gyakran megfordul, sőt a városok, falvak közelébe is ellátogat. Egyes fiatal példányai télre Dél-Európába látogatnak, nagy többségük azonban nálunk marad.

Tápláléka csaknem minden apróvad, mely közelébe kerül. Még a kölyökrökát és a kóbor macskát is elfogja. Zsákmányát többnyire az e célra kiválasztott tépőhelyre viszi és ott fogyasztja el. Karvaly módjára lesi és lopózkodó közelítéssel éri el prédáját. Nem a fák koronájába telepedik, hanem a fatörzs dereka táján, valami elálló ágra ül, ahonnan jó kilátása nyílik. Lopva megközelített, kiszemelt áldozatát gyors rajtaütéssel keríti hatalmába. A fák és bokrok között bujkálva könnyedén repül zsákmányszerző útjain, a falvakban pedig szinte a háztetőhöz simulva suhan végig és biztos „vágással” ragadja el a háztetőkről felrebbentett galambot vagy az udvarban kapirgáló baromfit. A tyúkot is felveszi és zsákmányával továbbáll. Szárnyas társai gyűlölik; a varjak pl. sokszor csapatosan üldözik méltatlankodó lármával. Jelentős károkozása miatt minden lehető módon irtani kell fészek, fészekalja és a fészken ülő anyamadár elpusztításával. Területjárásaink során fegyveres irtásával, valamint a jól bevált fejárcsapdákkal apasszuk nagy igyekezettel számukat, mivel gyakori előfordulási helyeiken apró vadunkban és baromfiállományunkban egyaránt igen érzékenyen károsítanak.

R É T I H É J Á K (Circus)

Alacsonyan szálló, könnyed lepkeröptű, karcsú, hosszú lábú, ragadozó madarak. Repülésük sirályszerű, súlytalan, szinte nem is emlékeztet ragadozó madárra. Jellemző rájuk a hosszú kormánytolluk, melynek segítségével hirtelen irányt tudnak változtatni imbolygó repülésük közben. Ülve csaknem vízszintes a testtartásuk. Hosszú, vékony lábukról, aránylag rövid ujjukról és bagolyszerű fejükről könnyen felismerhetők. Csüdjük hosszú, vékony, karuk hegyes. Megkülönböztetünk barna, kékes, hamvas és fakó réti héját.

39. ábra. BARNA RÉTI HÉJA

A barna réti héja (*Circus aeruginosus*) varjú nagyságú, de nyúltabb, hosszú, keskeny szárnyú, hosszú farkú, hosszú lábú, szárnyas ragadozónk. A hím háta fahéjszínű, hasa vörhenyes, szárnya és farka ezüstösszürke. A tojó egészben sötétebb árnyalatú, hasi oldala barnás (39. ábra). A mocsarak, nádasok, vizek, rétségek, illetve közeli környékük gyakran előforduló szárnyas ragadozója. Erdőkben nem tanyázik. A víztől távolabb fekvő síkon és hegyes vidékeinken csak tavaszi-őszii vonulása idején mutatkozik. Csak enyhe teleken és akkor is igen szórványosan telel nálunk. Ősz elején a zöme délnek indul, ott telelnek és csak március végén, áprilisban érkeznek ismét vissza vizeinkhez.

Fészkrét leginkább a zombékban, nádasban, nádtorzsákra rakja és belül kibéleli nád- és sáslevéllel. Májusban a tojó 4—5, a tyúkénál kisebb, egyszerű, zöldesfehér, belső felületén halványzöld tojást rak, melyeket 33—36 nap alatt költ ki. A fiatalok 5—6 hetes korukra már repülősek.

A barna réti héja a vízi vadnak, valamint a rétség nádas, illetve a környező részek madárvilágának és apróvadjának igen veszedelmes ellensége. Fészekrablásával, a madárfiókák és zsenge növekedékvad pusztításával különösen fiai felnevelésének idején tesz igen érzékeny károkat. Megeszi a pockot, egeret, békát is. Egérpusztításának haszontétele azonban messze mögötte marad károkozásának, tehát eredményes számcsoökkentésük fel-

tétlenül szükséges. Területjárásaink során vagy a nád takarásába rejtőzve szép számmal lőhetünk belőlük.

A kékes réti héja (*Circus cyaneus*) csak téli vendégünk. Októbertől áprilisig van nálunk. Repülése sirályszerű. A hím felső része kék, hamvas-szürke, hasi oldala fehér, esetleg fekete pettyekkel. A tojó jóval sötétebb, barnásfehér, barna csikkel. Az öregek színezete ettől eltérő. Az öreg hímek felső oldala és a fark felső oldala kékes-hamuszürke. Felső farkfedőik fehérek. Mellük, hasuk és gatyájuk tiszta fehér, finom apró pettyezéssel. Az öreg tojó háta barna, szárnyfedői és válltollai fakó sárgásbarnák. Feje vörhenyes vagy sárgásbarna. Begyén és mellén széles, barna, hosszanti foltok, hasán keskenyebb és világosabb lándzsa alakú rajzolatok vannak. Gatyája rozsdássárga, hosszás foltokkal tarkítva. Az ölyvnél jóval kisebb és jóval karcsúbb északi fészkelő; nálunk csak ritkán s igen szórványosan rak fészket. A nádas rétségeken, a vizenyős területek közelében fekvő nagyobb vetéstáblákon, kaszálókon tanyázik, melyek fölött gyakran tűnik szembe, amint lassú szárnycsapásokkal — közbe-közbe egészen alacsonyra ívelve — száll és kutat zsákmány után.

Veszedelemes ellensége szőrmés és szárnyas vadunknak — általában a kisebb emlősöknek és a madaraknak — melyek közül különösképpen a fogolyállományban károsít igen érzékenyen. Az idevonatkozó megfigyelés szerint fogolypusztítása leginkább estefelé, nyugovóra térte előtt gyakori, de napközben sem veti meg a fogolypecsenyét, ha alkalma adódik egy-egy fogolycsapat megdézsmálására.

Erdős vidékeken, hegységeken vagy a víztől távolabb eső síkon csak rövid tavaszi vonulása idején találkozhatunk vele, akárcsak rokonával, a barna réti héjával. Ahol gyakori, érzékenyen károsít az apróvadállományban, tehát — mivel kiveszésétől még nem kell tartanunk — irtsuk fegyverrel, csapdával.

A hamvas réti héja (*Circus pygargus*) galamb nagyságú. Az öreg hím felül sötét hamuszürke. Felső farkfedői fehérek, gerincükön rozsdás hosszcsikkel. Farka alul hamuszürke, vége fehéres. Ugyancsak hamuszürke a torka és a begye is. Gatyája fehér, élénk rozsdavörös, hosszanti csíkokkal. Az öreg tojó hasonlít a kékes réti héja tojójához. Felül barna, hosszanti irányban foltozott, fakóbarna szegélyű fedő- és válltollakkal. Szárnyának felső oldalán szürkés alapon barnásfekete a sávozás, míg a kékes réti héja tojóján világos alapon barnászürke-fehéres. A fiatalok sötétebb, csokoládébarna színezetűek. Csak igen szórványos fészkelőnk; elég ritkán fordul meg területeinken, és így kártétele sem jelentős. Ritka előfordulása miatt természetvédelmi érdekből védett.

A fakó réti héja (*Circus macrourus*) a kékes réti héjánál kisebb. Az öreg hím felül hamuszürke, mellén és oldalain sárga színezéssel. Jól megkülönböztethető a kékes réti héja hímjétől, mert a másodrendű evezőtollainak hegyén nincsen fekete sáv. Felső farkfedői fehérek, sötét harántcsíkozással. Az öreg tojó vörhenyes fátylat visel, tarkófoltja fehéressárga, egybeolvad a szemsávval. Háta kávébarna, a nyak hátulján hosszanti sávozás van. A mell és a has fahéjszínű vagy vöröses, sötét, hosszanti sávokkal. Felső farkfedői fehéresek vagy rótszínűen foltozottak. Ritka előfordulása miatt kártevése nem számottevő.

Öblös szárnyú, hosszúfarkú, erdőlakó szárnyas ragadozónk. Alakra a héja lekicsinyített mása. Felsőteste szürke, az öregeké barnásszürke. Alsóteste kendermagos. A fiatalok általános színezete vöröses, míg az öregek szürkés összbenyomást keltenek. A torok és a begy harántesíkjai kerek vagy szív alakú foltokká szélesednek. A mell és a has harántsávjai barnásszürkék. Jellemző rá a lekerekített szárny, valamint a hosszú kormány- és farktollak. Cingár, de erős lábai zöldessárgák. Tekintete a héjáéhoz hasonlóan vad. Tojója postagalamb nagyságú, de röptében nagyobb mutat. A hím kisebb, alig gerle nagyságú. Leggyakoribb szárnyas ragadozónk, síkon, heggyvidéken egyaránt sűrűn találkozhatunk vele, de leginkább mégis a dombos vidéket kedveli. Szereti a tisztásokkal tarkított, ligetes erdőket, de szívesen fészkel a fenyvesekben is. Az északabbra vonulókat még májusban is láthatjuk. Nálunk költő példányai elég későn, április-májusban fészkelnek. A tojó 4—6 tojást rak. A tojások zöldesfehér alapszínűek, felületük egyharmadát rozsdaszínű, barnaveres foltok és pettyek tarkítják. Tojásait 33—36 nap alatt költi ki és fiait 5—6 hétig neveli.

A fészkelési időben a tisztásokkal vegyes, ligetes erdőket, kisebb erdős részeket, erdőszéleket kedveli. Legszívesebben fenyőfán vagy a fiatalabb fenyők sűrűjében készít gallyakból lapos formájú fészket. Előfordul, hogy szárnyas ragadozó vagy mókus elhagyott fészket tatarozza ki magának és abba telepszik. Fiainak felnevelése után az erdőtől nagyobb távolságokra is elkalandozik és szinte mindenütt megjelenik, ahol legalább elszórtan fák és bokrok találhatók. A kisebb-nagyobb ligetekben, szőlőkben, gyümölcsösökben egyaránt megfordul; télire igen gyakran belátogat az emberlakta helyek közvetlen közelébe is. Egész éven át kitart nálunk.

Apróvadunk — de főként a szárnyas vad — kegyetlen hóhéra. A hasznos éneklő madarakat és a verebeket, valamint a háztáji baromfi apraját ugyancsak tizedeli ez a cingár lábú, de erős karmú szárnyas rabló. Órák hosszát is elül mozdulatlanul egy-egy kiemelkedő tárgyon, úgy lesi, kémleli, hol akad elérhető zsákmány. Leginkább a csapatokban járó madarak — így pl. a foglyok — vonzák, melyeket sokszor alacsonyan, a földhöz közel repülve lep meg, vagy magasabbra szállva szárnyát testéhez kapja, s nehéz ólomsúlyként felülről csapódik a kiszemelt áldozatra. Ritka eset, hogy elvéti a „vágást”, legtöbbször röptében kapja el áldozatát, melyet erős karmával nyakon ragad és pillanatok alatt végez vele. Zsákmányával azután hamarosan leszáll és azt a földön, bokor tövében vagy valamilyen hantra telepedve nyomban el is fogyasztja.

Gyakori előfordulása miatt kártétele számottevő. Eredményes ritkítása — főként apróvadás területen — igen fontos vadvédelmi feladat. Rendszeres területjárásaink alkalmával gyakran kaphatjuk puszkavégre. Baromfiállományunk és apróvadunk érdekében lőjünk belőle minél többet.

KÁNYÁK (*Milvus*)

Imbolygó, lenge repülésükről és homorúan szegélyezett farokvégükről könnyen felismerhetjük a gyakrabban előforduló barna és a jóval ritkább vörös kányát. Sötét színűek. Jellemző rájuk, hogy nagyon hosszú ideig mozdulatlanul, kiterjesztett szárnyakkal keringenek. Szárnyuk az ölyvektől

eltérően behajlított és hosszúnak látszik. Farkuk vége homorúan kiképzett. A testükhöz képest aránytalanul gyenge a lábuk. Szemük világos. A vörös kányára jellemző a fecskeszerűen kiképzett villás farokvég. A barna kánya farokvége is homorú, de nem villás, mint a vörös kányáé.

A barna kánya (*Milvus migrans*) szárnyai sötétbarnák, majdnem feketét mutatnak. Ölyv nagyságú szárnyas ragadozónk (40. ábra). Feje szürke. Míg vörös rokona inkább a hegyvidéket kedveli, ez jobban a vízhez ragaszkodik és a ligetes ártéri erdőkben otthonos. Szereti a gémtelepeket, mivel közelükben

bőven talál halmaradékot. A víztől távolabb eső síkságokon és a magasabb hegyvidéken csak vonulásakor láthatjuk. Március végén, április elején érkezik hozzánk és augusztus közepén, szeptemberben megy el. Vonuló madár, téli szállása Afrika. A vízparti vagy vízhez közel eső erdők fáin fészkel. Tojója április derekán 2—3 fehér vagy sárgásfehér alapon gesztenyebarna és rozsdaszínű, szürkéslila foltos vagy vonalkás tojást rak, melyeket 4 hét alatt költ ki. Fiait mintegy 50 napig neveli.

Megfogja a gyíkot, békát, sáska-, tücsök- és szöcskeféléket, de — és ezért kell számukat apasztanunk — a szárnyas és szörmés apróvadban, tojásban, pelyhes fiókában, növényevővadban, valamint a halállományban és a házi-baromfiban ugyancsak jelentősen károsít. Laza csapatokban néha nagyobb számban is összeverődnek. Gyakori előfordulása súlyosbítja az apróvadban és a baromfiállományban okozott kártételét, ezért nem érdemel kíméletet és ahol érzük, löjük.

A vörös kányát (*Milvus milvus*) nagyobb termete, vörhenyes színe, majdnem fehér feje és farkának kifejezetten villás alakulása alapján könnyen megkülönböztethetjük barna rokonától és — mivel tartózkodási helyük is eltérő — könnyen felismerhetjük. Korán, enyhe télen még februárban érke-

zik és szeptemberig marad, de enyhe ősszel decemberig is kitart nálunk. Olykor áttelelő példányokat is észlelhetünk. Április végén, május elején a tojó 2–3 tojást rak; költési ideje és fiókanevelési ideje a barna kányáéval egyezik.

Nagy fészekrabló, ellopja a madarak fiókáit és felszedi az apró emlősöket. Szintén rámegey a dögre, de ha teheti, ellopja a héja, vándorsólyom vagy a halászsas zsákmányát is. Ritka előfordulása következtében kártételei mégsem súlyosak, és ezért természetvédelmi érdekből állandóan védett.

V É R C S É K

A vörös vércse (*Falco tinnunculus*) a legelterjedtebb ragadozó madarunk. Galamb nagyságú, de hosszú, hegyes szárny- és farktollai miatt nagyobb mutat. Röptében könnyen felismerhetjük hosszú farkáról. Az öreg hím fejének teteje, a nyaka hátul és oldalt hamvasszürke, a tollgerinceken fekete.

Homloka, torka, szemsávja és fültájéka sárgásfehér. Háta rozsdaszínű, fekete szár- és cseppfoltokkal. Farka felül hamvasszürke, fehér harantsávval. Barkója és szeme alatti foltja szürke. Az öreg tojó barnás árnyalatú, fakóvörös. Feje hosszanti irányban barnán foltozott. Farkán felül is jól látható a sűrű harantesíkok széles, barnásfekete végszalagja is. Torka és alsó farkfedői sárgásfehérek, hosszanti fekete pontozással (41. ábra).

Szereti a síkságot, de hegy-ségekben is megtaláljuk. Kedveli a fásorokat, kisebb erdőfoltokat, az erdőszéleket és a városok kimagasló épületeinek tornyait. Áttelelő példányai főleg öreg hímek. Április végén,

május elején leginkább fásorok vagy ligetes erdők fáin fészkel. A tojó 4–6 tojáson 4 hétig ül, a fiatalok 30 nap múlva repülnek. A fiatalok és a tojók októberben indulnak dél felé, afrikai téli szállásukra.

Tápláléka az apró rágcsálókból kerül ki, de pusztítja a tücsköket és nagyobb bogarakat is. Repülő bogarakat vagy madarat ritkán fog. Zsákmányát a levegőben csaknem egyhelyben lebegve „szítálva” lesi. Bár egy-egy példánya rákap a párnapos fogoly- és fácáncsibékre, az egerek és káros rovarok tömeges pusztításával jelentős hasznot hajt, ezért állandóan védett.

A kék vércse (*Falco vespertinus*) gerle nagyságú, a vörös vércsénél kisebb ragadozó madarunk. Farka is rövidebb. Hímje palaszürke. Hasa, gatyája és az alsó farkfedői téglaveresek. A tojó kékesebb árnyalatú, a feje sárgás, homloka fehéres. Farka sávozás nélküli és alul-felül kékesfekete. A téglavörös

41. ábra. VÖRÖS VÉRCSE (HÍM ÉS NÖSTÉNY)

mellen és hason feketés csíkozást látunk. Háta kékesszürke, barnásfekete harántsávokkal. Evezői sötétszürkék, belső felükön fehér alapon keresztben sávozottak. Az alsó szárnyfedők rozsdaszínűek. Csőrének viaszhátyája és lábai vörösek.

A síkságot kedveli. Igen hasznos rovarpusztítónk, a békát és egeret is megfogja. Aránylag későn, április 20 körül érkezik hozzánk. Ritkán kisebb csapatokban is láthatók. Májusban fészkel; tojásainak száma 4—6. Kotlási ideje 26—28 nap. A fiatalok 4 hét alatt repülősek. Augusztusban már megkezdik az elvonulást és szeptemberben már afrikai téli szállásukhoz érnek. A kék vércse zsákmányát a vörös vércséhez hasonlóan többnyire ugyancsak „szítálva” vagy „függögetve” lesi. Igen hasznos madár, és ezért állandóan védett.

ÖLYVEK (*Buteonidae*)

Jellemző rájuk a zömök, tömzsinek tetsző test, laza tollazat, behúzott nyak, úgyhogy fejük valósággal beleolvad a testükbe. Behúzott nyakkal, lomhán repülnek. Szárnymozgásuk és szárnyütemük varjúszerű. Jellemző még rájuk a széles szárny és az aránylag rövid, röptükben szétterjesztett farok.

Az egerész ölyv (*Buteo buteo*) fácán nagyságú, széles, lekerekített farkú és széles szárnyú ragadozónk (42. ábra.) Felső oldala sötétbarna vagy barnásszürke. A barna szín különböző árnyalataiban fordul elő. Hasa fehérrel, sárgával tarkázott, világos barna. Csüdje félig gatyás. Vállá és felső szárnyának fedőtolla barnás, szürkével szegélyezett. Alsó oldala szennyeszínű, sárgásfehér alapszínén a begy táján és a toroknál hosszanti, a mellen és hason barnásfekete harántsávokból rajzolatot látunk. Combjai, gatyája barnák vagy harántcsíkosak. A fiataloké cseppfoltosan hosszanti csíkozású. Farka felül szürkésbarna, 8—12 harántsávval. Melle sötétbarna vagy barnás-sárga. A testükhöz képest aránylag gyenge lábaik sárgák. Röptük lomha. Gyenge testalkatuk következtében erősebb madarakat vagy emlősöket nem tudnak megfogni.

42. ábra. EGERÉSZ ÖLYV

Hegyvidéki és síki erdeink leggyakoribb szárnyas ragadozója. Április-májusban fészkel a nagyobb kiterjedésű erdőkben. Tojásainak száma 4–5; kotlási ideje 28 nap. A fiatalok hathetes korukban repülnek. Február végén, márciusban érkezik és szeptemberben vonul el. A melegebb, déli részeken telel.

Táplálékának legnagyobb része a mezőgazdaságra káros apró emlősökből: egerből, pocokból áll. Nem veti meg a nagyobb bogarakat, hernyót, szöcskét, csigát sem. Ezért — bár olykor az apróvadban is kárt tesz — védelmet érdemel.

A gatyás ölyv (*Buteo lagopus*) valamivel nagyobb az előbbinél. Csüdje végig gatyás, de hátul ujjnyi szélességben csupasz. Fehér farkának végén egy széles vagy egy széles és több keskeny, fekete harántszalag látható. Színezete egyébként nagyon változó, mint az ölyveké általában. Vannak egészen világos, kevésbé foltosak, de vannak kormosfekete tollú és sűrű harántpontosú, sötétebb tollruhájú egyedek is. Feje világos alapszínen sötétbarna vagy fekete színnel hosszanti csíkozású. Háta barna, evezői sötétbarnák. A mell eleje fehér, barnásfekete pettyekkel pontozott. Északi fészkelő. Nálunk csak téli vendég. Október végén érkezik és legfeljebb márciusig marad nálunk.

Főleg a mezőgazdaságban kártevő rágesálókkal táplálkozik. Ezért állandóan védett, jóllehet vadállományunkban többet károsít, mint az egerész ölyv.

A darázsölyvre (*Pernis apivorus*) jellemzők a csőr végén levő apró, kemény, pikkelyszerű tollacsákák, valamint a keskeny, erős csőr és a többnyire mákkék fej. Az öregek háta barna, az evezők felső zászlói fehéresek, 2–3 sötétebb harántszalaggal. Farkuk felső oldala barna, 3 széles fekete harántszalaggal. Alsó farkfedői a has színéhez és rajzolatához hasonlóak. A síkságon és a kisebb hegyek környékén fordul elő leggyakrabban. Szereti a ligetes erdőket és a homokos talajt, ahonnan könnyen kikaparhatja a földben fészkelő darázsakat. Megeszi a békát, gyíkot, egeret, ritkábban a madárfiókákat és a tojást is. Vonuló madár. Április végén érkezik és októberig marad nálunk. Mezőgazdasági haszontétele és amúgy is eléggé ritka előfordulása miatt állandóan védett.

A kígyász ölyvre (*Circaetus gallicus*) jellemzők óriási sárga szemei.

Hazánkban a darázsölyv, de még inkább a kígyász ölyv csak igen szóróványosan fordulnak elő — szinte természeti ritkaságok.

S Ó L Y M O K (*Falconidae*)

A sólymokat valamennyi szárnyas ragadozónktól megkülönbözteti a csőr hegye mögötti fogszerű képződmény, mely alatt az alsó csőrkván annak megfelelő bemélyedés van. Nagy, sötétbarna szemük is jellegzetes. Hegyes, keskeny fecskeszárnyuk és szorosan egymáshoz illő tollú „bot” farkuk ugyan csak jellegzetes. Behúzott nyakkal, merőlegesen kiegyenesedve, derékszög alakban ülnek. Igen gyors röptűek; röptükben erősen és gyorsan vernek. Szárnyverésük üteme a vadkacsához hasonló. Csüdjük és ujjaiak feltűnő hosszúak. Hazánkban a következő fajtákkal találkozunk:

A vándorsólyom (*Falco peregrinus*) galambnál nagyobb, ritka fészkelője sziklás hegyeinknek. A hím és a tojó színben nem, de méretben nagyon

különböznek. A hím jóval kisebb. Az öreg példányok fejeteteje, nyakszirje és pofája szürkésfekete. Háta palaszürke kékes árnyalattal és sötétszürkés barna harántsávozással. Torka és begytájéka sárgásfehér vagy rozsdás árnyalatú fehér. Mellükön apró kerek pontok, majd lejjebb szívalakhoz hasonló fekete pettyezés van. A hastájon és az oldalakon a pettyezés harántsávvá olvad össze, úgy, hogy a begy és a mell, valamint a hasi részeket a világos alapszínen sötétszürke harántsávok tarkítják. Pofaszakálluk a fej két oldalán feltűnő (43. ábra). A fiatalokra jellemző a kávébarna színeződés.

Jellemző a vándorsólyomra a rövid csüd, az erős ujj és a sarló alakú, jól fejlett karom. Hegyes szárnyuk, rövid kormány-, illetve farktollaik jól megkülönböztethető ismertetőjelek. Csőrük viaszhárttyája és lábuk citromsárga. Áprilisban a tojó 3–4 tojást rak; a költési idő 28–29 nap; a fiatalok 5–6 hét múlva röpképesek.

Zsákmányuk jórészt a madárvilágból kerül ki. Prédájukat biztosan, gyors mozdulattal fogják meg. Nemcsak az apró énekeseket, de még a kitűnően repülő sarlós fecskét is biztosan fogják el. Nem menekül előlük a gyorsröptű csörgőréce sem. Vakmerőségükre jellemző, hogy a náluk jóval nagyobb vadlibát is zsákmányul ejtik. A fiatalok szeptember végén vonulnak afrikai telelőikre; tavaszi vonulásuk április elejéig tart. Az öregek jelentős része hazánkban is áttelel.

A kerecsensólyom vagy rárósólyom (*Falco cherrug*) az előbbinél izmosabb, majdnem olyv nagyságú, de annál karcsúbb és kevésbé laza tollazatú ragadozónk. Jellemző rá az egyenes, keskeny szárny és a hosszú fark (44. ábra). Színe felül sötétbarna, háta fakó földbarna, rozsdásfehérrel szegélyezett. A has oldala sárgásfehér alapon széles, cseppalakban pontozott. Farkán bab alakú, sárgás folt látható. A torka fehér, mellén kisebb, a hasán szélesebb pontok vannak. Az alsó farokfedők szennyes fehérek. Lábának viaszhárttyája és a szem körüli bőrréteg világoskék. Ez később az öreg példányokon szürke, majd sárgásszürke lesz. A kerecsensólyom röpülése hasonlít a vércséhez.

Tápláléka főleg kis rágcsálókból áll. Nagyon kedveli az ürgét és a hörcsögöt, de elfogja a repülő madarakat a verébtől a vadkacsáig. Míg a vándorsólyom inkább a levegőben vág áldozatára, a kerecsensólyom jobbra

a földön zsákmányol. Igen ritka fészkelőnk. Márciusban rakott 4 tojásán a tojó 4 hétig ül; a fiatalok 6 hét múlva röpködnek.

A kabusólyom (*Falco subbuteo*) a vándorsólyomkicsinyített mása. A véresénél alig nagyobb szárnyas ragadozó. Jellemző rá fekete tarkója és a fej két oldalán futó erős pofaszakáll. A vándorsólyomnál és a kerecsensólyomnál jóval gyakoribb fészkelőnk. Későn — májusban, júniusban — fészkel. A tojó 4 tojását 4 hét alatt költi ki. Röpte gyors, a fecskét is elfogja. Főképpen apró madarakat és rovarokat eszik. Télen elvonul tőlünk déli telelőhelyeire.

A törpe sólyom (*Falco merillus*) tojója balkáni gerle nagyságú, hímje valamivel kisebb. Az öreg hímek színe világos palaszürke. A fiataloké és a tojóké sötétbarna. Hasi oldalukon fehér és barna a színeződés, hosszanti barnás pettyekkel. Lába és csőre, valamint a szem körüli bőrfelület sárga. Zsákmánya apróbb madaraktól, főleg verebekből kerül ki, melyeket vilámgyors vágással fog el. Északi fészkelő; nálunk csak téli vendég. Tavasz kezdetén felvonul északi költőhelyeire.

† Bár apróvadunkban a sólymok károsítanak, mégis ritka előfordulásuk miatt állandóan védettek.

HOLLÓ (*Corvus corax*)

A varjúfélék e majdnem ölyv nagyságú, koromfekete legnagyobbika már lassan „fehér holló” ritkaságúvá válik. Elvértve még a Nagyszőlősi-földön fordul elő. Jellemző rá, hogy párjához egy életen át ragaszkodik. Párzása januárban van, és minden párnak megvan az élőhelye. Érdekes tulajdonsága az is, hogy fészket évtizedeken keresztül megtartja. Főleg dögevő. Vadgazdaságunkra közömbös. Ritka előfordulása miatt természetvédelmi okokból állandóan védett.

A fészekráló csóka elterjedése hazánkban igen egyenlőtlen. Egyes helyeken tömegesen él, míg máshol legfeljebb csak ősszel vagy télen, amikor a szükség kóborlásra készteti — mutatkozik. Változó megoszlásának oka, hogy csak olyan vidéken marad meg állandóan, ahol fészkelésre alkalmas helyet talál. Ilyen hely azonban nem mindenütt akad, mivel a csóka kimondottan odúlakó. Üregekben fészkel; ligetes öreg erdők faodúiban, szikla, kő, agyagfalak, tornyok vagy romok üregeiben, városi magas épületek ormán vagy hidak vasépítményeinek zugában készíti fészket, melyet tollal, száraz fűvel, ronggyal, papírdarabokkal bélel. E helyeken többnyire csapatosan fészkel és csak jóval ritkább a kevés fészkekből álló csókatelep. Előfordul néha, hogy a vetési varjak fészkelőhelyeire keverednek és ezeken a helyeken — ha megfelelő odút nem talál — a fára rakja fészket. Ez utóbbi eset azonban csak igen szórványosan fordul elő. Április közepe táján 4–7 tojást tojik; költési ideje 3 hét. Ugyanennyi időbe telik a fiatalok felnevelése is.

A csóka speciális városi varjútípus, mely igen jól alkalmazkodik a városi élethez is. Vegyesen állati és növényi táplálékát a városban, illetve közeli környéken is jól meglegeli, és ezért sokszor egész éven át megmarad városi fészkelőhelyeinek környékén.

Egész éven át csapatokban jár. Fiainak felnevelése után nappalra többnyire a közeli mezőségre húzódik és igen sokszor éjjelre sem tér vissza megszokott hálólhelyére, hanem a mezők közelében levő magasabb fán vagy a közeli erdőben éjszakázik. Nagyobb csapataiban csak csókák vannak, a kisebb csoportok olykor a vetésivarjú- vagy a seregélycsapatok közé vegyülnek. Ha nem zavarják igen bizalmas és olykor — főleg városokban — az ember közvetlen közelében is egészen otthonosan érzi magát.

A kiszántott csimasz, gilisza és a bogárság, valamint a gyümölcs és a különböző növényfélék magva és termése kedvenc eledelét képezik. Ritkítja a pockot, cserebogarakat, sáskaféléket, de tojás- és fiókapusztításával a fogoly- és fácánállományban is igen jelentős a kártétele. A hasznos éneklő madarak fészekaljait ugyancsak sűrűn károsítja és a vetésekben, gyümölcsösökben szintén kárt tesz.

A városokon kívül élő csókacsapatok télen a tanyák és a majorok közvetlen közelébe, valamint a falvakba húzódnak, ahol a legkülönbözőbb hulladékokon vészeli át a telet. Számuk az északról jövőekkel télen olykor tetemesen szaporodik. Fiatal korban befogva könnyen megszeli.

SASOK (*Aquilidae*)

Legnagyobb méretű ragadozó madaraink. Ritka előfordulásuk miatt természetvédelmi érdekből védettek. Kinyújtott nyakkal repülnek. Szárnycsapásuk lassú, de térnyerő. Szárnyverésük üteme hasonlít a gólyáéhoz. Merőlegesen, egyenes tartásban ülnek. Általában sötét színűek, lábuk egészen tollas.

Hazánkban a vizek mentén él a réti sas (*Haliaetus albicilla*). Hatalmas, pulyka nagyságú állat. A kifejlett példányainak kiterjesztett szárny-

45. ábra. RÉTI SAS

szélessége a két métert is meghaladja. Lábai az ujjak között $\frac{1}{3}$ részben csupaszok (45. ábra). Az öregek hát- és hasoldala földbarna, feje és nyaka fakóbarna. Az öregek farka hófehér, a fiataloké barna. Fiatal példányainak tollazata sötétbarna.

Többszörre a vizek környékén találkozunk velük. Hegyvidéken és síkságon egyaránt szórványosan fészkel. Költés után a nagyobb kiterjedésű síkságra húzódnak.

A réti sas tápláléka halak, emlősök és vízimadarak. Fészekrablásokra is vetemedik, de felveszi a dögöt is. Repülése nem túl gyors és ezért a sebes röptű, fürgé madarakat nem tudja elfogni, hanem inkább a nehéz röptű víziszárnyasok — szárcsák, búbosvöcsök — közt keresi zsákmányát.

A szirti sas (*Aquila chrysaetus*) jókora lúd nagyságú állat; a bátorság és vitézség jelképe. A hím és a tojó egyaránt sötét színűek, fiataljának azonban fehér kormány- és farktollai vannak, melyeknek alsó részén széles, fekete csík látható. Az öregeken a fejtetőtől a nyakszirtig, a hát elejéig a nyílhegyű tollak aranyárgák. Kisebb emlősöktől a szarvasborjúig mindent elfog. Látása igen kiváló és ezért zsákmányát szinte valószínűtlen messzeségből ki tudja szemelni. Télen sajnos a dögre is rájár, és így a mérgezett dögön nem egy példánya elpusztul. Az északi és az északkeleti népek szelídített példányait farkasvadászatra használják.

46 ábra. PARLAGI SAS

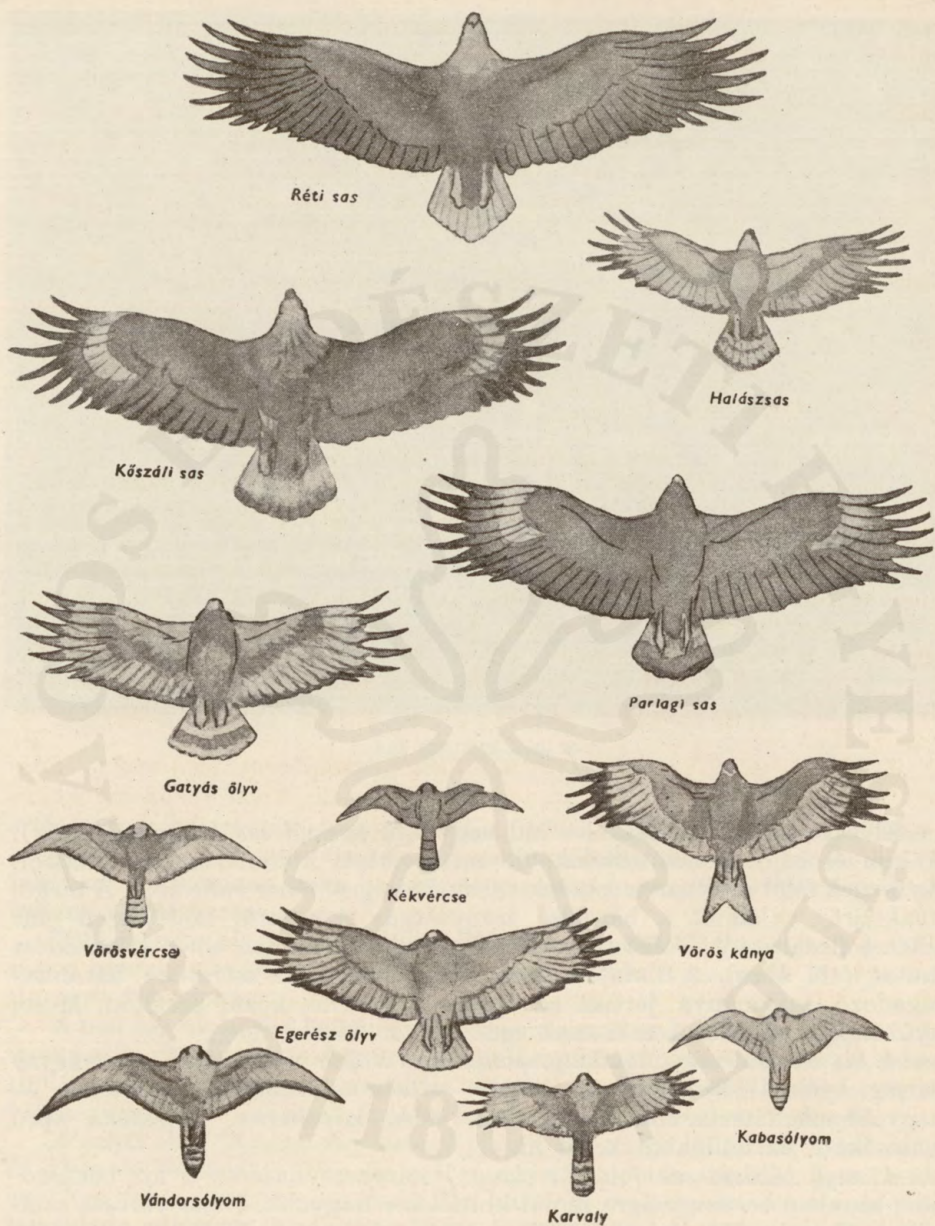
Elvértve nálunk is fészkel a lúd nagyságú *parlagi sas* (*Aquila heliaca*). A hím és tojó azonos színűek, de méreteikben különböznek egymástól. Az öregek felül sötétbarna színűek, feltűnő világos, fehér válltolluk. A tarkó, nyakszirt, valamint a hátoldal aranysárgás színezetű, ami élesen elüt sötét tollazatuktól. Tollazatuk ennek ellenére általában sötét színeződést mutat (46. ábra). A fiatalok színe kávébarna. Bár méreteire hatalmas ragadozó, zsákmánya jórészt az apróbb rágcsálók közül kerül ki. Mezei nyúl nagyságú állatot már csak egész ritkán támad meg.

A *kis békászó sas* (*Aquila p. pomarina*) valamivel nagyobb a magyar parlagi tyúknál, de röptében és ülve — laza tollazata következtében — nagyobbak látszik. Színe általában sötét kávébarna. Tápláléka apró emlősökből és hüllőkből kerül ki.

A *nagy békászó sas* (*Aquila clanga*) színezete hasonló a kis békászóhoz, azonban testnagyságra annál kb. félszer nagyobb. Néha vöröses színváltozatban is előfordul. Tápláléka ugyancsak apró emlősökből és hüllőkből tevődik össze, de a beteg, megsértezett vadat is elfogja.

A *törpe sas* (*Hieraetus pennatus*) ölyv nagyságú. Szárnya alulról világosabb, mint az ölyveké, de testének általános színezete sötétebb. Jellemző rá, hogy lába ujjáig tollas és röptében szárnyverésének üteme az ölyvekénél gyorsabb. Eddig említett rokonaitól eltérő gyorsabb röpte képessé

47. ábra. NAPPALI RAGADOZÓ MADARAK RÖPKÉPE

teszi arra, hogy repülő madarakat is zsákmányoljon. Tápláléka apróbb emlősökből és közepes nagyságú madarakból áll.

A *halászsas* (*Paudion h. haliaetus*) az ölyvnél nagyobb. A sötétebb színezetű begyftől eltekintve alsó oldala fehér. Szemvonalában fekete sáv vonul végig a pofáján, ami összefolyik a tarkó és a felső oldalának tollzatával. A farok felső oldalán 6 harántcsík látszik, melyek alsó oldalán már elmosódottak. Szárnya barnásfekete. Az evezők belső zászlói haránt-sávoltak. Vizek környékén él. Elsősorban azokat a helyeket szereti, ahol sok a hal. Ezért szívesen tartózkodik a mesterséges halastavak környékén is. Táplálékának jórésze hal és béka. Március—áprilisban — ritkábban májusban — vonul. Ősszel, szeptemberben, októberben látjuk a legtöbbet vizeink mellett. A telet Afrikában tölti.

K E S E L Y Ű K] (*Vulturidae*)

A *dögkeselyű* (*Neophron pernopterus*) néha elvetődik hozzánk nyáron ez a halászsasnál valamivel nagyobb termetű madár. Fehér-fekete színezete emlékeztet a golyára, de röptében elütő. Állati hulladékkal, döggel táplálkozik, megesi a haldögöt és a hullóket is.

A *barátkeselyű* (*Aegypius monachus*) csak ritka vendég hazánkban. Ez a legnagyobb az Európában előforduló keselyűfajok között. Színe egyszínű sötétbarna. Röptében feketét mutat. A fej és a nyak pihéi sötétbarnák, de egyébként a nyak bőre csupasz, kékes. A nagy erdők és az ugyancsak nagy kiterjedésű legelők lakója. Különösen azokat a legelőket kedveli, ahol sok állat van. A dögökből inkább a húsos és inas részeket szereti, mint a zsigereket.

A *fakókeselyű* (*Gyps fulvus*) a nálunk aránylag leggyakrabban feltűnő keselyűfaj. Észlelni elég ritkán lehet, mert csak óriási magasságokban körözve jár a levegőgőben. Jellemző rá, hogy igen nagy területeket — országokat is — aránylag rövid idő alatt bejár. Hatalmas, tűzok nagyságú állat. Színezete sötét fakó-rozsdabarna. Feje és nyaka szürkésfehér és pelyhekkal borított. Ez is állati maradványokkal táplálkozik és különösen ott jelentkezik, ahol nagyobb mérvű az állatelhullás.

Csak a lehető legritkábban fordul meg nálunk az Erdélyben nemrég kipusztult *saskeselyű* (*Gypaetus barbatus*), mely a réti sasnál valamivel nagyobb. Állán fekete, serteszerű tollszakáll jellemzi. A saskeselyű nemcsak dögön él, hanem fiatal vagy kisebb emlősökre (bárány, gida, havasi nyúl) is vág; német neve (Lämmergeier) nem megokolatlan. Természetvédelmi érdekből a keselyűk minden faja védett.

B A G L Y O K (*Strigiformes*)

Életmódjuk hasonló a nappali szárnyas ragadozókéhoz, de mivel éjszaka járják zsákmányszerző útjaikat, éjszakai ragadozóknak nevezzük őket. Nappal búvóhelyeiken pihennek, szürkületkor indulnak vadászútjaikra. Csőrük görbe, karmuk törszerűen hegyes; combizmaik erősek. Érzékszerveik közül legjobb a hallásuk. Látásuk már gyengébb; éjszaka élesebb, azonban a nappali fényben is látnak. Szemük az infravörös sugarak

fényét is felfogja és ez teszi látásukat a sötétben is élessé. Táplálkozásuk mezőgazdasági haszontétele jóval túlhaladja a vadállományban okozott kártevéseiket, és ezért a nálunk élő fajok védelme indokolt.

A nagy füles bagoly vagy uhu (*Bubo bubo*) majdnem pulyka nagyságú, nagyfejű madár (48. ábra). Felül rozsdabarna, fekete, hosszanti pontokkal és nagyon finom harántsávokkal. Fülei feketék, torkuk tájékán fehér folt van. Alsótestük világosabb. Lábaik is tollasak. Nagy szemeik narancs-sárgák. Fejükön két nagy, fekete, fülszerű tollpamacs látható. A tojó nagyobb, mint a hím, viszont a hím két fülszerű tollpamacs hosszabb. Jellemző rájuk a különösen párzásuk idején hallatott „uhu-hu-hu” vagy rövidebb „buhu” rikoltás, ami némiképpen távoli kutyaugatásra emlékeztet. A nagy erdőségek ritka éjszakai ragadozója. Fészket többnyire sziklaüregekben, elhagyott bányákban, odvas, öreg fákban vagy elhagyott gólyafészkekben rakja. Sziklás vidékeken márciusban — sokszor már február végén — költ és 2—3 fiat nevel. Tápláléka az apró rágcsálóktól kezdve a kölyörókaig minden emlős és

48. ábra. UHU ÉS KUVIK

nagyon sok madár. Még fajrokonait, az erdei füles-, macska- és gyöngybaglyot sem kíméli. Elfogja a halat, békát és a nagyobb bogarakat is. A vadállományban éjjelenként érzékeny károkat tesz, de részben mert hasznót is hajt, részben a szárnyas ragadozók irtásánál alkalmazott igen hasznos segítsége támasztja alá a ritkasága miatt amúgy is indokolt védelmét.

A macskabagoly vagy erdei bagoly (*Strix aluco*) jóval gyakoribb erdeinkben. Feltűnően nagyfejű, fácántyúk nagyságú, fül nélküli. Szemei sötét feketésbarnák és nagyok. Színe többnyire szürkésbarna, de akadnak vörhenyes és feketésbarnás példányai is. Lábujjai dúsan tollasak. Hazánkban majdnem mindenütt megtalálható. Költőterületen állandó madár, csak a fiataljai kóborolnak addig, míg azután egy állandó területen meg nem állapodnak. Öreg erdőkben, parkokban, ligetekben tanyázik szívesen, de olykor a városi épületekben is megtalálható. A síkon, dombvidéken és közép-

hegységekben egyaránt szívesen tartózkodik. Fő eledele az egér, pocok s rengeteg káros rovar elpusztít. Táplálkozásának nagy mezőgazdasági hasznossága indokolja védelmét.

A *gyöngybagoly* (*Tyto alba guttata*) az emberi lakások közelében tanyázik. Galamb nagyságú, színes, tarka tollruhája feltűnően szép. Szeme körül szív alakú, selymfényű, szürkésfehér tollfátyola van sötétebb folttal. A fátylat finom rozsdá- vagy gesztenyeszínű sáv koszorúzza. Háti oldala sötét palaszürke, fehéresszürke márványozással. Tollain hosszanti folt látható, melynek végén fehér rajzolat élénkíti a gyöngybagoly színét. Az apró, fehér-fekete, gyöngyszerű foltok az egész hátoldalon láthatók. Evezőtollai rozsdabarnák palaszürke márványozással és a külső zászlóikon 4–5 szürkésfekete harántsáv húzódik végig. Hasa és alsó szárnyfedői rozsdásárgák. A gyöngybagoly ragaszkodik az ember szomszédságához. Öreg épületek, tornyok, pajták fedélszékeiben lakik. A síkságot kedveli, a dombos vidéken ritkább, a magashegységben pedig már nem fészkel. Az előbbi bagolyfajokhoz hasonlóan, jelentős mennyiségű pockot, egeret és patkányt fogyaszt. Fészkelőhelyeinek környékéről csak a fiatalok vonulnak el, az öregek hűek maradnak szokott fészkelőhelyeikhez. Ez a szép bagoly ma már elég csökkent számban található hazánkban, és ezért, valamint jelentős mezőgazdasági haszontétele miatt erősen rászorul törvényesen elrendelt védelmére.

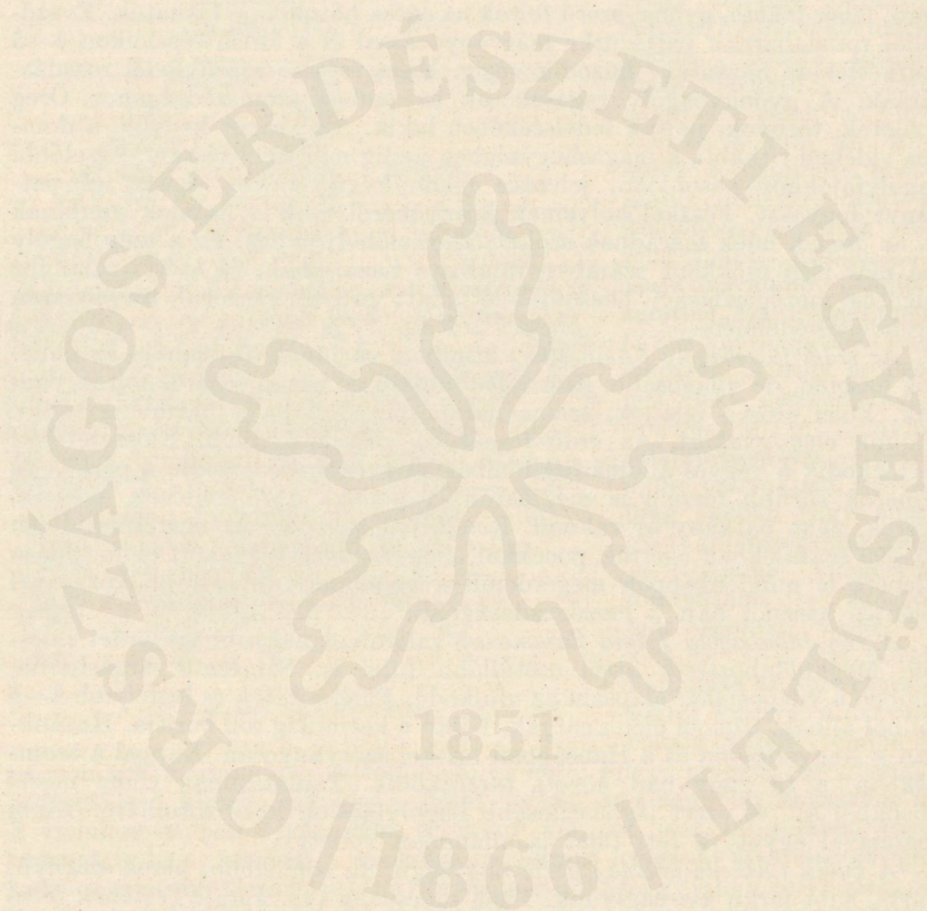
Az *erdei fülesbagoly* (*Asio otus*) kisebb a varjúnál. Tollruhája az uhuéhoz hasonló, de világosabb. Szárnyfedőtollain és hátán fehéres foltok vannak. Fülei erősen felállók, szeme narancspiros. Lába a karmokig tollas. Nálunk elég gyakori. Az erdő legsűrűbb részeit kedveli. Előszeretettel tartózkodik a vegyes állományú lombos-fenyves erdőkben, de a parkok és temetők sűrűbb részein is megmarad. Tápláléka apró emlősök, pockok, egerek, néha patkány és vakond. Rendkívül hasznos. Az egérjárással idején 95–99 százalékban egérrel, pocokkal, cickánnyal él. Gyakori előfordulása ellenére is mindenképpen megérdemli a védelmet, mivel táplálkozásával jelentős hasznot hajt a mezőgazdaságnak.

A *réti fülesbagoly* (*Asio flammeus*) valamivel nagyobb az erdei fülesnél. Megkülönböztetik attól szétállóbb fülei is. Színezete sárgásbarna, amiben a világosfehér alapszín az uralkodó. Fülei sötétek és legfeljebb 4–5 tollból állnak. Szemei élénk sárgák. Ujjait a karmokig toll borítja. Hazánkban a Nagyalföldön és a Hanságban fészkel szórványosan. Nappal a zombékban, a fű vagy nád között tartózkodik. Táplálékának zöme mezei pocokból áll, és ezért leghasznosabb bagolyfajaink közé sorolható. Többi rokonával együtt a réti füles is állandóan védett.

A *kuvik* (*Athene noctua*) gerle nagyságú, de zömökebb, kerek szárnyú, kurta, suta farkú kis baglyunk. Fülei nincsenek (48. ábra). Testének felső része barna. Farka ugyancsak barna, 4–5 fehéres harántsávval. Torka és melltájéka fehér. Hasi oldalának tollazata fehéressárga alapon széles barna vagy sötét szürkésbarna, hosszanti foltozással. Ez emberlakta helyek közelében tartózkodik. Tápláléka főleg rovarokból áll, de pusztítja az egeret, cickányt, pockot és ritkább esetben — főleg télen — a kisebb madarakat is. A kuvik hazánkban a leggyakoribb bagolyfajta. Táplálkozásának mezőgazdasági haszontétele miatt ugyancsak megérdemli az állandó védelmet.

A *füleskuvik* (*Otus scops*) seregély nagyságú, szürkés vagy rozsdabarna színű, felálló fülű, kis bagoly. Főként a dombos vidékek ligetes erdeit, gyümölcsöseit kedveli. Az öreg fák odvaiban költ. Vonuló madár, hozzánk áprilisban érkezik és szeptemberben vonul vissza afrikai telelőhelyeire. A többi bagolyfajjal egyetemben szintén állandóan védett.

VADGAZDÁLKODÁS

A VADÁSZTERÜLET

Az 1945-ben kiadott 4640/1945. M. E. számú törvényerejű rendelet a földtulajdonhoz kapcsolódó vadászati jogot megszüntette azzal, hogy bárki tulajdonában levő mező- és erdőgazdasági ingatlan, nádas, halastó vagy állandó sziget vadászati joga a magyar államra száll át. A bekerített szőlő, gyümölcsös vagy egyéb különleges termelési ágak kerítéssel óvott területe nem esik a rendelet hatálya alá. Ilyen bekerített területnek tekinthető az a kisebb-nagyobb földrész, amelyet a vad bejutásának megakadályozására alkalmas drótsövény, fakerítés vagy egyéb kerítés vesz körül és amelyre szabad út nem vezet. Ezzel egyidejűleg megváltoztak a vadászterületek határai is. Az ország vadászható területét — az állami kezelésben levő vadgazdaságok (rezervátumok, tenyészterületek) kivételével — az idevonatkozó rendelkezés a természetes határok figyelembevételével vadászterületekre osztotta és a rajtuk gyakorolható vadászati jogot vadásztársaságoknak adta — illetve adja — bérbe.

A vadászterületen élő állandó vadfélések szerint az idevonatkozó rendelkezés különbséget tesz nagyvadás és apróvadás területek között. A vadászterületek túlnyomó többsége mezőgazdasági művelés alatt álló apróvadás terület, míg az erdőgazdaság érdekkörébe tartozó nagyvadás terület jóval kisebb kiterjedésű.

A nagyvadás vadászterületen apróvad is lőhető; apróvadás területen azonban a nagyvad elejtése — a vaddisznó kivételével — tilos. Ez a célszerű intézkedés a kíméletre erősen rászoruló őz- és szarvasállomány védelmét szolgálja. A vaddisznó „mostoha” elbírálására azért volt szükség, hogy erősen felszaporodó állományának mezőgazdasági kártételét így módon is csökkenteni lehessen.

Az apró- és nagyvadás területek vizein, a vízivadás részeken — amelyeknek nagy többsége ugyancsak az apróvadás területeken van — a terület vadászati jogának bérelői a vadászati időnyt és tilalmi időt évente megállapító rendelet figyelembevételével, vadászhatnak vízivadra is.

A korszerű vadgazdálkodás érdekében törvényerejű rendelet kötelezi a vadásztársaságokat, hogy apróvadás bérleményükön minden évben jelöljenek ki védterületet. A rendelet előírása értelmében ennek kiterjedése a területnek egyharmada. A védterületen egész éven át tilos a haszonvad lövése, és azon a bérelő teendője a vadvédelmi feladatok fokozott végrehajtása. A védterületnek az a jelentősége, hogy egész évben — tehát a vadászidényben is — biztosítja a rajta élő haszonvad teljes nyugalmat,

kedvező lehetőséget ad a terület adottságaihoz mért legkedvezőbb vad-sűrűség elérésére, a szaporulat többletével pedig feljavitja a vadászterület vadszegényebb részeit.

Védterület céljára — évente váltakozva — azok a területrészek alkalmasak, melyeken a megfelelő adottságok — élelem, víz, védelem stb. — mellett sincs elegendő vad, de éppen a kedvező adottságok miatt remélhető, hogy egy évi teljes kímélet mellett a vadállomány a kívánt mennyiségre felszaporodik. A vadvédelmi kötelezettségek (állati és emberi kártételek meggátlása, téli vadetetés, a tenyésztést elősegítő beavatkozás stb.) a védterületre még nagyobb mértékben vonatkoznak, mert a védterület csak így felelhet meg teljesen céljának.

A védterület szerepe jelentős mértékben kihat az egész vadászterület vadállományának fejlődésére, ezért fontos, hogyan és milyen elvek alapján jelölik azt ki. Mivel a védterület kiválasztása során gyakran tapasztalhatók hibák, szükséges megtárgyalnunk a védterület kiválasztásánál számbajövő legfontosabb szempontokat.

A védterület kiválasztása során gyakran felmerülő, legtöbbször nyíltan be sem vallott, de tudat alatt erősen befolyásoló tényező a kényelemszeretet. Majd minden vadászterületnek vannak nehezebben megközelíthető, vasúti állomástól, autóbuszmegállótól, a megszokott közlekedési úttól távol eső részei, amelyek megközelítése több fáradsággal jár, több időbe kerül, mint a terület többi részének látogatása. Ezeket a részeket azután ritkán keresik fel a vadásztársaság tagjai, még a vadgazdaság termésének betakarítása, a vadászat idején is. Ezért, mikor védterület kijelölésére kerül sor, egykönnyen rácsik a választásunk, mondván: „Amúgy sem igen vadászunk rajta, hát legyen védterület.” Azzal nem sokat gondol a kényelemszerető társaság, hogy a kijelölt rész alkalmas-e védterületnek, vagy sem, mert kényelmi szempontból előnyösnek látják, ha ezt a távolabbi részt nem vadászhatják, mintha valamelyik könnyen és olcsón megközelíthető területrészüket zárná el kedvtelésük elől az okszerű vadgazdálkodás. Így azután nem gondolnak a kiválasztott terület vadállományának bő vagy szűk voltával, nem gondolnak a vad területnyújtotta kedvező vagy kedvezőtlen életfeltételeivel, a terület zavartalanságával, biztonságával stb., de legkevésbé azzal, hogy ahová még a vadászörömök beteljesülése és a zsákmány reményében sem igen kívánczoltak ki, oda nem mennek majd a vadvédelmi teendők elvégzésére sem.

A védterület ily módon kijelölése bizony nem sokat lendít vadgazdaságunkon, mert ha ez a területrész meg is felelne a védterület követelményeinek — ami elég ritkán fordul elő — nehéz megközelíthetősége akadályozná ott a vadvédelmi teendők maradéktalan elvégzését. Ez pedig éppen a védterületen a legjelentősebb.

Jóhiszeműen — de kellő meggondolás vagy területismeret nélkül — a vadásztársaságok igen sokszor nyilvánítanak védterületté olyan területrészeket, amelyeken állandóan kevés a vad, és ezen a bajon a terület vadállományának teljes kíméletével vélnek segíteni, anélkül, hogy előzőleg a vadszegénység okát kellően kivizsgálták volna. Ilyen esetekben azután előfordul, hogy a sokkal arravalóbb területrészek helyett olyan védterületet jelölnek ki, ahol a kedvezőtlen helyi adottságok — pl. élelem-, víz-,

búvóhelyhiány, az időjárási viszontagságoknak túlságosan kitett részek stb. — már eleve kizárják a vadállomány kívánt felszaporodásának lehetőségét. Az ilyen vadszegény, de egyúttal a vad életkörülményeinek meg nem felelő, tehát a vad kedvező tenyésztésére alkalmatlan részeket ne minősítsük védterületté, mert így nem érhetünk el eredményt. Az ilyen területrészek gyérszámú vadállományának védelme egész évi kímélettel majd csak a távolabbi jövő feladata, amikor már minden tenyésztésre alkalmas helyen elértük a kívánt vadsűrűséget, vadállományunk kellő feljavítását. Akkor azután majd sor kerülhet ezeknek a vad tenyésztésére egyelőre nem kedvező helyeknek a mesterséges feljavítása (csenderesek, remízek létesítése stb.) után vadállományuk védterülettel biztosított védelmére is.

Ritkábban bár, de olykor az ellenkező, ugyancsak hibás véglet is előfordul. Szintén jóhiszeműen — sőt túlméretezett jóakarattal — néha olyan vaddús területrészeket nyilvánítanak védterületté, amelyeken a vadállomány kívánt sűrűsége amúgy is megvan. Az ilyen részek kijelölése védterület céljaira helytelen, mert a legtöbb esetben az illető területrész vadállományának, a mező-, illetve erdőgazdálkodásra, de magára a vadállományra is káros túlszaporodása a következménye. Ezek a részek tehát szintén nem alkalmasak arra, hogy védterületként szerepeljenek, hanem arra valók, hogy az időszerű vadvédelmi feladatok elvégzése mellett, az írott és íratlan törvények figyelembevételével vadásszunk rajta.

Védterületnek — évenként váltakozva — azokat a területrészeket jelöljük ki, amelyeken a megfelelő adottságok — élelem, víz, védelem, domborzati viszonyok, esetleg, pl. a fogolynál a kedvező talaj — ellenére sem kellő számú a vadállományunk, de éppen a kedvező adottságok következtében remélhetjük, hogy a teljes kímélet és fokozott vadvédelem mellett majd felszaporodik s elérheti a kívánt mennyiséget. A védterület kijelölésénél tehát csak azok a területrészek kerülhetnek számításba, amelyeken a kellő mértékben biztosítva látjuk a vad legfontosabb életszükségeit: az élelmet, a vizet és a terület nyújtotta védelmet. Ezek mellett természetesen még arra is legyen gondunk, hogy a védterület lehetőleg minél nyugalmasabb részen legyen, ahol a vad nincs túlságosan kitéve zaklatásnak, mert még a megfelelő terepadottságok, a csenderesek, remízek, sűrűk sem biztosíthatják kellőképpen vadunk nyugalmaát ott, ahol a területen gyakori a járás-kelés és ahová sűrűn kilátogatnak a falu vagy város csavargó kutyái, macskáai. Természetesen a határrészekeken sem létesíthetünk védterületet, mert ezzel a terület vadállományának növelése, nem pedig a szomszéd vadászatainak eredményesebbé tétele a célunk.

Felmerül az a kérdés, hogy az elmondottak szerint védterületnek alkalmas, a vad tenyésztésének mindenben megfelelő területrész miért vadszegény, miért szorul rá az egyévi teljes kíméletre? Az okot egyrészt a bérlo vadásztársaság gazdálkodásában, másrészt az előre nem látott szerencsétlen véletlenekben, váratlan eseményekben találjuk meg. A túlméretezett kilövés, a ragadozóirtás vagy egyéb vadvédelmi teendők elhanyagolása, váratlanul bekövetkezett időviszontagság, amelyre a vadgazda nem készült fel kellőképpen, esetleg valamely fellépő vadbetegség vagy a kedvezőtlen tavaszi időjárás, árvíz, talajvíz stb. mind okai lehetnek

49. ábra. FEDETT, RÁCSOS NAGYVADETETŐ

annak, hogy valamely területrész vadállománya a különben kedvező adottságok ellenére is megritkult. Az ilyen területrészek védterületté nyilvánításával, a rajtuk élő haszonvad egyévi teljes kímélésével azután minden reményünk megvan rá, hogy a vadállomány hamarosan helyrejön, sőt előnyösen hat a környező részek vadállományaira is. Ehhez szükséges az is, hogy a védterület megfelelő kezeléséről, a vadvédelmi teendők fokozott elvégzéséről is gondoskodjunk.

Az apróvadás vadászterületnek a védterület kijelölése után fennmaradó $\frac{2}{3}$ részét még ketté kell osztani. Egyik részen csak az évente meghatározott számú — a begyűjtés céljait szolgáló — társas vadászatot szabad megtartani, míg a másik részen a konyhacélokat szolgáló, csoportos vadászat gyakorolható. A vadvédelmi teendők kötelező elvégzése természetesen ezekre a részekre is vonatkozik.

Az ismertetett területbeosztás kötelező. Ennek elhanyagolása és a terület rendszertelen vadászása tehát nemcsak nagyon káros, de egyben tilalmas is.

A VADÁSZTERÜLETEK BERENDEZÉSE

Az eredményes vadgazdálkodáshoz a vadászterületen bizonyos berendezések szükségesek, melyeknek létesítése, illetve karbantartása a vadgazda fontos feladata. A nagyvadás vadászterületre több, az apróvadásra kevesebb, vagy legalábbis nem annyiféle berendezés kell. A berendezések egy része a vad érdekeit közvetlenül szolgálja — pl. etetők, szók — másik

50. ábra. SZÁRNYASVADETETŐ

részük pedig a vadász számára könnyíti meg a vadvédelmi feladatok elvégzését, illetve a vadászat gyakorlását (pl. leshelyek, cserkészutak stb.).

A vad érdekeit közvetlenül szolgáló vadgazdasági berendezések

A vadetetők télen használatosak, amikor a nagyvad és apróvad a természetben egyaránt szűkösen és csak több-kevesebb fáradsággal jut mindennapi élelméhez. Az etetés jelentőségéről és végzésének módjáról „A vad életfeltételeinek biztosítása” című fejezetben emlékezem meg részletesen. Itt csupán csak az etetők kivitelezését ismertetem.

Az etetők olyanok legyenek, hogy rajtuk vagy bennük a vad romlatlan, egészséges élelemhez jusson és élelmét az időjárás viszontagságai, az emberi és állati kártevés veszélyétől lehetőleg egyaránt védett helyen fogyaszthassa el. E szempontok figyelembevételével, az etetők elkészítése mindig a rendelkezésünkre álló anyagtól függ. Ez szabja meg, hogy a nagyvad részére takarmányos fészert építünk-e, amelynek padlásán a begyűjtött takarmány tárolható, alsó rácsos részében (49. ábra) pedig az esetenként néhány napra elegendő takarmánymennyiség adagolható, vagy csak az egyes helyek természetadta védelmét pár rakás zsúppal, rőzseköteggel vagy kórószárral tökéletesítve, helyezzük el rajta vagy benne a vadunknak szánt eleséget.

A szárnyas apróvad etetőinél (50. ábra) ugyanez a helyzet. Lehetőleg készítsünk fedett etetőt — igen alkalmas a cövekre rögzített, elől 70—100 cm, hátul 20—25 cm magas, hátrafelé lejtő féleresz — ha azonban ezeknek

51. ábra. SÓZÓ

készítése bármilyen oknál fogva nem, vagy csak egyes területrészeken lenne megoldható, úgy az alul széthúzott szárkúp vagy sűrű bokor stb. alá téve az élelmet, gondoskodjunk arról, hogy vadunk eleségét a szél ne vihesse széjjel, eső, hó ne verje és szét ne áztassa. Ne készítsünk drága anyagból szembetűnő építményt, mert annak előbb-utóbb úgyis lába kél — hanem a vad kedvenc tartózkodási helyeinek legbiztonságosabb, minden természetadta előnnyel rendelkező részein szórjunk vagy tegyünk ki vadunk számára annyi eleséget, amennyivel — természetben fellelhető táplálékát kiegészítve — a sikeres átteleléséhez szükséges kondícióját biztosítjuk.

Igen fontos, hogy az etetők — legyenek bármilyen kivitelezésűek — védett, szélmentes, napos, déli fekvésű helyeken, a terület nyugalmas, járt úttól távol eső, biztonságos részein legyenek, ahol a vad embertől, állattól háborítatlanul, az időjárás viszontagságaitól a lehetőségek szerint védve fogyaszthatja eleségét.

Az etetők elhelyezésére a vad kedvenc tartózkodási helyei a legalkalmasabbak, de ugyanakkor ne feledjük el azt sem, hogy az etetőkkel vadunkat oda szoktathatjuk, ahova az okszerű vadgazdálkodás szempontjából, mező- és erdőgazdasági érdekből, a vadkárelhárítás végett szükséges.

A nyúlnak nem kell külön etetőt készítenünk, elég, ha a neki szánt takarmányt a megfelelő helyeken levert karókra erősítjük vagy akasztjuk, elérhető magasságban.

52. ábra. BETONGYŰRŰVEL VÉDETT FORRÁS

Sózók létesítése nagyvadjaink sóigényének kielégítésére kívánatos. Elkészítésük fontos télvégi teendője a vadgazdának. A sót agyaggal összegyúrva — ezt később részletesen tárgyaljuk — többféle módon nyújthatjuk a vadnak — kivájt tuskóban, favályúban, sőt tisztán, agyag nélkül az alkalmi sóöntések alakjában is. Legjobban bevált és ezért leggyakoribb azonban az ún. keretes sózó (51. ábra), amelyet 4 db 10—16 cm átmérőjű, lehetőleg keményfa dorongból úgy rögzítünk négyzet formában, hogy belvilága 35×35 , vagy 60×60 cm legyen aszerint, hogy őz vagy szarvas és dām vad is van a vadászterületen. Ez a méretezés azért tanácsos, mert ilyen módon csökkentjük annak lehetőségét, hogy a vad mind a négy lábával a sózóba állva, azt ürülékével bemocskolja. Ha csak mellső lábaival fér a sózóba, úgy ürüléke a kereten kívül hull le. A keret legyen szilárd. Erre különösen ott van szükség, ahol a vadászterületen vaddisznó is él, mert a sörtevad is szívesen rájár a sózóra, és a csak lazán összetákolts keretet gyakran megrongálja, széttúrja.

A sózókat is az erdő nyugalmas, járt úttól távol eső, az időjárás viszonyosságaitól lehetőleg védett részein, forrás vagy patak közelében levő zavartalan helyen készítsük el, ahol a vadat semmi sem zavarja, és ahová ösztönös óvatossága ellenére nappal is odamerészkedhet. A tavasszal elkészített sózókat a vad július végéig, augusztusig igen sok esetben úgy kinyalta, elfogyasztotta, hogy azt nyár derekán ismét fel kell újítanunk.

53. ábra. DAGONYÁZÓ SZARVASBIKA AGANCS TISZTÍTÁS IDEJÉN

Szarvaslakta helyeken a sózókat még jóval a bögés megkezdése előtt újítsuk fel, nehogy a bögés kívánt nyugalmit megzavarjuk, ha pedig ekkorra a felújítás még nem lenne esedékes, úgy bögés után feltétlenül gondunk legyen rá.

A források és dagonyák a vad vízigényének kielégítésére szükségesek (52., 53. ábra). Esetleges — az időjárás okozta — elpiszkolódásuk, rongálódásuk, eltömődésük helyrehozatala ugyancsak a vadgazda télvégi feladata.

A csenderesek, vadrejtők az erdőmentes, apróvadas területeken igen jelentősek. Bennük az apróvad az időjárás viszontagságai és a ragadozók elől egyaránt megfelelő védelmet talál és igen sok esetben egyúttal élelemhez is jut. Jelentőségüket és összeállításukat a továbbiakban még részletesen ismertetem. Egyelőre tehát csak annyit, hogy létesítésükre a vadászterület déli, délkeleti fekvésű, napos, árvízveszélymentes részei a legalkalmasabbak. Emberlakta helyhez, járt úthoz és a terület határaihoz ne legyenek közel. A hely kiválasztásakor vegyük figyelembe a mezőgazdaság érdekeit.

A létesített *vadföldeken*, *vadréteken* — a mező- és erdőgazdaság érdekeinek mindenkor figyelembevétele mellett — a vad számára szükséges takarmány termelhető. Ugyanekkor a hely megfelelő kiválasztásával eredményesen háríthatjuk el a vadkárokat. Elvonjuk velük a vadat a kárveszélyes helyekről. Bekerítésük célja, hogy a vad ne férhessen idő előtt a még fejlődésben levő termelvényhez (54., 55. ábra). A kerítést később részben vagy egészben lebonthatjuk.

54. ábra. KERÍTÉSSEL VÉDETT VADFÖLD

55. ábra. VADRÉT ETETŐVEI

A cserkészutak. A nagyvadas vadászterületeken nélkülözhetetlenek a cserkészutak, melyeknek rendbehozatala vagy szükség szerint újak készítése kora tavasszal esedékes. Ismerve a vadászterületen a vad kedvenc tartózkodási helyeit, a vadetetőket, sózók hollétét, a cserkészutakat készítsük úgy, hogy azok valamelyikén bármilyen szélirány mellett is észrevétlenül odajuthassunk a vad ismert tartózkodási helyeihez. Dombos, hegyes területeken készítsünk cserkészutakat mind a déli, mind az északi oldalon, valamint a gerinceken végig, mert a gerincek közelében is szívesen elfekszik a vad. A völgy fenekéhez ugyancsak vezessen cserkészút. Az oldalakon hosszirányban húzódó cserkészutak közé készítsünk nem túl meredek, inkább kanyargó összekötő utakat is. A cserkészutak mentén legyenek takarást adó fák vagy bokrok, ezekre különösen a jó kilátást nyújtó helyeken van szükség, ahol a vadász többnyire hosszasan elidőzik. A cserkészutakat tartsuk mindig tisztán, egyrészt, hogy azokon nesztelenül járhassunk, másrészt, hogy a rajtuk haladó vagy keresztező vad nyomait könnyen észrevehessük.

A leshelyek lehetnek a földön (földszinten) készített *lesek* és az élő fára vagy cölöpökre helyezett magaslesek (56., 57. ábra). Ezek a vad alapos megfigyelését, számbavételét és a vadászat gyakorlását könnyítik meg. Nagyvadas vadászterületeken — a földön levő lesek olykor az apróvadas területeken is — nélkülözhetetlen kellékei az okszerű vadgazdálkodásnak. Helyük kiválasztásáról a lesvadászat tárgyalásánál emlékezem meg, itt csak elkészítésük követelményeit ismertetem.

1. A les ne váljon ki feltűnően a környezetből.

56. ábra.
MAGASLES CÖLÖPÖKÖN

2. A jó kilátásra és fényviszonyok kedvező kihasználásának lehetőségeire (háttér!, láthatár!) nagyon ügyeljünk.

3. A les ne nyikorogjon! Fontos, hogy a lesen mindenkor nesztelenül időzhessünk, tehát még az esetleges órák hosszát tartó lesen ülésel velejáró, elkerülhetetlen mozgással se okozunk zajt.

4. A leshely legyen kellő méretű; hogy azon tagjaink hosszabb idő után se gémberdjenek meg és róla minden irányban akadálytalanul célozhassunk. A magasas úgy készüljön, hogy a fel-lejutás zajtalan legyen.

A szóró hasznos segítség a vaddisznó megfigyeléséhez és a vadászatához egyaránt. Lényege, hogy a vadászterület vaddisznójárta helyén vagy helyein kívánatos eséséget — legmegfelelőbb e célra a csöves- vagy morzsolt tengeri — helyezzünk ki, melyre a vaddisznók hamarosan rászoknak. A szóróhoz megfelelő távolságra készített leshelyről azután a vadász eredményesen kaphatja puskavégre a szórón csemegéző vaddisznót. A megfelelő takarásra, a szélirányra és a fényviszonyokra különös figyelemmel kell lenni a szóró elkészítésekor. Ha a szóróra járó vaddisznókat magaslesről várjuk, a szélirány kevésbé jelentős. Szórók készítésére a vadászterület nyugalmas, zavartalan, a vaddisznók nappali sűrűihez közel eső részek alkalmasak, ahová a disznók már délután, még megfelelő lővilágosság mellett kimerészkednek.

A libagödrök a vadlibás vizek közelében vagy a libák legelőhelyei mellett, a vízről legelőre és a legelőről vízre húzó libák útvonalaiba eső, földbe ácsott gödrök. A húzás megkezdése előtt a már gödörben elhelyezkedett vadász innen várja puskavégre a felette megfelelő lőtávolságra áthúzó libákat.

A dögterek apró és nagyvadász területeken egyaránt a ragadozók helyhez szoktatására szolgálnak. Ezért már ős elejétől vigyük egy

57. ábra. MAGASLES

A NÖVÉNYZET TAKARÁSÁBAN

e célra kiszemelt helyre, az ún. dögtérre az elejtett ragadozók tetemeit és ott kaparjuk be azokat sekélyen a földbe. A dögtérhez megfelelő lőtávolságra készített leshelyünkről vagy az e célra összetákolt dögműhóból azután télen majd eredményesen apaszthatjuk az odaszoktatott ragadozókat.

A VADÓR

A vadászmester legelső munkatársa a vadőr. Rátermettségét, szorgalmát híven tükrözi vissza a vadászterület állapota. Munkájával közérdeket szolgál, amire esküje vagy fogadalma is kötelezi, mivel a vadállomány szerves része a nemzeti vagyonnak. A vadászterületen vagy közvetlen szomszédságában lakik és a vadászmester útmutatása alapján folyamatosan ellátja az időszerű vadvédelmi teendőket. Mindenütt ott van, ahol vadunknak segítségre van szüksége és igen sokszor idejében közölt értékes megfigyelései révén sikerül kiküszöbölnünk a vadállományt fenyegető veszélyeket. A vadászatok alkalmával is értékes, megbecsült segítőtárs, aki a helyi viszonyok — vadjárás, hajtók stb. — pontos ismeretével nagyban hozzájárul a vadászatok eredményességéhez.

A vadőr köteles szigorúan ellenőrizni a vadgazdálkodásra és vadászatra vonatkozó hivatalos rendelkezések betartását. Az emberi és állati kártévők pusztításait elsősorban a vadőr köteles meggátolni, illetve ha erre egymagában képtelen — amint az igen sokszor előfordul — a vadászmester azonnali értesítésével, munkaadóját, a vadásztársaságot kell bevonnia a fenyegető veszélyek együttes elhárításába. A megyei mezőgazdasági igazgatóság vagy az illetékes rendőrhatalóság ügykörébe tartozó eseteket — vadbetegség, vadorzás, hurkolás stb. — a vadászmester értesítésével egyidejűleg a fenti hatóságoknak is jelentenie kell és esetleg — ha úgy látja szükségesnek — gyors segítséget kell kérnie a veszély elhárítása vagy a törvénysértések gyors megtorlása érdekében.

A jó vadőr alaposan ismeri munkahelyét, a vadászterületet. Ismeri az egyes vadféléségek kedvenc tartózkodási helyét, tudja, hol, mikor és milyen mértékben szorul a vadállomány emberi segítségre. Tudja, hol kell kibocsátani a beszerzett élővadat, pontos adatokkal indokolja a vadetetőik legalkalmasabb elhelyezését és az egyes területrészek vadsűrűségét ismerve, arányosan osztja el a készletet a téli vadetetéshez. Állandó területellenőrzései során észreveszi, ha valahol ragadozók garázdálkodnak vagy illetéktelenek járnak a határt. Igen sok puskás és hurkoló vadtolvajt juttatott már törvénykézre a lelkiismeretes vadőr ébersége.

A vadászterülettel határos falvakban, településeken ugyancsak ismerős a vadőr. Kitapasztalja, hogy a kóbor kutyák, macskák leginkább melyik községből járnak ki vadfogó portyáikra, és így már kirándulásaik kezdetén igen sokszor fegyverével vethet véget a tilosban járó „Sajók” és „Cirmosok” vadpusztító kódorgásainak. Minden elejtett ragadozó, kóbor kutya, macska a vadőr „tisztességét öregbíti”.

A ragadozók járását tökéletesen ismeri a jó vadőr! Tudja, merre vannak a szárnyas ragadozók szokott beszállófái és tudja, hol térnek esti nyugalóra. Ismeri a kotorékokat, a sűrűket, ahol a szőrmés ragadozók nappal megbújnak, ahonnan azután alkonyattal ki-kilátogatnak a friss vadpecse-

nyére. Sok vadmacska, róka, menyét, görény fizetett már életével a gondos vadőr éberségéért. Deszkára húzott bőrük a vadőr rátermettségét dicséri.

Még őszi folyamán kinézi a vadőr a téli ragadozómérgezés legalkalmasabb helyeit, ahol majd az első hó leestével, illetve a fagyok beálltával eredményesen rakhatja ki a szárnyas ragadozók részére szánt foszforszörpös csalit, illetve a szőrmés ragadozók részére a méregfalatokat. Még kora tavasszal megfigyeli az alkalmas helyeket, ahol majd fészekrakás idején a szárnyas kártevők részére műfészkekben kirakja a foszforszörpös tojást. A mérgek kirakásában szintén fontos szerep jut a vadőrnek, aki a vadász-mesterrel, illetve a vadásztársakkal együttesen — sokszor azonban egymagában — látja el e munkát, azonban ennek legfontosabb részét, a mérgezett helyek lelkiismeretes munkát kívánó ellenőrzését, az elhullott ragadozók megsemmisítését, a szőrmések gereznáinak lenyúzását, illetve a megmaradt méreg felszedését és megsemmisítését többnyire csak egyedül végzi.

Az őszi idők beálltával a vadőr rendbehozza az etetőket, hogy azok a kellő időben használhatók legyenek, ha pedig beköszönt a tél, és az időjárás viszontagságai szükségessé teszik, megkezdí a haszonvad téli etetését és folytatja egész télen át.

A szók elkészítése kellő időben, állandó feltöltésük, a nagyvadas területeken nélkülözhetetlen cserkészutak rendbehozatala, illetve karbantartása ugyancsak a vadőr fontos feladatai közé tartoznak.

A gondos vadőr napi tevékenységéről, megfigyeléseiről és tapasztalatairól pontos naplót vezet, melyből úgy ő, mint a vadászmester, illetve a vadásztársak igen hasznos tanulságokat szűrhetnek le. Előre meghatározott időközönként jelentésben tájékoztatja a vadászmestert és rajta keresztül a vadásztársaságot a területen történtekről és az időszerű, de egy ember erejét meghaladó tennivalókhoz a vadászmester, illetve a vadásztársaság segítségét kéri, amit minden esetben meg is kell kapnia.

A vadőr pontos és időben közölt megfigyelései igen nagy jelentőségűek a vadászat gyakorlásában is. A szalonkahúzás megindulása, az őzek üzekeedésének kezdete, az első „morgás” szarvasnász idején, vízivadas területeken az első libacsapatok érkezése, mind olyan események, amelyekre a vadász nagyon vár és amelyekről többnyire a gondos vadőr megfigyelése révén kapja az első hírt.

Vadászatok alkalmával a vadászmester jobb keze ugyancsak a vadőr. Este és hajnalban „kihallgatja” a fogolycsapatok tartózkodási helyét, tudja, hol találhatjuk meg nyulainkat, fácánjainkat. Ismeri a nagyvad váltóit, tudja, hogy hol, milyen bika vagy bak tartózkodik. Felvilágosítást tud adni, hol, milyen mezőgazdasági termelvényekre járnak ki a vad-disznók, eredményesen végzi — egymaga — vagy a vadásztársaság tagjainak segítségével — a vadásztársaságra háruló vadkárelhárítási teendőket és ismeri az őzsuták tartózkodási helyeit, ahol majd üzekeedés idején bakot is talál a vadász.

A körök, hajtások rendezésében ugyancsak igen fontos a vadőr szerepe. Tudja, hogy hová, mennyi hajtó szükséges és gondoskodik megfelelő számú és alkalmas hajtókról is. Helyi ismeretei révén eredményesen működik közre az egyes lóállások kijelölésében és a vadászok felállításában. Vadászat közben a vadászmester rendelkezései szerint irányítja, rendben tartja

a hajtókat és a vadászat után gondoskodik a teríték kezeléséről, elhelyezéséről vagy szállításáról.

E feladatok helyes megoldását elvárjuk a vadőröktől, de érte megfelelő erkölcsi és anyagi elismerés is járjon.

AZ ÁLLAMI REZERVÁTUMOK

Az állami kezelésben levő vadászterületek a rezervátumok. Egy részük tenyészvadterület, más részük állami mintavadgazdaság, kisebb részük természetvédelmi terület.

Az állami tenyészvadterületek — mint a nevük is mutatja — tenyésztési célokat szolgálnak. A rajtuk élő különféle vadfélések állományának kívánt sűrűségéről, tehát az állomány mennyiségéről és minőségéről a tenyészvadterület vezetőjének irányításával a tenyészvadterületen alkalmazott hivatásos vadászok, az ún. állami vadászok gondoskodnak. Ezeken a területeken termelik ki a hazai vérfelfrissítéshez szükséges élővadmennyiség javarészét, innen kerül ki az exportra menő élővad zöme. A tenyészvadterületeken a vadászat csak selejtezés vagy az ivararány javítása céljából üzhető, azonban ilyen esetekben is csak a tenyészvadterület szakszemélyzete — külső vadászvendégek részvétele nélkül — lövi ki a megfelelő nemű, minőségű és számú vadat. Az állami tenyészvadterületek nemcsak a hazai élővadszükséglet, valamint az exportigények kielégítésének jelentős részét biztosítják, hanem ugyanakkor előnyösen hatnak a környező vadászterületek vadállományának kialakítására is. Ezenfelül a tenyészvadterületeken folyó vadgazdálkodás, a vadvédelmi feladatok és általában az okszerű vadgazdálkodás minden teendőjének kifogástalan ellátása példaképül is szolgál valamennyi vadgazdának.

Az állami mintavadgazdaságokon, apró és nagyvadászon egyaránt, amint a nevük is mutatja, mintaszerű vadgazdálkodás folyik. Ezeken azonban már az intenzív élővadtermelés mellett lőtt vadat is termel ki a vadgazdaság, de ugyanekkor a vadvédelmi teendők maradéktalan, mintaszerű végrehajtásával biztosítja a területen kívánatos maximális vadmennyiséget, melynek méretével azonban minden esetben az ott folyó mező- és erdőgazdálkodás érdekeihez igazodik. Ezek az állami kezelésben levő mintavadgazdaságok kiterjedésükhöz mérten jelentős mennyiségű élő- és lőttvad-termelésükön kívül — a tenyészvadterületekhez hasonlóan — kisugárzó hatásukkal is előnyösen hatnak a környező területek vadállományának alakulására, ugyanakkor pedig példát mutatnak a vadászterületeket bérlő vadásztársaságoknak, akik az ott látottak és tapasztaltak alapján helyesbíthetik a vadgazdálkodásukban észlelt hiányosságokat.

A tenyészvadterületek és mintavadgazdaságok ugyanakkor kutató területei a vadgazdasági tudományos kutatók munkájának is. Az itt dolgozó kutatók, tudósok és gyakorlati szakemberek figyelik meg az emberi beavatkozás hatását a vad életére. Itt kísérletezik ki a vadkárok ellen szükséges megelőző védekezés módszereit. Itt folynak az egyes vadfajok legjobb tenyészhelyeit kereső és a helyes kiválasztásukra irányuló kutatások, a fajtaátalakító kísérletek, a vadállomány minőségi fejlesztésére vonatkozó kutatások, az életmód, valamint a gyomortartalom-vizsgálatok,

a legjobb, a leggazdaságosabb vadtakarmányok kikísérletezése, a különféle vadbetegségek megállapítása, a különböző célokra legmegfelelőbb vadászebek kitenyésztese és sok más, a vadgazdálkodás fejlesztésére irányuló kísérletek.

A természetvédelmi területek hivatottak megőrizni országunk egyes vidékeinek talaj- és domborzati viszonyaiban, valamint a rajtuk élő állat- és növényvilág jellegzetességeiben visszatükröződő tájjellegét. Ezek a jellegzetességek a kellő emberi beavatkozás híján mindjobban elhalványulnának, beleolvadnának a környezetbe, és ezzel elveszne maga a tájjelleg is. A kellő emberi beavatkozás ez esetben a természetvédelmi területek létesítésében nyilvánul meg, melynek példaképei a Szovjetunió világhírű természetvédelmi területei vagy az Egyesült Államok híres Yellowstone parkja. E természetvédelmi területek célja fenntartani egyes területek jellegzetes és ritka állat- és növényvilágát, ezért nemcsak hazai viszonylatban jelentősek, hanem egyben az egyetemes kultúrát is szolgálják.

VAD ÓVÁS, VADVÉDELEM

A KÁRTEVŐK IRTÁSA

A kártevők jegyveres irtása a haszonvadállományban károsító szőrmés és szárnyas ragadozók ritkításának legközismertebb és legelterjedtebb módja. A vadgazda ezzel nemcsak a haszonvad ellenségeinek számát csökkenti, hanem egyúttal vadászképességeit is tökéletesíti. Gondoljunk csak a szőrmés és szárnyas kártevők egyaránt kiváló érzékszerveire, melyeknek kijátszása a legtöbb esetben komoly próbája a vadász felkészültségének. Óvatosság, figyelem, természetüknek és szokásaiknak alapos ismerete szükséges a kártevők eredményes vadászatához, de fordítva, a kártevők gyakori vadászatával csiszolódnak ki a vadászban az értékes vadászerevyek. Vadászatuk során sajátítja el azokat az ismereteket, melyeket azután nemcsak a kártevők ritkítása, de a vadgazdálkodás minden más feladatának végzésében is kiválóan hasznosíthat. Az a vadász, aki gyakran és figyelmesen járja a vadászterületet, hamarosan kellő betekintést nyer vadjai életébe. Kedvenc tartózkodási helyeikkel, járásukkal együtt megismeri szokásaikat, természetüket is. Megtanulja, hogy melyik vadat hol keresse. Megtanulja a nyomok olvasását, tud következtetni a természetben észlelhető különféle jelekből, amelyek igen sok tanulságos adattal szolgálnak az erdőt-mezőt rendszeresen és nyitott szemmel járó vadásznak. Az így szerzett ismeretek ezután a vadgazdaság termésének aratásánál, vagyis a hasznosvad elejtésénél, valamint a gyomirtásnál, a kártevők ritkításánál egyaránt meghozzák a kívánt eredményt.

A ragadozók vadászata, vagyis lőfegyverrel való ritkításuk minden időben igen jelentős vadvédelmi teendő. Annak ellenére, hogy ez nem idényfeladat, amire csak olykor, meghatározott időben kell gondolnunk, hanem mindig időszerű kérdés, mégis vannak helyek és időszakok, ahol és amikor különös figyelmet kell fordítani alapos elvégzésére, mert különben a vadgazdaságot súlyos veszteség érné. Ilyen fokozott figyelmet igénylő helyek, a hasznosvad kedvenc tartózkodási helyei, a csenderesek és etetők

környéke, ahol a hasznosvad gyakran és zömével megfordul. Vadbő helyeken okozhat legtöbb kárt a ragadozó, mert a további ízes zsákmány reményében oda is szokik a mindig jó falatot ígérő helyekre. Ezeken a helyeken tehát mindig különös gonddal irtsuk a ragadozókat.

Az időszakot illetően — bár egész évben károsítanak a ragadozók — mégis zord, hideg teleken, de különösen tavasszal és nyár elején a fiókanevelés idején — emelkednek aggasztóan kártételeik, tehát ilyenkor kell leginkább szorgalmaznunk vadászatukat. A kemény teleken a haszonvad és kártevő egyaránt nehezebben jut a mindennapi falathoz. A gondos vadgazda élelempótlással könnyít haszonvadjának nehéz során, a ragadozó pedig úgy segít magán, ahogy tud. Éhség és fagy következtében elpusztult foglyot, fácánt, nyulat már valamennyien láthattunk, éhen veszett rókával, szarkával azonban még nemigen találkoztunk. A kártevők élelmességét azután megint csak haszonvadunk bánja, mivel éhségtől, fagytól elgyötört soraikban még nagyobb pusztítást okoznak az éhes kártevők.

A kártevők tavasszal még a télinél is komolyabb méretekben veszélyesek. Fiasító apróvadunk zsenge szaporulata, de maga a kotló anyaállat is, könnyen elérhető zsákmányai a tavasszal és nyár elején ugyancsak fiakat nevelő ragadozóknak, melyeknek ilyenkor élelemszerzési szükségletük is természetszerűen emelkedik, hiszen az örökké éhes fiókák étvágyát nehéz kielégíteni. Éppen akkor kell többet zsákmányolniok, amikor a legdúsabb préda kínálkozik, és amikor ezzel a legérzékenyebben károsítják a vadgazdaságot. Ilyenkor azután vadórnek, vadásznak állandóan résen kell lennie; mert a ragadozók súlyos kártételeinek csak fokozott éberséggel veheti elejét. Cserkésző és lesvadással, csalsípra hívva, fészékben, kotorékában pusztítva kell ilyenkor ritkítani a kártevőket, mert ellenkező esetben apróvadállományunk a legválságosabb helyzetbe kerül. Nem szabad sajnálnunk időt, fáradságot és töltényt a ragadozók irtására! Igaz, hogy 1,20—1,30 forintba kerül egy töltény és nem is minden lövésünk talál — de még ha csak minden ötödik vagy tizedik tölténnyel lőnénk is egy-egy kártevőt, akkor is örömmel szánjuk a töltényt számuk apasztására, azzal a tudattal, hogy egy-egy szarka, szürke varjú, vadmacska, róka, menyét vagy görény nem 9—10 forint értékű kárt okoz a vadállományban, hanem a saját, valamint fiai étvágyának kielégítése súlyos ezreket meghaladó értéket pusztít haszonvadunkból, illetve annak fészekalijából és fiataljaiból. Igen sok vadász látott már feltárt rókakotorékot és nyerhetett betekintést a benne, valamint a közvetlen környékén lelt „bűnlajstromba”, abba a gyászos hagyatékba, melyben haszonvadunk különböző fajú és korú egyedeinek maradványai szerepeltek megdönthetetlen bizonyítékaul annak, hogy a némelyek által hasznos kiválogatást (szelekciót) végző, a „szanitéc” szerepet betöltő, egyesek által szinte közhasznú színben feltüntetett róka mégsem olyan ártatlan ragadozónk, hanem igen káros, mindenképpen puszkavégre való kártevő, melynek elejtésével ne várjunk télig, mert akkor van értéke a gereznának, hanem, főként az apróvadás területeken, lőjük minden időben, mert különben a téves kíméletnek a haszonvadállomány vallja igen súlyos kárát. Valóban szép és különös izgalmat nyújt a téli vadászatok alkalmával a körbe, hajtásra került róka!

Reális, haladó vadgazdálkodásunk azonban inkább kevesebb izgalmat, de több nyulat, foglyot és fácánt igényel, melynek bel- és külkereskedelmi értéke sokkal jelentősebb a rókák vadászata okozta izgalomnál.

Azért nincs okuk aggodalomra a rókabarátoknak sem. A róka ugyanis olyan szapora és annyira élelmes, hogy a legerélyesebb ragadozóirtás ellenére is bőven marad még rókánk a hasznos szelektálás elvégzésére és a téli vadászatok megízézésére. Marad belőlük bőven a téli rókaprémre is, mert számuk hazánkban nemhogy csökkenne, hanem egyre gyarapszik.

A menyéttel és a görénnyel ugyanígy vagyunk. Az érdeklükben elvétve hallható aggodalmak tehát vadállományunk mai helyzetében indokolatlanok. Ha pedig róka-, menyét-, görény-, karvaly-, szarka-, szürke varjúállományunk olyan mértékben fogyna, hogy természetvédelmi szempontból védelemre szorulnának, vagy korlátozni kellene elejtésüket, úgy a Természetvédelmi Tanácsunk egészen biztosan időben intézkedne a szükséges védelmi rendelkezések kiadása iránt. Ma azonban ettől még igen messze vagyunk. Lőjük tehát nyugodtan a rókát, görényt, menyétet, hermelint, karvalyt, kányát, szarkát, szürke varjút és védjük meg kárteteleiktől védelemre szoruló apróvadunkat s főként jobb sorsra érdemes szaporulatát.

A szőrmes, szárnyas kártevők tavaszi károkozása ellen a legjobb védekezés a támadás. Nem elég tehát, ha a területjárásaink során utunkba akadt kártevőt elejtjük; keresni kell a találkozást és módját kell találnunk hogy vadászfegyverünkkel is minél eredményesebben apaszthassuk a számukat. Ellenőrizzük ezért minél sűrűbben hajnalban és késő délután a területet, holdvilágos éjszakákon járjunk ki lesvadászatokra, mert ilyenkor legtöbbször a lehetőség arra, hogy puszkavégre kapjuk őket.

A rókakotorékok átvizsgálása tél végén, tavasszal a nap minden szakában eredménnyel kecsegtet, a reggeli és délutáni órák azonban ehhez is a legalkalmasabbak. A rókacsaládot olykor már kotorékebeink is elintézik, és nem kerül sor a fegyverhasználatra, sokszor azonban a kotorékából valamelyik vészkijáráson kiszökő ravaszdit bizony jól célzott lövéssel kell felhempergetnünk. A kotorékvadászatnál is legyünk tehát résen fegyverünkkel és legalább egy vadász helyezkedjen lőkészen tartott fegyverével úgy, hogy a kotorék esetleges melléknylásai felé jó kilövése legyen és puszkájával eredményesen köszönthesse a szorongató kotorékeb elöl hajlékából kimenekülő rókát.

A szőrmes ragadozók közül a legérzékenyebb károkat okozó róka vadászata egyúttal kiváló vadászszórakozás is. Az e téren legtöbbször becsült vadászörömmel járó rókahajtás különleges felkészültséget és ügyességet igényel. Célja, hogy a hajtott rókát az előzetesen felállított vadászok puszkavégre kapják. A hajtás rendezőjének ilyenkor — ha jó eredményt akar elérni — igen sok körülménnyel kell számolnia. Elsősorban tudnia kell, hogy a felugrasztott róka a hajtás területén, illetve területéről milyen irányban szeret menekülni. Erdőterületen, ahol több sűrűség van, a róka minden bizonnyal nem a tarvágás vagy nyílt terep felé menekül, hanem egyik sűrűségből közvetlen a másikba iparkodik átjutni. Mezei, sík területeken, a csenderesekben, nádasokban megbúvó róka minden bizonnyal abba az irányba menekül, amerre legközelebb ér ismét takarást, fedett

terepet. Ilyen esetekben tehát mindezek figyelembevételével kell felállítani a puskásokat. Ebbe azonban még beleszól a szél iránya is! Rossz széllel, vagyis ha a vad felé viszi a légáramlás a vadász szimatját, messze elkerüli a vadászt a róka. Ilyenkor azután úgy segít a vadászat rendezője, hogy lehetőleg ún. félszéllel oly módon jelöli ki a lőállásokat, hogy a szél-irány keresztezze a vad és a vadász közötti vonalat. Teljesen szél után ugyancsak nem szívesen menekül a róka, mert ilyen esetben nem tudja finom szaglószervét kihasználni, orra nem árulja el a menekülése irányában levő veszedelmet.

A rókahajtásban igen fontos, hogy a vadászok csendben, a legkisebb zaj nélkül menjenek felállási helyükre és ott ugyancsak minden nesz kerülésével, mozdulatlanul álljanak. A lőállásban álló vadász halk köhintése vagy az általa okozott legkisebb zavaró hang már igen károsan befolyásolja a vadászat eredményességét.

A hajtók egészen lassan, töretlen vonalban haladjanak, ne csináljanak nagy lármát, csak itt-ott hallassanak egy-egy halk hopp-hopp-ot, fütty-szót vagy koppantsanak az útjukba eső fák törzsére, hogy a vonal meg ne szakadjon és a felriasztott vad ne pánikszerűen meneküljön, hanem a hajtókkal, mintegy kellemetlen, de nem veszélyes zavarással számolva, osonjon tovább a hajtott területről.

Az árok, patak vagy ér mentén húzódó hosszúkás alakú nádasokban igen jónak bizonyult módja a rókahajtásnak az ún. meghúzás kötéllal vagy láncsal. Mélyebb részein — ha csak nincs befagyva — víz is van a nádasokban, ami a hajtók behatolását akadályozza, viszont a róka egy-egy magasabb zsombékban meghúzódva biztonságosan pihen benne. Ilyen esetekben, ha a nádas nem túl széles, tehát néhány összekötött lánc átéri, igen eredményes a meghúzás. Ha nem láncot használunk, hanem kötelet, úgy ajánlatos arra öt-hat méterenként egy csengőt, kolompot vagy bádogdobozt erősíteni, hogy az húzás közben a nádhoz verődve fémes hangot adjon. Ilyenkor is igen fontos, hogy a vadászok jó széllel álljanak fel és feltétlen csendben legyenek. A lőállások a nádas széléhez közel legyenek, mert ha a nádas szélétől pár méterre takarás nélkül áll a vadász, úgy a kiugrás előtt a nádas szélén körütekintő róka feltétlenül észreveszi a vadászt és nem ugrik ki. A vadászoknak feltétlen jóval előbb kell felállniuk, mielőtt a hajtók a nádas túlsó végén behatolnak a nádba, mert megtörténhetik, hogy a róka a hajtóktól szelet fogva, már jóval a hajtók odaérkezése előtt kiugrik és lövés nélkül elmenekül, ha a vadász nem áll állásán lőkészen. A láncot vagy a fémhangú zörgőkkel ellátott kötelet úgy húzzák, hogy mindkét végén néhány hajtó vonszolja előre a nád tetején fekvő, jól kifeszített láncot vagy kötelet a puskásvonal felé. Minden 5—6 lépés után álljanak meg és rángassák meg a láncot vagy kötelet, hogy az minél erősebb hangot adjon. Egy nádasban gyakran több róka is van. Ezért ha egy róka már kiugrott, és lövés is esett rá, a kötélhúzókat álljanak meg pár percre és rázzák a csengőt egy helyben, nehogy a még nádban maradt róka vagy rókák meglapuljanak vagy visszatorjenek.

Fordítsunk gondot a tavasz végén, nyár derekán éppen repülőssé fejlődött, de még járatlan és tapasztalatlan növendék szárnyas kártevők

58. ábra. AZ APRÓVAD LEGVESZÉLYESEBB ELLENSÉGEI
1. Dolmányos varjú, 2. szarka, 3. menyét, 4. hermelin, 5. görény

59. ábra, UHUZÁS

fegyveres számapasztására. Ezeket — az öregekkel ellentétben — nem nehéz puskavégre kapni. Kutassuk fel a szárnyas kártevők fészkrét és a nem védett fajok fészkekalját lehetőleg a tojóval együtt pusztítsuk el. A szárnyas kártevők eredményes lövésére ugyancsak a hajnali és késő délutáni órák a legalkalmasabbak. A szarkák, szürke varjak ismert hálófáihoz közel meghúzódó vadász sokszor szinte nem várt mennyiséget ejthet el alkonyattájt e két végtelenül káros szárnyas kártevőből.

A szőrmés ragadozók — de nappal a szárnyasok is — igen gyakran befutnak a nyúlírárs és az egércincogás élethű utánzására. Ez főleg a róka-hívásnál eredményes. A szőrmés ragadozók vadászatának erre a módjára főleg a holdvilágos, tiszta, szélmentes esték, éjszakák alkalmasak, amikor a csábító hangokra a sűrűből kióvatoskodó ragadozó jól látható célt mutat. A ragadozók sípra hívó lesvadászatának eredményességéhez okvetlen szükséges a lesvadászatról „A vadászati jog gyakorlása” c. fejezetben elmondottak figyelembevételé.

Eredményes módszer a kártevők dögreccsalása, amikor a kihelyezett dögtől megfelelő lőtávolságra készített lesből, döggunyhóból lőhetők. A ragadozó irtásának ez a módja főleg télen használatos és jár sokszor várakozáson felüli eredménnyel.

A kóbor kutyák, macskák veszedelmes ellenségei, súlyos vámszedői haszonvadunknak, tehát a vadászterületen a ragadozókkal egyenlő elbírálás alá esnek. Bár sok közülük napközben is állandóan a területen kódorog — sok kutyát elég helytelenül mezei munkára menő gazdáik hívnak magukkal — mégis legnagyobb részük alkonyattal indul a tilosba és a hajnali órákban tér vissza a faluba vagy városba kenyéradójához. Tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy sok kutyát, macskát bizony a szükség kényszerít a bűnbe, mert hanyag gazdája úgy véli, hogy az állat ügyeskedjen, szerezzen magának. Ez a sajnálatos körülmény azonban legfeljebb csak magyarázza, de nem enyhíti a súlyos kártevéseket, ezért ahol érjük, lőjük a területünkön csatangoló kóbor kutyákat, macskákat, mert irtásuk elhanyagolása vadállományunk súlyos károsodását jelentené.

A szárnyas kártevőket legeredményesebben „tollas vadászegédünk”, legnagyobb baglyunk, az uhu segítségével kaphatjuk puskavégre. *Az uhuval való vadászat* lényege az, hogy baglyunkat a területnek valamilyen kiemelkedő, jól látható részén helyezzük el, magunk pedig a bagolytól megfelelő távolságra úgy rejtőzünk, hogy az uhut támadó szárnyas ragadozókat minél biztosabban kaphassuk puskavégre (59. ábra).

Az uhuzás alapja a nappali ragadozó madaraknak az a mérhetetlen ellenszenve, amivel éjjeli ragadozótársaik, a baglyok iránt viseltetnek. Ezt használja ki a vadász, amikor baglyával lövésre csalja a szárnyas kártevőket. Bár a nappali szárnyasok mindenféle baglyot egyaránt gyűlölnék, mégis céljainkra nagyságánál és feltűnő voltánál fogva leginkább az uhu alkalmas. Ha uhut nem tudunk beszerezni, úgy macskabagollyal vagy erdei fülesbagollyal is eredményesen próbálkozhatunk. Baglyunk elhelyezésénél mindig figyelemmel kell lenni a szárnyas ragadozók vonulásának irányára és ennek útjába kell állítanunk az uhu kb. egy méter magas állványát. Erre a célra megfelel egy, a földbe rögzített, abból mintegy méter magasan kiálló erős karó, amelynek tetejére 40 cm hosszú keresztfát szege-

zünk „T” alakban, mivel az uhu vízszintes ágon ül a legszívesebben. Hegyvidéken a környéket uraló legmagasabb csúcsra helyezzük az uhut, rejtőzhelyünket, az uhukunyhót pedig a hegy déli vagy délnyugati lejtőjén készítsük el az uhu felé északra vagy északkeletre nyíló, 20—25 cm magas, 35—50 cm széles lőréssel. Hegyvidéken az átvonuló szárnyas ragadozók többnyire a gerincek déli, délnyugati lejtője és a hegynergek felett húznak át, míg sík vidéken a folyók vonalát vagy a tavak partszegélyét követik. Leskunyhónk lőrése mindig észak felé nézzen, hogy a fényviszonyok minden időben kedvezzenek, és a nap esetleges kápráztató fénye ne zavarjon lövés közben. Leshelyunktől az uhu ülőkéje mintegy 20 lépésre legyen és ugyancsak kb. 20 lépésre, de ettől kissé balra állunk le egy száraz fát, melyen 3—4 minél vízszintesebben elágazó ág van. Ez a beszállófa, melynek ágaira az uhut gyalázó ragadozók fel-felülnek, és így a leső vadásznak is biztosabb lövési lehetőséget nyújtanak. A leskunyhót minél jobban olvasszuk bele a környezetbe: legnagyobb részét süllyesszük a földbe, külsejét pedig gyepetglával, náddal, kukoricaszárral, ágakkal stb. tegyük hasonlóvá a környezethez. Erre vonatkozóan esetenként a hely jellege az irányadó. Minél láthatatlanabbul sikerül elhelyezkednünk, annál biztosabban számíthatunk eredményre. A kunyhó ki-bejárata mindig a lőréssel ellenkező oldalon legyen; az esetleges ajtó gyorsan és hangtalanul nyíljon, hogy adott esetben, hirtelen kiugorva is mindig sikeres lövést tehessünk.

Az uhu segítségével gyakorolt ragadozómadár-vadászatra legalkalmasabb a reggel 6-tól 10-ig és délután 15—18 óráig terjedő idő, sokszor azonban a közbeeső időben is eredményes lehet vadászatunk.

A reggeli uhuzásra lehetőleg még szürkülettel menjünk ki, hogy mire kivilágosodik, már mindent elrendezve, leshelyünkön üljünk, mert a későbbi mozgolódást az éles szemű orvmadarak könnyen észrevehetnék és ezáltal csökkennének esélyeink. Leskunyhónkból uhunkat figyelve, annak viselkedéséből többnyire biztosan következtethetünk nemcsak az orvmadarak közeledésére, hanem magának a közeledő szárnyasnak nagyságára is. A szarkák, szajkók és varjak felé uhunk éppen csak a fejét forgatja, míg a nagyobb szárnyasok közeledésére szárnyait „karikába fújja” és tollát felborzolva jelzi jövetelüket. Ha erősebb, veszélyesebb ragadozó közeledik, uhunk leugrik állványáról és hanyatt fekvé, karmait előre tartva várja a támadást.

Uhunk lábára sima, vékony acélláncból kössünk béklyót, melynek végein puha anyaggal bélelt csatszíjak vannak. A lánc közepén levő karikához fűzzük a zsinórt, melyet „munka” közben az állvány aljához erősítünk. A zsinór legyen mindig olyan hosszú, hogy baglyunkat ne gátolja a szabad mozgásban és ha elunja az ülést, akadály nélkül leugorhasson állványáról a földre.

Az uhu értékét viselkedése szabja meg. A bátor, élénk madár mindent észrevesz, ami a látóhatáron belül történik, és viselkedésének figyelése még olyankor is őszinte vadászörömet okoz, amikor szárnyas ragadozó nem is jön lövésre. Ezzel ellentétben a közönyös, együgyű bagolyban nem telik olyan sok öröme a vadásznak és viselkedéséből is sokkal kevesebbet következtethet. Egyes megfigyelések szerint a hím mindig élénkebb, mint a tojó.

Ha az uhu állványáról le-leugrik, vagy az állványon mozgolódik és szárnyait verdesi, ez csak esélyesebbé teszi vadászatunkat, mert mozgolódásával messzebbre és jobban magára vonja a szárnyas ragadozók figyelmét, mintha csak csendes közömbösséggel ülne. Uhunkat mozgolódásra serkenthetjük, ha az állvány keresztfáját oly módon szerkesztjük meg, hogy az a les helyünkhöz vezetett zsinór húzogatására le és fel mozogjon, mert így az uhu egyensúlyának megtartása céljából szárnyverdesésre kényszerül. Ilyen esetben azonban nagyon kell vigyáznunk a zsinór észrevétlen elhelyezésére, nehogy annak mozgatásával elriasszuk a rendkívül éber szárnyas ragadozókat. Uhuzás közben figyeljük állandóan a bagoly viselkedését, legyünk mindig lőkészen, mert gyakran megesik, hogy egyrészt igen gyorsan kell löni, ha megfelelő eredményt akarunk elérni, másrészt meg illő, hogy tollas vadászsegédünk testi épségét mindenképpen megvédjük a rája vágó nagyobb orvmadarak esetleges sebzésétől. A gyakoribb szárnyas ragadozók közül az uhut legvadabbul az ölyvek támadják, amelyeknek jövetelét baglyunk már jó előre, hanyatt fekvé jelei. A vadásznak ilyenkor figyelni kell, nehogy a védett ölyvet lője le, ezért csak riasztólövessel, esetleges kiáltással kell a támadó ragadozót visszariasztani az uhutól. A karvaly és az egyéb kisebb szárnyas ragadozók sokszor csak elsuhanak baglyunk közelében és a közeli beszállófára ülve nézik az örök ellenséget. Legszemtelenebbek a szarkák és varjak, ez utóbbiak sokszor baglyunk köré telepednek a földre és onnan szidják szörnyű lármával.

Bánjunk emberségesen az uhuval. Tápláljuk és kezeljük helyesen, hogy sokáig használható, jó segítőtársunk legyen. Helyes bánásmód mellett az uhu nemcsak megszokja rabságát, de még bizonyos fokú ragaszkodás is kifejlődik benne gazdája, illetve ápolója iránt. Ne legyünk hozzá gorombák és ne ingerkedjünk vele, mert ezzel csak elvadjítjuk. Kutyát ne engedjünk a közelébe, mert annak még a látása is ingerli. A fiatal korban befogott példányok kezesebbek lesznek, és később jobban felhasználhatók, mint az idősebb korban fogott egyedek, melyek eredeti vadságukat már nemigen vetik le.

Az uhut tartsuk csendes, lehetőleg sötét helyen felállított 2×2 méteres, fedett lécketrecben, melynek az aljára vastagon szórjunk homokot. A ketrec egyik sarkában legyen egy horganyzott bádogból készült, 50×50 cm terjedelmű és 15 cm mély víztartály naponta friss vízzel, melyben madarunk — ha kedve tartja — akár fürödhet is. A vadon élő uhu nem iszik vizet, mert nedvesséigényét a frissen fogyasztott vad még meg nem alvadt vérből fedezi, de a fogságban élő bagoly már többnyire csak alvadt vérű vadat kap és így a vízre szüksége van. A ketrecben keresztben helyezünk el egy vastagabb rudat is, melyen az uhu kedvére elüldögélhet. Célszerű, ha uhunkat magunk etetjük, mert ezáltal személyünkhöz szoktatjuk. Ne dobjuk be az élelmet a ketrecébe, hanem várjuk meg, míg baglyunk maga nyúl érte. Ha a már felnőtt korban fogott uhu eleinte nem akar a felkínált élelemért nyúlni, ne féljünk, nem pusztul éhen; ha azonban — akár 1—2 napi koplalás után is — végre csórót forgatja az odanyújtott falatért, ez annak a jele, hogy ellenállása megtört és ettől fogva egyre kezesebbé válik. Legcélszerűbb, ha uhunkat természetes táplálékkal etetjük, tehát lőtt verébtől az elejtett szárnyas ragadozóig és egértől a kóbor macskáig

mindent adjunk neki. Az esetben, hogyha mészárszéki hússal etetjük, úgy tapasszunk ehhez bőven tollat és szőrt, mert arra uhunknak szüksége van az emésztéshez.

Ha növendékbaglyot szerzünk, azt kezdetben okvetlenül tápláljuk apróra vágott színhússal, de előzőleg ezt is hengergessük meg tollban vagy szőrben. A söréttel lőtt kártékonyak etetésénél fennáll az a veszély, hogy baglyunk előbb-utóbb ólommérgezésben elpusztul. Legyen gondunk tehát arra, hogy táplálékával minél kevesebb sörét jusson baglyunkba. Az uhu részére szánt madarakat lőjük kis kaliberű — 6 mm-es — golyós puskával. Az ólommérgezés ellenszereként nyomjunk le hetenként egy-egy héjas friss tojást a bagoly torkán, amivel úgy-ahogy megelőzhetjük a bajt, vagy legalábbis lassúbbá tehetjük az ólom szervezetromboló hatását.

Baglyunkat az uhuzás helyére tágas, könnyű, fonott kosárban vigyük, ha pedig esetleg hátizsákban vinnénk ki, úgy nagyon vigyázzunk tollainak épségére, mert a törött, gubancos tollú bagoly csúnya látvány és nem dicséri a vadász gondosságát.

Ha a baglyot helyesen kezeljük, jól ápoljuk, ketrecét mindig tisztán tartjuk és emberségesen bánunk vele, úgy az hosszú évekig kedves, hű „vadásztársunk” lesz az apróvadainkat veszélyeztető szárnyas ragadozók ritkításánál.

A szőrmés kártevők számapasztására télen igen eredményes mód a *vonszalék* alkalmazása. Tudvalevő, hogy a pörkölt macskatetem, a rothadó hús vagy a különböző halfélék kedvenc csemegéi a rókáknak, de szívesen nyúl hozzá a többi szőrmés kártevő is. Ezért a róka és az egyéb szőrmés kártevők járásának közelében, váltóikon lehetőleg nyomaikat keresztezve, vonszoljuk meg kedvenc csemegéjük valamelyikét pár méteres zsineghez kötve, oly módon, hogy a zsineg végét horgásbotszerű rúdhoz erősítjük. Ez azért szükséges, hogy nyomaink ne essenek túl közel a vonszalék útjához, és így a vonszalék útját követő szőrmés kártevők ne érezzék meg a vonszalék nyomában a rettegett emberszagot. A vonszalékot vezessük a legkülönbözőbb irányokban úgy, hogy végül valamennyi oda torkolljon, ahol mi jól takart leshelyünkön ülve, várjuk a vonszalék nyomát „felvett” szőrmés kártevőt. Legcélszerűbb, ha a vonszalékot a délelőtti órákban jártatjuk meg, mi pedig már délután 3—4 órakor kiülünk leshelyünkre, hogy a téli délutánok, alkonyatok csak rövid ideig tartó kedvező lővilágosságát megfelelőképpen kihasználhassuk. Természetesen, nem bizonyos, hogy a szőrmés kártevők még aznap délután befutnak, a fehér hótakarón azonban, kiváltképpen holdas estéken, éjszakákon, bármilyen későn is eredményes lövést tehetünk, ha leshelyünket úgy készítettük el, hogy onnan jó kilátásunk, illetve kilövésünk legyen a vonszalék különböző irányából befutó útjainak találkozhelyére. Ha hosszabban szándékozunk ülni a lesen, feltétlen szükség van arra, hogy kényelmes legyen, hangtalan mozgási lehetőséget biztosítson, mivel a hideg téli estéken, éjszakákon mozdulatlanul ülve meggémberednek tagjaink. Legfontosabb, hogy a lábunk alá és ülőhelyünkre megfelelő mennyiségű szalmát tegyünk, mert az egy helyben ülő ember télen alulról fázik fel a leghamarabb. A leshely elkészítésénél gondosan ügyeljünk a szokott szélirányra, mert ha történetesen rossz széllel ülünk leshelyünkön, és a vonszalék nyomán érkező ragadozó szelet kap, úgy

semmiképpen sem jön be megfelelő lőtávolságra, és így eredménytelenül fagyoskodtuk át a hideg téli estét vagy éjszakát.

A *csapdázás* ugyancsak jól bevált módja az állati kártevők ritkításának. A csapdaállítás helyeit a kártevők lövésénél már ismertetett szempontok figyelembevételével válasszuk ki, tehát ott csapdázunk, ahol egyrészt az állati kártevők károkozásaikkal a legérzékenyebb veszteséget okozhatnák, másrészt pedig ahol a csapdázással a legtöbb eredményre számíthatunk. A kutyafogón, ládacsapdákon, héjaketrecen és héjakosáron kívül — ez utóbbi kettőt a szárnyas kártevők ellen alkalmazzuk — a „berlini hattyúnyak” és a különböző nagyságú „tányérvasak” használatosak a leggyakrabban. Ezeken kívül azután még a legkülönbözőbb kivitelű töröket, csapdákat alkotja meg a vadgazda vagy vadőr egyéni leleményessége. A csapdák működését, használatukat nem könyvből, hanem a vadászterületen, a csapdázásban már jártas vadásztársak gyakorlati útmutatása nyomán lehet a legjobban elsajátítani. A csapdaállítással a ragadozó élve befogása vagy megsemmisítése, de semmiképpen sem a kínzása a célunk. Ezért naponta ellenőrizzük csapdáinkat, hogy a belekerült, de esetleg még élő kártevőt minél hamarabb megválthassuk szenvedésétől. A csapdák helyének kiválasztásánál ügyeljünk arra, hogy a csapdák emberben vagy haszonállatban kárt ne tehesenek. Fogásra állításukkor legyünk elővigyázatosak, nehogy könnyelmű kezelésükkel — amire már sok példa volt — testi épségünkben essék kár.

A csapdázás eredménytelen marad, ha a ragadozó a csapdán megérzi az emberszagot. Csapdáink áruló szagát tehát valamilyen — a ragadozók számára kívánatos — szaganyaggal közömbösítsük. Legcélszerűbb bedörzsölni valamilyen romlott, bűdös húsféléből készített masszával. Az ilyen szagosító anyag összeállítására majd minden öreg vadórnek megvan a saját találmánya, melyet a legjobbnak tart. Valamennyi jó lehet, csak az a fontos, hogy a ragadozók számára vonzó szaguk teljesen elnyomja a vad orrának szinte kibírhatatlan emberszagot.

Az alábbiakban a leggyakrabban használt csapdák alkalmazásának módját ismertetjük.

A *kutyafogó* egy legalább 2 méter hosszú, 1 méter széles, 1 méter magas, 2—3 mm vastag drótfonalból álló ketrec, egyik végén síneken mozgó, nehéz csapóajtóval (60. ábra). Igen fontos, hogy a kutyafogó alja ugyancsak erős sodronyhálóból készüljön, mert különben a belé került kutya kikaparja magát. A kutyafogó annál jobb, minél nagyobb, mert annál biztosabban megy bele a kutya.

A kutyafogó közepén elhullott nyulat vagy más vonzó falatot akasztunk fel csaléteknek, ez alá deszkadobogót illesztünk a földre, melyre a kutyanak rá kell állnia, hogy elérhesse a nyulat. A dobogót csigaszerkezeten át, vékony sodronykötéllel kötjük össze a lehúzó pecaekkel, majd ezt ismét csigaszerkezeten át kötjük össze a csalétekkel és a csapóajtóval. A csapóajtót nagy súllyal nehezítsük meg, mert a kutya okos állat — a vadászó kóbor kutya különösen — és mindent megkísérel, hogy a csapóajtót fel-emelje. A kutyafogókat legcélszerűbb egy e célra a sűrűbe vezetett cserkészútban külön csapdaösvényen felállítani.

A *ládacsapda* vagy *csapóláda* ugyancsak nélkülözhetetlen tartozéka minden jól kezelt apróvadás vadászterületnek. Ezek működése azon alap-

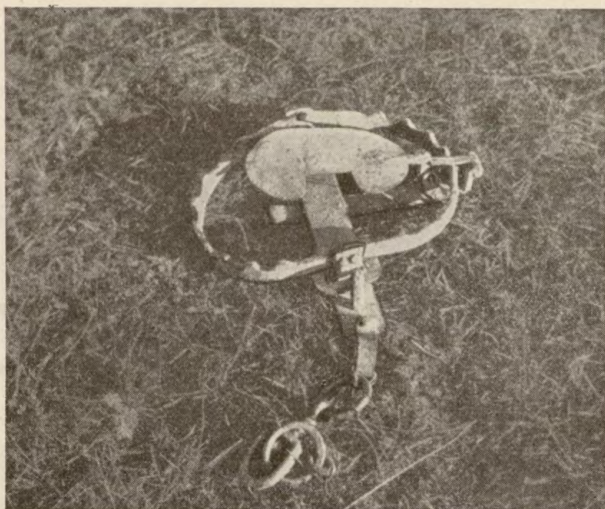
60. ábra. KUTYAFOGÓ CSAPDA

szik, hogy a legtöbb ragadozó — menyét, görény, hermelin — különös előszeretettel jár a tisztára kisépért cserkészutakon (erről a gyakorlatban ismételten meggyőződhetünk) és azokról nem szívesen tér le, hanem inkább mindenben átbújik, ami az úton elébe kerül. A ládacsapdát tehát beépíthetjük a cserkészútból kiágazó, e célra kiépített ösvénybe és mindkét végén tölcsérialakban gallyakból fonott sövényvel látjuk el. A sövényfonadék célja, hogy a kisépért ösvényen haladó ragadozót mintegy bevezesse a ládacsapdába, és inkább igyekezzék a ládán keresztülsurranni, mintsem hogy a magasabb sövényen át, az út két oldalán levő zörgős harasztba kelljen ugorania. A fentiek alapján világos, hogy a fonadék akkor felel meg legjobban céljának, ha magasabb, mint maga a láda. A ládacsapdát eresztékei és a csapóajtók mentén béleljük ki bádoggal, mert a ládába került ragadozó a fán esetleg átrágja magát és megszökik, ha csak azonnal ki nem vesszük onnan.

A *tányérvasak* különféle nagyságban készülnek (61. ábra). A méretekben aszerint válogatunk, hogy a tányérvassal apróbb vagy nagyobb kártevőket kívánunk fogni. A tányérvas a legbiztosabb fogócsapda, mert egyszerű rálépésnél biztosan megfogja a gyanútlanul haladó kártevő lábát, de egyúttal a legembertelenebb is, mert majd minden esetben csak a vad lábát fogja meg, és így az elfogott állat igen sokat kínlódik addig, míg a csapda ellenőrzésekor megszabadítjuk a kínlódástól.

A tányérvas eredményes használatát elősegíti a már előzetesen elkészített állandó dögtér. Ennek legmegfelelőbb helye az erdők csendes, elhagyott része. Ide vigyük ki az elhullott állatok tetemét, a levágott háziállat belsőségét, az elejtett vad zsigereit stb. Ezt a döggűjtést már lehetőleg tavasszal kezdjük meg. Ha ke-

vés a dög, úgy az e célra lőtt szárnyas vagy szőrméskártevők megnyúzott teteme is alkalmas a dögtér céljaira. Fontos az, hogy a dögtereken mindig legyen valami bűdösség, amire a rókák, egyéb ragadozók, kóbor kutyák hamarosan rászoknak. A tél elérkeztével azután, amikor már a természetben a kártevők részére nincs túlságosan bő választék, megkezdhetjük a tányérvasak kirakását. A kirakásnál — legyenek a vasak bármilyen méretűek — nagyjából mindig ugyanúgy járunk el. Minden tányérvasnak van egy biztosítócsapja. Ha a tányérvasat szétnyitottuk, azaz fogósra állítottuk, akkor ezt a biztosítócsapot azonnal fordítsuk be. Tehát mindig csak biztosított vassal dolgozzunk, mert ellenkező esetben könnyen érhet többé-kevésbé súlyos baleset — zúzódás, ujjak törése, csonkulás stb.

A tányérvas megfelelő helyének kiválasztásához pontosan kell ismerünk a megfogni kívánt kártevő biztos váltóját, vagy a dögtéren azt a helyet, ahol a kártevő legutoljára lakmározott. Ezen a helyen azután készítsünk a földben egy akkora vájatot, amibe a szétnyitott, fogósra állított, de még mindig biztosított tányérvas pontosan elfér. Ezután készítsünk a tányérvas láncának és horgonyának is rejtőváját. A csapóvasat mindig jobb nehezebb fatuskóhoz vagy horgonyhoz erősített hosszabb láncához, mint sodronnyal fához kötni. A sodronyra erősített vasban megfogott vad ugyanis mindenképpen szabadulni igyekszik, állandóan tépi, ráncigálja magát, és végül a sok hajtogatástól vagy a sodrony szakad el, vagy a kártevő lába törik, bőre, inai szakadnak és a vad rengeteg szenvedés után, csonkán elmenekül. A fatuskóhoz vagy horgonyhoz erősített lánc nem enged, ezt a ragadozó elkezd húzni a legközelebbi sűrűség felé; ellenőrzésünkkor azután a húzás nyomait könnyen követve hamarosan rátalálunk a megfogott kártevőre a legközelebbi búvóhelyén, ahonnan a horgony vagy fatuskó elakadása miatt már nem tudott tovább jutni.

Az elhelyezett tányérvasat a már leírt módon be kell bűdösíteni, utána most már kesztyűs kézzel, óvatosan fordítsuk vissza a biztosító-

csapot; azzal a tányérvás már kész is a fogásra. A tányérvásat naponta ellenőrizzük, fogott-e vagy sem. Az ellenőrző vadász vagy vadőr soha ne menjen közel a csapóvashoz, ne járkaljon és ne nyúlkaljon a csapóvás közepén, hanem mindig csak távolabbról, tehát legalább néhány lépés távolságból nézze meg, hogy a csapda rendben van-e, nem kell-e valamit igazítani rajta.

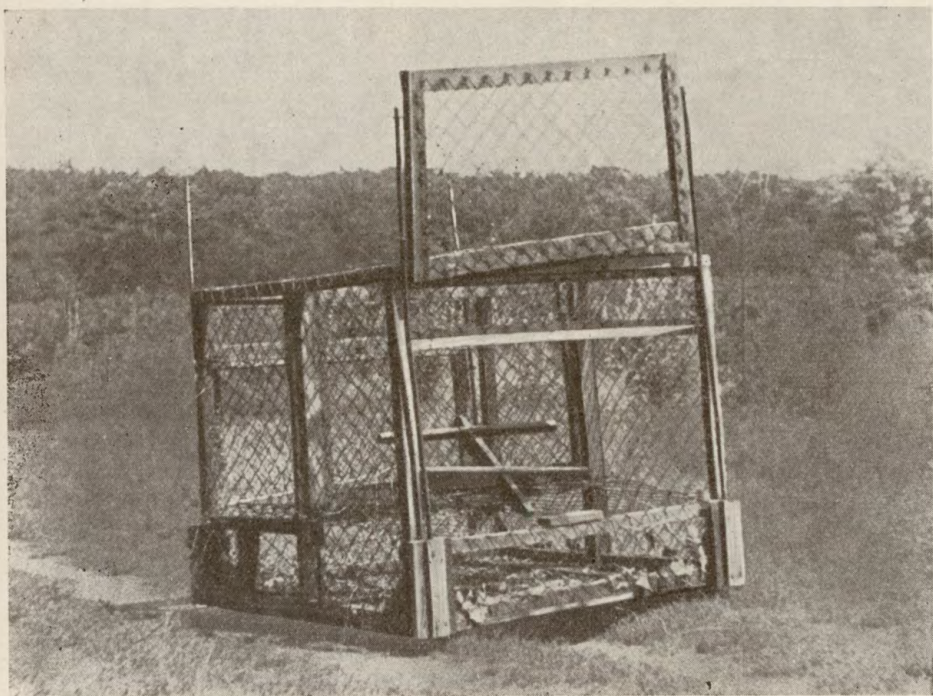
A *berlini hattyúnyak* nagyobb, erősebb és ezért drágább is a tányérvásnál. Használata azonban sokkal emberségesebb, mert többnyire a ragadozó nyakát, fejét vagy

mellkasát fogja meg és így gyorsan megöli az állatot. A hattyúnyak elhúzó szerkezete többnyire egy vékony fonalszál, amely a föld felett marad. Ezt érinti meg a váltóján haladó vagy a csalétkén lakmározó ragadozó, amire a hattyúnyak két erős karja magasán a föld felett összezsapódik és megfogja a ragadozó fejét, nyakát vagy mellkasát.

A *héjakosár*ra nagy szükség van minden apróvadás területen, de nem hiányozhat a mesterséges — (volier) — fáciántenyésztetelepen sem. A héjakosarak többnyire sodronyfonatból készülnek (62. ábra). Helyenként jól beváltak a vadőrök fából készített héjacsapdái is. A héjakosarat helyezzük alacsonyabb fiatalosok közelében kb. 3—5 méter magas, erős oszlopra. Helyének kiválasztásakor már eleve gondoljunk arra, hogy a héjakosarat a héja minél messzebből megláthassa. A kosárba tegyünk világos színű galambot és a galamb számára ivóvízzel telt vályút, valamint megfelelő eleséget. A kosár tetején egy lehetőleg nagy átmérőjű, karokkal ellátott tányérvás van, melynek tányérját egy faágdarab helyettesíti. A fogókarokat vonjuk be spárgahálóval.

A vadőr magakészítette héjaketrecét (63. ábra) szerelje ugyancsak erős oszlopra vagy a földre. A ketrec kb. 80 × 80 × 80 cm-es oldalakkal bíró,

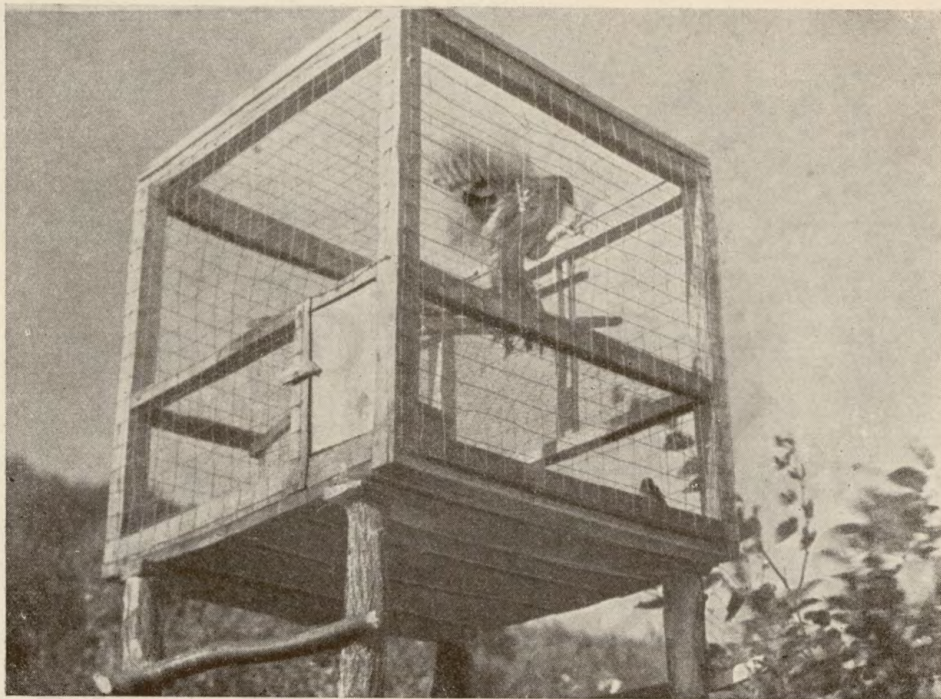
63. ábra. HÉJAKETREC

kocka alakú váz. Legcélszerűbb az akácfa használata, mert az igen sokáig marad ép. A ketrec oldalai készüljenek horganyzott, vékony, 3—4 cm lyukbőségű sodronyhálóból. Alja deszkából készül, félmagasságában vízszintesen, ugyancsak sodronyhálóval osszuk két részre; alsó része egyik oldalán legyen egy kb. 20×20 cm-es kis ajtó. A ketrec tetejét fedjük be sodronyhálóval, de a felső léceken fusson végig mintegy 2 cm magasságban, 2 db 8 mm átmérőjű vasrúd. Ezek a vasrudak a sínek, melyeken egy kereszt-rúd 2 végére erősített karikákon mozgatható végig. A síneken mozgatható kereszt-rúdra háló van szerelve, melynek két széle szintén karikához fűzött és a karikák ugyancsak a két sínen futnak végig. A háló nagysága egyezik a ketrec tetejének nagyságával, és egyik oldala a ketrec felső, hátsó rúdjához van szegezve.

A héjaketrec alsó rekeszébe tegyünk világos színű galambot és lássuk el bőven élelemmel és vízzel. A mozgó háló ugyancsak mozgó rúdját a síneken hátrahúzzuk, a rúdra kössünk hosszú zsinórt és azt egy kis csigán át súlyos kővel nehezítsük meg. A kioldókészüléket egy ágdarabbal kössük össze, mely a galamb fölé kerül. A galambot nem érheti baj, mert az a kettéválasztó, vízszintes sodronyháló alatti részben van.

Ha a héja a galambot észrevette és meg akarja fogni, feltétlenül bele kell mennie a nyitott felső részbe. Ott azonnal ráül vagy rácsap a gallyra, de

64. ábra. A HÉJA BEVÁGOTT A KETRECEBE

ugyanakkor már le is nyomja a kioldókészüléket. Ekkor a nehéz kő a csigán keresztül behúzza a síneken könnyen mozgó hálót, és ezzel a héja már fogoly.

Az állati kártevők mérgezése. A túlszaporodott szőrmés és szárnyas állati kártevők ritkításának legerélyesebb, és egyben legeredményesebb módja a mérgezés. A múltban sokan idegenkedtek, a vadászhoz méltatlannak tartották ezt a gyökeres módszert és véget nem érő vitákban bizonygatták véleményük helyességét. Megfeleltek azonban arról, hogy a vadászat, a vadgazdálkodás nemcsak sport, szórakozás, hanem elsősorban termelési ág, melynek művelői termelni hivatottak és minden lehető módon elő kell segítenünk a vadgazdálkodás termelékenységét. Ennek egyik előfeltétele az állati kártevők okozta károsítások meggátálása, vagy legalábbis korlátozása, azaz a kártevők számának lecsökkentése olyan szintre, hogy ez ne befolyásolja károsan a vadgazdaság termelőképességét. Jelenleg igen sok vadászterületen az a helyzet, hogy a szőrmés és szárnyas kártevők száma — fegyveres irtásuk és csapdázásuk ellenére is — nemcsak hogy nem csökken, de nőttön-nő. Ezeken a helyeken azután csak egyetlen megoldás vezet eredményre és ez a kártevők mérgezése. Ezzel lecsökkenthetjük, illetve korlátozzuk olyan szintre a kártevők számát, hogy azok károkozásaikkal ne gátolják a vadgazdaság termelőképességének okszerű gazdaságos kihasználását.

Az állati kártevők mérgezéséhez kétféle mérreg, a sztrichnin és a foszfor (foszforszörp alakjában kapható) használatos. A régebben olykor használt arzént és ciankálit ma már nem használjuk ragadozók mérgezésére. A mérreg beszerzése és használata mérregvásárlási, illetve mérregzési engedélyhez kötött, melyet a vadászterület közigazgatási fekvése szerint illetékes rendőrhatalóság az írásban beadott ilyen irányú kérelemre soron kívül — tehát igen gyorsan — megad. A kérelmen fel kell tüntetnünk a kért mérreg (vagy mérreg) mennyiségét, a vadászterületet, ahol mérgezni kívánunk és a mérregzés helyeinek pontos megjelölését. Fel kell tüntetni a mérget kihelyező személyt vagy személyeket, a mérregzés felelőseit, ezek pontos személyi adatait és végül fel kell tüntetnünk a kérelemben a mérregzés pontos idejét, naptól napig.

A mérregzés gyakorlati keresztülvitelét az idevonatkozó törvényes rendelkezés a következő feltételekhez köti:

1. A mérregzést legalább 5 nappal megelőzően tudatnunk kell a vadászterület közigazgatási fekvése szerint illetékes községek tanácsaival, hogy mikor és hol (a vadászterület melyik részén) rakunk ki mérget. Ezt a tanácsok a bejelentéstől számított 3 napon belül — tehát még a mérregzés megkezdése előtt — a szokásos módon közhírré tenni kötelesek.

2. Nem szabad mérget kihelyezni a mérregzési időszak alatt művelés alatt álló vagy legeltetésre használatos területen.

3. Nem szabad mérgezünk sertésjárta helyeken.

4. Nem szabad mérgezünk a közlekedési utaktól 100 méteren belül eső részekben, lakott hely közelében és belterületen.

5. A mérregzés folyamán a mérget kirakó személy köteles naponta bejárni és tüzetesen ellenőrizni a mérregzési helyeket és környéküket.

6. A mérget kihelyező személy köteles ellenőrzései során a talált, elhullott ragadozók azonnali felszedésére és megsemmisítésére (legcélszerűbb az elégetés).

7. Köteles a mérget kirakó személy a mérregzés idejének letelte után a mérregzési területen maradt mérreg, illetve mérregfalatok azonnali felszedésére és megsemmisítésére. (Itt ugyancsak az elégetés a legmegfelelőbb megoldás.)

8. A mérregzés végeztét tudatnunk kell a megelőzően is értesített községek tanácsaival.

Mérregzésre legalkalmasabb időszak a tél és a tavasz. Télen az első hó leestével a ragadozók mérregzése, tavasszal pedig a tojásrakás, illetve a fiasítás idején különösen a szárnyas kártevők mérregzése eredményes.

A szárnyas ragadozók mérregzésére foszforszörp, a szörmés ragadozók irtására sztrichnin használatos. A foszforszörp fél literes, zárt üvegekben kapható. Egy üveg tartalmával kb. 1000—1500 kat. holdat tudunk be-mérgezni. A sztrichnint dobozokba zárt kapszulákban kapja a vásárló. Egy dobozban 15 kapszula van, melynek mindegyike 1—1 csalifalat be-mérgezéséhez elegendő.

A fél liter foszforszörpöt 4 liter vérrel, 8 liter vízzel és 4—6 kg tömítőanyaggal (tengeri-, rozs-, árpadara, esetleg korpa) vegyítjük oly módon, hogy megfelelő nagyságú — más célra azután már fel nem használható — edényben 4 liter vért keverünk 8 liter vízzel, majd ehhez hozzáöntjük az

előzőleg jól felrázott, majd felfelemelegített foszforszörpöt. Az így kapott hígany folyó anyagot 4—6 kg, már említett tömítőanyag hozzáadásával sűrű, pépszerű masszává keverjük. A masszát készítsük mindig levegős, szellős helyen és keverés közben ne hajoljunk túl közel hozzá, mert a felszálló foszforgózók könnyen rosszullesztet, főfájást okozhatnak. A keverésre használt edény alá helyezzünk jókora papirost, melyet azután munkánk végeztével, az esetleg rácsöppent példarabokkal együtt égessünk el, nehogy esetleg a kicséppent mérgeg szerencsétlenséget (ember, gyermek!) vagy kárt (haszonállat!) okozzon. Az edényt kiürítés után jól forrázzuk ki — egyéb célra azonban még kiforrázza sem használhatjuk! — a foszforszörpös üveget pedig, előzetesen ugyancsak kiforrázza, semmisítsük meg. Amikor a méreggel dolgozunk, közelünkbe gyermekeket soha ne engedjünk.

A sztrichnines mérgezéshez a legcélravezetőbb a lőtt veréb, esetleg hús, dög vagy örölt húspépből és bőr nélküli töpörtyűből készült massa felhasználása. A lőtt veréb hasát felnyitva, beleit óvatosan kivesszük, majd a hasüregebe helyezzük a sztrichnint tartalmazó kapszulát és a beleket újra visszahelyezve, a vágott rést bevarrjuk. Ha romlott húst, belsőséget vagy dögöt használunk csalifalatnak, úgy mélyen helyezzük bele a kapszulát, mert a burok felszívódása után a szétömlő sztrichnin annál tökéletesebben mérgezi be a csalit, minél mélyebben helyeztük el benne. A romlott húsból és töpörtyűből összedarált masszából szaggassunk galuska nagyságú darabokat és ezekbe — mint tölteléket — hajtogassuk bele az előzőleg vízbe mártott kapszulát, majd két tenyerünk között formáljuk az egészet gombóc alakúvá. Felhasználásuk előtt egy ideig tartsuk a gombócokat romlott, bűdös hússal jól bekent bádogdobozban, melynek szaga azután a gombócokat is kíváncsatos falattá teszi a kártevők előtt.

Az előírt feltételek betartása mellett mindenkor ott és oda helyezzük el a mérgező csalit, ahol azzal a legtöbb eredményt érhetjük el. Tudjuk jól, hogy a vadászterületen hol, merre járnak a legszívesebben és a legnagyobb számban a szárnyas és szőrmés ragadozók, tehát a mérgezés ezeken a helyeken a legeredményesebb. Gondosan ügyeljünk arra, hogy amikor a mérgezés helyére visszük a mérgefalatokat, azokból semmit se hullassunk el, mert ezzel végzetes károkat okozhatnánk.

A szárnyas kártevők részére télen a következő módon rakjuk ki a mérget. A mérgezésre kiszemelt helyeken fakanállal jókora darabokat szórunk szét a foszforszörpös anyagból a fehér óra. A belekevert vértől piros színű, virító csali hamarosan felkelti az éles szemű szárnyas kártevők figyelmét.

Télen a késő délutáni órák a legalkalmasabbak a mérgeg kirakására, amikor a hasznos szárnyasvad már nemigen mozog. Másnap hajnalban az éhesen érkező szárnyas kártevők majd mohón nekiesnek a csábító külsejű falatoknak, és ezzel már célt is értünk.

Tavasszal a foszforszörpös mérgezett tojást úgy készítjük, hogy a foszforszörpös masszából az e célra már előzetesen összegyűjtött — minél kevésbé sérült — tojáshéjakba evőkanálnyit teszünk, majd a bemérgezett tojások nyílását fehér papírral leragasztva, 3—4 ilyen méreggel töltött tojást teszünk a megfelelő helyekre elkészített műfészkek mindegyikébe. A tojások kisebb-nagyobb hiányosságának álcázására állítsuk azokat a ragasztott, esetleg hiányos felükkel lefelé a műfészkekbe, melyeknek el-

készítése igen könnyű. A mérgezésre kiszemelt helyeken bakancsunk, csizmánk sarkával formáljunk csekély mélyedést a talajba, melyet azután fűvel, törekkkel, pelyvával, esetleg hullott tollal fészekké alakítunk.

A kötelező pontos ellenőrzést azzal könnyítjük meg, ha az egyes fészkek helyét a fészkektől meghatározott irányban és távolságban leszúrt pálcikákkal jelöljük meg. Az egyes fészkek elhelyezésének helyéről és a beletett tojások számáról készítsünk pontos feljegyzést, mert ezzel is könnyebbé válik a kötelező pontos ellenőrzés. A naponta végzendő ellenőrzések során ne csak a mérgezés helyeit vizsgáljuk át, hanem a közelebbi, távolabbi környéken is nézzünk jól körül, mert a mérget felvett ragadozók egy része nem marad azonnal helyben a méregfalat elfogyasztása után, hanem kisebb-nagyobb távolságot röpülve, esetleg csak órák múlva pusztul el. Különös figyelemmel vizsgáljuk át a ragadozók ismert hálófáit, valamint a közeli vizek környékét — ugyanis a foszforszörp kínzó szomjúságot is okoz, — mert ezeken a helyeken is gyakran akadunk az elhullott szárnyasok tetemeire.

Ha a szőrmes ragadozók részére sztrichnines mérget rakunk ki, ugyanezek a feltételek kötelezők és szempontok irányadók, mint a szárnyas kártevők foszforszörpös mérgezésénél, tetézzve azzal a súlyosbító tudattal, hogy a sztrichnin a foszfornál jóval erősebb, többedíziglen ható, időállóbb mérge, mely hosszabb idő elmúltával sem veszít hatékonyságából és nemcsak hetek, de esetleg hónapok, sőt évek múlva is teljes biztonsággal öl.

A méregfalatok számontartása, a mérgezés tüzetes ellenőrzése, valamint az elhullott és a visszamaradó méregfalatok biztos és tökéletes megsemmisítése olyan feladat, melyet a legnagyobb lelkiismeretességgel kell elvégeznünk, mert könnyelmű, felületes végrehajtása vagy elmulasztása esetleg hónapok múlva is végzetes szerencsétlenség vagy beláthatatlan kár formájában bosszulja meg magát.

A méregfalat felvétele után olykor kisebb-nagyobb távolságra menekült ragadozót kövessük nyomon, míg csak tetemére rá nem találunk. A mérgezett ragadozók nyúzásánál nagyon vigyázzunk kezünk épségére, mert a sztrichnin hatása a még oly kis seben keresztül is érvényesül. Sebes kézzel tehát semmiképpen ne nyúzzunk mérgezett ragadozót.

Az állati kártevők mérgezése egyik legnagyobb felelősséggel járó feladata a vadgazdának! Ahol tehát erre szükség van, végezzük az elmondottak szerint, sohasem feledve súlyos felelősségünket, nehogy emberben vagy haszonállatban kárt okozunk vele.

A VAD ÉLETFELTÉTELEINEK BIZTOSÍTÁSA

Az okszerű vadgazdálkodásban nem elégedhetünk meg pusztán azzal, amit a természet nyújt vadjainknak, hanem tervszerű beavatkozással kell tökéletesítenünk a helyenként esetleg kedvezőtlen természeti adottságokat. Bár haszonvadunk életfeltételeit többé-kevésbé mindig megtalálja a természetben, beavatkozásainkkal azokat egyrészt állandósítanunk, másrészt javítanunk kell. Ennek módjai:

A vad etetése. Vadunk télen kisebb-nagyobb mérvű élelemkiegészítésre szorul. A téli etetés azért szükséges, mert éhező vad mindig rosszabbul tel

át, többet pusztítanak belőle az időviszontagságok, több esik áldozatul az emberi és állati kártevőknek. Az állomány rosszul áttelelt részének tavaszi szaporulata pedig mennyiség és minőség tekintetében egyaránt sok kívánnivalót hagy maga után.

Vadunk számára az élelmet vagy mesterségesen készített etetőkn adjuk — melyekről már megemlékeztünk — vagy a vadászterületnek valamely nyugalmas, védett részén adunk részükre élelempótlást. Vadunk etetésének a megoldását legtöbbször a helyi lehetőségek szabják meg. Hiába ajánlunk ott szeszámogatását, finom lucerna-, lóhereszénát, zabot vagy kukoricát, ahol mindezek vadetelési célokra nem áll rendelkezésre. Mindenütt és minden körülmények között gondoskodhatunk azonban nagyvadunk részére lombtakarmányról. Ennek begyűjtése tavasz végén, nyár elején csak a vadgazda ügyszeretétén múlik. Vadgesztenye, makk, szárítható erdei gyümölcs ugyancsak a legtöbb helyen rendelkezésre áll és mindenütt begyűjthető a déli fekvésű erdei rétek jóízű szénája is. Télen leszedetjük a fákról a fagyöngyöt és indokolt esetben engedélyt kaphatunk a gazdaságilag kevésbé értékes fák döntésére, melyek rügyeinek és vékonyabb ágainak fagyásztása különösen jó hatással van nagyvadunk gyomor- és bélműködésére. A vadnak szánt fákat úgy döntjük, hogy a törzset kb. 1 méter magasságban behajkoljuk annyira, hogy lehajlíthassuk; ne válasszuk el teljesen a felső részt az alsótól. Így tovább él. A vadjára gondot viselő vadgazda figyelmét nem kerüli el, hogy vadja mit fogyaszt a legszívesebben. Ami ezekből kis költséggel beszerezhető és romlatlan állapotban tárolható, abból gyűjtsünk kellő mennyiséget a szűkös télidőre. A begyűjtött vagy vásárolt takarmányt tároljuk száraz, szellős helyen, hogy dohosodás vagy fülledés következtében ne veszítsen értékéből. Befülledt, dohos, romlott takarmány fogyasztása gyomor- és bélbajokat, esetleg súlyos hasmenést okozhat. Ilyen takarmányt ne etessünk a vaddal.

Az apróvad téli élelmének beszerzése még kevesebb gondot okoz. Nyulaknak a szénán kívül a veteményeskert selejtes, másra nem használható terményei és a pincéből, konyhából kikerült zöldség hulladék egyaránt megfelelnek. Télen a haszontalan gyomfák döntésével ugyancsak jelentős mértékben segíthetünk nyulainkon. A fogoly és fácán élelmezésére a rostaalj, ocsú, cirok, napraforgó-, muhar-, köles-, here-, lucernatörmelék, kifőzött, szárított törköly, gyommagvak és a mezőgazdaság másra nem használható magtörmelékei egyaránt alkalmasak. A fogoly és fácán téli élelempótlásánál ne feledkezzünk meg a télen nehezen nélkülözött zöldfélékről és az emésztésükhöz szükséges apró kavicsról.

A nagyvad és apróvad számára esetenként helyezzünk ki annyi élelmet, amennyit vadunk egy, legfeljebb két nap alatt elfogyaszt, nehogy a huzamosabb ideig az időjárás viszontagságának kitett eleség megromolva többet ártson, mint használjon vadunknak. A csapadéktól kellőképpen védett, fedett nagyvadetetőket hosszabb időre elláthatjuk.

Az etetés megkezdése és befejezése nincs naptárhoz kötve. Idejüket mindenkor az időjárás, a szükség szabja meg. Foglyok és fácánok részére azonban a rendszeres etetést megelőzően szórjunk ki az állandó etetőkhöz vezető „szoktató” eleséget, melyet vadunk még az ősési téli idők érkezése előtt megismer, és így amikor már a természetnyújtotta táplálék

lecsökken, hasznos szárnyas vadunk a tapasztaltak alapján minden nehézség nélkül rátalál az etetőkre, ahol a vadgazda gondossága biztosítja részére a mindennapi eleséget.

A vad szükséges életfeltételei között igen fontos a zavartalansága és megfelelő védelme. Ez igen sok apróvadás területen többé-kevésbé hiányzik. Ott, ahol változatos növényzetű a mezőgazdaságilag művelt terület, vagy az erdő növényvilága, ott az ésszerű határokig felfejlesztett vadállomány többnyire megtalálja szükséges zavartalanságát, védelmét, a növényzet nyújtotta takarást és a növényzet, valamint a rovarvilág szolgáltatta élelmét is. Ahol azonban a változatos növényzet hiányában ezeknek az életfeltételeknek valamelyike hiányzik, a vadgazdának kell erről gondoskodnia. Ilyen helyeken vadrejtő sűrűk vagy ahogy általában nevezik, *csenderesek létesítése* igen fontos feladat. Ezeknek a helyes megoldása különösen jelentős a sík, kopár, a mezőgazdasági termelvények lekerülésével takarást nem nyújtó területeken. Az ilyen helyeken létesített csenderesekben a vad az állati és emberi kártevések, valamint az időjárás viszonyosságai elől védelmet és ugyanakkor élelmet is talál. Teljesen sík, minden védelmet nélkülöző területen legalább 4–500 kat. holdanként tanácsos legalább egy-egy és fél holdon csenderest létesíteni. Kökény, bodza, vadrózsa, galagonya, fenyő, som, rekettye, fagyal, boróka és köztük kisebb foltokban csicsóka, csillagfürt, baltacim egyaránt megfelelnek a célnak. A növények társítása egyrészt a helyi adottságoktól függ, másrészt tudnunk kell, hogy az egyes vadfajoknak, illetve az egyes fajok sűrűségének milyen méretű és összetételű csenderesekre van szüksége. Fácános területeken alkalmas hálófák létesítésére is feltétlenül gondolnunk kell, ha ennek a természetben hiányát látjuk. Legmegfelelőbbek az örökzöld fenyők, elsősorban a fekete-fenyő.

A csenderesek fekvése lehetőleg déli vagy délkeleti legyen, hogy a vad elegendő napot is kapjon. Dombos vidéken a csendereseket lehetőleg a domb alsó harmadába ültessük. Ugyanis a domb legalján vadunk ki van téve az esetleges talajvizeknek, vagy bő esőzések idején a lefutó víztömegek tehetnének kárt benne. A domb tetején azonban ne létesítsünk csendereseket, mert itt a szélnek, esőnek, viharoknak jobban ki van téve vadunk.

A vadrejtő sűrűk, csenderesek növényzetet olyan legyen, hogy abban a fák, bokrok és a talajt borító aljnövényzet az ott levő vadfajoknak elegendő védelmet nyújtson. A vad táplálékára gondolva lehetőleg olyan fa- és bokralfajokat is telepítsünk, melyek termését szívesen fogyasztja a vad, mint pl. a somot, kökényt, fekete ribizkét, galagonyát stb. Hasonló szempontból a fajok közül igen előnyös a vadrózsa, vadalma, vadcserecsnye stb. telepítése is. Ugyancsak nagyon fontos, hogy télen, amikor a lombfák lehullatják levelüket, vadunk a csenderesben még mindig elegendő védelmet nyújtó takarást találjon. Ezt örökzöld növényzet telepítésével érhetjük el. Ezért tanácsos a bokorfélék közül az örökzöld boróka és a tuja, a fák közül pedig a fenyők telepítése.

A csenderes növényzetének kiválasztását természetesen a helyi talajviszonyok is döntően befolyásolják. Így pl. világos színű, gyenge homoktalajokon, felső koronaszintben erdei- és feketefenyő; középső koronaszintben virginiai boróka és ezüstfa, míg bokorszintben, a kökény, boróka,

aranyribizke és ámorfa alkalmas. Jobb sárga és szürke homoktalajokra kevés nedvesség esetén felső koronaszintben a fehér- és feketenyár, valamint erdei- és feketefenyő; középső koronaszintben szürkenyár, mezei- és feketegyűrűs juhar, valamint az ezüstfa, bokorszintben pedig a boróka, kökény, galagonya és a kecskerágó felelnek meg legjobban.

Ugyanilyen homoktalajon, ha kedvezők a vízviszonyok, a felső koronaszintben az erdefenyő, kocsányostölgy, akác, fehér- és tiszaháti nyár; középső koronaszintben mezei- és zöldjuhar, vadkörte, valamint gledícsia; alsó koronaszintben pedig a bodza, kökény, aranyribizke és kecskerágó telepítése ajánlatos.

Barna homok- és könnyű vályogtalajokon felső koronaszintben az óriásnyár, kanadai nyár, kocsányostölgy, vöröstölgy, vadgesztenye, erdei- és feketefenyő; középső koronaszintben a nyír, tuja, korai fürtös- és ezüstjuhar, vizes területrészekben pedig a mézgás éger ajánlható. Ugyanitt bokorszintben somot, mogyorót, kecskerágót, fagyalt, orgonát, vörösgyűrűt, kökényt és borókát telepítsünk.

Nehezebb vályogtalajokon felső koronaszintben óriásnyárt, magas kőrist, kocsányostölgyet, akácot, dombvidéken kocsánytalan tölgyet: a középső koronaszintben vadkörtét, celtiszt, korai és fürtösjuhart, a bokorszintben pedig bodzát, kökényt, mogyorót, galagonyát és borókát telepítsünk.

Közönséges agyagtalajokon a különböző szintekre magaskőrist, óriás- és tiszaháti nyárt, kocsányostölgyet, dombvidéken kocsánytalan tölgyet, hegyi szilt, üdőbb helyekre kanadai nyárt és feketediót ültessünk. A középső szintbe hársakat, égert, mezei szilt és mezei juhart, a bokorszintben pedig kökényt, fagyalt, mogyorót, kecskerágót és tamariszkt telepítsünk.

Végül a nehéz agyagtalajokra felső koronaszintben a kocsányostölgy, vöröstölgy, fürtösjuhar, dombvidéken a kocsánytalan tölgy, molyhos tölgy, középső koronaszintben mezei juhar, vadkörte, nedvesebb helyeken éger, bokorszintben pedig a som, kecskerágó és tamariszk váltak be legjobban.

A csenderesek létesítésekor mindig figyelembe kell vennünk a mező- és erdőgazdaság érdekeit.

Általában törekedjünk arra, hogy ahol a vadat lekötni kívánjuk, ott minél több helyen legyen csenderes. Ezért az ilyen helyeken a terméketlen, tehát mezőgazdaságilag nem hasznosítható területeket béreljük ki és telepítsük be megfelelő növényzettel.

A csenderesek lehetőleg szalag alakúak legyenek. Fogolynak, fácánnak, nyúlnak már védelmet nyújt a 10–15 méter szélességű erdősáv is, tehát lehetőleg ne négyzet alakú, hanem hosszúkas, szalag alakú csendereseket létesítsünk. A téli fergeteges, hófúvásos időben szinte megfizethetetlen védelmet nyújt a vadunk számára a jól kialakított csenderes. A különböző talajokra telepíthető fafajokat úgy válogattuk össze, hogy azok között akadjanak kimagasló fák, olyanok, amelyek télen is megfelelő védelmet nyújtanak, dús koronájú és tűlevelű fák, valamint gyümölcsöt termő fák és bokrok. A magasabb fákra azután felgallyazhat a fácán, az alacsonyabb bokrok védelmében pedig a fogoly és nyúl talál kellő menedéket.

A csenderesekben és környékükön még nagyobb gondot kell fordítanunk az állati kártevők távoltartására, mert a haszonvadállományban itt

károsíthatnak a legérzékenyebben, legfőképpen annak zsenge, tavaszi szaporulatában. A csenderesek szélvédett, napsütötte részein, tisztásain kedvező lehetőség kínálkozik az etetők létesítésére.

Vadföldek és vadrétek is létesíthetők a csenderesekben, ha azok elég szélesek. Ezek célja egyrészt, hogy a vadat takarmánnyal lássuk el, másrészt elvonjuk a művelt területekről, s így csökkentjük a vadkárt. Ahol a vadföldet nem tudjuk állandóan művelni, vagy csak nagyon keskeny földsáv áll rendelkezésre, ott füvesítsük be a területet. Az erre alkalmas fűfajták a következők:

Tarackos tippán. Kezdetben lassan fejlődik, de sajnos nem sokáig marad zöld. Első kaszálásig elég lassan nő, kaszálás után azonban már igen jól sarjadzik. A vele együtt telepített füveseket nem nyomja el. Évelő növény, melyet a vad jól hasznosít.

Az aranyzab kezdeti fejlődése az előbbinél gyorsabb, elég sokáig marad zöld. Később ugyancsak gyorsan fejlődik; kaszálás után jól sarjadzik; a többi fűféléet nem nyomja el. Élettartama 4—5 év, növekedési formája bokros.

Az olaszperje végig gyorsan fejlődő, nem sokáig zöldellő fűfélé. Sarjadzása igen gyors. Tavasszal az első a fejlődésben. Az előbbieknél jóval erőszakosabb természetű, és így a közösen telepített fűféléket elnyomja. Élettartama 2—3 év.

A réti csenkesz kezdeti fejlődése közepes, később azonban gyorsan fejlődik. Előnye, hogy igen sokáig marad zöld. Kaszálás után jól sarjadzik. Bokrosan növvő, évelő fűfélé, mely a többi fűvet eléggé elnyomja.

Réti ecsetpázsit; ugyancsak évelő, tarackos növekedésű fűfélé. Kezdeti fejlődése lassú, kaszálás után azonban igen gyorsan fejlődik és jól sarjadzik. Hátránya, hogy nem sokáig zöldell. A többi fűvet szintén elnyomja.

A vöröscsenkesz tarackos évelő. Fejlődése lassú, kaszálás után azonban jól sarjadzik. A többi fű közt elég jól fejlődik. A taréjos búzafű kezdeti fejlődése ugyancsak lassú. Előnye, hogy sokáig zöldell. Kaszálás után jól sarjadzik. Bokros növekedésű évelő, mely a többi fűvet eléggé elnyomja.

A zöld pántlikafű közepes gyorsan fejlődik, nem sokáig zöld; tarackos évelő.

A nagyobb kiterjedésű vadrétekre vessük a vadnak elsősorban takarmányt nyújtó és a fácánnak, fogolynak változatos, dús rovarállományt biztosító pillangós virágúakat. Legmegfelelőbb a lucerna, melynek étrendi hatása és táplálóanyagtartalma a nagyvadnak és az apróvadnak egyaránt megfelel. Téli vadetetésre is igen alkalmas.

A vadföldeket műveljük lehetőleg a zöld futószalaghoz hasonlóan. Ez a takarmánytermelési mód annyira közismert, hogy nem szorul bővebb ismertetésre, így a vad az év minden szakában elegendő takarmányhoz jut.

Különösen télen szükséges, hogy a vad zöldhöz is jusson, ezért célszerű örökzöld, valamint a télen is friss takarmányt adó növények — a telet jól bíró takarmánykáposzta — termelése. Igen jó vadtakarmány még a vadmályva (főként nagyvadnak), valamint a csicsóka, spartium, édes csillagfűrt, baltacim, szarvasbodza stb. termelése is. A csenderesek létesítésekor mindig vegyük figyelembe a helyi mezőgazdasági érdekeket. A korszerű mezővédő erdősávok a csenderesek legtöbb előnyét biztosítják vadunk részére, azért ilyenek létesítése igen hasznos a vadgazdaságra.

A vadföldeket és némelykor a vadréteket is be kell keríteni. A kerítés olyan legyen, hogy védjen azok ellen a vadfajok ellen, melyeket nem kívánunk ráereszteni a vadföldre vagy vadrétre. A helyi adottságok szerint előfordulhat, hogy egyes vadfajokat (pl. a szarvast) be kívánjuk engedni, viszont más vadat (pl. vaddisznót) távol akarjuk tartani a vadföldtől. Ilyen esetben olyan alacsony kerítést helyezünk el a bejárókhöz, melyen a szarvas könnyen átugrik, de a vaddisznó nem tud bejutni. A kerítés különösen azért szükséges, hogy a vadföld terményeit a vad idő előtt ne fogyassza. Így pl. ha a vadföldön téli takarmánykáposztát termelünk és azt csak január közepétől akarjuk adni vadunknak, úgy ezt a vadföldet addig az időpontig bekerítve, a kerítés kapuit pedig zárva tartjuk.

Célszerű, ha a vadföldek mellé megfigyelő leseket állítunk. Erre azért van szükség, mert így alaposan megfigyelhetjük a vadföldön gyanútlanul mozgó vadat. Nagyon fontos, hogy ezek a leshelyek megfelelőképpen rejtettek legyenek és ott-tartózkodásunk alatt, illetve jövet vagy menet jelenlétünkkel, mozgásunkkal ne zavarjuk a vadat. E célra legjobban beváltak a zárt magaslesek. De bármilyen lest is készítünk a vadföldek vagy vadrétek mellé, mindig legyen rá gondunk, hogy ezeket illetéktelenek vadorzásra fel ne használhassák.

Szók elkészítése. Akárcsak a háziállatnak, a vadnak is szüksége van sóra. Míg azonban háziállataink sóigényét a takarmányozással teljesen kielégíthetjük, a vad a természetben nem, vagy csak részben juthat elegendő sóhoz. Ennek káros hatása különösen a szűkös és egyoldalú téli táplálkozás után jelentkezik. E téren tehát ismét csak a vadgazdának kell segítenie, aki a vad sószükségletét a már ismertetett szók alkalmazásával elégítheti ki. Ha közepes számú a nagyvadállomány, úgy két-háromszáz holdanként készítsünk a vadászterületnek erre alkalmas helyein egy-egy sózót. Ezek mindegyikébe tegyünk $\frac{1}{5}$ rész sóból és $\frac{4}{5}$ rész agyagból összegyúrt, jól ledöngölt masszát. Sózónként számítsunk 4—5 kg sót és 20—25 kg agyagot. Előnyösebb több sót és kevesebb agyagot (pl. $\frac{1}{3}$ rész só, $\frac{2}{3}$ rész agyag) tenni a sózóba, de költségesebb. A masszában azonban legalább $\frac{1}{5}$ rész só legyen.

A használt agyag ne tartalmazzon humuszt, mert a bomló humusz szagát a vad nem kedveli. Homok se legyen benne, mert a homokszemcsék csikorognak a vad fogai közt — amit az nem szeret és a száját, nyelvét is felsérti.

A masszát a szók keretei közé 20—25 cm mélyen, négyzet alakú üregben helyezzzük el és döngöljük le. Tökéletesebb a sózó, ha rétegesen készítjük a következőképpen:

A sózó keretén belül 25—30 cm mélyen kiemeljük a földet. Az üregbe 5—6 cm vastag rétegben tegyünk le sómentes agyagot és azt döngöljük le jó keményen. Ennek felszínére szórjunk $\frac{1}{2}$ cm vastagon marhasót, majd erre ismét tegyünk mintegy 5 cm magasan sómentes agyagot. Ezt ismét jól döngöljük le. Erre a második ledöngölt agyagrétegre tegyük aztán a már sóval összegyúrt masszát, amit félgömb alakban ugyancsak erősen le kell döngölnünk, hogy az alatta levő agyagréteggel jól összeálljon. Az így elkészített sózó tartósabb, tehát feltétlen megéri a ráfordított fáradságtöbbletet.

A sózó sarkaiban rézsút kifelé fúrjunk lyukat, hogy a keretbe hulló csapadék ne álljon meg a sózón, hanem könnyen lefuthasson a keretből.

A sózót mindig kiemelkedő helyre tegyük, mert ellenkező esetben a csapadék a sózót könnyen elönti.

A nagyvad fejlődésére és az agancsképződésre egyaránt jó hatással van, ha a sózó anyagához szénsavas meszet is keverünk. Ebből negyed- vagy ötödannyi szükséges, mint amennyi sót kevertünk a masszába. Egyesek ánizsmag keverését, illetve a sózó felszínének ánizzsal való megszórását is kívánatosnak tartják, mivel ennek illatát messziről megérzi a vad és így főként az újonnan készített sózókra hamarabb rátalál. A vad odacsalogtatására alkalmas a kámfor és az ibolyagyökér is. A kámfort kifűrt bodzaágba nyomjuk bele, jó tömötten, így lassan párolog. A bodzaágot azután a sózó egyik sarkába állítjuk be.

A sózók ellenőrzésére a déli órák, 11–2 között a legalkalmasabbak, mert ilyenkor a vad többnyire napali búvóhelyén, a sűrűkben pihen, és így nem valószínű, hogy mozgásunkkal megriasztjuk. A sózó köze-

65. ábra. SZARVASBIKA A SÓZÓN

lében készítsünk leshelyet, ahonnan a sózóra járó vadat megfigyelhetjük, lövéssel azonban soha ne zavarjuk a sózón, vagy ennek környékén vadunk nyugalmát. A sózó körül pár négyzetméternyi területet tartsunk tisztán, hogy a sózóra járó vad nyomai jól szembetűnőek legyenek. A sózókat gondosan ellenőrizzük, egyrészt mert itt a legkedvezőbb lehetőség a nagyvad számbavételére és ellenőrzésére, másrészt, mert az elhanyagolt sózóhoz az orvvadászok és az állati kártevők hamarosan odaszoknak.

Források, dagonyák rendbentartása. A vad vízigényét a vadászterület vízelőhelyein elégíti ki. A vizek kiszáradása vagy elapadása következtében előfordulhat, hogy a vadállomány kisebb-nagyobb része elhúzódik a területről. Ennek megelőzésére feltétlenül szükséges, hogy a vadgazda gondoskodjék az elpiszkolódott, eltömődött források, dagonyák, erek helyrehozataláról, kitisztításáról, másrészt a helyi adottságoknak megfelelő „vízfogók” készítéséről. Természetes dagonyát azonban soha ne mélyítsünk, mert az alján évek folyamán lehullott levelekből stb. összegyűlemlett iszap eltávolításával a benne levő vagy bele jutó víz hamar leszivárog, megszökik.

A VADTENYÉSZTÉS IRÁNYÍTÁSA

A vadállomány mennyiségének és minőségének kívánt fejlesztését a vadgazda a vadtenyésztés irányításával igyekszik elérni, amelynek a legfontosabb módszerei a következők:

a) *Ivararány szabályozása.* Vadállományunk minden fajának vannak hím- és nőnemű egyedei. Ezek egymáshoz viszonyított számarányát ivararánynak nevezzük. A vadgazdának feltétlenül ismernie kell a kezelésében levő területen élő vadfajok tényleges ivararányát, de ugyanakkor tudnia kell, hogy ugyanazoknak a vadfajoknak sikeres tenyésztéséhez milyen a legkedvezőbb ivararány. Ennek elérése és megtartása az okszerű vadgazdálkodás egyik legfőbb feladata. Előfordult, hogy azonos területi adottságok és azonos életfeltételek között az egyik területen kifogástalan minőségű és mennyiségű vad van, míg a másik terület vadállománya vagy mennyiség, vagy minőség, de nem ritkán mindkettő tekintetében egyaránt elmaradt. A sokszor érthetetlennek tűnő különbség okát az alapos vizsgálat igen sok esetben az ivararány eltolódásában állapította meg. Beigazolódott, hogy az egyik helyen, ahol kedvező volt az ivararány, kifogástalanul tenyésztett a vad, míg a másik helyen — az egyébként kedvező körülmények ellenére — a károsan eltolódott ivararány akadályozta a kedvező tenyésztést. Az egyes vadfajok ismertetésében már megjelöltük a kívánatos ivararányt, sőt az ivararány eltolódásának káros következményeire is rámutattunk. Itt tehát csak arra hívjuk fel a figyelmet, hogy az ivararány szükséges szabályozásának legbiztosabb, szinte egyedül célravezető módja — apró- és nagyvadnál egyaránt — a vadászat helyes, az állomány helyzetének figyelembevételével történő gyakorlása, illetve a kérdéses vadfajok reászoruló nemének — akár a hím-, akár a nőnemű vadnak — hathatós védelme.

b) *Vérfelfrissítés.* Ha egy vadgazdaságban, vagy akár bérelt vadászterületen hosszabb időn keresztül valamelyik vadfajnak mindig ugyanazok az egyedei, vagy közeli rokonegyedek párosodnak, a vadfaj előbb-utóbb hanyatlik. Romlik az állomány minősége, mennyisége és elsősorban az egyedek ellenállóképessége. Ilyenkor beltenyésztésről beszélünk, melynek következményeként mindig több vadunk pusztul el, csökkent ellenállóképessége miatt, az idő viszontagságai és az egyre sürűbben fellépő betegségek következtében. A beltenyésztés okozta degenerálódás, elkorcsosulás hamarosan az egyedek külemén is jelentkezik, különféle szín-, méret-, nagyság-, súly- vagy agancsrendellenességek alakjában. Ezt megelőzhetjük, illetve segíthetünk az ún. vérfelfrissítéssel, amikor távolabbi vidékről hozott kellő számú és minőségű tenyészvaddal új vért viszünk be a vadállományba.

A vérfelfrissítésre minden vadgazdaságban, illetve vadászterületen szükség van a helyi adottságok szerint kívánatos mértékben és időközökben. Ennek előfeltétele, hogy a vadgazda ne csak a vadászathoz, a lőtt vad kitermeléséhez értsen, hanem ismerje a kitermelésre kerülő vad befogásának és a vérfelfrissítés céljára hozott tenyészvad kibocsátásának módját is.

A nagyvadat (szarvas, őz, dák) vagy néhány napos korában kézzel, vagy pedig idősebb korban fogóberendezések segítségével fogjuk be. A párnapos növedékvadat néhány hozzáértő ember segítségével aránylag könnyen megfoghatjuk az ismert ellőhelyeken, illetve azok környékén. Sokkal körülményesebb befogni a már kifejtett vadat. A befogáshoz külön e célra készített építmény, fogókeret szükséges. Ennek építését kezdjük meg kora tavasszal. Kiválasztunk az erdőben egy olyan 1—2 hold nagyságú tisztást, ahol a nagyvad (szarvas, őz, dák) télen szívesen tartózkodik. Fontos, hogy a kiválasztott hely alkalmas legyen lucerna, baltacim vagy lóhere sikeres termesztésére is. A tisztást már tavasszal műveljük meg, majd kisebb táblákra osztva vessünk bele zabosbükönnyt, zabot herével keverve, marhakáposztát, takarmányrépát stb., illetve vadunk egyéb kedvenc csemegéjét. A területet még ugyancsak tavasszal kerítsük be, nehogy a vad a veteményeket idő előtt lerágja. A kerítéshez legcélszerűbb a 10 cm lyukbőségű, 3 mm vastag horganyzott sodronyfonat. A kerítés legyen legalább 3,5 m magas, amihez legalább 3 méterenként felállított erős, vastag oszlopok szükségesek.

A kerítést egész magasságában takarjuk belül náddal vagy tengeriszárral. Ez azért szükséges, mert ellenkező esetben a befogott vad nekimenne a kerítésnek, ott súlyosan megsérthetné magát. A bekerített terület a következő részekből áll:

A nagyudvar. Legcélszerűbb, ha ellipszis vagy kör alakú; nagysága 1 kat. hold legyen. Itt van a már említett bevetett kert. A nagyudvar közepén szarvasetetőt létesítünk. A kerítésen egymással szemben pedig két, legalább négy-öt méter széles kaput hagyunk. A két kaput úgy kell szembeállítanunk, hogy ha nyitva vannak, keresztül lehessen látni az udvaron. Így nagyobb a vad bizalma és könnyebben bemegy az udvarra. Ezek a kapuk lejtős vassínen mozogjanak görgőcsigákon, olyanformán, mint a vasúti teherkocsik oldalajtói. A kapuk erős vázra épüljenek, és takarjuk úgy náddal vagy tengeriszárral, mint magát a kerítést, de csak olyan vastagon, hogy a kapuk a kerítés mellé tolhatók és gyorsan zárhatók legyenek.

A nagyudvarhoz csatlakozik a kisudvar, mely azonban már nem kerek vagy ellipszis, hanem tölcser alakú. Ezt a nagyudvartól egy legalább 10 méter széles, kétszárnyú, deszkából készült tolókapu választja el. A tolókapu egy-egy szárnya legyen öt-hat méter széles, váza legyen ugyancsak erős és ezt is takarjuk teljes magasságban — de csak vékonyan — náddal vagy tengeriszárral. A kapu mindkét szárnya görgőkön, ferde vassíneken mozogjon úgy, hogy a kisudvar a nagyudvartól kívülről könnyen elzárható, illetve elkülöníthető legyen.

A kisudvar végződjék összeszűkülő nyakban. Ahol a kerítés két oldala már legalább három méternyire közeledik egymáshoz, ott újból beépítünk egy tolóretesz kapuszárnyat, mely az előző kapuhoz hasonlóan szintén görgőkön, illetve vassínen mozog és kívülről tolható be.

A kerítés már a továbbiakban olyan keskeny folyosóvá szűkül, melyben a nagyvad még mehet előre, de megfordulni már nem tud. Ez a folyosó-

rész legyen legalább 10 m hosszú és 2—2 méterenként egy-egy keresztbe tolható, kívülről benyomható reteszfallal legyen ellátva. Oldalain, a földtől mintegy 1 m magasságban két vízszintes rúd vezessen végig, egymástól olyan távolságban, hogy a közte befogott vadat előretuszkolhassuk. A folyosó oldalai legyenek hézagosan deszkázva, magát a folyosót pedig fedjük nád- vagy szalmatetővel.

A folyosó legvégén erős tolóajtó zárja el az utat. Ennek az ajtónak a nyílása pontosan egyezzen a vad elszállításához használt láda nyílásának méreteivel, hogy a szállítóládát a folyosó szájához pontosan hozzáilleszthessük. A szállítóláda két végét lehetőleg tolóajtók zárják.

A leírt berendezés segítségével a befogás módja a következő: Ősszel a nagyudvar két kapuját kitárjuk és az etetőt megtöltjük a vad kedvenc takarmányával. (Lucernaszéna, takarmánykáposzta stb.) A vad nemsokára rákap az etetőre és éjjelente mind gyakrabban keresi fel. Ha a répa, lucerna, illetve a rendelkezésre álló legjobb takarmány elfogyott, szórjunk makkot az etető köré, tehát mindenképpen biztosítsuk, hogy a nagyudvarban levő etetőhöz beszokott vadat ott mindig terített asztal várja. Ha elérkezett a vad befogásának, illetve elszállításának ideje, és a vad már naponta bejár a befogó udvarára, a kapukat fogásra állítjuk. Ez abból áll, hogy a kapu biztosítóját levesszük és helyébe könnyen járó elhúzószerszerkezetet szerelünk be. Ezt a szerkezetet a befogó közelében levő, jól takart magaslesről odavezetett zsineggel hozhatjuk működésbe. Ezért építsünk megfelelő kilátást biztosító magaslest. Egyes szakkönyvek önműködő kapukat ajánlanak a befogáshoz, melyeknél az elhúzószerszerkezetet az etetőnél levő vad maga oldja ki, amikor lába beleakad a szerkezet sodronyába. Ennek előnye, hogy nem kell lesni a vad bemenetelét a magaslesről, igen nagy hátránya azonban, hogy egy-egy vad — esetleg olyan, melyet nem is kívánnánk befogni, pl. nyúl — is kioldhatja az elhúzószerszerkezetet, és így kizárja, sőt a behúzás zajával esetleg hosszabb időre el is riasztja a már odaszokott és már az udvar közelében levő, befogni kívánt vadat.

Az éjszaka fogságba került vadat hajnalban elszállíthatjuk a következőképpen:

Két-két ember álljon a nagy- és kisudvart elválasztó, kétszárnyú tolókapu mindegyik szárnyához. Ezek legyenek csendben. Öt-hat ember kis létrákon másszon fel a nagyudvar náddal, tengeriszárral takart oldalaira csendben és csak a fejüket emeljék a kerítés fala fölé, hogy a befogott vad meglássa őket. Vigyázzunk azonban, hogy a kisudvarban ugyanekkor semmi vagy senki olyan ne legyen, ami a vadat zavarná.

Amint a befogott vad a nagyudvar kerítése fölött észreveszi az emberfejeket, nyugtalankodni kezd, ide-oda szaladgál, menekülni igyekszik, miközben bejut a kisudvarba. Amint ez megtörtént, adott jelre a két-két kapus ember hirtelen betolja a kapuszárnyakat és ezzel a vad már a kisudvarba jutott. A szűk folyosó kijáró végére a kijáró nyílásához odaerősítjük az első szállítóládát olyan módon, hogy a ládának a folyosóajtó felé eső tolóajtaja nyitva legyen. A szállítóláda másik ajtaja helyett egy igen erős keretajtót erősítünk oda erős kötelekkel. Magán a keretajtón legyen puha, de erős kötélháló. A láda ajtaját azért helyettesítjük a kötélhálós keretajtóval, hogy a folyosóba került vad a folyosó végében világosságot

lasson és arrafelé menekülve, bemenjen a szállítóládába. A kisudvarba került nagyvadat a létrán felmászó emberek kerítés felett kilátszó feje megint csak nyugtalanítja és a vad szinte magától bemegy a kisudvar nyakban szűkített végén keresztül a folyosóba. Amint az első vad nekiindul, a többi már rendszerint mind terelés nélkül követi.

A vad a folyosó szűk végére érve már nem tud megfordulni, ha több van, ott elrendeződnek. A folyosó oldalain két ember a vízszintes résen át karóval, de ne gorombán, egyenként tuszolja előre a vadat, majd mindegyik mögött toljuk be a két méterenként levő reteszfalakat, és így a vad már egyenként külön van rekesztve. Az esetleg befogott szarvasbika agancsát, mikor a bika már külön van rekesztve, a szűk folyosóban kötéllel megfogjuk, magunkhoz húzzuk és a résen keresztül lefűrészeljük. Először a szemágot, majd ezt követően az egész agancsszárat.

A folyosó kijáratához, tehát a szállítóládához legközelebb eső vadat karókkal óvatosan betuszkoljuk a szállítóládába. Ennek a vad, mivel kötélhálós végén világosságot lát, majd mindig nekiugrik. Bár a szállítóláda külső ajtaja puha kötélből van, mégis előfordul, hogy a nekiugró vad nyakát szegi, vagy olyan súlyosan megsérül, hogy esetleg elpusztul vagy legalább tenyészértékét veszti. Az ilyen vadat késsel azonnal leszúrjuk és mint lőtt vadat értékesítjük. Amint az első vad a szállítóládába kerül, azonnal letoljuk mögötte a szállítóláda deszkaajtáját, majd utána a láda első deszkaajtáját a hálós keret mögött. Ezután a ládát a benne levő vaddal félreállítjuk — közben mindkét toloajtáját megfelelőképpen lerögzítjük — és már a folyosó nyílásához illesztjük a második szállítóládát. Ezt addig ismételjük, míg a kisudvarba, illetve annak szűk folyosójába került vadat mind beládoztuk. Ha a nagyudvarban még maradt volna vad, azt az ismeretettett módon ugyancsak a kisudvarba tereljük, majd a szállítóládába.

A fogás végeztével a nagyudvar kapuit ismét kitarjuk, az elhúzó sodronyt az etetőtől elvisszük, gondosan eltávolítunk mindent — szállítóláda, sodronyok, létrák stb. — ami a vadat zavarná és az etetőt ismét megtöltjük a nagyvad kedvenc eleségével.

A däm vad befogásához ugyancsak a fenti befogóberendezést használjuk. Az őzfogó lényegében teljesen azonos az előbbivel, csak a méretei kisebbek.

Míg a nagyvad befogását csaknem kivétel nélkül állami vadgazdaságokban, megfelelő szakszemélyzet végzi, a befogásra kerülő apróvad jelentős részét a vadásztársaságok bérleményében levő vadászterületekről termelik ki. Kíváncsok, hogy a vadásztársaságok tagjai, de legfőképpen a vadász-mesterek és vadőrök jól értsenek az élővad befogásához, hogy akár mint annak irányítói, akár mint közreműködői eredményes munkát végezhessenek. Az alábbiakban tehát az élővad-export és továbbtenyésztés céljaira kitermelésre kerülő szőrmés és szárnyas apróvad — nyúl, fogoly, fácán — befogását ismertetem.

A *nyúl befogás* lényege az, hogy a vadászterület egyes, kellőképpen „nyulas” részein hajtók segítségével a már előre felállított hálóbába hajtjuk a nyulakat. A különleges háló háromrészes. A két külső 30×30 cm nagyságú szemekből áll, ezek feszesek. A közbülső sűrűbb és lazán lóg. A hálónak hajtott nyúl átugrik a ritka hálón, beleakad a sűrű szemű hálóbába.

Ezzel együtt a lendülete folytán átesik a második ritka hálón, de a sűrűben mint egy zsákban, fogva marad.

A befogás megkezdése előtt a terepen gondosan tájékozódniuk kell, hogy az egyes „állításokat” minél gazdaságosabban használhassuk ki, vagyis a hálót a lehetőség szerint mindig úgy állítsuk, hogy mindkét oldalról tudjunk ráhajtani. Így egy hálóállítással két területéről is befoghatjuk a nyulakat. A hajtások hossza ne legyen több másfél, legfeljebb két kilométernél, mert ellenkező esetben a nyulak jelentős része még mielőtt a háléhoz érne, kitör a hajtásból. Az egymás után következő állításokat, a lehetőség szerint, ugyanazon a dűlőút mentén rendezzük, hogy a következő állítás sarka az előzőétől fél kilométernél távolabb ne essék. Így mindig a legrövidebb idővesztéssel érünk egyik állítástól a másikhoz.

Helytelen a hálóállításnak az, a gyakorlatban legtöbbször tapasztalható módszere, hogy csak a „zsákosok” dolgoznak a hálóval, a hajtók pedig hozzá se nyúlnak, hanem egyenesen a hajtás kezdőpontjához indulnak, s többnyire nagy zajjal. Ezzel a hálóállítás elhúzódik, a hajtásban levő nyulakat pedig többé-kevésbé megzavarjuk. Helyesebb, ha a hajtókat is beosztjuk a hálóállítási munkákhoz.

Zsákos embereknek ügyes, lehetőleg mozgékony, fiatal legényeket válasszunk ki. Egy emberre két hálótekercset számítsunk. Ha tehát 1200 m hosszú a háló, azaz negyven tekercs hálónk van (egy-egy 30 m), akkor húsz zsákos ember szükséges. A legügyesebb zsákosokat mindig a sarkokhoz osszuk be, mert majdnem mindig ott a legnagyobb a fogás. A zsákosok beosztásakor ügyeljünk arra, hogy a hálóállításnál a hálónak mindig ugyanarra a szakaszára kerüljenek. Így mindenki tudja, hogy ki a szomszédja és a hálója mikor következik. Ezzel sok idővesztést és felesleges járkálást takarítunk meg.

A 40 köteg hálót rendszerint két kocsin szállítjuk, tehát minden kocsihoz osszuk be 10 zsákost és a hajtók felét egy vezetővel, aki a határt jól ismeri. Ügyeljünk arra is, hogy a zsákosok és hajtók mindig a mögött a koci mögött menjenek és azon a kocsin levő hálóval dolgozzanak, amelyikhez beosztották őket.

A háló állítását kétféleképpen kezdhethetjük. Vagy a háló közepéről küldjük jobbra-balra a hálós kocsikat, tehát a középtől a sarkok felé kezdjük építeni a hálót, vagy az egyik saroktól kiindulva kezdjük a hálóállítást. A második eljárás gyorsabb, tehát inkább így kezdjük neki a háló felépítésének.

A napi eredményt növelhetjük, ha a hálóállítást meggyorsítjuk. Ezt úgy érhetjük el, ha arról a helyről, ahol a beosztott hálós koci kezd rakodni, a vezető az előre megállapított hálóvonalban a koci előtt menve lelépi a 40 lépés távolságot, vagyis az egy háló hosszát. Ott ezt a helyet megjelöli, az őt nyomon követő koci pedig ott rakja le a hálót. Így folyamatosan rakják le a kocsin levő valamennyi hálót (66. ábra). A hálós kocsin legyen egy ember, aki egy-egy köteg hálót a megfelelő helyen idővesztés nélkül lerak. Az egyes hálós kocsihoz beosztott zsákosokat és hajtókat osszuk további három brigádra, melyeknek egyenként következő a munkájuk.

66. ábra. A SZÁNROL LESZEDIK A HÁLÓT

Az első csoport feladata a kocsiról lerakott hálótekercesek kibontása és kiterítése.

A második csoport — ebben lehetőleg zsákosok is legyenek — feladata a karók leverése, illetve a háló felállítása.

A háló építésénél döntő fontosságú, hogy a két kocsiról ne egymás után, hanem egyszerre építsék a hálót, és hogy az egy-egy kocsihoz beosztott brigádok ne egy csoportban, hanem a háló vonalán megfelelően elosztva dolgozzanak. Ezt a gyakorlatban úgy oldjuk meg, hogy a hálót kihúzó csoportból és a súlykolók csoportjából is mindig csak a szükséges néhány ember maradjon le a lerakott tekercsnél, a többi pedig kövesse a kocsit és fokozatosan kezdje el a munkát, ahogy a hálótekerceseket lerakják. Így érhetjük el, hogy rövid időn belül valamennyi hálótekercsnél a megfelelő munka folyik, és az egy kocsin levő húsz hálótekeres $\frac{1}{2}$ óra alatt felállítható. A két hálórészleg vezetőinek a hajtás tartamára azt a feladatot adjuk, hogy a hálószarnyak végén állva, a befogómesterrel együtt ellenőrizték a hajtást, legfőképpen a „zsákosok” munkáját. Ilyen ellenőrzés mellett a befogott nyulak nem „veszhetnek” el.

A befogás megkezdése előtt mutassuk be embereinknek a hálóval való helyes bánásmódot, miképpen kell a hálót kiteríteni rongálódás nélkül, hogyan kell a karókat lesúlykolni, a közepső hálótükröt felszedni és a hálót

67. ábra. A HÁLÓT LEHETŐLEG SIMA TEREPEEN HÚZZÁK KI

ismét összehajtani. A bemutatás okozta idővesztés a munkamenet meggyorsítása és a háló kímélése révén feltétlen megtérül.

A hálótekercesek kihúzásához tekercsenként 4 ember szükséges. Ezek közül kettő viszi a legszélső karót, a másik kettő pedig az összegöngyölt hálótekercsnél jobbról-balról helyezkedik el és bontja ki a tekercset. E munkamegosztás mellett elérhető, hogy a háló kihúzása gyorsan és a lehető legkevesebb rongálódás mellett történik meg. A karók leveréséhez két ember elegendő; az egyik felállítja és fogja a karót, a másik pedig fakalapáccsal sulykolja a földbe.

A befogás vezetője az egyes állításokat úgy jelöli ki, hogy a hálót lehetőleg sima terepen, úton vagy árokparton húzzák ki (67. ábra). Fagyos szántáson és volt kukoricaföldön ne engedjük kihúzni a hálót, mert az éles hantokba, kukoricatorzsákba beakadó háló erősen tépődik, rongálódik, a lágy szántásokon pedig sárral kenődik. Túl kemény, fagyos talajon ugyancsak ne veressünk le hálót, mert itt a karók repednek, törnek, gyorsan tönkremennek. Ilyenkor a sima terepen már kihúzott hálót vitessük a legközelebbi szántásba vagy barázdához, ahol a föld puhább és a karók leverése könnyebb. A szárnyak állításánál ügyeljünk arra, hogy a háló oldalára lehetőleg mindig derékszögben álljanak, mert a tapasztalat szerint a derékszögű sarokban kerül a hálóba legjobban a nyúl

Amint a hajtók a hálóállítás munkájával végeztek, a szárnyak végénél csoportosuljanak. Innen induljanak el a hajtás megkezdésére egyenként, ahogy ez a körvadászathoz is szokás. Mindkét oldalon legelől haladjanak a terepet jól ismerő szárnyvezetők, akiknek adjunk megfelelő utasítást, hogy a szárnyaknak hol kell találkozniuk. Mindkét szárnyvezető egy időben induljon a háló két sarkától. A hajtókat 80—100 lépés távolságban küldjük egymás után, azzal az utasítással, hogy egymás nyomain haladjanak. Ne engedjük, hogy a hajtók rövidítés céljából már a kezdésnél befelé menjenek. Célszerű, ha a hajtókat nem a hálósárny meghosszabbításának vonalában, hanem attól félkör alakban kifelé küldjük, mert így a hajtásba nagyobb terepet tudunk befogni. Túlságos nagyot azonban ne kerüljenek, mert ezzel egyrészt a hajtás ideje nagyon elhúzódik, másrészt megzavarhatnák a következő hajtásba eső tereprészt is. Minden négy-öt gyerek vagy még tapasztalatlan fiatal hajtó ember után osszunk be egy-egy idősebb, tapasztalt hajtót, aki hajtás közben ügyel a távközök betartására. Ezzel megakadályozzák a nyulak kitörését. A gyermekhajtók általában hajlamosak arra, hogy a szárnyak végén maradjanak; nemigen akarnak előre menni, mert ott többet kell gyalogolni és kevesebbet látnak a hajtásból. Ezt feltétlen akadályozzuk meg, mert ellenkező esetben a hálónál sok felesleges hajtónk lesz, míg elől a hajtásban kevés, ami kedvezőtlenül hat az eredményre. A két hajtósárny összeérése után a hajtást azonnal indítsuk meg oly módon, hogy a hajtás fenekén, vagyis az elől levő hajtók azonnal jöjjenek befelé a hálóvonal irányába, míg a hajtás két szárnyán levő hajtók ne szaladgáljanak rögtön befelé, hanem rézsút haladjanak a háló irányába. Ha ugyanis a hajtósárnyak rögtön befelé haladnak, hosszú, hurka alakú hajtóvonalat kapunk, és a nyulak jelentős része nem a háló felé fut, hanem hátrátör. Lényeges tehát, hogy a hajtás kör alakja mindvégig megmaradjon, amit a fenék, illetve a szárnyak javasolt irányítása mellett érünk el.

Igen fontos, hogy a hajtás gyorsan haladjon, közben sehol ne álljanak meg a hajtók. Minél gyorsabban haladnak, annál hamarabb sűrűsödik a hajtóvonal, és így jobban szorítható a nyúl a háló irányába. Az egyenlő távközök és a vonal betartására mindvégig gondot kell fordítani.

Ne engedjük, hogy a hajtók botot vigyenek magukkal, mert ha bot van náluk, dobálnak vele a visszatérő nyulakra, szaladgálnak az eldobott botokért, megbontják a távközöket és a vonalat, rendetlenséget okoznak, ami károsan hat az eredményre.

A hajtás befejezésével a két hajtósárny vezetője a hajtókat a sarkok felé irányítja, ahol azután a hajtók a hálósok segítségével a hálósárnyakat lebontják, majd az ellenkező oldalra felverve készítik elő a következő — az ellenkező oldalról jövő — hajtáshoz. Annál is inkább szükség van a hajtók hálómunkájára, mivel a hálósok egy része — akik a befogott nyulakat vitték leadni — nem, vagy csak egy idő múlva vehetnek részt ebben a munkában. A kontrahajtás befejezése után a hajtók és az éppen nyulat nem vivő zsákosok a vezetők felügyelete mellett lebontják a hálót. Mindig ugyanarra az oldalra fektetve kidöntik a karókat, összeszedik a hálókat. Fontos, hogy rendben szedjék fel a hálókat, mert az elhamarkodva, rendet-

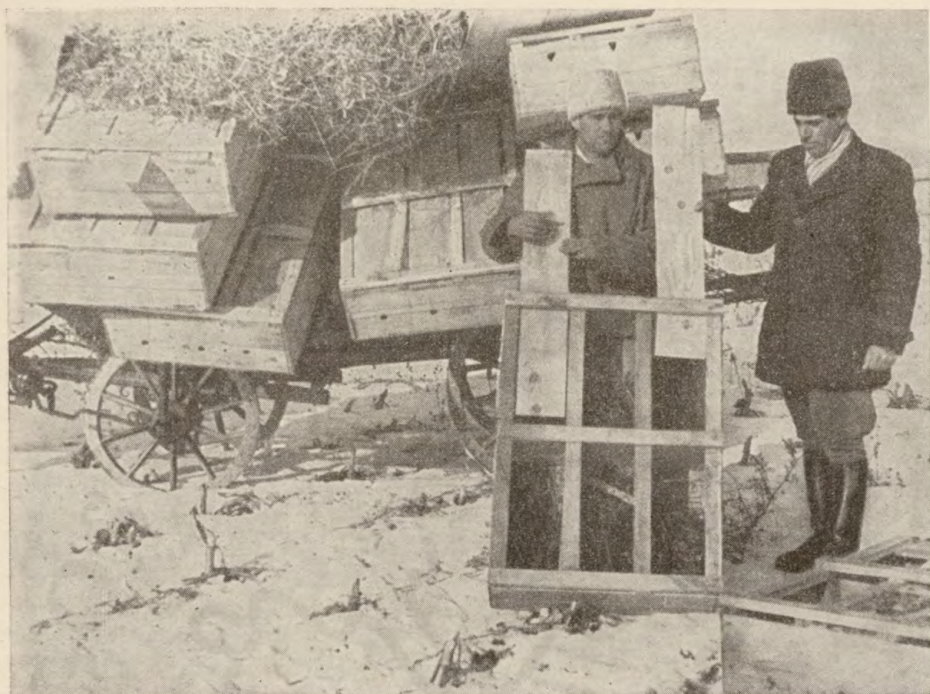
68. ábra. MINDEN ESETBEN A NYÚL HÁTSÓ LÁBÁT KELL ELŐSZÖR KIBONTANI

lenül felszedett hálók összegubancolódnak és a következő állításnál csak idővesztéssel teríthetők ki.

A zsákosok vagy hálósok munkája döntően kihat a befogás eredményességére, ezért velük külön foglalkozom. Minden zsákosnak adjunk a hajtás megkezdése előtt két zsákot. A két zsák közül az egyik zsákra ráhasal, a megfogott nyulakat pedig a másik zsákba szedi. Ebbe a zsákba csak akkor tegyen nyulat, ha az elsőben van már két-három nyúl. A zsákosok a háló előtt lehetőleg jól rejtve hasaljanak. Helyes, ha fekhelyükre szalmát vagy tengeriszárat készítenek maguk alá, de ez ne legyen a környezetből túl kirívó, mert ezzel elriaszthatnák a nyulakat. Igen jól bevált a zsákosoknak minden leadott nyúl után fizetett prémium, a rendes időbéren felül. Az egyén érdekeltté tételének ez a módja minden esetben kedvezően hatott a hálóállítás gyorsaságára és zsákosok ügyködésére, a ráfordított többletkiadást jóval meghaladta az eredmény. Gyakori hiba, hogy egy hálóba akadt nyúlért két zsákos is szalad, ami minden esetben felesleges, sőt a nyulakat könnyen visszariasztó mozgással jár. Szoktassuk tehát rá a zsákosokat, hogy mindegyikük csak a rájuk bízott két hálórészbe akadt nyúlért menjen. A hálózakaszaik határát — hogy tévedés ne legyen — jelöljék meg tengeriszárral vagy kis csóvával.

A gyakorlatlan zsákos sokszor igen hosszadalmasan bogyozza ki a hálóba

69. ábra. AZ ÁTVEVŐHELYEN LESZEDIK A KOCSIRÓL A SZÁLLÍTÓLÁDÁKAT

akadt nyulat. Tanítsuk meg tehát a zsákosokat arra, hogy a hálóból akadt nyúl csak úgy szedhető ki, ha a nyúl körül alakult hálózacszkóban azt a helyet keressük meg, ahol a nyúl beugrott. Minden esetben a nyúl hátsó lábait kell először kibontanunk (68. ábra), mert ha ez megtörtént, a nyulat a hálóból már könnyen kivehetjük. Előfordul, hogy egy-egy felelőtlen zsákos a nyúlkivétel nehézségein bicskával segít és belenyés a hálóból. A befogómester vagy a felügyelettel megbízottak ellenőrzésük során erre is gondoljanak. Ügyelni kell arra is, hogy egy zsákba csak kettő, legfeljebb három nyulat rakjanak és ne hagyjuk, hogy az egyik zsákba négy nyulat zsúfoljanak, míg a másik zsák üres.

A hálóállítás megkezdésekor a ládás kocsikat irányítsuk a legmegfelelőbbnek látszó átvevőhelyre. Célszerű, ha ezt a háló közepe táján létesítjük, mert így az átvevő is ellenőrizheti a zsákosok munkáját és a zsákba rakott, megfogott nyulakat csak rövidebb távolságra kell vinni. A kocsikkal, ládákkal és emberekkel erősen feltűnő átvevőhelyet a háló közepénél helyezzük el, így az átvevéshez kevesebb utat kell megtenni, de még fontosabb, hogy jól takart, rejtett helyen telepítsük le, mert ellenkező esetben a nyulak észreveszik, ami a befogás eredményességére igen káros lehet (69. ábra). Ha a háló közepénél megfelelően rejtett hely nincs, úgy valamelyik saroknál, attól 100–150 méternyire ugyancsak takarás-

ban legyen az átvevőhely. Ez esetben azonban intézkedjünk, hogy a hajtás befejezése után a telephelytől távol eső sarokról valamelyik üres háló vagy ládás kocsi hozza be az ott befogott nyulakat. Gondosan ügyeljünk, hogy a befogott és zsákba tett nyulakat kellő módon szállítsák az átvevőhelyre, mert a helytelen szállítás folytán már igen sok nyúl sérült vagy fulladt meg a zsákokban. Oktassuk ki tehát a zsákosokat arra, hogy ha egy zsákban két nyulat hoznak, akkor a bekötött zsákot úgy vegyék vállra, hogy az egyik nyúl a zsákban előre, a másik pedig hátra kerüljön. Ha történetesen kettőnél több nyúl kerül egy zsákba, úgy mindig két ember hozza a zsákot oly módon, hogy egyikük a zsák száját, másik pedig a sarkát fogja. Ellenkező esetben az alulra kerülő nyúl, amint erre már sok példa volt, könnyen megfullad. A vadátvevő mindig ügyeljen arra is, hogy sáros időben a zsákokat jól tisztítsák meg a sártól, mert a sárral elkenődött zsákokban a nyulak nehezen kapnak levegőt és ugyancsak könnyen megfulladnak. A zsákokat egyébként is tartsuk mindig tisztán, időnként fordítottassuk ki és rázassuk ki belőle a felgyülemlett nyúlshórt, mert a befogott nyulak szemébe került szőr könnyen szemgyulladást okozhat, ami a tenyészvad kereskedelmi értékét minden esetben csökkenti.

A *fácán* hálókkal és beetetéssel működő eszközökkel fogható be. A hálók közül a legalább 10 ember munkaidejét igénybevevő magasháló használata ott gazdaságos, ahol számíthatunk a fácán tömeges befogására. Használata ott a legeredményesebb, ahol a hajtott fácán a terepadottságok következtében nem repül túl magasan, hanem alacsonyan a föld felett szállva hajtható a hálóba.

Az alacsony vagy gyalogháló a nyúlfogó háléhoz hasonló rendszerű háromtükrös befogóháló; a hálók lyukbőrsége kisebb, mint a nyúlfogó hálé. Használata ott célszerű, ahol a terep sűrűn takart. Ősszel pl. tengeriben, cirokban vagy az egyéb jó takarást nyújtó veteményben, télen pedig azokban a sűrűségekben érhetünk el vele igen jó eredményt, melyekben a fácán még jól fut, de melyek nem túl ritkák ahhoz, hogy a hálót messziről észrevegye. A hálót mindig a növényzet vagy sűrű szélétől 15–20 méterrel beljebb állítsuk fel a hajtásban. Az alacsony vagy gyaloghálóra nagyon lassan, tapsolva, neszezve, kutya nélkül hajtassunk, hogy a fácán inkább fusson, mint repüljön. Gyaloghálóval többnyire jobb eredménnyel fogható be a fogoly, mint a fácán.

Télen — főként havas időben — a fácán szorgalmasan látogatja az etetőket, és így igen könnyen „beetethető”. Legegyszerűbb módon tehát az etetőknél, illetve a beetetési helyeken foghatjuk meg. A beetetésre alapozott befogóeszközök két csoportra oszthatók:

a) Nem önműködő befogó. A fácánjárta etetők mellé 15–20 méter távolságra épített nádkunyhóban lesben áll vagy ül egy megfigyelő. Amikor a fácán vagy fácánok az etetőn tartózkodnak, meghúzza a keretre erősített madzagháló zsinórját. Ekkor a keret leesik, és így a fácánok a hálóba kerülnek. E módszer nagy hátránya, hogy egy személy állandó jelenlétét kívánja, ezért már nemigen használják.

b) Önműködő befogó. Ezek lehetnek nagyobb, több fácán befogására szolgáló, vagy kisebb, egyes fácán fogására alkalmas lecsapódó fogó-

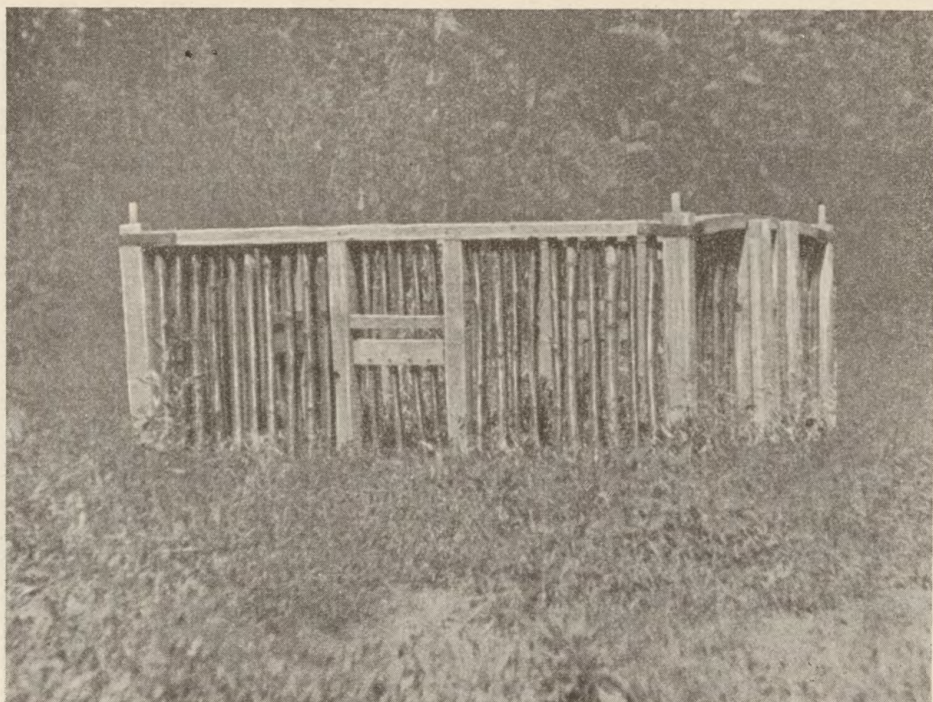

70. ábra. KISEBB, EGYES FÁCÁN BEFOGÁSÁRA SZOLGÁLÓ BEFOGÓ

berendezések (70., 71. ábra). Mindkettőnek többféle változata használatos. A nagy befogókészülékek négyzetes vagy téglalakú, padló nélküli ketrecek. Méretük $1,5 \times 1,5$ m vagy $0,8 \times 1,5$ m, 50×60 cm. Oldalukat fapálcák-ból vagy vasrudakból készítik. Tetejük madzagháló legyen, nehogy a befogott fácánok felugrálva megsérüljenek. Madzagháló hiányában használhatunk ritka zsákszövetet. A készülék mindegyik oldalán két vagy három befogóajtó van. Ezek szélessége 25–30 cm és annyi, felül csukló körül forgó lapból állanak, hogy a lapok közötti hézagokon a befogott fácánok ne férhessenek ki. Ezek a lapok engednek befelé, a fácán bejutása után azonban visszaesnek a saját súlyuknál fogva és nyugvó helyzetükben a fogó keretébe ütköznek. Így a fácán nem jöhet ki a befogóból. Ezt a készüléket felállíthatjuk az etetőnél vagy bármely más helyen, ahová a fácánt etetéssel könnyen odaszoktathatjuk. A szoktatás ideje alatt célszerű, ha többször „szóróutakon” hintünk eleséget, ami azután a fácánt a fogás helyére vezeti. A befogó ajtajai legyenek nyitva a szoktatás ideje alatt. Ha már a fácánok megfelelő számmal odaszoktak, akkor engedjük le az ajtókat, állítsuk fogósra a befogót.

A fácán leginkább napkeltét követően és napnyugtát megelőzően jár táplálék után, tehát ekkor a legtöbb az eshetőség a befogásra. Ezért a befogókat mindig a délelőtti és az alkonyati órákban ellenőrizzük. A fácán-

71. ábra. ÖNMŰKÖDŐ CSAPDA TÖBB FÁCÁN BEFOGÁSÁRA

fogók környékét ellenőrizzük mennél sűrűbben, nehogy a befogott fácánokat illetéktelenek szedjék ki a fogóból. Takarítsuk ki mindig a fogóban levő elhullatott tollat, mert ezáltal pontosan ellenőrizhetjük az esetleges lopásokat.

A befogott fácánt rövid rúdon levő, 30 cm átmérőjű vaskarikára szerelt hálóval gyorsan kivesszük a befogóból, anélkül, hogy vadunk szükségtelenül törné magát. Célszerű, ha a fácánok elszállításához zsákokat használunk. Öt-hat fácán rövid ideig veszély nélkül szállítható egy zsákban, melyből azután hazaérve, fácánszállító kosárba vagy ládába tehetjük fácánjainkat. Ez a megoldás azért célszerű, mert egyrészt a fácánszállító kosár vagy láda cipelése a telepen elég nehézkes, másrészt pedig a sötét zsákban a fácán nyugton marad, nem törí magát.

A billenő csuklóajtók helyett néha drótfonálból készített, befelé szűkülő alagutakat alkalmaznak a befogón, melyeken keresztül a fácán bejuthat, ki azonban már nem jöhet. Használatosak az ugyancsak önműködő lecsapódó fácánfogók is. Ezek 60×60 vagy 80×80 cm alapterületű, 40–50 cm magas, felfelé keskenyedő borítók. Készülhetnek fűrészelt lécből oly módon, hogy négy sarkukból bordák állnak részsút felfelé, s ezekre szegeljük a felfelé rövidülő oldallégeket. Így végül borító alakú kast nyerünk. Ennek tetejére a fácánok kivételére alkalmas kis ajtót vagy elmozdítható

léceket szerelünk. Olcsóbban, egyszerűbben és gyorsabban készíthetünk ilyen fogókat 2—3 cm vastagságú pálcákból is.

A borító vagy csapda felpackelésére, fogósra állítására majd minden hivatásos vadásznak más-más kipróbált eljárása van, melyeknek a legeredményesebb voltára mérget vesz. Ezért a különféle módszerek leírását mellőzhetőnek tartom.

Ezeknek a fogóknak nagy előnyük, hogy olcsók, egyszerűek, könnyen hordozhatók, a fácán nem fél tőlük és így könnyen beléjük megy. Hátrányuk azonban, hogy tömeges fogásra nem alkalmasak, mert többnyire egyszerre csak egy fácánt fognak meg. A gyakorlat azt mutatja, hogy havas időben, zord teleken a billenőajtós fogóval érünk el igen jó eredményeket, míg hómentes enyhe teleken inkább csak a lecsapódó fogókkal. Egy ember legfeljebb 15—20 fogóval dolgozzon, mert ellenkező esetben csak nehezen ellenőrizheti fogóit és gyakori lesz a lopás. A csapdákat ne nagy területen szétszórva, hanem mindig kisebb területen, sűrűn állítsuk fel. Így a kisebb területrészen rövid idő alatt kifoghatjuk az előírányzott fácánmennyiséget és egyidejűleg előkészíthetjük a soron következő terület-részt és beethetjük azokat a helyeket, ahová a befogók majd kerülnek.

A fogolybefogásra három módszer használatos:

a) Beethetéssel főként havas teleken eredményes. Ehhez ugyanazokat a befogószerkezeteket használjuk, mint a fácán befogására. Hátránya, hogy nagyobb mennyiségű fogoly nem fogható be vele, ezért ritkábban használjuk.

b) Gyalog- vagy alacsony hálóval való befogáshoz ugyanolyan három-tükrös hálót használunk, mint a fácán befogásához. Leginkább nyáron, ősz elején foghatunk vele. Kukoricásban vagy egyéb sűrű növényzetben állítjuk fel a takart, sűrű tereprész előtt 10—15 lépéssel. Hangosan tap-solva hajtunk rá, hogy a foglyok ne repüljenek fel, hanem szaladjanak a lehajtásra kerülő tábla hosszában, míg a hálóhoz nem érnek. Odaérve megkísérelnek a hálón átbújni — ami azonban nem sikerül — és így fogságba esnek. Ennek a módszernek egyedüli hátránya, hogy ha a fogolycsapatból 2—3 már a hálóba akadt és ott vergődik, a többi megriad és legtöbbször felrepül. Csak a megfelelően takart, gazos növényzettel benőtt táblákon vagy kukoricásban használhatjuk sikerrel, mert a tisztára kapált kukoricában vagy a ritkás növényzet között a fogoly meglátja a hálót és jóval előtte felrepül. A túl gazos földön viszont sokszor azért nem jár sikerrel a fogás, mivel a sűrű gazban a fogoly nem szívesen szalad, hanem inkább lapul és a hajtók előtt repül fel, tehát ismét csak nem jut bele a hálóba.

c) Nagyobb mennyiségű fogoly befogására leghasználatosabb és legeredményesebb a magasháló használata. Ez vékony lencsnéből kötött, 40×40 mm szembőségű, a nyúlhálóval és gyaloghálóval ellentétben nem tükrös, azaz háromrészes, hanem csupán egyrészes háló. Kíváncsú hossza 250—300 méter, magassága pedig kb. 6 méter. A háló alakja nagyjából olyan, mint a halászok kerítőhálója. A hálón alul és felül 1—1 vezérkötél fut végig, amely a háló szélső szemeibe van fűzve. A háló tehát nincs a vezérkötélhez rögzítve, hanem szabadon fut rajta.

A magasháló felállítása. A magasháló részei (72. ábra) a következők: orsószzerű fából készült bak, amelyre az egész hálót felgöngyölítjük, 11 db

72. ábra. AZ ORSÓSZERŰ BAKRA TEKERT HÁLÓ ÉS A SZÁLLÍTÓKOSARAK

5—6 m hosszú, könnyű fenyőrud és 1 fakalapács. A rudak hasonlóak a mezőgazdaságból ismert könnyű vendégoldalhoz. Ezenkívül 11, egyenként kb. 14—18 m hosszú ruhaszáritókötél vastagságú kötél darab tartozik a felszereléshez. A háló felállítására előtt 22 db 50—60 cm hosszú és kb. 3 cm vastag, kihegyezett karót kell faragnunk, ezenfelül még 2 db 100—120 cm hosszú és 4 db 8—12 cm átmérőjű karót is faragunk. Ezeket többször is használhatjuk, de befogás közben gyakran kell a karókat pótolnunk, mert — különösen a fagyos, kemény földben — gyorsan hasadnak, törnek.

Ha a háló felállításának helyét kimértük, a háló tervezett vonalában elindítjuk a felszerelést vivő kocsit, miután a hálót még az indulási pontnál letettük a kocsiról. Egy ember lépéseit számolva, halad a koci előtt és minden 30 lépésre letesz egy rudat, 1—1 kötőzőkötéllel. Utánuk 2 ember egy rúdon, amelyen az orsó forog, viszi az orsót a hálóval, egy ember pedig utánuk göngyölíti a hálót (73. ábra). Amikor a háló már teljes hosszában fekszik, akkor kezdünk a felállításához oly módon, hogy az első oszlop vékonyabb végére ráhurkoljuk a háló felső vezérkötélét, e fölé pedig a kikötőző köteleket kötjük úgy, hogy mindkét oldalán egyenlő hosszúságú kötél darab maradjon. Ezután felállítjuk az oszlopot a ráhurkolt hálóval és kötelekkel együtt (74. ábra). A vezérkötél végét a vastag cövekre kötjük ki, míg a két vékonyabb kötél végét kétoldalt karóhoz erősítjük. Így

73. ábra. KÉT EMBER RUDON, AMELYEN AZ ORSÓ FOROG VISZI AZ ORSÓT A HÁLÓVAL, EGY EMBER PEDIG UTÁNUK GÖNGYÖLÍTI A HÁLÓT

az oszlop 3 oldalra van kikötve és lerögzítve. A negyedik irányból, a háló vonala felőli oldalról pedig 2—3 ember húzza a háló vezérkötelét. Így a szélső oszlop már teljesen rögzítve áll. Ezután a második oszlopot állítjuk fel az elsőtől kb. 30 m távolságban. Ezt már csak két cövekkel és kötélvéggel rögzítjük oldalirányban, közben pedig a már felállított hálózszakaszt a vezérkötéllel feszesre húzva tartjuk. Ugyanígy állítjuk fel végig az oszlopokat, csak a legutolsót rögzítjük le, illetve kötjük le ismét három oldalról. A felállított háló tehát oldalirányban minden oszlopnál kétoldalról van rögzítve és oldalra semmiképpen sem dőlhet. Előfordul azonban, hogy hosszirányban dől a háló, mert ebben az irányban csak 1—1 karóhoz erősítettük a két végén. Ezért a háló felállítására olyan helyet válasszunk, ahol a vezérkötelet legalább egyik végén fához köthetjük. A végső karók nagy súlyt tartanak, a háló súlya ezeket elég könnyen kimozdíthatja a földből. Ezért célszerű, ha nincs alkalmas fa, a háló két végére erős, hosszú karót teszünk és jó mélyen beverjük a földbe. A cövekeket a kifeszítés irányára ne merőlegesen, hanem hegyesszögben verjük be. Így jobban tartanak. A felállított háló 11 oszlopon függ, 300 m hosszú és 5 m magas falat alkot.

Ezután kiszedjük a hálóból az esetleg beleakadt gatz, gallyat, szalmaszálat stb., mert ezek erősen összefogják a vékony hálót és akadályozzák

74. ábra. AZ OSZLOP FELÁLLÍTÁSA

abban, hogy lazán lógjon. A továbbiakban az alsó vezérkötelet vállmagasságban ráhurkoljuk a szélső oszlopokra, majd feszesre húzva, folyamatosan ráhurkoljuk a következő oszlopokra is. Ilyen módon elérjük, hogy a földtől vállmagasságnyira, a háló alján a háló egész hosszában zsák képződik.

A hálót úgy kell beállítanunk, hogy a zsák 60—80 cm mély legyen, tehát ne érjen le egészen a földre akkor sem, ha a hálóba akadt fácán vagy fogoly beleesik. Ellenkező esetben a fácán vagy fogoly, ha földet ér a lába, esetleg kirepül a zsákból. Túl kicsi se legyen a zsák, mert akkor a háló feszes lesz, és a fogoly nem keveredik bele a zsákba.

A felállított háló szélsőséges időben teljesen lazán lógjon. Ha ugyanis a fogoly a zsák felett nekirepül a laza hálónak, az ütközés ereje a háló falát kinyomja, és a hálónak repült fogoly a háló mellett esik le a háló alján levő zsákba, melyet saját súlyánál fogva lehúz. A zsákban vergődve azután belegabalyodik lábaival és szárnyával a háló szemeibe, és onnan már nem szabadulhat. Ne siessünk a megfogott vad kiszedésével — ezzel könnyen el is riaszthatnók a hálónak tartó foglyokat — hanem csak a hajtás végeztével szedjük ki a hálóból (75. ábra).

A magasháló felállításához és az egyes tereprezsek meghajtásához egy kocsiból és 10 személyből álló munkacsoport szükséges. A kocsi viszi a háló-

75. ábra. CSAK A HAJTÁS VÉGEZTÉVEL SZEDJÜK KI A FOGLYOKAT A HÁLÓBÓL

felszerelést és a befogott foglyok szállítására szolgáló zsáktetejű szállítókosarakat, a 10 ember pedig a háló felállítását, majd a hajtást végzi. Gyakorlott emberek kb. 1 óra alatt állítják fogóképesre a hálót.

Ha elkészültek a háló felállításával, a háló két sarkától kiindulnak a hajtók éppen úgy, mint a körvadászaton. Elegendő, ha a kiindulásnál 150—200 lépésnyi a távolság egy-egy hajtó között. Ilyen távközökkel is mintegy 800—1000 méter mélységű részt foghat be a 10 ember. Amikor a két szárny összeért, a már előre kijelölt helyen fokozatosan szűkítve hajtának a háló felé. A hajtás haladjon gyors ütemben és hangosan, ne hagyjanak a fogolycapatnak időt a tájékozódásra. Ezzel elérjük, hogy a hirtelen felrebbenő fogolycapat többnyire előre, a háló felé menekül. Ha az egyik oldalról már ráhajtottunk a hálóra, a háló zsákját megfordítjuk, vagyis a hálót az oszlopok másik oldalára húzzuk át és az ellenkező irányból hajtunk (kontrahajtás).

A magasháló használatát november közepe táján kezdjük el, amikor már a határ megüresedett és a kukoricaszár nagy részét levágták.

A fogolynak az a tulajdonsága, hogy nyílt terepen alacsonyan, a föld felett 1—2 m magasságban repül. Ezért helytelen, ha a hálót valamely takarást nyújtó növényzet közé vagy növényzet közelében helyezzük el. Legcélszerűbb, ha a hálót szántásra, hereföldre vagy gyepes helyre állítjuk

oly módon, hogy előtte kétoldalt legalább 100–200 méter sík terület legyen. Pl. ha a terepen 2 gazos kukoricatarló van, egymástól 400 m távolságra, úgy azok közé, mindkettőtől egyenlő távolságra állítjuk a hálót. A hajtásban a felzavart fogolycsapatok ezekre a gazos tarlókra szállnak be, ahonnan felzavarva, a másik gazos felé tartanak, a közbeeső sík terep felett alacsonyan repülve. A másik gazost azonban már nem érik el, mert közben a hálóba kerülnek. Ezért is célszerű, ha a hálótól 100–200 m távolságra valamilyen takarást nyújtó terület van, mert ez esetben nagyobb területről tudjuk feléje terelni a foglyot. Amikor azután már több csapat gyűlt össze az említett gazosban, akkor hajtjuk őket a háló felé. Ha sok a fogoly és a terepen erre alkalmas gazos részek vannak, úgy egyszeri hálóállítással akár 5–6 hajtást is csinálhatunk anélkül, hogy a háló továbbvitelével és újraállításával időt vesztegetnénk.

Az élővad-befogást azért írtam le ily részletesen, mert a vadgazdálkodás elsősorban termelési ág, amelynek keretében az élővad értékesítése tenyészcélokra, bel- és külkereskedelmi forgalomban egyaránt igen nagy hasznót hajt, tehát legalább olyan figyelmet és hozzáértést érdemel, mint a kedvtelésből űzött vadászat.

A tenyészcélokra, tehát vérfelfrissítésre vagy telepítés céljára vásárolt élő vadat a területnek mindig olyan részén engedjük ki, ahol a körülmények leginkább megfelelnek a vad életfeltételeinek.

A nagyvad kibocsátására a nappali órák alkalmasak. A nyulat ugyancsak nappal engedjük ki, legelőszerűbb a délelőtti vagy kora reggeli órákban. Ekkor ugyanis a nyúl a kibocsátás helyének közelében hamarosan elvackol és alkonyatkor — a fogság izgalmait kipihenne — nyugodtan kel ki vackából és néz élelem után. Ha viszont a késő délutáni vagy alkonyati órákban bocsátjuk ki, úgy a megriadt vad — természetének megfelelően — nem vackol el, hanem a kibocsátás helyétől sokkal távolabbra fut el, mint ahogy ezt terveztük és kívánatos.

A szárnyas vadat, foglyot, fácánt — a nyúlal ellentétben — inkább a késő délutáni, kora esti órákban bocsássuk ki, amikor az már hamarosan elpihen, felgallyazik, és így a kijelölt helyétől nem megy el nagyobb távolságra.

SELEJTEZÉS

Selejtezésnek nevezzük a nemkívánatos egyedek kirekesztését a vadállományból. Ezzel vetünk véget a továbbtenyésztésre nemkívánatos, örökítés szempontjából káros egyedek további minőségrontó szerepének. Hibás egyedi tulajdonságok, örökíthető rendellenességek, gyengeség, rossz fejlődés, betegség, előregedés okozta hibák egyaránt okot adnak a selejtezésre, amely biztos szaktudást kívánó, felelősségteljes teendője a vadgazdának. A selejtezéshez elengedhetetlen bírálókészséget és tudást csak a gyakorlatban sajátíthatjuk el, hozzáértő vadásztársunk útmutatása nyomán. Általános elvként kimondhatjuk, hogy valamelyik vad selejt voltának megállapításához a vad tüzetes megfigyelése szükséges.

Apróvad selejtezése könnyebb. A kifejlett vad méreten aluli, csökött példányai észrevehetően selejtezni valók. A kioregedés megállapítása

azonban — pl. fácántyúknál, fogolynál — alapos hozzáértést igényel. Az esetleg beteg vagy gyenge vad külеме jobban feltűnik az apróvadás vadászterületek többnyire kevésbé takart terepén, de ha tévedünk is, akkor sem okozunk olyan nagy kárt a vadállományban, mintha a nagyvad selejtezésénél hibáznunk.

A nagyvad — őz, szarvas, dāmivad, muflon — selejtezése már jóval sokoldalúbb, nehezebb feladat. Ezért a selejtezés csak úgy felelhet meg az állomány érdekeinek, ha olyan vadász bírál, akiben megvan a szükséges gyakorlattal párosult elméleti tudás és megfelelő bírálókészség. Az őzbak-selejtezéshez jó támpontot nyújt az őz agancsa. Ennek fejlődése lehet rendes és rendellenes. A rendesen, kívánatos ütemben, jól fejlődő, szép agancsú bakot kímélnünk kell. A rendellenes agancsú bakokat viszont aszerint bíráljuk el, hogy a kedvezőtlen agancsalakulás öröklékeny-e, vagy sem. A megfontolt, alapos bírálat alapján azután kilőjük az állományból azokat az őzbakokat, amelyek nemkívánatos, rendellenes agancsukat örökítenék utódaikra. Ha az észlelt hiba nem öröklékeny, a bakot meghagyjuk.

A külső erőbehatás következtében keletkezett rendellenesség nem öröklődik. Az ilyen fejdíszat viselő őzbakot tehát ne lőjük ki, mert rendellenességük esetleg csak múló természetű, és ha a sérült vagy törött, rendellenes agancsot lehullatták, a következő agancs minden bizonnyal már ismét rendes fejlettséget mutat, az azt követő pedig már semmi kívánivalót nem hagy maga után. A külső erőbehatás következtében létrejött agancselváltozások a következők: Törés (szár- vagy ágtörés), egyéb sérülés — lövés — esetleg koponyatörés vagy koponyasérülés következtében észlelhető sarjadzás (76. ábra), osztódás, többszárúság, több ágúság, összenövés (77. ábra), vagy valamilyen erős test-sérülés — elsősorban kétoldali heresérülés — következtében keletkező, ún. párókás agancs. Kevéssé ismert még — de előfordul — a háncsban száradt agancs, melyről az őz nem tudja letakarítani a rászáradt hánscsot, szórt, bőrt, de előfordul az is, ha a még háncsban levő agancsot kisebb-nagyobb sérülés éri, hogy az agancson hólyagosodás áll elő. A felsoroltak közül azok a sérülések — akár test-, akár agancssérülések — amelyek nagyon súlyosak

76. ábra. SARJADZÁS

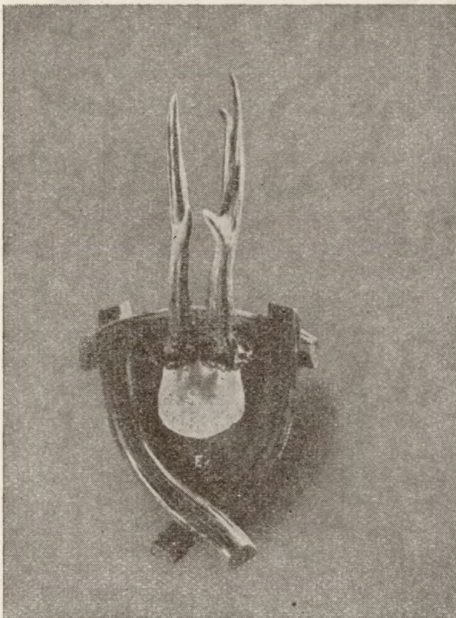

(pl. kétoldali heresérülés, koponyasérülés stb.), annak ellenére, hogy külső behatás következményei, mégis olyan hibák, melyek miatt az őzbakot ki kell selejtezni. Ugyancsak súlyos hiba — a külső behatások okozta sérülések közül — a szemsérülés, vakság, valamint a mellső láb örökös sántasága is. Az ilyen hibában szenvedő őzbakot ugyancsak ki kell selejteznünk.

Öröklődő rendellenességek az agancs rossz terpesztése, rövidágúság, ághiány, alacsony vagy túl magasan tűzött ág, felemás agancs, vékony vagy görbeszárú agancs, az idősebb korban is pudvásvégű agancs, a szűk állású agancs (78. ábra), az ún. nyomorult agancsok — mint a lant alakú, előrehajló, lefeléhajló, y-alakú, valamint a dugóhúzó (79. ábra), kosszarv vagy zergekampó formájú, torz agancsok. Ezek viselőinél nem számíthatunk arra, hogy a következő agancsuk — illetve utódaiké — kívánatos alakú lesz. Az ilyen agancsot viselő bakok selejtezésre valók. Nem kívánatos a gombnyársas bak sem, amikor az agancs helyett pár mm vagy pár cm magas, gombhoz hasonló képződményt rak fel az őzbak. Az ilyen baknak tehát szintén ne kegyelmezzünk.

Van olyan öröklődő hiba is, mely nemcsak a bak közvetlen utódaira káros, hanem amelynek következtében az ilyen agancsot viselő bak még a többi őzbak életét is veszélyezteti. Ilyen hiba

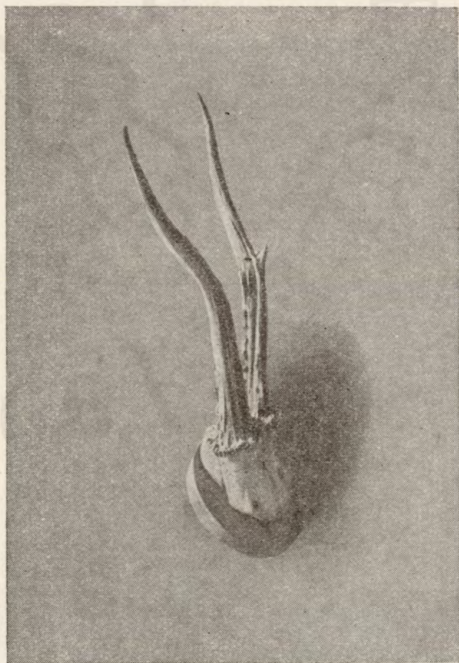

78. ábra. SZŰK ÁLLÁSÚ ŐZAGANC

a kevéságúság. Ennek legkárosabb formája a „gyilkos” agancs (80. ábra). Az ilyen rendellenesség a verekedésben igen nagy előnyt biztosít viselőjének társaival szemben, és az ilyen gyilkos agancsú bak csakhamar rá is jön fölényére. Legyőzhetetlensége tudatában azután notórius veszekedővé, kötekedővé válik. Páráz idején — de azon kívül is — minduntalan verekedést kezdeményez, és egymás után sebzi meg súlyosan, gyakran halálosan a szabályos, kívánatos alakú agancsot viselő, jó tenyészértékű bakjainkat. A gyilkos agancs nem mindig ág nélküli, tőrszerű szár, lehet egész alacsonyán tűzött ágú villásagancs is, mely párharcnál könnyen keresztülsúszik az ellenfél szabályos, hatos agancsának ágai között; az ilyen esetekben hosszú szárú, egyenesvégű agancsával igen súlyos sebeket ejthet ellenfelén a gyilkos bak. Az ilyen közveszélyes bak jelenlétét észrevehetjük arról, hogy őzbakjainkat nem találjuk meg szokott körleteikben, nagy verekedéseket és kergetőzéseket hallunk és észlelünk és azt látjuk, hogy kifejlett, erős, kapitális agancsú bakjaink is megfutamodnak a gyilkos agancsú bak előtt. Az ilyen veszedelmes fejdísz viselő őzbakot feltétlenül selejtezzük ki az állományból.

■ Az őzsuták közül, már a legtöbb helyen károsan eltolódott ivararány helyreállítása végett is — a legtöbb területen többet kell

80. ábra. „GYILKOS” AGANCOS

kilőnünk, mint a bakokból. (Természetesen csak addig, amíg a kívánatos ivararány helyre nem állt!) Ilyenkor is elsősorban a selejtezni valót vegyük ki az állományból és törekedjünk arra, hogy sutaállományunk erős, egészséges, jó anyákból álljon.

Az őzsuták selejtezésekor azt kell megállapítanunk, hogy milyen állományról van szó, milyen fejlettségű gidát vagy gidákat látunk a sutákkal, éves gidáik hogyan fejlődtek, korai vagy késői üzekedésűek — és ellők, végül milyen a külemük. Ez utóbbi alapján természetesen ne a szigorú telek után mondjunk véleményt az őzsutákról, mert ilyenkor külemük, erőnlétük vagy az erőnlétükre jellemző megkésett szőrváltás igen sok esetben csak a szűkös viszonyok következménye. Az ilyen suta, ha később jól összeszedi magát, még kifogástalan tenyészállat lehet. Ha azonban azt látjuk, hogy egy-egy suta a többi mellett szembetűnően rossz állapotban van és ez az állapota nem is javul, vagy szőrváltása évről évre késik; ha azt tapasztaljuk, hogy notórius késői üzekedő, hogy akkor ellik, mikor a többi suta már régen gidáit vezetgeti; ha megbizonyosodtunk felőle, hogy kései vagy hitvány, gyenge gidákat ellik, úgy selejtnak minősítve, nyugodtan kilőhetjük az állományból. A szemmel láthatóan sovány, minden számbavehető ok nélkül rossz erőben levő, gyenge sutákat ugyan csak rekesszük ki a tenyészésből, mert ezekből jó anya nemigen válik, utánuk erős, ellenálló, megfelelően fejlődő szaporulat nem várható.

A szarvasbikát szintén az agancs formája (81. ábra) alapján selejtezzük. Különbséget kell tennünk hibás képződésű és szépséghibás agancsok között. Ez

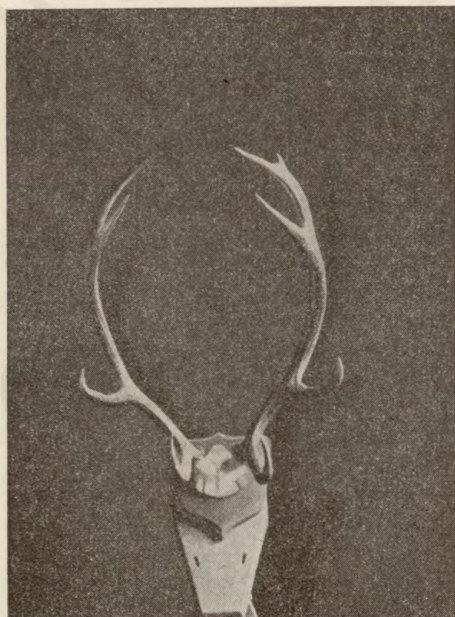
82. ábra. AGANCSTŐ-SÉRÜLÉS

utóbbiak viselőit csak másodsorban löjük ki, ha már kiselejteztük a hibás képződésű agancsok viselőit. Elsősorban tehát a hibás, rendellenes képződésű agancsok hordozói érdemelnek golyót, ha az agancsukon észlelt hibák tartós jellegűek és átöröklítésük valószínűnek látszik. Ne feledjük azonban el, hogy az agancs külső behatás, fizikai sérülés következményeként is alakulhat hibásan, ami azonban nem öröklődő, sok esetben nem tartós jellegű hiba, és így semmit sem von le a szarvasbika tenyésztékéből. Pl. a verekedés közben szenvedett ágtörés — ha csak a koponya is meg nem sérült — az agancsváltással elmúlik minden további káros következmény nélkül.

Előfordulhat, hogy túl hosszú, kemény teleken vagy erős, tavaszi fagyok esetén a szarvasbika fejlődésében levő barkás, puha agancsának felső vége lefagy; az ilyen esetekben mindkét szár egyformán csonka marad, ami azonban még nem bizonyítja a bika selejt voltát, mivel egy év elmúltával a hiba minden bizonnyal eltűnik.

Az erős agancstő-sérüléses (82. ábra) bikák minden további nélkül kiselejtezendők, mivel sérülésük a legjobb esetben is évekig tartó rendellenességet von maga után, ami nemkívánatos szarvasállományunkban. Az agancstő-sérülés következményei a lehajló irányú szár, a többszárúság, az osztottszárúság, a fél agancs hiánya vagy koszorútlan-

84. ábra. SZŰK ÁLLÁSÚ SZARVASAGANC

sága (rózsa nélkülsége) és a háncsba szorult (száraz, ráncos) agancs.

Súlyos hibákat okoz a kétoldali heresérülés is. A hibás képződés alakulásából sokszor a sérülés idejére is következtethetünk, mivel a különböző időben történt sérülések többnyire más és más alakulást idéznek elő. Ha a bikát még borjúkorában érte a sérülés, úgy sokszor tarfejű marad, ha azonban agancsa már kinőtt a sérülés idején, akkor többnyire csak gombalakú, szivacsos agancsot növeszt, amelyet nem vet le, s amely egész életében a fején marad. Ha a még barkás agancsú bika heréi sérültek meg, úgy az élete végéig parókás agancsú marad. Ha a már érett, kész agancsú bika heréi sérültek meg, úgy az rövid idő múlva — egy-két héten belül — leveti agancsát és a következő évben parókás agancsot rak fel, mely azután az előbbihez hasonlóan ugyancsak állandó marad. A kettős heresérüléses egyedeket mind selejtezzük ki az állományból. Ugyancsak ki kell selejteznünk a különböző okokra visszavezethető dugóhúzó vagy kos szarvú agancsok viselőit is.

A gyilkos agancsú bikákat (a hosszú, hegyes dárdában végződő, nyársas és villás hatos, ritkábban nyolcas agancsot, vagy törzszerűen előreálló szemágú agancsot viselő bikák) szintén ki kell selejteznünk az állományból, mivel agancsuk igen veszedelmes fegyver, amivel szarvasbőgés idején vágytársaikon rendkívül veszedelmes; sokszor

86. ábra.

AZ AGANCSVÉGEK MAJDNEM ÖSSZEBÉRNEK

87. ábra. ELSŐ AGANCSÚ BIKÁK; BALRÓL JOBBRA: JÓ, KIVÁLÓ, ROSSZ

halálos sebeket is ejthetnek, azonfelül alakulásuk legtöbbször öröklékeny is. A gyilkos szarvas előbbutóbb tudatára ébred legyőzhetetlen voltának és kötekedővé, erőszakossá válik, tehát káros és veszedelmes hatással van az állományra.

Kiküszöbölendő az állományból a nemkívánatos egymásra rakott agancsot viselő bika is, melynél az új agancs fejlődése még a régi agancs levetése előtt indul meg és az új koszorú (rózsa) körülveszi a régi agancsot, megakadályozva ily módon annak leválását. A pudvás agancsvég csak az érett korú, idősebb bikák kiselejtezésére ok, mert öröklődő csontgyengeség jele. Fiatal bika agancsán — tehát első, második, harmadik agancson — azonban a pudvás vég nem hiba, ellenkezőleg sokat ígérő fejlődési képességet jelent. Az ilyen bikák nagyon értékes egyedei szarvasállományunknak, tehát kilövésükkel jelentős kárt okoznánk. Aránylag ritka, de szintén öröklődő rossztulajdonság a tarfejűség, így hát a tarfejű bikák szintén selejtnek számítanak.

Másodsorban selejtezzük ki a szépséghibás agancsot viselő bikákat. Ezek helyes megítéléséhez elsősorban tudnunk kell, hogy mit is nevezünk szép agancsnak.

Az agancs értékét nagysága, felépítése, alakulása, terpesztése, súlya, gyöngyözése és színe határozzák meg. Tehát a szép agancs ne csak mére-

teiben legyen kiváló, hanem egyúttal legyen tetszetős is. Szépséghiba az agancs szűk (84. ábra), vagy túlságosan terpesztett állása. Az első igen súlyos szépséghiba, tehát ha már a hibás képződésűeket kiselejteztük, ezekre is sor kerülhet. Ahol azonban a szarvasállományunk még igen kisszámú — és ilyen területünk sajnos bőven van — ott alaposan nézzük meg, hogy milyen szépséghiba alapján selejtezzük és legyünk bizonyos fokig elnézőek a szépséghibák iránt. Nem tetszetős, sőt súlyos szépséghiba az agancson a szemág hiánya (85. ábra), csökkent volt. A túl magasra tűzött szemág kevésbé súlyos szépséghiba. Ahol tehát megfelelő számú bikánk van, ott kiselejte-

zhetjük az előbbi hibát mutató agancsok viselőit is. Súlyos szépséghiba a középpág hiánya, az ilyen bikát is selejtezzük ki.

Az olyan agancs, amelynek végei szinte összeérnek, ugyancsak nem kívánatos alakulású (86. ábra), kiselejtezését azonban csak bikáink számától és minőségétől tegyük függővé.

Öröklődő súlyos szépséghiba és így komoly selejtezési ok az örökös koronátlanság is. Az örökös nyolcas felismeréséhez tudnunk kell, hogy míg a fiatal nyolcas koronájának két villaága egymás mögött van, addig az öreg nyolcasé egymás mellé helyezett. Az öreg, tehát az örökös nyolcast löjük ki, míg a fiatal nyolcast hagyjuk meg az állományban, ha egyéb ok nincs a kiselejtezésére.

Selejtező vadászatainkon oldalról vegyük szemügyre a bika fél agancsát. A jó bika agancsának alsó és felső része egyformán fejlett, oldalról a fél agancsot körülzárrhatjuk egy képzelt téglalappal, míg a selejtes agancsnak alsó része fejlettebb a felsőnél és oldalról nézve a fél agancs háromszöggel vehető körül.

A növendékbikák agancsainak helyes megítéléséhez tudnunk kell, hogy rossz a másodéves bika, ha csapjának hossza csak 5–15 cm, tehát kilövendő. A kiváló növendékbika csapja 45 cm hosszú is lehet (87. ábra).

Ha a harmadéves bika csak nyársas vagy villás (88. ábra), rossz, kilöhető, mert a jó bika ilyen korban már hatos, esetleg nyolcas fejdísz is nőveszt.

Az augusztusban már tiszta agancsú nyársas rossz! — mert ez harmadéves és ennek a nyársa rózsás.

Az októberben még háncsos „csapos” rossz, — kilőhető — mert bár másodéves, rendellenes fejlődésű; a csap rózsa nélküli.

A szarvastehenén, üdő és borjú selejtezése nehezebb, mint a szarvasbikáé. Az agancs alakulásáról ugyanis a hozzáértő szakember csaknem százszázalékos pontossággal megítélheti, hogy viselője örökítésre kívánatos példánya-e az állománynak, vagy továbbtenyésztésre nem alkalmas, kilövendő selejt. A sutavadnak és sok esetben a borjaknak ez a megkülönböztetése már jóval nehezebb. Ezeken nincs agancs, melynek alakulásából következtetni lehet viselőjének értékére, hanem sokkal kevésbé szembe-tűnő jelekből kell megállapítanunk, hogy az előttünk álló sutavad vagy borjú selejt-e vagy sem. Itt jegyezzük meg, hogy mind az őz-, mind a szarvasállományban is igen sok helyen károsan, a kelleténél több a tehén, amit ivararányjavító kilövésekkel kell helyrehoznunk. Ilyenkor is mindig a selejtes egyedeket lőjük ki, hogy megmaradó állományunk anyaállatai hibátlanok, értékes tenyészegedek legyenek.

Fontosságuk sorrendjében ismertetem azokat az okokat, amelyek alapján selejteznünk kell a szarvasteheneket.

Elsősorban ki kell lőnünk a betegeket, ha bajuk olyan, amely előreláthatólag több évig is eltart, vagy pedig örökös. Ilyen pl. a vakság. Ugyancsak alapos indok a kilövésre valamelyik mellső láb törése, ha az 6—8 héten belül nem gyógyul, és így a sántaság huzamos ideig tapasztalható. Már a hátsó végtagok egyikének törése még állandó sántaság mellett sem feltétlen ok a kilövésre, ha a vad nem romlott le és testi hibája szemmel láthatólag nem viselte meg. A mellső lábak sérülésének súlyosabb elbírálására az késztet, hogy az eledel megszerzésénél vagy a fekvőhelyelkészítésénél, éppen a vad számára legkritikusabb téli időkben az első lábaknak jelentős a szerepe.

Lőjük ki a láthatóan elmaradt fejlődésű tehenet. Ez a többinél jóval kisebb testű és erőnléte is szemmel láthatólag rosszabb a társainál. Ha maga a tehén meg is maradna, továbbtenyésztése akkor sem kívánatos, mivel feltehető, hogy borjai is megkésett, gyenge, csökkent példányok lennének.

A későn vedlő, szőrözetüket későn váltó szarvastehenek javarészt ugyancsak ki kell lőnünk. Kivételt képez, ha túl szigorú, erős tél után késik a szőrváltás, amikor ez az egész állományban észlelhető kisebb-nagyobb mértékben és a rossz átteleltetés következményeként általánosságban tapasztalható jelként mutatkozik. Ilyen esetekben ne bántuk a későn vedlő tehenet. Ha azonban az állomány zöme már megvedlett, új csuhát visel, úgy a szőrványosan még régi szőrben látható egyedeket bátran kilőhetjük az állományból, mivel feltehető, hogy elmaradottságuk valamilyen betegség vagy egyedi jelleg következménye.

A biztos megfigyelések szerint későn ellő szarvasteheneket ugyancsak rekesszük ki a tenyésztésből. A későn ellő tehén borja ugyanis legtöbb esetben gyenge, kortársainál fejletlenebb állapotban megy neki a télnek, és így sikeres átteleléséhez nem sok a remény. Ha azonban még át is vészelné a telet, valószínű, hogy továbbra is gyenge, elmaradt fejlődésű egyede lenne az állománynak, melynek utódaitól sem várhatunk sok jót.

A későn üzekedő tehenektől, az előbbieik szerint ugyancsak tisztítsuk meg az állományt. A késői üzekedésnek ugyanis késői ellés a következménye, melynek hátrányait már ismertettem.

Golyót érdemelnek a több éven keresztül borjú nélkül látott meddő tehenek is. Ezek az üzekedés idején csak lekötik, elvonják a bikát anélkül, hogy ebből a szarvasállományra bármilyen előny is hárulna.

Ugyancsak kiselejtezendők a nagyon öreg, tíz évnél korosabb tehenek is, melyek a legtöbb esetben már ugyancsak meddők, de még ha lenne is szaporulatuk, az valószínűleg már csak csökkent életerejű, csökkent példány volna.

A beteg vadra jellemző a soványság, beesett horpaszok, borzas szőrzet, vontatott mozgás. Az utoljára említett kiüregedett egyedeken szembe tűnő jellegzetesség a lehorgasztott fő, mely viselőjének idős, elaggett volta utal.

Az ünők közül lőjük ki a lassan fejlődő egyedeket. Ezeket könnyen felismerhetjük arról, hogy a hasonló korú és nemű szarvas mellett szemmel láthatóan elmaradtak. Régi tapasztalat, hogy a későn fejlődő ünőből későn üzekedő tehén lesz. A lassú fejlődés öröklődik, tehát az ilyen ünő nemkívánatos, sőt egyenesen káros egyede az állománynak.

A sutavad kiselejtésére okot adó tulajdonságok, jellegzetes külembeli sajátságok mellett feltétlenül fel kell hívnom a figyelmet azokra a szembe tűnő jótulajdonságokra is, melyekből felismerhetjük az állománynak egy-egy értékes tehenét vagy ünőjét. Ezeket azután feltétlenül meg kell őriznünk a tenyésztés számára, ezért feltétlenül ismernünk kell:

- a jó testi erőben levő egyedeket;
- a szemmel láthatóan fejlett borjút vagy borjakat vezető teheneket;
- a kortársai közül kiváló, szépen fejlett ünőt;
- a szarvascsapat (rudli) élén haladó vezértehenet;
- a tehénből, éves borjából és idei borjából álló kis családot, melyek mindegyike — hacsak valamilyen testi hibájuk nincs — értékes tenyészegyede az állománynak, vagy legalábbis azzá válhat.

A szarvasborjak közül kiselejtezhetők: a beesett horpaszú, borzas szőrű borjak, kivéve, amikor erős tél után egyik szarvasborjú sem dicsekedhet valami előnyös külsővel, ami ilyenkor általában tapasztalható következménye a vad téli megpróbáltatásainak;

- a gyenge fejlettségű, elmaradt, csökkent borjak;
- a késői borjak;
- a későn vedlő borjak;
- az anyját vesztett, magánosan kóborló borjak, amelyeknek további sorsát nem látjuk reményteljesnek;
- két ikerborjú közül a gyengébb.

Ha tehén és ünő borjának kilövése között kell választani, mindig az ünő borját lőjük ki, mivel erről jóval kevesebb ellenállóerő és fejlődőképeség tételezhető fel. Az elmaradt fejlődésű, csökkent, beteg borjak külеме a legtöbb esetben elég könnyen felismerhető, és így a vadját jól ismerő és jól megfigyelő vadász a fentiek figyelembevételével szakszerűen selejtezhet.

A selejtezésnél vezérelvünk legyen, hogy inkább háromszor ne szőljon a puska, minthogy egyszer is hibát kövessünk el. Az elkövetett hiba gyakran

jóvátehetően, különösen akkor, ha egyébként is gyenge az állomány minősége. Tehát csak az selejtezzon, aki már ért hozzá.

A selejtezés elengedhetetlen kellékei: jó szem, nyugodt kéz, megfelelő fényerejű és nagyítású távcső és jól hordó puská. Ha bármelyik is hiányzik a felsoroltak közül, akkor inkább ne selejtezzünk, mert a hibás selejtezéssel sokkal több kárt okozunk, mint hasznót.

TELEPÍTÉS

Telepítésnek nevezzük valamelyik vadfajnak új területre vitelét, vagyis meghonosítását az illető területen. Ez nem az egyes vadásztársaságok, hanem a vadgazdaság vezetésére országosan hivatott állami szervek feladata, amit azok ma már csak az előzetes kísérleti és kutatómunka biztató eredményei alapján hajtanak végre. Ha tehát valamelyik vadásztársaság meghonosítani kíván a bérleményében levő vadászterületen nem honos vadfajt, úgy ezt csak a megyei vadászati felügyelőnél tett előzetes bejelentés nyomán megadott földművelésügyi minisztériumi engedély alapján hajthatja végre.

A telepítéssel közeli rokon az úratelepítés, mikor valahová az ott egyszer már tenyésztett, de valamilyen oknál fogva kipusztult — mint hazánk egyes részein az 1939—40. tél viszontagságai következtében kiveszett fogoly — vadfajt újra betelepítjük. Az úratelepítéshez ugyancsak az előbb már említett engedély szükséges.

A telepítés sikeréhez szükség van az illető vadfaj, illetve fajta természetének, igényeinek, mező- és erdőgazdasági jelentőségének, valamint eredeti hazája és a telepítésre tervbe vett terület összes adottságainak pontos ismeretére. Eme ismeretek nélkül a telepítéssel jelentős gazdasági károkat okozhatunk, amire nálunk az üregi nyúl és a pézsmapocok mutatnak elrettentő példát.

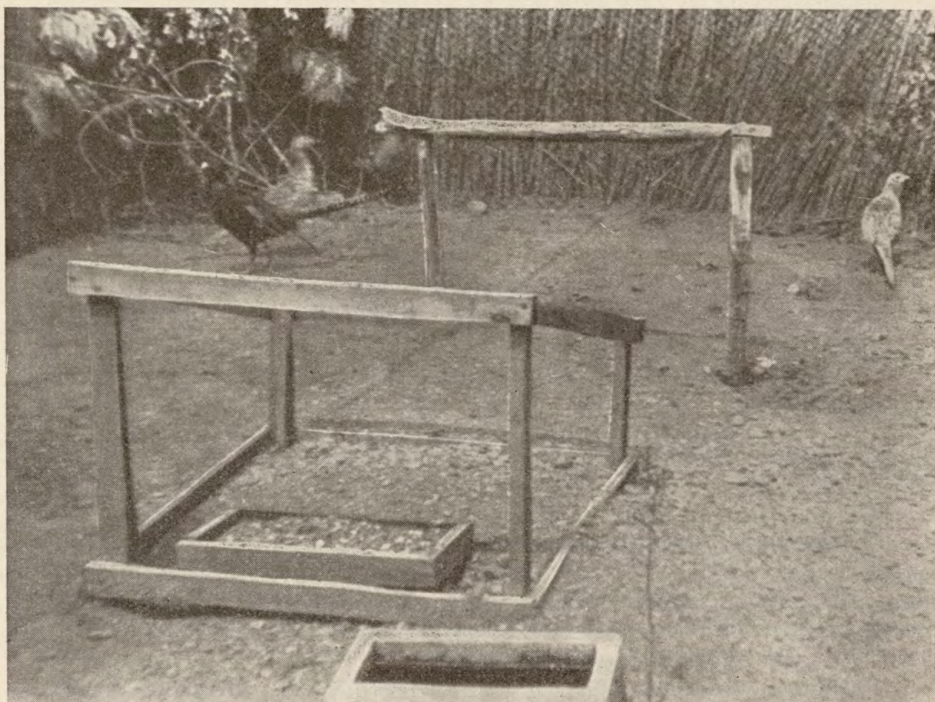
Hazánkban legjobban a fácán, dāmivad és a muflon telepítése sikerült.

FAJNEMESÍTÉS

Fajnemesítésen a vadgazdaságnak azt a céltudatos tevékenységét értjük, ha egy területen élő vadfaj általánosan vagy esetleg csak egyes példányokon tapasztalt hibáit (helytelen agancsalakulás, alacsony súly, gyenge ellenállóképesség, gyér szaporulat stb.) olyan egyedek tenyésztésbevitelével korrigálja, melyek különösen a tapasztalt nemkívánatos tulajdonságok tekintetében teljesen hibátlanok.

A fajnemesítés alapos szakismeretet kíván. Feltétlen ismernünk kell a nemesíteni kívánt állományt, annak tulajdonságait és körülményeit. Tisztában kell lennünk azzal, hogy az állomány nemkívánatos tulajdonságainak mi az oka, mert ellenkező esetben — pl. ha a helyi adottságok okozzák a hibát — a fajnemesítésre fordított kiadásoknak nem sok lát-szatja lesz. Ugyancsak jól kell ismernünk a nemesítés céljára felhasználni kívánt egyedek tulajdonságait és tartózkodási helyük adottságait, mert enélkül fáradozásunk ismét hiábavaló.

89. ábra. FÁCÁNVOLIER

Az eredményes fajnemesítéshez csak a tudományos kutatók és gyakorlati szakemberek együttes tapasztalatai alapján kell kiválasztanunk a megfelelő tenyészegyedeket. A csak felületes vizsgálatok kétes értékű tapasztalatából leszűrt eredmények nem vezetnek célra. Nálunk e téren az Erdészeti Tudományos Intézet vadgazdasági kutatói folytatnak ilyen irányú tevékenységet, melynek eredményeként nagyvad és apróvad nemesítésében egyaránt sok értékes eredmény mutatható fel. Sikerült fajnemesítéssel több vidéken a vad ellenállóképességén, az agancs alakulásán, súlyán, a vad szaporulatszámán olyan kedvező változásokat elérni, melyek céltudatos emberi beavatkozás nélkül nem valósultak volna meg.

MESTERSÉGES VADTENYÉSZTÉS

Vadgazdaságunk termelékenységét növeli a mesterséges vadtenyésztés is. Ez ideig hazánkban a különböző vadfajokkal végzett tudományos kísérleteken kívül leginkább csak a fácánt és kisebb mértékben a foglyot tenyésztették így. A fácán mesterséges tenyésztésének két gyakori módját különböztetjük meg. Az első az ún. félvad tenyésztés, amikor mesterséges nevelés céljaira tojásokat szerzünk be (fácántelepről vásárlás útján, vagy a vadászterületen lelt fészkekből szedjük el). Erről a fácán és a foglyot

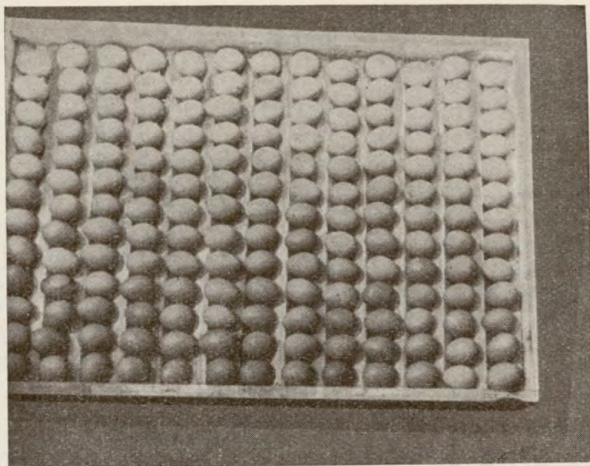

90. ábra. ÖNMŰKÖDŐ LÁDACSAPDA A VOLIER MELLETT

ismertetésében már megemlékeztünk. Másik mód az ún. volier-tenyésztés, melynél a már előzetesen befogott tenyészanyag is a vadgazda kezelésében van. Ez körülményesebb, de gazdaságosabb.

A ketrecekben, volierekben való (89. ábra) *mesterséges fácántenyésztés* előfeltétele, hogy annak területét és környékét tisztítsuk meg a szőrmes és szárnyas állati kártevőktől. A kóbor kutyákat, macskákat, rókát, vadmacskát, borzot, görényt, menyétet, hörcsögöt, patkányt, sündisznót, héját, karvalyt, szarkát, szürke varjút, szajkót, gébicset mind ki kell irtanunk, mert ellenkező esetben fácánállományunkban — de legfőképpen a csibékben — igen nagy veszteséget okoznak. Nem elég azonban ezeknek a kártevőknek kiirtása, hanem további beszívargásuktól és kártevéseiktől is meg kell védenünk a telepet. Ezért létesítsünk megfelelő csapdarendszert. A sűrűbben készített 30—40 cm széles utakból álló, állandóan tisztán tartott úthálózatra van szükségünk, melyen szakaszonként több helyen csapdákat állítunk. Az utakon készítsünk tölesérszerűen szűkülő terelőösvényeket, melyek a felállított ládacsapdába terelik a harmatos éjszakákon az úthálózatot különösen szívesen járó szőrmes ragadozókat. A volier közvetlen közelében és környékének több pontján is állítsunk fel héjakosarakat és önműködő csapdákat (90. ábra), melyekkel igen eredményesen ritkíthatjuk a szárnyas kártevőket, különösen a héjákat.

A volier-tenyészté-
lepek berendezéséhez
tartoznak a védősűrűk,
takarmányföldek és az
alkalmas — legjobb a
pillangósvirágú — nö-
vényzettel bevetett
nevelőtér is. Ha nin-
csen elég sűrű, védel-
met adó területrészt,
úgy egyes erdőrészeket
bokrokkal kell alá-
telepíteni, mint pl. a
galagonya, boróka, kö-
kény, málna, szeder

stb. A telep útjai mellett, valamint az utak és nyiladékok mentén vessünk csicsókát, marhákáposztát, cirkot, napraforgót, spartiumot stb. A vad-
földekre olyan mezőgazdasági növényeket vessünk, melyek a fácán téli
etetésére jól felhasználhatók, mint pl. kukorica, árpa, zab, cirok, takar-
mánykáposzta, répa, szójabab stb. A nevelőtér legmegfelelőbb növénye a
lucerna, a közte élő nagyszámú és változatos rovarvilág miatt is.

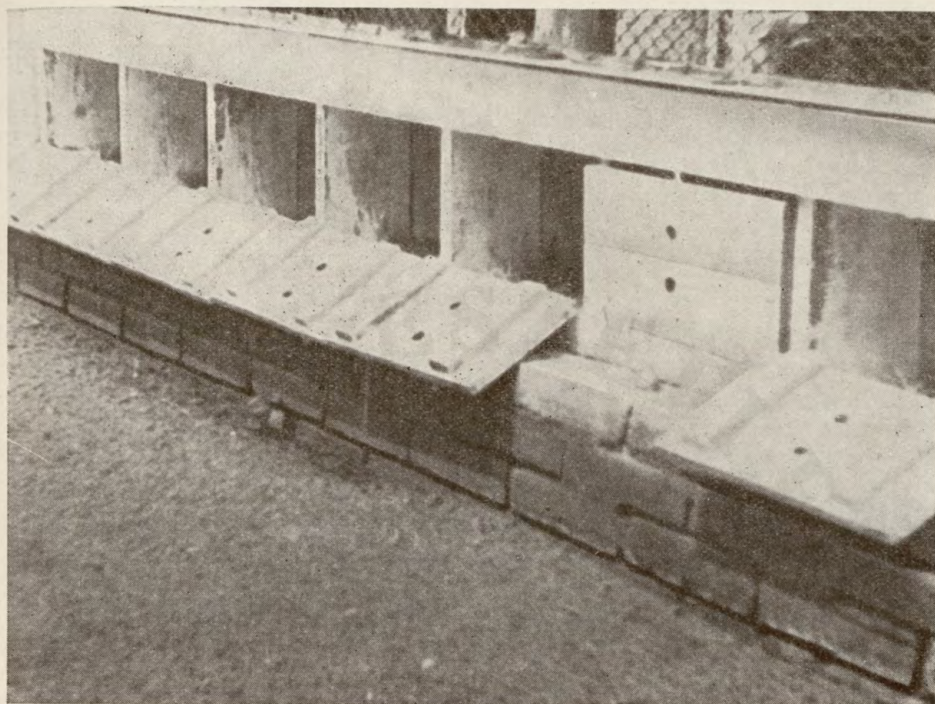
A volier-fácántelep berendezésére az igen jó eredményeket felmutató
R. Holze az alábbiakat ajánlja: az egész fácántelepet kerítsük körül 3 m
magas sodronykerítéssel, mivel ez a ragadozók ellen hatásos védelmet
nyújt. A dróthálót mélyesszük 30—40 cm mélyen a földbe, hogy a ragado-
zók ne egykönnyen kaparhassanak lyukat alatta. A legfelső 50 cm magas
része befelé dőljön, mint a baromfi-tenyésztélepeken.

Megfelelő helyen, ahonnan az egész telep jól belátható, építsük fel a
fácánmester részére szánt lakóépületet. E mellé építsük a fácánkonyhát,
továbbá egy lehetőleg észak felé néző helyiséget, melyben a keltetésre
szánt tojásokat (91. ábra) és az élelmet tároljuk, valamint egy raktár-
helyiséget, melyben a keltető- és nevelőládákat raktározzuk több külön-
féle felszerelési tárggyal együtt. A helyiséget a nevelendő fácánok számá-
hoz méretezzük. Legcélszerűbb, ha építkezéskor 2000 darabos fácán-
állománnyal számolunk — még akkor is, ha csak a felével vagy negyedé-
vel óhajtunk kezdeni — mert az esetleges utólagos építkezés mindig szük-
ségtelen költségtöbbletet jelent.

Keltetési célokra árnyékos helyen $1\frac{1}{2}$ —2 m magas sodronykerítéssel
kerítsünk körül akkora területet, melyen a szükséges számú keltetőláda
jól megfér (2000 fácántojás kikeltetésére 100 keltetőláda-rekesz szük-
séges). A keltetőládák méretei *Robert Holze* szerint: alapterület 40×40 cm,
hátsó magassága 40 cm, első magassága 30 cm (92. ábra). A keltetőláda
teteje legyen jól záró, mozgatható deszkafedél, melyet felfelé emelhetünk ki.

A keltetőládák legyenek feneketlenek. Minden rekesz elején 22 cm
magasságban, középen 10 cm hosszú és 5 cm magas kis szelelőnyílás legyen,

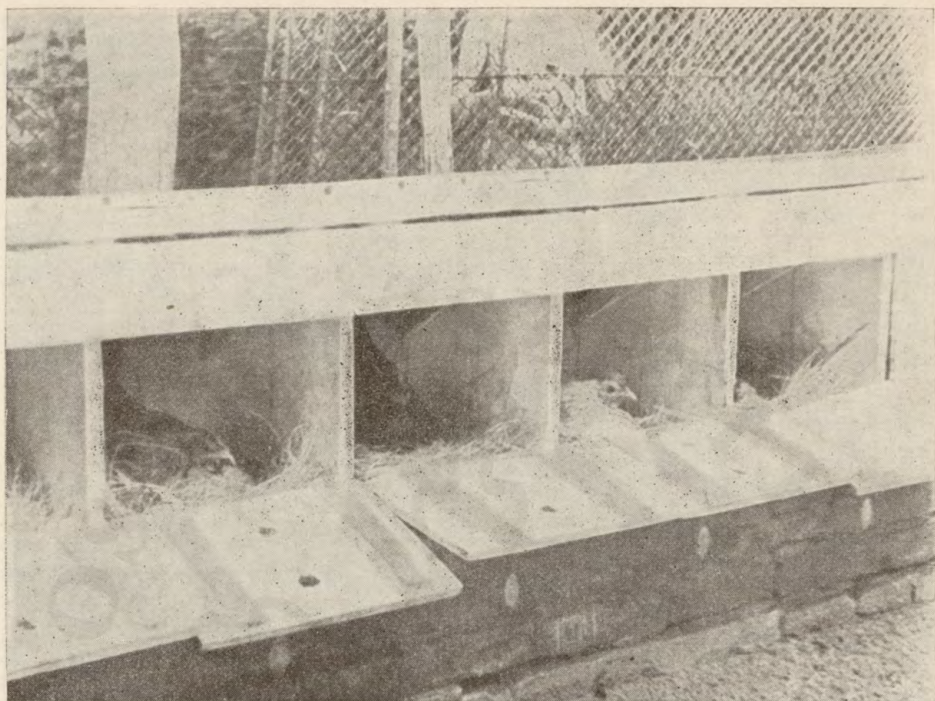
92. ábra. KELTETŐLÁDÁK

melyet $1\frac{1}{2}$ cm lyukbőségű sodronyfonatdarabbal szegezzünk be, hogy patkány, egér vagy menyét ne hatolhasson be, viszont levegője és világossága is legyen a kotlósnak. Egy kis betolható deszkadarab, mellyel szükség szerint lezárhatjuk a szelelőnyílást, egészíti ki a keltetőláda berendezését (93. ábra).

Ha 2000 keltetett tojás kelési eredménye 75%, vagyis 1500 db csibe, akkor kotlósonként 20 csibét számolva, 75 nevelőláda szükséges. A nevelőládák megfelelő méretei ugyancsak *R. Holze* szerint a következők: hossz 60 cm, szélessége 50 cm, hátsó magasság 40 cm, elülső magasság 50 cm.

A nevelőládák legyenek szintén feneketlenek, tetejük vízhatlan és a tető az első oldal kivételével minden oldalon 10 cm-rel álljon ki az oldalak felett. A láda elején legyen két felfelé húzható tolóajtó, amelyeket vékony lécek rögzítenek, illetve választanak el egymástól. Mindkét tolóajtónak legyen legalább 1 cm széles játéka, nehogy nedves időjárás esetén beszoruljanak. Az egyik tolóajtó a nappali, a másik az éjszakai tolóajtó. A nappali tolóajtó fakeretbe 6 cm-es közökben befűrt és rögzített pálcák-ból áll. Ez a tolóajtó állandóan a ládában marad, ez gátolja meg, hogy a kotlós a ládát elhagyja, a csibék azonban szabadon ki-bejárhatnak rajta. Az éjszakai tolóajtó fakeretre szegelt, $1\frac{1}{2}$ cm-es lyukbőségű sodronyfonat.

93. ábra. A Keltetőládákat naponta szellőztetjük

Tenyészanyagunk — az ősszel befogott tenyészfácánok — átteleltetésére egy nagyobb volier szükséges. Ha 500 tenyészfácánt kívánunk befogni, úgy részükre legalább 1000 négyzetméteres alapterület szükséges, miután egy fácanra 2 négyzetmétert feltétlen kell számítanunk.

A teleltető volier legmegfelelőbb talaja a vízáteresztő homok. A volier rögzítéséhez 2,8 m hosszú és 15–20 cm átmérőjű oszlopok szükségesek. Ezeket egymással hosszú póznákkal kössük össze és 80 cm mélyen ássuk le úgy, hogy 2 m magasan álljanak ki a földből. Az oldalakra szegezzünk sűrű (legmegfelelőbb a 2 cm-es lyukbőségű) sodronyhálót. A volier tetejének lazán függő hálója legyen legalább 5 cm-es lyukbőségű, hogy a felrepülő fácanok feje kiferjen rajta. Így a tetőnek repülő fácanok nem sérülnek meg. Ha a volier tetejének befedése nem oldható meg, úgy a fácanok repülőképességét szárnylekötéssel kell korlátozni (94. ábra). A voliért ritka kötésben ültessük be fenyővel, hogy azokra a fácanok felgallyazhassanak (jó gallyazófa az alacsonyan elágazó, e célra különleges nyesséssel kialakított cser vagy tölgy is), a kerítés mentén azonban legalább kétméteres részt hagyjunk szabadon, hogy ott ellenőrzésünk zavartalan legyen.

A tojató-volierek között típust különböztetünk meg, úgymint a beépített és a mozgatható voliereket. A beépített voliereket védett, száraz helyen építjük fel, ahova a nap akadálytalanul besüthet, ahol az

94 ábra. SZÁRNYLEKÖTÉS

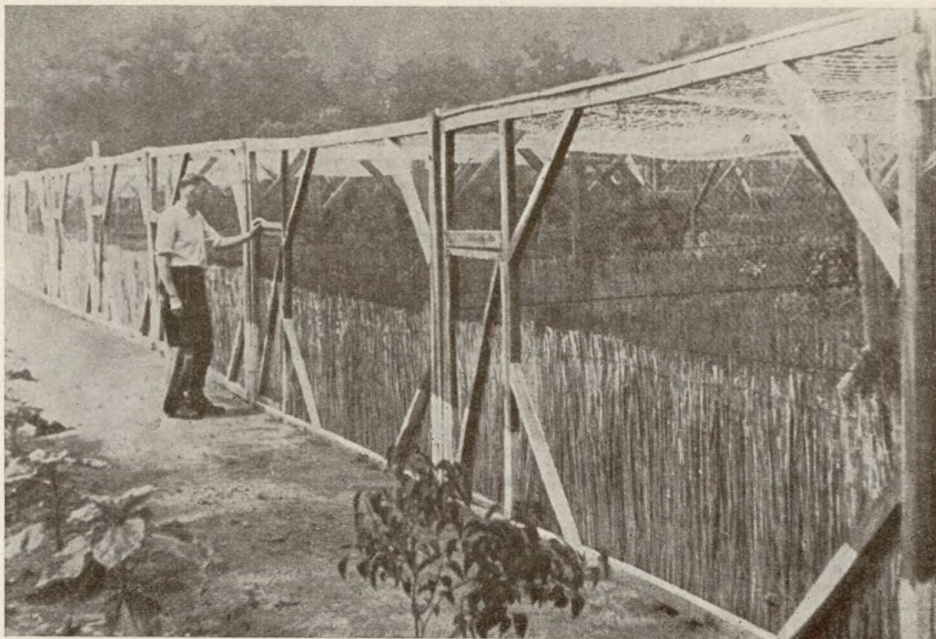
állományt az idő viszontagságai nem érik. A terület gazdaságosabb kihasználása végett több sort is építhetünk egymás mellé. Egy volier hossza 6 m, szélessége 5 m, magassága 2 m. Ez egy kakasnak és 5–6 tyúknak biztosít bőséges helyet. Az építkezéshez szükséges oszlopok 2,70 m hosszúak és 12–18 cm vastagok. Ezeket 70 cm mélyen ássuk le, hogy erős tartásuk legyen, hosszú lécekkel vagy rudakkal, ezek híján dróttal kössük őket össze és ezekhez rögzítsük az oldalak sodronyfonatát. Ennek lyukbősége 2 cm, míg a tetőn levő fonat lyukbősége nagyobb, 4–5 cm legyen.

Minden volier sarkába építsünk kis védőkunyhót. Ide, még a fácánok betelepítését megelőzően, száraz homokot szórunk, hogy a fácánok számára a kívánt porfürdőt biztosítsuk. A porfürdőbe tegyünk bőven tiszta, száraz fahamut. Egy méter magasságban szereljük be ülőrudat, amire a fácánok felgallyazhatnak.

Minden egyes voliernek van bejárati ajtaja (95. ábra). Az ajtót és oldal-falakat 50 cm magasságig deszkával vagy más anyaggal fedjük be (bundáz-zuk), hogy a dürgés idején amúgy is igen izgatott kakasok egymást ne láthassák és egyéb körülmények, járás-kelés se zavarja fácánjainkat.

A beépített volierek elég jól beváltak, de sok helyen jobban szeretik a hordozható voliereket. Ezek nagy, négyszögletes hálóval fedett ketrecek.

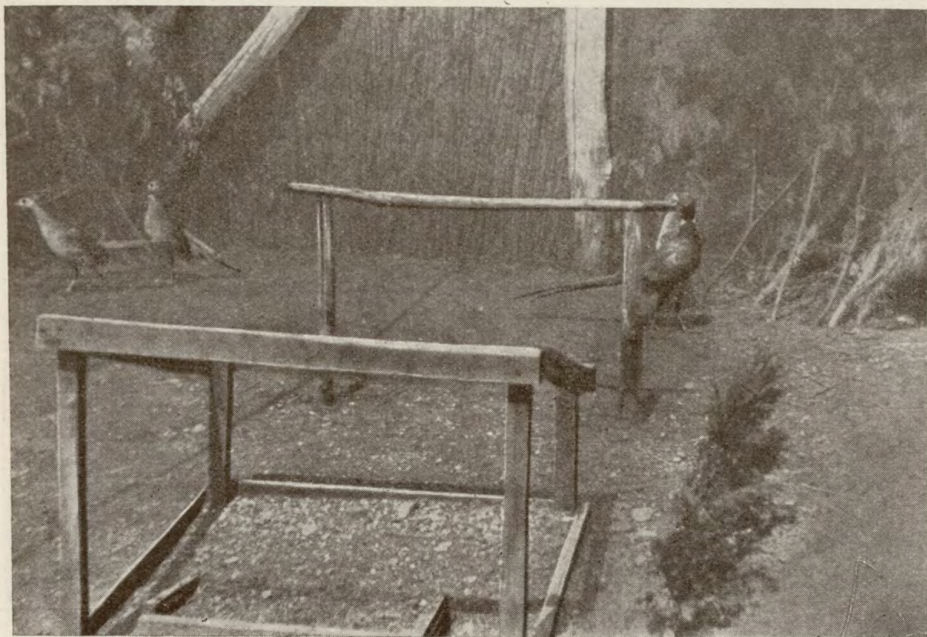
95. ábra. MINDEN EGYES VOLIERNEK VAN BEJÁRÓAJTAJA

Két oldalukon kézmagasságban szereljük fogantyút rájuk, mert mozdtásuk, továbbvitelük így könnyebb (96. ábra). Egy volierbe tojásrakás idején egy kakast és 5 tyúkot helyeznek el. *R. Holze* szerint az innen kikerült tojások termékenyítési aránya 100 százalékos.

A hordozható voliereket rétre vagy pillangós virágúakkal bevetett táblákra állítsuk fel, egymástól 30 m távolságban. Két-három napnál tovább ne hagyjuk egy helyen, hanem vigyük tovább a voliereket, hogy a fácánok mindig friss zöld táplálékhoz jussanak. Ezt beépített volierekkel sohasem érhetnők el. Azt a területet, amelyre hordozható voliereket kívánunk állítani, feltétlen kerítsük körül az állati és emberi kártevők veszélye ellen. Célszerű, ha a voliereken kívül, azok hosszanti oldalán ládacsapdákat helyezünk el, hogy a fácánok erős szaga folytán odavonzott ragadozókat megfoghassuk. A fácános belterületén — a már említett külső részekhez hasonlóan — tegyünk ki csapdákat; ezek közül a ládacsapda válik be legjobban. Ezeket mindenütt lehetőleg a kerítés hosszanti oldalán helyezzük el, és az oldalaiknál elhelyezett ágakból készítsünk 4—5 m hosszúságban terelősövényeket, hogy a ragadozókat annál biztosabban a csapdába késztessek.

A menyét és a hermelin — a fácánteleg legveszélyesebb kártevői — irtását azzal segítjük elő, hogy a fácánteleg körül 20 cm széles és 15 cm mély sima fenekű árkot húzunk, amibe félméterenként menyétcsapdákat helyezünk el, lehetőleg északkelet felé néző bejárattal. A csapda helyén az árok

96. Ábra. TOJATÓ VOLIER

ne legyen szélesebb, mint maga a csapda, nehogy a menyét vagy hermelin a csapda mellett átbújhasson. A csapda tetejére tegyünk gyepféglát, deszkadarabot vagy téglát akadállynak, hogy a kis ragadozó a csapdát ne ugorhassa keresztül. Ha a csapda egereket is fog, annál biztosabb, hogy a menyét és a hermelin — melyeket az egérszag különösképpen vonz — ugyancsak belekerülnek. A csapdákat naponta többször ellenőrizzük, mert *R. Holze* szerint volt rá eset, hogy egy csapdába naponta négy menyét is belekerült. A telep külső részein ugyancsak sűrűn alkalmazzuk a menyét-csapdákat.

Egy közepes kapacitású volier-tenyészttelep leltárába *R. Holze* az alábbi tárgyakat tartja szükségesnek. A telep belterületén: egy nagy asztal, 2 szék, 1 asztali lámpa, 1 polc, 1 nagy konyhaasztal, 2 pad, 1 tűzhely, 1 húsvágódeszka, 1 takarmányosláda több rekesszel, 2 fazék fedővel, 1 vízes-vödör, 1 kiöntővödör, 1 mosogatódézsza, 1 főzőkanál, 1 vízesfazék, 1 főzőüst, 1 piszkavas, 1 húsdaráló, 1 húsvágókés, 1 kétfogantyús kés. (A felsoroltakon kívül célszerű egy tojásvizsgáló cső, fertőtlenítő készülék és takarmánytálca beszerzése is.)

A külső részekén: 110 keltetőláda, 75 nevelőláda, 55 simára gyalult etetőtálca (egyenként 45 cm hosszú, 20 cm széles, 1½ cm vastag), 10 vízes-vályú fából, 60 itatóedény (átmérő 16 cm, mélység 2½ cm), 8 ládacsapda, 4 héjakosár, 20 menyétcsapda, homoklapát, 1 fejsze, 1 fogó, 2 saroglya, 2 súrolókefe, 2 ásó, 2 kapa, 1 gereblye, 1 fűrész, 1 kalapács, 2 viharlámpa,

97. ábra. TOJÁSVIZSGÁLAT

2 fateknő, 1 seprő. (Hazai tapasztalatok szerint célszerű még 4—5 ládacsapda; 2—3 héjakosár és 1 vizesvödör beszerzése.)

Egészségügyi szempontból igen fontos hogy a tojató-volierék talaja száraz legyen. A nyitott, nagy voliereknél jól bevált eljárás, ha a tojásrakás ideje után talaját felszántjuk, meszezzük és elvetjük vörösherével, lucerna és franciaperje keverékével, vagy más, a helyi adottságoknak megfelelő fűkeverékkel.

Igen fontos, hogy az etető- és itatóedényeket mindig tisztán tartsuk. A maradék eleséget azonnal távolítsuk el, nehogy az a legyeket odacsalja. Az esetleges beteg vagy elhullott fácánokat ugyancsak rögtön távolítsuk el és miután elhullásuk okáról megbizonyosodtunk, égessük el a tetemeket.

A különböző korú fácáncsibék részére szükséges élelem mennyiségéről és keverési arányáról a fácán tárgyalásakor már megemlékeztünk. Ismeretem *L. Sprake* egyszerű, jól bevált takarmányösszeállítását, mellyel 8 esztendőn keresztül a kikelt csibék átlag 85 százalékát nevelte fel sikeresen:

Az első héten keményre főtt tojás igen apróra vágva, forrázott kétszer-sült erőtakarmánnyal, amelyet csukamájolajjal gyengén átítatunk. Ezt naponta négyszer készítjük és adjuk a csibéknek.

A második-harmadik héten adjuk az előbbi takarmányt, de egészítsük ki kevés hússal, melyet árpaliszt hozzáadásával szárítunk fel. (A hús legyen

98. ábra. HÁROMOLDALÚ FÉLERESZ A KÉNYES DISZ-FÁCÁNOK MEGVÉDÉSÉRE

főtt és összevagdalt házinyúl, üregi nyúl vagy húsliszt.) Az eleséghez kevés fűszert is keverjünk, hogy az íze vonzóbb legyen. Ugyancsak naponta négy-szer készítjük és adjuk a csibék elé.

A harmadik hét után a fentiekhez kevés főtt rizst is adhatunk és fokozatosan növeljük a húsadagot. Figyeljük azonban gondosan a csibék ürülékét, és ha a hasmenésnek csekély jele is mutatkozna, csökkentsük a húsadagot.

A nevelés további szakában hasonló etetés folytatható, de a tojást pótoljuk fokozatosan főtt búzával és őrölt tengerivel. A keveréket mindig jól szárítsuk fel árpaliszttal.

A tapasztalatok egyöntetűen azt igazolták, hogy a nevelési időben adott mesterséges táplálék nem ér fel a rovar táplálékkal. Ezért a csibéket olyan területen neveljük, ahol bőséges és változatos rovarvilág él. A nevelőládákat állítsuk minél messzebb egymástól, hogy egy-egy fácáncsaládnak minél nagyobb terület jusson.

Ha nincs sok apró kavics a nevelőtéren, úgy arról is gondoskodnunk kell, mert a fácáncsibéknek erre kikelésüktől kezdve szükségük van.

A tenyésztési célokra befogott fácánokat, a tenyészanyagot gondosan vizsgáljuk át. Legjobban megfelelnek az egy-két éves egyedek. Három évesnél idősebb fácánt — kiváltképpen fácántyúkot — ne használjunk

voliertenyésztéshez. A befogás utáni első időkben fácánonként elegendő a napi 40 g fejadag. Legjobban bevált a kukorica és árpa egyenlő arányú keveréke. Emellett a szükséges zöldtakarmány nyújtása céljából szükség szerint etessünk marhakáposztát vagy répát és káposztalevelet. Adjunk fácánjaink részére naponta kétszer friss ivóvizet is. Ha lehetőségünk van rá, gyűjtsünk kora ősszel ehető erdei gyümölcsféléket és ezekből is adjunk fácánjaink részére néhány maroknyit. Ilyen táplálék mellett egészségesebbek és mozgékonyabbak maradnak, ami feltétlen elősegíti a tavaszi költés eredményességét.

A párzási idő megkezdése előtt egy hónappal változtassunk tenyészanyagunk takarmányozásán és térjünk át az úgynevezett tojatótáplálék adagolására. A többféle használatos keverék közül a *W. Baley* és *R. B. Nestler* által ajánlott, jól bevált alábbi takarmányösszetételt írom le. Eszerint 100 kg takarmány a következő összetételben használatos: kukoricaliszt 32,7 kg, búzadara 10 kg, lucernaliszt 10 kg, szárított, teljes vagy fölözött tej 5 kg, halliszt 5 kg, szójaliszt, magas hőfokon készítve, 30 kg, gőzölt csontliszt 3,1 kg, porrá tört mészkeő 2,7 kg, sókeverék 1 kg, A- és D-vitamin, takarmányolaj 0,5 kg.

A létfenntartó takarmányról a tojatótakarmányra 4—5 napos átmenettel fokozatosan térjünk át.

Ismertetem az Erdészeti Tudományos Intézetünk által megadott fenntartó és tojatótakarmány összetételének százalékos arányát:

Létfenntartó takarmány: kukorica 40%, búza rostaalj 20%, zab 5%, árpa 10%, köles 5%, cirok 20%. Ezt adagoljuk a tenyészanyagnak naponta és egyedenként 50—60 g-os fejadagokban.

Tojatótakarmány: főtt burgonya 20%, kukoricadara 7%, búzadara 10%, lucerna 10%, borsódara 10%, árpadara 7%, csíráz zab 1%, zabdara 4%, cirokdara 5%, napraforgódara 5%, pohánkadara 5%, szójadara 5%, húsliszt 5%, vérliszt 3,2%, sókeverék 0,5%, takarmánymész 2%, csukamájolaj 0,3%. (A tyúkok részére adjuk 3 hónapon keresztül.)

A fácántelep minden helyiségét és helyét (nevelő, tojató, keltető) tartsuk tisztán és évente legalább egyszer fertőtlenítsük.

A telep belterületére senki ne lépjen be, mielőtt a bejárat küszöbénél elhelyezett fertőtlenítő lábtörölt nem használta. A fácánok ivóvizébe ugyancsak tegyünk fertőtlenítő anyagot és évente egyszer a tenyészterület talaját is fertőtlenítsük. Valamilyen fertőző betegség fellépte után természetesen azonnal kell fertőtleníteni. A tenyésztelepen és környékén szemetet és trágyát ne tőrjünk meg.

A leggondosabb kezelés mellett is felléphetnek a legkülönbélebb betegségek, melyek ellen a legjobb védekezés a betegség megelőzése. Röviden ismertetem az előforduló fácánbetegségeket és az ellenük való védekezést.

Coccidiosis. Az emésztőcsatornában szaporodik a kórokozó, gátolja a táplálkozást és hasmenést okoz. A spórák az ürülékkel távoznak és ha az ivóvízbe vagy az eleségbe kerülnek, a többi fácánt is fertőzik. Tünetei: a csibék legyengülnek, lógó fejfel és szárnyakkal közönyösen állodágnak, bőrreszeik halványak és tolluk borzolt. Eléinte mohón esznek és isznak is, de később étvágytalanok. Ürülékük halványsárgává vagy fehérré válik, és sokszor hirtelen elpusztulnak. A betegség ellenszere elsősorban a tiszta-

ság. Az itatóedényeket sűrűn tisztítsuk, használjunk hordozható etető-deszkákat, melyeket sűrűn és rendszeresen lesörolunk. A nevelőládákat meszeléssel fertőtlenítsük. Az elhullott csibéket rögtön égessük el.

A *galandférget* porrártört Arréka dióval hajtjuk ki, amiből csibénként $\frac{1}{2}$ grammot adagolunk. A beteg egyedeket a többtől jól különítsük el, majd a betegség elmúltával az elkülönített hely talaját szedjük össze és égessük el, vagy ásóval, legalább 60–70 cm mélyen fordítsuk alá.

Tüdőgyulladás is előfordul a fácáncsibéknél. Különösen esős, szeles és napfény nélküli nyarakon lép fel. A beteg állat nyitott szájjal, nehezen lélegzik. Bizonyos mértékig megelőzhetjük a száraz nevelőtér kiválasztásával.

A *légcsőfégesség* a légzőszerveket támadja meg. A fácáncsibékben gyakran nagy veszteséget okoz. Okozója egy szívőféreg — *Syngamus trachealis*. A féreg párba kapcsolódva ragad a légső belső hámjába. A párt sem egymástól, sem a légsőtől nem tudjuk szakítás nélkül elválasztani. A férgeket alakjukról villásféregnek nevezik a fácánmesterek. Színük vörös, a hímek kisebbek — 3–6 mm hosszúak — míg a nőstények ennek többszörösére megnövekednek. Gyulladást, valamint jelentős vérvesztést okoznak. Ha erősen elszaporodnak, a csibé megfullad.

A fertőzés ivóvíz és eleség útján terjed. Petéi megtalálhatók rovarokban is. A peték meleg és nedves környezetben néhány nap alatt kikelnek, de ha a körülmények kevésbé kedvezőek, még 6 hétig is nyugszanak. Száraz időben a peték hamar elpusztulnak. Ha csak néhány, kevésbé fertőzött csibénk van, úgy a férgeket olajba mártott tollal eltávolíthatjuk a légsőből. Ha azonban sok a fertőzött csibénk, úgy ezt a módszert nemigen alkalmazhatjuk. Ez esetben készítsünk „porozóládákat”. Egy-egy ilyen teljesen zárt ládába tegyünk be 8–10 fertőzött csirkét és a láda egyik lyukán át fűjtatóval fűjjünk rájuk egy fél evőkanálnyi „*Singamus*”-port. (Ezt vörös gilisztapornak is nevezik.) A beteg csibék ezt öt percig lélegezzék be, azután eresszük ki őket a ládából és tegyük vissza elkülönített helyükre. Fertőzött csirkéinkkel a fent említett 8–10-es csoportokban legalább háromszor ismételjük meg ezt a kezelést, amit egyébként a betegség megelőzése végett egyszer-kétszer az egészséges állománynál is alkalmazhatunk. Az így kezelt csibékből a férgek erős köhögés közben kiürülnek.

A *diftéria* előfordulhat a fácánok közt, de nem gyakori betegség. A fertőzött csibe legyengül, bágyadt, nem szívesen repül és kézbe véve csőrében, orrlyukaiban nyúlós, sárgásfehér váladékot látunk. Ha a bajt idejekorán észrevesszük, a beteg csibék csőrébe csepegtessünk, illetve az orrlyukaikba fecskendezzünk 3 százalékos bórsavat. Előrehaladott állapotban már semmilyen orvosság nem segít. Az elhullott fácánokat azonnal égessük el.

A *tuberkulózis* a fácánoknál ritkán előforduló betegség, csupán elhullás után állapítható meg. Ezért, ha egyes csibék bágyadtak, soványak, egy példányt vizsgáltsunk meg, hogy a további fertőzést megelőzhessük. Ha a betegség a volierben levő tenyésanyagban ütötte fel a fejét, nincs más hátra, mint a fertőzött példányok elpusztítása és elégetése. Ilyen esetben a fertőzésmentes fácánokat a volierrel együtt új helyre kell telepítenünk.

A baromfipestis egyes helyeken ugyancsak megtizedelte a fácán- és fogolyállományt. Az országosan kötelező baromfipestis-oltással, a betegségre hajlamos baromfiak átvesztetésével és immunizálásával a pestis vírusa mind jobban kipusztul, és így ma már a vadon élő szárnyasokra is kisebb veszélyt jelent. A fertőzött fácánok bágyadtak, lázasak, fulladoznak, nehezen kelnek szárnyra, majd néhány nap elmúltával sokszor igen jelentős százalékuk elhullik.

Jelentős veszteséget okozhatnak a fácáncsibék között az elszaporodott élősdiek, az atkák, kullancsok, óvantang stb. Ha élősdiek lepik meg csibéinket, azok szomorúak, gubbasztanak, szárnyaik végét leeresztik. Ilyenkor a csibék tolla közé fújtassunk rovarport. Ezt a kezelést többször kell ismételni, mert az esetleges serkében (tojásban) a tetű jóval ellenállóbb, mint a már kikelt élősd.

A fogoly volier-tenyésztése. Tudományos kutatóink keresik a legcélszerűbb megoldást, de ez ideig a gyakorlatba még nem vezettek be a fácánéhoz hasonlóan megfelelő módszert. Igen jó eredménnyel járt azonban a tél vizsontagságai elől befogott foglyok *átteleltetése*, egyrészt kamrázással, másrészt nagy volierben természetes tartással. A kamrázáshoz olyan fedett helyiség szükséges, amelyhez 2 m magas — szükség esetén az 1 m magas is elegendő — sodronyfonatú kerítéssel körülvett kifutó tartozik. A kifutót fedjük be könnyű zsinórhálóval. A zsinórháló nem helyettesíthető sodronnyal — hogy az esetleg felrebbenő és beleütődő foglyok össze ne törjék magukat. 50 fogolyra 10 m² fedett helyiség, 60—80 m² kifutóval elegendő. Fontos, hogy a kamra, de még inkább a kifutó napos oldalra nézzen és szélről védett legyen. A kamrázott foglyok repülését gátló tollcsonkítást feltétlenül kerüljük. Ehelyett a szárnyak szakszerű lekötése teljes mértékben megfelel. A kamrázott foglyok eltartása nem igényel sok munkát. A fedett hely talaja legyen kemény (jó a ledöngölt agyag) és legyen mindig tiszta. A kifutóban ne feledkezzünk meg a homokról, mert a fogoly nagyon szeret a homokban fürdeni. Élelmül megfelel a rostaalja. Olajos magvak, pl. kendermag, tökmag keverése az eleséghez igen célszerű. A gorombán darált kukorica etetése tapasztalataim szerint előmozdítja foglyaink dürgési kedvét és a foglyok kibocsátásuk után hamarabb párzanak. Ez különösen ott nagy jelentőségű, ahol sok korán kasza alá kerülő termelvényünk van. A korábbi fészekrakással és költéssel ugyanis ezeken a helyeken csökken a kikaszálás veszélye. Ne feledkezzünk meg a zöldeleségről sem, mert a fogoly télen is kívánja a zöldféléket. E célra igen alkalmas a marhákáposzta levelestül, de jó a vitamindús murok vagy a csíráztatott gabona, akáclevelliszt is. A foglyokat naponta lássuk el friss vízzel is.

A tyúkfélék emésztéséhez szükséges apró kavicsot keverjük a homok közé. Jó, ha úgy a kamrában, mint a kifutóban kisebb bokor, gázos vagy cserjés van, ami a kamra, illetve a kifutó tisztításakor a foglyoknak búvóhelyül szolgál. A kifutó homokját 2—3 hetenként feltétlenül cseréljük ki. Tanácsos olykor a kamra kimeszelése és rovarpor használata az esetleges férgek előfordulása ellen. Célszerű, ha a kifutó homokjába hamut is keverünk.

Az esetleges beteg példányokat — melyek a többitől rendszerint elkülönülnek, magányosan gubbasztanak, tollukat felborzolják, nem esznek,

köhögnek — azonnal különítsük el, nehogy megfertőzzék az egészséges állományt.

Az átteleltetés ún. természetes tartásban a kamrázásnál még egyszerűbb, eredményessége pedig egészen kiváló. Kétséget kizáróan bizonyítja ezt a tatai állami tenyészvadterületen 1953 telén végzett fogolyteleltetés is, melynek során a Biharnagybajomban befogott 500 fogoly közel 300 km-es szállítás után Tatán az egyik üresen álló fácán-volierben telelt át. A kb. 25×35 m alapterületű, sodronyhálószerű bekerített és náddal bundázott, de fedetlen volierben, a foglyok egyenként napi 3 dkg, majd az utolsó 2 héten 4 dkg takarmányadagon, ún. köpperszalaggal lekötött szárnyal nagyszerűen átvészelték a telet. Ezt legjobban súlygyarapodásuk bizonyítja. December végén, a tatai elhelyezésükkor súlyuk 27—35 dkg közt ingadozott. Február 14-én, a kibocsátásukkor pedig a legkönnyebb fogoly is 32 dkg, a legsúlyosabb pedig 45 dkg súlyúnak bizonyult. Az 500 fogoly közül mindössze 12 pusztult el, de ezek közül is 6 még elhelyezésük első hetében, valószínűleg leromlott voltak és a szállítás következtében.

A teleltető-volierben több fa, bokor és három nádernyő volt, ahová a foglyok az időjárás viszontagságai elől meghúzódhattak. Ugyanezen a télen Lajtapusztán és Biharnagybajomban is teleltettek foglyokat kamrázással, ugyancsak jó, de a tatai teleltetésnél kisebb eredménnyel.

VADGAZDASÁGI TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK

A vadgazdaság fejlesztését szolgálják és az egyes vadfélések mező- és erdőgazdasági jelentőségének helyes felismerését segítik elő a vadgazdasági tudományos kutatások. Az ilyen irányú kutatómunkát hazánkban az Erdészeti Tudományos Intézet (a továbbiakban Erti) kutatói végzik. Igen nagy súlyt helyeznek az apróvadtenyésztéssel kapcsolatos kutatásokra. Ennek keretében, az első jelentősebb eredményeket a mezei nyúl tenyésztésének egyes — addig megoldásra váró — kérdéseiben érték el. Így első sorban megállapították nyúlállományunk mozgási körét. Megállapításuk értékes adatai nagymértékben elősegítik az állami támogatással évente megszervezésre kerülő vérfelfrissítési akció sikerét, de ugyancsak jól felhasználhatók a téli vadetetés, a nyúlállomány helyhezkötése, valamint a vadászatok rendezésének eredményesebbé tételéhez is.

A kutatások során megállapították, hogy hazánkban hol élnek a legsúlyosabb és a legkönnyebb nyulak. Csaknem 300 000 nyúl mérése alapján — a lőtt nyulak átlagsúlyát megyénként osztályozva — megállapították, hogy a legsúlyosabb nyulak Baranya megyében élnek. Itt 4,04 kg a megyei átlagsúly. A kutatások minden kétséget kizáróan igazolták azt is, hogy az őszi vadászaton elejtett nyulak átlagsúlya jóval kisebb, mint a télenlőttéké.

Az egyes vadászati módok ivararány szabályozó hatásának kutatása során, több száz vadászaton végeztek az Erti kutatói kísérleteket. Ezeknek eredménye alapján kitűnt, hogy az ivararány helyreállítását elősegítő legjobb vadászati mód a ráhajítás, melynél a teríték 56 százaléka volt kan, míg a mindnél 43%, a vonalhajtásoknál, pásztázásnál 39%. A keresővadászatoknál mindössze csak 35% kannyúl esett. Az ezzel kapcsolatos kísérletek során egy vadászidényben 21 583 nyulat vizsgáltak meg. Értékes eredményt

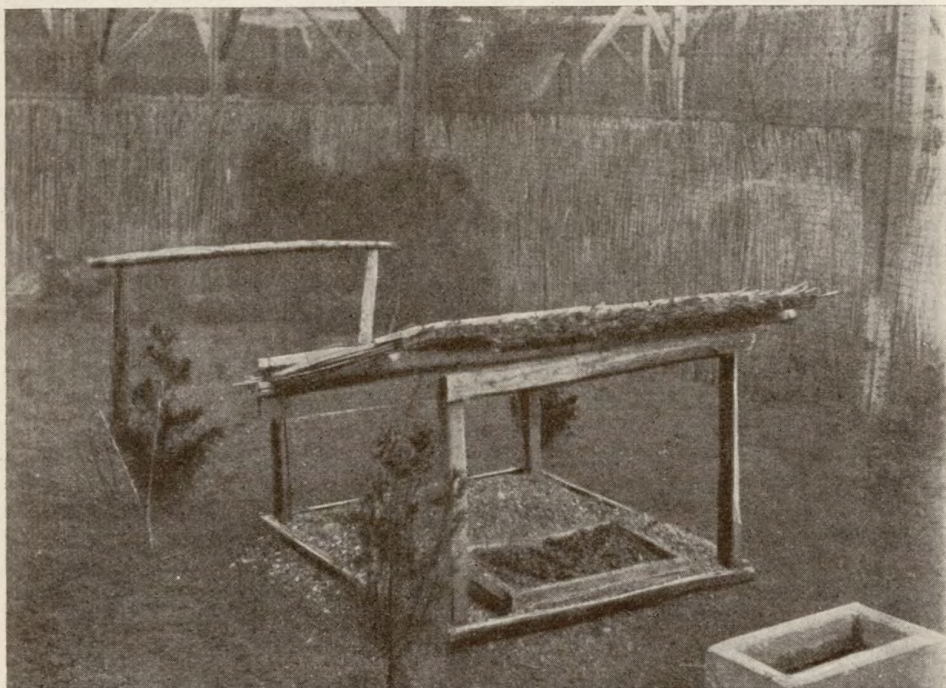
99. ábra. HŐMÉRSÉKLET-, LÉGNYOMÁS- STB. MÉRŐ-KÉSZÜLÉK

nyújtott a körvadászatok különböző fázisában elejtett nyulak ivararány-vizsgálata is. Kitűnt, hogy a kör összeérése után lőtt nyulak 40,52 százaléka volt kan, tehát az ilyenkor lőtt nyulak nagyobb része nőstény. Ugyanekkor azt is megállapították, hogy az ekkor lőtt nyulak igen jelentős része már sebzett volt.

A kutatások során kísérletek folytak a fácán és a fogoly szaporodását legjobban befolyásoló környezeti tényezők megállapítása céljából is. A kísérletek eredményei beigazolták, hogy az apróvad szaporodását a környezeti tényezők közül legjobban az időjáráshatások befolyásolják, és ezek közül is leginkább a hőmérséklet, valamint a csapadékviszonyok. Jellemző példa erre, hogy az 1939—40-es vadászidényben két hófergeteges téli napon (1940. február 13-án és 20-án) az ország fogolyállományának 95 százaléka elpusztult. A nyúl- és fácánállományban — amint ezt a kutatómunka eredményei igazolták — ugyancsak jelentős visszaesést okoztak a kedvezőtlen időjárási viszonyok. A kutatási eredmények szerint a tavaszi csapadék mennyisége fordítva arányos a fácán és fogoly szaporulatának számával. Ugyanekkor kidolgozták a kutatók az időjárási viszontagságok elleni leghatásosabb védekezés módszereit is, melyek közül legjobban bevált a megfelelő csenderesek és vadrejtő sűrűk létesítése.

Kísérleteket végeztek a fogoly és a fácán fészkelőhelyeinek megváltoztatására is. E téren legeredményesebbnek bizonyult a veszélyeztetett terület-

100. ábra. VOLIER-BERENDEZÉS

részekén fészkelni szándékozó foglyok és fácánok elrisztása a fészkelőhelyül nem alkalmas területrészekről sárkánnyal és ezzel egyidejűleg kutyával való zavarás útján. A tavaszi fészekvédelemmel kapcsolatos kísérletek során egyébként sikertelennek bizonyult a fészekmentésnek addig körülkaszálassal ajánlatos módja. Ugyancsak kevés eredménnyel járt — amit pedig hosszú ideig hatásos fészekmentési módnak tartottak — a 30—50 cm széles szegélyek kaszálatlanul hagyása is. A kutatómunka eredményei mutatnak rá az 1000—2000 négyzetméteres vadföldek sakktáblaszerű szétszórásának igen kedvező fészekmentő kihatására. A kísérletek beigazolták azt is, hogy a veszélyeztetett helyeken fészkelni szándékozó szárnyas vad a közeli csenderesekbe és a kaszálatlanul hagyott vadtakarmány-földekre zavarva, hozzá a legsikeresebb szaporulatot.

A fácánvolier-tenyészetekben több törzsnél tyúkonként negyvenet meghaladó tojásszámot sikerült elérniük. Ezt elsősorban a megfelelő tojató takarmánykeverék kikísérletezésével érték el.

A nagyvad takarmányozási kísérletei során bebizonyosodott, hogy a téli etetésre a szárított lombtakarmány adagolása mellett nagyon alkalmas a táplálóanyagban dús, silózott lombtakarmány etetése. Silózásra a nagylevelű fafajok alkalmasak, mint pl. a tölgy; már kevésbé alkalmasak, az akác, fűz, mert a kis levelek közül nehezebb kinyomni a levegőt. Igen jól bevált téli etetésre a szárított akácfalomb, valamint a szárított akác-

lombliszt. Ezeket a volierlakó fácánok takarmánykeverékébe is használták jó eredménnyel.

Az Erti kutatói a szarvas és az őz kormeghatározására új eljárásokat dolgoztak ki, a régi kormeghatározó eljárásokat pedig a hazánkban élő vadállomány viszonyainak, illetve adottságainak megfelelően dolgozták át. Legújabban eredményes kísérletek folynak arra nézve, hogy az elejtett őz foggyökerei közötti állomány elmeszesedésének mértéke alapján megállapítsák a vad korát.

A fajnemesítés és a nagyvad minőségi fejlesztésének sikeres megoldásait szintén jó eredménnyel szolgálják a vadgazdaság tudományos kutatásai, de ugyanakkor értékes eredményeket értek el a nagyvad okozta mező- és erdőgazdasági kártételek mechanikai és vegyi úton való elhárítása terén is.

Az elmondottakból kitűnik a vadgazdasági tudományos kutatások nagy jelentősége. Az elért eredmények gyakorlati megvalósításával fejleszthetjük vadgazdaságunkat.

A VADÁSZATI JOG GYAKORLÁSA

A vadászterületet bérlő vadásztársaság működésének célját az idevonatkozó (4640/1945. M. E. sz.) törvényerejű rendelkezés alapján készült „Vadásztársasági Alapszabály” 2. §-ában a következőkben határozza meg: „A vadásztársaság célja az, hogy működése területén (vadászterületén) az államtól haszonbérbe vett vadászati jogot a vadászatra vonatkozó jogszabályok szigorú megtartása és a vadgazdálkodás népgazdasági jelentőségének és a vadban rejlő érték — mint nemzeti közvagyon — védelmének szem előtt tartása mellett okszerűen és a nemzeti közösség gyarapítása szempontjából hasznothajtó módon gyakorolja.”

A vadászat gyakorlására minden olyan személy — férfi és nő egyaránt — jogosult, aki valamelyik vadásztársaságnak tagja és érvényes fegyvertartási engedéllyel rendelkezik. Minden vadász köteles betartani a Földművelésügyi Miniszter évenként kiadásra kerülő — a vadászati idény és a tilalmi idő megállapítása tárgyában hozott — rendelkezését, mely megszabja, hogy mikor mi lehető, milyen feltételekkel.

Ezen az általános rendelkezésen kívül be kell tartania az esetleges, időközben kiadásra kerülő módosító rendelkezéseket, továbbá minden vadásznak alkalmazkodnia kell, a vadásztársasága kebelén belül — a helyi viszonyok figyelembevételével — határozattal hozott esetleges korlátozó rendelkezésekhez is.

A vadászat gyakorlásának módjai, az egyéni és a társas vadászat. Egyéni vadászatnak minősül „a tagok egyénenként magánosan vagy önkéntes társulásban” gyakorolt vadászata, a vadgazdaság termését pedig az előre meghirdetett, a vadásztársaság kollektívájának részvételével tartott, évente meghatározott számú társas vadászatot takarítják be.

Az egyéni vadászat gyakoribb módjai: a cserkészés, a les, a kereső-vadászat vagy bokrárszás és a barkácsolás. A kevésbé gyakorolt, csak egyes vadfélések vadászatánál szokásos vadászati módokról (pl. a szárnyas vad húzáson való vadászata, vaddisznó vadászata egyes kutyával vagy ugratással, tereléssel stb., az őzhívás stb.) az illető vad ismertetése során emlékeztem meg.

A cserkészés a nagyvadas területek egyéni vadászatának az okszerű vadgazdálkodás keretében elengedhetetlen módja. A figyelmes cserkészetek során ismeri meg a vadász alaposan a vadászterületet, a vadállományt, annak számát, minőségét, ivararányát, a vad életét, szokásait, kedvenc tartózkodási helyeit, a vadat fenyegető veszélyt, az esetleges beteg vadat, egyszóval mindazt, aminek alapos ismerete a vadgazdálkodás gyakorlásához elengedhetetlen. Ami pedig magát a szó szerint vett vadászatot — a vad elejtését — illeti, a cserkésző vadászatok alkalmával nyílnak a legkedvezőbb lehetőségek a golyóra érett, golyót érdemlő vad kiválogatására és elejtésére. Ehhez természetesen tisztában kell lennünk a cserkészés fogalmával, ismerünk kell a cserkészés sikerének döntő tényezőit.

A cserkészés, amikor a vadász csendesen lopózva igyekszik a vad közelébe jutni. Erőpróba a vad kifinomult érzékszervei és az emberi ész, ügyesség között, melynek kimenetele mindig bizonytalan. E mérkőzésben akkor győz a vadász — tehát akkor eredményes a cserkészés — ha előbb veszi észre a vadat, mint az őt, ha közelébe tud férkőzni és észrevétlenül maradva alkalma nyílik a semmit sem sejtő vad alapos megfigyelésére, vagy ha a vadgazdálkodás érdekei úgy kívánják, elejtésére. Ennek sikere a következő tényezőktől függ:

a) A nesztelen járás egyik alapvető kelléke a sikeres cserkészésnek. Minél hangtalanabban járunk, annál bizonyosabb, hogy a vad nem vesz észre. Az erdőben óvatlanul, nessel járó vadász többnyire már csak a megriasztott vad elugrásának zajából következtethet annak okozójára, vagy legfeljebb csak rövid pillanatokig láthatja a már megugró vagy futó vadat, de megfigyelésére vagy biztos célzásra nem, vagy csak egész véletlenül nyílik lehetősége. Cserkészéseink alkalmával tehát mindenekelőtt ügyeljünk a minél nesztelenebb járásra. Nyikorgó bakancsunk, ruhánk suhogása (gumikabáttal ez gyakran előfordul!) fához, gallyhoz ütődő puskánk zöreje, vadászszékünk, távesővünk koppanása árulónkká válhatnak kiváló hallású vadunk előtt. Egészen halk köhintésre, orrfúvásra, tüsszentésre már igen nagy távolságokról megriad a vad és továbbáll, mielőtt a vadász megláthatná vagy jelenlétéről csak tudomást is szerezhetne. A figyelmetlen vadász vagy a csupán levegőző turisták előtt ezért tűnik sokszor üresnek a vadban még oly dús erdő is. Járásunk hangtalan vagy neszes volta természetesen nem csupán rajtunk áll, hanem igen nagymértékben függ a tereptől is. A száraz avaron, sűrű aljnövényzet között, vagy keményre fagyott és lépteink alatt roppanva szakadozó havon minden igyekeztünk hiábavaló, mert a még oly óvatos lépteinket is meghallja a vad. Ilyenkor csak a megfelelően karbantartott cserkészutakon eredményes a cserkészés.

b) A környezet színéhez alkalmazkodás, a vad életében is oly nagy szerepet játszó „mimikri”, ugyancsak nagymértékben befolyásolja a cserkésző vadász sikerét. A vad — bár legtöbbször nemcsak hallása, de látása is kitűnő — egyéb áruló jel híján sokszor nem veszi észre a mozdulatlanul álló vadászt, ha annak külseje (öltözeke!) egybeolvad a környezet színével. Gondoljunk csak a bokor aljában vagy a szántás göröngyei közt meglapuló nyúlra, az avar közt megbúvó fácántyúkra, sebzett szalonkára! Hányszor pásztázta át szemünk a terepet, és mégis milyen sokszor marad észrevétlen a rejtőző vad, mert külseje egybefolyt környezetének színével. A környezethez alkalmazkodás előnyeit a vadász is sikeresen kihasználhatja vadászatai, kivált a cserkésző és les vadászatok alkalmával. Ezért elsősorban is küszöböljük ki felszerelésünkől mindazt, ami kirívó a környezetből; elütő színű sál, nyakkendő, vagy a kalapunk mellé szúrt és a napfényben megcsillanó vadászjelvény, mind könnyen felkelthetik a végtelenül éber, gyanakvó vad figyelmét. A kopott, rosszul barnított puskacső fémes csillogása ugyancsak könnyen árulónkká válhat. Mi hát a teendő? Oktalan-ság lenne azt javasolnunk, hogy minden környezethez, illetve évszakhoz más vadászruhát csináltassunk. Erre nincs szükség! Csupán arra hívjuk fel a figyelmet, hogy vadászutainkra — ki-ki maga tudja, hogy mikor és hol cserkészik — minden feltűnőt elhagyva viseletünkől, iparkodjunk meglevő vadászholminkból úgy alakítani külsőnket, hogy az minél kevésbé váljon ki a környezet egyöntetűségéből.

c) A tökéletes, mindenre kiterjedő figyelemnek ugyancsak jelentős szerepe van a cserkésző vadászatonál. Ha mégoly hangtalanul és észrevétlenül sietünk is végig a cserkészúton, nem sok sikert hoz igyekezetünk; jól cserkészni csak lassan, figyelmesen és alaposan lehet. A belátható tereprész minden tenyérnyi darabját fussa át tekintetünk és ha valami gyanúsat észlelünk, ne sajnáljuk az időt, álljunk meg és bizonyosodjunk meg róla, hogy mi is az, amit látunk. Az erdőben nem minden feketeség fatuskó és nem minden pirosló folt száraz bokor. Az ennek nézett tárgy már nem egyszer fektéből felpattanó disznóvá vagy sebesen elugró őzzé, szarvassá változott, mikor a vadász a csak felületes szemlélet után figyelmetlenül tovább lépett. Igaz, hogy tuskóból és száraz cserjéből több akad az erdőben, mint nagyvadból, de — biztos, ami biztos — a jó vadász minden lehetőséggel időben számol, mert a megugrasztott vaddal már igen bizonytalan aznap a találkozás. Cserkésszünk tehát lassan, mindenre kiterjedő figyelemmel; lépjünk óvatosan, hogy az esetleg lábunk alá kerülő száraz gallyat időben érzékeljük és szétroppantása zajával ne rontsuk cserkészésünk esélyeit. Nemegyszer ilyen csekélységeken múlik a cserkészés eredményessége. Használjuk ki a takarást kínáló fák, bokrok nyújtotta kedvező megfigyelési lehetőségeket, különösen, ha vadjárta tisztásokra, erdei rétekre, vadjaink szokott ivóhelyeire, kedvenc tartózkodási helyeikre vagy a jól ismert vadváltókra nyílik kedvező kilátásunk. Ha cserkészés közben valamilyen kis zajt is okozunk, álljunk meg rövidebb-hosszabb időre, hogy az esetleg közelünkben levő és a hangra felfigyelő vad ismét megnyugodjon. Ha — tudunkkal! — nincs is vad a közelünkben, viselkedjünk mindig olyan óvatosan, mintha máris a vad közvetlen közelében volnánk, mert nem tudjuk, hogy melyik bokor vagy facsoport mögött áll vagy pihen

észrevétlenül a vad, melyet azután figyelmetlenségünkkel könnyen elugraszthatunk.

d) Környezetünknek és a vadnak észrevételét, alapos megfigyelését igen megkönnyíti a jó távcső, ami semmiképpen sem hiányozhat a nagyvadra induló vadász felszereléséből. A fegyver mellett ez a legszükségesebb felszerelési tárgyunk, mely a fontosság sorrendjében igen sokszor magát a fegyvert is megelőzi. Sok, már említett tuskó és száraz cserje mineműségének pontos megállapításához a két szemünk bizony elégtelennek bizonyul, és a biztos meghatározás csak távcsővel lehetséges. A gallyaktól sokszor alig elütő szarvasagancsot vagy a fák, bokrok takarásában rejtőző nagyvadat igen sok esetben csak távcső segítségével vehetjük időben észre. De ha szabad szemmel esetleg észre is vettük a vadat, ez egymagában legtöbbször még nem elégséges! Az okszerű vadgazdálkodás keretében ugyanis nem minden olyan vad lőhető, melynek fajára és nemére éppen szabad a vadászat. A jó vadgazda nem él fenntartás nélkül a törvénytnyújtotta lehetőséggel sem és nem hoz terítésekre nagyvadat anélkül, hogy azt előbb jól szemügyre ne vegye. Egyedül a vaddisznó vadászata kivétel bizonyos fokig. Ugyanis tekintettel mező- és erdőgazdasági érdekekre, mindenféle korú és ivarú vaddisznó mindenkor lőhető. De kocákat malacozás előtt és a szoptatás idején ne lőjük, ha ez a mezőgazdaság érdekeivel nem ütközik. A szárvast, őzet még olyankor is csak tüzetes megfigyelés után lőjük, amikor a törvény nemcsak a selejt egyed kilövését engedélyezi. Az elmondottakból láthatjuk, a nagyvadas területen feltétlen kíváncsi látókészség legtöbbször meghaladja szemünk látóképességét, és akár a terület szükséges ellenőrzéséhez és a vadállomány alapos megfigyeléséhez, akár a vad elejtését megelőzően a jól célzott golyó útnak eresztése előtt feltétlenül szükséges a jó távcső. Ha még azt is figyelembe vesszük, hogy nagyvaddal leginkább a már vagy még nem tökéletes lövilágosságot nyújtó esti, hajnali cserkészések során találkozunk, úgy feltétlenül el kell ismernünk: a jó távcső nélkülözhetetlen a nagyvad vadász felszerelése között.

e) Az erdők szárnyas híradóinak közreműködése ugyancsak sok esetben döntően kihat a cserkészések eredményességére. Ez a közreműködés azonban kétélű. A vadász hol veszít, hol nyer rajta. A szarka csörgése, a szajkó lármája vagy a rigó riadozása legtöbbször jelent valamit. Vagy a vadásznak árulkodik a vad hollétéről, vagy fordítva. E szárnyas hírnökök bevett szokása, hogy hangoskodva, hosszabb-rövidebb ideig követik — legyen az ember vagy vad — az erdő zavartalanságának megbontóját. Ilyen esetekben tehát, ha a madarak bennünket jeleznek, legcélszerűbb, ha valami bokor vagy fa takarásában csendesen meghúzódunk, míg hívatlan kísérőink tovább nem állanak.

f) A vadász tökéletes látása és hallása ugyancsak döntő fontosságú tényező. Ez azonban annyira kézenfekvő, hogy sokat nem is kell beszélnünk róla. Nagyothalló, gyenge látású ember kísérővel menjen vadászni, mert enélkül legfeljebb csak az erdő kíváncsi nyugalma zavarja, minden kézzelfogható eredmény nélkül. Tökéletlen érzékszervekkel a vadászat minden fajtája különös nehézségekbe ütközik, néha ön- és közveszélyes, eredményes cserkészés pedig semmiképpen sem lehetséges. A vadászat ma nem „konvencionális” szokás vagy divat, akárcsak egykor a megszokott

évi karlsbadi kúra. Csak az vadásszon, akit természetadta adottságai erre alkalmassá tesznek. A süket vagy — ami még kevésbé leküzdhető akadály — a hibás látású ember (a szemüvegen tökéletesen látókra ez természetesen nem áll!) azonban legfeljebb csak kísérővel vadásszék, mert enélkül környezetének, magának és a vadállománynak egyaránt csak kellemetlenséget és kárt okozhat.

g) Legvégül emlékezzünk meg a cserkészés eredményességét nemcsak legérzékenyebben, de egyben leggyakrabban befolyásoló tényezőről, a széljárásról. Erre mindenkor, minden körülmények között figyelemmel kell lennünk, mert ellenkező esetben a leggondosabban előkészített és végrehajtott cserkészés is eredménytelen. Ennek fő oka az, hogy vadjaink, kiváltképpen a nagyvad szaglása tökéletesen kifinomult. Kedvezőtlen, tehát tőlünk a vad felé fújó széljáráskor a vad már többszáz méterről megérzi szagunkat, szimatot kap, és így akár hall hangot, akár nem, minden körülmények között megugrik. A szél igen jól viszi a hangot, és óvatos cserkészésünk még oly kis neszezését is már igen távolról meghallja a vad. Ha tehát cserkészés közben, mikor a vadat előttünk sejtjük, hirtelen tarkónkon érezzük a szelet, hagyjunk fel tervezett utunkkal, mert a megkezdett irányban tovább cserkészve csak minden vadat felriasztanánk, tehát károsan zavarnánk az állomány nyugalma nélkül, hogy egy darabot is szemügyre vehetnénk vagy puszkavégre kaphatnánk. Mielőtt tehát elindulunk cserkészésre, vegyük figyelembe a szélirányt és aszerint irányozzuk elő utunkat. Nem elég azonban, ha a faluban vagy a vadászház mellett tapasztalt szélirányt vesszük csak figyelembe, ismernünk kell, hogy a vadássterület egyes részein különböző világtáji — északi, déli, keleti, nyugati — szél mellett, milyen időben, merre vág a szél. A lapályon, síkon állandóbb a szél iránya, ott tehát könnyebb az útirány előzetes tervezése. Hegyes vidéken azonban már bonyolultabb a helyzet. Többnyire más a szél iránya a hegyen, mint a völgyben, másképpen fúj napkeltekor és másként napnyugtakor. Különösen csalfa a gyenge szél, aminél előfordulhat, hogy az előbb még szembe vagy oldalról támadt légáramlást minden átmenet nélkül egyszerre csak hátulról érezzük. Az ilyen változó széljárású helyeken a legértékesebb segítséget az alapos területismeret adja, melynek birtokában cserkészéseinkkel többnyire eredményesen alkalmazkodhatunk területünk különböző részeinek széljárásához.

A les az egyéni vadászatnak, valamint a vadállomány megfigyelésének igen célravezető módja, melyen a cserkészéssel ellentétben a vadász várja a vadat. Ekkor lényegesen könnyebb a vadász feladata, mint a sokkal több tényezőtől befolyásolt cserkészésnél, melynek kimenetelét a vadász ügyességének, sokoldalú tevékenységének és a természeti adottságok várt vagy váratlan kihatásának összejátszása szabja meg. Ennek ellenére sem szabad lebecsülnünk a lesvadászatot, melynek a vadgazdálkodás gyakorlásában igen nagy a jelentősége. Sok esetben egyedüli eredményes módja a vadvédelmi feladatok helyes megoldásának, a vadkárok meggátolásának, a tenyésztési és gazdasági szempontból egyaránt kívánatos vadlelővéseknek és nem utolsósorban a vadászszenvetély kielégítésének. Különbséget kell tennünk a les kétféle célja között. Egyes helyeken, pl. etetők, szók közelében, a védterületen stb. — azért várjuk lesen a vadat, hogy meg-

figyeljük, felülbíráljuk, hogy tiszta képet nyerhessünk állományunkról. *Ezek a helyeken soha ne tegyünk lövést, mert ezzel vadunkat éppen azokról a helyekről riasztanók el, ahol a tartózkodása vadvédelmi szempontból kívánatos.* Más helyeken azért ülünk lesben, hogy a lelövésre érdemes vadat leterítsük.

A lesen vagy türelemmel várjuk a vadat pl. a szalonka, vadliba húzása, a vaddisznó lesvadászata, a nagyvad legelőre várása, de leshelyünkhöz csalogathatjuk is táplálékkal vagy hívással.

Táplálékkal csalogatjuk a vadat az ún. szóró létesítésével, amiről már a vaddisznó vadászati módjai közt szó esett, vagy a ragadozók irtásának ismertetésében leírt dögterekkel stb.

A csalhívás, csalogató hívás különböző módjairól a szarvas, őz, róka vadászatának ismertetése során részletesen megemlékeztem. Lényegében ez is lesvadászat, de minthogy ezt tekintik a legértékesebb, legérdeke-
sebb vadászatnak, s ezek különleges feladatok elé állítják a vadászt, ezért több szakíró külön vadászati módként tárgyalja.

A lesvadászat kimenetelét, a cserkészés eredményességéhez hasonlóan, ugyancsak több tényező befolyásolja. Ezek nagy része azonos a cserkészés eredményességére kiható, ott már tárgyalt körülményekkel vagy azokhoz legalábbis igen hasonló.

a) A cserkészéshez megkívánt nesztelen járás helyett lesen a nesztelen ülés fontos. Ez nem felesleges figyelmeztetés, mert neszezéssel már sokan igen gyakran lerontották lesvadászataik eredményességét. Aki már vett részt fácánhajításokon — bár ez nem lesvadászat, de példáján mégis okulhatunk — ahol a hajtók a vadászok lőállásaira, a vadászorra hajtják rá a fácánokat, gyakran tapasztalhatta, hogy a szemfüles, öreg kakasok sokszor már a hajtás kezdetekor kifutnak a hajtás végéig és a vadászor előtt topognak, szaladnak jobbra-balra. Ha ilyenkor a vadász a lőállásán nem elég elővigyázatos és mozog, vagy csak egészen csekélyke neszt is okoz, az éber kakasok menten ellábalnak közeléből és a hajtóvonal odaértekor az észlelt mozgástól jó távol, legtöbbször a figyelmetlen vadász lőtávolán kívül repülnek fel. Ezt tapasztalhatjuk a fácánnál! Pedig hát van nekünk a fácánnál jóval óvatosabb és okosabb vadunk is, kiváltképpen azok között, melyeket lesre várunk. A nagyvad, a ragadozók, de még a húzó szalonka és a víziszárnyasok is, különösen a vadliba, messze elkerülik leshelyünket, ha azon mozgunk vagy neszezünk. Ebből kitűnik, hogy a lesvadászaton bizony igen fontos a csend és a mozdulatlanság.

b) A környezethez alkalmazkodás a lesen is nagyon jelentős. Valamennyien tapasztalhattuk kedvező széljáráskor, hogy a mozdulatlan vadászhoz sokszor egész közel jön a vad és olykor még közvetlen közelünkben sem vesz tudomást jelenlétünkről, ha külsőnk nem üt el a környezet színétől. Gondoljunk tehát lesvadászataink során erre a fontos tényezőre.

c) A vadász tökéletes, mindenre kiterjedő figyelme a lesen is igen fontos, mert minél előbb vesszük észre a közeledő vadat, annál előnyösebb helyzetben vagyunk, akár a vad megfigyelése, akár elejtése van szándékunkban.

d) Jó távcső leseinken éppen olyan szükséges, mint a cserkésző vadászatok alkalmával. Az itt számba jövő szempontok teljesen azonosak a cserkészésnél már megbeszéltekkel.

e) A vadat jelző szárnyas hírnökök — leggyakoribbak a szarka, szajkó és a rigó — jelzései a lesek során is gyakran útba igazítanak a vad helye, mozgása vagy közeledése felől.

f) A vadász hibátlan érzékszervei — főleg látása és hallása — a les eredményességéhez is feltétlenül szükségesek. Ha ezek valamelyike hiányzik, nemcsak a jó eredmény marad el, de súlyos, sőt — amire már több szomorú példa utal — halálos szerencsétlenségek is előfordulhatnak.

g) A széljárás ugyancsak döntően kihat leseink kimenetelére éppúgy, mint azt a cserkészésnél már letárgyaltuk.

h) A kényelemnek — bármilyen furcsán hangzik is ez a vadász fülének — ugyancsak jelentős a szerepe a lesvadászat kimenetelében. Aki már tapasztalta, az tudja, milyen fontos — éppen a vadászat eredményessége vagy a kívánt megfigyelés sikere érdekében — hogy a lesre szánt, olykor több órás időt természetes testtartásban, kényelmesen ülve tölthessük el, ne pedig kényelmetlenül, összeszorulva, féloldalasan feszengve szerencsétlenkedjünk leshelyünkön. Az eleinte csak kényelmetlen ülés a $\frac{1}{4}$ – $\frac{1}{2}$ órák múlásával egyre kínosabbá válik és mindjobban eltereli figyelmünket környezetünk és a várt vad felől. Ha pedig ilyen esetben lövésre kerül a sor, úgy a természetellenes testtartás és elgémberedett tagjaink csökkent hasznavehetősége miatt egyszerűen képtelenek vagyunk nyugodt, biztos célzásra és elhibázzuk, vagy csak sebezük a vadat. A kényelmes elhelyezkedés lehetőségére tehát már a leshely elkészítésekor legyen gondunk, nehogy később saját kárunkon kelljen megtanulnunk a kényelem hiányának káros kihatásait.

i) Fontos követelmény, hogy a leshelyről jó kilátásra és jó kilövésre legyen lehetőség.

A keresővadászat vagy bokrászás az apróvadász területek egyik egyéni vadászati módja, melyen a vadász egyedül vagy néhányadmagával, egy-két hajtó vagy vadászebe, esetleg mindkettő segítségével, búvóhelyről ugrasztja vagy veri fel a meghúzódo szárnyas vagy szőrmés apróvadat. Ez a vadászati mód főképpen a vadászdíény elején használatos. Vigyázzunk azonban, mert a javarészt közel kelő, többnyire nőstény nyulak elejtésével ronthatunk a legtöbbit a nyúlállomány többnyire amúgy is helyesbítésre szoruló ivararányán. A bokrászások alkalmával elégedjünk meg a konyhánk részére szükséges egy-két vad elejtésével, a tömeges aratást pedig hagyjuk az arra való késő őszi, téli társas vadászatokra.

Barkácsolás. A gyakorlatban jól bevált tapasztalat, hogy a nagyvad közelebbre várja be a lovasfogatot, mint az embert. Ezt használja ki a vadász, mikor az erdei utakon kocsival igyekszik megközelíteni a vadat, és közelébe érve a kocsiról lő vagy leszállva róla takarás (fa, bokor) mögül lövi, vagy még közelebb lopakodva igyekszik megfelelő lőtávolságra kapni a tovahaladó koci után figyelő vadat. Ez a vadászati mód azonban csak az arra alkalmas lapos vagy enyhén lejtős területen, nem túl sűrű erdőben gyakorolható, ha abban kocsival járható utak vannak.

A barkácsolókoci legyen alacsony, használata előtt a koci négy tengelyvégre, a keréken belül, tegyünk egy-egy friss, vastag bőrkarikát és ezeket kenjük meg vastagon kocsikenőccsel. Így a kerekek nem zörögnek annyira, és kisebb zajjal közlekedhetünk a vadászterületen.

Élénk színű, fehér vagy világosszürke lovat lehetőleg ne használjunk barkácsoláshoz. A nyertő, horkoló vagy prüszkölő ló ugyancsak károsan befolyásolja a vadászat eredményességét.

A vadász számára mindig kényelmes helyet kell a kocsin biztosítani, hogy könnyen mozoghasson és akadálytalanul lőhessen.

TÁRSAS VADÁSZAT

Társas vadászat a vadgazdaság termésének közös aratása. Itt a vadász egyéni érdeke elé helyezendő a vadásztársaság érdeke, amely azonban semmiképpen és soha sem ütközhet a népgazdaság és a vadállomány érdekeivel.

A társas vadászat eredményességének leglényegesebb előfeltételei az egységes irányítás és a résztvevők kollektív szelleme. Mindig csak egy személy, a vadászmester, távollétében a helyettese irányíthat. Az irányításnak azonban csak akkor van foganatja, ha ahhoz igazodnak is, ezért a társas vadászat eredményességéhez a résztvevők alapos fegyelmezettsége szükséges. A vadászmester utasítása a vadászat valamennyi résztvevőjére: vadászra, vadőrre, hajtóra, fogatra egyaránt kötelező. A legjobban kitervelt, tökéletesen megalapozott vadászat is csak úgy járhat megfelelő eredménnyel, ha a résztvevők fegyelmezettek és a vadászmester irányításának mindenben a kellő időben eleget tesznek.

Különvéleménynek a társas vadászatban nincs helye, tehát akár út-irányunkra, akár lőállásunkra, akár a lehető vadféleségre vonatkozó utasítást ad a vadászmester, attól el nem térhetünk, ahhoz pontosan igazodnunk kell, mert ellenkező esetben fegyelmezetlenségünkkel az egész vadászat sikerét, és amire leginkább ügyelnünk kell, környezetünk és a magunk testi épségét veszélyeztetjük. Lényeges kelléke még a társas vadászat eredményességének a résztvevők együttérzése, tökéletes, irigységmentes bajtársi szelleme. Ez biztosítja a vadgazdaság aratásának hangulatosát, széppe tételét, de egyúttal eredményességét is.

A társas vadászat módjai a különféle hajtások és a körvadászat.

A *hajtásokon* az e célra felvett hajtók az előre megállapított terv szerint, meghatározott irányba haladva, hajtják fel a vadat, melyet azután a velük egy sorban haladó, vagy a meghajtásra kerülő területrészt végén lőállásokban esetleg oldalt felállított vagy menő — ez mindig a hajtás fajtája és terve szerint alakul — vadászok várnak puskavégre. A különböző hajtásokról (vonalhajtás, ráhajtás, „U”-hajtás), valamint az egyetlen társas nagyvad vadászatról: a vaddisznóhajtásról már az egyes vad-fajok ismertetésekor tüzetesen megemlékeztem.

Az apróvadtermés betakarításának legnépszerűbb, leggyakoribb és egyben legeredményesebb módja a *körvadászat*, melynek tudnivalóit a mezei nyúl ismertetésében beszéltük meg.

Társas vadászatainknak — de sokszor egyéni vadászatainknak is — igen jelentős szereplői a hajtók. A vadászat sikere igen sok esetben az ő munkájuktól függ. Igen sokszor munkájukon múlik, hogy a hajtott vad elér-e a vadászorig, vagy vissza, esetleg oldalt törve, kifut a hajtásból.

A hajtók munkájának értékét leginkább három tényező befolyásolja:

1. A megfelelő irányítás, ami nélkül a jószándékú, szorgalmas hajtó munkája sem lehet eredményes.

2. A hajtók terepismerete, mely ugyancsak szükséges — főként az erdei hajtásoknál — az eredményes hajtómunkához.

3. A hajtók munkakedve és jószándéka, ami egymagában is sokszor félsikert jelent.

Ne feledjük el: a hajtó megbecsült munkatársunk és nem hordár. Ne terheljük tehát egyéni kényelmünket szolgáló személyi megbízásokkal, melyek őt munkájában akadályozzák. Nemcsak emberséges, de célszerű intézkedésnek bizonyul — különösen télen — a hajtók ellátása némi melegítő étellel (gulyás, tea, leves — nem szesz!).

VADÁSZTÁRSASÁGOK

Az ország területe — a városok és községek belterületén kívül — számozott vadászterületekre oszlik. Ezeknek kis hányada állami kezelésben van, legnagyobb részén azonban a Belügyminisztérium által jóváhagyott alapszabállyal bíró vadásztársaságok gazdálkodnak. Az alapszabály előírja a vadásztársaságok és azokon belül minden vadász jogait és kötelezettségeit.

A vadásztársaságok egyesületi életének a Belügyminisztérium és a Földművelésügyi Minisztérium közös főfelügyelete alatt működő Magyar Vadászok Országos Szövetsége az irányítója.

A Magyar Vadászok Országos Szövetségének feladatait a két főfelügyeleti szerv által jóváhagyott alapszabály írja elő.

VADKÁROSITÁS — VADKÁRTÉRÍTÉS

A vadászterületek csaknem kivétel nélkül a mező- vagy erdőgazdaság — gyakran mindkettőnek — érdekkörébe tartoznak. Ezért vadgazdálkodásunkat össze kell hangolnunk mind a mező-, mind az erdőgazdaság érdekeivel. Az érdekellentét legsúlyosabb esetei a nagyvad kisebb-nagyobb károsításai okozta súrlódások. Ezeket a pusztán a vadász erejével ki nem egyenlíthető ellentéteket kiküszöbölte az állam oly módon, hogy a mezőgazdasági károkat rendezi, értük vadkártérítést fizet. A tárgyilagos kárbecslés után ezzel kárpótolja a termelőt a nagyvad okozta elkerülhetetlen károkozásért, melyet a vadász és a termelő közös igyekezete sem tudott elhárítani. A kár elhárítására azonban — az idevonatkozó törvényes rendelkezés értelmében — a vadásznak és a mezőgazdának minden tőlük telhetőt meg kell tenniük, ami az adott esetben meggátolhatja, vagy legalábbis csökkentheti a nagyvad kártételét. A termelőnek csak akkor jár vadkártérítés, ha legalább védekezni igyekezett a kártevések ellen, a vadásztársaság pedig nemcsak anyagiilag felelős a kárért, de vadászterületét is elvesztheti, ha a vadkárok elhárítására nem fordított gondot.

Az eredményes védőintézkedések alapja a vadász és a mezőgazda jóakaratú, közös összefogása. Legyenek tehát szoros összeköttetésben egymással, cseréljék ki tapasztalataikat, észrevételeiket, együtt tervezzék meg és hajtsák végre a legeredményesebbnek látszó védekezési módszereket.

A vadász ismerje jól a vadászterületet, kutassa fel, hogy nappal hol pihen, este honnan jár ki a vad. Ismerje, hogy hol, mit termelnek az erdő körül, tudja, hogy merre, mit fenyeget a vadkár veszélye.

A vadász (vadásztársaságok tagjai és vadőrei, valamint az állami vadgazdaságok személyzete) a károkozás várható idő- és napszakában — leginkább alkonyattól hajnalig — minél gyakoribb területjárással, a mezőgazdasági területekkel határos erdőrészek cserkészésével, gyakori erdőszéli lesekkel, riasztólövésekkel és a vaddisznók éjjeli lesvadászatával hárítsa el vagy legalább csökkentse minimálisra a nagyvad mezőgazdasági kártevését.

A termelő őrzéssel, kolompszóval, tűzrakással, kutyával, továbbá riasztószerrek (kellemetlen szagú anyagok, zsinegre akasztott különböző anyagok, a szellő érintésére is hangot adó, fényt tükröző tárgyak) alkalmazásával és gyakori váltogatásával tegyen eleget vadkárelhárítási kötelezettségének.

Ákár a termelő, akár a vadász veszi észre, hogy a veszélyeztetett termelvényekre rájár a vad, figyelmeztessék egymást, és közös megegyezéssel osszák el a védendő területeket és a védelmi teendőket. Júniustól szeptemberig tart a legkritikusabb idő, amikor a termelőnek és a vadásznak egyaránt résen kell lennie, hogy a fenyegető vadkárokat a helyi adottságoknak megfelelő módon elháríthassák.

A vadásznak a vadkárok kiküszöbölésére nemcsak a károsítás idején kell gondolnia. Tudnia kell, hogy mi az az ésszerű, még megengedhető létszám, ameddig a vadállomány számbeli növekedése kívánatos, és mikor áll be a káros túlszaporodás, mely a mező- és erdőgazdálkodás érdekeit, de egyúttal a vadállomány minőségét is károsan befolyásolja. A túlszaporodás meggátlásán kívül, még az etetők, vadföldek, vadrétek megfelelő hely választásával is el kell vonni a vadat a kárveszélyes helyek közeléből.

Az erdőgazdaságban veszélyeztető vadkárokat az erdőész és a vadász közös összefogásával ugyancsak el kell hárítani, vagy legalább a lehető legkisebb mértékűre kell lecsökkenteni. Itt a különféle vegyi anyagok (kenőszerek) alkalmazásával és a már említett vadföldek, vadrétek, etetők megfelelő elhelyezésével érhető el a kívánt eredmény.

A vadászatok s különösen a társas vadászatok gyakorlásakor a vadász ügyeljen a termelvények épségére. A kukoricások átfoglyászása után visszamaradó letört szárak, csövek, a letaposott vetések, a rizsföldeken végzett késői taposó vadkacsázás, a tiltó rendelkezések ellenére a szüret előtt levadászott szőlők, az útba ejtett dinnyeföldek, gyümölcsösök meg gondolatlan károsítása, a be nem kerített, de kertészeti célokra hasznosított területrészek, különösen a paradicsomban, paprikában, futóbabban okozott károk, valamint a vadászatokon használt fogat károsítása a termelvényekben mind súlyosan sértik a mezőgazdaság (beleértve a gyümölcs- és kertgazdaság) érdekeit, kedvezőtlen fényt vetnek a vadászatra és jogos ellenszenvet keltenek a károsított termelési ágak dolgozóiban.

Óvakodjunk a fenti kártételektől! Vegyük mindenkor a legmesszebbmenően figyelembe a vadgazdálkodással közös területen folyó termelési ágak érdekeit, és kölcsönösen elősegítve egymás termelésének növelését, gyarapítsuk minél eredményesebben a nemzetgazdaság javait.

SEBZÉSE, JELZÉSE, UTÁNKERESÉSE

A lőtt vadnak igen jelentős a gazdasági értéke, ezért minden tőlünk telhető módon, használható állapotban, időben birtokba kell vennünk. Ez azonban nem megy mindig fennakadás nélkül. Egyszerű az eset, ha a vad lövésünkre „tűzben rogy”, vagyis azonnal helyben marad. Lövésünkkel tehát azt kell elérnünk, hogy a vad lehetőleg azonnal helyben maradjon, hogy a lövés után mindjárt hozzáférhessünk jelentős értéket képviselő húsához, bőréhez. Ez azonban nem mindig lehetséges. A vad olykor még a jól célzott és talált lövés után is elmegy kisebb-nagyobb távolságra, ezenfelül pedig még számolnunk kell a gyengébben sikerült lövéssel, sőt a hibázással is. Ez utóbbi a kisebbik rossz, mert legfeljebb késlelteti a kitermelésre szánt vad elejtését, míg a gyengébben sikerült, csak sebző lövés, esetleg vadunk elvesztését, a vadban rejlő érték megsemmisülését eredményezi. A sebzett vad ugyan valamilyen félreeső sűrűben, ahová ételösztöntől sarkallt gyengülő ereje még elvitte, előbb-utóbb többnyire belepusztul sérülésébe, és ha kellő időben nem lelünk rá, értékes húsa, bőre tönkremegy. Ennek elkerülése végett tehát mindenekelőtt kifogástalanul kell lőnünk, ha pedig lövésünkre a vad mégsem maradna azonnal helyben, úgy tüzetes *utánkereséssel* gondoskodjunk mielőbbi birtokbavételéről. Az utánkeresés fogalma a gyakorlatban a nagyvad-vadászattal kapcsolatosan él a vadász-köztudatban, azonban okszerű vadgazdálkodásunkban egyetlen lőtt fűrj értékét sem hagyhatjuk elbitangolódni. Ezért az apróvad vadászatánál is indokolt az utánkeresés.

Nagy- és apróvad utánkeresésére egyaránt hasznos tájékoztatást nyújt a vad jellegzetes mozdulata, viselkedése a találat után, mert azzal a találat helyét, minőségét mutatja, „jelzi”. A nagyvad a következőképpen jelzi a lövést: Fejlövésre vagy azonnal eldől a vad, vagy magasra felugorva, már kimúltan esik össze. Ha azonban fejét csak horzsolta a lövés, úgy ha össze is esik, pillanatok alatt lábra áll és fejét rázva elmenekül. Ilyen esetekben a vadat már többnyire nem tudjuk kézre keríteni. A lapockán talált vad felágaskodik, majd orrával csaknem a földet érve előreugrik és kis ideig rohanva menekül. Legtöbbször azonban nem jut messze, hamarosan összeesik és igen gyorsan kimúlik. — Szívlövessel a vad vagy azonnal helyben marad, vagy felágaskodik és nagyot ugorva megiramodik, de csakhamar eldől és azonnal kimúlik. Tüdőlövéskor a vad ugyancsak többnyire felágaskodik és nagy ugrással kezd menekülni. Sokszor még elég nagy távolságot is megtesz. Ha utánkeresésénél helyesen járunk el, első sebágyában már dermedten találhatunk rá. Bél- vagy gyomortalálatra — úgynevezett „lágylövésre” — a vad összerázkodik, majd begörbített háttal menekül. Ha utánkeresését elsietjük, ismételten felkel sebágyából és sokszor még igen nagy távolságokat megtesz. Megfelelő kivárással utánkeresve azonban rendszerint már első sebágyából sem jut tovább. Veselövésre a vad hátrarúg, majd lassan, majdnem csak lépésben menekül. Nem jut el messzire, és a megfelelő időt kivárva, hamarosan rátalálunk. Comblövés után a vad sérült oldalára rogy, majd rendszerint lassú iramban menekül. Sebével többnyire elég messzire elmegy. Lábszáron lőtt

vadunk — akárcsak a comblövéses — sérült oldalára rogy és ugyancsak elég messzire jut a rálövés helyétől, hacsak nem mindkét első, vagy mindkét hátsó lábát érte találat. Ilyenkor összeesik és ép lábai segítségével egy helyben vergődik. Ha lövésünk a koponyát, az agancstövet súrolta, vagy a gerincsigolya tövisnyúlványát érte, a vad hirtelen elvágódik, lábaival rugdos, de kis idő múlva felkel és támoltyogva, majd egyre gyorsabban menekül. Az ilyen vad a legtöbb esetben nem is kerül meg és minden bizonnyal fel is gyógyul. Ezért kell tehát a lövésünkre „tűzben rogyó” vadhoz azonnal odasietnünk, hogy ilyen esetekben menekülését a közelről tett lövéssel időben meggátolhassuk. A gerincen lőtt vad azonnal össze-rogy („tűzben rogy”), és mire hozzáértünk, már kimúlt, vagy legfeljebb csak kegyelemlövésre szorul.

Az apróvad ugyancsak különféleképpen jelzi a különböző találatokat. A jelzések ismerete megkönnyíti a vadász dolgát, a következőkben tehát az apróvad szokott találatjelzéseit ismertetem:

A nyúl a megfelelő találatra a terep alakulása, valamint futásának sebessége szerint több-kevesebb „karikát” vág, majd legfeljebb egy-kettőt rúgva kimúlik. Fejlövés a nyúl sokszor méteresekeket ugrik egy helyben, majd kis idő múlva elcsendesedik, vége lesz. Megezik azonban, hogy olykor rövid időre még erőre kap, tehát kísérjük figyelemmel lövésre készen, amíg csak el nem csendesedett. A tüdőlövéses nyúl sokszor alig jelzi a lövést, látszatra sértetlenül fut tovább, kisebb-nagyobb távolság megtétele után azonban kimúltan esik össze. Ezért kísérjük mindenkor figyelemmel a lövés után látszólag épen menekülő nyulat is.

Fogolyból ugyancsak sok vész el. Vadászban híján sok sebzett foglyunkat nem sikerül meglelnünk, aggatóra fűznünk. A találatjelzések ismerete némileg megkönnyíti a vadász számára a lőtt vad birtokbavételét. A szárny felső karcsontját ért lövés a fogoly azonnal leesik, míg ha csak a szárny végét sebeztek, nehézkesen vergődve kis ideig még repül. Földet érve mindkét esetben futva menekül, és vizsla vagy ügyes hajtó segítségével nélkül többnyire elvész. — A keresztcsont tájékát ért találatra a fogoly nem mindig esik azonnal, hanem lábait lelógatva, sokszor magasra felemelkedve, imbolyogva repül tovább, de kis idő múlva — többnyire már kimúltan — leesik. Haslövésre olykor szintén nem esik azonnal a fogoly, hanem lábait leeresztve, de mindjárt fel is húzva, csapatától elmaradva, nehézkesen repül tovább. Hamarosan leszáll, de közeledésünkre esetleg ismét felrepül. Ilyenkor birtokbavétele csak újabb lövés árán lehetséges. A csüdön lőtt fogoly lógatja a sebzett lábát, lemarad csapatától és hamarosan leszáll. Közeledésünkre ismét felrepül. Ilyenkor ne sajnáljuk rá a töltényt, mert újabb lövés nélkül könnyen elvész. Comblövés a fogoly igen hamar leereszkedik, közelre bevár, és hamarosan elpusztul. Fejlövés a legtöbb-szor azonnal leesik; a földről még egyszer-kétszer feldobja magát, de menekülni már nem tud. Horzslövésre a fogolyból sokszor szinte tollfelhő száll, azonban vadunk legfeljebb irányt változtat, de változatlan sebességgel, égszágiesen menekül.

A fácán találatjelzéseinek ismerete is igen fontos. A szemberepülő, jól talált fácán már a levegőben kimúlva, nagy ívben, hatalmas puffanással esik le a földre, míg az oldalról telibe talált fácán fejjel lefelé karikázva

vágódik le. A fejlövésre vagy azonnal zuhan, vagy magasra felemelkedik, majd szintén fejfel előre, élettelenül hull le. Néha a rálövés helyétől elég messzire viszi a sebessége, de minden esetben megkerül. A lövésünkre lassan, vergődve eső kakasra nagyon kell ügyelnünk, mert ha lába nincs ellőve, igen gyorsan befut a közeli sűrűbe. Kutya nélkül bizony alig leljük meg. A szárnyazott fácán sérült oldalára billenve sokszor mutatósan esik, de földet érve ugyancsak gyorsan ellábal. A sebesülten futó fácánra minden esetben rá kell lőnünk, hacsak környezetünket nem veszélyeztetjük a lövéssel. Láblövessel talált fácán a sérült lábát lógatva repül tovább, leszállása helyéről azonban többnyire nem kel fel újra. A lágy részen (gyomor-, béllovés) talált fácán a lövésre megrándul és felborzolt tollal repül tovább. Leszállása helyére lövésre készen menjünk, mert előfordul, hogy közeledtünkre ismét felrepül. Horzslövésre a fácán is igen sok tollát hullatja, legtöbbször azonban nem kerül aggatóra, hacsak újabb lövéssel nem helyesbítünk.

Legtöbb sebzett vadunk a libázásnál vész el. A lövésünkre levágódó libát kísérjük mindig figyelemmel, és ha a földön még esetleg lábra kap, ne sajnáljuk rá a töltényt. A vergődve lekalimpáló libát még lehetőleg a levegőben biztosítsuk második lövésünkkel, ha pedig földet érve még szárnyait próbálgatná, lőjünk oda sürgősen, mert könnyen elveszhet. A szárnyazott liba földet érve lábra kap és mindaddig gyalogol, amíg valami védelmet adó sűrűhöz nem ér. Itt azután legtöbbször megmarad, és majd minden esetben könnyen megtaláljuk. A lövés után még csapatával tartó és abból csak nagyobb távolság után kizuhanó libát leesése helyén a legtöbb esetben már kimúlva találjuk. A rálövés helyétől távolabb siklórepülésben leereszkedő libára, ha merőlegesen ért földet, többnyire már ugyancsak kimúlva találunk rá, de ha hosszabb ívben ereszkedett le, úgy óvatosan közelítsük meg, mert közeledtünkre még újra felrepülhet.

Az elmondottaktól eltérően jelezhet mind a nagyvad, mind az apróvad, azonban a gyakorlatban tapasztalt leggyakoribb jelek ismerete igen hasznos a sebzett vad kézrekerítése során.

Ha a lövés után a vad jelzett, elrohant, de kis idő múlva halljuk az összeesését jelentő zuhanását, úgy azonnal odasietünk, mert az összeomlott vad a legtöbb esetben már nem tud felkelni, és így azonnal birtokba vehetjük. Ugyancsak azonnal siessünk elejtett vadunkhoz, ha az a találat helyén „tűzben maradt”. Természetesen mindkét esetben lövésre készen közelítsük meg az elejtett vadat, hogyha az közeledtünkre mégis felkelne, biztos lövéssel teríthessük le. Ha azonban a sebzetten menekülő vad nem esik össze a közelben, úgy semmi esetre se menjünk azonnal utána, várjunk a követésével.

Az utánkeresés megkezdésével inkább hosszabb, mint rövidebb ideig várjunk. Félóra eltelte előtt soha ne menjünk a sebzett vad után. Hagyjunk időt vadunknak a „megbetegedésre”, amikor, ha nem üldözzük, hamarosan lefekszik és „sebágyában” elvérezve legyengül, majd hamarosan el is pusztul.

A sebzett nagyvad azonnali nyomkövetése elhibázott cselekedet! A vad ugyanis sebzéskor legtöbbször nem látta a vadászt és csak a lövés hangjára, valamint a találat helyén érzett „ütés” miatt riadt és ugrott

meg; ilyenkor a vad nem tudja, mi érte, azt sem tudja, hogy üldözik, tehát amint menekülés közben ereje fogy, hamarosan lefekszik és elvérezve legyengül, eszméletét veszti, elpusztul. Ha azonban azonnal nyomon követve, a még menekülni tudó vadat első „sebágyából” felverjük, az megriad és végső összeeséséig esetleg még nagyobb út megtételére is képes. Ilyen esetekben gyakran előfordul, hogy a felvert vadnak az első „sebágyában” beragadt, vagy az alvadt vértől eltömődött sebhelye már nem ad újabb vérjelet, és a vad elvész, vagy csak később, megromlott állapotban kerül meg.

Mielőtt megkezdénők az utánkeresést, vizsgáljuk meg jól a rálövés helyét, hogy a golyóvágtá szőrből és az ott, vagy a rálövés helyétől kisebb-nagyobb távolságra eleredő sebvérből következtethessünk arra, hogy milyen testrészén érte találat a vadat. A vágott szőrből akkor vonhatunk le használható következtetést, ha egyrészt jól ismerjük a vad különböző testtájain található szőrzetét, másrészt visszaidézzük emlékezetünkbe a vad pontos helyét és testtartását lövésünkkor. A talált sebvérből is csak akkor tudunk helyesen következtetni, ha ismerjük a különböző találatok vérjeleit.

Tudnunk kell, hogy a szívlovésnél bíborvörös vért találunk, benne néha apró hólyagocskákkal; a tüdővér majdnem rózsaszínű, habos, hólyagos; a májlövés után talált vér barnászvörös, benne sokszor kisebb összeállt vérdarabokat látunk és a vérnyomokat rendszerint nagyobb pettyekben találjuk; a gyomor- vagy a béllovésnél a gyomor, illetve bél tartalma sokszor zöldesre vagy barnára színezi a vért, míg a veselövésnél egyszínű, sötétpiros a hátrahagyott vérnyom; a „húslövés” nyomán talált vér élénk-vörös, nem habos és nem hólyagos; lábszárlövés esetén a vérnyom sötétebb élénkpiros és mellette többnyire csontszilánkokat is találunk. Utóbbi két esetben rendszerint hosszas utánkeresésre van kilátás. Ezekről a leggyakoribb vérjelektől előfordulhat eltérés, sőt a vérzés teljes hiánya is.

Ha utánkeresés közben a vérjelek kisebbednek, vagy szórványosan találhatók, úgy az utolsó jól látható vérnyom helyét feltűnő módon jelöljük meg és csak azután kezdjük további vérjel után kutatni.

A menekülő vad nyomának mindkét oldalán lelt vérnyom arra mutat, hogy a vadat keresztüllőttük; a menekülő vad útjába eső növényzeten különféle magasságban talált vér pedig a találat helyére utal. A vastagabb fákon talált szélesebb vérnyom többnyire arról tanúskodik, hogy a vad már szédül, látása elborult, és ezért megy neki az útjába eső fának, vagy legalábbis olyan erős vérzést igazol, amit a vad már nem vihet messzire. Ilyen esetekben rendszerint hamarosan rátalálunk a többnyire már dermedten fekvő vadra.

Előfordul, hogy sebzésünk nyomán sem vért, sem vágott szőrt nem találunk. Ilyenkor sokszor az elugrás helyének mélyebb csülköbevágásai mutatnak a sebzésre, mivel a sebzett vad elugrásakor erősebben rúgja el magát a földtől, mint az elhibázott, sértetlenül megugró vad.

Ritkán bár, de az is előfordulhat, hogy a sebzett vad nem jelez, és semmilyen nyom sem árulja el a találatot. Ezért tehát a látszólag teljesen célt tévesztett lövéske felett se térjünk azonnal napirendre, hanem számunkra időt ilyen esetekben is az utánkeresésre és kövessük mindaddig az

elugró vad csapását, míg csak a nyomok egyenletessége és a vérnyomnak a továbbiakban is teljes hiánya nem valószínűsítik megnyugtatóan a menekülő vad sértetlen voltát.

Az utánkeresést nagyban megkönnyíti és biztosabbá teszi a megfelelő vadászbél. Erre legalkalmasabb a véreb.

Nem hanyagolhatjuk el a sebzett apróvad utánkeresését sem, mert annak értékét is nagy kár lenne veszendőbe hagyni. Míg azonban a nagyvad utánkeresésénél bizonyos időt minden esetben várunk kell, addig az apróvad sebzésénél kutyánkat eresszük azonnal a sebzett vad után, ha pedig kutya nélkül vagyunk, úgy magunk menjünk rögtön utána, mert csak így lehet reményünk rá, hogy a sebzett apróvadat időben megkeríthetjük. Kutya híján kivételt képez az ellőtt lábú, három lábon menekülő nyúl, melyet, ha rögtön nyomába eredünk, akár fél napig is hajkurászhatnánk, igen sok esetben hiába. Ha tehát sebzett nyulunk három lábon menekül, és vadászbél nincs velünk, ne kövessük azonnal, hanem tartsuk szemmel menekülésének irányát, mivel az első védelmet kínáló sűrűbb helyen nyulunk minden bizonnyal meglapul. Akkor azután jól megfigyelve búvóhelyét, kényelmesen rámehetünk és az üldözéssel meg nem riasztott, valószínűleg közelre bevaró sebzettet ismét felugratva biztos lövéssel ejthetjük el. Gyakran előfordul az is, hogy a látszólag csak lábán sérült nyulat még testének egyéb helyén is érte találat, és mire odaérünk, ahol meghúzódni láttuk, a vad már kimúlva fekszik. Ezért kell jól megfigyelnünk, hogy hol bújt meg a sebzett vad, és ha búvóhelye közvetlen közelébe érve sem ugrik fel, ott tüzetesen nézzünk körül, mert sokkal valószínűbb, hogy nyulunk ott vagy a közelben már kimúlva fekszik, minthogy észrevétlenül elmenekült.

A LÓTT VAD KEZELÉSE

Zsigereles. Az elejtett nagyvad sokat veszíthet értékéből, sőt nem ritkán teljesen hasznavehetetlenné válik a nem megfelelő kezelés következtében. Ennek a legtöbb esetben elejét vehetjük az elejtett vad megfelelő kezelésével, főként a helyes zsigerelelssel.

A hímivarú nagyvad ivarszerveit, elsősorban a heréket, az elejtés után azonnal távolítsuk el. Ezután a vadat az állcsont közepétől a szügyig vágjuk fel, majd a nyelöcsövet, gégét és a nyelvet a nyelvtővel együtt bontjuk ki. A nyelöcsövet a gégefő alatt levágva fejtsük le a gégeről és a körülvevő izmoktól a tüdőig tisztítsuk meg. A nyelöcső végét a levágott résztől 3–4 cm-re késsel szűrjük át és az így kapott nyíláson a nyelöcső végét húzzuk keresztül. A nyelöcső elzárásával meggátoljuk, hogy a gyomortartalom kifolyjék a húsrészekre. Ezután vágjuk fel a rekeszizmot és a mellkasba benyúlva a nyelvet, gégét a légsóvel és a tüdővel, valamint a béllel együtt távolítsuk el. A hasüreget úgy bontjuk fel, hogy a köldök-nél a bőrbe bevágunk és innen egyenes metszéssel a mellporcig, majd a végbélnyílásig behasítjuk a hasfalat. Vigyázzunk azonban arra, hogy a beleket meg ne sértsük, mert ellenkező esetben a szétfolyó béltartalom nemcsak bemocskolja a húst, de romlását is elősegíti. Ezután a medencecsontot erős késsel vagy baltával átvágjuk. Felbontás után a belső részeket

(gyomor, máj, belek, vesék, hólyag) gondosan távolítsuk el a hasüregből. A végbélnyílást vágjuk jól körül és a kivágott részt távolítsuk el.

A belső részek kivételénél ügyeljünk arra, hogy vér, bélsár, vizelet a húst ne szennyezzék be. A belső részek eltávolítása után a mellkasból és a hasüregből az alvadt vért tiszta vászonruhával töröljük ki.

Előfordulhat gyomor- vagy béllévésnél, hogy azok tartalma kiömölve, a húst erősebben vagy gyengébben beszennyezi. Ilyen esetekben a szenny-nyeződést a húsról gondosan tisztítsuk le és a kitisztított részt töröljük szárazra. Vízrel a leterített vad belsejét sohasse mossuk ki.

A vaddisznó kizsigerelése csak annyiban tér el a szarvas, dämvasd és őz zsigerelésétől, hogy az elejtett vaddisznó mellkasát teljesen végig fel kell vágnunk. Ezzel meggyorsítjuk a hús kihülését, és így elejét vesszük az értékes vadhús különben elég gyakori befülledésének.

Az elejtett nagyvad szőrét kizsigerelés után tisztítsuk le az esetleges szennyeződéstől. Zsigerelés után a nagyvad hasüregét fapálcikákkal feszítsük ki, hogy a levegő jobban átjárhassa. A lövés helyét tisztítsuk meg a vértől és dörzsöljük be bőven sóval. A vadat a szállításig, a test további kihülése céljából, szellős, hűvös, csapadéktmentes, állati kártevőktől és „légyköpéstől” védett helyen tároljuk. A feltört vad belsejét némi friss lombbal tölthetjük ki.

Helyes kezeléssel lőtt vadunkat megóvjuk az értékcsökkenéstől, ami nemcsak a vadgazdaságnak, hanem népgazdaságunknak is jelentős érdeke.

Lékelés. Megeshet, hogy az elejtett vadat nem zsigerelhetjük ki azonnal, csak esetleg órák múlva. Ilyen esetekben lékeljük. Ezzel gátoljuk meg, hogy a meleg testben a bél-gyomortartalom gyors bomlásából keletkező gáz felfújja a vadat, és bomlási termékek kerüljenek a húsába, mert az könnyen okozhat részleges vagy teljes értékcsökkenést. A lékelés helyes módja a következő: a hasfalat arasnyi hosszúságban felvágjuk, hogy a felpuffadó bendő és belek kidagadhassanak a hasüregből. Ezután kis lyukat fúrunk a bendőbe és a heréket eltávolítjuk.

A lékeléssel csak pár órára biztosítottuk a hús romlatlanságát, ezért mielőbb zsigereljük ki, mert ellenkező esetben az értékes vadhús tönkremegy.

Ha nagy hőségben ejtettük el a vadat, és elszállítására csak órák múlva van lehetőség, jobb ha azonnal csak lékelünk, míg a kizsigerelést közvetlen csak a vad kocsira rakása előtt végezzük el. A csak lékelt vad belsejéhez ugyanis nehezebben férnek hozzá a hőségben súlyosan veszélyeztető legyek, melyek a már kizsigerelt, teljesen feltört vad értékét súlyosan veszélyeztetik. A „légyköpés” egyébként minden esetben súlyos kárt okozhat, óvjuk tehát tőle az értékes zsákmányt.

Kezelés, szállítás. A vadásznak ne csak addig legyen gondja a vadra, amíg az lábon áll, fut vagy repül. A vad elejtése után — sok esetben már azt megelőzően — gondoskodnunk kell arról, hogy lőtt vadunk értékcsökkenés nélkül kerüljön rendeltetési helyére, a konyhára vagy kereskedelmi forgalomba. Ezért a nagyvadat zsigerelése után — ha erre mód van — két hátulsó lábánál felakasztva kössük ki és szállításig tartsuk szellős, száraz helyen, hogy megfelelően kihülhessen. Ez feltétlenül szükséges, mert a még ki nem hült, meleg vad szállítás közben hamar befülled, értékét veszti.

Célszerű, ha a nagyvad felvágott hasüregét szállítása előtt vesszőkkel kipeckeljük, hogy a levegő a belső részeket is kellőképpen érje. Ügyeljünk arra — ez piacképesség szempontjából fontos — hogy a vad gerince ne törjön el. Ezt úgy segíthetjük elő, hogy a vad négy lábát a szállítást megelőzően összekötjük.

Apróvadás terítékeink kezelése ugyancsak figyelmet és időt igényel, amit azonban nem szabad sajnálnunk, mert — főleg meleg időben — csak így menthetjük meg lőtt vadunkat az értékcsökkenéstől. Ezért a nyúltermés betakarítását szolgáló hajtásokhoz, körvadászatokhoz állítsunk be a várható teríték mennyiségének megfelelő számú hajtót és fogatot, mert egyrészt csak így kerülhető el, hogy egy-egy hajtó öt-hat nyulat húzzon maga után a sárban, másrészt csak a kellő számú fogattal biztosíthatjuk a nyulak „veszélymentes” szállítását a vadászat helyéről a vasúti feladás helyéig. Népgazdaságunknak — és egyúttal a vadász zsebének is — jelentős kárt okoz, ha rosszul értelmezett takarékoságból annyi elejtett vadat zsúfolunk egy nyulaskocsira, amennyit a befülledés veszélye nélkül legalább két fogatnak kellene szállítani.

A nyulaskocsi vagy -kocsik mellé állítsunk be minden esetben külön egy-két embert, akik a kocsissal együtt a vadat szakszerűen rudazzák, megfelelően elhelyezik, mert ezek a műveletek szükségesek ahhoz, hogy a teríték minden egyes darabját megóvjuk a befülledéstől.

A kocsinál tevékenykedő embereket oktassuk ki az exportra alkalmas vad kiválogatására és különleges kezelésére. (Tilos a nyulábak szokásos behasítása, helyette zsinigdarabbal kössük össze a nyúl két hátsó lábát.) A sárt, vért nagyjából le kell törölni. Válasszuk külön az erősen vérző, túlságosan ronszolt vadat, nehogy az a többi mellé rakva azokat is összevérezze.

A vadászat előtt oktassuk ki hajtóinkat, hogyan vizeltesse ki a nyulat, amikor felveszi a végvonaglásban vergődő vadat, hogyan végezheti ki gyorsan, ronszolásmentesen. (A nyulat tarkóütéssel, a szárnyas vadat tollazással.) A rosszul képzett hajtó olykor percekig bunkózza, tapossa a már végsőket rúgó nyulat. A ki nem oktatott vagy helytelenül kioktatott hajtó gyakran száz métereken keresztül húzza maga után a sárban a nyulat. Az ilyen vad értéke csökken, exportra nem alkalmas. A jól kioktatott hajtó minden esetben megóvjá a vadat az értékcsökkenéstől, ha csak — elég helytelenül — nem terheljük túl őket. Öt-hat nyúllal a kezében még a leggondosabb hajtó is majd mindig a földön húz pár nyulat. Ilyen esetekben sohasem a hajtó a hibás, hanem mindig a rendezés.

Végbélnyílásukon át a foglyok kibevezése tanácsos, azonban ezzel nagyon vigyázzunk, mert ha a bélsár szétömlik, a vad hamarabb megromlik, és így a kívánt célnak éppen az ellenkezőjét érjük el.

A lőtt vadat, különösen a hosszabb időt igénybevevő szállítás előtt hűtsük ki alaposan. Ezért — ha csak lehet — ne a vadászat napján adjuk fel vasútra a terítéket, hanem megfelelően kivéreztetve, letisztítva 12—24 órai hűlés után szállítsuk.

A lőtt nyulakat a vasúti szállításhoz tízesével rúdra fűzve készítsük elő, oly módon, hogy a rúd első és utolsó nyulát megfelelőképpen rögzítsük, nehogy lecsússzanak. Kötegelt, tehát rúd nélküli nyúlzállítmányt —

a fennálló rendelkezések értelmében — a vasút nem vesz fel, de kocsin vagy gépjárművön se szállítsunk így nyulat, mert ezzel az értékes vadhúst a befülledés veszélyének tennénk ki.

Gerezdnák kezelése. Az elejtett vadnak nemcsak a húsa értékes. Szőrmeje, bőre egyrészt hazai iparunknak értékes nyersanyaga, másrészt keresett exportcikk. Ezért a vadásznak fontos feladata, hogy az elejtett vagy csapdázott, mérgezett vad gereznját megfelelőképpen kezelje, s úgy adja át, hogy az ipari, illetve exportcélokra egyaránt kifogástalan minőségű legyen.

A nemes szőrmét viselő vad (vidra, nyest, nyuszt, görény, pézma, róka stb.) elejtése után azt a legrövidebb időn belül meg kell nyúzni, gereznját szakszerűen le kell fejteni. Legcélszerűbb az ún. tömlős (dudás) fejtési mód. A farok belső oldalát hosszában felmetsszük és a farokrépát gondosan kifejtjük. Utána a hátsó végtagok belső oldalán metsszük fel a bőrt a végbélnyílástól a végtagok körméig. Ezután a körmököt gondosan kifejtve, a gereznt fartájéktól kezdve ujjunkkal vagy a kés nyelével válasszuk le a testről és zsákalakban húzzuk le a vadról. Nyúzás közben fordítsunk gondot az esetleges lenövésekre, a nemi szerv tájékára, valamint a lövés által okozott bőrfolytonossági hiányokra. Ezután a lövés helyénél a vért óvatosan lemossuk a szőrzetről — még jobb, ha vizes kendővel letöröljük — mert értéke csökken, majd a bőrt a felesleges hús, zsír és inmaradványoktól megtisztítjuk.

Az így lenyúzott és megtisztított bőrt a méreteinek, illetve a vad alakjának megfelelő szárítódeszkán — mindig a szőrdallal befelé, húsoldallal kifelé — lassan, egyenletesen szárítjuk. Igen fontos, hogy a bőrt úgy húzzuk fel a szárítódeszkára, hogy azon semmilyen ráncosodás vagy betüremkedés ne legyen. A deszkára húzott bőr vékony szegekkel rögzítjük. Olyan helyeken, mint pl. a kifejtett első lábak alatti bőrrész, a visszahajló lábakat kisimítva, papírral ragasztjuk le, nehogy bőrfelület bőrfelülettel érintkezzen, hogy ezzel az esetleges pállást meggátoljuk.

A szárításhoz simára gyalult, felső végükön enyhe ívben elvékonyodó, 1—2 cm vastag deszkák alkalmasak, melyeken a légjárat növelése céljából vájatok vannak. Vadféleségenként a következő méretű szárítódeszkák használata célszerű: a nyestdeszka hossza 80 cm, talpazatszélessége 9—10 cm, csúcsban 3—4 cm. Görényszárító deszka hossza 60—65 cm, talpazatszélessége 8—9 cm, vége 2 cm. Vidrabőrszárító deszka hossza 130 cm, talpazatszélessége 18 cm, 1 m hosszúságtól kezdve fokozatosan vékonyodik egészen a 2 cm széles hegyéig. Pézmapocokgereznához szárítódeszka hossza 42—46 cm, talpazatszélessége 12—14 cm, vége az utolsó cm-eken teljesen elhegyesedik.

A jelzett méretű deszkák alkalmazásával a gerezna eredeti alakjában marad meg. Így a „koronaszőrtest” megfelelőképpen érvényesül és lehetőséget ad a bőr helyes minőségi elbírálására.

A nyest- és görénybőrökkel ne várjuk meg, amíg azok teljesen légszárazak lesznek, hanem a még kissé puha tapintású bőrt vegyük le a deszkáról és húsoldaláról a szájniyíláson keresztül fordítsuk szőrdallára. Az így kifordított bőrt formáljuk ismét tömlős alakra és egy dróthorogra függesztve tartjuk teljes száradásáig. Tűző napon vagy kályha mellett

ne tartsuk a bőrt. Teljes száradása után vigyük minél előbb valamelyik átvevőhelyre.

Leggyakrabban puszkavégre kerülő vadunk gereznája: a nyúlőr kül-földi piacokon a legkeresettebb, elsősorban azért, mert szőre jól nemezelhető. Helyes kezelésére tehát feltétlen kellő gondot kell fordítanunk. A nyulat tehát minél előbb nyúzzuk meg.

A nyulat kétféleképpen nyúzhatjuk: táblásan vagy tömlősen. A táblás nyúzásnál végbéltől a hasközépen át az állkapocs közepéig egyenesen felmetsszük a bőrt, míg a végtagokat belső oldalukon hosszában, alsó harmadukban pedig körkörösén metsszük. Ezután a hüvelykujjunkkal, illetve a kés nyelének segítségével leválasztjuk a bőrt, majd árnyékos, szellős, száraz helyen alakzatának megfelelő formában hússoldalával kifelé vékony szegekkel kifeszítjük és így szárítjuk. A nyúzás közben azért segítünk a kés nyelével és nem a kés élével, nehogy az értékes gereznában kárt tegyünk. A tömlős nyúzást a horgasinával felakasztott nyúl hátsó végtagjainak körülmetszésével kezdjük, majd a nemes szőrmék nyúzásánál ismertetett módon végezzük el. Az így lefejtett nyúlőr 1–2 cm vastag deszkára húzzuk, ugyancsak szőroldalával befelé. A bőrt szintén gondosan kisimítjuk, kihúzzuk és az alsó széleket vékony szegekkel rögzítjük. Ha deszka nincs kéznél, „U” alakú drótra húzzuk a nyúlőr, majd a két hátsó végtag végének összekötésével rögzítjük a dróton. A deszkára vagy drótra húzott nyúlőr árnyékos, szellős helyen szárítjuk, míg csak teljesen légszáraz nem lesz. A nyúlszáritó deszka hossza 70–75 cm, a talpazat szélessége 12–14 cm; felül 2 cm-es hegyben végződjön. Ha drótot használunk a szárításhoz, az legyen rugalmas, hogy a két szára kellőképpen szét-feszítse a bőr tömlőjét. Az „U” alakú drót kerületének mérete 130–140 cm. A már légszáraz bőrt minél előbb adjuk be a legközelebbi átvevőhelyen.

A nagyvad nyúzását a lábainál kezdjük úgy, hogy a térdek, helyesebben lábtő alatt a bőrt körülvágjuk (ezeket nem nyúzzuk le), majd a combok és mellső végtagok belső felén hasítjuk fel a bőrt, egészen a has-, illetve mellüregig. Azután a testről fejtjük le a bőrt, s azt lesózással, szárítással vagy a kettő kombinációjával — sósszáritással — tartósítjuk.

A sózásnál előforduló leggyakoribb hiba, hogy a vadász túlságosan takarékoskodik a sóval, és ezért a szarvasbőrök nyakrésze és a vaddisznóbőrök lapockatájéka elég gyakran megpállik. Az ennek meggátolásához szükséges sőtöbblet ára sokkal kevesebbe kerül, mint amekkora anyagi kár származik a megpállásból. Használjunk tehát elegendő sót, hogy az értékes vadbőr minősége ne romoljék.

Ugyancsak gyakori hiba, hogy az elejtett vadat mielőtt megnyúznák, olykor kisebb-nagyobb távolságra szállítják vonszolva, sziklás, göröngyös, sáros terepen. Ilyenkor a bőr külső felülete, a „színe” igen sok esetben lehorzsolódik, tönkremegy. Ennek könnyen elejét vehetjük, ha az ilyen elkerülhetetlen szállítást megelőzően a vad tetemére zsádkarabot kötünk vagy néhány vastagabb gallyra kötve csúsztatjuk.

Leggyakoribb hiba, hogy a szárazon tartósított bőrök olykor hosszú hetekig, hónapokig ide-oda hanyódnak, helyenként megmolyosodnak, vagy például a vaddisznóbőrök megavasodnak. Ezért legcélszerűbb, ha a megfelelően kezelt bőröket mielőbb értékesítjük, amivel nemcsak mi

jutunk magasabb ellenértékhez, de egyúttal a népgazdaság érdekeit is szolgáljuk.

Trófeák kezelése. A trófea kedves emléke a vadásznak. Emlékeztet az erdőn-mezőn töltött kellemes időkre, az egyes vadászatok gondolatban újra átélte izgalmára, örömeire, amikor egy-egy sikeres les vagy cserkészlet eredményeként elejtettük a margarétás rétre kiváltó őzbakot, a zúzmarás, fehér téli erdő puha hótakaróján belopott vadkant, vagy az őszi hervadás harsogó szavú trubadúráját, a bőgő szarvasbikát. Ezeket az emlékeket meg kell becsülnünk, meg kell őriznünk, vigyáznunk kell rájuk. Minden egyes trófea egy ilyen emléket zár magába. De nemcsak érzelmi alapja van a trófeák megbecsülésének. Alakjukról, méreteikről tanulságos következtetéseket vonhatunk le, sőt a szakszerűen összeállított trófeasorozat szemléltető oktatás is kezdő vadásztársaink számára. A trófeák megbecsülésének tehát kettős oka is van. Ezek együtt, sőt külön-külön is megindokolják azt a sok ember által megmosolygott szeretetet, mellyel a legtöbb vadász ragaszkodik a trófeáihoz. A sokszor tapasztalt megnemértés azonban ne gyengítse a vadász trófea szeretetét, hiszen a trófea gyakran hosszú, kitartó tenyésztőmunka és sok fáradság eredményét jelzi. Becsüljük, szeressük trófeáinkat, és hogy jól megőrizhessük, ismerjük meg kikészítésük, tartósításuk módját.

Az agancsokat — különösen, ha tanulmányi célra szántuk — legcélszerűbb teljes koponyával kikészíteni. Így később is meg tudjuk állapítani az elejtett vad korát, különösen, ha az alsó állkapcsot is odaakasztjuk, vagy beledolgozzuk az agancstartó tábla alsó felébe. A teljes koponyát úgy vágjuk le, hogy az első nyakcsigolyánál leválasztjuk a fejet, majd a szájszögletbe dugjuk a kést és mindkét oldalon felfejtjük a bőrt, valamint a húst a koponya felső végéig, míg a két metszés össze nem találkozik. Ezután kiugratjuk az alsó állkapcsot, majd az agancsot vízszintesen körbeforgatva, kiugratjuk a csigolyát is. Így könnyen elvághatjuk a még ott levő izmokat és ezután az agancsos fejet már könnyen levehetjük a nyakról.

Ha csak félkoponyával, úgynevezett rövid koponyával kívánjuk az agancsot kikészíteni, akkor a szemvonalon át az orrcsontig átvágjuk a bőrt és csak ezután kezdünk neki a lefűrészelésnek. Ez esetben nagyon kell ügyelnünk arra, hogy jóval nagyobb koponya- és orrcsontot hagyjunk meg az agancshoz, mint amekkorára szükségünk van, nehogy a fűrés esetleges félrecsúszása miatt az egész trófea tönkremenjen. A lefőzött koponyából azután, ha kell, még mindig levehetünk, de hozzátenni többé nem lehet.

Akár az egész fejet vettük le, akár csak a rövid koponyát, az agancsos fejről gondosan letisztítjuk a húst, bőrt, lefűrészeljük a csigolyatartót, majd a nyíláson át az agyvelőt az agyhártyával együtt kitakarítjuk. Ezután az így megtisztított agancsos koponyát rúdra kötjük és megfelelő nagyságú üstbe tesszük, úgyhogy a víz a koszorú alatt lepje el a koponyát, de az agancsot már ne érje. A vizet naponta kétszer leöntjük. A koponyát három napig áztatjuk tiszta vízben. Egyesek először vízben áztatják és csak azután tisztítják meg a koponyát a hústól és bőrtől. Kétségtelen, hogy így könnyebb a hús letakarítása, de nagy hátránya, hogy a koponyacsont átzsírosodik. A három napig áztatott koponyát ezután az üstben lassan kifőzzük. Főzés közben két-háromszor váltunk vizet, a víz tetején

felgyülemlett hús- és zsírrészeket pedig többször szedjük le. A koponyát ne főzzük sokáig, nehogy a varratok szétváljanak. Főzés után takarítsuk ki jól az orresont felső részét és kössük össze jól zsineggel. Az így kitisztított és elkészített koponyát azután 3—4 napon át szárítsuk a napon. Vigyázzunk azonban arra, hogy a nap csak a koponyát érje, az agancsot takarjuk le.

A rosszul kifőzött és nem eléggé fehér koponyát 15%-os hidrogénszuper-oxidba kevert krétaporral fehérítsük meg. Annyi krétaport tegyünk a hidrogénszuperoxidba, hogy az pépszerű, könnyen kenhető anyaggá váljon. Az ezzel bekent koponyát két-három napig hagyjuk állni, majd tiszta vízzel mossuk le. A hidrogénszuperoxidos kezelést azonban lehetőleg kerüljük el, mert az így kezelt koponyák esetleg néhány év múlva szétesnek.

Az őz fejdíszének kikészítésénél ügyeljünk arra, hogy a koponyát ne főzzük túl soká, mert különösen a fiatalabb bakok koponyájának varrataiból az összetartó enyvyanyagot igen könnyen szétfőzhetjük. Az őz koponya lefőzéséhez egy órai főzés rendszerint elegendő.

A vadkan trófeáját — a felső és alsó agyarpárt — úgy szedjük ki, hogy a kan orrát keresztben mintegy 10 cm-nyire az agyaraktól lefűrészeljük. Mindig inkább többet vágjunk le, mint kevesebbet, nehogy az agyarak állkapocsban ülő részét megsértsük. A jól fejlett vaddisznónál az agyarnak mintegy egyharmada áll ki az állkapocsból, tehát a levágáskor számoljunk mindig azzal, hogy az agyar kétharmad része még az állkapocsban van. Ezután a levágott részeket lassan főzzük. Mikor már azt vesszük észre, hogy az agyarak mozognak, hagyjuk abba a főzést, puha ruhadarabbal fogjuk meg az agyarak kiálló részét, és rántsuk ki azokat az állkapocsból. Az így kihúzott agyarakat gondosan tisztítsuk meg kívül-belül, majd a belsejüket öntsük ki sztearinnal vagy faggyúval, nehogy megrepedjenek. Az így elkészített agyarakat vastagabb végükön és ettől valamivel feljebb is két helyen erősítsük meg pánttal, nehogy később szétrepedjenek.

A SZARVAS- ÉS ŐZAGANCS, DÁMLAPÁT, VADDISZNÓAGYAR ÉS A MUFLONCSIGA BÍRÁLATA

A nagyvad vadászatának célja nem a rekordhajhászás, a minél értéke- sebb trófea. A vadászat a tenyésztés irányításának, a minél jobb minőségű állomány elérésének egyik legfőbb módja, mint arról a selejtezés tárgyalása során megemlékeztünk. Bár a kiválogatáskor az egészséges szervezet, az ellenállóképesség, termet, súly, átörökítő képesség, igényesség vagy igény- telenség, szaporaság stb. mind nyomnak a latban, mégis a nagyvad minő- ségének legfontosabb értékmérője a trófeája. Ennek színe, ágszáma, ter- pesztése, gyöngyözöttsége, méretei, tetszetős alakja vagy esetleges hibái alapján bírálják felül a nagyvadat szerte a világon mindenütt.

A tetszés vagy nemtetszés egyéni ízlés dolga, ez azonban nem lehet a bírálat alapja. A trófeák minőségének elbírálásához tehát szükség volt általános értékmérőre, melynek alapján, az egyéni ízlés ingadozásaitól füg- getlenül mondható mindenkit egyaránt megnyugtató, tárgyilagos bírálat. Magyar vadász — az 1948-ban elhunyt *Nádler Herbert* — állította fel az első ilyen, nemzetközi viszonylatban is elfogadott, bírálati módszert. Ez

a pontozásos rendszer alkotója nevééről világszerte *Nádler*-féle pontok néven ismeretes. Az elmúlt évtizedekben ennek alapján bírálták el a különböző országokban rendezett vadászati kiállításokon bemutatásra került tróféákat. A legtöbb helyen még ma is e szerint bírálják. Kisebb eltérést mutatnak az 1937. évi, Berlinben tartott nemzetközi kiállításon alkalmazott „prágai pontok”, nagyobbab az 1954. évben Düsseldorfban tartott vadászati és sporthorgász kiállításon alkalmazott madridi pontozás. Ez utóbbi — amint a képletekből kitűnik — a szarvasagancsnál az ágak számát helyezi előtérbe, amivel inkább a sokágú nyugati agancsoknak kedvez.

Nádler pontozásos bírálati rendszere

Szarvasagancs bírálata

Méretek (cm-ben):

- a két szár hosszának átlaga: 2
- a két szemág hosszának átlaga: 4
- a két rózsa körméretének átlaga
- a jobb szár körmérete a szemág és középág közt¹
- a bal szár körmérete a szemág és középág közt¹
- a jobb szár körmérete a középág és korona közt²
- a bal szár körmérete a középág és korona közt²

Súly (kg-ok száma):

az agancs homlokesonttal mért súlya × 2

Ágak:

az ágak tényleges száma

Szépség (kalkulusok):

Szín:	fakó, sárga	0	} 0—2-ig
	átlagos barna	1	
	sötétbarna	2	

Gyön- győzés:	sima.....	0	} 0—2-ig
	kevés gyöngy	1	
	sűrűn gyöngyözött	2	

A száraz	a száraz átlagos hosszának			
elhajlása ³ :	65%-áig	0	} 0—3-ig	} 0—15-ig
	65—70% között	0,5		
	70—75% között	1		
	75—80% között	1,5		
	80—85% között	2		
	85—90% között	2,5		
	90%-on felül	3		

Korona:	korona hiánya	0	} 0—6-ig
	rövid, vékony ágak	1	
	rövid, vastag ágak	2	
	hosszú, vastag ágak	3	
	igen derék korona	4	
	rendkívül nagy korona	5—6	

	tompák vagy sötétek	0	}	0—2-ig	}	0—15-ig
Ágvégek:	világosak, csiszoltak	1				
	fényesfehérek	2				
Igazítás:	szépséghibákért levonható					
(kalk.)	vagy kiváló szépségi					
	tényezőkért hozzáadható					= 1—3-ig

(A szépségi és igazítási tényezők elbírálásánál felpontok is adhatók. A korona szépségének elbírálásánál az 5. és 6. pont csak nagyon kivételes esetben ítéltető meg.)

Összes pontszám

¹ Tekintet nélkül a jégág elhelyezkedésére: a legvékonyabb helyen mérve.

² A legvékonyabb helyen mérve.

³ A két szár közötti legnagyobb belső méret.

Dámlapát bírálat

Méreték (cm-ben):

- a két szár hosszának átlaga: 2
- a két szemág hosszának átlaga: 4
- a két lapát széles körméretének¹ átlaga $\times 1,5$
- a két lapát keskeny körméretének² átlaga
- a két rózsa körméretének átlaga
- a jobb szár körmérete³ a szemág és középág között $\times 2$
- a bal szár körmérete³ a szemág és középág között $\times 2$

Súly (kg-ok száma):

az agancs homlokcsonttal mért súlya $\times 3$

Szépség (pontszámok):

	fakó, világos	0	}	0—2-ig	}	0—11-ig
Szín:	átlagos barna	1				
	sötétbarna	2				
	hiányos csipkázat	0	}	0—2-ig		
Csipkázat:	középszerű csipkázat	1				
	szép csipkázat	2				
	hiányos vagy szaggatott lapát	0	}	0—4-ig		
A lapát alakja:	keskeny lapát	1				
	középszerű lapát	2				
	arányos, telt, nagy lapát	3				
	kiválóan szép és nagy lapát ...	4				
	a szárok átlagos hosszának 50%-áig	0	}	0—3-ig		
	50%—55%-ig	0,5				
A szárok elhajlása: ⁴	55%—60%-ig	1				
	60%—65%-ig	1,5				
	65%—70%-ig	2				
	70%—75%-ig	2,5				
	75%-on felül	3				

Igazítás: szépséghibákért levonható
(kalk.) vagy kiváló szépségi
tényezőkért hozzáadható

1—3-ig

A szépségi és igazítási tényezők elbírálásánál felpontok is adhatók.

Összes pontszám

¹ A lapát legszélesebb helyén mérve.

² A lapát legkeskenyebb helyén mérve, akár alsó, akár felső részén a sarkantyú vagy legalsó csipke fölött.

³ A legvékonyabb helyén mérve.

Zergekampók bírálata

Méretek (cm-ben):

a két kampó hosszának átlaga $\times 1,5$	5 éves korig	0
a két kampó magassága	6—10 éves korig	1
a kampók terpesztése	11—15 éves korig	2
a két kampó körméretének átlaga $\times 4$	15 éven felül	3

A végösszeg adja a bírálati értéket.

Özágancs bírálata

Súly (dkg-ban): a homlokesonttal mért agancs súlya: 2

Kőbtartalom (cm³-ben)

Magasság: a két szár hosszának átlaga (cm-ben)

Rózsa: a két rózsa átmérőjének átlaga (cm-ben) $\times 3$

Szépség (kalkulusok):

Szín:	fakó vagy mesterségesen színezett	0	0—2-ig	
	világos színű	1		
	barna	2		
	sima	0		
Gyöngyözés:	ritka, apró gyöngyök	1	0—4-ig	
	ritka, nagy gyöngyök	2		
	sűrű, apró gyöngyök	3		
	sűrű, nagy gyöngyök	4		
Rózsa szépsége	hiányos	0	0—3-ig	0—15-ig
	közepes nagyságú	1		
	erős	2		
	kiválóan erős	3		
A szárak elhajlása:	szűk	0	0—2-ig	
	átlagos rendes	1		
	nagy, széles	2		
Anyagminőség (struktúra):	tompá, pudvás vagy töredező ágvégek	0	0—2-ig	
	fénytelen	1		
	fényesre csiszolt, kemény csontanyag	2		

Ágak	hatos	0	} 0—2-ig
száma:	nyolcas	1	
	nyolcasnál többágú	2	

E számok összeadása után esetleges levonás szépséghibákért ..... 1—5-ig

Összes pontszám

Mufloncsigák bírálata

Mérete:

- a két szarva hosszának átlaga $\text{cm} \times 1,5$
- a két szarva legnagyobb körméretének átlaga $\text{cm} \times 2$
- a két szarva kifelé hajlásának átlaga cm
- a két szarva körbehajlásának külső átmérőjéből a 30 cm -en felüli. cm -ek száma
- a két szarva körbehajlásának szöge, fokok száma: 25

A végösszeg adja a bírálati értéket.

Vadkanagyarak bírálata

Méretek (cm-ben)

- a két nagy agyar hosszának átlaga $\times 2$
- a két nagy agyar körméretének átlaga $\times 8$
- a két kis agyar hosszának átlaga
- a két kis agyar körméretének átlaga $\times 4$

A végösszeg adja a bírálati értéket.

Prágai pontozásos bírálati rendszer

Szarvaságancs bírálata

- A két szárhossz átlaga $\text{cm-ben} \times 0,5$
- A két szemághossz átlaga $\text{cm-ben} \times 0,25$
- A két középaghossz átlaga $\text{cm-ben} \times 0,25$
- A két rózsa kerületének átlaga cm-ekben
- A jobb szár körmérete a szemág és a középag között a legvékonyabb helyen mérve cm-ben
- A bal szár körmérete a szemág és a középag között a legvékonyabb helyen mérve cm-ben
- A jobb szár körmérete a középag és a korona között a legvékonyabb helyen mérve cm-ben
- A bal szár körmérete a középag és a korona között a legvékonyabb helyen mérve cm-ben
- Az agancs súlya kiszárítva $\times 2$
- (a koponyacsont nagyságától függően le kell vonni a koponyacsont súlyát, amely levonás $\frac{1}{2}$ kg-ig terjedhet)
- A tényleges ágak száma
- Szépségpontok: szín 0—2
- gyöngyözés 0—2
- jégág 0—2

Terpesztés: a legnagyobb belső távolság a száрак között		
kisebb mint a szárhossz átlagának	60%-a	0 pont
kisebb mint a szárhossz átlagának	60—70%	1
kisebb mint a szárhossz átlagának	70—80%	2
	80%-nál több	3

Ágvégek	0—2 pont
Korona	0—10 pont

Levonás hibapontokért (deformált agancs, rossz terpesztés) 1—2 pont

A méretek 1 mm pontossággal mérve.

Őz agancs bírálata

A két szárhossz átlaga cm-ekben $\times 0,5$	
Az agancs (szárazon súlya g-okban)	
a koponya nagyságától függően levonva belőle 90 g-ig $\times 0,1$	
Az agancs köbtartalma a koponyacsonton és a rózsatövön kívül cm ³ -ben mérve $\times 0,3$	
Szépségpontok: szín	0—4
gyöngyözés	0—4
rózsák	0—4

Terpesztés: a két szárhossz átlagánál 30%-kal kevesebb	0
a két szárhossz átlagának 30—40%-a között	2
a két szárhossz átlagának 40%-a felett	4

Különlegesen nagy terpesztés	0
Ágvégek	0—2

Hozzáadható a különleges szabályosságért, ideális formáért, jó elágazásért	1—5

Levonható hibapontok:

Szabálytalan szár- és ágvégződésekkért pudvás agancsanyagért, különlegesen rossz terpesztésért és hasonló szépséghibákért	1—5

1 mm és 1 g pontossággal mérve.

Dámlapát bírálata

A két szárhossz átlaga cm-ekben $\times 0,5$	
A két szemághossz átlaga cm-ekben $\times 0,5$	
A két lapát hosszúságának átlaga cm-ben	
A két lapát szélességének átlaga cm-ben $\times 1,5$	
A két rózsza átlag körmérete cm-ben	
A jobb szár kerülete a szem és a középág között a legvékonyabb helyen mérve cm-ben	
Ugyanaz a balszáron	
A jobbszár körmérete a középág és a lapát között a legvékonyabb helyen mérve cm-ben	
Ugyanaz a balszáron	

A kiszáritott lapátsúly

(koponyaacsont levonás 0,3 kg-ig) $\times 2$

Szépségpontok: szín..... 0—2
lapáthegyek (csipkézés) 0—6
külem ..... 0—5

Hibapont-levonások:

Ha a terpesztés a két szárhossz átlagának a 85%-át nem éri el 1 pont
ha 80%-át nem éri el ..... 2 pont
ha 75%-át nem éri el ..... 3 pont
ha 70%-át nem éri el ..... 4 pont
ha 65%-át nem éri el ..... 5 pont
ha 60%-át nem éri el ..... 6 pont

Hiányos lapátfelület ..... 1—10 pont
Hiányzó lapátszélek, hegyek ..... 1—2 pont

Deformációk, keskeny lapát, természetellenesen nagy terpesztés, mesterségesen kifényesített ágvégek stb..... 1—6 pont

Mufloncsiga bírálata

A két csiga átlagos hossza cm-ben mérve (0,5 cm-es pontossággig)

A két csiga körmérete a legvastagabb helyen mérve (0,1 cm pontossággal mérve) $\times 5$

Terpesztés a legnagyobb vízszintes távolság a két csiga külső oldalán átlóval mérve cm-ben 0,5 cm-es pontossággal.

Szépségpontok: szín ..... 1—3 pont
a csiga betüremlései ..... 1—3 pont
a csiga csavarodásai ..... 1—5 pont

Hibapont-levonások:

Olyan csigáért, amely be akart nőni a koponyába 1—5 pont

Vadkanagyar bírálata

A két agyar átlaghossza az agyar gyökerétől a hegyéig kívül mérve cm-ben (1 mm-es pontossággal mérve)

A két agyarpár átlagos vastagsága a legvastagabb helyen átlóval mérve, mm-ben (egytizet mm-es pontossággal mérve) $\times 3$

A két felsőagyar kerületének átlaga a legvastagabb helyen mérve cm-ben (1 mm-es pontossággal) $\times 2$

Hibapont levonás vagy a szépségpontok hozzáadása 0—5

Madridi pontozásos bírálati rendszer

Szarvasagancs bírálata

Szárhossz az alsó rózsaperemtől a külső szél hosszában

a leghosszabb koronaág legkülsőbb pontjáig .... $\times 0,5$ ... pont

Szemághossz a rózsza felső peremétől az ág hegyéig $\times 0,25$ ... pont

Középághossz az alsó kiindulóponttól az ág hegyéig	× 0,25	... pont
Rózsató kerülete	× 1	... pont
Szárkerület a legvékonyabb helyen a szem és a középág között	× 1	... pont
Szárkerület a legvékonyabb helyen a középág és a korona között	× 1	... pont
Agancssúly szárazon, levonva 0,5—0,7 kg a felső koponya, illetve a homlokcsontnagyságnak megfelelően	× 2	... pont
Terpesztés: a legnagyobb belső távolság a szárok között		
a szárhossz 60%-ánál kevesebb		0 pont
60—70%-ánál kevesebb		1 pont
70—80%-ánál kevesebb		2 pont
80%-a fölött		3 pont

Ágszám: egy ág = 1 pont

Szépségpontok:

szín	0—2 pont
gyöngyözés	0—2 pont
ágvégek	0—2 pont
jégág	0—2 pont
koronaág	0—10 pont

és pedig a következőképpen

egyszerű korona rövid gyenge, 5—7 ággal mindkét száron együttvéve	1 pont
egyszerű korona hosszabb, erősebb 5—7 ággal mindkét száron együttvéve	2—3 pont
egyszerű korona hosszú, erős, együtt 6—7 ággal vagy pedig dupla, illetve elágazó korona rövid, gyenge, összesen 8—9 ággal, mindkét száron	4—5 pont
kettős korona, illetve elágazó korona hosszabb, erősebb ágakkal összesen mindkét ágon 8—9 ággal	6—7 pont
erős korona hosszú, erős ágakkal összesen legalább 10 ággal, kéz- vagy kehelyalakú	8—10 pont
Hibapont-levonások	0—3 pont
A méretek cm-ben, illetve kg-ban	

Dámlapát bírálata

Szárhossz az alsó rózsaszegélytől a zárt lapát legmagasabb pontjáig a külső lapátfelületen mérve	× 0,5	... pont
Szemághossz a felső rózsaperemtől az ághegyig	× 0,25	... pont
Lapáthossz a kiszélesedés kezdetétől a zárt lapát legfelső csúcsáig a külső szélén mérve	× 1	... pont
Lapátszélesség a lapát legszélesebb részénél tekintet nélkül az ágakra és kinövésekre	× 1,5	... pont
Rózsakerület	× 1	... pont
Szárkerület a) legvékonyabb helyen a szemág és a középág között	× 1	... pont
b) a középág és a lapát között	× 1	... pont
Agancssúly szárazon	× 2	... pont

Levonandó 0,25 kg a meglevő felső koponyacsontokért és orrsontokért, ha a hátsó koponya és orrsont hiányzik, a levonás 0,10 kg

Szépségpontok:

szín	0—2 pont
ágvégek	0—6 pont
tömeg, alak, szabályosság	0—5 pont

Levonások: Elégtelen terpesztés (a lapátok belső felületén a legtávolabbi pontoknál mérve) az átlagos szárhossz százalékában

85% alatt	1 pont
80% alatt	2 pont
75% alatt	3 pont
70% alatt	4 pont
65% alatt	5 pont
60% alatt	6 pont

Rossz, kihaladó, rovátkolt lapátfelület	0—10 pont
Sima, vagy pudvás lapátélek, vagy ágak	0— 2 pont
Szabálytalanság, torzképződések, túl nagy terpesztés, mesterséges ágak abnormális lapátformák	0— 6 pont
Méretetek cm-ben, illetve kg-ban	

Őz agancs bírálata

Szárhossz az alsó rózsaperemtől a szár végéig a külső oldalon mérve
 Agancessúly szárazon. Egész koponyánál az alsó állkapcsok nélkül a koponyacsont levonandó
 Agancessőktartalom koponyacsont és rózsató nélkül (vízbemártás útján eszközölve) cm³-ben

Szépségpontok:

Szín: világos vagy mesterségesen színezett	0 pont
sárgás világosbarna	1 pont
középbarna	2 pont
sötétbarna	3 pont
nagyon sötét, majdnem fekete	4 pont
Gyöngyözés: sima majdnem gyöngytelen	0 pont
gyengén gyöngyözött	1 pont
közepesen gyöngyözött (sok kis gyöngy)	2 pont
jól gyöngyözött (kis gyöngyök az agancs mindkét oldalán)	3 pont
igen jól gyöngyözött (gazdag erős gyöngyözés az agancs mindkét oldalán)	4 pont

Rózsák: gyenge, jelentéktelen, alacsony	0 pont
középszerű (szalagszerű, szélesebb, valamelyest gyöngyözött)	1 pont
jó, koszorúalakú, elég magas	2 pont
erős, széles, magas	3 pont
igen erős	4 pont

Terpesztés: igen szűk, a szárhosszak 30%-án alul	0 pont
szűk, a szárhosszak 30—35%-a között	1 pont
közepes a szárhosszak 35—40%-a között	2 pont
jó a szárhosszak 40—45%-a között	3 pont
igen jó a szárhosszak 45—75%-a között	4 pont
abnormális a szárhosszak 75%-án felül	0 pont

Ághegyek: tompa és gyengén kifejlődött	0 pont
tompa és középszerűen kifejlődött	1 pont
hegyes és fehérre csiszolt	2 pont

Hozzáadható igazításként szabályszerű, nemes formáért 0—5 pont
Hibalevonások szabálytalan száraz és ágak, porózus agancs miatt 0—5 pont

A méretek cm-ben, illetve kg-ban.

Vadkanagya bírálat

Agyarhossz a külső görbület hosszában (cm-ben 1 mm pontossággal.

Törött agyaroknál csak a tényleges hossz)

Agyarszélesség a legszélesebb helyen tolmérecével mérve, tekintet nélkül abnormális kinövésekre mm-ben

Fenőfogkerület a legszélesebb helyen, tekintet nélkül abnormális kinövésekre cm-ben (mm-es pontossággal).

Muflonsiga bírálat

Csigahossz az alsó szélétől a hegyéig a külső csavarulat hosszában mérve

A csiga kerülete a 2 csiga kerületének átlagában (3 méret)

a) a csiga alapjánál, b) a második harmad legvastagabb részén, c) a harmadik harmad legvastagabb részén

Terpesztés: a legnagyobb távolság a csigák külső szélén átlóval mérve (0,5 cm pontossággal)

Szépségpontok:

Szín:	világos.....	1 pont
	barna.....	2 pont
	fekete	3 pont
Gyűrűzés:	vékony	1 pont
	közepes	1 pont
	kifejezett	3 pont

Hibalevonások, összenövés fenygető csigahegyek esetében 0—5

„Eb a vadász kutya nélkül” — tartja a régi vadászközmondás, melynek aranyigazságát a gyakorlat már ismételten beigazolta. Szárnyazott foglyok, fácánok, vadkacsák légiója, három lábon menekülő nyulak megszámlálhatatlan serege és rengeteg tonna súlyú nagyvad értéke ment már veszendőbe mivel nem volt kéznél vadászeb, mely a sebzetten menekülő vadat megtalálta volna, vagy időben rávezette volna a vadászt a rálövés helyétől kisebb-nagyobb távolságban már dermedten fekvő vadra.

A vadgazdálkodás gyakorlása során többnyire a maga kárán tanulja meg a vadász, hogy a vadászatokon, sőt sokszor a vadvédelmi teendők végzésénél is milyen értékes segítséget nyújtanak a vadászebek. A rejtőző vad megkeresése, felhajtása, a lőtt apróvad elhozatala, a sebzett vad megtalálása, valamint a földalatti kotorékában rejtőző ragadozó kiugrasztása vagy lefolytása mind olyan feladatok, amelyek vadászeb segítségével nélkül sok esetben nem, vagy csak hiányosan végezhetők el, jól idomított eb közreműködésével azonban sikeresen megoldhatók.

A különböző vadászatokon előforduló sokféle teendők elvégzésére más- és másfajta vadászkutya használatos, bár némely fajta munkakészsége többirányú.

VIZSLÁK

Az apróvadás vadászatok során igen hasznos — sokszor szinte nélkülözhetetlen — segítőtársa a vadásznak a vizsla. Feladata, hogy a vadász előtt jobbra-balra — 20—80 lépésre — járva, keresse, majd állja a vadat, mikor pedig a vadász odaér és a felvert vadat elejti, parancsára megkeresse, felvegye és a vadászhoz vigye a zsákmányt. A felugrasztott vagy felrebbentett, de a lövés után — esetleg lövés nélkül — éppen menekülő vadat nem szabad üldöznie, a sebzetten menekültt azonban a vadász parancsára kövesse nyomon, fogja el és vigye a vadászhoz. Gazdasági szempontból ez a tevékenysége a legnagyobb jelentőségű, mert enélkül igen sok sebzett vad veszne el, ami évente sok millió forintos kárt jelentene.

A vizslákat jellegzetes alakjukról, fejükről és hosszú füleikről még a nem vadász is könnyen felismeri, a gyakorlatban használt háromféle vizsla megkülönböztetéséhez azonban az egyes fajták szőrzetének és színének ismeretei szükségesek.

A magyar vizsla szőre rövid, színe zsemlesárga, csak a mellén és a körme hegyén tűrhető meg egy kis fehér folt. Engedelmes, igen tanulékony, sokoldalú, kiváló orrú vizsla. Vadászati viszonyainkhoz igen megfelel, sőt a szokásos vizslamunkán kívül még csapázási képessége is jól kihasználható.

Az angol vizslák közül nálunk négy fajta használatos.

A pointer szőrzete rövid, finom szálú, fehér vagy barna alapon sárga, barna vagy fekete foltos, illetve pettyes. Háromszínű változata nincs. Feje és orra aránylag széles. Mutatók külsejű, igen jó orrú, élénk vizsla, de használhatóság szempontjából a magyar vizsla mögött marad.

Az angol setter szőrzete hosszú, selymes. Farka zászlós. Színe fehér alapon sárga, barna vagy fekete foltokkal, esetleg pöttyökkel. Feje, pofája hosszabb

101. ábra. MAGYAR VIZSLAKÖLYÖK

a pointernél. Jó orrú, jól használható vizsla. Egyszínű sárga vagy barna szín hiba. Három színű angol szetter nincs.

Az *ír szetter* szőrzete ugyancsak hosszú; az előbbitől egyszínű vörös szőrével és kissé rövidebb pofájával különbözik. A fehér mellcsík vagy a hát feketés árnyalata hibának számít.

A *gordonszetter* szőrzete hosszú, fekete-vörös jelzéssel. Fején, a lábak belső oldalán és a faroktő alatt sötétsárga jelzés látható. Feje az első kettőnél vastagabb. Igen tanulékony, a szetterek közül ez a legmunkabíróbb.

A *német vizslának* nálunk több alfajtája használatos. Leggyakoribbak a rövidszőrű, drótszőrű és hosszúszőrű változatai. A német vizslákra jellemző az enyhe átmenetű homlokgödör, a nagyobb fülek és a kissé hegyesedő orr, szemben az angol vizsla tompán végződő orrával. Farkuk általában durvább, hosszabb, mint az angol vizsláké.

A *rövidszőrű német vizsla* rövid, sűrű szőre egyszínű barna, esetleg kevés fehér jelzéssel; lehet még barna-veres, fején barna folttal, sőt fehér alapon barna foltos színváltozata is előfordul. Orra barna. Izmos, erős, csontos, jól használható.

A *drótszőrű német vizsla* testre és színre az előbbihez hasonló, attól csak hosszabb serteszerű szőrével és olykor szakállas pofájával különbözik. Sokoldalú, tanulékony, fáradságot jól bíró mindenese vizsla.

Magyar vizsla

Német drótszőrű vizsla

Pointer

Hannoveri
véreb

Foxterrier

Tackó

A *hosszúszőrű német vizsla* erős, hosszú, kissé hullámos szőrözete egyszínű barna, némelyik példánynál fehér mellfolttal. Teste erős, izmos, feje a drótszőrűnél nagyobb. Orra sötétbarna. A hússzínű vagy fekete orr hibának számít. Lábai és zászlós farkának alsó részén hosszabb a szőrözet. Ugyancsak sokoldalú, munkabíró mindenféle vizsla.

A *griffon vagy francia vizsla* hasonló a drótszőrű német vizslához, de puhább szőrzete sárgás alapon barna foltos. Az időjárás iránt érzékeny. Nálunk kis számban fordul elő. Még ritkábbak a rövid, egérszürke szőrű, jól csapázó *weimári*, az ugyancsak drótszőrűhöz hasonló, de kevésbé szívós, a meleget nem igen bíró barna *pudelpointer* és a hosszú szőrű, többnyire fehér alapon barnafoltos vagy barna foltokkal és pöttyökkel tarkázott kis és nagy *münsterlandi vizslák*, melyek használhatóság dolgában elmaradnak az előbb felsorolt három gyakoribb fajta mögött.

V É R E B E K

A sebzetten menekülő nagyvad utánkereséséhez igen sok esetben szinte nélkülözhetetlen a véreb segítsége. A vadász egymaga csak igen hosszú keresés után, vagy sohasem találná meg a rálövés helyétől kisebb-nagyobb távolságban sebágyán fekvő vagy már dermedt vadat. Az ilyen nemcsak bosszantó, de egyúttal esetleg nagy károkat is jelentő sikertelenségek legnagyobb részét elkerülhetjük véreb segítségével.

Nagyvad-vadászatok során kétféle: a hannoveri és a bajor véreb használatos.

A *hannoveri véreb* közép nagyságú, nyújtott testalkatú, széles mellű, erős kutya. A felső koponya és sötét orra aránylag nehezebb, mint más kutya-fajtáké. Fejét lógva hordja. Felső ajkai szélesen lelógnak, simán lógó fülei közép nagyságúak. Szemei barnák. Lebény nélküli, száraz nyaka erős. Vállja könnyen mozgó, mellkasa mély. Mancsa erős, ujjai jól zártak. Farka hosszú, vastag. Rövid, sűrű szőrének színe szürkésbarna vagy barnásvörös, vörös és sárga kevert árnyalatokkal. Pofája többnyire sötétebb, szinte kormos színt mutat.

A *bajor véreb* az előzőnél könnyebb, mozgékonyabb. Kissé nyújtott alakú, közép nagyság kutya. Fejét a hannoverinél magasabban hordja. Felső koponyája széles. Felső ajkai az alsókat jól takarják, szemei tiszták, világosak. Melle a hannoverinél keskenyebb. Farka középhosszú, a végén elvékonyodó. Színe sötétvörös, de előfordul világossárga árnyalatú változata is. Orra fekete vagy sötétvörös.

A véredek jóindulatú, tanulékony, szelíd kutyák. A bánásmódra elég érzékenyek, tehát ne legyünk hozzájuk gorombák. Szaglóérzékük kiváló, és a sebzett vad nyomán földre szegzett orral, biztosan vezetnek el a sebágyán fekvő, vagy már kimúlt vadhoz.

K O T O R É K E B E K

Föld alatti tanyáján, a kotorékban tartózkodó vadat kotorékebek segítségével vadászhadjuk a legeredményesebben. E célra tacsók és foxterrierek alkalmasak.

Háromféle tacsó használatos: rövidszőrű, szálkásszőrű és hosszúszőrű. Közös jellegzetességük a vadászkutya fej, rövid láb, hosszú derék, alacsony termet és a lelógó, hosszú fülek. Igen értelmes, tanulékony kutyák, melyekkel azonban már kölyökkoruktól foglalkoznunk kell, mert különben sok nehezen kiküszöbölhető rossz szokást vesznek fel.

A *rövidszőrű tacsó* bárszonyos fekete, sárga mellénnyel, de van egyszínű világos vagy sötét zsemlyeszínű változata is.

A *szálkásszőrű tacsó* az előbbinél rendszerint izmosabb, szőre durva színe többnyire földessárga, de akad fekete sárgamellénnyes is.

A *hosszúszerű tacsó* farka zászlós, színe rendszerint fekete, sárga mellénnyel vagy egyszínű rozsdavörös.

A *foxterrierek sima- vagy drótszőrűek*. A kotorékvadászaton kívül olykor vaddisznóhajtásnál, sőt apróvadvadászaton is használhatók. Némelyik jól hozza a lőtt apróvadat, egyes példányai a vízbe is bemennek. Igen élénk, tanulékony kutyák. Hosszúságuk, magasságuk szinte egyenlő. Vadászkutya fejűk, kicsiny, de izmos termetűk, szabályos testalkatuk és rövid, félig felálló füleik jellegzetesek. Színük többnyire fehér alapon sárgás-barna-fekete foltos. A drótszőrű foxit a simaszőrűtől hosszabb, durva szőre és pofaszakállá különböztetik meg.

KAJTATÓEBEK

A bozótosban, sűrűségekben rejtőző vad felferésére a kajtatóebek használatosak. Ezek nemcsak felveszik, de hosszabb, rövidebb ideig csaholva űzik is a vadat. Legmegfelelőbbek e célra a spanielek, melyek közül nálunk a cocker (mondd: koker) és a springer spaniel váltak be jól. A vadat ugyan nem állják, de a lőtt vadat elég jól hozzák és vízbe is szívesen mennek. Ezért az apróvadvadászaton és főként a vízivadászaton hasznos segítség. A spanielekre jellemzők: az alacsony termet, hosszú szőrőzet és a hosszú fülek. Kiváló szaglász, tanulékony kutyák. Színük többnyire fehér alapon különböző színű tarkázott, de van egyszínű fekete. A springer spaniel erősebb a cockernél és hegyesebb az orra; a cocker spaniellel ellentétben sohasem egyszínű.

TENYÉSZTÉS, IDOMÍTÁS

Vadászebünk hajlamai, képessége, természetes jótulajdonságai öröklődnek, de ez csak akkor valószínűsíthető, ha fajtatisztán tenyésztünk, vagyis csak egy fajtahoz tartozókat pároztatunk össze. A magyar vizslát nem keverhetjük angol vagy német vizslával, a hannoveri vérebet bajor vérebbel stb. Egy csoporton belül a különböző alfajok összepárosításától is tartózkodjunk, tehát német rövidszőrű vizslánkat ne keverjük német hosszúszerűvel, angol szettert ír szetterrel, vagy hosszúszerű tacsót simaszőrűvel.

Csak törzskönyvezett kutyát tartsunk, melynek fajtatisztasága kétségtelen, vételkor pedig kérjük a kutya hitelesített törzskönyvi lapját is.

A szuka párzási hajlandósága az ún. tüzelésben nyilvánul, amikor „rózsája” (ivarszerve) megduzzad és vérezni kezd. A kilenc napig tartó

vérzés után a szuka öt-hat napig felveszi a kant — ez idő alatt fogékony — később azonban már nem ereszti magára. Csak a már munkába bevezetett nőtényt pároztassuk, legkorábban a második „tüzeléskor”.

Ha szukánk képességeiben vagy külemében valamilyen hiányosságot észlelünk, úgy lehetőleg olyan kannel pároztassuk, mely e tekintetben teljesen kifogástalan, hogy ily módon a kölykek már tökéletesebbek legyenek. A szuka 61—63 napi vemhesség után veti a kölykeit, melyekből ötnél többet ne hagyjunk a szuka alatt. A kölykeket hat hétig engedjük szopni, de már kéthetes koruk után szoktassuk ételhez. A szoptatási idő alatt tápláljuk jól az anyát. A kis kutyákat kezdetben cukrozott kamillás tejjel tápláljuk, azután adjunk nekik húslevest darával, majd rántott levest kenyérmorzsával és kevés vagdalt hússal.

Elválasztásuk után tápláljuk őket kukoricaliszttel és hússal kevert főzelékfélékkel vagy jól megfőtt zabliszttel, árpadarával. Adhatunk részükre puha csontot is. Féléves korukig naponként ötször, utána kilenc hónapos korukig háromszor, majd naponként kétszer etetünk. A kölykeket tartsuk zárt udvarban vagy kifutóban és ügyeljünk, hogy a csavargást meg ne szokják.

A vadászkutya nevelése egyforma bizonyos korig, amelyen túl már fajtánként, hivatásuknak megfelelő képzést kapnak. A nevelés alapja, hogy a még kölyökkutyában bizalmat ébresszünk és szeretetünket éreztessük vele.

Türelmetlen, ideges, goromba ember ne foglalkozzék kutyanneveléssel. Ne feledjük el, hogy a kutya nem érti a szót, csak a jeleket — hang-, kéz-, szójelek, testmozdulattal, arckifejezéssel érzékeltetett jelek — tehát lehetetlenlenné kívánjuk tőle.

A minden vadászkutya részére egyaránt szükséges fegyelmezést a nyolc hetet betöltött kölyökkel már el kell kezdenünk. Ennek fontos részei a következők: 1. névhez, tisztasághoz, helyhez és a hívójelhez szoktatás, 2. leültetés, 3. követés szabadon és porázon, 4. lábhoz jövés, 5. lefektetés, 6. helyre visszaküldés, 7. adott jelre csaholás, 8. előre küldés, visszahívás, 9. lövéshez szoktatás, 10. lövésre, fegyver emelésre hasalás.

A szoktatásnál ne arra törekedjünk, hogy ebünk a hangjelet, illetve beszédünket megértse, hanem arra törekedjünk, hogy az eb a tőle kívánt cselekedetet minden erőszak nélkül, magától végezze. A foglalkoztatás során ne induljunk ki abból, hogy a kutya megérti szavunkat, hanem igyekezzünk vele megéreztetni, hogy mit kell cselekednie. A kutya sohasem értelmi, hanem érzelmi alapon cselekszik, a szerzett tapasztalatok alapján. Ha azt tapasztalja, hogy cselekedetét kellemes érzés követi, akkor azt a cselekedetet szívesen teljesíti, ha azonban azt tapasztalja, hogy tettét kellemetlen érzés követi, akkor attól a továbbiakban tartózkodni fog. A kutyát tehát voltaképpen nem tanítjuk, hanem tapasztalatot nyújtunk számára. Az idomítás sikere azon múlik, hogy a tapasztalatokat milyen ügyesen nyújtjuk.

Névhez, tisztasághoz, helyhez és a hívójelhez szoktatás a nevelés kezdete. A kutya a hangokat a hangsúlyról és a hang színezéséről ismeri meg. Ezek a többszöri ismétlés következtében ismerősek lesznek előtte, és ha a hangot hallja, megjelenik emlékezetében az a cselekedet, mellyel az ismerős szó kapcsolatban volt. Nevét is a többszöri hangoztatásra jegyzi meg, amit azzal segítünk elő, hogy a hangoztatás alkalmával kellemes érzésben részesítjük, kedvenc falatot adunk neki, dicsérjük, simogatjuk.

Szobatisztaságra úgy szoktatjuk, hogy amikor dolgát végezni készül, az ajtót kinyitjuk és gyorsan kikergetjük. Megvárjuk, amíg dolgát az udvaron elvégezte azután megsimogatjuk és visszaengedjük helyére.

Fekvőhelyét egy bizonyos helyen kijelöljük; oda puha, pokrócszerű holmit teszünk, amin kellemesen érzi magát. Így azután kutyánk megszereti a helyét. Kezdetben előfordul, hogy kiskutyánk nem akar helyén megmaradni és elfut onnan. Ilyenkor meglegyintjük és ha kell, ismételten visszatesszük helyére. Fekvőhelyén azonban ebünket soha ne bántsuk, még akkor sem, ha valami rosszat tett.

A hívójel hangjele: gyere ide; kézjele: jobb, vagy mindkét tenyerünket térdünkhez csapjuk; sípjele: hosszú sípolás. Ha a kiskutya messzebb van tőlünk, kézjellel és hangjellel egyszerre csalogatjuk. Amint odajött hozzánk, nyomjunk szájába kedvenc falatkát, hogy cselekedete után kellemes érzésben legyen része. Ezt többször ismételve kutyánk megszerzi a szükséges tapasztalatot. Ha ebünk már a hang- és kézjelet megismerte, akkor próbálkozunk a sípjellel olyan módon, hogy azt a kézjellel egy időben alkalmazzuk. Ha kis növendékünk már erre is reagál, jutalmazzuk fokozottabb mértékben, hogy a hívó sípjelet, melynek a gyakorlatban legnagyobb a jelentősége, ebünk nagyon megszeresse és azt hallva, szinte rohanjon hozzánk.

Leültetés. Tanítványunkkal megszagoltatjuk kedvenc falatját, majd orra elé tartjuk, de nem adjuk át neki. Azután többször hangoztatjuk: „Ülj le, ülj le, kis kutyám, ülj le.” Ebünk kezdetben ugrálni fog a falatért, majd az igyekezetbe belefárad és leül. Abban a pillanatban odaadjuk a falatkát és „bravó, jó kis kutya” szavakkal dicsérjük. Néhányszori ismétlés után tanítványunk tapasztalatot szerez, hogy a leülés után kellemes érzés következik. Az „ülj le” hangnem ismerős lesz előtte és ha meghallja, leül, hogy ismét kellemes érzésben legyen része. Ha mégsem hallgatna a szóra, úgy bal kezünkkel nyakszíjánál megfogjuk, jobb kezünkkel pedig az „ülj le” hangoztatása közben gyengéden lenyomjuk a farát. Mikor ebünk a hangjelre már rendszeresen leül, hozzászoktatjuk a kézjelhez. A leültetés kézjele: jobb kezünk mutatóujját figyelmeztetőleg az arcunk elé emeljük. Ezt a hangjellel egy időben alkalmazzuk. Többszöri ismétlés után ezt ebünk annyira megszokja, hogy később már hangjel nélkül csak a kézjel alkalmazására is leül. Ne felejtjük el, hogy kis ebünket, ha feladatát jól végezte, minden esetben jó falattal jutalmazzuk, megdicsérjük.

Szabadon és pórázon követés. Ez a legnehezebb, de egyúttal a legfontosabb gyakorlatok egyike. Az engedelmesség fokmérőjének tekinthető. Amelyik kutya a gazdáját póráz nélkül is szabályosan követi, biztos, hogy fegyelmezett. Mindig a balcomb mellett kövessen, úgy, hogy ha lenézünk, ebünk fejét láthassuk. Ennél a gyakorlatnál — a többiekkel ellentétben — a rossz tapasztalat nyújtása a célravezető. Ha például kutyánk előre húz, visszarántjuk „lábhoz” hangoztatása mellett, ugyanúgy cselekszünk, ha oldalt húz vagy hátramarad. Ha jobboldalunkra vált át, jobb kezünkkel nyakön legyintjük, lábhoz parancsoljuk és amikor ismét a bal combunkhoz tért, bal kezünkkel megsimogatjuk, dicsérjük. Így azután ebünk lassanként rájön arra, hogyha szabályosan megy láb mellett (103. ábra), akkor kellemes érzésben lesz része, míg a rendtelenségért kellemetlen érzés éri, amit majd ösztönszerűen kerül. Ha ebünk láb mellett követ, megkívánjuk, hogy fel-

emelt fővel járjon (kivétel a véreb, amelyik szimatolgathat). Ha a földet szimatolgatja, „pfuj” tiltó szó kíséretében felrántjuk a fejét. Kutyája válogatja, hogy milyen eszközzel érünk hamarabb célt vele. Ha erősen oldalt, előre vagy hátra húz és a jó szó nem használ, hajlékony (nem kemény!) pálcával vagy vesszővel is meglegyinthetjük. A pórázra vett kölyökkutyát, ha először ficánkolna is a pórázon, ne rángassuk. Jó falattal csalogassuk mindaddig, míg a pórázt meg nem szokja. Póráz, laza póráz, szabadon követés legyen a sorrend. Ha ebünk pórázon, majd laza pórázon

már szabályosan követ, elkezdhetjük a szabadon követés gyakorlását. Rendetlenséget ennél se tűrjünk és ha tanítványunk a „lábhoz” hangjelre nem engedelmeskedne, ismét pórázra csatoljuk. Hangoztassuk minél többször a „lábhoz” hangjelet, hogy az ennek eleget tevő kutya ebben a cselekvésben egyre jobban megrögződjék. Előfordul, hogy a „szabadon követés” nehezebben megy, mint gondolnánk, ez esetben rakjuk meg zsebünket kővel, és ha ebünk eltávolodik, megdobjuk, lábhoz parancsoljuk és — ha ennek eleget tett — feltűnően dicsérjük. Ebünk a „láb mellett” érezze mindig jól magát, itt tehát soha ne bántsuk, büntessük.

Lábhoz kerülés. Tanítványunkat a pórázon szoktatás ideje alatt a „lábhoz kerülésre” is rávezetjük. Ez abból áll, hogy amikor a kutya előttünk ül, a „lábhoz” hangjelre tőlünk jobbra kerülve, a hátunk mögött a bal combunkhoz megy és ott leül. A gyakorlat hangjele: „lábhoz!” kézjele: lelógó jobbkezzünkkel a hátunk mögé intünk. Kezdetben pórázon levő ebünkkel a hang és kézjel egyszerre történő alkalmazásával gyakoroljuk, 5—6 napi gyakorlás után azonban ebünk már az egyik jel alkalmazására is engedelmeskedik.

Elfektetés. Az elfekvés vagy hasalás abból áll, hogy ebünk a hasára fekszik, mellső lábait kinyújtja, állát rájuk fekteti, a hátsó lábait pedig

a hasa alá húzza. Hangjele: „hasalj!”. Kézjele: a fej fölé emelt kifordított jobb tenyér; sípjele: rövid sípolás. Ebünkkel az elfektetést már 4—5 hónapos korában kezddhetjük gyakorolni. Ha a nevelés kezdetén helyéhez szoktattuk, és ebünk engedelmesen helyén marad, úgy az elfekvésre, illetve hasaltatásra sem nehéz rászoktatnunk.

Ennél a gyakorlatnál akárcsak a „pórázon és szabadon követés”-nél szintén a rossz tapasztalatok nyújtásával érünk el leggyorsabban eredményt. Az ebet pórázra csatoljuk, elénk ültetjük, jobb kezünket nyitott tenyérrel fejünk fölé emeljük, majd úgy téve, mintha az eb fejére akarnánk csapni, erőlyesen hangoztatjuk: „hasalj!”. Növendékünket pórázánál fogva kissé előrerántjuk, mintha ezzel is készítenénk az elfekvésre. Ha lehasal, fejét gyorsan rányomjuk mellső lábaira, tenyerünket fenyegetőleg a feje fölé tartjuk és úgy hangoztatjuk: „hasalj, ott maradj!” Ha fejét felemeli, gyengéden csapjunk rá, nyomjuk le és közben ismételjük: „hasalj, ott maradj!”. Ha ebünk nyugodtan fekvébe marad, vakargassuk füle tövét és dicsérjük a már megszokott „bravó, ott maradj!” szavakkal. Eleinte csak pár másodpercig tartunk ebben a helyzetben, majd egy lépéssel hátralépünk, magunk elé ültetjük, és amikor ebünk leült, jó falattal jutalmazzuk és megdicsérjük. Kutyánk így azt a tapasztalatot szerezte, hogy ez után a cselekedete után kellemes érzés következett. Mikor a falatját elfogyasztotta, lábhoz hangjellel, hátunk mögött kerülve, bal combunkhoz küldjük és ott leültetjük. Amint ebünk leült, elébe állunk és a gyakorlatot megismételjük. Így folytatjuk tovább még pár alkalommal, míg csak ebünk ki nem fárad és a gyakorlatot láthatóan nem unja. Ha a hasaltatásnál kutyánk eldőlne vagy fölhemperedne, igazítsuk azonnal szabályos fekvésbe.

Ha ebünk a fenti módon nem hasal le, keményebb eszközökhöz folyamodunk. A „hasalj” hangoztatására elkapjuk két mellső lábát, előre rántjuk, kihúzzuk alóla és a fejét rányomjuk. Ha ebünk felpúposítaná hátát, lenyomjuk s így kényszerítjük, hogy maradjon hasaló helyzetben. Azután ismét magunk elé ültetjük, megjutalmazzuk, megdicsérjük, hátunk mögé kerüléssel lábhoz küldjük, majd mikor leült, ismét elébe állunk és a gyakorlatot újra kezdjük. Több-kevesebb lecke után elérjük, hogy tanítványunk már nyugodtan, mozdulatlanul hasal. Ekkor azután, miután lehasaltattuk, helyben topogunk, mintha mennénk, eközben mutatóujjunkkal hosszasan fenyegetjük a kutyát „ott maradj, ott maradj” szavakkal. Percnyi topogás után megállunk, a kutyát ismét magunk elé ültetjük és a gyakorlatot ötször-hatszor megismételjük. A következő alkalommal topogás közben már kissé hátrálunk, majd hátrább megállva, a gyakorlatot úgy végezzük, mint előbb. A következők során még hátrább topogunk és a gyakorlatot végigcsinálva, a kutyát nem hívjuk be mindjárt, hanem kissé kivárunk. Ezt a kivarást, valamint a hátratopogás távolságát azután fokozatosan növeljük. Ha ezeket már többször gyakoroltuk és biztosak vagyunk abban, hogy ebünk szabályosan hasal és kitart, megpróbálunk hátat fordítani és néhány lépést távolodni a kutyától. Közben hátra-hátranézünk és a kutyát „ott maradj” szavakkal fenyegetve, 5—6 lépést megyünk, majd a kutyával szembefordulva, kisebb kivárás után „gyere ide” hangjelre és a térdhez csapó kézjelre ebünket behívjuk. Amint a kutya előttünk leült, a gyakorlatot előlről kezdjük és 5—6-szor megismételjük. A következő gyakorlatok során mindinkább elhagyjuk

a visszatekintést, mindig távolabbra megyünk és hosszabb időt várunk ki. Kellő gyakorlat után a behívásnál már nem használjuk a hang- és kézjelet és csak a hosszú sípjelre hívjuk be ebünket. Ha ebünk már a „hasalj” hangjelre és kézjelünkre lehasal, a hangjelet is elhagyjuk és csak a kézjelre hasaltatjuk. Mikor ebünk már a kézjelre is feltétlen hasal, lássunk hozzá a sípjelre hasaltatáshoz. Alkalmazzunk egy rövid sípjelet a kézjellelegyidőben. Pár lecke után azután hagyjuk el a kézjelet és csak a rövid sípjelet használjuk. Ha azután ebünk már ebben kellő jártasságot szerzett, a három jelet felváltva alkalmazzuk. Ha mindez már jól megy, azt kezdjük gyakorolni, hogyha ebünk távolabb van tőlünk, a jelekre akkor is hasaljon. Mikor messzebről behívjuk útközben hang- és kézjellel, majd kellő jártasság után, rövid sípjelre hasaltassuk kutyánkat. A továbbiak során egy-egy bejövés alkalmával többször is hasaltassuk az ebet. Mikor már ebünk tőlünk 50—100 lépésre $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ óráig is kitart hasalva, kezdünk ide-oda járni, s az ebnek akkor is nyugton kell maradni. Ha hosszabb ideig hasaltatjuk, engedjük meg, hogy fejét mellső lábairól felemelhesse. Néhány lecke után hosszabb-rövidebb időre bújunk el ebünk elől. Mikor előjövünk, szokás szerint behívjuk az ebet.

A többi vadászebtől eltérően a vérebet, mikor már az elfekvést és helybenmaradást szabályszerűen végzi, a kivárás, mozgás és elhívás után nem hívjuk be, hanem visszamegyünk hozzá, megdicsérjük és a hasalásból így szabadítjuk fel. Ezt azért kell gyakorolni, mert a vérebnek gyakran huzamos ideig helyén kell maradnia, és a fenti gyakorlattal tapasztalatot szerez, hogy nyugodtan hasalhat helyén, mert gazdája érte jön.

Helyre visszaküldés. Ha már tanítványunk engedelmesen helybenmarad, behívás után — de főként akkor, ha helyét engedély nélkül hagyta el — visszaküldjük. Ha ezt a gyakorlatot nem csinálná készséggel, erőlesen vissza is kergetjük kutyánkat. Kezdetben valami tárgyat teszünk melléje, melyet előbb megszagoltatunk vele. A vérebnek rendszerint a hátizsákot tesszük le. A gyakorlat alapja, hogy a kutyát ugyanarra a helyre kényszerítsük vissza, ahol előzetesen elfektettük. Valahányszor az eb elvégezte a gyakorlatot, nyomban jutalmazzuk és dicsérjük. Kezdetben pórázon, később szabadon gyakoroljuk a helyre visszaküldést, mikor így jól megy, attól fogva csak szabadon ismételtessük vele.

Adott jélre csaholás. Ez a gyakorlat alapja a „dermedtre csaholásnak.” Célszerű, ha a vizsla is tudja, vérebtől azonban megköveteljük. A növendék ebet úgy szoktatjuk rá, hogy amikor valamit megcsahol, biztatjuk, utána minden esetben jutalmazzuk. Ha tanítványunk már némi tapasztalatot szerzett, élénk ültetjük, falatkát szagoltatunk vele, de nem adjuk addig oda, amíg nem csaholt. „Ugass! ugass!” biztatjuk ebünket, és ha az folytatja az ugatást, „bravó, ugass” szavakkal dicsérjük és megjutalmazzuk. Ha már elérjük, hogy ebünk csahol, törekedjünk a kitartó csaholtatásra. Itt a szükséges emlékképet hangjellel, kézjellel vagy fejbiccentéssel adjuk meg a kutyának.

Előreküldés — behívás. A vadászebtől követeljük meg, hogy engedelem nélkül láb mellől el ne menjen. Kell azonban olyan gyakorlatnak is lennie, mely mozgást biztosít számára. Ez az előreküldés, mikor a vadászkutya hang-kéz-sípjeleinkre előre kifut, és ha be nem hívjuk, tőlünk távolabb keresgél. Kézjelre: előre nyújtott jobb kéz mutató ujjával jelezzük az előre

írányt. Hangjele: előre. Sípjele: több egymás után hangoztatott rövid sípjel. Akad olyan kutya is, amelyik nem akar indulni a láb mellől. Az ilyen ebet barátságosan biztatgatjuk, magunk is kifutunk, vagy követ, rögöket dobálunk magunk elé, miközben szóval ismételten küldözgetjük. Az előreküldés távolságát és tartamát tetszés szerint szabjuk meg. A behívás általában nem jár nehézségekkel, mivel a kutya tudja addigi tapasztalataiból, hogy ha bejön, megkapja a megérdemelt dicséretet és jutalmát.

Lövéshez szoktatás. A lövéshez ebünket már kölyökkorában szoktassuk, nehogy később féljen a lövéstől. Ezt úgy kezdjük, hogy amikor a kutya eszik, vonalzóval vagy könyvvel az asztalra csapunk, ami a lövésnél halkabb, de hasonló zajt ad. Első alkalommal vadászebünk közvetlen közelében soha ne tegyünk lövést, nehogy megijesszük, mert ez károsan befolyásolná későbbi szoktatását. Egy heti fentebb írt gyakorlatozás után, zárt udvarban, a kölyökkutyától 10—15 méter távolságban riasztópisztolyból tegyünk lövést, mégpedig akkor, amikor vizslánk a megadott jelre már hasalni tud. Ezzel kettős célt érünk el. Egyrészt szoktatjuk ebünket a lövéshez, másrészt — mivel a lövést a riasztópisztolyból egyenesen felfelé nyújtott karral, vagyis a hasalás kézjelével adjuk le — rávezetjük arra, hogy a lövéssel egyidejűleg hasalni kell. Mikor a riasztópisztolyból tett lövést már megszokta, ugyanúgy kezdjük szoktatását a vadászfegyver durranásához.

Fegyveremelésre, lövésre hasaltatás. Mikor ebünk már a lövés hangját megszokta, hozzászoktatjuk, hogy fegyveremelésre is hasaljon. Ezért, mikor a fegyvert vállhoz emeljük, „hasalj”-t kiáltunk. Kis ideig még hasaltatjuk az ebet akkor is, mikor a puskát már leemeltük vállunktól, majd megdicsérjük és továbbhaladunk vele. Néhány lecke elegendő ahhoz, hogy a kutya a fegyver emelésére már hasaljon. Mikor már bal combunk mellett hasal, előre küldjük és visszahívás közben emeljük fel a puskát, „hasalj” kiáltással követelve az elfekvést. Pár lecke után a hangjelet elhagyjuk és már csupán fegyveremelésre hasaltatunk. Ha a fegyvert válltól le is emeltük, az eb addig nem hagyhatja ott helyét, míg arra engedélyt nem adunk. Kellő gyakorlat után, és mikor ebünk már a lövéshez is hozzászokott, fegyveremelés közben lövést is teszünk. Ezt a továbbiakban egyre távolabbról gyakoroljuk, míg csak tanítványunk a gyakorlatot teljesen meg nem tanulta.

A fegyelmi gyakorlatok szoktatásánál törekedjünk mindig a tökéletes kivitelre, mert ezek alkotják az alapját a vadászeb későbbi jó munkájának. Naponta egymás után mindegyik feladatot gyakoroltassuk ebünkkel, hogy azokat minél jobban elsajátítsa.

A VIZSLA BEVEZETÉSE ÉS BEVADÁSZÁSA

A már ismertetett fegyelmezési gyakorlatokon kívül a vizslát és a spanielt még be kell tanítanunk tárgyelhozásra is. A három-négy hónapos vizslát játszva szoktassuk a tárgyak elhozásához. Erre a célra rongylabdát készítettünk. Ezt kis távolságra elgurítjuk. A legtöbb kölyökvizsla utánafut a labdának, felkapja és vagy visszafut vele gazdájához vagy játékosan továbbbszalad. Amelyik a labdával gazdájához fut, dicsérjük meg, becézzük. Jó falattal azonban ne jutalmazzuk a kölyköt, mert akkor arra fordítja figyelmét s a tárggyal nem törődik. Ha tanítványunk a tárggyal elfutna,

úgy szűk folyosón szoktassuk, ahol sem jobbra, sem balra ki nem térhet. Ha azután ott el akar mellettünk osonni, gyengéden elfogjuk, a labdát elvesszük tőle, dicsérjük, becézzük. A kis eb így tapasztalatot szerez, hogyha a tárggyal hozzánk jön, kellemes érzésben részesül. Szűk folyosó híján vagy a tárgyat kötjük hosszú zsinegre, vagy ebünk nyakszíját, és ha kutyánk a tárgyat megfogta, akkor „hozd ide, hozd ide” szavakkal csalogatva, gyengéden magunkhoz húzzuk. A tárgyelhozás gyakoroltatása közben soha ne legyünk türelmetlenek vagy gorombák kutyánkhoz, ne bántsuk, mert ezzel az elhozástól örökre elidegeníthetnénk.

Amikor ebünk a tárgyat már nagyobb távolságból is mindig elhozza, nekikezdünk a szabályozásnak. A vizslát bal combunk mellé ültetjük, ahonnan a kidobott tárgyért csak akkor mehet, ha „hozd ide” hangjelünket hallja. Akkor azután a tárgyat vágtaiban kell hoznia és azzal gazdája elé ül. Megvárja az „ereszd” hangjelet, melyre a tárgyat elvesszük tőle. Tanítványunk a tárgy átadása után ülve marad, majd a „lábhoz” hangjelre a bal combhoz kerülve, leül.

A szoktatást úgy kezdjük, hogy a vizslát bal combunk mellé ültetjük (104. ábra), bal kezünkkel megfogjuk nyakörvét és jobb kezünkkel kidobjuk a tárgyat. A rögtön rohanni akaró kutyát „ott maradj”, „ülj le” szavakkal csitítjuk, majd kis idő múlva „hozd ide” hangjellel a tárgyért küldjük. Amikor a tárgyat meghozta, bal tenyerünkkel állá alá nyúlunk, jobb tenyerünkkel koponyáját fogjuk át és „ülj le, ülj le” hangjel kíséretében leülésre készítetjük. Amint tanítványunk leül, megsimogatjuk, dicsérjük, megvakarjuk füle tövét és „ereszd” hangjelre elvesszük a tárgyat. Azután „lábhoz” hangjelre, kerülve bal combunkhoz küldjük. Ha ez már jól megy, hozzákezdünk a különféle tárgyak kidobásához, illetve elhozatásához. Ha ebünk már ebbe is jól belejött, a továbbiakban olyan helyre dobjuk a tárgyat,

pl. gazba, sűrűbe, út mögé, ahol ebünk azt nem látja és így szimattal kénytelen keresni. Az eldugott tárgy kereséséhez úgy szoktatjuk, hogy lehasaltatjuk, a tárgyat megszagoltatjuk vele, majd helyben maradásra készítetjük. Ezután a tárgyat néhány lépésre elvisszük, szeme előtt letesszük, visszamegyünk az ebhez, majd kissé kivárva „keresd, hozd ide” hangjellel a tárgyért küldjük. A későbbi leckék során a tárgyat úgy tesszük le, hogy ne lássa. Később elrejtjük, majd olyan magasra tesszük, ahol még eléri, de ilyenkor a tárggyal megdörzsöljük azon a helyen a földet és vonszoljuk, hogy szimatot vehessen róla. Ezután olyan magasra tesszük a tárgyat, hogy az eb el ne érhesse és ha kiszimatolta, „ugass, ugass” szavakkal biztatjuk. Ha tanítványunk ugat, a tárgyat lelökjük, hogy jutalomképpen felkaphassa és elhozhassa. A feladatát jól végző ebet minden esetben dicsérik meg.

Megesik, hogy némelyik kis vizsla semmiképpen sem akarja a tárgyat elhozni. Ilyenkor — végső esetben — a kényszerhez folyamodunk. A kis kutyát bal combunk mellé ültetjük és rálépünk a pórázára, hogy el ne szökhesen. Jobb kezünkbe vesszük a tárgyat — legcélszerűbb a farudacska — bal kezünkkel pedig mintha át akarnók fogni a kutya orrát, hüvelyk- és középső ujjunkkal a felső szája szélén levő bőrt a fogához vagy ínyéhez szorítjuk. A nyomásra ebünk fájdalmat érez és száját kinyitja. Abban a pillanatban „fogd, kis kutyám” hangoztatásával a farudacskát szájába nyomjuk, azt két tenyerünkkel összezárjuk, majd ebünk füle tövét vakargatva ismételten mondjuk: „bravó, kis kutyám, fogd, fogd”. Ezután jobb kezünkkel megfogjuk a rudacska végét és „ereszd” hangjelre kivesszük a kutya szájából. Ezt a gyakorlatot azután naponta többször ismételjük, míg csak a kis vizsla minden erőszak nélkül nem kap a fa után.

Egyik-másik vizslánál ez a módszer sem válik be. Ennél szöges örv segítségével igyekszünk célt érni. A 6—8 szöges golyóból álló fojtós nyakörvet a kutya nyakára tesszük, bal kezünkbe fogjuk a nyakörv végét és jobb kezünkben tartjuk a farudacskát. „Fogd” hangoztatjuk és egyidejűleg megrántjuk a nyakörvet. A kutya a fájdalomtól nyikkant és kinyitja a száját, melybe nyomban belökjük a farudacskát. Ezután a száját két tenyerünkkel összefogjuk, hogy ebünk a rudat el ne engedje és „bravó, fogd szépen” mondogatjuk. Ezt a gyakorlatot addig ismételjük, míg tanítványunk rá nem jön arra, hogy jobb, ha a hangjelre a rudat elkapja, mert akkor nem érez fájdalmat.

Az elmondott gyakorlatokat hat hónapos koráig mind el tudjuk végeztetni vizslánkkal. Ezután kerül sor a mezőnybeli fegyelmzés gyakorlataira. Ennek részei: a) keresési stílus, b) viselkedés keresés közben, c) csapázás.

a) *Keresési stílus* vagy keresési mód alatt azt értjük, amikor ebünk a terepen a vad keresése közben tőlünk jobbra-balra 30—100 lépés távolságban vágóban kileng és fejét a levegőben tartva, orrával keresi a vad szimatját. Ha ebünk kilengés közben a földre szegzi orrát, ez gyenge szaglásra vall. A kereső vizsla előttünk soha ne legyen távolabb 15—20 méternél, de oldalt nagyobb távolságra mehet. Ne ragaszkodjunk a teljesen egyenlő távolságú kigyóvonalhoz, mert az ebet sokszor egy-egy szimat eltéríti az útjából, az alapmozgás azonban maradjon mindig kigyószerű. Kezdetben olyan helyeken gyakoroljunk, ahol nincs vad. Némelyik fiatal vizsla annyira

belehevül a keresésbe, hogy a figyelmeztető jelekre nem ügyel és csak ösztönös keresési hajlamát követi. Ilyenkor ne várjunk arra, míg szenvedélye lecsillapul, mert ha túl nagy önállóságra szokik, később nehezebben birunk vele. Kössük tehát mindjárt 25—30 méter hosszú, vékony kötélre, melynek egyik végét kézbe vesszük. Ezután „előre, keress” hangjellel elindítjuk az ebet. Hogy keresési irányát jobban szabályozzuk, magunk is lengjünk ki kissé jobbra-balra. Ezzel irányt jelölünk vizslánk számára. Ezután elindulunk és jobb kezünkkel balra intünk a vizslának, amivel arra készítjük, hogy balra keressen. Ezt elősegíthetjük azzal, hogy mi is kissé balra megyünk. Mielőtt a vizsla megfeszítené a kötelet, rápisszentünk, vagy ha síphoz kívánjuk szoktatni, két félrövidet sípolunk; utána a kötel megfeszül és a vizslát megrántja. Ezután jobb kezünkkel jobbra intünk és magunk is arra tartunk. A vizslát ily módon a kötéllal szabályozzuk. Ha túlságosan előre megy, visszahúzzuk, ha nagyon oldalra tart, a kötelet rövidebbre vesszük. A kötéllal mindig úgy szabályozzuk a vizslát, hogy az nekünk mindig az oldalát mutassa és kilengése szabályos legyen.

b) *Viselkedés keresés közben.* Amikor vizslánk keresési stílusában már nincs kivetnivaló, arra szoktatjuk, hogy keresés közben is fegyelmezett legyen. Mivel ezekkel a gyakorlatokkal már a fegyelmezés során foglalkoztunk, elsajátíttatásuk nem ütközik különösebb nehézségbe. Megköveteljük, hogy rövidebb sípjelre, hangjelre, karfelemelésre, fegyveremelésre, lövésre bármilyen távolságban is van, azonnal hasaljon nekünk. Kezdetben rövidebb távolságon kezdjük, azután mind hosszabb távolságra gyakoroljuk. Rászoktatjuk az ebet arra is, hogy a hosszú sípjelre azonnal jöjjön be vágatában. Amikor ebünk a hosszú kötélén már megbízhatóan dolgozik, a kötelet elengedjük, de nyakszíjáról nem csatoljuk le, hogy úgy érezze, mintha még mindig kézben volna. A hosszú kötelet csak akkor csatoljuk le, ha ebünk minden jelre, minden esetben biztosan engedelmeskedik.

c) *Csapázás.* A vizsla legfontosabb feladatai közé tartozik, hogy a sebzett apróvadat kicsapazza és elhozza. Erre a keresési stílussal egyidejűleg vezetjük rá ebünket. A vezetéshez 8—10 méteres zsinetet vagy szíjat használunk. Kezdetben dolgozzunk hátszéllel. Fő törekvésünk az legyen, hogy az eb azt az egy csapát kövesse, amelyre rátettük. Ezért a vizsla érdeklődését eleinte nagyon le kell kötni, hogy csak az az egy csapa érdekelje és mással ne törődjön. A csapa szagának erősnek, intenzívnek kell lennie. Pírítsunk egy kevés hagymát zsírban és a zsírt tegyük egy kis dobozba. Zsír helyett kvargli, bűdös sajt, állott máj is megfelel. Vegyünk magunkhoz egy karéj kenyeret, két-három méteres zsinegdarabot és másfél-kétméteres botot. A vizslát a csapázási gyakorlat előtt ne etessük, hanem a fenti kellékekkel együtt vigyük ki a terepre. A terepen kitapasztaljuk a szél irányát, majd a kenyér mindkét oldalát bekenjük a hagymás zsírral, kvarglival, sajttal vagy állott májjal és a zsineg egyik végére kötjük. A zsineg másik végét a bothoz rögzítjük. Ehhez a gyakorlathoz vigyünk magunkkal lehetőleg egy segítőtársat is. Ez a képzelt sebzési helyen lefekteti a csapát, vagyis a bekent kenyeret kissé a földhöz törölgeti, majd kisebb távolságban a vonszalék irányába is odatörli a földhöz. Ezután a kenyeret leteszi és attól jobbra vagy balra olyan távolságban áll, amilyen hosszú a kinyújtott karja és a bot. Ilyen helyzetben kezdje vonszolni a boton a kenyeret, mindig

szélirányban. Erre azért van szükség, mert ha szél ellen vonszolná, akkor a vizsla légszimatot kapna és többé nem követné a talajszimatot. Társunk a vonszaléktól azért legyen távol, hogy a vizsla ne az ő megszokott nyomát kövesse. Egyenes irányba menjen 30—50 lépést. Ott tegye le a vonszalékot, menjen tovább néhány lépéssel, majd kerülő úton a vonszalék nyomától távolabb jöjjön vissza.

Várjuk be társunkat, azután vigyük ebünket az indulás helyére, ott hasaltassuk le az ebet és szimatoltassuk meg vele a nyomjelzést. A hosszú vezetéken levő vizslának mondogassuk halkan: „keresd meg szépen”. Ha ebünket a szimat érdekli és a vonszalék nyomát követni kezdi, „keresd szépen, keresd” szavakkal biztassuk és a hosszú vezetéken engedjük előre pár métert. Ha a nyomról letér és szertelenkedni kezd, tegyük újra a nyomra, csitítgassuk és ha ez sem használna, hasaltassuk le, hogy megnyugodjék. Türelmetlenek vagy gorombák semmi esetre se legyünk növendékünkhöz, mert ezzel esetleg örökre elriaszthatjuk a csapa felvételétől.

Ha ebünk a csapát szépen követi, tartsuk kissé vissza, hogy ne rohanjon. Amint a kenyér közelébe érünk, pórázánál visszatartjuk az ebet, hogy a kenyeret fel ne kaphassa, mellélépünk, megdicsérjük és a kenyérből adunk neki egy falatkát. Ezután a kenyeret felvesszük, visszavisszük, ismét megkenjük zsírral vagy sajttal és más helyen fektetünk új csapát. Némelyik vizslánál ez a kezdőgyakorlat elég nehezen megy, de ne veszítsük el türelmünket és mindent kövessünk el, hogy vizslánk a csapát felvegye és kövesse azt.

Amikor a fenti gyakorlat már jól megy, eltérhetünk az egyenes iránytól és a csapa hosszát vagy kétszáz lépésig fokozzuk. Amikor ebünk már hosszabb távolságra és különféle irányban is jól végzi feladatát, elkezdhetjük a csapázást lőtt gerlével vagy egyéb lőtt madárral. Amint a vizsla a lőtt madár közelébe ér, ne tartsuk vissza, engedjük el pórázát és hozassuk be vele a lőtt gerlét vagy egyéb madarat. Később különféle lőtt madarakkal, ürgevel, házinyúllal végeztessük a gyakorlatot, az egyenestől eltérő nagyobb kanyarulatokkal és nagyobb távolságra. Ha közben azt vesszük észre, hogy vizslánk csak légszimatot keres, a talajszimatot pedig átugorja, vegyük ismét hosszú vezetékre és úgy csapáztassunk vele. Legyünk mindig figyelemmel a szél irányára és ne kifogásoljuk, ha oldalszéllel a vizsla nem a csapán, hanem attól pár lépéssel jobbra vagy balra keres, mert ilyenkor vizslánk a talajon is légszimatra dolgozik. Akad olyan vizsla, amelyik nem közvetlen a csapán viszi az orrát, hanem kigyóvonalban követi a csapát. Ez nem hiba, sőt a vizsla javára írható, mert az ilyen kutya önmagát ellenőrzi, vajon nem tér-e a csapa jobbra vagy balra.

Miután vizslánk a csapázásban már kellően jártas, szoktassuk hozzá az élő vad csapájának követéséhez. Eleinte ezt is csak vezetéken gyakoroljuk, hogy a vizslát fegyelmezhesük. Ebünk soha ne lássa azt a vadat, amelynek a csapájára tesszük, mert akkor esetleg „szemével keres” és könnyen válhat vadűzővé. Vizslánkat ugyanígy rászoktathatjuk a ragadozók és a nagyvad csapájának követéséhez is.

A mezőnybeni fegyelmezés gyakorlatait már kellőképpen elsajátított vizslánkat ezután nyugodtan vihetjük vadra és rászoktathatjuk arra a feladatra, amit vadászat során kívánunk tőle. Ezt a rászoktatást nevezzük

a vizsla „bevadászásának”, melynek során különösen arra kell nagy gondot fordítanunk, hogy a vizsla a vad láttára ne szertelenkedjék és ne űzze a vadat, hanem nyugodtan viselkedjen. Ezt úgy érjük el, ha ebünket a vad felrebbenésére, felugrására, a vad láttára vagy lövésre minden esetben hasaltatjuk. A fiatal vizsla vele született szenvedélyét másképpen nem ellensúlyozhatjuk. A túl szenvedélyes vizslát kezdetben kötélén vigyük vad elé. Nyújtsunk elegendő alkalmat részére, hogy sok nyulat lásson, és szenvedélyét megfékezhessük, mert a vizsla jóságának legnagyobb ellensége a nyúl. Ha a nyúl iránti ösztönös szenvedélyét idejében le nem gyűrjük, az később már csaknem lehetetlen.

Nyáron a lucernásokban, krumplikban széllal szembe küldjük előre vizslánkat. Figyeljük stílusát, hogy az jobbra-balra kilengő legyen. Szemünk legyen állandóan az eben. Figyeljük, miként dolgozza ki a vad szimatját. Amikor „húzni” kezd a vadra, „pszt, pszt”, jellel csitítgassuk és menjünk lassan melléje. Amikor megállt, simogassuk meg és arra törekedjünk, hogy minél több ideig kivárjon. Türelmét azonban ne merítsük ki, hanem húsz-harminc másodperc múlva halkán figyelmeztessük: „ott maradj, ott maradj” szavakkal és mi elébe menve tapossuk ki az állt vadat. Közben szemünk legyen állandóan a vizslán, és ha be akarna „ugrani”, azonnal hasaltassuk.

Amint a vad felrebben vagy felugrik, a vizslát rövid sípjelre vagy hangos „hasalj” hangjelre azonnal hasaltassuk. Egy ideig hagyjuk elfekve, azután menjünk hozzá, dicsérjük, simogassuk meg, majd küldjük ismét előre.

Amikor már látjuk, hogy ebünk a vad szimatját szépen kidolgozza, szabályszerűen áll, a vad felkelésére hasal, tehát az elmondottakat már kifogástalanul végzi, akkor a továbbiakban a vad kelésekor már vaklövést tehetünk a vad után. Lövés után ne menjünk mindjárt a hasaló vizslához, hanem egy darabig tartsunk ki, hogy ezzel a lövés után kívánt nyugodtságra szoktassuk ebünket. A kivárás után hozzámegyünk, meg-simogatjuk, lábhoz hívjuk és aztán egy darabig láb mellett menjen ebünk. Erre azért van szükség, hogy ne szokja meg a lövés elhangzása után az azonnali kifutást.

Így gyakorlatozzunk vizslánkkal vagy két hétig, aztán lássunk hozzá a különböző terepek vadászásához. Először a kukoricásokban kezdjük. Ügyeljünk a szélre! Ha jobbról fúj, akkor baloldalon menjünk, hogy ebünk az egész táblaszélességről kapja a szimatot. Ha balról fúj, a jobboldalon menjünk. Vigyázzunk, hogy a vizsla mindig tartsa a megfelelő távolságot. Ha beküldtük az kukoricába, állandóan figyeljük. Szoktassuk rá, hogy ott egy félkört írjon le és utána jöjjön ki. Lehetőleg hátrafordulva küldjük a kukoricásba, így félkört járva nem kerül nagyon előre. Ha vizslánk nem eléggé figyel ránk, bújjunk el a kukorica közt és sípoljuk be az ebet. Engedjük, hogy egy ideig kétségbeesve keressen bennünket és csak kis idő múltával vétessük magunkat észre. Olyan vizslával, amelyik a megfelelő távolságon túl keres, ezt többször is ismételjük meg.

Ha a fogoly a kukoricásban nem kelne fel és a vizsla bent állna, ne engedjük, hogy fiatal vizslánk a foglyokat felferje. Ilyen esetben, ha nincs velünk hajtó, magunk tapossuk ki a vadat.

Némelyik vizsla nem mer bemenni a sűrűbe. Az ilyet bátorítanunk kell. Jó példával előljárva magunk menjünk be; így a vizsla bátorságot kap és különösen, ha vadat talál, nem idegenkedik majd a sűrűtől. Ugyanígy vagyunk a vízzel is.

Amikor vizslánkat már így előkészítettük a vadászatra, lőjünk foglyot előtte. Először csak abból a csapatból lőjünk, amelyet kutyánk „megállt” (105. ábra), amely előtte rebbent fel. Ebünk lássa a foglyot leesni. Amint lövésünkre a fogly leesett, ebünket helyén fekve hagyjuk, elmegyünk a foglyért, felvesszük, ebünkhöz visszük, majd megszimatoltatjuk vele, azután eldobjuk és ebünkkel behozatjuk. Amint kutyánk a foglyot behozta, átadta, a foglyot elrejtjük és megkerestetjük vele. A második lőtt foglynál egy darabot kivárunk, megszimatoltatjuk ebünkkel az első lőtt foglyot, azután a leesett fogly felé egy kört írunk le és kutyánkat érte küldjük. Ebünknek a megtalált foglyot mindig szabályosan kell hoznia; üljön vele elibénk és várjon, amíg elvesszük tőle. Az ismételt gyakorlatozás során elérjük, hogy ebünk egyre nyugodtabban végzi feladatát. Ha foglyot sebzünk, vizslánkat a leesés helyére vezetjük, azt megszimatoltatjuk vele és halkan mondogatjuk: „keresd szépen, kis kutyám!” Ha kutyánk a csapatát követi, még akkor se avatkozzunk dolgába, ha más irányba megy, mint amerre mi a foglyot menekülni láttuk. Legyünk türelemmel, ne idegeskedjünk, mert vadászebünkből csak akkor nevelhetünk biztos sebzett csapázót, ha addig nem nyugszunk, amíg a sebzett vad meg nem kerül.

Ha vizslánk netán futó foglyokat követ, vigyázzunk, hogy ne fusson utánuk. Mihelyt gyorsít az, hasaltassuk és csak amikor odaértünk hozzá és megnyugtattuk, akkor küldjük ismét előre.

Ismételen előfordul, hogy vizslánk nem veszi észre a kiperdülő nyulat, de nyomához érve, csapájának szimatját követi. Amint észrevevesszük, hogy kutyánk a nyúl nyomán megindul, más irányba küldjük keresni, hogy a felvett másmilyen szimat kizökkentse „nyulas” érzeteiből.

106. ábra. VIZSLÁK CSOPORTOS VADÁSZATON

Ha kutyánk a fentieket már mind megtanulta és hibátlanul végzi, értékes és igen hasznos segítőtársra tettünk szert benne (106. ábra). A továbbiakban az idomító vadász ügyességétől és találékonyságától függ, hogy egyéni kívánságait, az eddig tanultakhoz hasonlóan mennyire tudja megértetni és elsajátíttatni a vizslájával.

A SPANIEL BEVADÁSZÁSA

Sűrű szederindásokban, bokrosokban, áthatolhatatlan sűrűségekben, ahová nemcsak a hajtó, de a vizsla sem tud behatolni, sikeresen használjuk a vad felferésére és kiugratására a tanulékony, sokoldalú, kis termetű spanielt. Ez a jól használható kis vadászkutya a vizslát ugyan nem pótolja teljesen, de a vizslához hasonló, igen hasznos munkát végeztethetünk vele. Az engedelmességre és a tárgyelhözásra ugyanúgy szoktatjuk rá, mint a vizslát. Bevadászása során a hívó jelekre szoktatás kerül még a legtöbb fáradságunkba, mivel ez a mozgékony kis kutya igen szenvedélyes csapázó és ilyenkor sokszor se lát, se hall. Mégis a megfelelő türelemmel és ügyességgel rá kell szoktatnunk az engedelmességre, mert munkája csak így lesz teljes értékű.

Keresési módjának, stílusának körülbelül olyanak kell lennie, mint aminőt a vizslától megkívánunk, azzal a különbséggel, hogy a spanielt inkább „rövidre” kerestessük, kilengései legyenek rövidebbek, mint a vizsláé.

Ezért sokáig kötelen nyolc-tíz méteres távolságra kerestessünk vele, hogy erre rászoktassuk.

A spanielnek természete a kiváló csapázó hajlam, amit a megfelelő időmítással kell tökéletesíteni. Vízi munkára és nagyvad csapázására is egyaránt jól használhatjuk. Legfontosabb, hogy a fegyelmezettségre helyezzünk igen nagy súlyt, mivel e téren van a legtöbb baj vele.

A VÉREB BEVEZETÉSE

A minden vadászebre egyaránt kötelező fegyelmezési gyakorlatokat 7 hónapos koráig a vérebbel is fejezzük be. Ha ezekben már teljesen jártas, úgy a rendeltetéséből eredő munkák teljesítése sem ütközik különösebb nehézségekbe.

A véreb bevezetése a következő igen fontos gyakorlatokra tagolható: utánkeresés a hideg csapán, a mesterséges vérnyom (vonszalék) kidolgozása, a sebzett vad utánkeresése, hajsza és a sebzett vad megállítása.

Utánkeresés a hideg csapán. A vérebidomításnak ez a legfontosabb gyakorlata. Hideg csapa alatt értjük azt a nyomot, melyet a vad már legalább két-három órája hagyott maga után. Fiatal vérebünket minél gyakrabban gyakorlatoztassuk kihűlt csapán és eleinte soha ne tegyük friss csapára, mert akkor a részünkre sokkal fontosabb kihűlt csapa már nem érdekli. A gyakorlatot a következőképpen végezzük.

Egyedüljáró nagyvad beváltásának helyét és irányát jól megfigyeljük. A nyomok helyét megjelöljük (fára tűzött papír- vagy rongydarabbal, hogy a kutya azt ne vegye észre, de mi könnyen meglássuk), vérebünket elfektetjük és eltávozzunk onnan. Pár óra múlva visszamegyünk, a vérebet 8–10 méteres pórásra csatoljuk, és a földre mutogatva „mutasd, mutasd” hangjellel a hideg csapára tesszük. Ha a véreb „felvette” a csapát és belefekszik a szíjba, pár métert engedünk abból és „keresd, előre” hangjellel engedjük ebünket a csapán haladni. Közben figyelemmel kísérjük, hogy jól tartja-e a nyomot, ha idegeskedne, heveskedne, „pszt, pszt, lassan, lassan” csitítgatással szíjánál fogva visszatartjuk. Ha a csitítgatás és visszafogás nem használna, akkor rövid sípjelre hasaltassuk az ebet. Fordítsunk nagy gondot arra, hogy a gyakorlat során vérebünket az esetleges felugró nyúl, vagy a keresztező nyúlcsapa ne izgassa. Ilyen esetben határozott „pfuj nyúl, pfuj nyúl” hangjellel leintjük. Adjunk alkalmat, hogy vérebünk minél többször lásson nyulat — amikor is mindig keményen leintjük — és kövessünk el mindent, hogy ebünk a nyúl iránt közömbös legyen. Jó megoldás, ha a háznál szürke házinyulat tartunk, hogy így vérebünk megszokhassa a nyulat.

Ha a felvett nyomról a véreb esetleg letér, vegyük ölünkbe, vigyük vissza, majd tegyük rá ismét a nyomra. Ha a nyomot száz-százötven lépésre pontosan követte, dicsérjük, kedveskedjünk neki, majd vegyük ölbe és kerülővel vigyük vissza a kiindulási helyre. Ugyanarra a csapára ne tegyük még egyszer, mert akkor esetleg a mi csapánkat „veszi” fel és azt követi. Eleinte csak olyan nyomot vétessünk fel vérebünkkel, melyet hátszéllal, vagy gyenge oldalszéllal kell követnie.

Használjunk ki minden alkalmat, ami lehetőséget nyújt a gyakorlatra. Ha az erdőben vadat látunk átváltani, jelöljük meg az átváltás helyét és csapáztassuk vérebünkkel.

Mikor már vérebünk 2—300 méterig teljes biztonsággal „dolgozza ki” a hideg csapát, gyakorlatoztassuk nagyobb távolságra és régebben kihűlt csapával. A csapa kihülésénél az időjárást is vegyük figyelembe; esős időben rövidebb, száraz időben hosszabb ideig hagyjuk kihűlni a csapát. A csapa kihülésével fokozatosan felmehetünk 30 óráig. Nagyobb távolságok csapázásánál engedjük hosszabb szíjra vérebünket és a gyakorlat végeztével már ne ölben vigyük, hanem kerülő úton vezessük a következő gyakorlat színhelyére.

A mesterséges vérnyom (vonszalék) kidolgozása. Ha vérebünk már legalább 2—3 hónapig dolgozott hideg csapán és azt legalább három km-re teljes biztonsággal „kidolgozza”, elkezdhetjük a mesterséges vérnyomon követés gyakorlását. A mesterséges vércsapa készítéséhez nem szükséges feltétlen szarvasvér, használhatunk helyette marha-, juh-, borjú- vagy disznóvért is. Fontos, hogy ne emberi nyom mentén csepegtessük el a vért. Ezért készítsünk két fatalpat, erősítsünk rájuk két-két szarvasesülköt és a vércsapahagyó ezeken menve egy palackból oldalt csepegtesse ki a vért. Az e célra szükséges vért öntsük palackba, vegyítsünk hozzá tiszta kavicsot, majd azzal jól rázzuk össze. Így a vér nehezebben alvad meg. A palack dugóját fúrjuk át és a lyukon keresztül dugjunk libatollból vagy vékony nádból készült csövecskét. A vérhagyó a vért ezen keresztül kifecskelve készítse el a mesterséges vérnyomot. A gyakorlathoz szükség van egy kitömött szarvasbőrre is. Legcélszerűbb, ha e célra egy selejtes bőrt használunk fel. Kezdetben a gyakorlatot a következőképpen végezzük:

A kitömött szarvasbőrt egy kijelölt helyen letesszük, és egy kis darabkán a földhöz odadörzsöljük, körülötte pedig az üvegből pár csepp vért csepegtünk ki. Segítőtársunk felesatolja a szarvasesülkös fatalpakat és a kitömött szarvasbőrt agancsánál fogva vagy 100—150 méterre vonszolja maga után. Közben 5—6 lépésenként az üvegből csepeptsen ki kevés vért. A vonszolást mindig hátszéllel csináljuk. Társunk az előre kijelölt távolságban, illetve megbeszélt helyen a vonszalékot otthagyja, maga pedig tovább megy és elrejtőzik.

Az idomító a csapahagyás után két órára megszimatoztatja a vérebbel a kiindulás (a feltételezett sebzés) helyét, majd hosszú szíjra fűzve elengedi a vérebet. Mikor a véreb a vonszalékhoz érve, azt szimatolni kezdi, dicsérik meg, becézük, majd utána „ugass, ugass!” hangjellel késztesük csaholásra. Célszerű, ha leültetjük és úgy csaholtatjuk. Két három percig hagyjuk ebülni csaholni, azután odamegyünk hozzá, megjutalmazzuk, nagy örömet mutatva dicsérik, veregessük, simogassuk és ismételten jutalmazzuk. Ezt a gyakorlatot mindig más és más helyen, egymás után többször ismétljük meg vérebünkkel.

A továbbiak során a vérebet mindig hosszabb ideig csaholtassuk a meglett vonszalék mellett, de utána soha ne feledkezzünk meg a dicséret-ről és jutalmazásról.

Ha vérebünk a gyakorlatot már hibátlanul végzi, akkor a vonszaléktól 25—30 lépésre vegyük le a nyakszíját és engedjük szabadon.

A következő gyakorlatoknál a vonszaléktól egyre távolabb engedjük szabadon a vérebet és ha az a vonszalékhoz ért, fokozzuk tovább a csaholás időtartamát. Később már a kitömött szarvast nem vonszoltatjuk, hanem egy bizonyos helyen letesszük és a távolból a vonszalékig az

elmondottak szerint vércsapát készítünk. A fenti-módszer megfelelő gyakorlásával vérebünk hamarosan elsajátítja a helyes csapázást. Közben azonban a hideg csapa követésének gyakorlását is szorgalmasan végeztessük vele.

A sebzett vad utánkeresése. Mikor vérebünk már jól dolgozik a mesterséges vérnyomon, megkezdjük vele a sebzett vad utánkeresésének gyakorlását. Selejtezni való szarvasbikát vagy más nagyvadat úgy sebzünk meg, hogy néhány száz lépésen erősen vérezzon. A rálövés helyét jelöljük meg és két-három óra múlva a sebzés helyén „mutasd, mutasd” hangjellel biztatjuk szíjra vett vérebünket a csapa felvevására. Ha vérebünk jelez, felveszi a csapát és belefekszik a szíjba, azt két-három méterre kiengedjük, majd ha látjuk, hogy jó nyomon halad és nem heveskedik, a szíjat csak a végénél fogjuk és így kísérijük az ebet, míg csak a dermedt szarvasig nem ér. Ha ebünk a dermedt szarvast szimatolni kezdi, engedjük kitartóan csaholni, azután menjünk hozzá, becézzük, dicsérijük és jutalmazzuk meg. Ha azonban a szarvast tépni kezdené, ami az előzetes gyakorlatok után már nem valószínű, „pfuj” hangjellel intsük le róla. Némelyik véreb eleinte fél a dermedten váltalt vadtól. Ilyen esetben lépünk melléje, bátorítsuk, csalogassuk oda hozzá, majd amikor félelme elmúlt, csaholtassuk. Erőszakkal semmiképpen ne kényszerítsük a vadhoz.

Ezután a vérebet kerülő úton vezessük vissza a kiindulás helyére és még kétszer-háromszor ugyanazon a nyomon csapáztassunk vele. Két-háromszori ismétlés után segítőtársunk vezesse el a vérebet, mi pedig „törjük” (bontsuk) fel a szarvast és vérét fogjuk fel edénybe. A felfogott vérből csepegtessünk más irányból vércsapát a szarvasig és azon dolgoztassuk ebünket.

A gyakorlat végeztével a szarvast nyúzzuk meg, bőrét tömjük ki szalmával, majd másnap az erdőben helyezzük el és vezessünk hozzá a felfogott vérből vércsapát. A kitömött szarvasbőr felhasználásával folytassuk a gyakorlatot mindaddig, míg újabb nagyvadat nem lövünk. Mielőtt elsőízben a sebzett nagyvad után maradó vérnyomra ráengednők ebünket, győződjünk meg róla, hogy a vad kiszenvedett-e már. A kezdő vérebet ugyanis még nem engedjük hajszára, hanem eleinte csak a már dermedt vad kidolgozását gyakoroltatjuk vele.

Hajsza és a sebzett vad megállítása. Az előző gyakorlatokon tanúsított megfelelő előrehaladás után a hajszára, illetve a sebzett vad megállítására szoktatjuk rá a vérebet. E célra nagyvadat — legcélszerűbb szarvastehenet, ünőt vagy selejt fiatal bikát — lövünk meg úgy, hogy a sebzés ne legyen halálos. Vérebünket vigyük a sebzés helyére. Ha a sebzés még friss, akkor a vérebet attól pár lépés távolságra lefektetjük és két-három órát kivárunk. Azután felvételjük a csapát. Mikor az első sebágyhoz érünk, vegyük le vérebünk nyakszíját és „hajrá állítsd” biztatással uszítsuk a sebzett vad után. Ha vérebünk bátoritan és visszatér hozzánk, vegyük újra vezetékre és a második sebágyig csapáztassunk vele, majd ismét bocsássuk szabadon és biztassuk hajszára. Ez esetben azonban kövessük és biztassuk állandóan, hogy közelségünk, hangunk bátorítsa a vérebet. Mikor azután a véreb elérte és csaholva állítja a vadat, lopódzunk a közelébe és jól célzott lövéssel váltjuk meg szenvedéseitől a sebzett vadat.

Ha vérebünk már ezt a gyakorlatot is kifogástalanul végzi, úgy a továbbiak során már csak ismételésre és a tanultak tökéletesebb kivitelezésére van szükség, melynek végzése során azonban már a véreb egyre több örömet és nagyobb hasznot hajt tulajdonosának.

A TACSKÓ BEVEZETÉSE

A tacsóból ne akarjunk mindenestül vadászkutyát nevelni. Jóllehet némelyikben megvan a tárgyelhozási hajlam is, amit a megfelelő neveléssel tökéletesíthetünk is benne, mégis a tacsó elsősorban kotorékmunkára, másodsorban hajtásra és a sebzett vad csapázására való. Kicsi korától kezdve 7 hónapos korig úgy neveljük, mint a többi vadászkutyát és a fegyelmezési gyakorlatokat ugyanúgy végeztessük vele. A különbség csupán annyi legyen, hogy a tacsó iránt még több jóindulatot és szeretetet mutassunk, mint a többi eb iránt, mert érzékenyebb ezeknél és a szeretetet jobban megkívánja.

Egyesek szinte bámulatos eredményt értek el tacsóval. Titka ennek, hogy a tacsót állandóan maguk mellett tartották, állandóan foglalkoztak vele és kis kölyök korától fogva megóvták a rossz szokások felvételétől. A tacsónál különösen ügyeljünk arra, hogy a tapasztalatok nyújtása lehetőleg csak kellemes érzésekkel járjon.

A tacsó főfeladatát képező kotorékmunkának is megvan a maga előiskolája. Mikor már a fegyelmezési gyakorlatokon túl van, keltsük fel ellenszenvét a ragadozók iránt. Kölyökrőka vagy borz nincs ugyan mindig kéznél, de kölyök házimacska, patkány, hősög vagy görény mindig akad. Ürgére azonban soha ne uszítsuk, sőt intsük le róla, mert ha az ürge is érdekli ebünket, úgy ez a vadászat során csak zavart okoz.

A kotorékmunka „iskoláját” a következőképpen kezdjük el.

Kölyökmacskát tegyünk fel olyan magasra, hogy a tacsó el ne érhesse és uszítsuk rá ebünket. Azon legyünk, hogy a tacsót minél ingerültebbé tegyük, hogy a macskát minél tovább csaholja. Ennyiből álljanak az első gyakorlatok, melyek után a macskát elvisszük. Ha a továbbiak során úgy látjuk, hogy a tacsóban már igen nagy a támadókedv, a kismacskát lelökjük. Ha tacsónk rögtön megfogja és végez vele, megelégedhetünk, de ha csak csaholva támadja és helyben tartja, de nem mer hozzányúlni, úgy „fogd, fogd” szavakkal biztassuk.

A következő leckénél a kölyökmacskát ismét magasabbra tesszük és a tacsót erősen uszítjuk. Mikor ebünk a leghevesebbnek látszik, akkor lökjük le a macskát. Előbb-utóbb célt érünk a gyakorlattal, de ha netalán tacsónk többszöri ismétlés után sem fogná meg a macskát, akkor se legyünk hozzá gorombák, hanem bízzuk bátorságának kifejlődését a jövőre.

A fenti gyakorlat után szoktassuk ebünket a műkotorékban való munkához. E célra készítsünk egy ládát, melybe a macska kényelmesen belefér. A láda mindkét végére szereljünk dróthálós csúsztató reteszt. Azután ássunk egy kb. 30 cm mély és vagy 2 m hosszú árkot, melyen a tacsó éppen befér és melyben akadálytalanul mozoghat. Az árkot fedjük be deszkával és a ládát süllyesszük a végére. A láda nyitható tetején keresztül úgy tegyük be a macskát — fiatal tacsó számára kezdetben kölyökmacskát — hogy a

tacskó ezt lássa. Ezután a lyuk bejáratánál biztassuk a tacskót, hogy bemenjen. Ha a ládához kívülről igyekezne, ne engedjük, hanem kényszerítsük, hogy a műkotorékba menjen. A tacskó bent felveszi a harcot. Hosszabb-rövidebb ideig engedjük bent csaholni, majd mikor már igen ingerült, a láda mindkét rekeszt egyszerre húzzuk fel. Ekkor a szorongatott macska kiugrik. Ha a tacskó elfogja „fogd, fogd” hangjellel biztatjuk ebünket. A gyengébb és kevésbé vérengző tacskó előtt, amelyik nem fog, de azért jól támad és csahol, csak a láda lyuk felé eső reteszét húzzuk fel, és ezzel módot adunk a tacskónak arra, hogy tovább csaholja és támadja a macskát. A macska körmeit előzetesen vágjuk le, hogy a fiatal tacskóban kárt ne tehessen. Ezt a gyakorlatot addig folytassuk, amíg azt célszerűnek látjuk.

A műkotorék után már a valódi kotorékre kerülhet sor. Ha idomítás idején a róka vagy a borz nem tartózkodik a kotorékban, a macskát zsákba téve egy olyan kotorékhoz visszük ki, melynek az esetleges kiásása nem jár nagy nehézséggel. Ezután a macskát zsákostul — a zsák száját a kotorék bejáratához téve és kinyitva — bedugjuk a kotorékba, és rögtön ráeresszük a tacskót, hogy befelé kergesse. A kotorék száját tömjük be, hogy a macska ki ne szökhesen. E gyakorlat céljára minél harciasabb macskát válasszunk. A küzdelemre hagyjunk 10—20 percet, majd a kotorék száját megnyitva eresszük ki ebünket, a kijönni nem akaró macskát pedig ássuk ki a kotorékból.

A fenti gyakorlat után már nyugodtan vihetjük tacskónkat lakott róka- vagy borzkotorékhoz is. Eleinte, ha mód van rá, olyan kotorékba küldjük a tacskót, ahol rókafiak vannak anya nélkül. Ha a tacskóban megvan az elhozási készség, biztassuk a lefojtott kis rókák elhozására. Ezt elősegítjük azzal, ha a gyakorlatozások során fejlesszük tacskónkban az elhozási készséget azáltal, hogy gyakran hozattatjuk vele el a lefojtott macskákat, patkányokat és egyéb szörméseket.

A sebzett vad kicsapázásának bevezetésénél a tacskónál is ugyanazt a módszert használjuk, mint a vérebnél.

Ha a tacskót egyéb vadászati célra is fel akarjuk használni, akkor természetének és hajlamainak megfelelően kíséreljük meg a céljainknak megfelelő bevezetését.

A FOX TERRIER BEVEZETÉSE

A foxterrier igen jó kotoréke, sőt vaddisznó-hajtásokra is igen jól használható. A tacskónál kevésbé érzékeny, tehát nem árt olykor a keményebb bánásmód sem. Bevezetése ugyanolyan, mint a tacskóé, azzal a különbséggel, hogy míg a tacskótól nem követeljük meg, ennél megköveteljük, hogy a dúvadat lefojtsa. Ezért mikor a műkotorékban dolgoztatjuk, csak a láda első reteszét húzzuk fel, hogy a macska kényszerüljön felvenni a küzdelmet a foxival.

Követeljük meg a foxitól, hogy a lefojtott dúvadat, — ha erejéből telik — ki is vonszolja a kotorékból. Ezért az oktatás során erősebben követeljük tőle, mint a tacskótól a tárgyak elhozását.

Kotorékeibeinket — tacskót és foxit egyaránt — a kotorékmunka után tisztogassuk meg, szemeiből mossuk ki a sarat, piszkot, és ha sérültek,

fertőtlenítsük sebeiket. Fürdetéssel és rovarporos kezeléssel tisztítsuk meg ebeinket a bolhákától és kullancsoktól.

A vizsla, spaniel, véreb és kotorékebek foglalkoztatásáról egyaránt vezessünk „foglalkozási és előmeneteli” naplót, melybe naponta beírjuk a végzendő anyagot és a gyakorlatok végeztével észrevételeinket. Ezek a feljegyzések igen jól hasznosítható tapasztalatokkal szolgálnak a vadász, illetve az idomító részére és feltétlen előbbre viszik munkáját.

Egy egy vadászkutyának jelentős a gazdasági értéke és mint vadászörömeink részese, érzelmileg is közel áll hozzánk. Ezért, ha ebünkön bármilyen betegségre utaló rendellenességet tapasztalunk, ne sajnáljuk a fáradságot, költséget és forduljunk azonnal állatorvoshoz, aki a szükséges kezeléssel vagy tanácsadással segít hasznos, hűséges vadászsegédünkön.

F E G Y V E R, L Ő S Z E R, L Ő V É S

A vadgazdának nemcsak a termés betakarításakor, tehát a vadászathoz hanem a vadgazdálkodás legfontosabb feladatainak, a vadvédelmi teendők javarészának elvégzéséhez is legszükségesebb szerszáma a vadászfegyver. Ezzel takarítja be a vadgazdaság termését, többnyire ezzel védi meg a haszonvadat az állati kártevőktől, ezzel selejtezi ki vadállományából a tenyészsésre káros egyedeket, ezzel segíti helyreállítani a károsan eltolódott ivarányt és végül, de nem utolsó sorban a fegyver ismerete és használatának tökéletes elsajátítása folytán a vadász jelentős szerepet tölt be a honvédelem terén. A vadgazdálkodás ismertetésében nemcsak ezek az okok teszik szükségessé a vadászfegyver és a vele kapcsolatos kérdések ismertetését, hanem a mások és a magunk testi épségének biztosítása is, mely kötelez arra, hogyha fegyvert használunk, úgy a szükséges gyakorlati tudnivalók elsajátításával küszöböljük ki az igen sokszor végzetes baleseteket.

Gyakorlati tudnivalókról emlékezem meg, de azok javarészáról is csak dióhéjban írok, mivel egyrészt a fegyvertan részletes elméleti és gyakorlati ismereteit nálam hivatottabb szakemberek már ismételten megírták, másrészt mivel e fejezet keretei között azoknak a könyvben ritkábban olvasható ismereteknek igyekeztem helyet biztosítani, melyek szorosan összefüggenek a lövés eredményességével és feltétlen elősegítik a — sajnos elég gyakori — vadászbalesetek kiküszöbölését.

V A D Á S Z F E G Y V E R E K

A vadászat gyakorlásához — beleértve egyes vadvédelmi teendők elvégzését is — sörétes és golyós fegyverek, illetve a sörét és golyó lövésére egyaránt alkalmas vegyescsövű és váltócsövű fegyverek használatosak.

Az apróvad vadászatához a sörétes fegyver szolgál, golyóssal nagyvadra vadászunk, a vegyes és váltócsövű fegyver pedig mindkét vadféléseleg elejtésére alkalmas.

Sörétes fegyverek. Sörétről csak az 1564—67-es évekből származó kéziratok tesznek először említést, tehát feltehető, hogy azelőtt nem lőttek söréttel. A sörétes fegyver használata a XVIII. században lett általános. *Henry*

Reminger 1758-ban Angliában sörétgyártásra kapott szabadalmat. A XIX. század elején megjelent Angliában az első előltöltős sörétespuska. 1833-ban Dreyse sömmerdai puskaműves hátultöltő, kakas nélküli, gyúszeges puskát készített. Az ehhez járó töltény volt az első, mely a gyújtóanyagot, lőport és sörétet magában foglalta, de nagy hibája volt, hogy néha akkor is elsült, amikor a vadász nem akarta.

1850-ben Bernimolin lüttichi puskaműves feltalálta a központi gyújtásos, kakasos puskát, melyet Lancaster londoni puskaműves tökéletesített, és így az ő nevééről nevezték el. Ennek a puskának a töltényei voltak rosszak, melyeket csak az 1870-es években sikerült jól használhatóvá tenni.

1852-ben Lefauchaux (Lefosó) párizsi puskaműves találta fel a nevéől elnevezett puskát, mely jobb tölténye miatt lett annak idején közkedveltebb a Lancasternél. Ormótlan nagy kakasán kívül hibája volt az is, hogy ha töltényét elejtették és az véletlenül a peremén kiálló szegre esett, elsült.

1856-ban hozta forgalomba F. v. Dreyse az atyja által feltalált puska javított változatát, a kakas nélküli, önfeszítő, sörétes puskát, melynek csőve nyitásokor nem billent le, hanem egy vízszintes tengelyen jobbra fordult ki a závarzatból.

Az 1860-as években Teschner frankfurti puskaműves készített jól használható, gyújtószeget, kakas nélküli puskát.

A napjainkban is használatos modern, sörétes puska feltalálása, Geener angol puskaműves nevéhez fűződik. 1873-ban tökéletes, kakas nélküli, ejectoros (tölténykidobós), sörétes puskát készített, melynek dupla retesze, „Scott” kulcsa, csősinhosszabbítása a feltalálójáról elnevezett „Greenerszeget” (keresztolókás) závarzata volt. Két évvel később Anson & Deeley hozta forgalomba a ma legjobban elterjedt kakas nélküli puskát. Pár évvel később az ismétlődő sörétes fegyverek, majd a XX. század elején a sörétes automaták kerültek forgalomba.

Hazai vadászterületeink túlnyomó többsége apróvadás, ezért a forgalomban levő vadászfegyverek legnagyobb része sörétes. Leghasználatosabbak és ezért leggyakoribbak a 16-os, 12-es és a 20-as öbnagyságú fegyverek, ritkábban látunk 24-es és 28-as puskát, 32-es fegyvert pedig csak elvétve találunk. A különböző öbnagyságoknak ez a megkülönböztetése még az előltöltő fegyverek idejéből maradt ránk, és az egyes számok azt jelzik, hogy egy angol font (45 dkg) súlyú ólomból, hány, a csőbe pontosan beillő golyót lehet kiönteni. A kisebb golyóból több, a nagyobból kevesebb jut ki egy fontból, tehát a magasabb szám mindig kisebb, az alacsonyabb szám pedig nagyobb öbnagyságot, illetve csőátmérőt jelent. Az öbnagyságoknak megfelelő csőátmérőket az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat

Öbnagyság (kaliber)	12	16	20	24	28	32
Csőátmérő mm-ben	18,6	16,8	15,7	14,7	13,8	12,7

A nagyobb csőátmérőjű fegyver töltényébe több, a kisebb csőátmérőjűébe kevesebb lőpor, illetve sörét való, ezért a nagyobb csőátmérőjű fegyver találati eredménye egyébként azonos adottságok mellett jobb a kisebb csőátmérőjű fegyverénél.

Minden puskán a következő öt főrészt különböztethetjük meg:

- a) a cső (kezdetben vasból készült, ma acélból készítik);
- b) a závarzat (ez a mai fegyvereknél alsó- vagy felsőkulesos);
- c) az elsütőszervezet (kakasos vagy kakas nélküli);
- d) az agy (pisztoly fogásos vagy sima);
- e) egyéb szerelések (célzó, biztosító, tölténykiürítő stb. berendezések).

A sörétes puskák legtöbbje kétesövű, kettőlövetű. Csak elvétve találunk egycsövű, egylövetű, sörétes fegyverre. Ezeket ma már nem gyártják. Kivételt képeznek az egycsövű ismétlő (félautomata, pl. Winchester) és az önműködő (automata, pl. Browning, Sjögren, Walter stb.) sörétes fegyverek, melyek azonban csaknem mind ötlövetűek. Ez utóbbiak közül legjobban bevált és így legelterjedtebb a Browning-automata.

A sörétes puskák két csöve legtöbbször egymás mellé épített, gyártanak azonban egymás fölé rögzített, sörétes csövű puskákat, Bock-fegyvereket is. (Ezek a sörétes fegyverek javából valók.)

A régebben alkalmazott hengeres csőfuratnál a csövek átmérője mindennél egyforma volt, később a keveset szűkített, újabban pedig a már tökéletesebb, erősen szűkített, ún. csokk-furattal biztosítják a sörétes fegyver nagyobb lőtávolságát, a lövés erejének fokozását és az eredményes lőhatást. Gyártották — akad még ma is — az úgynevezett paradox csövet is, ami a fegyvert golyólövésre (gömb- és paradoxgolyóra) is igen alkalmassá tette. Ennek a csőnek a végén kb. 3—4 cm hosszúságban huzagok vannak kiképezve, miáltal a golyó forgással röppen ki a csőből.

A modern sörétes puskák már javarészt kakas nélküliek, azonban kakasos puská is bőven van még forgalomban.

Az újabb időkben gyártott sörétes fegyverek kivétel nélkül a magasabb gáznyomású, füst nélküli lőporok használatához készültek, a még használatban levő régebbi kakasos puskák egy része azonban a jóval gyengébb feszítőerejű, füstös lőporhoz készült. Ezekbe füst nélküli lőport ne használjunk, mert ezzel súlyos balesetet (csőrobbanás) okozhatunk. A puskán látható belövési jel megmutatja, hogy milyen lőport használhatunk, ha pedig kétségeink vannak, forduljunk puskaműveshez.

Golyós fegyverek. A golyós fegyverek a söréteseknél sokkal régibb keletűek. Eredetük a puskaport feltalálásáig vezethető vissza, amikor elöltöltő kivitelben csak hadicélokot szolgáltak. Ezeket mint az ágyút, gyújtózsinnal sütötték el. Csak később módosították olyképpen, hogy vadászni is lehessen velük. Évszázadokon keresztül kovakövet alkalmaztak gyújtószerszámként a puskára.

A golyós fegyverek tökéletesebbé tétele szintén a sörétes fegyveréről már ismert *Dreyse* nevéhez fűződik. 1833-ban hátultöltő golyós fegyvert talált fel, melyet 1841-ben tökéletesített. *Mauser Pál* és *Mauser Vilmos* a „Mauser-rendszerű” egylövetű, hátultöltő, golyós fegyver feltalálásával az ediginél sokkal tökéletesebb fegyver forgalombahozatalát tették lehetővé, amiből azután ismételt változtatásokkal eljutottak a mai Mauser Mannlicher-Schoenauer, illetve Mannlicher fegyverekhez. Később kerültek forgalomba a billenőcsövű, majd az automata golyós fegyverek.

Okszerű vadgazdálkodásunkban a golyós fegyver a nagyvad vadászatához szükséges.

Általában a következő három csoportjukat különböztethetjük meg:

Billenőcsöví fegyverek (kulcszávárral).

Állócsöví vagy ismétlő fegyverek (különbféle dugattyús závarzatokkal).

Önműködő fegyverek (závarzatuk sörétes változataikhoz hasonló).

A golyós fegyverek öbnagyságát Közép-Európában mm-ben, Amerikában század-, Angliában ezred-inchekben mérik. (Egy inch: 25·4 mm.) A nálunk használatos golyós fegyverek öbméretei a következők: 6,5, 7, 8, 9, 9,3, 9,5 mm. Ritkábbak az 5,6, 10,75 és 11,2 mm-es öbnagyságok, míg leghasználatosabbak és így leggyakoribbak a 7 és 8 mm-es öbnagyságú fegyverek. 6,5 mm-nél kisebb öbnagyságú golyós fegyverrel nagyvadra vadászni nálunk, az idevonatkozó törvényes rendelkezés alapján tilos.

A golyós fegyverek csövét tégelyacélból készült rudakból fúrják. A csövek eleinte simára képzett belsejét a modern fegyvertechnika csavaros 0,1 mm mély huzagolással látja el. A huzagok a csőben 2—2,5-szer csavarodnak körül és ezzel a lövedéknek bizonyos — a hossz tengelye körüli — forgást adnak. Ez meggátolja a golyó felborulását és bukfencezését, a lövés hatótávolságát növeli és pontosságát biztosítja.

A billenőcsöví golyós fegyverek szerkezete és működése nagyjából megegyezik a kétesöví sörétes fegyverekkel. A célzóberendezés a söréteseken csak a csősin végén elhelyezett célgömbből áll. A golyós fegyvereken bőví az oldalsóban elmozdítható és rögzíthető irányzókkal.

A golyós fegyvereken az egyéb szerelések között igen fontos a gyorsító vagy rögzítő szerepe. Ez a ravasz megfelelő mozdításával felhúzható rugós szerkezet, melynek segítségével fegyverünket a ravasz gyenge érintésével elsűthetjük, és így lövéskor a célirányból való legkisebb elmozdulás hatását meggátolhatjuk. (A „gyorsítót” mindig csak közvetlenül a lövés előtt húzzuk fel, és ha lövésre nem kerül sor, azonnal állítsuk vissza, mert ellenkező esetben az „érintésére” elsűlő fegyver végzetes szerencsétlenséget okozhat).

Az állócsöví, dugattyúszávarzatú, ismétlő golyós fegyverek csöve nem billen le, hanem az agyban van szilárdan beágyazva. Hazánkban legismertebbek az ötlövetű Mauser- és Mannlicher-Schoenauer-rendszerű ismétlő fegyverek, melyekben a zárdugattyúra szerelt tölténykiűritő lövés után, a dugattyú hátrahúzásakor kidobja az üres hüvelyt. Az adogatóvályúból és egy rugóból álló adogató a zárdugattyú visszatolása előtt feladja a következő töltényt.

Az önműködő golyós fegyverek közül az ötlövetű 9 mm-es öbű Browning a legkeresettebb, míg a különböző öbnagyságban készült Winchestert csak kevesen ismerik. Működésük nagyjában egyezik sörétes változataikkal.

A golyós fegyverek használatát eredményesebbé teszi a rájuk szerelt céltávcső, melynek segítségével — ha nemcsak nagyítása, de fényereje is megfelelő — fegyverünket az esti és hajnali szürkületben is jó eredménnyel használhatjuk.

Vegecsöví fegyverek. A golyós és sörétes csövek összeépítésével készült fegyvert vegecsövínek nevezzük. Ha a két cső egymás mellett fekszik Büchs puskáról, egymás feletti megoldásnál Bockbüchs-ről beszélünk. Egy-más mellé épített csövek közül rendszerint a jobb cső golyós, a bal pedig sörétes. Egy-más feletti levő csövek megoldása váltakozó. Idetartoznak még

a háromcsövű fegyverek, a Drillingek, melyeken a golyócső rendszerint az egymás mellé illesztett sörétes csövek alatt van. Lehet azonban (pl. a duplagolyós Drillingeknél) fordítva is. Ezeknél az egymás mellé épített golyócsövek alatt találjuk a sörétes csövet.

A vegyescsövű fegyverek használata az apróvaddal is bíró nagyvadas területeken jelentős. Igen jól beválnak a hivatásos vadász szolgálati fegyvereként. Ezeket a fegyvereket mindenkor golyós fegyverként bírálják el.

Váltócsövű fegyverek. Némelyik jobb kivitelű sörétes fegyverhez második vagy harmadik pár csövet, váltócsövet is készítenek (esetleg készíthetünk). A váltócső lehet az eredetinel nagyobb terítésű — pl. „foglyászócső”, de lehet „duplagolyós” vagy „Büchs”-cső is. A váltócsöves puskák előnye, hogy megszokott fekvésű fegyverünkkel különböző csöveik folytán apró- és nagyvadra egyaránt vadászhatunk. Ha fegyverünkhöz golyós váltócső is van, úgy az golyósnak számít.

A golyós és sörétes fegyverek csövének falai egyaránt legerősebbek a tölténykamránál és a lövedék átmeneténél, az úgynevezett kónusznál. Erre azért van szükség, mert lövéskor legmagasabb a feszítőerő (gáznyomás) a tölténykamránál és onnan, vagyis az átmenettől kezdve, a cső torkolatáig fokozatosan és nagyon gyorsan csökken.

L Ó S Z E R

A sörétes fegyverhez papírhüvelyes sörétes töltényt használunk, a golyós fegyverbe fémhüvelyes, golyós töltény való. A töltény részei:

A töltényhüvely. A sörétes töltény papírhüvelye alul a rányomott, lyukas fenékű, peremes rézkupakban végződik. (A lyukba a csappantyú kerül.) A golyós töltény hüvelye mindig fémből készül, az alja lehet peremes, vagy perem nélküli. Az előbbi a billenőcsövű golyós fegyverekhez, utóbbi az ismétlő vagy automata golyósokhoz való. A hüvely fenekén szám jelzi a kalibert.

A csappantyú. Felül nyitott, alul zárt rézhenger, ezt „gyűjtja” be a rácsapódó ütőszeg, aminek következtében a lőpor elég és gázzá válik. A golyós töltények csappantyúja „ülőkés”.

A lőpor. Régebben a gyengébb hatású, fekete, füstös lőport készítettek (összetétele: 75% kálsalétrom, 15% szén, 10% kén), újabban azonban már a nitrocellulózéból, vagy a nitroglicerinnél készült nagyobb feszítőerejű, füst nélküli lőporok (nitroporok) használatosak.

A lövedék. Ez sörétes töltényeknél a kaliber szerint meghatározott mennyiségű, rendeltetése szerint különböző méretű, de egy töltényben mindig egyforma nagyságú sörét, golyós tölténynél pedig a kalibernek megfelelő golyó. (Ma már kizárólag henger alakú golyókat használunk, rendesen elől vagy akár elől-hátul kúposítva.)

A szabályos gömb alakú sörét lehet lágy (ez tiszta ólomból készült) vagy kemény (90% ólom, 10% antimon). Utóbbi hatásosabb és a csövet is kevésbé piszkítja.

Az ólomból készült golyót régebben szintén gömbalakban készítették, később azonban az átmérőjénél jóval hosszabb, célszerűbb csúslövedékre tértek át. Ezek lehetnek tisztán ólomból (köpeny nélküliek) és részben vagy

egészen keményebb fémme burkoltak (köpenyesek). Nagyobb roncsolóhatása miatt a csak részlegesen burkolt lövedékek használatosabbak.

Ugyancsak ólomból készülnek a sörétes töltény papírhüvelyébe tölthető kizárólag sörétes puskából löhető „Ideál”, „Brennecke”, „Witzleben-lövedékek” és a „gyöngygolyó”. Ezeknek hatótávolsága azonban messze mögötte marad a golyós fegyverek lövedékeinek.

A fojtás. Csak a sörétes fegyver töltényeihez szükségesek, melyek mindegyikébe kétféle — lőpor és sörét — fojtást kell tennünk. A szőrből vagy papírból készült 1—1,3 cm vastag lőporfojtás a lőport különíti el a sörétől, míg a csak 2 mm vastag papírsörétfojtás a sörét kiszóródását akadályozza meg.

A golyós töltényeket mindig szaküzletben készen vegyük, ne kísérletezzünk házi készítésükkel.

Sörétes töltényeinket a szaküzletben vásárolt kellékekből otthon is elkészíthetjük, bár a készen vett gyári töltény többnyire megbízhatóbb. A házi készítésnél ragaszkodjunk szigorúan az előírt lőpor- és sörétmennyiséghez, mert az előírástól való eltérés a legjobb esetben rosszabb lövőhatást, de esetleg végzetes balesetet is eredményezhet.

Különböző méretű söréteket soha ne keverjünk és különféle lőporokat sohasem vegyítsünk össze. A már kilőtt hüvelyt a deformálódások (kitágulás) megfelelő visszanyomása (kaliberezés) után csak akkor töltsük újra, ha az teljesen ép; háromnál többször azonban az ép hüvelyt se használjuk.

A házi készítésű töltényt peremezzük (ez a sörétfojtás feletti hüvelyrész becsavarása) tökéletesen, mert a laza peremezésű töltés gyengébb hatású. Lőszerünket tartjuk mindig nedvességmentes, száraz helyen.

Rendeltetésüknek megfelelően különféle nagyságú söréteket gyártanak. A használatosabbak megjelölését, számozásukat és méreteiket a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat

Számozás	4	6	8	10	12	14
mm átmérő	4,5	4	3,5	3	2,5	2

A 3. táblázat a különböző kaliberű sörétes töltények lőpor- (Rex-lőport használva) és sörétadagolását tünteti fel.

3. táblázat

Kaliber	Lőpor	Sörét
12	2,10	34
16	1,75	28
20	1,50	26
24	1,30	24
28	1,10	20

A golyós töltények gáznyomása különböző. Attól függ, milyen a töltény adagolása, alkotórészeinek minősége, mennyisége, a lövedék fajtája, formája és burkolata, valamint a fegyver teherbíróképessége. Használatban levő töltényeink gáznyomása 600 és 3500 atm között mozog. (Atm az atmoszféra rövidítése, légköri nyomást jelent. 1 atm egyenlő 1 cm²-re nehezedő 1 kg súly nyomásával.)

A füst nélküli lóporral töltött sörétes töltények gáznyomása 400—480 atm között váltakozik, aszerint, milyen méretű sörétet használunk.

Kezdősebesség a golyós fegyverekből kiröppenő lövedék sebessége, melyet a csőtorkolatnál és 50 m távolságban mérnek. A két méret összegének a fele adja a lövedék hozzátétőleges sebességét. A sörétes töltények kezdősebesség-megállapítása hasonló, azzal a különbséggel, hogy a csőtorkolatnál és a 25. méternél mért sebesség összegének fele adta a kezdősebességet. Ezek szerint a golyós töltények kezdősebességének jelzője: V 25, a söréteseké V 12,5.

A golyós töltények kezdősebessége 600—1350 m/sec, a sörétes töltényeké 280—320 m/sec között mozog. (m/sec egyenlő a másodpercenként megtett út méterekben.)

Röppályának nevezzük azt az utat, melyet a lövedék a levegőben megtesz. Mivel a lövedéket röptében a levegő ellenállása és a föld vonzóereje korlátozza, ezért a haladásával fokozatosan csökkenő sebességgel csapódik a célba. Sebességvesztése miatt útjának nagyobb felében kevésbé görbülő, további útján jobban görbülő ívet ír le. Nagy sebességű töltényeknél a görbülés csekély; az ilyen lövedékek röppályáját laposnak nevezzük.

A nagy sebességű töltény lövedéke hegyes végű, teljes fémburkolatú, torpedó alakú. A gyengébb horderejű töltény lövedéke lapított végű, fele vagy háromnegyed része rézburkolatú vagy csupasz ólom.

A FEGYVER HASZNÁLATA ÉS KARBANTARTÁSA

A fegyver használata súlyos felelősséggel jár. Felelősségünk a lakásban tartott és nálunk levő fegyverre egyaránt kiterjed. A lakásban mindig töltenlenül — lehetőleg tokban — olyan helyen tartsuk fegyverünket, ahol illetéktelen — főként gyermek — nem férhet hozzá. Fegyveres területjárásaink, vadászataink során, akár egyedül, akár többedmagunkkal vagyunk, bánjunk fegyverünkkel a legnagyobb óvatossággal és körültekintéssel, mert könnyelmű használata beláthatatlan szerencsétlenséget idézhet elő.

A töltött fegyver rendszerint akkor okoz nagy bajt, amikor töltenlennek hisszük, ezért üres puskánk csövét se tartsuk környezetünk, vagy magunk felé. Csak akkor töltsük meg fegyverünket, ha már lehetőségünk van lövésre, ha azonban utunkba árok vagy más terepakadály esik, ürítsük fegyverünket és csak az akadályon túl töltsük újra. Az egyes hajtások végeztével azonnal ürítsük puskánkat és mindig üres, megtört (hajlított csövű) fegyverrel menjünk társaink közé. Ujjunk csak akkor érintse a ravaszt, ha a lövés irányában, illetve hatótávolságán belül a lövéssel senkit sem veszélyeztetünk és határozottan tudjuk, hogy mi az, amire lövünk. Nem elég az, ha lövésünk irányában nem látunk embert; tudnunk kell teljes bizonyossággal, hogy a még veszélyeztetett helyeken valóban nincs is.

Előszörban embertársaink és a magunk testi épségére ügyeljünk, de mezőgazdasági és egyéb haszonállatban — pl. vadászeb — se tegyünk kárt könnyelmű lövéssel.

Vigyázzunk, hogy a puskacsőbe idegen anyag (föld, sár, hó) ne kerüljön! Ezért ha elestünk, vagy havas bokrokon, sűrűn mentünk keresztül, ellenőrizzük puskánk csövét és az esetleg belekerült idegen anyagot távolítsuk el, hogy a testi épségünket veszélyeztető csőrobbanást elkerülhessük.

Sörétes puskával 35—40, golyóssal szabad szemmel 100, céltávcsővel 150 m távolságon túl — ez az ésszerű lőtávolság felső határa — haszonvadra ne lőjünk, mert távlövésekkel legfeljebb csak sebezünk a vadat, ami jelentős károsodás, tehát mindenképpen kerülnünk kell.

A lőtávolságot ne tévesszük össze a hatótávolsággal. Ez utóbbin lövésünk még bizonyos esetekben ölhet vagy sebezhet, tehát erre biztonsági szempontokból figyelemmel kell lennünk. A sörétes puska hatótávolsága a használt sörét mm-átmérőjének százszorosa méterben, tehát a 3 mm átmérőjű 10-es sörété kb. 300 méterig veszélyeztethet. A golyóspuskáé pedig pár kilométer is lehet.

Ne használjunk nagyobb sörétet a kelletténél, mert a durvább sörét környezetünkre is veszélyesebb és fegyverünket is jobban igénybe veszi. Fagyos, jeges talajhoz vagy vízhez érve a sörét könnyen eltér irányától — gurulatot (geller) kap — vigyázzunk tehát, hogy ember vagy haszonállat irányához közel se lőjünk. Foglászáshoz 12-es, kacsára, fácánra, nyúlra a 10-es, legfeljebb téli időben 8-as sörét teljesen megfelel. Ez utóbbinál, de legfeljebb 6-os sörétnél vastagabbal libára vagy rókára se lőjünk.

Fegyverünk tartósságát és használhatóságát a megfelelő karbantartással növeljük, míg az elhanyagolt fegyver csökkent értékű és hamarabb tönkremegy. Minden területjárás után töröljük át fegyverünket, csövét tökéletesen tisztítsuk ki és töröljük le a farészeket is.

A cső- és a fémalkatrészek áthúzásához mindig savmentes olajat használjunk, a lakatszerkezet tisztításához pedig a finom gépolaj, pl. az órásolaj a legmegfelelőbb. A faalkatrészekhez növényi olajat — legjobb a len- és dióolaj — is használhatunk.

A fegyver lakatszerkezetéhez magunk lehetőleg ne nyúljunk, hanem évente legalább egyszer bízunk áttisztítását a puskaművesre, aki az egész fegyvert szakértő szemmel átvizsgálva, az esetleges rejtett hibákat is meglátja és rendbehozza.

A fegyverhez tok is való. Nem kell annak díszes bőrtoknak lenni, lehet az egyszerű vízhatlan vászonból is, de a puskához tok okvetlen szükséges. Por, piszok, nedvesség mind könnyebben jutnak a fegyverünkbe, ha vadászatra menet, vagy vadászatról jövet, vagy akár csak otthon a lakásunkban is token kívül van. Ha költségesebb új tokra nem akarunk költeni (pedig a jó puska megérdemli), vegyünk kéz alatt olcsóbb tokot, vagy odahaza varrassunk egyet vízhatlan vászonból. A külső forma nem lényeges, de igenis fontos az, hogy puskáink a vadászaton kívül mindig tokban legyen, ahonnan akkor vegyük elő, ha szükség van rá.

A LÖVÉS

A lövés célja a vad elejtése és birtokbavétele. E kettő szorosan összefügg egymással. Nem elégséges — sőt káros — a vad pusztulásának előidézése lövésünkkel, ha egyben azonnali birtokbavételét is nem biztosítjuk vele. Semmit sem ér tehát az olyan lövés, mellyel a vadat halálra sebezünk, de nem vagy csak akkor tudjuk birtokba venni, amikor már a húsa megromlott, hasznavehetetlenné vált. Az ilyen lövés igen káros, mert vadgazdaságunk értékes egyedeit pusztítjuk el vele anélkül, hogy annak húsát, bőrét megfe-

lelőképpen hasznosíthatnánk. Az ilyen tönkrement vad veszendőbe ment értékével vadállományunkat, önmagunkat és egyben népgazdaságunkat is súlyosan károsítjuk. A kár gazdasági jelentősége mellett pedig gondoljunk arra is, hogy a vadnak minél kevesebb kint okozunk. A civilizált népek vágóhidjain olyan korszerű vágóberendezéseket létesítettek, melyek biztosítják a vágóállatok lehető leggyorsabb és legkevesebb szenvedéssel járó leölését. Bódítás, elektromos narkózis és a modern technika legkülönbözőbb vívmányai szolgálják a háziállatok húskitermelésének embereséges módját. A vad sorsa úgylátomást mostoha! A leggondosabban célzott, kimondottan jó lövések sem okoznak mindig azonnali halált — leginkább nagyvadunknál látunk arra gyakran példát — és a már menekülni nem tudó, egy helyben vergődő vad kimúlását sokszor még kegyelemnélküli kell meggyorsítanunk. És ez még a jobbik eset. Előfordulhat — önhibánkon kívül is — hogy a megfelelő távolságról látszatra jól talált vadat szívós természete és az ételösztön még száz méterekre — esetleg kilométerekre — hajszolják a rálövés helyétől, és csak az esetleg órák hosszáig tartó utánkeresés után nyílik alkalom kínjának megszüntetésére, a kegyelemnélküli. Ezek a lehetőségek sajnos olyankor is fennállnak, amikor a legszigorúbb elbírálás szerint is az igazi vadász embereséges gondosságával jártunk el. Sokkal gyakoribbak azonban ezek a sajnálatos esetek olyankor, amikor megfélemlítve az ésszerűség és emberi jóérzés diktálta szempontok figyelembevételéről, engedünk a kísértő „hátha sikerül” csábításnak és könnyelműen bizonytalan lövéssel próbáljuk a vadat birtokba venni. Ilyenkor azután legtöbbször nemcsak a vadnak okozunk több-kevesebb ideig tartó súlyos szenvedést, de a sebzett vadat sokszor még az utánkeresés során sem találjuk meg kellő időben. Az ilyen sebzetten menekülő vad azután órák vagy napok gyötrelmes szenvedése után mégiscsak elpusztul és a ragadozók martalékává válik, vagy ha esetleg napok múltán rá is találunk maradványaira, már csak mardosó önvádat eredményez a késői lelet, a megtalált vad értéke azonban régen megsemmisült. Gazdasági érdekeink és jó érzésünk tehát egyaránt azt parancsolják, hogy a vad oktan sebzését kerüljük. Ezért ujjunk csak akkor görbüljön a fegyver ravaszára, ha tárgyilagos elbírálásunk szerint lövésünk eredményes lesz és helyben marasztalja a vadat.

A lövés eredményességéhez mindenekelőtt kellő gyakorlat szükséges. Addig tehát ne emeljünk fegyvert hasznos vadra, amíg a lövésben a megfelelő jártasságra nem teszünk szert. Ha tehát kedvet érünk a vadászathoz, úgy mindenekelőtt szerezzük meg a lövés eredményességéhez elengedhetetlenül szükséges gyakorlatot. Jószemű, jó idegzetű ember elég hamar eléri azt a fokot, amikor azután lövése — mozdulatlan célra löve — többnyire oda megy, ahová szánta.

„Nagyvadnak golyó dukál, az apróvadnak pedig sörét” — mondja az ismert vadászregula, amit mindenképpen be kell tartanunk, mivel az idevágó hivatalos törvényerejű rendelkezés világosan kimondja, hogy a nagyvadat (szarvas, őz, dämvas, muflon, vaddisznó) csak golyóval szabad lőni.

Az eredményes golyólövés elsajátítása álló, mozdulatlan célra nem nehéz dolog, ha tehát szemünk jó és fegyverünk is oda hord, ahová a csövét irányítjuk, úgy hamarosan kielégítő eredményt érünk el célbalövéseink alkalmával. Lehetőleg lőtéren céltáblára, vagy területünknek valami olyan, vadunk

tartózkodási helyétől távol eső, közömbös részén lőjünk célba, ahol a vad kíváncsi nyugalomát lövéseink zajával nem háborgatjuk. Hasznos nagyvadra csak akkor lőjük ki golyónkat, ha a céltáblára tett gyakorlólövéseinkkel már kielégítő eredményt értünk el.

A sörétlövésnél azonban még tovább kell mennünk a gyakorlattal. Először ugyancsak álló céllal, céltáblára lövéssel kezdjük, hogy megismerjük puszkánk terítését, szórását és fogalmat alkothassunk puszkánk hordképességéről, vagyis biztosan megállapíthassuk azt a távolságot, melyről még pontos célzás mellett elegendő számú sörét éri a vadat ahhoz, hogy a vadat helybenmarassza. Ez a távolság egy bizonyos határon, 35—40 méteren belül fegyverünk minősége és csőfurata szerint változik. A futó (pl. nyúl) vagy repülő (fogoly, fácán, vízivad) apróvadat vadászember csak futtában, illetve röptében lövi. Kivétel a már sebzetten menekülő vad, melynek azonnali birtokbavételét úgy biztosítjuk, ahogyan tudjuk. Sörétlövéseinkkel tehát majd minden esetben mozgó vadra kell lőnünk, így hát a lövésnél számításba kell vennünk a vad mozgását is.

A kezdő vadász — legyen bármilyen jó céllövő — a mozgó vadnak többnyire mögéje lő, mert oda irányítja a lövését, oda céloz, ahol a vadat megpillantja, illetve, ahol a vad a lövés pillanatában van, és nem veszi figyelembe a vad mozgását. Az így tett lövés természetesen nem találja el a vadat és legfeljebb csak a tőlünk vízszintes irányba, egyenes vonalba repülő vadnál vezet néha eredményre.

Később azután a vadász már helyesbíteni akarva eddigi hibáját, figyelembe veszi a vad mozgását, tehát nem lő a vad megpillantása helyére, hanem puszkacsővével megkeresi a vadat, majd mikor a vaddal „együtt van”, elébe kapja a csövet, azt megállítja és lő. Itt a vadász, bár már figyelembe vette a vad mozgását, a mozgás sebességéhez mégsem tud az így tett lövéssel megfelelőképpen igazodni, és még mindig sűrűn hibáz, vagy megsebzí a vadat. Az ily módon sebzó lövések legtöbbször a vad hátulját érik és a vad sebzett hátsórésszel, béllövessel, vagy ellőtt hátsó lábakkal vergődik tovább. Ez a módszer tehát szintén nem megfelelő.

Ezután a kezdő vadász gyakorlatában, sorrendben már egy tökéletesebb módszer következik. A vadász a mozgó vadat megcélozva, rajta, vele vezeti a csövet, majd gondolatnyit elébe kapva — de meg nem állítva a puszkacsövet — lő. Ez a lövési mód sík, egyenletes terepen, közel futó vagy repülő vadra, amikor megfelelő lehetőség van rá, hogy puszkacsőünkkel kísérjük a vadat — tűrhetően beválik és az idevonatkozó gyakorlat szerint inkább futó, mint repülő vad lövésénél eredményes. Azonban egyenetlen, bokros, gazos terepen, erdőben, hol gyorsan kell lőnünk, mert ellenkező esetben a vadat szem elől veszítjük, ez a lövési mód sem vezet kielégítő eredményre. Itt külön felhívom a figyelmet az éppen ennél a módszernél gyakran tapasztalt igen veszélyes „lineázás” helytelen voltára, amikor a vadat puszkája csővével kísérő vadász végigvezeti puszkacsővét a vadászszoron. Az ilyen jelenség, mivel a puska akaratomunkon kívül is elsülhet, jogos aggodalmat kelt a figyelmetlen vadász környezetében.

A kellő gyakorlat és a helyes érzék azonban előbb-utóbb rávezet a legmegfelelőbb módszerre, mikor a vadász, a mozgó vadat szemmel tartva, a pillanat töredéke alatt megállapítja azt a pontot — és lő! — ahová lőni kell,

hogy a sörét és a vad találkozzanak. E lövési mód elsajátításához kell a legtöbb gyakorlat, de ha elsajátítottuk, és belénk idegződött, úgy a „toronykakas”, hajtott fogoly, sebesen húzó réce, a vágás bokrai fölött átesapó szalonka, vagy a gazban, erdőben elvillanó üregi nyúl eredményes lövése sem megoldhatatlan feladat többé; jóval kevesebb vadunk megy el sebzetten, és gyakran örülhetünk majd szépen sikerült lövéseinknek. Ha e lövési módot más és más sebességgel gurított vagy hajított élettelen tárgyakon — legfeljebb dúvadakon — gyakoroljuk, hasznos apróvadunkat kíméljük meg a sok oktan sebzés okozta veszteségtől.

A fényviszonyoktól függő kedvező lóvilágosság ugyancsak alapfeltétele az eredményes golyólövésnek. Apróvadra a liba-, kacs- és szalonkahúzás, valamint az éjszakai ragadozólesek kivételével csak világos nappal vadászunk, tehát sörétlövésainknél sincs különösebb jelentősége az alkalmas lóvilágosság megbeszélésének. Annál szorosabban összefügg a lóvilágosság kérdése a nagyvad vadászatával, mivel nagyvadra többnyire a hajnali és esti cserkészet alkalmával nyílik lövésre lehetőség. Milyen tehát az eredményes lövéshez alkalmas lóvilágosság, vagyis milyen fényviszonyok mellett lehetünk nagyvadra?! Lőnünk csak akkor szabad, ha pontosan láthatjuk, megbírálnuk és célba vehetjük azt, amire lőni akarunk. Szükséges tehát, hogy a vadat és annak külemét még jól láthassuk, és hogy fegyverünk irányzékát, célgömbjét és célpontját biztosan irányba hozzassuk. A golyós fegyverünkre szerelt céltávcső igen hasznos segítség a nagyvad cserkésző és lesvadászatának sokszor bizonytalan — hajnali és esti — fényviszonyai mellett, mert még gyengébb lóvilágosság esetén is megfelelő alkalmat nyújt a vad tüzetes szemrevételezésére és pontos célbavételére, melynél már céltávcső híján, szabad szemmel képtelenek lennénk a felülbírálásra, illetve a biztos lövésre.

A lövés biztonságát erősen befolyásolja a vad testhelyzete is, mely igen sok esetben korlátozza az eredményes lövés lehetőségét. A kérdés megoldása a nagyvadnál nehezebb, míg az apróvadnál jóval könnyebb feladat elé állítja a vadászt.

Minden vadnál egyaránt a test elülső részében találhatók a szervezet legfontosabb, legérzékenyebb szervei (pl. a szív), melyeknek sérülése akadályozza a további életműködést és a vad gyors kimúlását vagy legalábbis azonnali helybenmaradását eredményezi. Ha tehát a nagyvad takarás nélkül egész testét mutatva, keresztben áll előttünk, úgy jól irányzott lapockalövésrel, mely a testüreg mellső részébe hatolva a legnemesebb szerveket roncsolja vagy sérti, a vadat szinte százszázalékos valószínűséggel terítékre hozhatjuk. A tőlünk vagy felénk részsút álló vad már valamivel nehezebb lövési lehetőséget kínál, de ha takarásmentesen áll, úgy jó szemmel, biztos kézzel és pontosan hordó fegyverrel még mindig hozzáférhetünk golyónkkal a test mellső részében található nemesebb szervek valamelyikéhez. A teljesen szemben álló vadnál még nehezebb a vadász helyzete, mert az elég kis célt mutató szügye kínálja jóformán az egyedüli, megfelelő lövési lehetőséget. A tőlünk egyenesen elfelé álló, nekünk csak a „tükrét” mutató vad biztos elejtése ebben a testhelyzetben szinte megoldhatatlan feladat, a kísérletezés hátha alapon pedig vadászhoz méltatlan. Ilyen esetben tehát vagy a vadnak, vagy a vadásznak kell a helyét változtatnia ahhoz, hogy a lövés a kívánt eredménnyel járjon.

A felmerülő nehézségeket még súlyosbíthatja a takarás, ha a vad nem áll tisztán előttünk, hanem kisebb-nagyobb részét eltakarja a környezet vagy a terep kedvezőtlen alakulása. Ilyenkor nemcsak az eredményes lövés, de a lövést megelőző kötelező alapos szemrevételezés is nehézségekbe ütközik, melyeknek leküzdése részben a vadász ügyességén, részben pedig a vadászszerecsén múlik, aszerint, hogy sikerül-e a vad kitűnő érzékszerveit kijátszva, helyünket változtatnunk, illetve — és ez már többnyire szerencse dolga — hogy vadunk helyét változtatva, kilép-e a takarás mögül.

A nagyvad-vadász, ha cserkésző vagy lesvadászatai során ilyen nehézségekkel találja magát szemben, kövessen mindent el, ami rajta áll, hogy kedvező lövési lehetőséghez jusson. Ha azonban ez nem sikerül, úgy egy izgalmas vadászélménnyel gazdagodva keresse a legközelebbi, kedvezőbb lövési lehetőséget kínáló találkozást, de semmiképpen se tegyen könnyelmű, bizonytalan, ésszerűtlen lövést értékes vadjára és ne kockáztassa a vad — vadászhoz nem méltó — csúfos sebzését, megpiszkolását.

Az apróvaddal szemben már jóval könnyebb a vadász helyzete. Itt a kedvező lőtávolságon belül feltűnő repülő vagy futó vad, a környezet, illetve a terep alakulása szerint könnyebb vagy nehezebb lövést kínál, melynek lehetőségeivel bátran élhetünk, jogosan bízva abban, hogy a megfelelő érzékkel, jó helyre küldött sörétraj egy része — ha jól céloztunk — minden bizonnyal utat talál a vad valamelyik nemesebb részéhez és azonnali helybenmaradását eredményezi. Az apróvad lövésekor természetesen ugyancsak a vad „elejére” irányítsuk söréteinket, mert ott van reményünk — még a gyengébben sikerült lövéseinkkel is — a legeredményesebb találatra.

A golyólövés sikerét erősen befolyásolják az útjába eső, sokszor jelentéktelennek tűnő akadályok, amelyek azonban nemegyszer hiúsítják meg sok biztosnak vélt lövés eredményességét. Itt ne a már említett takarásra gondoljunk, mely sokszor elfedi a vadat a szemünk elől, nem a sűrű gázról vagy bokorról van szó, hanem esetleg csak egy, a lövésünk útjába eső vékony gallyról, indáról, fűszálról vagy ennél alig vastagabb növényi részből, melynek jelentéktelennek látszó — vagy talán észre sem vett — gyengeségét, vékonyságát figyelembe sem vettük golyónk kilövésekor. Ennek ellenére sokszor rádöbbenünk, hogy a kedvező lőtávolságban levő, már szinte terítéken képzelt vad a lövés után sértetlenül ugrik el, vagy ami még sokkal rosszabb, képzetten menekül tovább. A kudarcot nem tudjuk mire vélni! Fegyverben, töltényben, esetleg saját magunkban keressük a hibát, míg végre a helyszín sokszoros és aprólékos átvizsgálása után szemünkbe tűnik egy derékban elcsapott, frissen csonkított, eddig észrevétlen növényrész, mely aztán a helyes irányba tereli nyomozásunkat. És ez még a szerencsés eset, mert legalább világosságot derít az érthetetlennek látszó hibázásra. Az ilyen esetekben tüzetesen visszaidézve magunknak és a vadnak a rálövés pillanatában levő helyzetét, könnyen megállapíthatjuk, hogy golyónk útközben szétfröccsent vagy más irányt vett ezen a jelentéktelennek látszó akadályon, és ezzel egyszerre magyarázatát is leltük hibázásunknak. Ebből az a tanulság, hogy a golyó kilövése előtt, a még oly tisztának látszó terepen is vizsgáljuk át gyors pillantással golyónk előre kiszemelt útját, és ha azon a legcsekélyebb akadályt is észlelnénk, úgy változtassunk helyzetünkön, hogy

az ilyen erősen bosszantó — és sebzés esetén felette káros — eshetőséget kiküszöböljük.

A sörétlövéskor hasonló bajoktól nem kell tartanunk, mert ha egy-két sörétzemet el is térítene útjából valamelyik fentebb említett akadály, a sörétraj zöme mégiscsak eléri a kiszemelt célt és biztosítja a lövés eredményességét.

A lövésről tárgyalva, a szakirodalom általában mellőzi az alkoholfogyasztás kihatásának felemlítését. Egyes írók természetesnek vélik, hogy ezzel mindenki tisztában legyen, mások viszont talán úgy gondolják, hogy az írásmű színvonalát csökkentenék vele. Mindkét álláspontban van némi igazság. Az idevágó gyakorlat, évtizedek sorozatos tapasztalata testi biztonság és gazdaságosság terén egyaránt, mégis arra készítetnek, hogy erről a kérdésről még a helyszűke ellenére is megemlékezzem, mivel az idevágó tudnivalók ismeretével, sőt még felelevenítésével is igen nagy értéket menthetünk meg a társadalomnak.

Azt a sarkalatos tételt, hogy erősen italos, borközi állapotban senkinek sem szabad puskát kézbe venni, nem kell külön magyaráznunk, ezt minden épeszű ember tudja. Ha tehát bárki annyira megfélemedez a magáról, hogy ilyen állapotban vadászatot kívánna részt venni, úgy a közösség — és nem utolsósorban a magáról megfélemedezett puskás — jól felfogott érdekében, az illetőt azonnal haza kell küldeni, vagy ha vadászat közben szeszelt be, azonnal ki kell zárni a további vadászból. Ilyen esetekben a rosszul értelmezett tapintat vagy udvariasság valósággal merénylet a közösség ellen, melyért a felelősséget senki sem vállalhatja.

Ísmételten előfordul azonban, hogy a vadászon semmi sem látszik, ő maga sem érez semmi különösét és mégis — hibát hibára halmoz, a legkönnyebb találati lehetőséget kínáló vadat szinte érthetetlen módon elhibázza, mivel idegreflexei az átkvaterkázott éjszaka vagy akárcsak pár pohár bor elfogyasztása következtében nem működnek tökéletesen. De ezenfelül még meglepődve látjuk, hogy a máskor óvatos körülményekkel, a jó vadász alapos gondosságával lövő vadásztársunk ma az elemi biztonsági szempontokat is figyelmen kívül hagyja, és tekintet nélkül környezetének vagy haszonállatnak (fogat, vadászeb stb.) a vaddal egybeeső irányára, minden gátlás nélkül lő és veszélyeztet embert, állatot. Hajtó, vadásztárs, nyulaskocsi, vizsla közelségét, figyelemre sem méltatja lövéseinél a ma csodálatosképpen meggondolatlan és könnyelmű vadásztárs, akinek szomszédai már alig várják a kör vagy hajtás végét, hogy kikerülhessenek veszélyes közelségéből. Ha kutatják, mi okozta a máskor minden kritikát kiálló vadásztárs különös viselkedését, a válasz rövid: az alkohol.

Több napos társas vadászatot gyakran tapasztalhattuk, hogy az első nap ragyogó eredményei után a másnapi terítéken erős visszaesés mutatkozott, pedig vad ugyancsak bőven került puska elé és a tölténynyelvének is felülmúlta az előző napon fogyasztott tölténymennyiséget. Igen ám! de a jól sikerült első vadásznapot vidám vacsora követte, melyen elég sűrűn tekingették poharuk fenekére a vidám vadásztársak. Kedv is volt, ital is volt, hát miért ne szórakoztak volna? Nem is történt semmi kivétlen, alig éjfél után már pihenőre tértek. Másnap reggel azután vígan indult a vadászat és pár kupica „célzóvíz” elfogyasztása után megkezdődött az első kör. Vad

akadt bőven. Sűrűn szólt a puska, de a hangulat mégis alábbhagyott. Itt is, ott is szidják a „gyenge lőport”, „lágysöréte”, „rossz fojtást” és csodálták a nyulak különleges szívósságát, mivel nemigen maradtak helyben a lövésekre. Előfordult az is, hogy a fenyegetően süvítő sörétek veszedelmes közelségét jogosan kifogásoló hajtót fennhangon korholták, hogy miért is nem vigyáz jobban, miért megy közel a lövés irányához. Sok sebzett nyúl vitte át keserves életét a hanyagul alkotott körökön a pár óra vagy nap múltán biztosan bekövetkező kínos pusztulásba, mivel oldalához, hátához verődő ellőtt lábbal, vagy testében a halálos ólommal okvetlen veszendőbe megy a vad élete, de a gazdasági értéke is. Fegyver, töltény, rendezés, hajtók, terület együtt és külön-külön mind lesújtó kritika tárgyát képezték, csak éppen arra nem gondolt senki, hogy az alkohol hatott.

Az évtizedek gyakorlatából idézett fenti példák káros voltát gyakori előfordulásuk súlyosbítja. Szerencsére ritkábban, de még mindig túl sűrűn fordulnak elő olyan esetek is, amikor súlyos szerencsétlenségek és halálos balesetek emlékeztetnek örök mementóként arra, hogy veszélymentesen és eredményesen vadászni csak pihenten és tiszta fejjel lehet.

Ha az elmondott esetben — előző este — a vadászok pár pohár borral kevesebbet ittak volna és legalább 9—10 órakor nyugovóra térnek, ha másnap reggel 1—1 kupicával kevesebbet fogyasztanak a „célzóvízből” és napközben a bosszantó hibázásokra nem keresnek minduntalan vigasztalást a kabátzsebből előkerült butykosból, minden másként sikerült volna. Nagyobb, értékesebb teríték növelte volna a vadászkassza, illetve a népgazdaság bevételét, jóval kevesebb veszendőbe menő sebzett vad apasztotta volna a vadállomány számát és vele a népvagyont, ki-ki megtalálta volna keresett szórakozását a szép vadászatban, és a keserű szájjal helyett valamennyi résztvevő egy jól töltött vadásznapi kellemes emlékével tért volna vissza mindennapi munkájához.

A tanulság tehát az, hogy vadászat előestéjén tartsunk mértéket az alkohol fogyasztásában, éjjel pihenjük ki magunkat tökéletesen, az előző napi vadászat után ez különösen ránk fér, a vadászat reggelén pedig, ha olyan nagyon megkívántuk a célzóvizet, elégedjünk meg egy kupicával. Vadászat közben azonban már ne fogyasszunk szeszes italt.

Ez az önmegtartóztatás feltétlenül szükséges, egyrészt mivel jobb pihenten vadászni, mint fáradtan, kialvatlanul, másrészt az alkohol, mint előbb rámutattunk, az idegreflexek tökéletes működését gátolja, elhamarkodóvá, meggondolatlanná teszi és az ítélő -, valamint bírálóképességünket csökkenti, tehát énünknek éppen azokat a tulajdonságait homályosítja el, amelyekre vadászat közben a legnagyobb szükségünk van környezetünk és a magunk testi épségének, valamint a helyes termelés biztosításának érdekében.

B E F E J E Z É S

Minden nép becsüli hagyományait és vigyáz rájuk. Népdal, zene, tánc, viselet megannyi növekvő becsű művelődési érték, melyek az évtizedek, századok múltával egyre nagyobb becsben állnak az utódok előtt.

A vadászat szintén ősi hagyomány; azonban művelődéstörténeti jelentősége mellett számottevő gazdasági értéke is van. Javait élvezték őseink, előnyeiket kihasználták évszázadok során a hazánk földjét lakó népek, és jelentősége ma sem vesztett súlyából, sőt — bizonyos vonatkozásokban — még emelkedett.

A vadászat olyan hagyomány, melynek nem árt, ha korszerűsítik. Olyan hagyomány, melynek az eredetisége adta értékét nem rontja, ha a fejlődés követelményeinek megfelelően formálunk rajta. Nem antik „relikvia”, melynek patináját kell őriznünk, hanem eleven valóság, pezsgő élet, mely bizonyos határok között jól alkalmazkodik a legkülönbözőbb körülményekhez is.

A mező- és erdőgazdasági kultúra fejlesztésével sem áll ellentétben, hogy a vadászatot, céltudatos emberi beavatkozással, még mint jól jövedelmező termelési ágat műveljük olyan módon, hogy az értékes javak hozama mellett még testedző szórakozást is nyújtson művelőinek.

Népünk fiainak szívében ma is ott szunnyad a vágy, melynek sugallatára Hunor és Magor — a költő szerint — a Meotisi-tengerig úzték a gímszarvast. Hazánk földjének adottságai pedig ma is igen kedvezőek az eredményes vadgazdálkodás gyakorlásához.

Vadászunk tehát jól, ésszerűen, eredményesen. Közben azonban egy pillanatra se feledkezzünk meg arról, hogy a vadászfegyver nemcsak a gazdasági érdekeket és kedvtelésünket szolgálhatja, hanem óvatlan, könnyelmű használata súlyos, sőt halálos szerencsétlenségeket is okozhat.

Minden vadász legjobb tudása szerint törekszik a balesetek megelőzésére, illetve elkerülésére. Végzetes könnyelműség lenne azonban a balesetek lehetőségét a leg gondosabb elővigyázat mellett is figyelmen kívül hagyni. Szerencsétlen véletlenek ma is fordulnak elő, vigyázatlan, könnyelmű puskás is akad, meg azután a golyón vagy söréten kívül más baj is érheti a természet járó vadászt vagy környezetét. A lakott helyeken, falun vagy városban szerencsétlenül járt embertársunk korszerű mentőszolgálatunk révén, szinte percek alatt juthat kórházba, ahol azonnal a megfelelő segélyben, kezelésben részesítik. Másként áll azonban a vadász vagy hajtó sora erdőn, mezőn vagy nádasokban. Nincs helyben az orvos, nincs állandó ambulancia, így bizony

sokszor hosszú órákba is beletelhet, míg a baleset áldozata orvosi kezeléshez juthat. Igen fontos tehát rámutatnunk arra, hogy az esetleges baleseteknél miként járjunk el, hogy csökkentsük annak veszélyét és káros következményeit a lehető legkisebbre, mi módon segítsünk leghatékonyabban bajba jutott embertársunkon, miképpen nyújtsuk az igen sok esetben életmentő elsősegélyt.

A természetjárás, vadászás közben történt kisebb-nagyobb balesetek javarésze sebesüléssel jár (vágott szúrt vagy lőtt seb), tehát szerencsétlenül járt embertársunkon könnyebb-súlyosabb seb van. A sebet ne mosogassuk se vízzel, se mással. A gyakorlat arra mutat, hogy a szárazon kezelt sebek gyógyulnak a legjobban. Magához a sebhez ne nyúljunk sem kézzel, sem más eszközzel, mielőtt azonban a bekötéshez látunk, a lehetőség szerint mossunk kezet. A seb befedésére legalkalmasabb a gyógyszerárakban kapható géz (mull gaze). A vadászatok alkalmával elengedhetetlen mentőládában ennek minden esetben lennie kell. Két ujjal fogjuk meg a négyszögletes gézdarab sarkait — a sebre kerülő részhez ne nyúlunk — és azt helyezzük rá a sebre. Ezután a gézre tegyünk gyapotot (vattát) — ez ugyancsak állandó tartozéka a mentőládának — és ezt mullpólyával erősítsük a sebhez oly módon, hogy a kötés ne legyen túl szoros. Ha a fenti kötszerek nincsenek kéznél, úgy tiszta — lehetőleg frissen mosott, vasalt — vászon is megfelel. Ezt azután valamilyen kendővel erősítsük a sebre. Ügyeljünk arra, hogy a seb egész terjedelmét fedje a tiszta kötszer.

Minden seb vérzik. Egyik erősebben, a másik gyengébben. A vérzés lehet háromféle: hajszáleres, visszeres és ütőeres. Hajszáleres vérzésnél a seb egész felületéről szivárog a vér. Az ilyen vérzés a seb bekötése után rendszerint percek alatt eláll. Visszeres sérülés esetén a vérzés sötétpiros, egyenletesen folyó. Ilyen esetben is aránylag könnyen elállíthatjuk a vérzést, ha a kötszert erősebb nyomással, szorosabban rögzítjük a sebre. Ha ütőér sérült meg, úgy a sebből élénkpiros vér ömlik, a szív működésnek megfelelő lökettől sugárban. A nyomókötésre ez is hamarosan eláll, ha nem túl nagy ütőér sérült meg. Ha azonban azt látjuk, hogy a nyomókötés hamarosan átvérzik, és a kötésen keresztül szivárog vagy csöpög a vér, úgy a kötszt ne bolygassuk, hanem a sérült végtag szív felé eső részének szoros körülkötésével csillapítsuk, illetve állítsuk el a vérzést. Ehhez az ún. szorítókötéshez használjunk lehetőleg szélesebb, rugalmasabb anyagot, pl. gumiszalag, gázcső, gumicső, nadrágtartó úgy, hogy többszörösen egymásra rétegezzük oly lazán, hogy rövid kis botot vagy ceruzát dughassunk alá, melyet addig csavarunk, amíg a kötés oly szoros, hogy a vérzés eláll. Ha rugalmas anyag nincs kéznél, úgy szükség szerint nadrágszíj, puskaszíj, kötel vagy kendő — de lehetőleg minél szélesebb anyag — is megfelel. A végtagról a szorítókötszt legkésőbb másfél-két óra elmúltával okvetlen vegyük le, mert ellenkező esetben a végtag könnyen elhalhat.

A nagyobb ütőerek (pl. a felkar, comb főütőere) sérülése esetén gyors közbelépés nélkül a sérült percek alatt elvérezhet. Ilyenkor a körülkötést megelőzően két kézzel átfogjuk a felkart, illetve a combot, és a hajlítófelület felső oldalán haladó nagy ereket két hüvelykujjunkkal a csonthoz szorítjuk, ezzel a vérzést megszüntetjük, és ekkor már egy másik személy a fentebb írt módon elvégezheti a körülkötést. Egyes helyeken — pl. a combhajlatban,

hónaljárcoktan, nyakon — nem alkalmazható szorítókötés. Ilyen esetekben az orvos megérkeztéig — vagy a beteg orvoshoz szállításáig — csak ujjunk nyomásával csillapíthatjuk a vérzést oly módon, hogy a combhajlat sérülésénél a combhajlat közepét nyomjuk az első bordára, míg nyaksérülés esetén a kulcsont felső vége feletti részt nyomjuk a gerincoszlop felé. Ha a vérzést ily módon nem sikerül csillapítanunk, úgy — végső esetben — a sebbe szorított ujjunk nyomásával iparkodjunk azt elállítani. Mielőtt azonban a sebbe nyúlnánk — ha mód van rá — borítsuk be ujjunkat tiszta zsebkendővel.

Tüdőlövésnél a sérült habos vért köhög fel. Azonnal fektessük le a sebesültet, és az orvos érkeztéig feküdjön nyugodtan, ne mozduljon, tartózkodjon még a beszédétől is.

Gyomor-, has-, bélsérülésnél a beteget azonnal fektessük le, ételt, italt ne fogyasszon, és a mielőbbi orvosi segítség megérkeztéig feküdjön mozdulatlanul.

Megcsúszás, elesés, lezuhanás (fagyos havon, jégen, vagy éjszaka árokba, szakadékba stb.) és egyéb szerencsétlen körülmények folytán ficam vagy csonttörés is érheti a vadászt. Míg a törésnél a végtag a törés helyén kisebb-nagyobb mértékben elgörbül és többnyire rendellenes mozgathatóság lép fel, addig a ficamoknál a fájdalom és alaki eltérés mellett a végtag rugalmasan rögzített, rendellenes mozgathatóság nem tapasztalható. A ficam helyreigazításával hozzá nem értő egyén ne próbálkozzon, rendbehozatalát hagyjuk az orvosra. Törésnél — ha az orvosi segély hamarosan várható — ugyancsak ne bolygassuk a sérült végtagot. Ha azonban gyors orvosi segítség nem várható vagy bizonytalan, és a beteget szállítanunk kell, úgy előzően rögzítsük a sérült végtagot. A rögzítésre szolgáló sínek erdőn, mezőn nincsenek kéznél, tehát deszkával, fadarabokkal, vagy — ha más nem akad — puska-csővel kell azokat pótolnunk. Lényeges feltétel, hogy a sín, vagy sinként használt anyag legalább olyan hosszú legyen, mint az eltört csont. A síneket (vagy a helyettük használt anyagot) gypottal, szalmával — mindenképpen puha anyaggal — jól párnázzuk és erősítsük úgy a kihúzott végtaghoz, hogy az elne mozdulhasson. A tört részt lehetőleg 2—3 oldalról vegyék körül a sínek. Az így rögzített végtaggal azután már szállíthatjuk a sérültet. A sérült vetkőztetésekor először az ép végtagokról húzzuk le a ruhát, míg az öltöztetést a sérült végtagnál kezdjük. Ha balesetet szenvedett társunk a felső végtagját törte, ültessük, alsó végtag törése esetén pedig fektessük le. Felső végtag törésekor a sinkötés felrögzítése után a felkart háromszögű kendővel akasszuk nyakba, lábtörés esetén pedig a sínek közé helyezett végtagot még rögzítsük az ép lábhoz is. Ha a törés nyitott, vagy a tört tagon seb is támadt, úgy azt a sínbehelyezést megelőzően a fentebb már említett módon kössük be.

Ha a súlyosan sérült eszméletlen, oldjuk meg a sérült szoros ruhadarabjait, a bőrt hideg vízzel locsolva (arcon, melltájékon), vagy erős ingerlő, átható szagok szagoltatásával (ecet, torma, ammónia stb.) térítjük eszméltre. Vízbeesés, villámcsapás következtében olykor a légzés is megszűnik. Ilyen esetben mesterséges légzést alkalmazzunk. A sérültet fektessük a hátára oly módon, hogy a váll a magasabban feküdjön, míg feje hátrább lógjon. A vízből kimentettnek nyissuk ki a száját és a száj, valamint a garat üregét zsebkendővel töröljük szárazra. Térdeljünk a beteg feje mögé és kézcuklóit megfogva, emeljük át karjait a feje fölött a vízszin-

tes síkig. Ez a belégzés! A karokat 1—2 másodpercig hagyjuk így, majd a fej felett visszavezetve, szorítsuk azokat a mellkashoz. Ez a kilégzés! Belégzéskor a levegő hallható zörejjel tódul a tüdőbe. Ha a légzési zörej elmaradna, akkor a beteg nyelvét zsebkendőnkkel megfogva, a mesterséges légzés végzésekor tartjuk kihúzva, mert minden bizonnyal a hátracsúszott nyelv gátolta a levegő szabad behatolását. Ha a balesetet szenvedett karjai sérültek, és így mozgatusuk nem ajánlatos, végezzük a mesterséges légzést úgy, hogy két tenyerünkkel a mellkast egy pillanatra erősen összenyomjuk, majd a nyomással hirtelen felhagyunk. Figyeljünk arra, hogy a mesterséges légzés 1—1 szakaszát kb. 3 másodpercenként végezzük. A gyorsabb ütemben végzett mesterséges légzés kevésbé hatásos, mert így a tüdőbe került levegőnek nincs ideje a felszívódásra. A mesterséges légzést hosszabb ideig, $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ óráig is folytassuk, ha a légzés nem indulna meg.

Napszúrás vagy hóguta ugyancsak érheti a természetben járó embert. Napszúrás akkor kaphatunk, ha a tűző nap hosszabb ideig éri fedetlen fejünket. Megelőzhetjük, ha időnként az árnyékba húzódunk, ha fejünket vizes ruhadarabbal — pl. vízbe mártott zsebkendővel — beborítjuk, ha kalapunkat, sapkánkat feltesszük. A napszúrás előjelei a szédülés, bágyadtság, néha fejfájás, majd esetleg az eszméletlenségig fokozódó rosszullet. Ellenszere a beteg lefektetése árnyékos helyre, pihentetése, a fej borogatása hideg vízzel.

Hőgutát — a napszúrással ellentétben — nemcsak napon kaphatunk. Felléphet, ha tikkasztó hőségben — főként párás melegben — erős izzadás közepette súlyos munkát végzünk — esetleg sokat járunk — és a kiizzadt nedvességet, a test folyadékvesztését nem pótolhatjuk. A hóguta előjelei: kínzó szomjúság, bágyadtság, a bőr forrósága, kipirulása, szédülés. A beteg egyre rosszabbul lesz, sőt esetleg eszméletét veszti összeesik. Ha a beteg eszméletnél van, itassunk vele friss vizet, vigyük árnyékos helyre, tegyük fejére vizes borogatást, testét pedig öntsük le hideg vízzel, ha azonban a beteg eszméletét veszítette és egyre gyengébben, vagy már sehogy sem lélegzik, alkalmazzunk mesterséges légzést.

Fagyveszély is fenyegeti olykor az erdőt-mezőt járó embert. Egyes testrészeinket, végtagjainkat vadászataink során elég gyakran „megcsípi” a hideg, sőt rajtuk kisebb-nagyobb fagyást is szenvedhetünk. (Végtagok, fül, orr megfagyása.) Az ilyen veszélyes esetekben azonban önmagunk is nyújthatunk magunknak elsősegélyt. Súlyosabb az eset akkor, ha az erdőn, mezőn eltévedt vagy elfáradt, esetleg magát rosszul érző ember télvíz idején megpihen odakinn és elnyomja az álom. Ilyen esetekben már nemegyszer súlyos, sőt halálos fagyyszerencsétlenségek fordultak elő, tehát az ilyen lehetőségeket sem szabad figyelmen kívül hagynunk. Megfagyás következik be, ha a testhőmérséklet olyan alacsonyra száll le, amely mellett a szervezet életműködése lassan megszűnik. Eszméletlenség, alig észrevehető légzés, igen gyenge szívverés és ólomszürke arcszín jellemzik a súlyosabb fagyási eseteket.

Az áldozatot vigyük minél előbb fedett, de fűtetlen helyiségbe, vetkőztessük le és testét dörzsöljük hóval — esetleg kendővel — míg csak a bőre ki nem vörösödik. Ha eszméletét közben nem nyerne vissza, végezzünk nála mesterséges légzést, melynek során azonban legyünk különös figyelemmel arra, hogy a fagyott végtag könnyen törik. Ha szerencsétlenül járt társunk már kezd magához térni, adjunk neki kanalanként, vagy csepegtessünk a

szájába teát, bort, pálinkát vagy konyakot és vigyük fokozatosan melegebb helyre.

A felsorolt esetekben igen sokszor emberélet függ az elsősegély módjától és időben történő elvégzésétől. A vadász hátizsákjából tehát nem hiányozhat az alig cigarettás doboz nagyságnyi helyet elfoglaló sebkötöző csomag, a társas vadászatok rendezőinek pedig legyen rá mindig gondjuk, hogy a kötelező kis mentőládában megfelelő kötszer álljon rendelkezésre, mert mindenkét érhet kisebb-nagyobb baleset.

Vigyázzunk nagyon környezetünk és a magunk testi épségére. Ha azonban minden elővigyázat mellett is megtörténne a baj, ne veszítsük el a fejünket — a kapkodás, fejvesztettség még tetézné a bajt — hanem higgadtan, de a legjobb tudásunkkal siessünk azonnal bajbajutott társunk segítségére, hogy a kellő időben, megfelelőképpen nyújtott elsősegéllyel a legkisebbre csökkentsük balesetének káros következményeit. Egyidejűleg biztosítsunk részére a legrövidebb időn belül megfelelő orvosi kezelést és tegyünk meg érdekében minden tőlünk telhetőt. Van egy igen találó közmondás, gondoljunk rá:

Ma neked, holnap nekem.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Benkő Pál: A vadászat. Budapest, 1935.

Bertóti István: Vadgazdaságunk. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1952.

Félix Endre: A kezdő vizslás kézikönyve. Budapest, 1947.

Friedreich István: A fogoly a mezőgazdaság leghasznosabb vadja. Kispest, 1943.

Nemeskéri-Kiss Géza—Félix Endre—Glóser Dezső: A hivatásos vadász. Budapest, 1942.

Szedzerjei Ákos: kéziratban.

Studinka László: kéziratban.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3

VADÁSZATI ÁLLATTAN

<i>A haszonvad és vadgazdasági értéke</i>	9
Szörmés vad	9
Mezei nyúl	9
Őz	21
Szarvas	32
Vaddisznó	43
Dámvad	58
Muflon	60
Zerge	61
Szika szarvas	62
Szárnyas vad	62
Fogoly	62
Fácánok	73
Fűj	81
Récék	82
Ludak	87
Gémek	91
Szárca	93
Túzok	93
Haris	94
Szalonkafélék	94
Galambfélék	97
Császármadár	98
Siketfajd	100
<i>Vadgazdaságunk kártevői</i>	101
Szörmés vad	101
Róka	101
Vadmacska	103
Görény	106
Menyét	107
Hermelin	107
Nyuszt	108

Nyest	108
Nyére	110
Farkas	110
Medve	112
Borz	112
Vidra	114
Pézsmapocok	115
Üregi nyúl	117
Mókus	120
Sün, hörcsög, ürge	120
Szárnyas vad	121
Szarka	121
Szürke varjú	122
Szajkó	123
Héja	124
Réti héják	125
Karvaly	128
Kányák	128
Vércsék	130
Ölyvek	131
Sólymok	132
Holló	134
Csóka	135
Sasok	135
Keselyűk	139
Baglyok	139

VADGAZDÁLKODÁS

A vadászterület	143
A vadászterületek berendezése	146
A vad érdekeit közvetlenül szolgáló vadgazdasági berendezések	147
A vad védelmét és a vadászatot könnyítő vadgazdasági berendezések	152
A vadőr	154
Az állami rezervátumok	156
Vadovás, vadvédelem	157
A kártevők irtása	157
A vad életfeltételeinek biztosítása	173
Vadtenyésztés	180
A vadtenyésztés irányítása	180
Élővad befogása	181
Selejtezés	198
Telepítés	209
Fajnemesítés	209
Mesterséges vadtenyésztés	210
Vadgazdasági tudományos kutatások	223
A vadászati jog gyakorlása	226
Egyéni vadászat	227

Társas vadászat	233
Vadásztársaságok	234
Vadkárosítás — vadkártérítés	234
A lőtt vad birtokbavétele	236
Sebzése, jelzése, utánkeresése	236
A lőtt vad kezelése	240
A szarvas- és őzágancs, dámlapát, vaddisznóagyar és a muflonesiga bírálata	246
Vadászebek	256
Vizslák	256
Vérebek	259
Kotorékebek	259
Kajtatóebek	260
Tenyésztés, idomítás	260
A vizsla bevezetése és bevadászása	266
A spaniel bevadászása	273
A véreb bevezetése	274
A tacsó bevezetése	277
A foxterrier bevezetése	278
Fegyver, lőszer, lövés	279
Vadászfegyverek	279
Lőszer	283
A fegyver használata és karbantartása	285
A lövés	286
Befejezés	293

Felelős kiadó a Mezőgazdasági Kiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Kattinger Gusztáv

Műszaki szerkesztő: V. Németh Edith

Kézirat nyomdába adva 1956. III. 14. — Megjelent 6100 példányban

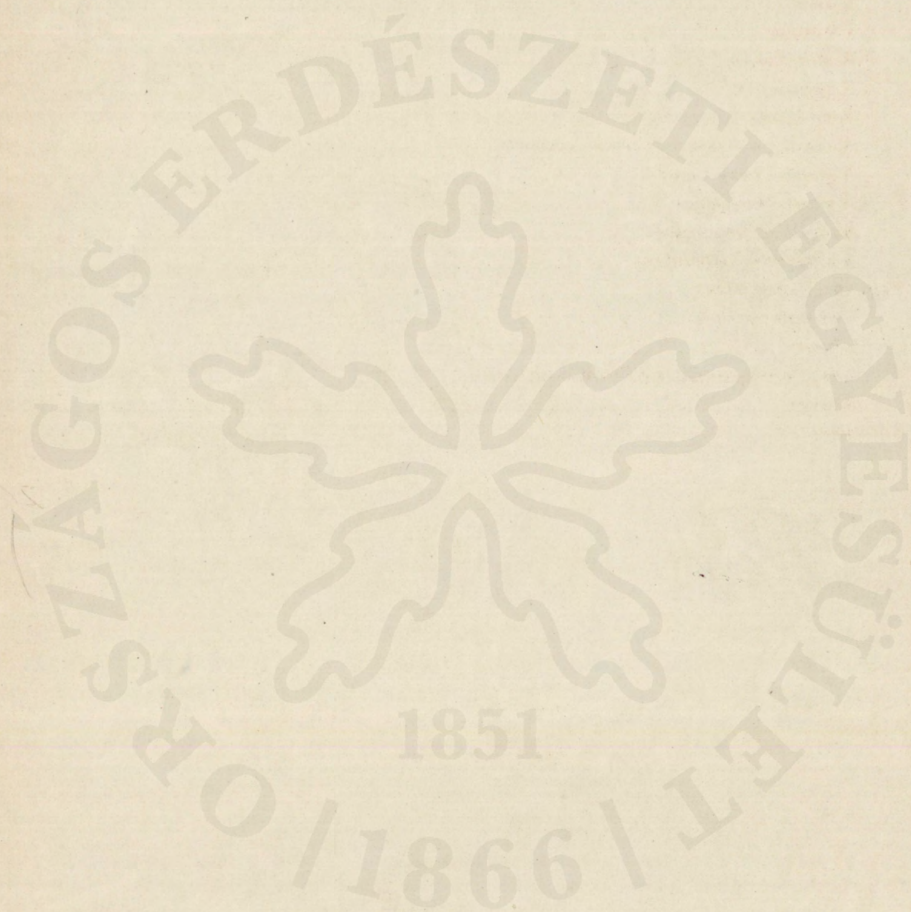
26¹/₄ (A/5) ív + 4 színes tábla terjedelemben, 106 ábrával

— 0677 —

Készült a MNOSZ 5601–54 és 5602–50Á sz. szabványok szerint

Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd-u. 10. — 1015 — Felelős vezető: Lengyel Lajos igazgató

Ára : 45,— Ft